

Міністерство внутрішніх справ України

Харківський національний університет внутрішніх справ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ:
20 РОКІВ У СТАТУСІ НАЦІОНАЛЬНОГО**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
(2 березня 2021 року)

Харків – 2021

УДК [351.74:378.6](477.54)

X21

Редакційна колегія:

В. В. Сокурєнко (голова), Д. В. Швець (заступник голови), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров, С. М. Бортник, М. Ю. Бурдін, А. М. Клочко, Л. В. Могілевський, В. А. Греченко.

Упорядник: доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України В. А. Греченко.

Рекомендовано Вченою радою

*Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 15 від 29 січня 2021 року)*

X21

Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), Д. В. Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін. ; упоряд. В. А. Греченко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. – 472 с.

Збірник містить близько 180 тез доповідей, присвячених розвитку Харківського національного університету внутрішніх справ за останні 20 років, з часу отримання статусу «національного». Також висвітлено актуальні проблеми історії та теорії права, адміністративного, кримінального, цивільного права, криміналістики, психології та педагогіки, української культури і мови. Авторами є академіки та члени-кореспонденти Національної академії правових наук України, доктори юридичних, історичних, психологічних, філологічних і педагогічних наук із різних закладів вищої освіти Братислави, Харкова, Києва, Львова, Кривого Рогу та ін.

УДК [351.74:378.6](477.54)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори. Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Видавнича діяльність. Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів тощо»), а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2021
© Автори статей 2021

ЗМІСТ

ЄФРЕМОВА І. О. Вітання з нагоди 20-річчя отримання ХНУВС статусу національного	16
СОКУРЕНКО В. В. Підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони як передумова забезпечення національної безпеки України	17
БАНДУРКА О. М., ХАРЧЕНКО С. В. Школа юридичної психології у ХНУВС	20
ГУСАРОВ С. М. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення діяльності поліцейських офіцерів громади в умовах реформування Національної поліції України	23
БАКУМОВ О. С. Невиконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України як підстава юридичної відповідальності уряду	26
ШВЕЦЬ Д. В. Національна поліція України: кроки до успіху	29
БОРТНИК С. М. До проблеми визначення поняття пенсійного забезпечення поліцейських в Україні.....	31
БУРДІН М. Ю. Особливості формування «електронної держави»	34
КЛОЧКО А. М. Кримінально-правова охорона науково-технічної інформації у сфері оборони країни	36
МОГІЛЕВСЬКИЙ Л. В. Нормативно-правові соціально-партнерські акти як структурні елементи системи джерел трудового права	38
ЛУКАШ С. С. Надомна робота: міжнародний досвід	40
ЯКОВЛЄВ Р. П. Основи підбору структурних елементів системи керування асинхронним двигуном	42
KOŠČ I. Changes in the Education Process Reflecting the Crisis	44
АВТУШЕНКО І. Б. Партійно-державний контроль як засіб тоталітаризації культурної сфери УРСР в 1920-30-ті роки	46
БЕЗПАЛОВА О. І. Орієнтація діяльності закладів вищої освіти на дотримання вимог прозорості та академічної доброчесності.....	48
БОРИСОВА О. В. Просторовий реалізм і просторовий раціоналізм часів Середньовіччя	51

БРУСАКОВА О. В. Динаміка вирішення юридичних конфліктів	54
БУГАЙЧУК К. Л. Щодо вимог до керівного складу органів і підрозділів Національної поліції України	57
ГЕТЬМАНЕЦЬ О. П. Фінансове право в умовах реформування правової освіти	59
ГОЛОВКО О. М. Витоки вітчизняної державно-правової думки	61
ГРЕЧЕНКО В. А. Злочинність на українських землях Російської імперії та протидія їй у 1905–1907 рр.	66
ДАНИЛЬЧЕНКО Ю. Б. Життя людини як додатковий об'єкт порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами	69
ДЖАФАРОВА О. В., ШАТРАВА С. О. Зміст превентивної діяльності Національної поліції як складової державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку	71
ДОЛИНСЬКА М. С. Види алеаторних договорів у нотаріальному процесі незалежної України	73
ЄВДОКІМОВА О. О. Психологічний супровід професійної діяльності працівників поліції закордоном	76
ЄВДОКІМОВА О. О., ЗАРІЧАНСЬКИЙ О. А., КОВАЛЕНКО Є. С. Аналіз рівня правосвідомості та правової поведінки військовослужбовців підрозділів операції Об'єднаних сил Збройних сил України	78
ЖОРНОКУЙ Ю. М. Зловживання корпоративними правами: сучасний стан і перспективи розвитку законодавства	80
ЗАЗДРАВНОВА О. І. Культура: спадкоємність і новаторство	82
ЗОЗУЛЯ І. В., ДОВГАНЬ О. І. Деякі аспекти міжнародного співробітництва та підготовки фахівців Національної поліції України	84
КИРИЧЕНКО Ю. М. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні	86
КНИЖЕНКО О. О. Окремі аспекти організації підвищення кваліфікації для правоохоронців	90

КОМЗЮК А. Т., САЛМАНОВА О. Ю. Актуальні проблеми реформування адміністративно-деліктного права	92
КОРЖ В. П. Процесуальне забезпечення розслідування корупційних злочинів: питання законодавства і практики	95
КРОЙТОР В. А. Застосування практики Європейського суду з прав людини під час здійснення правосуддя в Україні	98
ЛИТВИНОВ О. М. На часі зміна якості кримінологічних знань	100
МАЛЯРОВА В. О. Шляхи вирішення проблеми дисбалансу при забезпеченні права на захист	103
МІЛОРАДОВА Н. Е., ФЕДОРЕНКО О. І. Використання квест-технологій у професійній підготовці поліцейських.....	105
МУЗИЧУК О. М. Щодо місця та особливостей професії слідчого в системі правничих (юридичних) професій: на прикладі підготовки слідчих у Харківському національному університеті внутрішніх справ	108
ОРЛОВ Ю. В. Проблеми кримінологічної ефективності санкційних механізмів	113
ПАНОВА О. О. Особливості програми «Citizens Police Academy» (США) та можливості її імплементації в безпекову систему України.	116
ПОДОРОЖНІЙ Є. Ю. Право на просування по службі як важливий чинник підвищення конкурентоспроможності працівників поліції	118
ПЧЕЛІН В. Б. Питання нормативно-правової регламентації притягнення особи до юридичної відповідальності за керування транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.....	120
ПЧЕЛІНА О. В. Електронні документи як докази у кримінальному провадженні	123
СЛИНЬКО Д. В., КАЛЕНІЧЕНКО Л. І. Вітчизняне процесуальне право на українських землях, що перебували у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії у другій половині XIX – на початку XX століття	125
СЛИНЬКО С. В. Прецеденти кримінального процесу	127
СТЕПАНЮК Р. Л. Деякі проблеми розвитку криміналістичної науки в Україні	129

ТЮРІНА В. О. Професійна суб'єктність майбутніх працівників поліції	130
ЧОРНИЙ І. В., ПЕРЦЕВА В. А. Пошукова робота як форма національно-патріотичного виховання курсантів ХНУВС.....	132
ЧУМАК В. В. Організація наукової діяльності в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання	134
ШАПОВАЛ В. Н. Ідея справедливості в філософії права Отфрида Хёффе.....	136
ШУЛЬГА А. М. Формальна визначеність як ознака об'єктивного (позитивного) права.....	139
ЩЕРБАКОВСЬКИЙ М. Г. Судова експертологія як комплексна навчальна дисципліна.....	141
ЮХНО О. О. Використання знань криміналістики в діяльності органів досудового розслідування і дізнання у протидії злочинності.....	143
ЯЩЕНКО А. М. Деякі міркування щодо поняття, змісту, підстав, видів і форм кримінальної відповідальності	147
TIAGLO O. V. Our Participation in the Research and Practice International Projects (2000–2011).....	150
БАДАН А. А. Мовна ситуація в Україні на зламі століть.....	151
БАЗИМА Б. О. Типи блогерів «Живого журналу»	153
БАНДУРКА С. С. Завдання адвокатури із захисту прав і свобод людини	155
БАСІЛАШВІЛІ М. Б. Актуальні питання подолання фіктивних шлюбів в Україні	157
БОБРО Н. В. Про формування позитивних традицій Харківського національного університету внутрішніх справ.....	159
БОРЮШКІНА О. В. Взаємодія ринку праці та ринку освітніх послуг як чинник суспільної стабільності	161
БРИГАДИР І. В. Обчислення розміру шкоди від використання земельних ділянок не за цільовим призначенням за умови неможливості повернення ділянки в попередній стан	163
ВАСИЛЕНКО В. А. Стилістична нейтралізація сучасної термінології	165
ВАСИЛЕНКО М. Є. Кодекс поліцейської етики: міжнародний досвід	168

ВАСИЛЬЄВ С. В. Правове регулювання інноваційної діяльності у сфері обігу лікарських засобів	171
ВИГАНЯЙЛО С. М., ПЕРХУН Л. П. Аналіз програмного забезпечення для аналізу у правовій статистиці.....	173
ВЛАДОВ С. І., СКАРЕЦЬКИЙ Є. В. Основи підбору структурних елементів системи керування асинхронним двигуном	177
ВЛАДОВ С. І., ЯНКЕВИЧ Н. С., ПЛУЖНИК З. І. Використання алгоритмічної моделі при розв'язанні задачі ідентифікації авіаційного двигуна ТВ3-117 в умовах його бортової експлуатації.....	179
ВОЛОШАН М. М. Деякі аспекти екологічного виховання студентів	181
ВОРОНКА О. З. Поняття трудноресурсної безпеки та її місце в системі економічної безпеки.....	183
ГАВРИЛЮК Ю. М. Війна очима Олександра Довженка.....	185
ГАЛКІНА О. М. Організація діяльності міліції УСРР у першій половині 20-х років ХХ століття	188
ГАНЖА Т. В., ПЛИС В. К., ПЛИС В. К. Особливості характеристики слідів злочинів у віртуальному просторі.....	191
ГАРБУЗЮК К. Г. До проблеми охорони та захисту прав осіб, які вперше приймаються на службу в Національну поліцію України	192
ГЕРАЩЕНКО Т. Г. Застосування проектного методу в діяльності майбутніх правоохоронців	195
ГІРЕНКО С. П. До питання освітньої парадигми конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців у Харківському національному університеті внутрішніх справ.....	196
ГЛІЄВИЙ А. А. Питання взаємодії МВС із Державною кримінально-виконавчою службою України	199
ГЛОБЕНКО Г. І. Сучасна модель досудового розслідування: деякі питання теорії та практики застосування.....	201

ГОЛІКОВА О. М. Зародження галузевого дослідництва в системі вищої сільськогосподарської освіти (з історії становлення Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва).....	203
ГОЛОВКО Б. Г. Правові основи забезпечення свободи совісті в Азербайджанській Республіці	206
ГОЛОВКО О. В. Волонтерство як соціальна діяльність на сучасному етапі розвитку суспільства.....	208
ГОЛУБ М. В., ГОЛУБ В. М. Організація взаємодії Національної поліції та Державної міграційної служби – один із напрямків підвищення ефективності роботи правоохоронних органів системи МВС України	210
ГОНЧАРУК О. М. Теоретичні нюанси перекладу текстів юридичного напрямку.....	212
ГУСЄВА В. О. Окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.....	214
ДЕМИДЕНКО Н. М. Глобалізаційні процеси й українська національна культура: виклики сьогодення	217
ДОЦЕНКО В. В. Мотивація професійної діяльності працівників поліції в умовах пандемії.....	219
ДУРАВКІНА Н. І., НОВИК М. Ю. Право працівника вимагати встановлення гнучкого режиму роботи відповідно до актів законодавства Великої Британії	221
ЄВДОКИМЕНКО С. А. Деякі проблеми забезпечення громадської безпеки за участю громадських організацій і громадян.....	224
ЗАБОРОВСЬКИЙ В. В., КОБИЛКО Н. А. Працівники ХНУВС – учасники антитерористичної операції на Сході України	226
ЗАВОРІНА О. П., РОМАНІВ Р. Р. Особливості допиту особи, залученої до проведення негласних слідчих (розшукових) дій	228
ЗАГУМЕННА Ю. О. Принцип незалежності як домінанта адвокатської діяльності.....	230
ІВАНОВ А. О. До проблеми реформування медичної сфери в умовах викликів, пов'язаних з епідемією COVID-19	233

ІВАНОВ С. Ю. Розвиток юридичної освіти в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.	236
ІЛЬКІВ Н. В. Інформаційне забезпечення як дієвий захід запобігання земельному рейдерству.....	238
КАЗНАЧЕСЬКА Д. В. Щодо академічної доброчесності як чинника забезпечення якості вищої освіти	240
КАЛАШНИК М. В. Від жорсткої правоохоронної моделі до сервісного забезпечення потреб громадян	242
КАНІБЕР Ю. М. Феноменологічний аналіз у кримінології.....	244
КАРАЧОВА Д. В. Специфіка та основні труднощі перекладу лінгвістичного прийому аббревіації в медичній сфері як різновиду трансформації сучасної англійської мови.....	247
КАЦАЛАП Л. С. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги	249
КІКІНЧУК В. В. Зміст техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування.....	251
КІКІНЧУК В. Ю. Систематизація кадрових процедур у НПУ	253
КЛИМЕНКО А. Л. Щодо окремих питань трудових відносин в умовах сьогодення	255
КНИЖЕНКО С. О. Реалізація педагогіки партнерства в закладах вищої освіти МВС України	257
КОЗЛОВСЬКА Т. Ф. Вплив компонентів пально-мастильних матеріалів авіаційного транспорту на рівень розповсюдження деяких класів і груп захворювань	260
КОРНІЄНКО В. В. Злочинна діяльність у банківській сфері: криміналістичний аспект	262
КОТЕЛЮХ М. О. Щодо причин збільшення ДТП у зимовий період	265
КОЧИНА В. В., ГОГОЛЬ І. О. Формування іншомовних комунікативних компетенцій у курсантів та студентів закладів вищої освіти юридичного профілю	267
КОЧУРА О. О., ДАНИЛЕНКО А. В. Міжнародні правові стандарти щодо потерпілих як джерела кримінального процесу України	270

КРАВЦОВ А. І. Щодо вивчення питання боротьби України з нацизмом	273
КУНДЕУС В. Г. Член екіпажу повітряного судна як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276-1 КК України	275
ЛАЗАРЄВ В. В. Функціональний аспект конституційного судочинства	278
ЛИЗОГУБ Я. Г. Щодо змісту антикорупційної політики України	280
ЛОГВИНЕНКО І. А., ЛОГВИНЕНКО Є. С. Міжнародно-правові механізми протидії корупції в органах влади.....	282
ЛОЗОВА С. М., СВИНОУС І. І. Особливості відібрання біологічних зразків порівняння у живих осіб	284
МАКАРЕНКО В. С. Правові моделі запобігання домашньому насильству: позитивний зарубіжний досвід для України	287
МАЛИНОВСЬКА Т. М. Розробка у ХНУВС наукової проблеми «Протидія торгівлі людьми як пріоритетний напрямок правоохоронної діяльності»	289
МАРИКІВСЬКА Г. А. Підготовка майбутніх правоохоронців до професійного спілкування.....	292
МИРОШНИЧЕНКО В. М., АГІБАЛОВА Т. М., ГОЛІКОВА О. М. Особливості перекладу англomовних неологізмів українською мовою у сфері сучасних інформаційних технологій.....	294
МОКРЕЦОВА Н. Я. Гендерна та гуманістична спрямованість соціально-історичних досліджень Лесі Українки.....	296
МОРДВИНЦЕВ М. В., ХЛЄСТКОВ О. В., НИЦЮК С. П. Деякі технологічні та психологічні підходи до проведення профорієнтаційної роботи в сучасних умовах	299
МОРОЗ О. Б. Органи Національної поліції як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству	300
МОСКОВЕЦЬ В. І. Сучасний суспільний дискурс щодо злочинності як спосіб її структурування	302
НАУМОВА А. О. Відповідальність держави перед реабілітованим за порушення прав і свобод у кримінальному процесі.....	304

НЕВЗОРОВ І. Л. Ставлення до прецеденту як до джерела права в правових системах країн континентальної Європи	306
НІКОЛЬЧЕНКО Ю. М. Звичаєво-правова культура українського козацтва (від Хортицької Січі до ліквідації Гетьманщини і Нової Січі).....	308
ОВЧИННИКОВ М. О. Творчість Анни Кетрін Грін та генеза детективного жанру.....	310
ОРЛОВА Т. А. Про типові помилки на початковому етапі розслідування вбивств, учинених в умовах неочевидності	312
ПАНКЕВИЧ О. З. Зовнішньополітичний механізм США: деякі конституційно-правові аспекти модернізації	314
ПАНОВ І. О. Стратегія розвитку митних відносин України з Європейським Союзом: надії, реалії, перспективи	316
ПАНОВА І. В. Сутність державного контролю за додержанням порядку доступу до інформації.....	318
ПАРФЕНТІЙ Л. А., ГУБСЬКА К. С. Економічна злочинність як загроза національній безпеці України	320
ПЕТЛЕНКО О. В. Особливості стратегій реагування працівників поліції на чинники професійного середовища	323
ПЕТРОВСЬКА С. А. Питання імплементації нормативно-правових актів з охорони праці в Україні	325
ПІДДУБНА А. В. Взаємодія слідчого та експерта під час досудового розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху	327
ПІНЧУК Ю. К. Права людини як юридична конструкція	330
ПОГРІБНИЙ І. М. Деякі проблеми подолання прогалин у законодавстві України	331
ПОНОМАРЕНКО Я. С. Становлення особистості поліцейського: психологічний дискурс	333
ПОЧУЄВА В. В. Особистісно орієнтоване навчання як провідна концепція підготовки фахівця.....	334
РЕЗАНОВ С. А. Відповідальність за неправомірне керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України	336
РУДНІК Д. Г. Місце кафедри соціально-гуманітарного профілю в освітньому просторі аграрного ЗВО	338

СЕВАСТЬЯНОВ В. П. Завжди бути першими	340
СЕЛЮКОВ В. С. Вплив надзвичайних подій на стосунки поліції та громадськості	341
СЕРДЮК О. О. Молодь та наркотики: результати і перспективи моніторингу поширення залежної поведінки серед харківської молоді	343
СОЛОВЙОВА О. Є. Процесуальні засоби забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження	345
СТАТІВКА О. О. Викладання професійної іноземної мови спеціалістам різних галузей	347
СТРЕЛЯНИЙ В. І. Окремі правові проблеми фінансування місцевих інфраструктурних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України	349
ТОКАРЄВА К. О. Деякі актуальні питання бюджетно-правового регулювання	351
ФИЛИПСЬКА В. І. Сучасна парадигма викладання іноземної мови професійного спрямування в закладі вищої освіти МВС України	354
ФІАЛКА М. І. Географія злочинності як кількісно-якісний показник злочинності: зміст поняття і сутність	356
ФОМЕНКО М. В. Щодо дефініції хуліганського мотиву (ст. 296 КК України)	358
ХОЛОД Ю. А. Формування законодавчої бази соціальної держави (історико-правовий аспект)	361
ЧОРНОУС О. В. Дистанційна та надомна роботи: деякі питання теорії і практики	363
ШЕВЧЕНКО Т. В., СИТНИК В. О. Значення переліку екстремальних ситуацій у діяльності Національної поліції України	365
ЧЕРВОНИЙ П. Д., Навчальна дисципліна «Конфліктологія» як засіб формування конфліктологічної компетентності майбутніх офіцерів ювенальної превенції	367
ЮШКЕВИЧ О. Г. Сутність відповідальності неповнолітніх у межах відновного підходу	370
ЯЦЕНКО В. П. Щодо вдосконалення контрольної діяльності в державному управлінні	372
АБЛАМСЬКА В. В. Деякі проблемні аспекти законного затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення	374

БАБАК Г. С., КРАСНОВА Н. В.	
Компетентісний підхід у процесі навчання іншомовного спілкування	376
БЕЗСОННА Т. Ф., ЗУБЦОВА Л. С.	
Проблеми визначення конкретного виду технічної експертизи документів	377
БУЙВОЛ О. В.	
Щодо проблеми перекладу термінології в галузі інформаційних технологій	379
ГРИБАНОВА С. А.	
Реалізації клієнт-серверної моделі контролю знань здобувачів освіти	381
ГУРКОВСЬКА К. А.	
Протидія домашньому насильству: міжнародний досвід.....	383
ГУРТОВА К. М., КАСЬЯНЕНКО В. Д.	
Проблеми «медикалізації» маріхуани в Україні.....	385
ГУСАРОВА О. В.	
Застосування інтерактивних методів навчання на заняттях математики	387
ДЕМИДОВ З. Г.	
НДЛ PRit як структурний підрозділ ХНУВС	389
ЄЛЬНІКОВА Н. І.	
Типові помилки в мовленні правоохоронців	391
КАЛЬЧЕНКО Т. М., ГОРБАЧ Н. Л., ІВАНОВА І. Л.	
Принципи викладання багатозначних слів.....	394
КОВАЛЕНКО А. О.	
Особливості побудови та функціонування судової системи Сполучених Штатів Америки	396
МАКАРОВА О. П.	
Застосування активних методів навчання у процесі підготовки майбутніх працівників поліції.....	398
МИТРОФАНОВА Ю. С.	
Щодо визначення поняття «природні або неприродні статеві зносини» у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 155 КК України	400
МОСКАЛИК В. М.	
Основні тенденції отримання і застосування вторинних вуглецевих волокон.....	404
МОХОРЕВА О. М.	
Заздрісність як предмет дослідження в сучасній психологічній науці.....	407
НЕЧАЄВА І. О.	
Забезпечення права на захист у кримінальному провадженні	409

ПИЛИПЕНКО Л. М. Розвиток творчих здібностей засобами математики	411
ПІСТРЕНКО Н. С. Незаконне звільнення під час пандемії COVID-19	413
ПОГОРІЛЕЦЬ О. В. Шкільний офіцер поліції як учасник соціального виховання дітей та молоді	414
САВЧЕНКО О. А. Щодо мовознавчої та літературознавчої спадщини Агатангела Кримського	417
САЗАНОВА Л. С., РУСАНОВА Л. І. Досвід підготовки з іноземної мови курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ до участі в миротворчих операціях	419
СИРОМЯТНІКОВА М. С. Щодо принципів податкового компромісу та податкової амністії в Україні	421
СІДЕЛЬНІКОВ Б. С., МУСІЄНКО А. Е., БОЙКО С. С. Ніж як складова екіпіровки працівників поліції	423
СІОРА В. В. Засоби комунікацій дистанційного навчання	426
СКЛЯР О. С., ДАВИДОВ О. О. Особливості тактики комунікації поліцейських з людьми, які мають вади зору	427
SHKURAT O. V. Challenges and Prospects of E-learning	430
БАЛАЦ Р. М. Запобіжна діяльність на стадії досудового розслідування: проблеми та перспективи впровадження	431
БАРАНОВА Ц. С., ТЕСЛЕНКО Є. Є. Дистанційне навчання курсантів Сумської філії ХНУВС: позитивний досвід і проблемні аспекти	433
БЕРШАДСЬКА Ю. В. До питання сучасного стану правового регулювання трудових відносин авіаційного персоналу в системі внутрішніх справ України	435
БОДНАРЕНКО О. М. Сучасний стан наукового забезпечення та перспективи формування методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом	438
БОЙЧУК С. С. Роль саморегуляції в забезпеченні ефективності професійної діяльності поліцейських КОРД	439

БОНДЗИК Д. М. Специфіка мотиваційної сфери неповнолітніх правопорушників	442
БУДНІК В. Ю. Реалізація заповіту подружжя: основні аспекти.....	443
ГАЙДАР О. В. Використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна.....	445
ДЕМЧЕНКО Ю. І. Принципи верховенства права та законності в системі принципів виконавчого провадження	447
ДЕНИЩУК Д. Є. Деякі актуальні проблеми кінологічного забезпечення в діяльності правоохоронних органів	449
ЄЛІСЄЄВА О. С., ЛАЗАРЄВ В. В. Цифрова трансформація правової системи України: поява нової категорії прав людини та необхідності її захисту	451
СКРИННІК В. О. Вплив віку фізичної особи на обсяг її цивільної правоздатності.....	453
СОРОЧАН Д. А. Діяльність Національної поліції щодо запобігання та протидії булінгу	456
ХОЛДОЄНКО А. В. Неокульти – деструктивні явища суспільства	458
ЧУПРУН Є. В. Врахування позитивного практичного досвіду зарубіжних країн щодо забезпечення права особи не давати показання або пояснення стосовно себе, членів сім'ї чи близьких родичів	460
ШЕСТАКОВА А. В. Проблемні аспекти забезпечення виконання спадкового договору після смерті відчужувача	462
RASTORGUYEVA N. O. Some Aspects of the Prevention of the Crime Related to the Illegal Trade of Drugs by Minors.....	464
КОРНІЄЦЬ П. Ю. Місце та значення громадського контролю в механізмі запобігання і протидії корупції в Національному антикорупційному бюро України.....	465
ІВАНЦОВ В. О. Публічна служба як категорія адміністративного права: питання теорії і практики.....	467
ЧИШКО К. О. Проблеми ефективності законодавства відповідальності за порушення вимог законодавства України про захист рослин.....	469

Ірина Олексіївна ЄФРЕМОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

голова Наглядової ради

Харківського національного університету внутрішніх справ,

Член Центральної виборчої комісії України

ВІТАННЯ З НАГОДИ 20-РІЧЧЯ ОТРИМАННЯ ХНУВС СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНОГО

Шановні колеги!

Мені дуже приємно привітати увесь колектив нашого славетного вишу з видатною подією – ювілеєм надання Харківському національному університету внутрішніх справ статусу національного. 20 років тому на державному рівні відбулося офіційне визнання значних досягнень нашого Університету у підготовці високопрофесійних кадрів для правоохоронної системи України.

Безумовно, такий статус – велика честь, але одночасно це і відповідальний обов'язок. І я щаслива, що наш Університет у цьому питанні виявився не спринтером, а успішним стайєром на дуже-дуже довгу дистанцію: ХНУВС не лише спромігся отримати високе визнання від держави, але й усі роки впевнено утримує звання флагмана правоохоронної освіти України.

Нам дійсно є чим пишатися: випускники Університету успішно та віддано служать і захищають народ України на теренах усієї нашої держави; науково-викладацький склад вишу активно напрацьовує пропозиції щодо удосконалення правоохоронної системи країни та займається впровадженням новацій.

Ми постійно розвиваємось, і я не маю жодного сумніву, що свій обов'язок ми і надалі виконуватимемо з честю.

Слава Україні!

УДК 355.2(477)

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
ректор Харківського національного університету внутрішніх справ,
генерал поліції третього рангу;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8923-5639>*

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Одним із необхідних кроків у напрямі забезпечення національної безпеки, захисту прав і свобод громадян є посилення спроможностей органів, що входять до сектору безпеки і оборони. Досягти цього можливо, зокрема, шляхом удосконалення рівня підготовки особового складу сектору безпеки і оборони, професіоналізації служби в органах сектору безпеки і оборони, підвищення якості й інтенсивності підготовки працівників сектору безпеки і оборони, трансформації професійної культури, забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, удосконалення кадрового потенціалу сектору безпеки і оборони, впровадження сучасних процедур управління персоналом, удосконалення процедур прийняття на службу до органів сектору безпеки і оборони та просування по ній, запровадження стратегічного планування людських ресурсів під час здійснення управління сектором безпеки і оборони, оновлення існуючих підходів до підготовки особового складу органів сектору безпеки і оборони з урахуванням стандартів НАТО і країн – членів Європейського Союзу, створення дієвої системи реагування на кризові ситуації, які загрожують національній безпеці тощо. Варто звернути увагу, що саме від рівня підготовки кадрів для органів сектору безпеки і оборони безпосередньо залежить своєчасність та ефективність реалізації наведених вище заходів. У зв'язку з цим уважаємо за доцільне зупинитись на висвітленні сучасних тенденцій до оновлення процедур підготовки кадрів для органів сектору безпеки і оборони.

Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженою 14 березня 2016 року, визначено необхідність запровадження інтегрованої системи освіти, бойової і спеціальної підготовки персоналу в секторі безпеки і оборони із залученням викладачів, інструкторів із держав – членів НАТО і ЄС, формування нової культури безпеки зі збереженням за необхідності спеціалізації та індивідуалізації системи підготовки кадрів; підвищення фахового рівня персоналу сектору безпеки і оборони, забезпечення його високої мотивації до належного виконання завдань за призначенням [1]. На жаль, станом на сьогодні система підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України не має власної системи оцінювання якості такої підготовки та враховує лише частину реальних проблем, що стоять перед сектором безпеки і оборони (це стосується як зовнішньої, так і внутрішньої безпекової ситуації). Крім того, зважаючи на істотне збільшення кількості та видів гібридних загроз, важливого значення також набуває переформатування освітнього процесу при підготовці кадрів для органів сектору безпеки і оборони з урахуванням вимог динамічності та різноманітності. Зважаючи на це, вважаємо за можливе приєднатися по позиції С. В. Сьоміна та О. О. Резнікової, які зазначають, що «аналіз досліджень і публікацій вітчизняних експертів, а також нормативно-правових актів України дозволяє зробити висновок про те, що попри значну кількість документів, які визначають порядок і стандарти здобуття вищої освіти в Україні, зокрема законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, а також постанови Кабінету

Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти”, підходи до підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони в нашій державі наразі є застарілими та не відповідають потребам забезпечення національної безпеки в сучасних умовах» [2].

Слід зазначити, що підготовка кадрів для органів сектору безпеки і оборони здійснюється у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які підпорядковані відповідним центральним органам виконавчої влади. Проте у той самий час вказані заклади вищої освіти знаходяться й у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України, а також повинні дотримуватись вимог, що висуваються Національним агентством з питань забезпечення якості вищої освіти. У зв'язку з цим виникає декілька проблемних питань:

- не всі заклади вищої освіти, де здійснюється підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони, можуть забезпечити абсолютно відкритий характер свого функціонування та організації освітнього процесу через наявність підготовки такої категорії працівників, для яких навчання проходить через викладання спеціальних навчальних дисциплін, де містяться відомості під грифом «таємно» та «цілком таємно»;

- неможливо абсолютно повною мірою забезпечити право закладів вищої освіти, де здійснюється підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони, на автономію (самостійність, незалежність тощо) у зв'язку зі специфікою та організаційною структурою окремих органів, що входять до сектору безпеки і оборони;

- вимоги дотримання принципів відкритості та гласності під час атестації здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти, де здійснюється підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони, не завжди є реалізовуваними на 100 % через наявність навчальних дисциплін, де містяться відомості під грифом «таємно» та «цілком таємно»;

- важко уникнути спеціалізації через існування однакових стандартів вищої освіти (це переважно стосується закладів вищої освіти, де здійснюється підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони; тобто йдеться про специфіку навчання, що притаманна конкретному закладу вищої освіти).

Наведені вище проблемні питання, що стосуються підготовки кадрів для органів сектору безпеки і оборони України, звісно, не обмежуються. Проте саме вони потребують першочергової уваги через необхідність налагодження конструктивного діалогу між органами сектору безпеки і оборони, до відання яких належать заклади вищої освіти, та Міністерством освіти і науки України, а також Національним агентством з питань забезпечення якості вищої освіти. Результатом такої співпраці має стати Концепція підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України, в якій повинно бути:

- прописано стандарти такої освіти;
- визначено вимоги, що повинні висуватися до освітніх програм відповідних закладів вищої освіти;

- визначено основні критерії оцінювання якості підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони;

- чітко окреслено межі автономії закладів вищої освіти;

- передбачено процедуру здійснення безпосереднього керівництва закладами вищої освіти тими центральними органами державної влади, у підпорядкуванні яких вони знаходяться;

- запроваджено обов'язкове поєднання принципів гласності (відкритості) та конфіденційності під час організації освітнього процесу, проведення атестації здобувачів вищої освіти;

- передбачено необхідність розробки сучасних компетентісних профілів для посад різного рівня в органах сектору безпеки і оборони, що стане передумовою для перегляду існуючих освітніх програм та підходів для безпосередньої організації навчання;

– запроваджено комплексну систему кадрового аудиту сектору безпеки і оборони України, що дозволить чітко встановити спеціальності, потребу в яких держава відчуває більш за все, та переглянути розміри державного замовлення на підготовку фахівців такого рівня та напрямку тощо.

Необхідно наголосити, що сьогодні надзвичайно важливого значення набуває посилення морально-психологічної та національно-патріотичної підготовки кадрів для органів сектору безпеки і оборони, що повинно досягатися шляхом «запровадження ефективної системи соціально-психологічної роботи, військово-патріотичного, духовного та морально-етичного виховання персоналу» [3]. Зважаючи на це, важливого значення набуває впорядкування існуючої процедури відбору (як професійного, так і психологічного, морального) кандидатів на службу до органів сектору безпеки і оборони нашої держави з наступним використанням під час такої підготовки організаційно-управлінських, ідейно-виховних, мотиваційних та соціальних механізмів впливу.

Також варто звернути увагу на необхідність підвищення якості підготовки наукових кадрів, які володіють спеціалізованими знаннями, вміннями, навичками та методами, необхідними для розв'язання проблем, пов'язаних з функціонуванням сектору безпеки і оборони, оптимізацією практики прийняття управлінських рішень, пов'язаних з необхідністю оперативного вирішення кризових ситуацій та мінімізації їх негативних наслідків.

Особливої уваги потребує вирішення питання щодо підготовки/підвищення кваліфікації працівників сектору безпеки і оборони, які працюють/призначаються на керівні посади, оскільки саме ця категорія працівників повинна у повному обсязі володіти знаннями, вміннями та навичками, необхідними під час перебігу управлінських процесів у секторі безпеки і оборони.

У межах оновлення підходів до підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони важливого значення набуває поширення і реалізація принципів доброчесності, прозорості та підзвітності відповідно до міжнародних норм і практики, встановлених для оборонного та пов'язаного з ним безпекового секторів. Досягти цього можливо у результаті включення до освітніх програм компонент, що містять інструменти і механізми виховання доброчесності в керуванні та забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони, реалізації оперативних, правоохоронних та оборонних заходів.

І наостанок хотілося б звернути увагу на необхідність дотримання гендерно орієнтованого підходу, інтеграцію гендерної перспективи та гендерної рівності до освітніх програм підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони, а також підвищення їх кваліфікації. У майбутньому отримані знання дозволять працівникам оборонного сектору застосовувати гендерну перспективу з правової, моральної та оперативної точок зору, максимально повно забезпечувати реалізацію концепції «безпеки людини».

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, хотілося б зазначити, що на заклади вищої освіти, що готують кадри для органів сектору безпеки і оборони України, сьогодні покладається надзвичайно важлива місія: оновити існуючі підходи до підготовки своїх кадрів, урахувати позитивний досвід країн – членів Європейського Союзу та НАТО у цій сфері, акумулювати отримані знання та розробити якісні освітні програми, які б ураховували ті загрози, що сьогодні стоять перед нашою державою, посягають на її національну безпеку, незалежність і суверенність.

Список бібліографічних посилань

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 14.03.2016 № 92 // Президент України: офіц. сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/922016-19832> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Сьомін С. В., Резнікова О. О. Проблеми реформування системи підготовки кадрів для сектору безпеки і оборони України. *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 67–73.
3. Банчук-Петросова О. В. Особливості сучасної кадрової політики сектора безпеки і оборони України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 15. С. 129–132.

Одержано 03.02.2021

УДК [159.9:34]:[378.6:351.741](477.54–25)

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України,
президент Кримінологічної асоціації України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0240-5517>;

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5149-7892>

ШКОЛА ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ХНУВС

Харківський національний університет є одним з наймолодших в Україні, але має відомі та вагомі в Україні і за її межами наукові школи. Розвиток школи юридичної психології в Університеті почався в 1994 р., коли за ініціативою ректорату університету внутрішніх справ та підтримки міністра внутрішніх справ України В. І. Радченка вперше в Україні було створено соціально-психологічний факультет для підготовки фахівців для правоохоронної сфери за спеціальністю «Психологія». Перед працівниками кафедри психології постало завдання з розвитку системи знань з юридичної психології, впровадження їх у практичну діяльність органів внутрішніх справ, навчання курсантів та підготовки науково-педагогічних кадрів для університету. Школа юридичної психології в ХНУВС розвивалася швидко, якісно та продуктивно.

Засновниками школи юридичної психології в ХНУВС були О. М. Бандурка, С. П. Бочарова та О. В. Землянська. Ними були підготовлені монографії «Юридическая психология», «Профессионализм и лидер» та «Психология управления», які витримали не одне перевидання. У 2018 р. побачив світ новий посібник «Юридична психологія». Одним з авторів цих тез, О. М. Бандуркою, були видані монографії «Психология толпы», «Власть толпы», «Професійна етика працівників поліції», «Політична кримінологія», спільною працею цього автора з О. В. Землянською стали монографії «Особистість як об'єкт судово-психологічної експертизи» та «Психология руководителя», з В. А. Друзем – навчальні посібники «Етнопсихология», «Конфликтология» та «Психология власти», з В. С. Венедиктовим, О. В. Тімченком та В. Є. Христенком – науково-практичний посібник «Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ».

Результати наукових досліджень представників школи юридичної психології в ХНУВС відображені в численних виданнях. Колективом авторів були підготовлені навчальні посібники «Психология у професійній діяльності поліції», «Психолого-педагогічні та правові засади діяльності поліції із захисту прав дитини», «Методичні рекомендації для працівників ювенальної превенції з питань запобігання та профілактики небезпечних розваг дітей, пов'язаних із використанням мережі Інтернет» та

«Пам'ятка працівника Національної поліції України: інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських». О. В. Тімченко підготував до видання словник «Юридическая психология: терминологический словарь», за його участю була створена «Психология преступного мира: учебное пособие в схемах и таблицах». Л. М. Балабанова, І. В. Жданова, А. В. Нежута були авторами монографії «Психологічні особливості професійного самовизначення правоохоронців».

Науково-педагогічні працівники психологічних кафедр стали авторами низки навчальних, навчально-методичних посібників та методичних рекомендацій: «Судово-психологічна експертиза» (О. В. Землянська), «Методи психологічного впливу в процесі розслідування злочинів» (Л. М. Балабанова), «Психология жертвы» (В. Є. Христенко), «Тренінг розвитку професійних настановлень майбутніх правоохоронців» (Н. Е. Мілорадова, Е. В. Шеховцова, О. І. Федоренко, В. В. Доценко), «Контент-аналіз як метод вивчення документів» (В. А. Болотова, Г. В. Попова), «Коррекция неблагоприятных эмоциональных состояний работников ОВД. Функционирование комнаты психологической разгрузки» (С. Ю. Лебедева, Г. В. Попова), «Психологічний супровід формування ціннісних регуляторів поведінки майбутніх правоохоронців» (Н. Е. Мілорадова, О. П. Макарова) та ін.

Керівниками психологічних кафедр у різні роки були: доктори біологічних наук, професори В. А. Друзь та М. Г. Самойлов, доктори педагогічних наук, професори В. О. Тюріна та О. І. Федоренко, доктори психологічних наук, професори Л. М. Балабанова та О. О. Євдокімова, кандидати психологічних наук, доценти Л. О. Шевченко, Е. М. Єгорова, П. В. Макаренко, кандидат педагогічних наук, доцент С. П. Гіренко.

Успішній підготовці науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, структурванню та оформленню психологічних наукових знань сприяло те, що з 1995 р. в університеті працює спеціалізована вчена рада К64.700.04 із захисту результатів дисертаційних досліджень здобувачів наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» та за спеціальністю 19.00.09 «Екстремальна та кризова психологія», із 2001 р. – за спеціальністю 19.00.06 «Юридична психологія», а з 2019 р. – з можливістю захисту наукових робіт на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук [1]. Протягом 10 років очолював спеціалізовану вчену раду В. А. Друзь, із 2007 по 2014 р. – Л. М. Балабанова, із 2014 р. по цей час – О. О. Євдокімова. У спеціалізованій вченій раді розглядалися результати кандидатських і докторських досліджень працівників психологічних кафедр, кафедри тактико-спеціальної підготовки, фізичної підготовки тощо.

Під керівництвом першого автора цих тез, О. М. Бандурки, були підготовлені докторські дисертації О. В. Землянської («Особистість як суб'єкт правосвідомості та об'єкт судово-психологічної експертизи») та І. В. Ващенко («Конфлікти у діяльності працівників органів внутрішніх справ»). Найбільший внесок у підготовку науково-педагогічних кадрів був зроблений О. В. Землянською (керувала підготовкою кандидатських дисертацій І. В. Ващенко, А. І. Черкашина, О. В. Романенко), Л. Ф. Шестопаловою (здійснювала наукове керівництво Л. О. Шевченко, О. О. Телічкина, В. Є. Христенка та С. В. Харченко), І. В. Ждановою (підготувала до захисту таких науковців, як А. А. Шиліна, Я. В. Мацегора, Н. В. Греса, І. В. Воробйова), Л. В. Балабановою (була керівником А. В. Нежуги, О. В. Мушинської, Н. Е. Мілорадової), О. О. Євдокімовою (керувала підготовкою кандидатських дисертацій Л. О. Бондаренко, Я. С. Посохової (Пономаренко), В. В. Московченко), Г. В. Поповою (була науковим керівником С. М. Лозової, Н. Є. Афанасьєвої, П. В. Макаренка) [2].

Наукові дисертаційні дослідження, які виконувалися представниками школи юридичної психології в ХНУВС, були пов'язані з вивченням таких проблем: нормативна та протиправна поведінка, особистість злочинців; негативні прояви в емоційній сфері та психічних станах, що заважають ефективному функціонуванню особистості у правоохоронній

діяльності, процес адаптації до службової діяльності; особистість правоохоронця, професійний розвиток, формування професійної компетентності та професійно-важливих властивостей у процесі фахової підготовки; особливості правосвідомості населення та його ставлення до правоохоронних структур тощо.

Науково-педагогічними працівниками психологічних кафедр ХНУВС із метою обміну думками з актуальних питань юридичної психології проводились науково-практичні конференції: «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України» (з 2009 р. по 2016 р. конференція мала назву «Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України»), «Особистість, закон, суспільство», присвячена пам'яті професора С. П. Бочарової, «Соціально-психологічне забезпечення правоохоронної діяльності: теоретичні та прикладні аспекти», «Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти», «Актуальні проблеми соціальної, психологічної та виховної роботи в ОВС», «Актуальні напрями практичної психології і психотерапії».

На сьогодні у ХНУВС працюють кафедра педагогіки та психології під керівництвом доктора педагогічних наук, професора О. І. Федоренко (факультет № 3) (напрямок науково-дослідної роботи «Психологічне, педагогічне та соціологічне забезпечення правоохоронної діяльності» (№ держреєстрації 0113U008196) і кафедра соціології та психології під керівництвом доктора психологічних наук, професора О. О. Євдокімова (факультет № 6) (до сфери наукових інтересів входять питання: профілактика злочинів та правопорушень; реадаптація правопорушників; протиправна поведінка неповнолітніх; психологічні аспекти розкриття та розслідування злочинів; психологічні аспекти проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфічних пристроїв тощо).

Школа юридичної психології в ХНУВС зробила суттєвий науковий внесок у розвиток психологічної та юридичної наук, її особливістю є практична спрямованість, зосередженість на питаннях психологічного забезпечення правоохоронної діяльності та підготовки працівників для органів та підрозділів Національної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Ларіонов С. О., Макаренко П. В. Харківська школа юридичної психології: становлення і сучасність // Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.) : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 191–193.

2. Професори та доктори наук Харківського національного університету внутрішніх справ: біографічний довідник : до 100-річчя початку підготовки охоронців правопорядку в Харкові / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 304 с.

Одержано 05.02.2021

УДК 340.13:347.471

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

заслужений юрист України,

професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8136-0694>

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОФІЦЕРІВ ГРОМАДИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Із моменту створення Національної поліції України та перманентного реформування системи МВС України було зроблено ряд важливих кроків у напрямку приведення організаційної структури та правового статусу Національної поліції у відповідність до європейських стандартів і норм, прийнято у зв'язку з цим велику кількість підзаконних нормативно-правових актів. Утім, пріоритетним напрямком роботи української поліції залишається служіння інтересам і потребам суспільства та держави [1, с. 9].

Із метою запобігання та припинення адміністративних правопорушень і злочинів, захисту життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, керуючись Законом України «Про Національну поліцію», ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2], Указом Президента «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності» з травня 2019 року в Україні (Волинській, Дніпропетровській, Кіровоградській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій та Черкаській областях) започатковано Всеукраїнський проект «Поліцейський офіцер громади». Цей пілотний проект спрямований не тільки на поліпшення взаємодії органів охорони правопорядку з окремими громадянами, місцевими органами державної влади та місцевого самоврядування, але й на сприйняття суспільством Національної поліції України в невеликих містах і селах, надання можливості громадянам, які проживають у віддаленій місцевості, отримувати якісні поліцейські послуги, а також удосконалення поліцейської діяльності.

У рамках подальшого проведення реформ у Національній поліції України на початку 2020 року Національна поліція перейшла до активної фази реалізації цього нового проекту. Сьогодні він успішно реалізується в 16 областях України, де несуть службу 444 поліцейські у 273 громадах. Як зазначив міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков, «... даний проект стане новим рівнем надання якісних поліцейських послуг та системи захисту. Офіцер поліції доступний для населення, тому що постійно знаходиться поруч із людьми. В решті решт, кожен українець у самому найвіддаленішому селі буде почувати себе у безпеці [3]».

Таким чином, в процесі успішної реалізації проекту «Поліцейський офіцер громади» по всій території держави кожна територіальна громада забезпечується окремим офіцером поліції, який буде опікуватися проблемами громади, адже він не тільки працюватиме в цій громаді, але й житиме там. А отже, всі жителі громади його добре знають, звертаються до нього з усіх питань безпеки. У свою чергу, поліцейський несе персональну відповідальність за прийняті ним рішення перед кожним громадянином на території обслуговуваної ним громади.

Слід зазначити, що поліцейський офіцер громади – це співробітник Національної поліції, орієнтований на оперативне вирішення проблем щодо забезпечення належної

безпеки саме своєї територіальної громади. Поліцейський офіцер громади не муніципальний поліцейський, він залишається у штаті місцевого органу поліції, який контролює законність прийнятих ним рішень. Він має право на матеріальне і фінансове забезпечення, соціальні гарантії та пільги, як і решта поліцейських, згідно із Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законодавчими актами України. Однак є і певна особливість. Поліцейський офіцер громади синтезує в своїй діяльності функції дільничного офіцера поліції та поліцейського патрульної поліції. Водночас він підзвітний громаді щодо забезпечення її безпеки. Для постійної присутності поліцейського офіцера громади на території об'єднаної територіальної громади (далі – ОТГ) облаштовується службове приміщення, що належить громаді. Крім того, Національна поліція України забезпечує його одностроєм, табельною зброєю, спеціальними засобами, нагрудною камерою та планшетом. Національна поліція України також може забезпечити поліцейського офіцера громади обладнанням службовим автомобілем (залежить від фінансування).

Флагманом першопочаткової підготовки та навчання поліцейських офіцерів для органів Національної поліції став Харківський національний університет внутрішніх справ, на базі якого відбувся перший випуск поліцейських офіцерів громади. У реалізації проекту «Поліцейський офіцер громади» були задіяні кращі викладачі університету і тренери. Протягом 2,5 місяців 84 слухачі, які прибули з різних підрозділів головних управлінь Національної поліції та управлінь патрульної поліції ДПП Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Сумської, Івано-Франківської, Львівської, Миколаївської та Харківської областей, отримували теоретичні знання із загальноправових дисциплін, домедичної, тактико-спеціальної та вогневої підготовки, поліпшували практичні навички керування автотранспортом тощо, які стануть їм у нагоді у подальшій професійній діяльності. Зазначимо, що майбутні поліцейські офіцери громади пройшли посилений курс першопочаткової підготовки, здійснюючи навчання за програмою спеціалізації дільничних офіцерів поліції, закріплених за поліцейськими дільницями в об'єднаних територіальних громадах, та згідно зі штатним розписом перебуваючи на посадах дільничного офіцера поліції або старшого дільничного офіцера поліції у відповідних територіальних (відокремлених) підрозділах поліції. Курси проходили за підтримки координаторів (експертів) із професійного навчання міжнародної програми ICITAP (Міжнародної програми підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування Департаменту юстиції США).

Слід звернути увагу на те, що в основу реалізації нової Програми курсу підготовки поліцейських офіцерів громади покладено принцип об'єднання зусиль органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, підприємств, організацій та установ різних форм власності, громадськості для забезпечення охорони громадського порядку та профілактики злочинності. У такому вигляді впроваджується зовсім новий формат роботи дільничного офіцера поліції, який передбачає його постійну присутність на території ОТГ, більш тісну співпрацю з населенням та керівництвом ОТГ, підзвітність ОТГ і додаткові функції (більший акцент – на попередженні правопорушень, оформлення адміністративних матеріалів за порушення ПДР, частковій передачі функцій дозвільної системи).

Поліцейські, які беруть участь у проекті, здійснюють свою службову діяльність відповідно до Конституції України, законів України «Про Національну поліцію», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2017 № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» [4] та інших актів законодавства України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України.

Проте цей проєкт має як позитивні моменти, так і негативні. Мова йде про відсутність належного нормативного забезпечення функціонування новоствореного підрозділу поліції. Так, у головному відомчому документі – Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції – немає жодного слова про поліцейських офіцерів громади. Отже, вони мають такі ж самі права та обов'язки, як і дільничні офіцери поліції, які підпорядковуються начальнику відповідного відділення поліції. І важливо пам'ятати, що поліцейський офіцер громади: на місці виконує функції, власне, дільничного, забезпечує дотримання громадянами вимог дозвільної системи (з питань зберігання мисливської, газової зброї) та дублює повноваження ювенального інспектора; повинен реагувати на виклики та звернення громадян, а з 1 липня 2020 року – ще й готувати матеріали для розгляду справ судами в рамках досудової підготовки матеріалів щодо скоєних кримінальних вчинків.

Як бачимо, незважаючи на те, що роль поліцейських офіцерів громади суттєво відрізняється від функцій колишніх дільничних інспекторів міліції та нинішніх дільничних офіцерів поліції, спеціальної відомчої нормативної бази (окремого підзаконного нормативного акта), яка б регулювала діяльність новостворюваної правоохоронної інституції, наразі немає.

Також залишаються відкритими питання: як саме поліцейські офіцери громади працюватимуть у територіальних громадах? на яких засадах вони співпрацюватимуть з органами місцевого самоврядування? як забезпечуватимуться житлом та службовими приміщеннями? У цій ситуації виникає потреба в удосконаленні нормативно-правової бази, якою слід врегулювати організацію, діяльність і повноваження поліцейських офіцерів громади.

З огляду на необхідність узгоджувати цілу низку нюансів з територіальними громадами, вочевидь, слід прийняти окремий відомчий документ МВС України або Національної поліції, який би детально регламентував організацію та діяльність поліцейських офіцерів громади. Можливо, є потреба в розробці відповідного міжгалузевого нормативного регулювання.

Висновок. Із наведеного вище можна зробити певні висновки.

По-перше, проєкт «Поліцейський офіцер громади» є перспективним, адже позитивні результати функціонування поліцейських офіцерів громади, з одного боку, сприятимуть налагодженню тісної взаємодії поліцейського з об'єднаною територіальною громадою, реалізації її потреб в усіх регіонах України, а з іншого – позитивно впливатиме на рівень довіри населення до поліції та підвищення ефективності поліцейської діяльності в цілому.

По-друге, візьмемо до уваги і той факт, що успішність реалізації проєкту «Дільничний офіцер поліції», як і інших проєктів, які зараз упроваджуються Національною поліцією спільно з МВС України, залежить від багатьох факторів, основними з яких є: швидке прийняття окремого нормативного акта, який би належним чином урегулював правовий статус та напрямки діяльності дільничних офіцерів поліції; вдосконалення діючого механізму нормативно-правового забезпечення функціонування органів (підрозділів) Національної поліції України відповідно до вимог суспільства та реалій сьогодення; поліпшення системи відбору на службу в поліцію, підготовки висококваліфікованих кадрів для підрозділів поліції превентивної діяльності, які стануть професіоналами своєї справи, працюючи у громадах.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.

2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 07.02.2021).

3. Крістіна Квін та Аваков обговорили проект «Поліцейський офіцер громад» // LB.ua : сайт. URL: https://lb.ua/pravo/2021/02/10/477325_kristina_kvyn_avakov_obgovorili.html (дата звернення: 07.02.2021).

4. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17>.

Одержано 09.02.2021

УДК 342.6

Олександр Сергійович БАКУМОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

народний депутат України;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4003-1974>

НЕВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ ДІЯЛЬНОСТІ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ЯК ПІДСТАВА ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УРЯДУ

Відповідаючи перед людиною за свою діяльність, держава має провадити свою політику на засадах прогнозованості, збалансованості та послідовності. Планомірність державної політики має зміцнювати континуїтет держави у політико-правовому вимірі та слугувати гарантією незворотності базових демократичних засад функціонування державного апарату в цілому. Отже, прогнозованість державної політики є елементом юридичної відповідальності держави загалом. Вона досягається не лише завдяки спільності політико-економічних позицій тих політичних сил, які перемагають на виборах та домагаються посад глави держави, членів парламенту та Уряду, але й фіксуються на нормативному рівні шляхом ухвалення низки конституційно визначених документів стратегічного характеру [1, с. 14–15]: послань Президента України до народу та щорічних і позачергових послань до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище нашої держави (п. 2 ч. 1 ст. 106 Конституції України), визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики держави Верховною Радою України (п. 5 ч. 1 ст. 85 Конституції України) та конкретизуються в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, яка має бути схвалена Верховною Радою України (п. 11 ч. 1 ст. 85, ч. 5 ст. 114 Конституції України) [2].

Утім, статус Програми діяльності Уряду, якому надано конституційного характеру, в законодавстві є дещо «приниженим». Так, декларуючи у статті 11 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», що Програма діяльності Кабінету Міністрів України ґрунтується на узгоджених політичних позиціях та програмних завданнях коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України та що вона подається до Верховної Ради України Прем'єр-міністром України у строк до одного місяця з дня формування Кабінету Міністрів України (частини 1–2 ст. 11 Закону [3]), законодавець аж ніяк не торкається проблеми із ситуацією, коли Верховна Рада України, сформувавши згідно з конституційними вимогами Уряд, виявляється неспроможною затвердити Програму його діяльності, внаслідок чого новосформований Кабінет Міністрів України змушений працювати (ймовірно, і досить значний проміжок часу) на невизначеній політико-економічній

основі. Між тим, законодавство не передбачає «форми виходу Верховної Ради України з ситуації, за якої вона не може забезпечити легітимність і підтримку Уряду засобом схвалення Програми його діяльності» [4, с. 173] Тому, погоджуючись із висновком, що «на сьогодні у законодавстві відсутні механізми впливу на Уряд із метою стимулювання його до розробки Програми своєї діяльності» [5, с. 111], ми вважаємо, що єдиним стимулюючим механізмом у цьому випадку були б заходи юридичної відповідальності Кабінету Міністрів України за невиконання його завдання, зокрема дисциплінарного або фінансового характеру, звернені до керівництва Кабінету Міністрів України, найперше – до Прем'єр-міністра України.

Характерно, що в Україні поряд із конституційною склалася й неконституційна по суті практика діяльності низки урядів, програма діяльності яких Верховною Радою України взагалі не схвалювалася: це уряди В. П. Фокіна (1990–1992 рр.), Л. Д. Кучми (1992–1993 рр.), В. А. Масола (1994–1995 рр.), В. П. Пустовойтенка (1997–1999 рр.), А. К. Кінаха (2001–2002 рр.), Ю. В. Тимошенко (2007–2010 рр.), а уряди під керівництвом Ю. І. Єханурова (2005–2006 рр.) і В. Ф. Януковича (2006–2007 рр.) взагалі свою програму для схвалення парламентом України не пропонували. Так само без схвалення Програми діяльності працює нині діючий Кабінет Міністрів України під керівництвом Д. А. Шмигала (з 04.03.2020 р.) [6].

Необхідність запровадження такого стимулюючого механізму впливає з необхідності попередження дезорганізації роботи Кабінету Міністрів України, адже відповідно до частини 1 параграфу 4 Регламенту Кабінету Міністрів України Уряд повинен планувати свою роботу на основі та на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів, для чого розробляє і затверджує щорічний План дій щодо виконання зазначеної Програми й Основні напрями економічної політики України, розробляє і подає на розгляд Верховної Ради проєкт Закону про Державний бюджет України на відповідний рік та проєкти загальнодержавних програм і планує свою нормотворчу діяльність, у тому числі з розроблення проєктів регуляторних актів [7]. Отже, саме до наявності схвалення Верховною Радою України Програми діяльності Кабінету Міністрів України «прив'язано» подальшу економічну, бюджетну та нормотворчу діяльність Кабінету Міністрів України, що істотно підвищує вагу цього документу в системі юридичної відповідальності як Уряду, так і держави загалом.

У науковій літературі неодноразово висловлювалися думки стосовно доцільності припинення повноважень Уряду у разі несхвалення його програми парламентом [5]. Проте можливе законодавче закріплення автоматичного припинення повноважень Кабінету Міністрів України у разі несхвалення Верховною Радою України Програми діяльності Кабінету Міністрів України суперечить конституційним положенням, оскільки воно не спирається на норми Основного Закону, а точніше провокує колізію з нормами статей 87 та 114 Конституції України. Тому закріпити таке положення на рівні спеціального Закону можна лише після внесення відповідних змін до Конституції України, обґрунтованість і доцільність яких, на наш погляд, є сумнівною: навряд чи варто покладати саме на Кабінет Міністрів України відповідальність за несхвалення Програми його діяльності, адже суб'єктом, від якого залежить ухвалення рішення щодо схвалення цього документу, є Верховна Рада України, а не Уряд.

Другий аспект юридичної відповідальності Кабінету Міністрів України пов'язано із невиконанням Урядом Програми своєї діяльності, схвалення Верховною Радою України. За таких умов схвалена Програма діяльності Кабінету Міністрів України зумовлює річний імунітет від відповідальності Уряду перед парламентом, який буде змушений «терпіти» протягом щонайменше року недієздатний і безвідповідальний Уряд. Варто зауважити, що і в цьому разі законодавство не передбачає жодних правових механізмів відповідальності Уряду за невиконання своєї Програми, чим нівелює її конституційно-

правове значення як визначального стратегічного документа, який би програмував і прогнозував внутрішню і зовнішню політику України.

Як показує аналіз досвіду схвалення Програм діяльності Уряду в попередні роки, цей документ реально так і не набув «значення офіційного утвердження політичної стратегії держави, розрахованої на реалізації протягом усього періоду діяльності уряду. Замість того, щоб бути органічною частиною формування і реалізації єдиної державної політики в країні, Програма діяльності Кабінету Міністрів України перетворюється на певний кон'юнктурний документ, ухвалення котрого використовується як легітимний спосіб пролонгації ще на один рік повноважень конкретного уряду» [8, с. 144]. З огляду на таке доцільно зберегти в законодавстві України імперативні приписи щодо періодичного обов'язкового звітування Кабінету Міністрів України про стан виконання Програми його діяльності з подальшим можливим розглядом питання про його відповідальність перед Верховною Радою України за наслідки виконання Кабінетом Міністрів України Програми його діяльності, схваленої парламентом України (ст. 228 Регламенту Верховної Ради України [7]).

Висновок. Вочевидь у цьому напрямі законодавство про Кабінет Міністрів України потребує ґрунтовного доопрацювання з метою забезпечення присутності принципу юридичної відповідальності в усіх без винятку важливих сторонах організації та діяльності цього вищого органу в системі органів виконавчої влади України. Водночас новелізоване в такий спосіб законодавство потребуватиме ретельного та всебічного застосування з метою надання зазначеному принципіві реалістичності та здійсненності.

Список бібліографічних посилань

1. Берназюк І. М. Конституційно-правовий статус та механізми реалізації стратегічних (програмних) актів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2017. 528 с.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 10.02.2021).
4. Терещук М. М. Юридична відповідальність у публічному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 211 с.
5. Совгиря О. В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 464 с.
6. Кабмін Шмигала досі без програми: досвід попередніх урядів // Слово і діло : сайт. 27.05.2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/05/27/infografika/polityka/kabmin-shmyhalya-dosi-prohramy-dosvid-poperednix-uryadiv> (дата звернення: 10.02.2021).
7. Регламент Кабінету Міністрів України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2009 № 712 // Урядовий портал : офіц. сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/-pras/228286390> (дата звернення: 10.02.2021).
8. Пономаренко М. В. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: правова природа та проблеми реалізації. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. 4 (2). С. 140–145.

Одержано 11.02.2021

УДК 159.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

доктор юридичних наук, доцент,

заслужений працівник освіти України,

перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ,

полковник поліції;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-9956>

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ: КРОКИ ДО УСПІХУ

Ухвалення Закону України «Про Національну поліцію» засвідчило початок нового етапу розвитку правоохоронної системи України. Постала проблема комплексного, системного реформування всієї системи правоохоронних органів, яка б відповідала міжнародним стандартам. У процесі проведених за п'ять років реформ було істотно переглянуто функції і повноваження поліції; уточнено можливості використання співробітниками поліції заходів адміністративного примусу; здійснено заходи, спрямовані на підвищення престижу служби в поліції; проведено переатестацію співробітників тощо. У дослідженні «Нові поліцейські ризики в історії сучасної Європи», виданому у 2015 р., Дж. Камп'юн пише про те, що влада дуже часто боїться соціальних змін, бо це передбачає пошук нових балансів у співіснуванні із суспільством. І незалежно від того, детермінуються ці зміни економічними, політичними, соціальними чи культурними чинниками, трансформації в суспільстві сприймаються владою як «ризики», які мають бути формалізованими та під контролем. Неформально чи формально, пише Дж. Камп'юн, системи поліції змушені адаптувати свої нормативно-правові бази, їх структури та їх практику так, щоб реагувати на виклики, нові загрози і нові правила, з якими вони зіштовхуються і мають справу [3, с. 96].

2020 рік виявився роком нових викликів. Пандемія коронавірусної хвороби внесла свої корективи у життя громадян. Проте, незважаючи на додаткові завдання, пов'язані із протидією поширенню інфекції, українська поліція змогла не тільки утримати стабільну криміногенну ситуацію, але й поліпшити результати роботи. У порівнянні з минулим роком рівень злочинності зменшився на 17 %, чималу роль у цьому зіграла зміна підходів до розкриття і розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. За 2020 рік розкриття таких злочинів уперше в історії Національної поліції України збільшилося до 45 відсотків [1].

Трансформації, які відбуваються у системі поліції, продиктовані часом і досвідом. З огляду на новий адміністративно-територіальний устрій України вносяться корективи у структуру підрозділів та в діяльність поліції. 1470 створених територіальних громад потребують, як мінімум, 1470 поліцейських громади. Сьогодні поліція України – це 26 обласних головних управлінь Національної поліції, 646 територіальних підрозділів та 500 поліцейських станцій.

Поліцейські станції, відкриті протягом останніх років, – це 500 додаткових осередків безпеки, де знаходяться поліцейські громади і дільничні. На часі – створення фронт-офісів у кожному поліцейському підрозділі, де замість маленького заграбованого віконця буде відкритий простір, де компетентні та доброзичливі фахівці надаватимуть правову допомогу і консультації громадянам [1].

Паралельно із соціальними трансформаціями, що тривають, логіка функціонування поліції, як і судової системи, політичних та державних органів, змінюється і відбувається визначення нового «сенсу» й ідентичності функціонування поліції (структурні пристосування, професіоналізація, практика, нове оснащення тощо) та меж здійснення поліцейських функцій. Усе це ставить на порядок денний для відомчих ЗВО формування

у поліцейських готовності до інноваційної діяльності, а саме підвищення інноваційної активності освітнього середовища, можливість формування та розвитку інноваційного потенціалу особистості, інноваційної активності майбутніх фахівців [3, с. 96].

Дослідники поліцейстики справедливо зазначають, що вимоги до поліціювання у сучасних умовах вимагають високої готовності до змін від представників поліцейської професії усіх рівнів, але така готовність та здатність поліцейських організацій до прийняття інноваційних практик майже не вивчається, що робить психологічну сутність реорганізаційних процесів важкозрозумілою [4].

Сучасні тенденції формування і розвитку особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності відзначаються певними особливостями: постійними змінами та ускладненням змісту відомчої освіти, підвищенням рівня освітніх стандартів; актуалізацією питань національно-патріотичного виховання; вирішенням складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок суміжних наук – права, психології, економіки, педагогіки, соціології тощо; широким впровадженням інформаційних технологій в освітній процес; урахуванням фізично-прикладної підготовки як необхідної компоненти такої освіти. Тому організація освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання має бути такою, щоб випускники могли не лише адаптуватись у швидкозмінному професійно-орієнтованому середовищі, але й були здатними до перетворення цього середовища; володіли не лише загальними та спеціальними знаннями, але й уміли застосовувати їх у процесі професійної діяльності; розвивалися як соціально орієнтовані особистості, професіонали вищого ґатунку та правоохоронці не лише за освітою, а й за покликом серця [2].

Приступаючи до поліцейської реформи, всім її учасникам слід розуміти із самого початку, що її здійснення включає в себе набагато більше, ніж просто «технічне рішення» або зовнішні зміни в діяльності поліцейських інститутів. Незважаючи на складність реформи, у процесі її реалізації слід враховувати не тільки досвід у галузі інституційних змін, управління, матеріально-технічного забезпечення, але й психології. Важливим у цьому сенсі є досвід у галузі «управління змінами» та організаційної психології щодо створення нової системи стимулювання, нових етичних принципів та організаційної культури поліції [6].

У США психологія поліції та суспільної безпеки стала новою спеціальністю в галузі психології [5, с.176]. У тамтешніх наукових колах немає жодного сумніву в необхідності підготовки кадрів за новою спеціальністю з акцентом на основоположних компетенціях, необхідних для базової підготовки в галузі психології, та додаткових функціональних компетенціях, що є необхідними для ефективної практики за означеним фахом, зокрема у чотирьох напрямках роботи: оцінка, корекція, супроводження та організаційний консалтинг.

Система професійної підготовки правоохоронців є органічною складовою частиною функціонування Національної поліції. Головне її завдання – сприяння формуванню професійного ядра висококваліфікованих фахівців з усіх напрямків діяльності поліції, надання їм необхідних знань, навичок та вмінь працювати в умовах розбудови державності, формування ринкових відносин. Національна поліція України – це 130 тисяч особового складу. Під захистом Національної поліції України перебуває все населення країни – близько 40 мільйонів громадян [1]. Щодня на чергування майже у тридцяти тисячах населених пунктів України заступають більше чотирьох тисяч нарядів поліції: це патрульна поліція, слідчі оперативні групи, поліція охорони. І від кожного поліцейського, зокрема від рівня його професійної підготовки, залежать спокій у суспільстві і довіра громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Ігор Клименко: Скорочення особового складу через зміну організації діяльності Національної поліції не відбуватиметься // Єдиний портал органів системи МВС України : офіц. сайт.

11.02.2021. https://mvs.gov.ua/ua/news/38819_Igor_Klimenko_Skorochennya_osobovogo_skladu_cherez_zminu_organizacii_diyalnosti_Nacionalnoi_policii_ne_vidbuvatimetsya.htm (дата звернення: 12.02.2021).

2. Швець Д. В. Психологічні та правові засади формування особистості поліцейського в Україні : монографія. Харків : Майдан, 2018. 518 с.

3. Policing New Risks in Modern European History / Ed.: J. Campion, X. Rousseaux. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2015. 128 p.

4. Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, No. 1. Pp. 1–24. DOI: <http://doi.org/10.1080/10439463.2013.784312>.

5. Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology / J. A. Brewster, M. L. Stoloff, D. M. Corey et al. *Training and Education in Professional Psychology*. 2016. Vol. 10, No. 3. Pp. 171–178.

6. O'Neill W. G. Police Reform in Post-Conflict Societies: What We Know and What We Still Need to Know: report; policy paper // The Security-Development Nexus Program. New York : International Peace Academy, 2005. 11 p. URL: <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/polreferpt.pdf> (дата звернення: 12.02.2021).

Одержано 14.02.2021

УДК 349.2

Сергій Миколайович БОРТНИК,

доктор юридичних наук, доцент,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ,

полковник поліції;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5281-6007>

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

Законодавством України встановлено низку юридичних гарантій, реалізація яких спрямована на дотримання й охорону прав працівників на отримання грошових виплат, що пов'язано із забезпеченням їх життєвих потреб після завершення трудової діяльності. У цьому випадку йдеться про комплекс соціальних гарантій, які застосовуються стосовно всіх категорій працівників. Такі юридичні гарантії закріплені чинним національним законодавством і за поліцейськими. До того ж слід погодитися з позицією відносно того, що служба в поліції має низку специфічних властивостей, що повинні компенсуватися наявністю підвищених гарантій соціальної захищеності, тобто комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту саме цієї категорії громадян як під час проходження служби в органах поліції, так і після звільнення в запас або у відставку. Одним із найважливіших проявів подібної соціально-правової захищеності поліцейських є їх пенсійне забезпечення.

В юридичній літературі відмічають, що конституційне закріплення відповідальності держави за організацію пенсійного забезпечення громадян і формування розвинутої законодавчої бази, що закріплює комплекс соціальних гарантій у цій сфері, слід розглядати як важливий результат еволюції правових систем більшості розвинутих країн світу на рубежі XIX і XX століть [1, с. 78]. До того ж, як цілком слушно зауважує М. Д. Ждан, пенсійне забезпечення в будь-якій державі є найважливішою складовою добробуту громадян, яка демонструє дійсне бажання країни дотримуватися принципів гуманізму щодо тих, хто віддав суспільству працю, інтелект, здоров'я. Наведені позиції

свідчать про те, що пенсійне забезпечення в житті кожної працюючої людини слід розцінювати як одну з найважливіших трудових гарантій. Таке твердження є справедливим і стосовно такої категорії працюючих громадян, як поліцейські.

Розглядаючи окремі аспекти пенсійного забезпечення, слід зазначити, що правові основи цієї інституції визначено в численних нормативно-правових актах. Так, у п. 6 ч. 1 ст. 92 Конституції України встановлено, що основи, форми та види пенсійного забезпечення можуть бути визначені виключно законом [2]. Уважаємо, що наведений конституційний припис є важливою гарантією функціонування інституту пенсійного забезпечення, оскільки він установлює заборону підзаконного нормативно-правового регулювання цієї сфери суспільного життя. Тобто правове регулювання пенсійного забезпечення, в тому числі й поліцейських, повинно здійснюватися виключно законами України. Зокрема, одним із основоположних нормативно-правових актів, на рівні якого закріплено правові засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, в тому числі пенсійного, є Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р. [3].

Більш детально правові засади державного пенсійного страхування регламентовано Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. [4]. Гарантії захищеності пенсіонерів шляхом установаження пенсій на рівні, орієнтованому на прожитковий мінімум, а також регулярного перегляду їх розмірів визначено в Законі України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. Ведучи мову про інститут пенсійного забезпечення, слід зазначити про його недержавні форми. Зокрема, правові, економічні й організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні, регулювання правовідносин, пов'язаних із цим видом діяльності, закріплено в положеннях Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 листопада 2003 р.

У своїй сукупності наведені акти чинного національного законодавства визначають правові засади та здійснюють правове регулювання інституту пенсійного забезпечення. Аналіз їх положень дозволяє назвати один з основних недоліків здійснення правового регулювання цієї сфери суспільних відносин – відсутність розкриття сутності категорії «пенсійне забезпечення». Отже, перед тим, як перейти до характеристики проблем правового регулювання пенсійного забезпечення поліцейських, необхідно здійснити стисло характеристику наведеної категорії.

На думку Т. О. Дідковської, пенсійне забезпечення – це комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання, а також гарантування пенсіонерам здійснення свого права, державний захист та охорона їх прав [5, с. 23]. У наведеному випадку вдало підкреслено, що пенсійне забезпечення знаходить свій практичний прояв у формі грошових виплат. До того ж таким виплатам передують ціла низка організаційно-правових засобів, що характеризують цю категорію як системне, динамічне явище.

Доволі поширеним серед науковців є підхід щодо сприйняття пенсійного забезпечення як сукупності певних гарантій соціальної спрямованості. Так, досить розширене визначення сутності пенсійного забезпечення надає Т. В. Кравчук, на думку якого пенсійне забезпечення – це форма матеріального забезпечення для фізичних осіб-суб'єктів як загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсій і соціальних послуг, які формуються за рахунок страхових внесків, що сплачуються за кошт юридичних та/або фізичних осіб, державного і місцевого бюджетів, цільових фондів та акумулюються на банківських рахунках Пенсійного і Накопичувального фондів, недержавних пенсійних фондів, банківських установ [6, с. 29]. Наведене визначення, на нашу думку, є занадто громіздким, оскільки містить як головні (мету такого забезпечення; його суб'єктів), так і другорядні ознаки (окремі види забезпечення; спроби вказати шляхи мобілізації відповідних фондів коштів).

Отже, з урахуванням наведених позицій пенсійне забезпечення поліцейських може бути визначене як різновид гарантії соціальної захищеності поліцейських, що пов'язаний з отриманням ними встановлених грошових виплат задля задоволення їх життєвих потреб після звільнення зі служби в органах Національної поліції, які мають місце у випадках, порядку та на умовах, передбачених законодавством.

На завершення хотілося б відмітити, що однією з проблем правового регулювання пенсійного забезпечення поліцейських є фрагментарне регулювання цього питання в положеннях Закону України «Про Національну поліцію», який містить бланкетні норми з цього питання та здійснює відсилання до іншого законодавства. Уважаємо, що в указаному Законі в межах окремої правової норми повинно бути регламентовано загальні засади пенсійного забезпечення поліцейських. До того ж у нормах спеціального законодавства такі засади повинні бути деталізовані. Окрім цього, в положеннях Закону України «Про Національну поліцію» повинно бути закріплено механізми пенсійного забезпечення, в тому числі перерахунку пенсій колишнім працівникам органів внутрішніх справ (працівникам міліції), що сприяло б підвищенню ефективності реалізації юридичних гарантій їх соціальної захищеності. На сьогодні кроки у напрямку перерахунку пенсій зазначених осіб здійснюються. Проте вони здійснюються повільно, із численною їх регламентацією на підзаконному нормативно-правовому рівні. Здійснення такої регламентації суперечить положенням Основного Закону України відносно того, що основи, форми та види пенсійного забезпечення громадян повинні бути встановлені виключно законами України.

Список бібліографічних посилань

1. Савостьянова В. Б. Роль государства в реализации конституционных прав граждан на пенсионное обеспечение и социальные льготы. *Государство и право*. 2005. № 5. С. 78–85.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-вр> (дата звернення: 11.02.2021).
3. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр> (дата звернення: 11.02.2021).
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 11.02.2021).
5. Дідковська Т. О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2008. 208 с.
6. Кравчук Т. В. Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2007. 212 с.

Одержано 12.02.2021

УДК 340.12

Михайло Юрійович БУРДІН,

доктор юридичних наук, професор,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6748-3321>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ «ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕРЖАВИ»

Процеси формування «електронної держави» (насамперед проекти створення «електронного уряду», англ. – «*e-Government*») активно втілюються в життя США, Великобританією [1, с. 13]. Розпочато їх реалізацію і в багатьох інших державах світу, серед яких є й Україна.

Основна ідея концепції «електронної держави» – цілодобовий інформаційний вплив держави на суспільство та взаємодія держави з кожним конкретним громадянином. Уважається, що використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології, кожна людина в будь-який час може звернутися з запитом до державного органу, одержати необхідну інформацію, подати за допомогою комп'ютера чи іншого терміналу, підключеного до мережі Інтернет, необхідну декларацію або довідку, що дозволить істотно скоротити обсяг паперового документообігу [2].

Американським товариством державних службовців та Відділенням державного сектора економіки і державного управління ООН (UNDP/PA) виокремлено 5 етапів розвитку «електронної держави»:

- 1) «становлення» – офіційна присутність органів державної влади в мережі Інтернет;
- 2) «розширена присутність» – збільшення числа державних сайтів, котрі мають удосконалені функції і пропонують динамічно обновлювану інформацію;
- 3) «інтерактивна взаємодія» – для користувачів забезпечуються інтерактивні послуги у мережі Інтернет (зокрема, вони можуть отримувати типові форми різних офіційних документів, а також направляти офіційним особам повідомлення за допомогою електронної пошти);
- 4) «здійснення угод» – користувачі можуть оплачувати послуги і здійснювати угоди за допомогою мережі Інтернет;
- 5) «ефективна інтеграція» – повна інтеграція електронних послуг, що не стримується адміністративними кордонами.

«Електронний уряд» – це єдине інформаційне середовище взаємодії влади, бізнесу і громадян, що повинно забезпечити прозорість процесів управління в суспільстві, рівні можливості для бізнес-співтовариства і, нарешті, інформаційне самообслуговування населення, громадян, що дозволить їм у процесі їхнього життя простіше та якісніше вирішувати свої інформаційні потреби [3].

Перелік актуальних проблем реалізації концепції «електронного уряду», що потребує фахового вирішення:

- 1) забезпечення належного функціонування рівня урядових порталів;
- 2) налагодження міжвідомчої взаємодії інформаційних систем та стандартів даних; автентифікація користувачів і використання інфраструктури публічних ключів для захисту інформації;
- 3) вирішення питання взаємодії та партнерства з бізнесом і громадськими організаціями; забезпечення широкої доступності громадянам інформаційних технологій та інформації;
- 4) забезпечення належного рівня комп'ютерної грамотності державних службовців; розвиток електронної демократії;

5) внесення відповідних змін до законодавства [4].

На сьогодні у США розробляється та реалізовується чимало проєктів щодо розгортання систем електронного документообігу між державою, фізичними та юридичними особами. Так, Міністерство фінансів США вже створило фінансовий портал, який ефективно обробляє приблизно 80 млн платежів у державний бюджет країни. Також розробляється online-проєкт стягнення з порушників штрафів. Більше 20 тисяч сайтів федеральних органів влади у США об'єднані в єдиний урядовий портал (*First Gov*). У Великобританії досягнення аналогічної мети здійснюється відповідно до програми «Електронні громадяни, електронний бізнес і електронний уряд», яка базується на концепції «Уряд інформаційного сторіччя» [1, с. 15].

Цифровізація адміністративних послуг – один із пріоритетів уряду України [5]. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування надають понад 2 тисячі послуг, але 91,5 % населення України не користуються публічними послугами online. Водночас надання публічних послуг супроводжується значними незручностями, часовими та фінансовими затратами [5]. Зараз в Україні електронні послуги запроваджено на різних порталах органів влади, з різними інтерфейсами, стандартами та засобами е-ідентифікації, що є вкрай незручним для громадян. Крім того, не було проведено належного реінжинірингу послуг під час їх автоматизації та не забезпечено достатньої зручності. Відсутній єдиний підхід до реінжинірингу й запровадження е-послуг, а також послуги є недоступними через смартфон [5].

Разом із тим в Україні на урядовому порталі зараз доступно 118 електронних послуг [6]. Наша країна одна зі світових лідерів щодо темпів відкриття даних, більше 5 000 електронних документів щодня пересилається між державними органами [6]. Найважливішим напрямом у сфері електронного урядування є електронні послуги, адже саме вони стосуються кожного громадянина. Створено та запущено Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Дія – доступ громадян до цифрових документів» (*dii.gov.ua*), де доступні такі документи: цифровий паспорт громадянина України у формі ID-картки та цифровий паспорт громадянина України для виїзду за кордон (1 країна у світі); цифрове водійське посвідчення (10 країна у світі); цифрове свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу та обов'язковий поліс страхування на авто; цифровий студентський квиток; можливість отримання нотифікацій.

Зважаючи на вищенаведене, вбачаємо, що в результаті реалізації державницьких кроків щодо впровадження системи електронного урядування в Україні мають бути досягнуті такі завдання:

- забезпечення легітимності (законності дій держави у віртуальному просторі);
- модернізація всієї системи державного управління;
- створення нормативно-правової бази для вирішення проблем, пов'язаних з виготовленням та поширенням документів в електронній цифровій формі;
- зниження адміністративних бар'єрів і обмежень, що перешкоджають громадянам у реалізації права на одержання і поширення інформації;
- забезпечення інформаційної прозорості в діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування;
- формування основних інформаційних прав та свобод людини і громадянина у віртуальному просторі;
- визначення національних інтересів держави в кіберпросторі.

Список бібліографічних посилань

1. Серго А. С. Интернет и право. М. : Бестселлер, 2003. 272 с.
2. Digital Government for Development // The World Bank : сайт. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/digitaldevelopment/brief/digital-government-for-development> (дата звернення: 07.02.2021).

3. Digital government // United Nations : сайт. URL: <https://publicadministration.un.org/en/ict4d> (дата звернення: 07.02.2021).
4. Digital government // OECD iLibrary : сайт. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264251823-15-en.pdf?expires=1612776575&id=id&accname=guest&checksum=4AC29C29A65DB33D5BBCD0D794D8AFB3> (дата звернення: 07.02.2021).
5. Розвиток електронних послуг // Урядовий портал : офіц. сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/rozvitok-elektronnih-poslug> (дата звернення: 07.02.2021).
6. Е-урядування – ключ до реформ в Україні // Урядовий портал : офіц. сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini> (дата звернення: 07.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 343.32

Анатолій Миколайович КЛОЧКО,

доктор юридичних наук, професор,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6898-964X>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ОБОРОНИ КРАЇНИ

Наукова-технічна діяльність відіграє важливу роль у сфері оборони країни, адже саме від її здобутків залежить модернізація технічного складу Збройних сил України, що, в свою чергу, впливає на ефективність проведення військових операцій. Указане підтверджується і доктриною державної політики з питань національної безпеки. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”» [1] визначає, що одними із основних завдань підвищення обороноздатності держави є підтримка перспективних практично спрямованих наукових досліджень у сфері національної безпеки і оборони, модернізація і випереджувальний розвиток оборонно-промислового комплексу, нарощування його виробничих потужностей, вироблення озброєнь і військової техніки, конкурентоспроможних на світовому ринку, імпортозаміщення та збільшення власного виробництва критичних комплектуючих і матеріалів.

Поряд із цим відомості про новітні наукові розробки у сфері оборони можуть ставати предметом злочинного впливу, у першу чергу з боку іноземних держав чи їх представників. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) в Особливій частині передбачає чотири склади злочинів, предметом яких може бути науково-технічна інформація у сфері оборони, яка залежно від ступеня її важливості для інтересів держави й, відповідно, ступеня державного захисту може набувати статусу державної таємниці або службової інформації. Так, КК України передбачено ст. 111 (державна зрада у формі шпигунства), ст. 114 (шпигунство), ст. 330 (передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни) та ст. 422 (розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи

матеріалів, що містять такі відомості). Законодавець розмежовує ці склади злочинів за різними складовими: об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом та предметом. Зупинимось детальніше на розкритті предметів цих складів злочинів, до кола яких і належить науково-технічна інформація у сфері оборони.

В описі предметів злочинів, передбачених статтями 111, 114, та 422, законодавець зазначив, що такими є відомості, які належать до державної таємниці. Останньою відповідно до Закону України «Про державну таємницю» є вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнаються у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою. У цьому ж самому законодавчому акті у ч. 3 ст. 10 зазначається, що інформація вважається державною таємницею з моменту опублікування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, до якого включено цю інформацію, чи змін до нього у порядку, встановленому цим Законом.

У свою чергу, Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» [2], надає вичерпний перелік типів інформації, яка визнається державною таємницею, серед іншого у сфері оборони країни. Зокрема, до неї належить науково-технічна інформація про:

- мету, напрями, науково-технічні ідеї, результати, можливість застосування (реалізації) фундаментальних, пошукових прикладних наукових досліджень, спрямованих на підвищення обороноздатності держави (п. 1.9.1);
- відкриття, винаходи, науково-технічні рішення, які можуть бути використані для потреб оборони держави і мають принципове значення для розроблення нових видів озброєння чи військової техніки (п. 1.9.2);
- досягнення науки і техніки, напрями дослідження, результати науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт, що дають змогу вдосконалювати озброєння чи військову техніку для потреб оборони (п. 1.9.3);
- результати наукових досліджень або розробок щодо створення або модернізації комплектувальних виробів, зразків озброєння чи військової техніки, які покращують технічні характеристики цих зразків (п. 1.9.4.);
- про результати науково-дослідних (дослідно-конструкторських) робіт, пов'язаних з розвитком, підготовкою, застосуванням, забезпеченням під час виконання бойових завдань військових формувань, використанням перспективних систем (зразків озброєння, військової техніки) (п. 1.9.5.);
- про нові технології створення (модернізації) зразків озброєння (військової техніки) для потреб оборони, які спрямовано на поліпшення їх бойових можливостей або конструктивних (експлуатаційних) характеристик (п. 1.9.6.) тощо.

Дещо іншого характеру відомості законодавець відніс до категорії службової науково-технічної інформації у сфері оборони, яка підпадає під кримінально-правову охорону ст. 330 КК України. Так, відповідно до Наказу Міністерства оборони України від 27.12.2016 р. № 720 «Про затвердження Переліку відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію (ПСІ-2016)» [3] до цієї категорії належать відомості про:

- плани, напрями та результати науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи наукового підрозділу (п. 13.1);
- наукові розробки щодо технологій подвійного призначення. (п. 13.10);
- раціоналізаторські пропозиції, доробки та інші конструктивні зміни нетаємних зразків озброєння та військової техніки, які підвищують їх тактико-технічні характеристики. (п. 13.11) тощо.

Державна таємниця та службові відомості різняться за ступенем цінності для забезпечення національної безпеки країни й, відповідно, ступенем захисту з боку держави, що також впливає на порядок доступу до цієї інформації та її носіїв.

Підсумовуючи викладене, вважаємо за можливе стверджувати, що науково-технічна інформація у сфері оборони має важливе значення для військової безпеки України, а її захист від злочинного посягання є одним із пріоритетних завдань держави.

Список бібліографічних посилань

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 08.02.2021).

2. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05> (дата звернення: 08.02.2021). Втратив чинність.

3. Про затвердження Переліку відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію (ПСІ – 2016): Наказ М-ва оборони України від 27.12.2016 № 720 // Міністерство оборони України: офіц. сайт. URL: https://www.mil.gov.ua/content/other/MOU_720_27122016.pdf (дата звернення: 08.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 349.2

Леонід Володимирович МОГІЛЕВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6994-6086>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ СОЦІАЛЬНО-ПАРТНЕРСЬКІ АКТИ ЯК СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ДЖЕРЕЛ ТРУДОВОГО ПРАВА

Однією з головних особливостей системи джерел трудового права, порівняно з джерелами інших галузей права, виступає те, що провідну роль у ній посідають такі її структурні елементи, як соціально-партнерські нормативно-правові акти. При цьому в більшості випадків на основі названих вище актів буде здійснюватися правове регулювання виключно трудових і пов'язаних із ними правовідносин. Іншими словами, наявність соціально-партнерських актів у структурі системи джерел трудового права є характерною особливістю цієї галузі права в цілому. Вищенаведене викликає необхідність визначення сутності, ролі та місця соціально-партнерських нормативно-правових актів у структурі системи джерел трудового права України.

Визначаючи сутність поняття «соціально-партнерський акт» як структурного елемента системи джерел трудового права, слід з'ясувати зміст кожного із його складових. За Великим тлумачним словником сучасної української мови: 1) «партнер»: компаньйон, товариш у якій-небудь справі, в якому-небудь занятті; про державу, громадське угруповання, підприємство тощо, з яким здійснюється яка-небудь спільна діяльність; 2) «партнерство»: положення партнера, того, хто бере участь із ким-небудь у спільній справі; узгоджені, злагоджені дії учасників спільної справи; взаємні відносини, контакти держав, громадських угруповань, підприємств тощо, оснований на взаємовигідності та

рівноправності [1, с. 890]. З аналізу такого тлумачення складової досліджуваного поняття виходить, що соціально-партнерські акти є такими, що приймаються на багатосторонній основі, тобто включають декілька суб'єктів (сторін), які їх складають.

Досліджуючи таку складову вищенаведених актів, як категорія «соціальне» зазначимо, що вона є найбільшою за змістовим навантаженням і являє собою багатоаспектне та складне явище. У своєму дослідженні, що присвячено правовому регулюванню соціального партнерства на етапі реформування трудового права України, О. С. Арсентьєва дійшла висновків стосовно того, що соціальне партнерство є соціальним явищем, багатогранність якого передбачає дослідження його в багатьох аспектах, кожен з яких характеризує його з певної точки зору і є необхідним для врахування при визначенні поняття соціального партнерства. До того ж слід враховувати, що царина застосування праці – це лише одна з багатьох сфер, де застосовується соціальне партнерство [2, с. 35].

Важливо зазначити, що нормативно-правові соціально-партнерські акти локального характеру посідають найнижче місце серед інших структурних елементів системи джерел трудового права за таким критерієм, як їх юридична сила, оскільки виражають децентралізацію в правовому регулюванні трудових і пов'язаних із ними правовідносин. Вони конкретизують і доповнюють акти, які прийняті в централізованому порядку, з урахуванням специфіки конкретного виробництва в межах, визначених законодавством. У будь-якому разі суб'єкти локальної правотворчості не вправі виходити за межі наданої їм компетенції, а локальні норми не можуть суперечити загальним нормам про працю. Крім того, локальні норми не можуть погіршувати правовий стан працівника порівняно з чинним законодавством [3, с. 62].

Аналіз низки наукових позицій учених-правознавців, а також положень чинного національного законодавства надав змогу визначити нормативно-правові соціально-партнерські акти як структурні елементи системи джерел трудового права, укладені між представниками держави, роботодавців і працівників правові акти, які містять у своєму складі загальнообов'язкові формально визначені правила поведінки, відповідно до й на основі яких здійснюється правове регулювання трудових і тісно пов'язаних із ними правовідносин. Вищенаведені акти є тим правовим засобом, за допомогою якого досягається кінцева мета соціального діалогу зокрема та соціального партнерства взагалі. При цьому залежно від рівня соціального діалогу та його суб'єктивного складу нормативно-правові акти соціального партнерства можуть бути кількох видів: генеральна угода, галузева (міжгалузева) угода, територіальна (регіональна) угода, локальна (колективна) угода. Значення генеральної угоди як структурного елемента системи джерел трудового права полягає в тому, що серед інших нормативно-правових соціально-партнерських актів вона посідає провідне місце, тому що відповідно до її положень на національному рівні на договірній основі здійснюється правове регулювання трудових і пов'язаних із ними правовідносин, унаслідок чого встановлюються загальнообов'язкові домовленості. Значення й особливість галузевих угод як структурних елементів системи джерел трудового права України може бути охарактеризовано тим, що за допомогою прийняття таких нормативно-правових соціально-партнерських актів відбуваються домовленості у відповідній (галузевій) сфері трудових відносин, що спрямовані на вирішення нагальних проблем цієї сфери та визначення шляхів її розвитку і вдосконалення. Характерною особливістю таких структурних елементів системи джерел трудового права, як нормативно-правові соціально-партнерські акти, що приймаються на територіальному рівні, тобто територіальних і регіональних угод, є те, що вони покликані вирішити шляхом домовленості проблемні питання у сфері трудових і пов'язаних із ними правовідносин, що існують на певній адміністративно-територіальній одиниці держави, а також підвищити ефективність здійснення правового регулювання таких правовідносин.

Отже, особливість локальних нормативно-правових соціально-партнерських актів полягає в тому, що за їх допомогою здійснюється децентралізоване правове регулювання, що конкретизує та доповнює централізоване правове регулювання трудових і пов'язаних із ними правовідносин. Локальні нормативно-правові соціально-партнерські акти є найчисленнішими серед усіх без винятку структурних елементів системи джерел трудового права.

Список бібліографічних посилань

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
2. Арсентьева О. С. Правове регулювання соціального партнерства на етапі реформування трудового права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2010. 182 с.
3. Трудове право : підручник / М. І. Іншин, В. І. Щербина, Д. І. Сіроха та ін. ; за ред. М. І. Іншина та В. І. Щербини. Харків : НікаНова, 2012. 560 с.

Одержано 12.02.2021

УДК 349.222.1

Сергій Станіславович ЛУКАШ,

доктор юридичних наук, професор,

директор Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2957-8052>

НАДОМНА РОБОТА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Із розповсюдженням пандемії COVID-19 у 2020 році до великої частини працівників у світі було застосовано гнучкий режим робочого часу у вигляді надомної роботи. Проте хоча такий вид організації роботи вже давно є важливою особливістю організації праці, роботодавці не часто розглядають домівки працівників як робоче місце. Раптовий перехід до надомної роботи актуалізує необхідність оцінки наслідків такого режиму робочого часу як для працівників, так і для роботодавців.

Поняття «надомна робота» визначається Конвенцією МОП № 177 «Про надомну працю» [1] та Рекомендацією МОП № 184 як «робота, яку особа, що називається надомником, виконує: i) за місцем її проживання або в інших приміщеннях за її вибором, але не у виробничих приміщеннях роботодавця; ii) за винагороду; iii) з метою виробництва товарів або послуг, згідно зі вказівками роботодавця, незалежно від того, хто надає обладнання, матеріали чи інші матеріали, що використовуються» [1]. Це визначення не поширюється на осіб, які лише епізодично виконують свою роботу вдома, а не на своїх робочих місцях.

Міжнародна організація праці розрізняє три різних види домашньої роботи:

– промислова домашня робота – стосується діяльності, яка передбачає виробництво товарів працівниками вдома повністю або частково, або яка здійснюється вдома на заміну фабричного виробництва, а також кустарного виробництва, наприклад, під час виготовлення промислів;

– дистанційна робота – стосується працівників, які використовують інформаційно-комунікаційні технології для віддаленого виконання своєї роботи. Відповідно до Конвенції МОП № 177 роботодавці встановлюють такий режим робочого часу на регулярній або постійній основі;

– надомна робота на цифровій платформі – стосується завдань сектора послуг, що виконуються «краудворкерами» (від англійського *crowdworking*: *crowd* – натовп, *working* – робота) відповідно до вимог роботодавця або уповноваженого ним органу в

ситуаціях, коли необхідно виконати специфічну роботу або отримати послугу, яка необхідна лиш на цей момент [2].

Використання роботи на дому зараз є звичною справою у виробництві товарів та послуг. Вона існувала протягом усього ХХ століття, але саме у другій половині, завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, надомна робота почала використовуватись у широкому діапазоні галузей, таких як страхування, банківська справа і туризм. У 1970-х роках деякі роботодавці почали експериментувати з дистанційною роботою, що призвело до невеликої, але стабільної частки «робочих рук» на робочому місці.

Багато службових завдань, розміщених на цифрових платформах праці, виконують «краудворкери», що проживають у різних країнах, по всьому світу. Легкість передачі завдань на аутсорсинг за допомогою цифрових платформ праці передбачає подальше розширення можливостей надомної роботи в найближчі десятиліття. Цифрові платформи надають можливість використовувати надзвичайно гнучкі форми виробництва, які дозволяють підприємствам швидко реагувати на зміни в попиті на продукцію та зменшувати витрати.

Переваги надомної роботи:

- 1) виробничий процес може бути розбитий на окремі завдання;
- 2) необхідний для виробництва капітал – наприклад, швейні машини або персональні комп'ютери – доступний за відносно низькою вартістю;
- 3) доступна робоча сила.

За оцінками МОП, у 2019 році у світі було близько 260 мільйонів працівників, які працюють удома, що становить 7,9 відсотка загальної зайнятості. Ці показники було підраховано до пандемії COVID-19, очікувалося, що кількість працюючих удома у 2020 році значно їх перевищить. У більшості країн кількість працівників, які працюють удома, становить не менше 10 відсотків від зайнятого населення. У країнах із низьким та середнім рівнем доходу більшість робіт, що виконуються удома, здійснюється особами, які займаються підприємницькою діяльністю за рахунок власного кошту, але у країнах із високим рівнем доходів – найманими працівниками. Ці відмінності не дивні, враховуючи професійні відмінності в різних країнах на основі рівня їх економічного розвитку. У той час як в управлінських, професійних і технічних професіях застосування режиму надомної роботи становить 53 відсотки від загальної зайнятості в країнах із високим рівнем доходу, відповідні відсотки в країнах із середнім та низьким рівнем доходу становлять 31 та 12 відсотків [2].

Цитата американської надомної працівниці на краудсорсинговій платформі Amazon Mechanical Turk: «Я мама, яка сидить удома, і нам необхідно було підвищувати доходи, не сплачуючи надзвичайно високі ціни за догляд за дітьми», – про те, чому вона вважає за краще працювати вдома, розкриває центральну роль ґендеру у вивченні надомної роботи. Оскільки домівка працівника є робочим місцем, його не можна розглядати без урахування ґендерного розподілу обов'язків у домогосподарстві та його наслідків для зайнятості на оплачуваній роботі. Як правило, жінки у всьому світі несуть відповідальність за догляд та утримання домашнього господарства. У 2018 році жінки відводили 4 години 25 хвилин на день на неоплачувану працю з догляду за домашнім господарством, у той час як чоловіки витрачали 1 годину 23 хвилини (на 3,2 раза більше годин, ніж чоловіки). Такий розрив існує у всіх країнах світу, хоча в деяких регіонах він більше виражений, ніж в інших (жінки витрачали на 4,7 раза більше годин, ніж чоловіки в арабських державах, і на 1,7 раза більше годин у США). І хоча внесок чоловіків у неоплачувану роботу з підтримки домашнього господарства зріс у деяких країнах, загальний розрив у часі між статями ледве зменшився – на 7 хвилин (з 1997 по 2012 роки) [3].

Більшість працівників, які працюють удома, – жінки. За підрахунками МОП, у 2019 році 147 мільйонів жінок та 113 мільйонів чоловіків працювали вдома, причому жінки становили 56 відсотків усіх надомних працівників. Схильність жінок працювати вдома (11,5 %) набагато вища, ніж у чоловіків (5,6 %). У місцях, де клінінгові компанії та інші

сервіси, що надають послуги з ведення домашнього господарства, відсутні або недоступні з практичних чи фінансових причин, ведення домашнього господарства є альтернативою оплачуваній роботі поза домом. У більш екстремальних випадках жінки можуть зазнавати клейма за роботу поза домом або навіть мати заборону на оплачувану працю.

У деяких країнах існують закони, що обмежують вільну мобільність жінок у громадських приміщеннях, що робить надомну роботу єдиним варіантом отримання ними доходу. У 2020 році згідно з даними проєкту Світового банку «Жінки, бізнес та право» жінки стикалися із законодавчими обмеженнями щодо виходу з дому в 16 країнах і територіях, понад 30 відсотків держав обмежують свободу пересування жінок хоча б одним способом [4].

Висновки. Минуло 25 років з того часу, як Міжнародна конференція праці ухвалила Конвенцію № 177 та супровідну Рекомендацію № 184. Лише десять країн ратифікували Конвенцію, і лише кілька урядів проводять комплексну політику щодо надомної роботи. Небагато країн мають відповідні органи з охорони та інспекції праці, пристосовані для перевірки дотримання законодавства про працю за умов надомної роботи.

За останнє пів століття робота вдома у сфері надання послуг розширилася завдяки підтримці інформаційних та комунікаційних технологій. Очікується, що ця тенденція буде продовжуватися разом із піднесенням телемереж та розвитком цифрових платформ праці, які дозволяють безперешкодно передавати роботу у сферу послуг для краудворкерів, розташованих по всьому світу. Проте дефіцит гідної роботи у надомних працівників досить високий, адже вони перебувають у законодавчій «сірій зоні» і така робота є законодавчо не закріпленою у багатьох країнах світу. Надомним працівникам багатьох держав не вистачає можливостей соціального захисту і навчання.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція про надомну працю № 177 : від 20.06.1996 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327 (дата звернення: 08.02.2021).
2. Working from home: From invisibility to decent work / International Labour Office. Geneva : ILO, 2021. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/-documents/publication/wcms_765806.pdf (дата звернення: 08.02.2021).
3. Care work and care jobs for the future of decent work / International Labour Office. Geneva : ILO, 2018. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/-documents/publication/wcms_633135.pdf (дата звернення: 08.02.2021).
4. World Bank, Women, Business and the Law : сайт. URL: <https://wbl.worldbank.org> (дата звернення: 08.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 629.765

Руслан Петрович ЯКОВЛЄВ,

директор Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3788-2583>

ОСНОВИ ПІДБОРУ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ АСИНХРОННИМ ДВИГУНОМ

На теперішній час переважна кількість авіакомпаній, що представлені на вітчизняному ринку, використовують інтернет-технології для публікації інформації, що використовується співробітниками авіакомпаній безпосередньо на робочих місцях. Для

забезпечення єдиної інформаційної політики компанії щодо доступу до сервісів, бізнес-додатків і документів Sun Microsystems пропонує портальне рішення на основі продукту Sun Java Enterprise System (JES) (рис. 1).

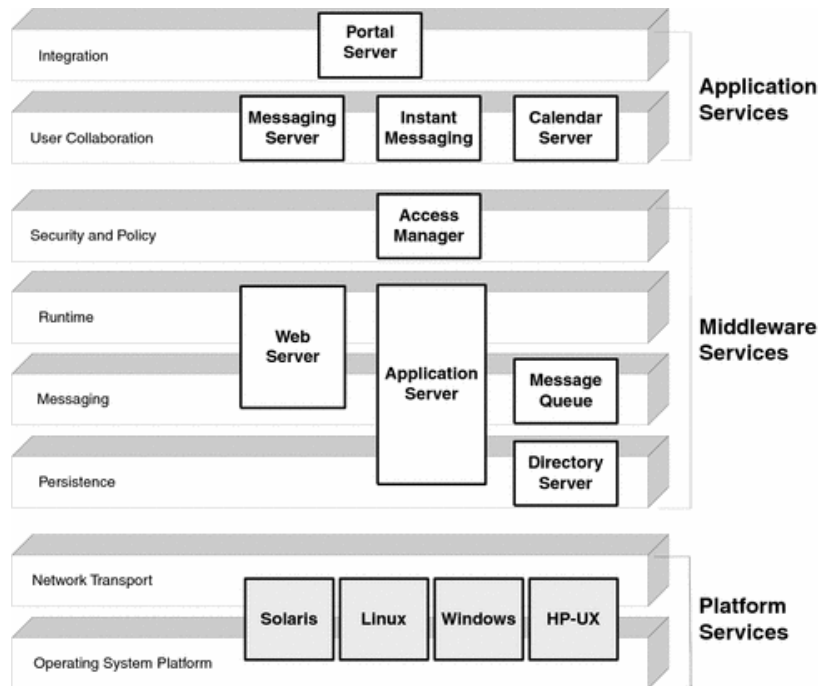

Рис. 1. Системні компоненти Java Enterprise [1]

Програмне забезпечення системи дозволяє [2]:

- розробляти робочі документи з розмежуванням прав доступу до них різних посадових осіб;
- включати складові частини одних документів в інші документи;
- фіксувати поточні версії документів і публікувати їх на порталі у вигляді HTML-або PDF-документів;
- включати до складу документа інформацію щодо підписів посадових осіб, які погоджують і затверджують документи, а також інформацію щодо списків розсилки повідомлень про вихід нових версій документів.

Інтеграція системи управління контентом у портальну архітектуру надає можливість забезпечити необхідний рівень безпеки рішення і зручну технологію організації розподіленої технології управління контентом порталу.

Використання портальної архітектури на основі Sun JES дає:

- зниження загальної вартості володіння інформаційною системою управління порталом авіакомпанії;
- підвищення безпеки та надійності рішення;
- встановлення повного і наскрізного аудиту процесу публікації інформаційних матеріалів, документів, надання доступу до сервісів; підвищення надійності та відмовостійкості системи публікації інформаційних матеріалів;
- забезпечення можливості доступу до ергономічного середовища підготовки і публікації матеріалів для фахівців різних служб авіакомпанії.

При визначенні компонентів Java Enterprise System для логічної архітектури також необхідно визначити допоміжні компоненти. Наприклад, при визначенні сервера обміну повідомленнями як необхідного компонента логічної архітектури логічна архітектура повинна також включати «Сервер каталогів» і «Менеджер доступу». «Сервер обміну повідомленнями» залежить від сервера каталогів для служб каталогів та «Access Manager» для рішень, що вимагають єдиного входу.

«Сервер обміну повідомленнями» Java Enterprise Enterprise можна налаштувати на окремі складові, які надають такі логічно різні послуги:

1. Агент передачі повідомлень.
2. Повідомлення «мультиплексор».
3. Експрес-повідомлення «мультиплексор».
4. Магазин повідомлень.

Висновок. Запропонована у цій роботі інтеграція інформаційної інфраструктури авіакомпанії на платформі Sun ONE є базою для реалізації проектних рішень як вітчизняних, так і закордонних авіакомпаній, що дозволить авіакомпаніям на більш високому і якісному рівні надавати свої послуги.

Список бібліографічних посилань

1. Java Enterprise System Components // Documentation : сайт. URL: <https://docs.oracle.com/cd/E19636-01/819-2326/gaхpq/index.html> (дата звернення: 08.02.2021).
2. Информационные технологии в гражданской авиации // АТО.RU : сайт. 01.10.2003. URL: <http://www.ato.ru/content/tema-2-informacionnye-tehnologii-v-grazhdanskoj-aviacii> (дата звернення: 08.02.2021).

Одержано 09.02.2021

Ivan KOŠČ¹

Ph.D., Lecturer, Researcher

¹*Academy of the Police Force in Bratislava (Slovakia)*

²*Slovak Academy of Sciences (Slovakia)*

Ivan Košč¹ – Michaela Koščová² – Miriam Odlerová¹ – Robert Odler¹

CHANGES IN THE EDUCATION PROCESS REFLECTING THE CRISIS

Abstract

Standards of education process set for many past years have been dramatically changed since the beginning of the COVID-19 crisis. The COVID-19 crisis affected almost all fields of human life and grew into the world crisis. This work is focused on the problematic of education and educational processes reflecting this crisis. Changes in the education process are based on the specifics of home studying and home teaching. Such a remote education process has become the new standard for the time of crisis. Different approaches of students and teachers to the current issues of education are pointed out in this work.

1. Introduction

In Slovakia, as well as in Ukraine, the impact of the COVID-19 crisis on the sphere of education has been presented, see [1-3]. In past years, before the COVID-19 crisis, it was usual during the winter and early spring months to temporary close the most affected schools/campuses because of influenza. In Slovakia we call this phenomenon “flu holiday”. Since 2019 with the come of COVID-19 things have changed. All stages of education from kindergarten to universities were forced to modify the educational process. The wide spectrum of restrictions took place from partial cancellation of specific subjects to complex lockdown in the most affected localities. The studying and teaching processes shifted to home environment and era of mandatory remote education has begun.

2. Experimental

The problematic of the changes in the education process reflecting the crisis was assessed from two points of view: the teachers' point of view and students' point of view. The analyzed

data were taken from two realized questionnaires where 258 students and 33 teachers of the Academy of the Police Force in Bratislava [4] responded. The questions were directed to remote education based topics of online teaching and studying in comparison with traditional face-to-face present education.

3. Results and discussion

The analyzed data show some common behavior between students and teachers. Both these groups assessed the possibility of studying and teaching from home environment as the main advantage. The students especially appreciate avoiding the accommodation at dormitory. All respondents report a significant time-save caused by minimalization of their travelling. Also, some not very desirable effects of home learning were revealed in connection with pointed out advantages by students. Some of them consider easier cheating to be a great advantage of home studying and online exams.

The insufficient social contact was reported as a major disadvantage from students' point of view. From the teachers' side, the lack of active feedback during the lesson is considered even bigger problem than missing social contact.

A strong discrepancy between the groups (internal students, external students, and teachers) was revealed when it comes to their preferences of education type. External students, who are better adapted to remote forms of education, prefer online classes (lectures and seminars) also during the COVID-19 crisis (Fig. 1, 2). On the other hand, the internal students strongly prefer face-to-face form of seminars and the teachers definitely would not choose remote education over standard face-to-face lecture (Fig. 2).

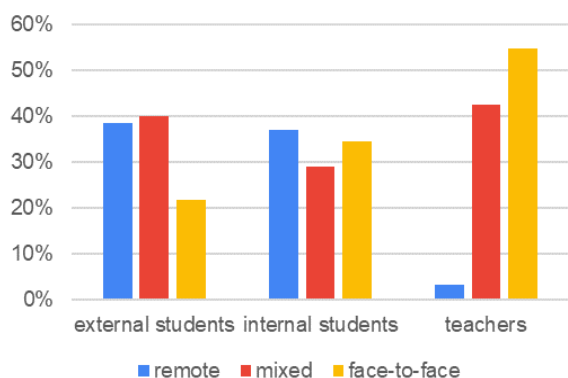

Fig. 1 The preferred form of lecture (remote, mixed, face-to-face) by three groups of respondents (external students, internal students, teachers).

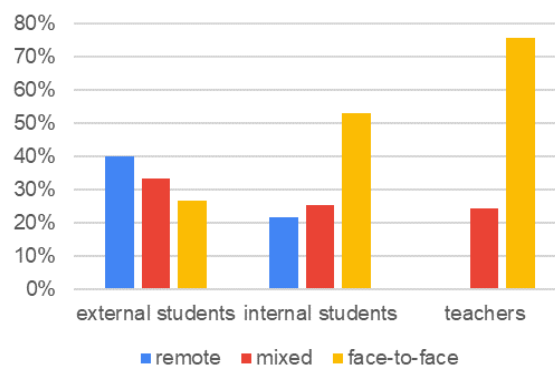

Fig. 2 The preferred form of seminar (remote, mixed, face-to-face) by three groups of respondents (external students, internal students, teachers).

One common parameter that has a potential to influence the quality of remote education was found. The parameter is the matter of technical background. If technical problems occur during the lessons, the benefits of online learning were totally ruined.

4. Conclusion

The process of studying and teaching is set to new standards dramatically influenced by the COVID-19 crisis during the past year. The education system, as we knew it from the past years, underwent changes that are caused by the rise of the home-based work. The university students were used to have direct social contact with the teacher and teachers used students' feedback to adapt the lecture and seminar in real time. Nowadays remote education misses these factors. Analyzed questionnaires of the three groups of respondents (external students, internal students, and teachers) reveal different preferences in education and education process. Whereas the teachers stay conservative and prefer face-to-face lectures and seminars, despite of big advantages of time save and home environment, the external students would choose mostly remote education. The

group of internal students, who are not used to self-studying, expressed inclination to face-to-face education much more than external students. In comparison with many past years of standard internal and external forms of education, the new rules set processes of remote education as new standard. The time will show if this new form of education will become successful.

Acknowledgments

This work was supported by the Academy of the Police Force in Bratislava (Slovakia) and by grant VEGA 2/0096/21.

List of References

1. Csachová L., Jurečková M. Mathematics Teaching in Slovakia during COVID-19 Quarantine Season in Spring of 2020. *Open Education Studies*. 2020. No. 2. Pp. 285–294. DOI: <https://doi.org/10.1515/edu-2020-0131>.
2. Stukalo N., Simakhova A. COVID-19 Impact on Ukrainian Higher Education. *Universal Journal of Educational Research*. 2020. No. 8 (8). Pp. 3673–3678. DOI: <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.080846>.
3. Kurok O., Lucenko G., Povstyn O., Lutsenko O. Features of Distance Education in Ukraine during the Covid-19 Pandemic: Problems and Prospects. *Universal Journal of Educational Research*. 2020. No. 8 (11). Pp. 5498–5504. DOI: <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.081153>.
4. Academy of the Police Force in Bratislava : the website. URL: <https://www.akademiapz.sk/en> (accessed 07.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 947.7“19”

Ірина Борисівна АВТУШЕНКО,

доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного транспортного університету (м. Київ);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3987-4034>

ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ТОТАЛІТАРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ УРСР В 1920-30-ТІ РОКИ

Тоталітарним системам притаманний всеосяжний партійно-державний контроль за усім суспільним життям і культурним зокрема. У досліджуваний період утверджувався і в кінцевому підсумку утвердився тотальний контроль держави над усіма суспільно важливими сферами життя громадян, включаючи їх образ мислення.

Характерною рисою, (а то й особливістю) тоталітарного режиму в радянському суспільстві було те, що за абсолютного відчуження людей від влади, позбавлення їх суверенних прав, основна маса населення майже свято вірила в основні цілі, настанови, орієнтації, які проголошувало партійне керівництво: обидва боки були мов би злиті у тотальній єдності для досягнення універсальної мети – побудови світлого майбутнього. У суспільстві сталінського типу, яке набуло своєї оформленості наприкінці 1920-х – на початку 30-х років, домінувала абсолютна влада держави над людиною, цілеспрямована і всеохоплююча система духовного контролю.

Політична система спиралася на ретельно розроблену ідеологію, якою пронизані всі сфери життя суспільства й яка була вкрай заполітизована. Результати такого «співпадіння» – ідеологічна нетерпимість не тільки до будь-якої іншої ідеології, а й до всьляких

«ухилів» від офіційних догматів. За допомогою ідеології в суспільстві впроваджувався глобальний партійно-державний контроль.

Внутрішня потреба тоталітарної системи полягала в ідеологічній одноманітності й одночасно – у наявності будь-якого ворога. У 1920-ті роки ще існували деякі канали поширення «непролетарської ідеології» у літературі, мистецтві та науці. Але поступово, в основному за допомогою «організаційних заходів», вони були перекриті й знищені. Один з таких прикладів «неокласики» (М. Зеров, М. Драй-Хмара та ін.), яких у середині 1920-х років звинувачували у тому, що вони начебто відбивали інтереси «нової буржуазії», а в 1930-х роках знищили. Характерною особливістю того періоду було створення системи ідеологічних міфів, покликаних жити ілюзію «ідейної боротьби» як прояву класової боротьби. Суть якої зводилась до боротьби проти впливу націоналізму, антисемітизму, буржуазної та дрібнобуржуазної ідеології. Боротьба проти буржуазної ідеології здійснювалася у двох напрямках: суто ідеологічна боротьба (ідейними засобами) і боротьба проти «носіїв ворожої ідеології» (адміністративними заходами). Культурна сфера вважалась «тереном» ідеології, тому й методи боротьби проти «ворожих впливів» були такими ж самими, як і в «ідеологічній боротьбі».

Втілення у життя відповідних партійних настанов проходило через організацію тотального контролю над культурним життям. Ця роль була покладена передусім на Народний комісаріат освіти України. Він був центральним органом, що керував справою культури на державному рівні, і в свою чергу сам був підконтрольний ЦК КП(б)У.

Одним з основних засобів контролю мала стати цензура. Ще на початку 1920-х років з цією метою були створені відповідні загальносоюзні органи – Головліт, Головмистецтво, Головрепертком та інші з їх розгалуженою системою від центру до округу (області).

Наприкінці 1920 року у Наркоматі освіти УСРР було створено спеціальне управління – Головполітосвіти, до функції якого поряд з політико-освітньою роботою в махах, входила й цензура друку [1, арк. 120]. У квітні 1922 року у складі Головполітосвіти було створено Головне управління у справах друку [2, арк. 13] (далі – ГУД), яке займалося тотальним контролем (цензурою) фактично всієї друкованої продукції, що надходила в республіку і тієї що друкувалась на її території, а також видавало дозвіл на заснування приватних видавництв та проводило послідовний нагляд за їх діяльністю. Більша частина роботи управління була секретною і здійснювалась у тісному контакті з органами Державного політичного управління (ДПУ) та Головлітом, яке було створено при Наркомосі як загальносоюзний цензурний орган з філіями лише в найкрупніших містах: Петрограді, Києві, Одесі, Харкові [2, арк. 17]. У губернських містах були лише цензори, які призначалися губнаросвітами. Саме тому до середини 1920-х років основний тягар по контролю над видавничою діяльністю в республіці лягав на ГУД.

Головне управління у справах друку вже в перший рік свого існування заборонило розповсюджувати на території України близько 500 назв книг, привезених з-за кордону, тобто більше, ніж дозволило (454 назви) [3, арк. 82], особливо прискіпливо контролювалась українська література, зокрема, були вилучені книжки М.Грушевського «Про старі часи на Україні», «Культурно-національний рух на Україні», «Хмельниччина» [4, арк. 5].

23 квітня 1932 р. ЦК ВКП (б) прийняв постанову «Про перебудову літературно-художніх організацій» [5, с. 573]. У постанові підкреслювалась загроза перетворення цих організацій «в засіб культивування гурткової замкнутості, відриву від політичних завдань сучасності та від значних груп письменників і художників, які співчують соціалістичному будівництву» [9, с. 574]. З огляду на все це було вирішено ліквідувати наявні літературно-художні організації та створити єдині творчі спілки.

Зміст постанови, її ідеологічний підтекст означали, що партія перебирає керівництво, а отже й контроль за культурною сферою суспільного життя в свої руки. Відтак, створювалися відповідні політичні умови для безпосереднього втручання органів

державної безпеки в справі літератури й мистецтва, у творчий процес митців. Письменник, художник, кіномитець повинні були діяти за директивними вказівками центральних органів партії.

Отже, можна зробити висновок, що у сфері культури у 1920-30-ті роки здійснювався всеосяжний партійно-державний контроль шляхом втілення у життя відповідних партійних настанов. Народний комісаріат освіти керував культурою на державному рівні і був підконтрольний ЦК КП(б)У.

Об'єднуючи творчу інтелігенцію у колективні спілки, що створювались на засадах єдино дозволеного творчого методу «соціалістичного реалізму», держава тим самим створювала собі сприятливі умови для керівництва і контролю за інтелігенцією, унеможливаючи тим самим вільний розвиток української культури. У цілому партійно-державний контроль негативно впливав на морально-психологічну атмосферу суспільного життя, гальмував розвиток української культури, сприяв деформації свідомості всього населення України.

Список бібліографічних посилань

1. Центр. держ. архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 7. Арк. 120.
2. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади і управління України). Ф. 166. Оп. 2. Спр. 920. Арк. 13, 17.
3. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 76. Арк. 82.
4. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 991. Арк. 5.
5. Культурне будівництво в Українській РСР // Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959 : зб. док. : в 2 т. Київ : Держ. вид-во політ. літ. УРСР, 1960. Т. 1. 884 с.

Одержано 03.02.2021

УДК [378.013.2:351.851](477)

Ольга Ігорівна БЕЗПАЛОВА,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2886-695X>*

ОРІЄНТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ПРОЗОРОСТІ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Одним із нагальних проблемних питань, що наразі стоять перед закладами вищої освіти, є вироблення дієвих механізмів реагування на випадки корупції в освітній та науковій сферах, недостатня прозорість та чесність у сфері освіти, недотримання етичних принципів та принципів академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу, випадки дискримінації осіб, що беруть участь в освітньому процесі, тощо. У результаті це завдає шкоди репутації закладу вищої освіти та його авторитету. Вирішення наведених вище проблемних питань дозволить створити умови для забезпечення високої якості освітніх програм та наукових досліджень, підвищення рівня як державного, так і міжнародного фінансування. Зважаючи на це, сьогодні важливого значення набуває запровадження етичних стандартів, які б належним чином регулювали відносини між стейкхолдерами, зокрема викладачами і студентами.

Перш за все, варто зазначити, що дотримання вимог академічної доброчесності включає в себе дві складові: 1) правове регулювання дотримання вимог доброчесності в закладах вищої освіти, зміст якого складають законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, внутрішньо управлінські нормативні документи конкретних закладів вищої освіти, положення яких визначають ключові вимоги до виконання освітніх та науково-дослідних завдань, встановлюють процедурні питання, пов'язані із застосуванням системи санкцій або притягненням до юридичної відповідальності за порушення вказаних норм; 2) морально-етичні норми, призначення яких полягає у формуванні у викладачів та студентів такого світогляду (системи переконань та цінностей, стандартів професійної поведінки), в межах якого порушення вимог академічної доброчесності, зокрема порушення норм інтелектуальної власності або авторських прав, є неприпустимими та ганебним фактом. Слід звернути увагу, що досягнення високої ефективності наведених складових дотримання вимог академічної доброчесності може бути можливим виключно у разі їх зваженого поєднання та одночасного використання. Так, лише у результаті впровадження морально-етичних норм у світогляд викладачів та студентів дозволить створити умови для неухильного дотримання ними приписів відповідних нормативно-правових актів.

До числа ключових принципів морально-етичної поведінки усіх учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти слід віднести такі: достовірність, чесність, прозорість, справедливість, порядність, повага до інших учасників, колегіальність, довіра, підзвітність, рівність та забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків, розвиток особистості, соціальна відповідальність. Дотримання вказаних принципів дозволяє упорядкувати правила поведінки усіх учасників освітнього процесу, розробити дієвих механізм їх взаємодії, створити рівні умови для отримання освіти, унеможливити випадки неправомірної та безпринципної поведінки, не допустити прикладів втягнення до будь-яких дій кримінального характеру.

Морально-етичні норми, дотримання яких є невід'ємною умовою забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти, складаються із вимог, що висуваються до викладачів, та вимог, що висуваються до студентів.

Що стосується викладачів, то під час оцінювання рівня знань або результатів наукової роботи студентів викладач зобов'язаний добросовісно реагувати на всі випадки недоброчесності з боку студентів, а саме: плагіат, фальсифікація, списування, маніпулювання даними, надання студентом чужої наукової роботи замість власної, підробка результатів екзаменів або заліків, підписів або довідок, придбання чужих письмових наукових робіт, написання письмових робіт за грошову винагороду тощо. У той самий час викладач зобов'язаний створити умови, необхідні для отримання студентом нових знань; забезпечити дотримання принципу нерозголошення конфіденційної інформації (інформації про академічні оцінки та якість письмових робіт студента, обговорення академічної успішності конкретного студента, санкцій, що застосовуються до студента за порушення вимог академічної доброчесності, за виключення випадків, передбачених законодавством), чітко окреслювати очікувані результати, встановлювати чітку систему перевірки знань, демонструвати дотримання принципів академічної доброчесності на власному прикладі тощо. Особлива увага з боку закладів вищої освіти, зокрема керівництва та науково-педагогічного складу, має приділятися забезпеченню дотримання етичних стандартів наукової діяльності.

Відповідно, студенти зобов'язані підходити до виконання завдань ретельно, чесно та самостійно, неухильно дотримуватись етичних стандартів та принципів взаємоповаги, поводитись неупереджено та справедливо один з один та з викладачами, не допускати грубої поведінки або приниження інших, оскільки своїми діями вони виправдовують хорошу репутацію конкретного закладу вищої освіти.

Реалізація вимог прозорості в діяльності закладів вищої освіти передбачає формування та дотримання стандартів відношення до професій, викладачів, управлінського персоналу, колег та студентів. Комплексне поєднання та системне використання вказаних стандартів дозволяє побудувати оптимальну етичну поведінку усіх учасників освітнього процесу, забезпечити усвідомлення необхідності колективної відповідальності за дотримання принципів доброчесності.

У рамках забезпечення дотримання вимог прозорості та академічної доброчесності важливого значення набуває недопущення корупційних проявів, зокрема конфлікту інтересів. Так, неприпустимою є участь викладача у керівництві науковими роботами, оцінюванні наукових робіт, прийомі екзаменів у членів сім'ї, близьких друзів та ділових партнерів; отримання викладачем подарунків або послуг від студентів в обмін на надання послуг академічного характеру, що безпосередньо пов'язані з освітнім процесом або підготовкою та керівництвом науковими роботами (у тому числі вимоги щодо надання такого роду послуг). До найбільш поширених форм корупції у закладах вищої освіти, прояви яких здійснюють негативний вплив на дотримання вимог просторості та академічної доброчесності, можна віднести такі: нецільове використання бюджетних коштів; отримання грошової та матеріальної винагороди під час складання заліків та екзаменів; надання неофіційно оплачуваних консультацій студентам; непрозорий процес набору науково-педагогічного персоналу, коли наймання на службу та просування нею засновані не на професійних якостях та перевагах кандидата; створення фіктивних приватних закладів вищої освіти без їх фактичної участі в освітній діяльності; незаконні оплати за публікації у рецензуємих наукових журналах або оплати за публікації, в підготовці яких автор не брав участь; покупка дисертаційних робіт, що потім видаються за власний науковий доробок; непрозорий розподіл грантів на наукові та дослідницькі проекти; корупція, пов'язана з насильством (зокрема, сексуальні переслідування та домагання, шантаж жертв насильства) тощо.

Підсумовуючи викладене вище, хотілося б зазначити, що невід'ємною умовою функціонування закладу вищої освіти в нових реаліях сьогодення є забезпечення неухильного дотримання фундаментальних етичних принципів професійної та суспільної діяльності. З цією метою у закладах вищої освіти повинна вживатися ціла низка заходів, а саме: а) розробка та пропагування чітких правил та норм академічної доброчесності, а також вироблення дієвих механізмів їх дотримання; б) поширення окремих аспектів прозорості та академічної доброчесності серед працівників закладу вищої освіти та студентів; в) систематично ознайомлювати членів академічної спільноти зі стандартами академічної доброчесності та очікуваними результатами такої правомірної поведінки; г) запроваджувати неупереджену системи реагування на випадку порушень академічної доброчесності.

Одержано 02.02.2021

УДК 93/94

Ольга Василівна БОРИСОВА,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри загальноосвітньої підготовки

Луганського національного аграрного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0875-9065>

ПРОСТОРОВИЙ РЕАЛІЗМ І ПРОСТОРОВИЙ РАЦІОНАЛІЗМ ЧАСІВ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Ми йдемо навпаки до підходу, що на сьогодні склався в науці, а тому стверджуємо, що не тип культури впливає на історизм, а тип історичного мислення впливає на культуру. В історизмі ж визначальною є вісь «простір – час». І як же на свідомість середньовічних людей впливав простір? Простір вимагає заповнення. Чим? О. Мельникова звернула увагу на такий виразний прояв просторових уявлень, як середньовічне вчення про світло і тінь, пов'язавши з ним спроби раціоналістичного тлумачення такої релігійної проблеми, як *Божественне творення світу* [1, с. 70–71]. Рівень, як бачимо, неабиякий, і з історією прямо пов'язаний. Вчення тяглося від Платона, а у XIII–XV ст. дало врожай геніїв-живописців в Італії як прояву дивної властивості, притаманної всьому народові, що була миттєвою як прозріння, і саме мистецтво було таким же.

Струнке вчення про божественне світло було розроблене ще Аврелієм Августином (354–430 рр.), що витікало з його вчення про час, адже світло і час – явища взаємопов'язані [2]. Августин ввів категорії несотвореного і сотвореного світла. Перше є світлом, що світиться не чужим, а власним світлом, то – Бог, істина в собі. Тварне ж світло – це як би вироблене від світла нетварного, істина явлена, релігійне одкровення. Псевдо-Діонісій Ареопагіт (V ст.) ввів поняття мороку, божественної темряви. Згідно з ним, нетварне світло Августина є «надсвітлим мороком», чи чимось на кшталт надсильного світла, недоступного до сприйняття. Ступінь прекрасного визначалася ступенем прилучення до світла, при тому особливо цінним вважався блиск: «Те, що має блискучий колір, звуть прекрасним» (Фома) [Цит.: 3, с.181]. Головним вважався сам момент блиску, тобто – випромінювання, що робило колір втіленням еманції божественної енергії.

Роберт Гроссетест (бл. 1175–1233 рр.) відведе світлу провідну роль в усьому процесі творення світу [4, с. 71]. Утім, у цей час усе більшого значення набуває категорія темряви як антитези світла, тобто – *пішов розвиток нової парадигми сприйняття простору по лінії бінарних опозицій*. У Бонавентури з'являється розрізнення світла на духовне і тілесне (як освітлення), що свідчить про часткову секуляризацію світла. Поняття ж освітлення передбачало наявність тіні. Для візантійських мозаїк категорія мороку взагалі не існує, вона має негативне значення. Якщо в храмі темно – мозаїки зорозові перестают існувати. У готичному ж соборі вітраж світиться у напівтемряві інтер'єру, затемнений простір для глядача відіграє в цьому випадку активну роль, він є одним з важливих умов сприйняття вітражу й одночасно однією з двох компонент образної символіки собору в цілому, в основі якої лежить контраст світла і темряви. І все XV століття просто наповнене процесом рішучого, інтенсивного переосмислення в Європі усїєї концепції світла, особливо – в італійському живопису. Загалом можна весь процес визначити так: якщо Середньовіччя відкрило красу і поезію світла, то Відродження – красу і поезію тіні; світло ж почнуть розвінчувати. Леонардо да Вінчі (1452–1519 рр.), наприклад, вважав, що тінь має більшу силу, ніж світло [5, с. 87–88].

Усе XV століття митці намагатимуться підкорити світло, «приручити» його, як джина втиснути в посуд форми. Тому художники Відродження так не любили золото в картині, бо вважали його найбільш ірраціональним, непідвладним своїй волі. Дійсно,

золотий колір не підкорявся майстрам, пручався і дратував художників, проявляючись на картині навпаки задуму. Урешті-решт Ченіно Ченіні порекомендує замінювати золото іншою фарбою. Тож, якщо ще в XIII столітті Гуго Сен-Вікторський, дивлячись на небо, побачить його сяючим, мов сапфір, шикарним [1, с.192], ну, просто як знаменита «Палла д'Оро» в олтарі собору Сан Марко у Венеції, то 200 років по тому Леон Батиста Альберті, дивлячись на те ж саме небо, побачить світло через тіні від нього [1, с. 192].

Як бачимо, наявними є два паралельних процеси: секуляризації, раціоналізації і прозаїзації світла й одночасно – поетизації, ірраціоналізації, а то й сакралізації тіні. Середньовічний живопис зображав світ світла Господня, для Леонардо ж картина – тінь тіні людської.

І все ж таки італійці якоїсь грані не переступили. Зманеврувавши «на лезі бритви», зупинилися на тому, що дали образ кольору прихованого, такого, що пішов у глибину, у серцевину речей, світиться з глибини, якби не досягаючи поверхні. Подібне явище і дало *середньовічний реалізм*. Утім, реалізм італійських митців XV ст., що так мистецьки зіграли свою партію з тим, що Гьоте називав *das Dämonische*, увінчався саме безсмертною «Таємною вечерею» Леонардо да Вінчі. Тим титани Відродження якби сказали нащадкам: партію з *das Dämonische* зіграти можна, а чого ж? Але тільки для того, щоб в її кінці втілити у геніальному творі безсмертний образ Бога. *Протилежності замирюються і виникає Її величність Синтеза*.

Ми показали *просторовий реалізм*. А тепер – *просторовий раціоналізм*. Його прояви знаходимо у Франції. Тут ми побачимо взаємопов'язаність схоластики і готики. У їхній схожості можна вловити дивовижний зв'язок мислення людини і монументального мистецтва.

Рання схоластика з'явилась одночасно і в тому ж середовищі, що й рання готика – імпульси обох ідуть протягом десь 150 років з району в радіусі менше 100 км із центром у Парижі; висока готика – одночасно з високою схоластиком. *Summa* високої схоластики відрізняється від менш об'ємних, менш жорстко організованих енциклопедій та *libre Sententiarum* XI–XII ст., подібно до того, як стиль високої готики відрізняється від попереднього. Найбільш ранній зразок такого нового виду – *Summa Theologiae* Олександра Альського, яка, за словами Роджера Бекона, «важила приблизно стільки ж, скільки міг би потягнути кінь», почала створюватися того ж року, коли П'єр де Монтеро почав будівництво нового нефу знаменитого собору Сен-Дені [6, с. 58].

Тож від року смерті Бонавентури і Фоми Аквінського (обидва померли в один рік – 1274 р.) пройшло 50 років – період, що його історики філософії звать заключною фазою високої схоластики, а історики мистецтва – заключною фазою високої готики.

Наявним є поступовий розклад існуючої до того системи, творчі ж імпульси пішли по всій Європі. У високій схоластиці в цей час вирує суб'єктивізм (містицизм і номіналізм) і у високій готиці суб'єктивізм теж наявний: у появі перспективної трактовки простору, яка після Джотто і Дуччо в XIV ст. стає загальноновизнаною. А портрети, пейзажі, інтер'єри дають почуття безмежного, різноманітного Божого творіння, водночас образи «для поклоніння через співчуття» (що межували подеколи з диким натуралізмом) – безмежності Творця. І тут крайнощі – містицизм і номіналізм – сходяться, даючи блискучий результат: живопис Фламандців і філософію їх шанувальника Миколи Кузанського, який помер у тому ж році, що й Рогір ван дер Вейден (1464 р.). Схоластика розповсюджується по простору країни через школи, і готика йде у провінції. Подібно до «*Summ*» високої схоластики прагне до тотальності й собор високої готики.

Сам хід думки архітектора і схоласта був однаковим. Схоласт працював за схемою: *quaesto* (питання) → обговорення як виклад точок зору авторитетів (*videtur quod...*) → проти інших (*sed contra...*) → відповіді (*respondeo discendum*) – критика кожного відкинутого аргументу (*ad primum, ad secundum, etc*). Аж ось в «Альбомі» Віллара де Оннекура

(1195–1256 pp.) мається план «ідеального» східного кінця собору, створений ним з іще одним метром – П'єром де Корбі, у суперечці один з одним. Два архітектори високої готики обговорювали *quaesto*, причому хтось третій – той, хто залишив запис, називає обговорення суто схоластичним терміном *disputare*. І яким же був результат того *disputare*? Східний кінець церкви, що сполучив усі можливі *Sic* з усіма можливими *Non*: сполучення квадратів з півколами (тобто основ кубу і сфер). *І тут протилежності замирюються* [7, с. 223].

Так архітектурне мислення перестає вже бути архітектурним і дає приклад: *Sic i Non треба сполучати*. А то ж – ніщо інше, як синтетичний метод. Його використання можна побачити і в тодішній історичній літературі – зокрема, з'являється ідея розвитку в середньовічній теології історії.

Навіть образи представників схоластики і готики були схожими. Високоосвічений, витончений аристократ-схоластик мав престиж, якому не було рівних у суспільстві, прибував «на роботу», щоб стислими і чіткими аргументами розвалити логіку опонентів, визначити еретичний напрям і прогнати розгромленого опонента, заповнивши простір свідомості своєю логікою. Начитаний, багато бувший у мандрах архітектор мав соціальний престиж, якому заздрити навіть деякі священники, прибував на будівельний майданчик у «рукавичках і з жезлом», давав короткі розпорядження, що просто ставали крилатими, і заставляв людей працювати на заповнення простору своїм черговим шедевром. Його портрет поміщався поруч із портретом єпископа-засновника собору, а в епітафії на могилі «найлогічнішого» з усіх архітекторів світу П'єра де Монтеро написано: «*Doctor Latomogum*» («Прекрасний доктор»), що свідчить про те, що готичний архітектор розглядався у другій половині XIII ст. як вчений-схоластик [6, с. 62].

Утім, пізніє середньовіччя все більше буде демонструвати негативну за наслідками зацикленість західного парадигматичного типу мислення на вивченні непритаманних земному життю людей, а відповідно, й їх історії, форм іншого, ніж земне, існування. В усьому ж потрібна міра. «Маятник» ходу історичної думки перестав «ходити» від теоцентризму до антропоцентризму, як це було до цього, і закружляв навколо теоцентризму. Негатив у розумінні земного життя, а відповідно і в розумінні історії людства посилюється [7, с. 224].

Геніальні італійські митці часів Відродження виштовхнуть мистецтво на шлях піднесення, і саме – через просторовий реалізм, посилену увагу до внутрішнього життя людини, вершиною чого був образ Христа у «Поцілунку Іуди» Джотто, а потім – у «Тайній вечері» Леонардо ла Вінчі. Але бачення одних діячів культури було недостатньо. Просторовий раціоналізм же (схоластична філософія) зробити цього не зміг. Потрібні були кардинальні зрушення саме в історичній свідомості, в історизмі як принципі історичного пізнання, щоб це вплинуло на культуру і на філософію. І це станеться. Епоха Відродження призведе в історичній свідомості до кардинальних зрушень у самому типі історизму, який вже буде базуватися на методі аналітичному. Але то був шлях розривання *Sic i Non* між собою. На жаль...

Наукова новизна, викладена в доповіді, полягає у твердженні, що всі фундаментальні зміни як у свідомості людей, так і в науках, стають можливими тільки тоді, коли відбуваються кардинальні зрушення в людській свідомості по лінії «час – простір».

Список бібліографічних посилань

1. Мельникова Е. А. Системы географических представлений в Скандинавии. М. : Наука, 1989. Вып. 52. С. 146–156.
2. Борисова О. В. Час і простір у Аврелія Августина та Ібн Туфейля: співпадаючий аспект. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2005. № 3. С. 124–127.
3. Данилова И. О свете и тени. Искусство: Живопись: Скульптура: Архитектура: Графика : в 3 ч. / сост. М. В. Алпатов и др. М. : Просвещение, 1987. Ч. 1. С. 180–195.
4. Мельникова Е. А. Формирование и эволюция географических представлений в средневековой Западной Европе. Средние века. М. : Наука, 1990. Вып. 53. С. 52–74.

5. Леонардо да Винчи. О свете, зрении и глазе. Антология мировой философии : в 4 кн. М. : Мысль, 1969. Кн. 1. С. 87–88.
6. Панофский Э. Готическая архитектура и схоластика. Богословие в культуре средневековья. Киев : Христианское братство, 1992. С. 49–78.
7. Борисова О. В. Генеза наукової парадигми історичного процесу в середні віки (V–XV ст.) : монографія. Луганськ : Альма матер, 2005. 456 с.

Одержано 11.02.2021

УДК 340.113

Оксана Валеріївна БРУСАКОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

декан факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6522-8020>

ДИНАМІКА ВИРІШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Дослідження проблеми правових конфліктів дозволяє дати теоретичну і прикладну інтерпретацію широкого спектру питань юридичної теорії, а тому об'єктивно має належати до числа її магістральних напрямів. Категорія «правовий конфлікт» відображає сутність істотних рис процесу взаємодії суб'єктів правових відносин в кризових для їх розвитку ситуаціях. Категорія юридичного конфлікту охоплює не тільки власне правові конфлікти, але і змішані конфлікти, які починаються поза і незалежно від правових норм або відносин і лише згодом набувають юридичного характеру.

Вивчення різних аспектів юридичної конфліктології має безсумнівну практичну значимість, тому що безпосередньо виводить на осмислення і вирішення цілого комплексу питань правового виховання, в тому числі і виховання професіоналів-юристів.

Юридичний конфлікт як різновид соціального конфлікту і специфічна форма взаємодії його учасників, що проходить у сфері позитивного права, представляє собою відкрите протиборство між, як мінімум, двома суб'єктами права, обумовлене суперечностями їх юридично значимих інтересів, тягне за собою юридичні наслідки і долається за допомогою юридичних же засобів і методів.

Виникнення юридичного конфлікту як динамічного процесу передбачає наявність таких компонентів: передумов появи юридично значимої конфліктної ситуації; юридичної конфліктної ситуації; дії, здійсненої однієї зі сторін для відстоювання своїх інтересів і представляє собою перехідний момент до конфліктної стадії, яка визначає безпосередній зміст конфлікту.

Це зміст обумовлено формами юридично значимих відносин між його суб'єктами, що дозволяє диференціювати юридичні конфлікти, що розгортаються в рамках конфліктних правовідносин і вирішення спору про право, і юридичні конфлікти, що розгортаються в рамках правопорушуючої поведінки і реалізації юридичної відповідальності за вчинене правопорушення.

Правовий конфлікт не слід розуміти як правову патологію; він служить засобом здійснення права на захист і реалізується правовими засобами. Конструктивна спрямованість правового конфлікту виражається за допомогою правозахисної, правовідновлювальної, контрольної функцій, що мають позитивний характер.

В основі значної частини юридичних конфліктів лежить делікт, в ході виникнення і розвитку якого одна зі сторін конфлікту навмисне діє (не діє) всупереч вказівкам матеріальних або процесуальних правових норм. Відмітною рисою таких конфліктів є

прагнення суб'єкта до створення економічних, ідеологічних, політичних, і юридичних умов протиправних діянь в тій чи іншій сфері людських інтересів

Правовий конфлікт має дві значимі в правовому сенсі форми-правовий спір і правопорушення. Правовий конфлікт обумовлений суперечливими соціальними інтересами протистояння суб'єктів права, в якому вони обґрунтовують свої домагання або відмову в задоволенні претензій на чинному законодавстві або діють всупереч встановленим правовим заборонам і юридичним обов'язкам. Правопорушення як форма правового конфлікту носить переважно негативний, деструктивний, а правовий спір - переважно позитивний, конструктивний характер.

Поza правовими властивостями змісту і форми не може бути юридичного поняття конфлікту. В якості внутрішньої форми правового конфлікту виступає правовий спір, а в якості зовнішньої – певна правова процедура його вирішення, як матеріальна, так і процесуальна.

У правовому конфлікті протиріччя між сторонами правовідносин реалізуються через розбіжності, які виражаються в оціночних судженнях і висновках про можливе і належну поведінку, про невідповідність (відповідність) цієї поведінки правам і обов'язкам, що моделюються правовою нормою, і об'єктивуються в правових вимогах і запереченнях. У цьому контексті правовий конфлікт являє собою універсальний спосіб взаємодії суб'єктів права.

Виникнення юридичного конфлікту як динамічного процесу передбачає наявність: обставин (передумов) виникнення юридично значимої конфліктної ситуації; юридичної конфліктної ситуації; інциденту - дії, здійсненої однієї зі сторін для відстоювання своїх інтересів і представляє собою перехідний момент до конфліктної стадії, яка визначає безпосередній зміст конфлікту.

О.Бандурка і В.Друзь виділяють сім стадій динаміки вирішення юридичного конфлікту: «передконфліктна стадія; стадія, пов'язана з виникненням об'єктивної конфліктної ситуації; інтелектуальний етап розвитку конфлікту; критичний етап розвитку конфлікту; спад напруженості в конфлікті; зіставлення офіційних і неофіційних оцінок поведінки; вирішення конфлікту або вихід з нього однієї із сторін» [2, с.28]. При аналізі цієї динаміки слід враховувати, що можливі два взаємовключних або взаємовиключних етапи: 1) завершення юридичного конфлікту; 2) вирішення юридичного конфлікту.

Позитивні і негативні зміни в юридичному конфлікті відбуваються одночасно. І лише після його закінчення, зробивши аналіз, можна виділити основний напрям конкретного конфліктного процесу. Якщо юридичний конфлікт мирний, легалізований, інституціоналізований, такий, що вирішив протиріччя, що лежить в його основі, і без негативних громадських наслідків, то в цілому він буде позитивно-функціональним. Протиборства в правовій сфері можуть або порушувати справедливе співвідношення позицій, або відновлювати (повністю або частково) таке, можуть виражати справедливе домагання на новий правовий порядок. Тому потрібне конструктивне до них ставлення, що припускає не уникнення або пригнічення їх, а диференційований до них підхід.

Управління юридичним конфліктом повинно виражатися в здійсненні прямих або непрямих правових, психологічних, організаційних і інших форм дії на поведінку протиправних суб'єктів права з метою спонукати їх до необхідної міри контролю над конфліктом і звернення до юридичних або близьких до них (квазіюридичним) засобів його вирішення. Врегулювання юридичного конфлікту - це, в основному, результат організованого успішного спонукання (чи примусу) одного з суб'єктів права до тієї або іншої юридичної дії, вигідної іншому суб'єктові протиборства або третій стороні. Досягнутий таким чином мир або компроміс не завжди міцний, оскільки первісна причина суперництва не усунена, у постконфліктних стосунках супротивників залишається великою вірогідність нового спалаху боротьби. Досить послатися на багатократний розгляд цивільних і трудових спорів у судах. Вирішення юридичного конфлікту - це та або інша позитивна дія (рішення) самих суб'єктів конфлікту або третьої сторони, що припиняє

протиборство мирними засобами або шляхом узгодження інтересів протиборчих сторін, або шляхом імперативного припису відповідного органу.

Технологія вирішення юридичного конфлікту передбачає: визначити повноту необхідної інформації і організувати її збір; встановити дійсних суб'єктів конфлікту; провести діагностику конфлікту, тобто визначити причини його виникнення, виявити об'єкт, предмет протиборства, з'ясувати мотиви поведінки сторін, їх мети і орієнтації, а також ресурси, якими вони мають в розпорядженні і можливі дії, які вони готові зробити і так далі; проаналізувати конфлікт з ситуаційної і позиційної сторін, тобто прояснити ситуацію, що склалася, і позиції сторін; здійснити прогнозування ходу і наслідків конфлікту, тобто побудувати моделі розвитку протиборства і спрогнозувати його наслідки; вивчити думку конфліктуючих сторін про варіанти вирішення конфлікту; підібрати варіанти рішень, що задовольняють основні інтереси сторін; вибрати найбільш прийнятний спосіб вирішення конфлікту, що задовольняє загальні критерії компромісності.

Юридичний конфлікт має бути розглянутий як конструкція, що розробляється для його врегулювання і вирішення у рамках встановлених нормами права стосунків. Ця конструкція має універсальний характер і рівною мірою пристосована для опосередкування будь-яких конфліктів як у сфері приватного, так і у сфері публічного права. Особливості змістовних елементів і форм вирішення правових конфліктів обумовлені характером правових стосунків, з яких вони виникають.

Різноманітність змісту правових конфліктів припускає використання різних способів і форм їх вирішення, які утворюють певну систему вирішення таких конфліктів. У концептуальному плані система вирішення юридичних конфліктів є сукупністю організаційних і процедурно-процесуальних елементів, пов'язаних між собою певним, у тому числі ієрархічним, чином. У рамках цієї системи виділяються дві функціональні підсистеми: система юрисдикції, в основі функціонування якої лежить принцип владно-примусового вирішення юридичних конфліктів, і система їх альтернативного вирішення, що базується на принципі компромісу..

Консенсусна форма вирішення юридичних конфліктів може здійснюватися шляхом використання різних юридичних процедур, до яких слід віднести : вирішення конфліктів в порядку третейського судочинства, претензійну процедуру, мирову угоду, переговори, посередництво, примирення сторін [2, с.127-128]. Консенсусна форма вирішення юридичних конфліктів може бути застосована не лише до приватноправової, але і до публічно-правової сфери.

У теорії юридичного процесу поняття юридичного конфлікту останніми роками піднімається до статусу загальнопроцесуальної категорії, що визначає сутність і основні правила руху процесу в кримінальному, цивільному, адміністративному і конституційному судочинствах. Проте в сучасних умовах демократичного правового розвитку не можна зводити юридичні конфлікти тільки до предмета юрисдикційного процесу : вони повинні розглядатися і у формі претензійних матеріально-правових процедур, що свідчить про недостатність його розуміння тільки як явища загальнопроцесуальної теорії.

Висновок. Аналіз суті і змісту правозастосовних і консенсуальних форм вирішення юридичних конфліктів дозволяє зробити висновок про те, що вони повинні взаємно доповнювати один одного. При цьому «останнє слово», у будь-якому разі залишається за правозастосовною діяльністю.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка А. М., Друзь В. А. Конфликтология : учеб. пособ. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1997. 354 с.
2. Сенік О. М. Динаміка розвитку правового конфлікту. *Інформація і право*. 2013. № 1 (7). С. 121–130.

Одержано 26.01.2021

УДК 351.75:342.9

Костянтин Леонідович БУГАЙЧУК,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2429-5010>

ЩОДО ВИМОГ ДО КЕРІВНОГО СКЛАДУ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ, як національний заклад вищої освіти МВС України, підготував понад 50 тисяч фахівців для правоохоронних органів, які працюють в усіх куточках України. Велика увага в освітньому процесі університету приділяється формуванню у майбутніх курсантів та слухачів професійних та особистих компетентностей, що дозволять їм у майбутньому швидко зростати кар'єрними сходами, а також обіймати керівні посади як в системі Національної поліції України, так і в інших правоохоронних органах держави.

В той же час, якщо проаналізувати наукову літературу із цього питання маємо відмітити, що перелік таких компетентностей та процедура їх формування в процесі службової діяльності працівників Національної поліції України потребують додаткового наукового опрацювання.

Науковцями висвітлені різноманітні точки зору на зміст вимог та особистих якостей керівника Національної поліції. До них, наприклад, віднесено такі: загальна ерудиція, глибоке знання різних напрямків діяльності Національної поліції, інших правоохоронних органів, науковий підхід до справи, широта мислення, прагнення до отримання нових знань, постійне самовдосконалення, переосмислення навколишньої дійсності і критичне ставлення до власних дій, пошук нових форм і методів роботи, допомога підлеглим, передача їм власного досвіду і навчання [1, с. 65-66]; лідерські здібності, професійна компетентність, морально-етичні погляди, стандарти і переконання, аналітичні та комунікативні здібності, стресостійкість [2, с. 268-269].

Аналіз вимог, що пред'являються до кандидатів на керівні посади в Національній поліції, дає змогу виокремити серед них наступні: висока мотивація та орієнтація на якісні зміни в державі, схильність до лідерства, аналітичні здібності, раціональність, здатність систематизувати, узагальнювати інформацію, розвинуті увага, пам'ять, здатність брати на себе відповідальність та самостійно приймати рішення, дисциплінованість, організованість, відповідальність; комунікабельність, порядність, ввічливість, акуратність, стриманість [3]. В той же час уніфікованих вимог до таких посад, а також їх змістовного наповнення й механізму оцінки у відповідних документах та інформаційних повідомленнях не виявлено.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо розглядати систему вимог (якостей) до керівного складу органів та підрозділів Національної поліції як сукупність наступних складових:

1) Нормативні вимоги: вік, освіта, стаж роботи, довід зайняття посад, відсутність судимостей та ін.

2) Професійні компетентності: знання змісту та ключових положень нормативної бази діяльності відповідного органу (підрозділу) Національної поліції, володіння вміннями її застосування в професійній діяльності з урахуванням функціональної специфіки. Навички та вміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, офісні програми, окремі програмні продукти в професійній діяльності.

3) Управлінські компетентності. Для визначення цієї складової ми пропонуємо скористатися досвідом британської компанії A&DC [4; 5], яка розробила матрицю

управлінських компетентностей керівника і яка може бути адаптована для системи Національної поліції України. Відповідно до пропонованого підходу управлінські компетентності керівника в системі Національної поліції мають поділятися на наступні:

- адміністративні (планування і організація роботи підрозділу, управління вві-
реним колективом, професійний розвиток підлеглих, навички лідерства);
- компетенції мотивації (ініціативність, орієнтація результатів роботи на якість,
спрямованість діяльності на результат, саморозвиток);
- компетенції прийняття управлінських рішень (аналіз проблем, збір інформації,
системність мислення, комерціалізація ідей);
- індивідуальні компетенції (стресостійкість, адаптивність (гнучкість), відпові-
дальність, позитивне мислення);
- компетенції міжособистісних відносин (робота в команді, переконлива комуні-
кація, побудова взаємовідносин з людьми).

Отже, в аспекті розглядуваного питання вважаємо, що процес формування вказаних компетентностей є дуже важливою складовою, як майбутніх так і діючих працівників Національної поліції України. Для курсантів така робота має здійснюватися протягом усього освітнього процесу, як в рамках викладання окремих дисциплін, так і в позанавчальний час. До речі, положення про акредитацію освітніх програм передбачає набуття здобувачами вищої освіти соціальних навичок (soft skills), що відповідають заявленим цілям освітньої програми. До soft skills зараховують навички комунікації, лідерство, здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, вміння налагоджувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, розуміння важливості дедлайнів, здатність логічно і системно мислити, креативність тощо.

Стосовно практичних працівників ця робота має відбуватися в рамках післядипломної освіти поліцейських. Так, відповідно до Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції, підвищення кваліфікації працівників поліції здійснюється за такими видами: 1) підвищення кваліфікації за професійними програмами (довгострокове) – проводиться для працівників поліції, яких зараховано до кадрового резерву; 2) короткострокове підвищення кваліфікації (спеціалізовані навчальні курси, тематичні семінари, семінари–практикуми, семінари–тренінги, інші види) [6].

В той же час спеціалізованих програм, спрямованих на формування управлінських компетенцій керівного складу органів та підрозділів Національної поліції, на цей час не розроблено. В основному їх формування та розвиток здійснюються шляхом участі в неформальних тренінгах, в т.ч. під егідою міжнародних чи громадських організацій (тренінги з лідерства, комунікацій, ораторського мистецтва). Отже, існує необхідність у розробці формальних довгострокових та короткострокових програм підвищення кваліфікації керівного складу органів та підрозділів Національної поліції, спрямованих на формування відповідних управлінських компетенцій.

Висновок. Розвиток управлінських компетентностей керівного складу органів та підрозділів Національної поліції є необхідною складовою формування якісного кадрового складу поліції. В умовах реформування правоохоронної системи країни та швидкої зміни соціально-економічної ситуації формування таких компетентностей має здійснюватися ще на етапі підготовки майбутніх поліцейських, а також посилюватися й актуалізуватися в системі їх післядипломної освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Кравченко І. С. Основи управління в Національній поліції : навч. посіб. Дніпро : Вид. Біла К. О., 2020. 212 с.
2. Управління органами Національної поліції України : підручник / за заг. ред. В. В. Сокур-
ренка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Стильна тип., 2017. 580 с.
3. Начальник відділу Управління Національної поліції // Національна поліція : офіц. сайт.
URL: <https://www.npu.gov.ua/materials/vakansiji/nachalnik-viddil-u-pravlinnya-nacjonalnoj-policziji/> (дата звернення: 01.02.2021).

4. 16PF Competency Profile & Interview Guide // Psi Testing Excellence : сайт. URL: https://www.psonline.com/wp-content/uploads/16pf_6th-Edition_Competency-Profile-and-Interview-Guide_Ella_SAMPLE.pdf (дата звернення: 02.02.2021).

5. 16PF Competency Report // 16pf : сайт. URL: https://www.16pf.com/en_GB/product/16pf-competency-report (дата звернення: 02.02.2021).

6. Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції : Наказ МВС України від 24.12.2015 № 1625 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16> (дата звернення: 03.02.2021).

Одержано 03.02.2021

УДК 347.73

Ольга Петрівна ГЕТЬМАНЕЦЬ,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

ФІНАНСОВЕ ПРАВО В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ

Фінансове право, як наука має потужний потенціал розвитку та впливу на суспільні відносини, оскільки сприяє формуванню законодавства, яке регламентує сучасну фінансову систему держави, нові міжбюджетні, податкові, грошові та інші відносини. Отже, фінансово-правова наука вивчає фінансово-правові категорії, розвиває їх та сприяє удосконаленню фінансово-правових норм, спрямовує розвиток фінансового законодавства на удосконалення правового регулювання фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування та всіх публічних утворень. Цілком слушним є висновок відомого фахівця фінансового права, академіка Л.К. Воронової, яка писала: «...якщо фінансове право як галузь права матеріалізується у фінансово-правових принципах, нормах, методах, то наука фінансового права матеріалізується в монографіях, статтях, навчальних посібниках, підручниках з фінансового права» [1, с. 58].

В останні роки бурхливо йде процес обговорення нової концепції правничої освіти, пропонується переглянути зміст юридичних дисциплін, дискутується необхідність надання правової освіти поліцейським, уточняється форми її надання та зміст навчальних планів і програм. Враховуючи бурхливий розвиток фінансово-правих інститутів, зокрема – нової бюджетної системи, податкової системи, створення нових органів фінансового контролю та поширення і трансформацію фінансової злочинності питання оновлення системи фінансового права набуває вкрай актуального значення.

Традиційним при вивченні фінансового права є розгляд фінансової системи, яка складається з різних грошових фондів і є предметом правового регулювання, але склад фінансової системи визначається по-різному. В Харківському національному університеті внутрішніх справ накопичене досвід викладання фінансово-правових дисциплін. При всій різноманітності підходів до визначення складу фінансової системи країни і дискусійної суті цього питання, обов'язковим при вивченні фінансового права є такі правові інститути, як фінансовий контроль, фінансова відповідальність, бюджетні порушення та злочини. Враховуючи бурхливий розвиток фінансів об'єднаних територіальних громад в сучасній Україні, особливого значення набувають питання доцільності та законності використання державних та місцевих фінансових ресурсів.

Розвиток науки фінансового права пов'язано з розвитком суспільних відносин, виникаючих у процесі формування, розподілу, використання публічних фондів і контролю за цими процесами з метою забезпечення потреб суспільства та держави. У процесі фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування постійно виникають нові суспільні відносини, які пов'язані з розвитком сучасного матеріального виробництва, ринкових умов господарювання та міжнародних зв'язків. Цілком слушним є висновок одного із фундаторів фінансового права С. І. Іловайського щодо науки фінансового права «...це - наука, яка відповідає на питання, яким є фінансове господарство держави в дійсності» [2, с. 2]. З цих позицій наука фінансового права вивчає та систематизує знання про дану галузь права та відображає зміни у суспільних відносинах, що складають об'єкт пізнання, надає знань та вмінь систематизувати фінансово-правові категорії, оцінювати фінансово-бюджетні операції, аналізувати сучасні обставини розвитку фінансових, податкових, інвестиційних, валютних тощо відносин та надавати правову оцінку.

Система фінансового права, як навчальної дисципліни, складається з таких типових складових, як бюджетне, податкове, банківське право, по-новому вивчаються такі правові інститути, як «валютне право», «правові основи грошового обігу», «фінансово-правове регулювання ринку цінних паперів» тощо. Зміни стосуються не тільки складових у так званих «традиційних» ланках, а і появ нових, раніше не врахованих, але вже існуючих і потребуючих правового регулювання відносин у фінансовій діяльності держави та органів місцевого самоврядування. З врахуванням сучасних особливостей розвитку грошового обігу потребує більш змістовного вивчення сучасне явище - електронні гроші. Питанням сутності та призначення цифрових активів, як фундаментального економіко-правового феномену, поява та використання якого стали можливими завдяки розвитку технології розподіленого реєстру (блокчейну) у відповідь на глобальну цифровізацію соціально-економічної системи [3].

Важливе значення в системі складових фінансово-правової науки мають відносини з державного соціального страхування, зокрема медичного, що зумовлює вивчення не тільки відносин з страхового публічного права, а і правового регулювання державного медичного страхування. Потребує більш змістовного дослідження правовий інститут – бюджетний контроль, оскільки Бюджетний кодекс України містить Розділ 5 «Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства». На розробки нової підгалузі фінансового права – фінансово-контрольне право наполягає відомий вчений Л.А. Савченко [4]. В дисертаційній роботі А.Й. Іванського визначається, що фінансово-правова відповідальність покликана забезпечити своєчасне і повне нарахування податків та зборів до бюджету, раціональне витрачання бюджетних коштів і стабільність фінансової системи України, що обумовлює новий аспект актуальності проблем фінансово-правової відповідальності [5, с. 4]. Приклади оновлення фінансових правовідносин і практики використання фінансів можливо продовжити. Вони свідчать про виникнення нових фінансово-правових інститутів і оновлення сутності існуючих. Ці зміни вказують на необхідність оновлення змісту та структури фінансово-правої науки, яка повинна складати систему ланок, що спираються на сучасну фінансову систему країни і відобразитися у навчальних планах та програмах юридичної освіти. Доцільно враховуючи сучасні тенденції розвитку фінансів створити на базі освіти «право» спеціалізацію – правові основи боротьби з економічною злочинністю і готувати сучасних фінансових поліцейських.

Висновок. На сьогодні існує гостра потреба дослідження сучасних фінансово-правових методів та засобів, якими держава, органи місцевого самоврядування, об'єднанні територіальні громади, суб'єкти господарювання мобілізують кошти та витрачають їх для фінансування потреб громадян. Проблеми правового статусу суб'єктів

фінансових правовідносин, особливостей владних повноважень публічних органів влади, серед яких нові державні фінансові установи, а також суди і їх взаємовідносини з підвладними суб'єктами, до яких в сучасних умовах належать громадяни, фізичні особи-підприємці, громадські установи, інші, також складають предмет науки фінансового права. Поширення та ускладнення фінансової злочинності вимагає відповідних правових знань і професійних фінансових поліцейських.

Викладання фінансового права, як учбового матеріалу повинно спиратися на логічна і послідовно побудовану сучасну систему фінансово-правових знань, які дають повне та об'ємне уявлення про фінансове право, сприятиме формуванню професійного мислення та практичної діяльності майбутніх поліцейських, як, освічених правознавців.

Список бібліографічних посилань

1. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. Київ : Прецедент ; Моя книга, 2006. 448 с.
2. Иловайский С. И. Учебник финансового права. Одесса, 1895. 334 с.
3. Кудь А., Кучерявенко М., Смичок Є. Цифрові активи та їх правове регулювання у світі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.
4. Савченко Л. А. Фінансово-контрольне право: становлення і розвиток : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 400 с.
5. Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2008. 504 с.

Одержано 31.01.2021

УДК 340.12.340.15

Олександр Миколайович ГОЛОВКО,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

завідувач кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1770-9027>

ВИТОКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Здається б, зовсім нещодавно відзначалося чверть століття інтенсивного наукового зростання, підвищення якості підготовки правоохоронців, зміцнення і розширення навчально-матеріальної бази Харківського національного університету внутрішніх справ, а ось вже минув рік, і настала 26-а річниця університету. Традицією в історії цього знаного в Україні та за її межами провідного закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання є надзвичайна інтенсивність розвитку, своєрідна «спресованість» часу, коли кожен день приносить нові події та здобутки. Протягом існування університету його науковці чимало зробили для розквіту й удосконалення української правової науки фактично в усіх її галузях. Здобутки вчених спрямовані на задоволення потреб практики, удосконалення діяльності спершу органів внутрішніх справ, а згодом Національної поліції. Це дає реальний ефект для удосконалення правових засад, організації, кадрового забезпечення її функціонування, а це, своєю чергою, надає можливість готувати для практичних підрозділів правоохоронців, особистість яких гармонійно поєднує високі людські й професійні якості.

Не в останню чергу ці риси, зокрема патріотизм, ґрунтуються на правових традиціях українського народу. Їх необхідно знати, усвідомлювати і розуміти нерозривність

зв'язку часів. Право є одним із найвищих за рівнем досягнень інтелектуальної діяльності людини, воно в її бутті належить до найбільших цінностей. Недарма загальновідомий вислів І. Канта проголошує: найбільш святе, що є у Бога на землі, це – право. Для усвідомлення значення вітчизняного права, його опертя на багатосорічний розвиток, слід розуміти, що як і кожна нація, українська за цей період сформувала унікальний культурно-правовий код, власну національну культурно-правову ідентичність. Саме право як правда, як справедливість, як суспільний ідеал і водночас ідеальна поведінка і комунікація людей формували той свідомісний стрижень, який дозволив українській правовій традиції зберігатися, «виживати» у вкрай несприятливих умовах бездержавності, іноземної окупації, інкорпорації й прагнення позбавлення національно-етнічної ідентичності імперіями, між якими було «розшматовано» українські землі та власне українців – Австро-Угорською та Російською.

Відтак, важливо звернутися до самого коріння, до Давньоруської держави, яку слідом за науковцями XIX століття (підтримуємо припущення про те, що першим серед них став М. О. Максимович) часто називають сьогодні Київською Руссю. Там закладався той культурно-правовий фундамент, який зберіг свої ознаки і в роки роздробленості, й монгольської навали, і входження українських земель до складу Литовсько-Руської держави, а потім і в добу національно-релігійного гноблення у Речі Посполитій. Про поділ українських земель між імперіями Петербургу та Відня вже згадувалося. Трагічній події перебування України XX ст. у складі СРСР, особливо тоталітарної доби, є загальновідомим і достатньо визнаним і в нашій державі, й у світі фактом.

Перша чверть XXI століття, яка триває, сповнена славних ювілеїв, пов'язаних із вікопомними подіями в українській історії, зокрема державно-правовій. Адже потужна і високорозвинена як для часів Середньовіччя Давньоруська держава зазнала піку свого розвитку саме в XI столітті (разом із кінцем попереднього, X, і початком наступного, XII). З цієї точки зору видається винятково важливим звернутися до зародження вітчизняної державно-правової думки, попри обмеженість джерельного матеріалу, а також численні пізніші фальсифікації Московського царства, Російської імперії, СРСР (та й сучасна Російська Федерація все більше ідеологізується у великодержавному, шовіністичному «забарвленні»), їх прагнення штучно побудувати логічну схему тотожності Русі та пізнішої Росії, позбавити українство власної історичної минувшини.

Право – це сфера належного, воно є антропологічним, нерозривно пов'язаним із індивідуальністю людини, її комунікацією з іншою людиною, суспільною організацією. Право – це не лише сукупність норм, це уявлення людей про правильне і справедливе у їх бутті, і це уявлення, втілене в загальнообов'язкові правила, є настільки важливим, що воно сприймається людьми і суспільством як реально існуюча даність. Тобто вказане ідеальне явище, яке в силу свого виняткового значення для співіснування людей і самого їх виживання у світі набуває значення, сили і ролі матеріального [див.1]. Тому державно-правова думка у Давньоруській державі відіграє важливу роль для досягнення ролі права у тогочасному суспільстві, для розуміння генезису і подальшого розвитку українського права, його свідомісної укоріненості, яка дозволила йому зберегтися як правова культура, як правова традиція у найнесприятливіших умовах зокрема кінця XVIII – початку XX ст. і відродитися у вигляді національної правової системи та національної держави [див. 2].

Очевидно, що первісне, архаїчне право було притаманне суспільству і людям, що мешкали на території сучасної України тисячі років тому, вже на етапі, коли формувалася соціальна організація (яка мала родоплемянний характер), складалися майнові відносини, поглиблювався суспільний розподіл праці, а співжиття регулювалося нормами первісного родового права, яке було ще невід'ємне від загальносоціальних норм і стандартів поведінки, а також релігійних обмежень. Будь-яке культурно організоване

суспільство виробляло усні, сакралізовані (освячені волею богів та ідолів, авторитетом пращурів), стабільні впродовж століть, сповнені мудрості поколінь правила поведінки.

При тому що землеробське населення на території України зберігалось (досить згадати про людей у чорному одязі – меланхленів, про яких писав ще Геродот), і думається, надуманим буде вважати його етнічну належність не праслов'янською, контроль за півднем нинішньої України здобували, змінюючи одне одного, кочівники, що тримали в покорі місцеве осіле населення. Серед цих племен виділимо скіфів, які ще у VII ст. до н.е. утворили величезне ранньодержавне утворення, притаманне для кочових народів. Його територія розташовувалася між Доном, Дунаєм і Дніпром, охоплювала частину Криму. Скіфи – іраномовний кочовий народ очолював об'єднання племен, становили еліту держави. Право було звичаєвим, усним, консервативним. Скіфи, як вказує український дослідник О. М. Гавриленко, проводили у культурному та правовому відношенні ізоляціоністську політику і не вважали за потрібне запозичувати більш високий рівень культури і розвитку права у античного (давньогрецького) світу [3].

На території Північного Причорномор'я виникла низка грецьких міст – колоній. Колоністи «несли» з собою, у своїй свідомості звичаї й закони міст – держав, звідки вони переселялися (переважно, це був Мілет), уявлення про право й державу, погляди на них. Слід зауважити, що ідеї найбільш видатних грецьких філософів, таких, наприклад, як Платон та Аристотель, були добре відомими далеко за межами Афін (достатньо згадати, що останній протягом тривалого часу мешкав у Македонії). З високою вірогідністю можемо припустити, що з цими поглядами, а також ідеями стоїків, епікурейців були обізнані й представники інтелектуальної еліти міст – колоній, які розташовувалися на території нинішньої України – Херсонесу, Ольвії, Тіри, Пантікапею, Феодосії, інші [детально: 4].

До виникнення Давньоруської держави існували ранньодержавні утворення східних слов'ян (антів), які, вірогідно, перебували на стадіях суспільного розвитку, що отримали в історико-правовій науці визначення військової демократії та чифдому (див. курси «Теорія права і держави», «Історія права і держави зарубіжних країн», «Історія права і держави України»). Ці інститути державності поєднані з архаїчним звичаєвим правом (мало «класичний» усний вигляд, оскільки анти не знали писемності), реконструйовані відомим українським вченим О. М. Мироненком [5].

Розвиток звичаєвого права пращурів сучасних українців відбувався під певним впливом вже вказаної античної політико-правової думки, втіленої у правові взірці та реальні державні інститути, у тому числі й високорозвиненого римського права, якщо згадати про панування Римської імперії на півдні сучасних українських земель (провінція Нижня Мьозія). Вплив римського права і навіть рецепція окремих його норм відбувалися й пізніше, в часи Київської Русі, завдяки її постійним і тісним контактам, передусім у інтелектуально-культурній сфері, із Візантією.

Природним шляхом взаємообміну, взаємозбагачення, становлення державно-владних інститутів та їх централізації при формуванні Давньоруської держави погляди представників її еліти на право та державу певною мірою відображалися у процесах формування зведення норм звичаєвого права у IX столітті, яке отримало назву «Закон Руський». Це був комплекс правових звичаїв, якими знать союзів племен, що перетворювалися на державу, керувалася в суді й управлінні. Передусім, він поширювався в середовищі племінного союзу полян, ним користувалася правляча еліта Києва і Київської землі [6].

Введення Володимиром Великим християнства на Русі стало також поштовхом до розвитку освіти, письменства. Стають відомими і використовуються норми візантійського і канонічного права, успадковуються політичні традиції й досвід Східної Римської імперії. Формується оригінальна давньоруська державно-правова думка.

Видатною пам'яткою давньоруського права стала Руська Правда. Її аналіз дозволяє не лише судити про суспільство і право, державний устрій Русі, а й реконструювати

правову свідомість і правову культуру творців. Отже, спробуємо показати ідейне підґрунтя положень Руської Правди. Обмеженість відомостей щодо обставин її створення обумовило виникнення різних версій і гіпотез. Видається обґрунтованою позиція радянського історика права С. В. Юшкова, який доводив, що Руська Правда, як вираз загальнопоширеного закону, набула цього статусу саме в Києві, столиці держави, а не у Новгороді, як вказувала низка інших науковців [7]. Також приєднуємося до точки зору, що Руська Правда не була рецепцією чи то скандинавського, чи то візантійського (а через нього – римського) права. Як видається, вона оперта передусім на давньоруському звичаєвому праві, про що свідчить зокрема казуїстичний характер значної кількості норм. Вплив візантійського права також помітний, особливо щодо сімейно-спадкових відносин, але говорити про рецепцію як скільки-небудь цілісний процес запозичення, не доводиться. Всі наявні редакції Руської Правди є певними етапами у розвитку давньоруського права.

Окремо слід зупинитися на рисах Руської Правди, також притаманних і поширених щодо інших державних утворень, які перебували приблизно на тому ж самому рівні суспільного і правового розвитку. Це властивості, які видатний німецький юрист – компаративіст К. Цвайгерт трактував як правовий стиль. Це були, на нашу думку, загальні закономірності розвитку уявлень про право. Так, самі правові феномени вже мали ті чи інші характеристики, які об'єктивно існують, але доктринально, на понятійному рівні вони ще не розпізнані, не осмислені й не сформульовані. Так, від того, що творці тексту (про створення норм, зважаючи на звичаєво-правове підґрунтя, говорити було би надмірно) не знали і не використовували поняття «злочин» (вони користувалися поняттям «обида» – тобто «образа») сам злочин як суспільно небезпечне діяння нікуди не зникав. З іншого боку, текст Руської Правди вказує на те, що давньоруські правознавці також не відділяли у достатньо чіткій мірі матеріальне і процесуальне право, часто важко відділити право кримінальне і цивільне. Історично обумовлений рівень доктринального осмислення правових явищ був невисоким [8, с.197]. Так, грошове покарання за окремі види майнових правопорушень важко однозначно трактувати чи то як кримінальну санкцію у вигляді штрафу, чи як цивільно-правове відшкодування шкоди.

XI століття стало й етапом вітчизняної інтелектуально-правової історії, коли склалися особистості перших мислителів, які зверталися до політико-правових питань. Природно, що в умовах Середньовіччя (з усією його східноєвропейською специфікою) ними були церковні ієрархи. Чи не найбільш відомою постаттю тут став перший місцевий за походженням Київський митрополит Іларіон (Ларіон, 990 – 1088). Примислений до лику Святих. Найбільш відома праця: «Слово про Закон і Благодать» [9]. У контексті теологічних міркувань проступає патріотизм православного ієрарха, розуміння ним необхідності централізованої держави, ідеологічної підтримки державницьких тенденцій, дотримання справедливості як у релігійних, так і правових нормах. У дуже великому наближенні ідейна основа поглядів Іларіона нагадує засадничий підхід християнської теологічної доктрини до права і держави, викладений у вченні Августина Блаженного. Адже він, нагадаємо, писав про «два Гради», один з яких є земним, гріховним, не освяченим християнською благодаттю, а інший – небесним, де праведники не потребують закону, оскільки живуть і мислять відповідно до вчення Христа.

У частині своєї праці, присвяченій похвалі Володимирові, як хрестителіві Русі, митрополит виказав свої суспільні й політичні погляди. Передусім він обґрунтовував законність влади великого князя і шляхетність його походження (тут вказано славних пращурів Володимира – Ігоря та Святослава): «Не в убогій бо й невідомій землі владарювали, а в Руській, яку знають, і до якої прислухаються по всіх чотирьох кінцях землі». Бачимо гордість за свою землю і державу.

Ставлячи прийняття християнства як головну подію вітчизняної історії, митрополит вказував на значення міжнародно-правового статусу Русі, передусім відносно головного

претендента на лідерство у східнохристиянському світі – Візантійської імперії. Тут Іларіон проводив нову, сміливу й патріотичну ідею про рівноправ'я Русі й Візантії. Обґрунтовував він її по-різному. Найперше, через найбільш зрозуміле для середньовічного суспільства особистісне сприйняття. Володимира Іларіон порівнює не більше ні менше, з імператором Костянтином, який хрестив Римську імперію і став засновником її східного центру – Візантійського: «Костянтин серед еллінів і римлян царство Боже сотворив, ти ж – у Русі». Інший аргумент щодо здатності Русі самостійно і без візантійської політичної опіки жити і розвиватися – це християнство її народу, його сила і авторитет. Настав час «...всім стати християнами – малим і великим, рабам і вільним, юним і літнім, боярам і простим, багатим і вбогим».

Висновки. Історико-правова реконструкція державно-правової думки на світанку вітчизняної державності й становлення права дозволяє стверджувати наступне. 1. Українська державно-правова думка почала формуватися разом із першими правовими нормами, ґрунтованими на звичаєвому праві та складанням Давньоруської держави. 2. Необґрунтованими є будь-які припущення щодо «периферійності» й меншовартості поглядів давньоруських мислителів на право і державу. Вони склалися у середовищі високоосвічених (як на свій час) і патріотичних представників давньоруської інтелектуальної еліти, мали теологічний і теократичний характер. 3. Попри поширені середньовічні погляди на церкву як духовного провідника і зверхника щодо світської влади, саме у Давньоруській державі зусиллями митрополита Іларіона було сформовано концепції підкорення (на засадах духовної єдності) і допомоги святенництва і чернецтва великокнязівській владі, державі, а також рівності Давньоруської держави іншим суб'єктам міжнародно-правових відносин, її незалежності від зовнішніх імперських впливів (Візантія). 4. На цьому ідеологічно-правовому підґрунті розвивалася подальша державно-правова думка Давньої Русі. Вона була неоднорідною. Так, Феодосій Печерський обстоював класичну для тогочасного європейського християнства позицію про зверхність церкви над державою (при цьому демонструючи непримиренну нетерпимість до католицького віровчення). Та наступного століття з'явилася вже й перша пам'ятка світського погляду на державу, правління нею («Повчання» Володимира Мономаха).

Список бібліографічних посилань

1. Максимов С. І. Філософія права: сучасні інтерпретації. Вибрані праці. Статті, аналітичні огляди, переклади (2003–2010). Харків : Право, 2010. 336 с.
2. Головка О. М. Місце українського права у правових системах Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. *Право України*. 2020. № 1. С. 159–179.
3. Гавриленко О. А. Основні риси права скіфських ранньодержавних утворень. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 1. С. 17–22.
4. Гавриленко О. А. Античні держави Північного Причорномор'я: біля витоків вітчизняного права (кінець VII ст. до н.е. – перша половина VI ст. н.е.) : монографія. Харків : Парус-ТМ, 2006. 352 с.
5. Мироненко О. М., Горбатенко В. П. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 456 с.
6. Мироненко О. М. «Закон руський» // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 2. С. 481–482.
7. Юшков С. В. Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение / под ред. О. И. Чистякова. М. : Зерцало-М, 2002. 402 с.
8. Головка О. М., Греченко В. А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у XIX – на початку XX ст. Харків : Константа, 2018. 472 с.
9. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать // Ізборник : сайт. URL: <http://litopys.org.ua/oldukr/ilarion.htm> (дата звернення: 29.01.2021).

Одержано 31.01.2021

УДК 343.9:[343.37+343.55](477)"1905-1907"

Володимир Анатолійович ГРЕЧЕНКО,

доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6046-0178>

ЗЛОЧИННІСТЬ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ТА ПРОТИДІЯ ЇЙ У 1905–1907 РР.

Починаючи з осені 1905 року злочинність в Російській імперії стала сильно прогресувати (особливо в містах) і досягла свого апогею в 1906 році. Причина такого зростання злочинності криється, передусім у значному напливі з Сибіру і Сахаліну, після припинення військових дій на Далекому Сході, великого числа злочинного елементу і в економічному стані країни, сильно підірваному неврожаєм, що охопив багато губерній.

На зростанні кримінальної злочинності позначалися і революційні виступи, що почастишали, в ході яких були випадки погромів єврейського населення в містах, а на селі - поміщицьких маєтків. Разом з цим відбувалися і страйки робітників. Усі ці чинники, разом узяті, сильно впливали на економіку країни. Багато підприємств або зовсім закривалися, або значно скорочували виробництво. Таким чином, на робочому ринку виявилася безліч безробітних. У міста став також стікатися і голодний люд з неврожайних губерній у пошуках роботи, який приніс на робочий ринок одну тільки здатність фізичної праці без знання якого-небудь ремесла. Опинившись, таким чином, без всяких засобів існування, вони під впливом різних чинників «... почали змішуватися з різними покидьками міського населення і поступово відносилися потоком бродяжництва і злочинів»[1,с12].

Якщо з 1885 по 1898 р. число засуджених окружними судами і судовими палатами виросло на 12 %, то за період з 1899 по 1908 р. - на 66 %.[2,с.62]. За період з 1894 по 1917 р. було: а) убито в повстаннях і демонстраціях - 17 582 осіб; б) поранено в повстаннях і демонстраціях - 28 051; в) страчено за судом і розстріляно каральними експедиціями --6107; г) убито в погромах - 21000; д) поранено в погромах - 31000; е) померло у в'язницях з 1905 по 1912 рр. - 30424; ж) покінчило самогубством у в'язницях з 1905 по 1912 рр. - 928 осіб. Отже, за 23 роки правління Миколи II налічувалося 135 092 людських жертв! [3,с.49].

При цьому стало неможливим боротися із злочинністю, тільки нарощуючи кількісний склад поліції. Професійній злочинності слід було протиставити професіоналів - поліцейських. Загальна поліція була не в змозі впоратися з професійно організованою злочинністю із-за переважаності другорядними функціями, а також не мала особливих навичок роботи, не мала умінь застосування спеціальних методів і засобів в розслідуванні злочинів. Відомий фахівець у галузі кримінології В.І. Полубинський писав, що «розшук правопорушників, який здійснювався чинами загальної (зовнішньої) поліції, обтяженої масою інших загальнополіцейських обов'язків, об'єктивно не міг бути результативним...» [4].

Газети звертали увагу поліції на необхідність протидії шахрайству. Так, часопис «Харковские губернские ведомости» в одному з номерів за грудень 1905 р. писав, що на харківських базарах з'явилися підозрілі особи, які пропонують селянам 50 коп. за паперовий рубль, поширюючи думку, що ніби-то вартість паперових грошей у зв'язку з революцією та поразкою у російсько-японській війні впала наполовину [5].

Збільшилося число грабежів і розбоїв, нерідко здійснюваних активістами ліворадикальних формувань з метою здобуття коштів «на потреби партій». Так, поліцмейстер

Керчі Молчанов, вказуючи на нестачу сил для попередження і припинення злочинів і порушень громадського порядку, констатував в донесенні міністрові МВС 25 листопада 1907 р.: «Низкою вбивств і пограбувань народонаселення міста тероризоване, і чутно нарікання незадоволення на недостатні заходи по охороні з боку поліції».

Для характеристики кримінальної обстановки наведемо лише декілька прикладів з поліцейських зведень початку 1907 р. 17 січня здійснено пограбування вагону-магазину на станції Генічеськ. Два нападника були поранені завідуючим магазином, двоє сховалися. Через три дні пограбована залізнична контора у Феодосії і викрадені 1280 рублів. З цього випадку розпочалася серія озброєних грабежів, як писав помічник жандармського управління в Феодосійському повіті, «усі ці злочини скоєні з революційними цілями». До Департаменту поліції пішло донесення: «Нечисленність поліції і відсутність правильно організованого інституту нічних сторожів і обходів сприяє невловимості злочинців». 30 січня у Бердянську здійснений розбійний напад на винну крамницю і вилучені 175 рублів. 2 лютого була пограбована каса Александро-Невського собору в Сімферополі і вкрадені ящики для збору пожертвувань з 466 рублями. Сторож собору був повішений. 5 лютого три замасковані зловмисники пограбували контору грецького підданого Ф.Папуца і викрали 339 рублів. 17 лютого в Керчі убитий з метою пограбування власник макаронної фабрики Дмитро Серганіді. 20 лютого у скарбника кріпосного батальйону було відібрано місячну платню солдатів і офіцерів частини і револьвер. 21 лютого при розбійному нападі на контору економії князя Трубецького в Феодосійському повіті були убиті керуючий і його дружина. 23 лютого в центрі Керчі в результаті озброєного пограбування важко поранений заможний власник Вальсамакі і убита його дружина. 5 березня в Токмаці пограбована контора нотаріуса Михненка, при цьому один поліцейський убитий, а один злочинець поранений. 9 березня у Феодосії серед білого дня здійснено пограбування каси артільної фабрики[6]. Такі приклади можна наводити сотнями.

Серед злочинців у цей період нерідко опинялися і студенти, які навіть вчиняли вбивства. Найчастіше скоєні студентами вбивства мали побутовий характер. Для прикладу, 1907 року в центрі Києва студент університету А.Новиков чотири рази стріляв з браунінга в іншого студента І.Одєнова. Напередодні, граючи в більярд, хлопці посперечалися, в результаті чого Новиков отримав ляпаса від Одєнова. Через дану «образу» Новиков вирішив позбавити життя свого товариша. У липні 1907 р. студент Київського університету вирішив застрелити свою знайому після сварки із нею. У вересні того ж року студент того ж університету Олександр Рафаловський вбив свою дружину (вистрілив впритул 8 кулями в голову) [7, с.55].

Коли поліція не встигала, то населення саме затримувало злочинців та влаштовувало самосуд. Про один з таких випадків розповідала газета «Харьковские губернские ведомости» за серпень 1905 р. 15 серпня о 5 годині пополудні на вулиці Валківській троє кримінальників (газетою вжито харківський термін «ракли») неспровоковано напали на трьох молодиків, які йшли назустріч їм з холодногірського базару. Одного з цих молодиків звалили на землю і побили, інші кинулися тікати. А злочинці погналися за ними, стріляючи з револьвера. Проте шум від криків та пострілів привернули увагу людей, зібрався натовп у кілька сот осіб, які намагалися затримати злочинців, проте ті, відстрілюючись, спочатку втекли через паркани, але їх знову знайшли і одного з них – Є. Коваленка, жорстоко побили. Поліція, яка прибула на місце подій, з великими зусиллями відібрала у юрби побитого, поклавши його на дрючки візника (газетою вжито термін «ванька», що означало міський візник) і відправлено у Олександрівську лікарню. Наповп продовжував шукати інших порушників і оточив квартал між Валківською та Новопріжжою вулицями. У одному з дворів знайшли ще одного кримінальника – Піддубного, озброєного револьвером, який йому не допоміг. Юрба почала його бити,

причому тих, хто намагався їй завадити, відстороняли вбік. Нарешті повідомили поліцію, причому в інформації стверджувалося, що йде масова «кулачна бійка» між місцевими жителями та прибулими з інших вулиць. На місце події приїхав харківський поліцеймейстер К.І. Безсонов у супроводі інших поліцейських. Але юрба вже встига забити Піддубного і його труп було відправлено в морг. Помер і кримінальник, якого відправили в лікарню раніше. У злочинців знайшли 2 револьвери з бойовими патронами, 5 відмичок, 3 ключі, 2 гаманця з 70-ю рублями 39 копійками. Ці особи раніше підозрювалися у здійсненні кількох грабежів і крадіжок. Газета вважала, що ці криваві події стали можливими завдяки віддаленості Рубанівки від центру, відсутності телефону, що не дало можливості своєчасно повідомити про подію поліції [8]. До цього додамо, що якби поліція продовжила пошуки кримінальників після затримання першого з них, то продовження самосуду вдалося б уникнути.

Висновок Отже, упродовж 1905-1907 рр., тобто в роки Першої революції в Російській імперії, спостерігалось різке зростання злочинності. Це було пов'язане як з політичними, соціально-економічними, так і психологічними причинами. Революція, що відбувалася в державі, серйозно послабила царську владу та її органи на місцях. На криміногенну ситуацію вплинула також поразка Росії в російсько-японській війні, що підірвала авторитет влади взагалі та призвела до деякої міграції населення з Далекого Сходу в центр імперії, що загострило ситуацію з протидією злочинності. Діяльність поліції у боротьбі зі злочинністю утруднювалася падінням її авторитету, в тому числі, внаслідок антиурядових виступів частини населення. Цим достатньою мірою змогли скористатися кримінальні елементи.

Список бібліографічних посилань

1. Отчет о деятельности сыскного отделения Киевской городской полиции за 1906 г. Киев : Тип. Губ. правления, 1907. 23 с.
2. Остроумов С. С. Преступность и ее причины в дореволюционной России. М. : Изд-во МГУ, 1960. 338 с.
3. Ушеревич С. С. Смертные казни в царской России. К истории казней по политическим процессам с 1824 по 1917 гг. Харьков : Изд. Всеукр. совета политкаторжан и ссыльнопоселенцев, 1932. 429 с.
4. Ситковский А., Невский С. Сыскная полиция в России во второй половине XIX – начале XX вв. (правовые и организационные основы деятельности). *Профессионал*. 2011. № 3 (111). С. 26–31.
5. Местные известия. *Харьковские губернские ведомости*. 1905. 30 декабря.
6. Королёв В. И. Полиция Крыма и северной Таврии во второй половине XIX – начале XX вв. // *Stavropol.ws* : сайт. URL: <http://www.sevastopol.ws/Pages/?aid=67> (дата звернення: 18.01.2021).
7. Кругляк М. Е. Злочинність студентства підросійської України другої половини XIX – початку XX ст. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2015. Вип. 3/4 (27/28). С. 53–59.
8. Самосуд. *Харьковские губернские ведомости*. 1905. 17 августа.

Одержано 21.01.2021

УДК 343.3/7

Юрій Броніславович ДАНИЛЬЧЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса

Національної академії правових наук України (м. Харків)

ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ЯК ДОДАТКОВИЙ ОБ'ЄКТ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Безпека дорожнього руху в Україні залишається однією з проблем українського суспільства. Так, наприклад, за статистичною інформацією Патрульної поліції України [1] під час дорожньо-транспортних пригод в Україні в 2020 році загинула 3541 особа, що, в свою чергу, більше на 3,8% ніж за аналогічний період в 2017 році. При цьому, в останні п'ять років спостерігається тенденція збільшення кількості загиблих в дорожньо-транспортних пригодах. Необхідно наголосити на тому, що уся ця кількість загиблих виникла як результат порушення правил дорожнього руху учасниками цього руху. Враховуючи цей момент, набуває певної актуальності передбачення адміністративної або кримінальної відповідальності за такі порушення. В правовому полі української спільноти це питання врегульоване Кодексом України про адміністративні правопорушення (*далі – КупАП*) [2] та Кримінальним Кодексом України (*далі – КК України*) [3].

Кримінальне законодавство передбачає в своєму змісті ст. 286 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. При цьому, конструкція об'єктивної сторони даного кримінального правопорушення побудована законодавцем таким чином, що до групи обов'язкових ознак даного елемента складу кримінального правопорушення віднесені суспільно небезпечні наслідки. Якщо у випадку основного складу кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 286 КК України) мова йде про заподіяння шкоди у виді тілесних ушкоджень середньої тяжкості, то вже в ч. 2 і ч. 3 цієї кримінально-правової норми законодавець передбачив суспільно небезпечний наслідок у виді смерті людини. В наслідок цього, можливо зробити певний висновок про те, що поряд з основним безпосереднім об'єктом (суспільними відносинами що регулюють правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту) має місце і додатковий об'єкт – життя людини.

Також слід зауважити, що цей додатковий об'єкт кримінального правопорушення є необхідним відповідно до передбаченої в теорії кримінального права класифікації додаткових безпосередніх об'єктів, оскільки спричинення шкоди життю певної особи через порушення правил безпеки дорожнього руху є обов'язковим. Так, ч. 2 ст. 286 КК України передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту у випадку спричинення потерпілому смерті, а ч. 3 ст. 286 КК України – відповідно у разі загибелі кількох осіб [3]. У протилежному випадку, тобто якщо порушення правил безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту особою, не потягли за собою спричинення зазначених наслідків для життя людей, то такі дії кваліфікуватимуться за чинним адміністративним законодавством України, а саме за ст. 124 КУпАП «Порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна» [2]. Тобто, такі дії особи не містять у

собі тих ознак, що характеризують діяння як кримінальне правопорушення, а тому й не можуть ним називатися. Іншими словами, життя людей становлять додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт цього складу кримінального правопорушення (ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК України).

Враховуючи викладене вище, існує певна потреба визначити зміст терміну «життя».

Життя – це явище, що є сукупністю фундаментальних загальнобіологічних ознак (метаболізму, гомеостазу, росту, розвитку, відповіді на подразнення, розмноження, еволюції тощо), які характеризують живих істот, відрізняючи їх від неживих об'єктів. Життя визначається як форма існування матерії, найхарактернішими рисами якої є обмін речовин, самооновлення та самовідтворення [4].

Визначення поняття «життя» також міститься у деяких тлумачних словниках. При цьому, вони як академічні довідкові видання передбачають декілька значень того чи іншого терміну. Зокрема, Тлумачний словник руської мови С. І. Ожегова та Н. Ю. Шведової наголошує на декількох значеннях розуміння такого терміну як життя. По-перше, мова йде про життя як сукупність явищ, що відбуваються в організмі, особлива форма існування матерії. По-друге, це фізіологічне існування людини, тварини, всього живого. І по-третє, це час такого існування від його виникнення до кінця, а також в який-небудь його період [5]. Зрозуміло, що в словнику містяться й інші визначення життя, але це ті, які нас більш всього цікавлять для надання пояснення змісту життя як об'єкта кримінально-правової охорони. Поряд з цим, Т. Ф. Єфремова, у власному тлумачному словнику, визначає життя як особливу форму існування матерії, що виникла на певному щаблі її розвитку, головною ознакою якої і відмінністю від неживих об'єктів є обмін речовин [6].

Автори Словника основних кримінально-правових термінів визначають як особливу форму існування людини, яка триває від початку фізіологічних пологів до настання біологічної смерті (незворотні процеси розпаду клітин головного мозку та центральної нервової системи), характеризується цілісністю та здатністю до самоорганізації [7, с. 85].

Свого часу, професори В. К. Грищук та М. І. Мельник визначили життя як динамічний стан організму людини, який полягає у неперервності процесів обміну матерією та енергією з оточуючим середовищем. Проявами життя людини, зокрема, є: дихання, рух, збудливість, мислення і спілкування, харчування, виділення, розмноження, ріст. Початком життя людини є час фізіологічних пологів, а кінцевим моментом життя – час настання незворотної смерті [8, с. 272].

Проаналізувавши вищевикладені підходи до тлумачення терміну «життя» ми маємо можливість наголосити на тому, що життя це: по-перше, часовий проміжок; по-друге, період який має початок у виді фізіологічних пологів та кінець – смерть людини; по-третє, цей період пов'язаний з функціонуванням людського організму як біологічно так і соціально.

Висновок. Оскільки саме заподіяння певної шкоди життю потерпілого визначає факт кримінальної протиправності самого діяння, можна зробити цілком обґрунтований висновок про те, що життя є додатковим обов'язковим об'єктом досліджуваного нами складу кримінального правопорушення. При цьому, під життям потрібно розуміти часовий період існування людини, який триває від початку фізіологічних пологів до настання біологічної смерті (незворотні процеси розпаду клітин головного мозку та центральної нервової системи).

Список бібліографічних посилань

1. Статистика ДТП в Україні за період з 01.01.2020 по 31.12.2020 // Патрульна поліція : сайт. URL: <http://patrol.police.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/12.2020.xlsx> (дата звернення: 24.01.2021).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 22.01.2021).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 22.01.2021).

4. Життя // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Життя> (дата звернення: 06.02.2021).

5. Жизнь // Classes.RU : сайт. URL: <https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-8245.htm> (дата звернення: 07.02.2021).

6. Жизнь // Classes.RU : сайт. URL: <https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Efremova-term-24157.htm> (дата звернення: 01.02.2021).

7. Словник основних кримінально-правових термінів / авт.-уклад.: І. О. Кисельов, В. В. Шаблистий, В. О. Лисенко та ін. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 388 с.

8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 6-те вид., перероб. та допов. Київ : Юрид. думка, 2009. 1236 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 351.74+342.922

Олена В'ячеславівна ДЖАФАРОВА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4201-0218>;

Сергій Олександрович ШАТРАВА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7072-961X>

ЗМІСТ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ, ІНТЕРЕСІВ СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ, ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ, ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ

Державна політика у певній сфері розвитку суспільства – це продукт політичної сили, яка була обрана суспільством, знаходиться при владі та представила своє бачення розвитку держави на певний термін. Після подій 2014 року вектор державної політики змінився в напрямку євроінтеграції та посилення захисту національної безпеки та суверенітету Української держави. В цьому напрямку було прийнято ряд програмних та стратегічних документів, які визначали пріоритетні сфери суспільних відносин, які потребували перегляду та переформатування. Не виключенням стали правоохоронні органи в цілому та Національна поліція зокрема. Пріоритетом в діяльності Національної поліції стало завдання щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання

публічної безпеки і порядку. Постає питання в чому полягає мета цієї політики та з яких напрямків складається?!

У зв'язку із зазначеним, ефективність державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку залежить від вироблення правового інструментарію необхідного для досягнення цілей останньої. Спробуємо виокремити інструментальні напрями формування та реалізації останньої. Але спочатку звернемося до теоретичних напрацювань щодо визначення поняття та мети державної політики. Цікавим є визначення «політики», яке викладене в юридичній енциклопедії за загальною редакцією Ю. С. Шемшученка. Так, під останньою дослідник розуміє систему цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього і зовнішнього життя [1, с. 629]. Аналіз запропонованого визначення дає нам привід до міркувань. Так, систему цілей державної політики, яку реалізує Національна поліція було сформульовано при визначенні назви останньої, а саме: 1) забезпечення охорони прав і свобод людини; 2) забезпечення інтересів суспільства і держави; 3) протидія злочинності; 4) підтримання публічної безпеки і порядку; 4) надання поліцейських послуг тощо. Якщо з цілями все зрозуміло, то постає питання, які засоби досягнення цілей державної політики, яка реалізується Національною поліцією існують. Відповідь на це питання лежить в площині розуміння складових будь-якої політики держави.

Вбачається, що державної політики в будь-якій сфері суспільних відносин, в тому числі і та, що реалізується Національною поліцією складається з таких базових складових як: 1) вироблення та нормативне закріплення правил поведінки; 2) діяльність, спрямована на недопущення порушення нормативно закріплених правил поведінки (превентивна діяльність, запобігання); 3) припинення діяльності або дій, що спрямовані на порушення встановлених правил поведінки; 4) притягнення винних до відповідальності.

Враховуючи специфіку та призначення Національної поліції, ключовим в її діяльності є здійснення такої базової складової державної політики, яку вона реалізує – діяльність, спрямовану на недопущення порушення нормативно закріплених правил поведінки (превентивна діяльність, запобігання).

В попередніх публікаціях нами наголошувалось, що превентивної діяльності Національної поліції – це окрема функція Національної поліції, зміст якої вмонтовано в завдання та повноваження поліцейських і представляє собою систему взаємоузгоджених, системних, цілеспрямованих випереджувальних заходів і дій, які спрямовані на перешкоджання виникненню тих чи інших форм соціальних відхилень, девіантної поведінки, а також їх розповсюдження у суспільстві [2, с. 178].

На підтвердження нашої думки, наведемо позицію Г. Р. Парханова, який при визначенні мети превентивної поліцейської діяльності наголошує на тому, що остання спонукає як усіх громадян суспільства, так і конкретних осіб, що схильні до протиправних учинків до обов'язкового дотримання ними належної правомірної поведінки; виявлення факторів-детермінант правопорушень і злочинів, а також перешкоджання їх розвитку у різних сферах і на різних рівнях суспільного життя; послаблення чи нейтралізація негативних чинників, які в майбутньому можуть стати умовами та причинами вчинення правопорушень; постійний облік осіб, які схильні до вчинення правопорушень та робота з останніми шляхом застосування різного роду виховних, соціальних та заохочувальних заходів [3, с. 17].

Отже, зміст і значення превентивної діяльності Національної поліції як основної інструментальної складової державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, обумовлюється такими чинниками: 1) надає можливість уникнути або зменшити обсяг протиправної поведінки; 2) включає застосування відкритих,

доступних і прозорих для громадськості та окремих його членів заходів випереджувального, виховного (перевиховного), інформаційно-попереджувального, роз'яснювального та застережливого характеру з метою недопущення скоєння різного роду анти суспільних проявів; 3) надає можливість охопити широку аудиторію при застосуванні відповідних заходів; 4) цільовим призначенням Національної поліції; 5) вмонтована в усі інші напрямки реалізації державної політики у цій сфері (протидія, притягнення до відповідальності); 6) ефективне здійснення останньої надає можливість зменшити людські втрати та економічні збитки; 7) здійснення останньої має велике виховне та соціальне значення для подолання правового нігілізму як окремих громадян так і суспільства в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т. 4. 717 с.
2. Джафарова О. В. Національна поліція України як провідний суб'єкт здійснення превентивної діяльності // Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / редкол.: Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 172–174.
3. Парханов Г. Р. Адміністративно-правові засади превентивної діяльності Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 238 с.

Одержано 08.02. 2021

УДК 67.76Я73

Марія Степанівна ДОЛИНСЬКА,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0352-5470>

ВИДИ АЛЕАТОРНИХ ДОГОВОРІВ У НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Особливістю алеаторних або ризикових договорів виступає «можливість чітко визначити межі виконання обов'язків на момент укладення договору», однак втрата чи збагачення однієї із сторін залежить тільки від випадку [1, с. 208].

Алеаторні договори існують у різних сферах людської діяльності, в тому числі господарської та цивільної юрисдикції.

Як відомо, нотаріальне посвідчення алеаторних договорів було запроваджено ще в радянській Україні у 1964 році, тобто з дати набрання чинності Цивільного кодексу Української РСР 1963 року [2].

Оскільки на початку незалежності України надалі діяло нотаріальне радянське законодавство, в тому числі Закон Української РСР «Про державний нотаріат» 1974 року [3], тому державні нотаріуси державних нотаріальних контор та посадові особи виконавчих комітетів міських, селищних та сільських рад народних депутатів нової держави також вчиняли нотаріальні дії, в тому числі посвідчувати договори довічного утримання, як різновид алеаторних договорів.

Як зазначалося нами раніше, нотаріальні дії, в тому числі договори довічного утримання у виконавчих комітетах міських, селищних, сільських рад вчиняли голова,

заступник голови або секретар виконавчого комітету, на яких за рішенням виконавчого комітету відповідної ради було покладено вчинення нотаріальних дій [4, с. 11].

Відповідно до Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року [5], з 1994 року право на посвідчення договорів довічного утримання, як різновиду алеаторних договорів, мали лише державні нотаріуси державних нотаріальних контор.

У 2003 році в українському законодавстві відбулися важливі зміни, в тому числі щодо регулювання цивільних правовідносин, оскільки 16 січня 2003 року був прийнятий Цивільний кодекс України [6], який урегулював цілу низку нових видів алеаторних договірних зобов'язань, які підлягали обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Прикладом таких правочинів, крім договору довічного утримання (догляду), стали договір ренти та спадковий договір.

Тому вищевказаним видам алеаторних договорів було присвячено окремі розділи глави третьої «Правила вчинення окремих видів нотаріальних дій» Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, що затверджена наказом Міністерства юстиції України 3 березня 2004 року [7].

Наприклад, розділ 5 «Посвідчення договорів ренти» вищевказаного нормативного акту регулював особливості нотаріального посвідчення договорів ренти та налічував всього чотири пункти, що на нашу думку, є недостатнім регулювання нотаріального процесу щодо посвідчення договорів ренти.

З аналізу розділу 6 «Посвідчення договорів довічного утримання (догляду) та договорів про надання утримання» приходимо до висновку про те, що регулювання нотаріального посвідчення договорів довічного утримання (догляду) було передбачено у восьми пунктах: 82-89, а договорам подружжя про надання утримання одному з них, було «виділено» лише один пункт - 90.

Зауважуємо, що текст пункту 90 подібний до тексту пункту 177 розділу 18 «Посвідчення угод між подружжям, батьками дитини, а також особами, які проживають однією сім'єю» Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України 2004 року.

Варто зазначити, що нотаріальний процес щодо посвідчення державними нотаріусами державних нотаріальних контор договору про утримання одного з подружжя є більш врегульованим у пункті 178 вищевказаної нотаріальної Інструкції.

Також нотаріальному процесу щодо посвідчення вищевказаного виду алеаторних договорів присвячені послідовні пункти 179-181 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України 2004 року.

Важливі зміни щодо суб'єктів нотаріального процесу, які мають право в незалежній Україні нотаріально посвідчувати алеаторні договори відбулися у кінці 2008 року, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» від 01 жовтня 2008 року [8].

Згідно із вищевказаним законом, з 1 червня 2009 року не лише державні нотаріуси, а також приватні нотаріуси уже мали право посвідчувати різні види алеаторних договорів.

Лише у лютому 2012 року наказом Міністерства юстиції був затверджений новий Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [9].

У вищевказаному нормативному акті нотаріальний процес щодо посвідчення алеаторних договорів відображено у главі 2 «Посвідчення правочинів про відчуження та заставу майна» розділу другого «Порядок вчинення окремих видів нотаріальних дій».

Зокрема, до таких належить під пункти: 7 «Посвідчення договору довічного утримання (догляду)», 8 «Посвідчення спадкового договору», 9 «Посвідчення договору ренти» пункту 6 глави 2 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України 2012 року.

Варто зазначити, що порядок посвідчення договору про надання утримання одному з членів подружжя вищевказаного нормативно-правового акту знаходиться у пункті 4 «Посвідчення договорів між подружжям, батьками дитини, а також особами, які проживають однією сім'єю» глави 5 «Інші правочини» розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, що на нашу думку, є правильним.

Таким чином, до основних видів алеаторних договорів, які посвідчують окремі нотаріальні органи незалежної України відносяться:

1. договір довічного утримання (догляду),
2. договір про надання утримання одному із подружжя,
3. договір ренти,
4. спадковий договір.

Право посвідчення вищевказаних видів алеаторних договорів належить лише нотаріусами, як державним так і приватним.

Список бібліографічних посилань

1. Заїка Ю. О., Тімуш І. С., Ловяк О. О. Українське цивільне право : навч. посіб. / за ред. Ю. О. Заїки. 3-є вид. перероб. та допов. Київ : ЦУЛ, 2014. 358 с.
2. Цивільний кодекс Української РСР : Закон УРСР від 18.07.1963 № 1540-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06> (дата звернення: 31.01.2021). Втратив чинність.
3. Про державний нотаріат : Закон УРСР від 25.12.1974 № 3377-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3377-08> (дата звернення: 31.01.2021). Втратив чинність.
4. Долинська М. С. Загальна характеристика Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про державний нотаріат» 1974 року як джерела українського нотаріального законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 4, т. 1. С. 9–13.
5. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 31.01.2021).
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 31.01.2021).
7. Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ М-ва юстиції України від 03.03.2004 № 20/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0283-04> (дата звернення: 31.01.2021). Втратила чинність.
8. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» : Закон України від 01.10.2008 № 614-V // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-17> (дата звернення: 31.01.2021).
9. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ М-ва юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 31.01.2021).

Одержано 02.02. 2021

УДК 159.9

Олена Олександрівна ЄВДОКІМОВА,

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-7277>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЗАКОРДОНОМ

Зарубіжні психологічні розвідки свідчать про те, що складні умови роботи поліцейських нерідко призводять до порушень у психічній діяльності працівників поліції, появи посттравматичних розладів, схильності до девіантної поведінки та професійної деформації, до зростання конфліктності, агресивності тощо. Психологічне забезпечення поліції у багатьох зарубіжних країнах починається з етапу професійно-психологічного відбору кандидатів, врахування їх індивідуальних якостей і здібностей. У поліції США і Великобританії законодавчо введені тривалі процедури професійного відбору кандидатів, протягом яких вивчається психологічна готовність особистості до роботи в поліції [1].

У США нормативно затвердили перелік якостей, необхідних поліцейському: близько 50 складових [1]. Важливе значення надавалося вмінню зосереджуватися, працьовитості та наполегливості, енергійності, швидкості реакції, спритності, вмінню впливати на оточення, виразності мовлення, запасу слів, здатності висловлювати думки письмово, співпрацювати, логічно міркувати, бути сміливим тощо. У США поліцейським органам всіх штатів рекомендовано керуватися вимогами, які передбачають громадянство США, досягнення певного віку, відсутність кримінального минулого, обов'язкову шкільну освіту, відповідний характер і моральні якості, відсутність фізичних, емоційних і психічних недоліків, проходження співбесіди, яка встановлює здатність кандидата до спілкування, емоційні особливості і деякі риси характеру, а також минуле претендента [5,с.4].

Сьогодні основні вимоги до кандидатів в поліцію зарубіжних країн можна об'єднати в чотири групи: а) інтелект і освіту; б) особистість і міжособистісні відносини; в) темперамент і характер; г) здатність до професійного та особистісного розвитку. Особливо зросла увага до проблеми вивчення психічного стану поліцейського [1]. У всіх поліцейських формуваннях визнано, що зарахуванню претендента на службу в поліцію має передувати його обстеження психологом, під час якого ретельно досліджуються мотивація, інтелект, особистісні та характерологічні особливості кандидатів, їх лідерський потенціал і лояльність, здатність до професійного розвитку [1]. Оцінюється також зовнішній вигляд (охайність, вміння поводитися, фізичний стан), спеціальні знання в області поліцейської служби, а також вміння застосувати знання у практичній роботі, вміння вести бесіду, точно виражати свої думки взаємини з іншими людьми і почуття справедливості, розсудливість при прийнятті рішень, знання поліцейської етики, здатність діяти в кризових ситуаціях і контролювати при цьому обстановку, вміння аналізувати ситуацію [1-6].

У Німеччині створено психосоціальну службу, яка функціонує в кожному поліцейському управлінні штату. Перед цією службою стоять наступні завдання: профілактика суїцидів, допомога службовцям у разі гострих стресових ситуацій, а також в разі виникнення депресії або страхів, своєчасне психотерапевтичне консультування службовців поліції, коучинг для вищого керівного складу [1]. Крім того до сфери діяльності цього інституту поліції належить проведення лекцій, семінарів і тренінгів з таких тем:

психічні захворювання, профілактика суїцидів, посттравматичні стресові розлади, нервові зриви після виконання складних в емоційному плані завдань та інше [2, с.23]. Співробітниками Інституту підвищення кваліфікації поліції Баварії розроблений базовий поліцейський антистресовий комунікативний тренінг, який проводиться протягом двох тижнів і має на меті оптимізацію психологічних умінь і навичок [2, с.18].

В процесі психологічного забезпечення в поліцейських організаціях зарубіжних країн багато уваги приділяють підтримці рівня працездатності і позитивного емоційного стану працівників, забезпечення поліцейським допомоги у вирішенні проблемних ситуацій і конфліктів, підтримки соціально-психологічного клімату в організації тощо [1]. Це здійснюється з використанням багатьох методів, засобів і прийомів. Так, при призначенні поліцейського на певну зміну в поліції Нью-Йорка (США) враховуються його індивідуально-психофізіологічні цикли - поведінковий, фізичний і психологічний; таке врахування суттєво підвищує ефективність роботи співробітника і зменшує стомлюваність [4, с.5].

Напрямки психологічного забезпечення діяльності поліції в Іспанії можна диференціювати, виділивши чотири основні: а) психологічний супровід оперативно-службової діяльності; б) науково-дослідницький напрямок; в) психологічна підготовка персоналу; г) психологічний відбір і визначення придатності поліцейських до несення служби [6, с.88]. Психологічний супровід персоналу поліції має на меті консультування і допомогу в разі професійних ускладнень, здійснення всіх видів психологічних послуг, пов'язаних зі стресом, індивідуальне та групове консультування [1]. Супровід також передбачає участь і надання допомоги у вирішенні оперативно-службових завдань, ведення переговорної діяльності в ситуації захоплення заручників і при загрозі терористичних актів, розробку психологічних портретів по широкій низці професійних завдань, проведення психологічних експертиз тощо [6, с.89]. Науково-дослідницький напрямок включає вивчення і оцінювання ефективності психологічного тестування при доборі кадрів в поліцію, аналіз ефективності навчальних програм підготовки поліції, прогнозування можливих злочинів, вивчення причин використання наркотичних речовин, попередження побутового та сімейного насильства тощо [1]. Окрім того, використовуються тести ділових ситуацій, кандидатам показують численні ситуації з поліцейської практики, на які необхідно відреагувати [1].

У якості засобів та процедур досягнення необхідних результатів в плані психопрофілактики і збереження психологічного здоров'я працівників поліції закордоном використовуються такі засоби, як дихальна техніка, прогресивна м'язова релаксація за Джекобсоном, аутотренінг за методом Шульца, медитація, психотехнічні вправи, арт-терапія, методи візуалізації, сенсорна інтеграція, психодіагностика на вході і виході тощо [1].

Таким чином, психологічне забезпечення професійної діяльності працівників поліції є системою діяльності психологів, що сприяє активізації усіх складових професійної діяльності поліції; надає поліцейським можливість усвідомлювати і приймати вигоди професійних поліцейських практик до їх особистісно-професійних характеристик; дозволяє гармонізувати внутрішній психічний розвиток особистості та зовнішні умови її соціально-професійного життя; наближає рівень підготовки поліцейських до сучасних запитів суспільства [2, с.32].

Список бібліографічних посилань

1. Барко В. І., Остапович В. П., Барко В. В. Досвід психологічного забезпечення діяльності поліції (за матеріалами зарубіжних інформаційних джерел). *Право і Безпека*. 2016. № 2 (61). С. 113–120.
2. Клименко І. В. Система психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських: зміст і складові. *Право і Безпека*. 2017. № 4 (67). С. 17–23.
3. Литвинова Г. А. Социально-психологическое обеспечение деятельности полиции Баварии (Германия). *Юридическая психология*. 2010. № 3. С. 32–36.

4. Поляков А. В. Психологическое сопровождение сотрудников полиции. *Ученые записки СПбГИПСР*. 2014. Т. 22, вып. 2. С. 53–57.
5. Свон Р. Д. Эффективность правоохранительной деятельности и ее кадровое обеспечение в США и России. СПб. : Алетейя, 2000. 296 с.
6. Чарльз М. Т. Современное состояние и перспективы профессиональной подготовки сотрудников полиции (милиции) США и России. СПб. : Алетейя, 2000. 268 с.
7. Цветков В. Л. Полицейская психология: опыт Испании. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2014. № 4. С. 86–90.

Одержано 05.02.2021

УДК 355.233(477)

Олена Олександрівна ЄВДОКІМОВА,

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-7277>;*

Олег Анатолійович ЗАРІЧАНСЬКИЙ,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу проблем інформаційно-психологічного протидіювання
науково-дослідного центру Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6934-9521>;*

Євгеній Сергійович КОВАЛЕНКО,

*начальник центру морально-психологічного забезпечення об'єднаного штабу
Командування об'єднаних сил Збройних сил України (м. Київ)*

АНАЛІЗ РІВНЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІДРОЗДІЛІВ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Аналіз стану злочинів, правопорушень та військової дисципліни у Збройних Силах України свідчить про достатньо високий рівень правового нігілізму та інфантилізму українських військовослужбовців.

Стан злочинів, правопорушень та військової дисципліни, а також ефективно і своєчасне виконання поставлених завдань нерозривно пов'язане з рівнем правової культури і правового виховання особового складу.

У проведеному психодіагностичному дослідженні психологічних особливостей військовослужбовців взяли участь військовослужбовці різних підрозділів Операції об'єднаних Сил (далі ООС): бригади охорони, розвідки, армійської авіації, мотопіхотного батальйону механізованої бригади, танкової та артилерійської бригади – група військовослужбовців з умовно нормативною поведінкою.

В дослідженні були використані наступні методики:

«Методика для оцінки рівня правосвідомості»

При аналізі поведінки військовослужбовців у військовому колективі можна виділити такі дві важливі складові особистості, як здібності і моральні якості. Під здібностями розуміється сукупність фізичних і психічних ресурсів, що забезпечують хорошу адаптацію до складних умов діяльності. Під моральними якостями розуміється готовність військовослужбовця слідувати морально-етичним нормам поведінки.

В структурі правосвідомості може бути виділено два основних компоненти: нормативний і оцінний. Нормативний компонент відображає рівень правової підготовки військовослужбовця, запас його правових знань. Оцінний компонент відображає ставлення військовослужбовця до норм права, його особисту готовність слідувати правовим нормам поведінки. Методика спрямована на вивчення оцінного компонента правосвідомості.

Методика «Поведінкові особливості антисоціальної креативності»

Тут слід виділити дві проблеми. Перша стосується того, що шкідливий креативний потенціал не тільки пов'язаний з кримінальною поведінкою і тероризмом, але може проявлятися і в повсякденному житті при вирішенні проблем в соціальній взаємодії: у брехні і обмані, лихослів'ї, відмові від співробітництва, маніпулятивній поведінці, у фізичній агресії, пасивній агресії. При цьому самі військовослужбовці, що використовують кримінальну креативність у житті: а) можуть і не усвідомлювати, що завдають шкоди своєю поведінкою або; б) мають намір завдати шкоди іншим військовослужбовцям. Друга проблема полягає в тому, що якщо ми маємо справу з групою, то розробником ідеї може бути один військовослужбовець, а її реалізатором – інший.

Опитувальник діагностики професійно-правомірної спрямованості особистості

В останній час дуже сильно актуалізується проблема особистісної детермінації правомірної поведінки військовослужбовців, яка не дивлячись на активне і багаторічне вивчення правової поведінки різними науками (юриспруденцією, психологією, соціологією, філософією, педагогікою) залишається недостатньо вивченою.

За результатами дослідження правосвідомості військовослужбовців, можна відмітити наступні особливості:

В групах військовослужбовців підрозділів ООС реєструються високі показники за рівнем вираженості правосвідомості (в середньому від 4 до 8 балів), що свідчать про середній рівень правосвідомості, про ситуативну готовність особистості дотримуватися соціально-правових норм поведінки.

У процентному співвідношенні в усіх досліджуваних військовослужбовців можна відмітити наступне:

У 13% досліджуваних не було виявлене прагнення дотримуватися соціально-правових норм поведінки; виявлений достатньо виражений правовий нігілізм, що свідчить про недовіру чи неповагу випробуваних до норм права, дієвості та ефективності закону;

49 % військовослужбовців проявляють ситуативну готовність дотримуватися соціально-правових норм поведінки;

38% досліджуваних військовослужбовців реєструють виражену готовність дотримуватися соціально-правових норм поведінки.

Результати вивчення загального рівню правосвідомості показують, що у близько 21% досліджуваних достатньо низький рівень сформованості правосвідомості, і приблизно 25% досліджуваних військовослужбовців реєструють достатньо високий рівень правосвідомості. У інших досліджуваних виявлений середній рівень сформованості правосвідомості.

Ситуативне ставлення до закону і до протиправної поведінки, що виявляється при середніх показниках за діагностичними шкалами цієї методики, означає, що в звичайних життєвих ситуаціях військовослужбовці, швидше за все, будуть дотримуватися соціально-правових норм поведінки. Але в напружених ситуаціях, наприклад, в ситуаціях виконання професійно-бойових завдань або в бойових умовах, поведінка досліджуваних військовослужбовців може бути нестійкою і непередбачуваною з точки зору відповідності нормам права і в крайніх своїх проявах може призводити до девіантної поведінки досліджуваних.

Також необхідно відмітити, що надлишково високі результати за шкалами методики (в межах 10-11 «сирих» балів) можуть відображати не так високий рівень розвитку

правосвідомості, скільки правовий ідеалізм, гіпертрофовані уявлення про роль права, або схильність випробуваних до ідеалізації образу «Я», лицемірства і моралізаторства. У досліджуваних військовослужбовців надмірно високі результати були виявлені тільки у 5% досліджуваних.

Дослідження правової поведінки особистості як соціокультурного і психологічного феномена, часто пояснюється її детермінацією, аналізом досліджень особистісних корелятивів різних видів злочинів і особистісних передумов правомірної поведінки, що призводять до висновку про детермінованість правової поведінки складними констеляціями особистісних структур суб'єкта.

За результатами дослідження можна відмітити наступні висновки: Окремі аспекти правосвідомості, що на нашу думку сприяють професійно правомірній спрямованості особистості, в більшій мірі притаманні досліджуваним військовослужбовцям підрозділів ООС з умовно нормативною поведінкою, Це свідчить про необхідність діагностики та супроводження військовослужбовців психологами центру морально-психологічного забезпечення на усіх етапах їх професійної діяльності. Перспективою подібних досліджень має стати комплексна програма профілактики та попередження правопорушень серед військовослужбовців.

Одержано 08.02.2021

УДК 347.191.11:347.12

Юрій Михайлович ЖОРНОКУЙ,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9669-6062>*

ЗЛОВЖИВАННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА

Встановивши межі здійснення цивільних прав, цивільне законодавство закріплює правило, за яким особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд; при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які б могли порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині; не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах (ст. 13 Цивільного кодексу України).

Існування проблеми зловживання корпоративними правами має не лише теоретичне значення, але й практичну спрямованість. Так, ще у Листі Верховного Суду України від 01.08.2007 р. «Практика розгляду судами корпоративних спорів», було закріплено, що вітчизняний корпоративний сектор характеризується зростанням кількості корпоративних конфліктів, які завдають шкоди не лише їх учасникам, а й інвестиційному іміджу держави в цілому. Законодавство дозволяє на сьогодні формально законними засобами здійснювати корпоративні захоплення шляхом зловживання правом, використання прогалин та колізій в законодавстві тощо [1].

На відміну від закордонних правових систем вітчизняне законодавство майже не врегульовує проблеми питання зловживання корпоративними правами, за винятком Кодексу корпоративного управління (має рекомендаційний характер). Виходячи з аналізу

положень вказаного Кодексу можна стверджувати, що в ньому мова йде лише про зловживання правом з боку учасників (акціонерів), тоді як про зловживання з боку корпорації взагалі не згадується, а про зловживання членів її органів говориться у контексті зловживання ними службовим становищем.

Досягнення корпоративних інтересів і здійснення суб'єктивних корпоративних прав одними учасниками (акціонерами) є можливим лише за умови належного і добросовісного використання своїх прав іншими учасниками (акціонерами), членами органів, виконання обов'язків ними та самою корпорацією. Зловживання суб'єктивними корпоративними правами може виражатися у двох формах – дії або бездіяльності. Воно завжди пов'язане з таким способом здійснення прав учасником (акціонером), що порушує загальні принципи реалізації цивільних прав, за якими особа має здійснювати свої права з урахуванням прав та законних інтересів інших учасників (акціонерів) і самого товариства, не допускаючи умисного завдання шкоди, у т.ч. шляхом перешкоджання учасником своїми діями досягненню цілей товариства. Однак слід зауважити, що з питання про тлумачення наявності факту такого перешкоджання як зловживання корпоративними правами судова практика не має сталого характеру, оскільки в одних випадках систематичне нез'явлення особи на загальні збори учасників (акціонерів) вважається зловживанням правом, а в інших – ні.

Кваліфікація дій учасників (акціонерів) як зловживання суб'єктивними корпоративними правами вказує на те, що ними перевищено таку межу здійснення прав, як права та інтереси товариства й інших його учасників. Перевищення вказаної межі під час здійснення суб'єктивних корпоративних прав викликає негативну реакцію з боку інших учасників (акціонерів), оскільки в цьому разі порушуються інтереси та межі прав останніх. Отже, як правило, учасник (акціонер), корпоративні інтереси та межі суб'єктивних корпоративних прав якого порушені, застосовує способи їх захисту.

Так, загалом можна визнати існування проблеми зловживання суб'єктивними корпоративними правами міноритарними учасниками (акціонерами) як під час скликання та проведення загальних зборів, так і правом на оскарження рішень відповідного органу товариства. Проте не можна бути категоричним у встановленні певних рамок корпоративної свободи, оскільки саме вільне волевиявлення суб'єктів є одним із основоположних постулатів віднесення корпоративних правовідносин до приватноправових. Так, відповідно до п. 2.20 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» [2] участь у загальних зборах та голосування на них є правом, а не обов'язком учасника (акціонера, члена). Незалежно від кількості акцій (часток), якими володіє учасник (акціонер), у господарського суду немає підстав для прийняття рішень про спонукання учасника (акціонера) зареєструватися та взяти участь у загальних зборах.

Звідси, оскільки у законодавстві відсутні норми, які б покладали на учасника (акціонера) обов'язок брати участь у загальних зборах, то примусити його це зробити неможливо. Тому як такого засобу впливу на учасника (акціонера), який не бере участь у загальних зборах, фактично немає. Хіба що загроза його виключення з товариства, що і є найпоширенішим наслідком зловживання ним своїм правом. Хоча й доволі проблематичним. Натомість це не стосується акціонерів, виключити яких з товариства неможливо. Другим засобом впливу, який і виник тому, що законодавство не пропонувало інших, є корпоративний договір, яким передбачаються відповідні дії, що настають внаслідок недодержання учасником (акціонером) домовленості про його участь у загальних зборах [3, с. 173].

Висновок. 1. На сьогодні судова практика, пов'язана із кваліфікацією дій (бездіяльності) як зловживання правом, ще тільки формується. Причинами цього є: а) відсутність

загальноприйнятого критерію для кваліфікації дій учасників корпоративних правовідносин як зловживання суб'єктивним правом; б) усвідомлення того, що не визнається зловживанням суб'єктивними корпоративними правами прагнення учасника (акціонера) здійснити право, що йому не належить (наприклад, витребування списків працівників товариства).

2. Невирішеним є принципове запитання: як можна відокремити зловживання суб'єктивним корпоративним правом від дій, що такими не визнаються? Вважаємо, що у суді треба з'ясувати передусім економічне підґрунтя дій, які позивач визначає як зловживання правом, а метою кваліфікації дій (бездіяльності) як зловживання суб'єктивними корпоративними правами, є застосування негативних наслідків їх вчинення (наприклад, відшкодування збитків, завданих третім особам у разі, якщо здійснення власником своїх прав призвело до заподіяння шкоди майну та майновим інтересам третіх осіб).

3. З метою забезпечення неприпустимості зловживання правами в корпоративних правовідносинах необхідно деталізувати норми корпоративного законодавства. Вважаємо за необхідне передбачити у розділі V Закону України «Про акціонерні товариства», поруч з правами і обов'язками акціонерів, спеціальну норму, що встановить обмеження (заборону) на здійснення акціонерами прав, з метою завдання шкоди іншим акціонерам і товариству в цілому, а також перешкоджати законному здійсненню майнових та немайнових прав акціонерів, використовувати недозволені засоби здійснення і захисту прав. Аналогічну норму варто передбачити й у ст. 5 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Список бібліографічних посилань

1. Практика розгляду судами корпоративних спорів : Лист Верховного суду України від 01.08.2007 // Ліга Закон : сайт. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS07830.html (дата звернення: 20.01.2021).
2. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення: 20.01.2021).
3. Корпоративні спори: коментарі судової практики / за заг. ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Право, 2018. 288 с.

Одержано 11.02.2021

УДК 130.2

Ольга Іванівна ЗАЗДРАВНОВА,

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5024-4845>

КУЛЬТУРА: СПАДКОЄМНІСТЬ І НОВАТОРСТВО

Звернення до найбільш загальних та специфічних особливостей функціонування такого соціального феномена як культура цілком виправдано, бо соціокультурний процес - реальність сучасності, важлива складова тих радикальних трансформацій, які зараз відбуваються в Україні.

У 21 столітті феномен культури відчувається як особлива реальність, як найсуттєвіший вибір людського буття. Означився принципово новий факт - сучасна культура

стає своєрідною межею суспільно-історичної практики в цілому і її окремих складових. Навіть процес зростаючої універсалізації культури не перешкоджає тому, що вона все частіше «вростає в тканину» окремих сфер людської діяльності, радикальним чином змінюючи їх характеристики. А оскільки це відбувається всюди і безперервно, можна говорити про соціокультурний процес.

У працях історичного плану часто вживається поняття «культурно-історичний процес». Цим поняттям фіксується певний «зріз» історії, коли в ній виділяється відносно самостійний процес розвитку культури як соціального явища. Тут має місце зовнішнє співставлення історії суспільства й історії культури, а їх єдність лише декларується. Поняття ж «соціокультурний процес» якраз фіксує, по-перше, міру осмислення суспільства з позицій усієї культурної спадщини, а по-друге, дозволяє відшукати «культурний початок» у самому змісті людського суспільства.

Соціокультурний процес включає у свій зміст базове минуле, постійно звертається до нього й відтворює його. Це минуле існує як об'єктивна реальність не тільки в матеріальних продуктах матеріальної і духовної культури, воно вплетене у тканину актуальної дійсності і постійно присутнє в ній.

Тому спадкоємність у соціокультурному процесі не зводиться до констатації зв'язку сьогодення з найближчим минулим, а є висхідним до логіки всієї минулої історії. Але, аналізуючи спадкоємність у функціонуванні культури, ми передусім маємо на увазі спадкоємність новаторських традицій, які начебто підштовхують людей до пошуку інновацій. Народ, у культурі якого мало розвинуті традиції, що сприяють пошуку, новаторству, зрікає себе на відставання, на серйозні труднощі. Надмірний консерватизм культури, недовіра до нового, неприйняття соціального ризику блокують інновації. Тут надто важливо, щоб у культурі традиції підтримки новаторства поєднувалися з розумним консерватизмом, з прихильністю до стабільності, усталеності, передбачуваності.

Отже, культура як соціальний феномен, здатна постійно розвиватися і не втрачаючи при цьому своєї особливості самобутності і цілісності. Кожне суспільство має культуру, тобто характерний для нього склад думок і напрям дій. Соціокультурний процес, тобто функціонування культури як соціального явища, являє собою переплетіння двох основних протилежних тенденцій: тенденції до збереження, усталеності, і тенденції до розвитку, модернізації.

Коротко характеризуючи зміст першої тенденції як здатність культури до збереження й усталеності, слід зазначити, що безумовною є причино-логічна єдність ядра культури. Воно й обумовлює її своєрідність, менталітет, незважаючи на те, що кожній культурі відповідає більша чи менша свобода, нелогічність, випадковість.

Характеризуючи зміст другої тенденції як здатність культури до розвитку, модернізації, змін, важливо не випустити з уваги, що культура - це метод ціннісного освоєння дійсності через систему оцінок, норм, зразків поведінки. І доки даний соціальний механізм забезпечує ефективну діяльність людей по задоволенню їх потреб, культура, її основні елементи зберігають свою стабільність. Але якщо ця ефективність втрачається, то виникає ситуація, що сприяє тим або іншим змінам в культурі й суспільстві. Межі нормального в даній культурі руйнуються й відбувається розвиток культури в різних формах: від її саморозвитку (спорадичного, стихійного, методом проб і помилок, свідомого) до змін культур в результаті їх взаємодії (добровільно, вимушено, нав'язаних примусово).

Отже, зміни в самій культурі, тобто формування нових для даного суспільства ідей, способів діяльності, норм поведінки, які обумовлені двома взаємодіючими групами причин: внутрішніми що виникають і реалізуються в процесі саморозвитку даного суспільства, його культури, і зовнішніми.

Цілісність культури реалізується в результаті соціальної селекції. Будь-яка культура зберігає в своїх надрах лише те, що в цілому відповідає її загальній логіці. Далі свої

нові «надбання», незалежно від того, чи народжені вони в надрах самої культури, чи в тій або іншій формі запозичені з інших, вона намагається «переробити» у власному дусі, передати їм свою специфіку.

Слід відзначити, що опір культури внутрішньо далеким її елементам виявляється найчастіше у наступних формах. Перша - це наповнення запозичених ззовні форм традиційним для даного соціокультурного середовища змістом. Друга - це активний опір культури, прояв досить сильного соціального імунітету проти входження нових явищ та елементів. Якщо ці нововведення зачіпають глибинні пласти культури, то їх стикування з усталеними елементами відбувається болісно, а нерідко можуть виникати і гострі конфлікти. Відносно безболісно оновлюючи свої периферійні елементи, культура чинить опір спробам змінити її ядро: цінності, норми, ідеали. І люди-носії культурних інновацій можуть стати серед свого народу у певному професійному середовищі чужинцями.

Соціальний імунітет - своєрідна захисна реакція. У всіх випадках суспільство чинить опір вторгненню в глибокі корені своєї культури стороннього елементу. Цей опір не завжди адекватний загрозі, він є свідомим особливого піклування людей про культуру, збереження її унікальності, неповторності. Одночасно це свідчить про те, що саме культура формує людину здатну захищати її і пишатися нею.

Одержано 12.02.2021

УДК 351.74(477)

Ігор Вікторович ЗОЗУЛЯ,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3507-0012>;*

Олена Ігорівна ДОВГАНЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
юридичного факультету Львівського університету бізнесу та права;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8551-5403>*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Відповідно до міжнародних договорів Україна є учасником міжнародних правоохоронних організацій, що створюються задля протидії міжнародній злочинності та взаємодії у розкритті злочинів у кожній країні-учасниці, приймає участь у міжнародних миротворчих операціях під егідою міжнародних організацій, членом яких вона є – Організації Об'єднаних Націй, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Європейського Союзу тощо.

Разом із тим, відкритість кордонів, тенденції глобалізації та міжнародної інтеграції всіх країн світу впливають на поширення транснаціональної злочинності та знижують ефективність боротьби зі злочинністю, що виходить за межі України, без міжнародного співробітництва. Саме тому, на нашу думку, потребують перегляду деякі засади підготовки фахівців Національної поліції України щодо міжнародного співробітництва.

Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про вступ України до Інтерполу» від 30.09. 1992 р. № 555 [1], Україна є членом Міжнародної організації

кримінальної поліції – Інтерпол, яка створена з метою забезпечення і розвитку широкого взаємного співробітництва всіх органів (установ) кримінальної поліції у межах існуючого законодавства країн і в дусі Загальної декларації прав людини 1948, а також з метою утворення і розвитку установ, які можуть успішно сприяти запобіганню та боротьбі із загально кримінальною злочинністю. Саме Національна поліція України, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25.03.1993 р. № 220 [2] виступає як Національне центральне бюро (НЦП) Інтерполу, і це передбачає, що лише через цю структуру здійснюється взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни.

Закон України «Про Національну поліцію України» [3] не містить чіткої інформації про виконання цією правоохоронною структурою функцій НЦБ Інтерполу. У той же час його стаття 4 визначає міжнародне співробітництво поліції – 1) взаємовідносини у сферах діяльності поліції з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями, які базуються на міжнародних договорах, а також на установчих актах та правилах міжнародних організацій, членом яких є Україна; 2) направлення поліцейських до міжнародних організацій, іноземних держав як представників поліції з метою забезпечення координації співробітництва з питань, що належать до повноважень поліції; 3) залучення поліцейських до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Це свідчить про потребу конкретизації чинного законодавства щодо виконання безпосередньо Національною поліцією України функцій НЦП Інтерполу. Станом на сьогодні означені функції в структурі підрозділів центрального органу управління поліції частково виконує Департамент міжнародного поліцейського співробітництва, а в структурі Головних управлінь Національної поліції в областях – відділи міжнародного поліцейського співробітництва, основними завданнями яких є реалізація державної політики боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер, а також координація, організація та забезпечення взаємодії органів правопорядку та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу, міжнародних відносин, протокольних заходів та міжнародного співробітництва у сфері технічної допомоги Національній поліції України.

При цьому специфіка боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер, вимагає від фахівців НЦБ Інтерполу досконалого знання відомчих і міжнародних нормативних документів, що регулюють питання організації міжнародного співробітництва Інтерполу; зокрема, міжнародного права, кримінального та кримінально-процесуального законодавства зарубіжних країн; організаторських здібностей; досконалого володінням оперативно-розшуковими знаннями та навичками. Це впливає на потребу поглиблення спеціальної підготовки кадрового забезпечення для підрозділів міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України. Така підготовка безпосередньо не передбачена Законом України «Про Національну поліцію України», розділом 7 якого визначені загальні засади проходження служби в поліції та професійне навчання поліцейських (ст. 72 – первинна професійна підготовка; підготовка у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання; післядипломна освіта, а також службова підготовка).

Відповідного до Концепції реформування освіти в МВС України [4], вищі навчальні заклади Міністерства, що здійснюють підготовку фахівців для Національної поліції України, відносяться до вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через

Міністра внутрішніх справ. Однак за Концепцією, у діяльності даних вищих навчальних закладів МВС України також не передбачений напрямок підготовки фахівців підрозділів міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України. При цьому необхідність створення окремого підрозділу для підготовки кадрів для НЦБ Інтерполу є нагальною та потребує подальшого вивчення та доопрацювання.

В Харківському національному університеті внутрішніх справ у 2000-х роках існував спеціальний факультет, який поєднував навчання курсантів за спеціальністю «правоохоронна діяльність» з повноцінною та багатогранною підготовкою кадрів для підрозділів МВС, що здійснювали міжнародне співробітництво, а також підготовку миротворчого персоналу МВС України. Наявність означеного досвіду і кадрів високої кваліфікації дозволяє вважати за доцільне доручення йому Міністерством внутрішніх справ України здійснювати відбір кандидатів для направлення до складу міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки згідно загальних вимог до кандидатів разом із Спеціальним миротворчим центром Національної академії внутрішніх справ України [5].

Список бібліографічних посилань

1. Про вступ України до Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.1992 № 555 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-92-п> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Про Національне центральне бюро Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п> (дата звернення: 06.02.2021).
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 06.02.2021).
4. Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 25.11.2016 № 1252 // ІАС Консультант : сайт. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0AMQ2E07D1> (дата звернення: 06.02.2021).
5. Спеціальний миротворчий центр : сайт. URL: <https://smc.naiu.kiev.ua> (дата звернення: 06.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 342.25

Юлія Миколаївна КИРИЧЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9125-218X>

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В Україні продовжує відбуватися активне впровадження європейських муніципальних стандартів та правил (зокрема, положень Європейської Хартії місцевого самоврядування, Всесвітньої декларації місцевого самоврядування, Європейської хартії міст, Хартії Конгресу місцевих і регіональних влад Європи тощо) до національного законодавства, що регламентує діяльність органів місцевого самоврядування та сприяє прийняттю ними науково обґрунтованих державно-владних рішень, спрямованих на

вирішення нагальних питань у різних сферах життєдіяльності місцевої громади, що виникають на відповідній адміністративно-територіальній одиниці.

Досліджуючи нормативно-правові засади організації та функціонування системи органів місцевого самоврядування слід визнати, що правову основу їх діяльності складає досить розгалужена система законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. Вони мають комплексний характер, оскільки містять норми як фундаментальних галузей права, так і галузей права суміжного змісту: конституційного, адміністративного, цивільного, земельного, екологічного, бюджетного, податкового тощо. Безперечно, процедурні та процесуальні норми адміністративного права відіграють суттєву роль у діяльності органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічної адміністрації. Регулятивна та охоронна функція норм адміністративного законодавства полягає у регулюванні суспільних відносин, що формуються у ході забезпечення органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, самоврядного управління економікою, соціально-культурним і адміністративно-політичним розвитком, а також у процесі внутрішньої організації органів місцевого самоврядування.

Про факт того, що законотворцю за весь час існування незалежної України вдалося вибудувати помітну систему нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини в системі місцевого самоврядування, вказує Ю. В. Делія. При цьому дослідник пропонує такий вигляд системи сучасної нормативно-правової бази місцевого самоврядування: конституційне регулювання правовідносин; законодавче регулювання; регулювання підзаконними нормативно-правовими актами; міжнародні правові акти, згоду на які надано Верховною Радою України; локальні нормативно-правові акти суб'єктів місцевого самоврядування [1, с. 7]. Не заперечуючи у цілому проти запропонованого підходу щодо сукупності нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини в системі місцевого самоврядування, вважаємо, що міжнародні правові акти, згоду на які надано Верховною Радою України, повинні посідати другорядну сходинку після конституційних норм.

Загальновідомо, що визначальним законодавчим актом-орієнтиром, що є, так би мовити, «обличчям» держави виступає Конституція України [2]. Вона є, по-перше, вищим правовим актом держави і основним джерелом національної правової системи; по-друге, базую поточного законодавства, що визначає компетенцію органів державної влади; по-третє, встановлює цілі, завдання, об'єкти правового регулювання і визначає співвідношення норм внутрішнього і міжнародного права [3, с. 174]. Саме норми Основного Закону закріпили місцеве самоврядування як один із найважливіших конституційних інститутів, визнали гарантії щодо його існування та окреслили основні правові засади його функціонування, які підлягають безумовному та першочерговому виконанню на всій території України.

Без перебільшення, головним поштовхом для демократизації суспільства варто визнати конституційне закріплення статусу місцевого самоврядування у ст. 7 Основного Закону, гарантуючи його існування та функціонування. Цьому інституту присвячений також XI Розділ «Міське самоврядування» Конституції України, що є нормативним фундаментом, на якому ґрунтуються процедури щодо розробки та прийняття інших законодавчих та нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток сталих і спроможних у всіх аспектах територіальних громад.

На даний час урядом і парламентом України прийнято значну кількість політико-правових документів, в яких проголошується загальна ідея адміністративно-територіальної реформи, концепція побудови сучасної моделі органів місцевого самоврядування із використанням найкращого європейського досвіду. Схвалені у встановленому законом порядку, політико-правові документи (концепції, стратегії, плани)

взяті за основу для розроблення нових та доопрацювання діючих законодавчих і нормативно-правових актів у сфері місцевого самоврядування.

Питання, що належать до компетенції місцевого самоврядування, регулюються в Україні близько 700 законами та більше ніж 3 тис. нормативно-правових актів. Частина з них містить норми, що породжують колізії як у середині цих правових актів, так і між самими актами. Зрозуміло, що конституційна реформа зумовлює необхідність внесення змін до частини цих документів, що потребуватиме протягом певного часу додаткових зусиль та адаптації до нових умов. Це потрібно використати, щоб усунути наявні колізії (найпростіше – шляхом кодифікації). Завершенням такої роботи мало б стати розроблення муніципального кодексу [4, с. 10]. Дійсно, законодавчі акти, які регламентують діяльність органів місцевого самоврядування настільки різноманітні й множинні, що їх навіть складно просто механічно перераховувати. Їх повна характеристика стає можливою лише при розгляді як у процесі правотворення, так і у процесі правозастосування. Водночас, із сотен законодавчих та нормативно-правових актів найбільш застосованими у діяльності органів місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад є декілька законів України.

Базовий характер має Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5], в якому не лише конкретизовано правові норми, викладені в Конституції України, а й безпосередньо детально визначено систему та гарантії місцевого самоврядування, способи організації і діяльності, а також правовий статус і відповідальність їх органів і посадових осіб.

Про необхідність прийняття нової редакції Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» вказується у Плані законодавчого забезпечення реформ в Україні, затвердженого Постановою Верховної Ради України 4 червня 2015 року. Зокрема, нова редакція названого Закону повинна «забезпечити місцеве самоврядування базового рівня реальними повноваженнями на основі принципу субсидіарності, що сприятиме ефективному і максимально близькому до громадянина наданню публічних послуг; визначити перелік повноважень органів місцевого самоврядування районного та обласного рівня за результатами публічного обговорення, наділення районних та обласних рад власними виконавчими органами; встановити повноваження органів місцевого самоврядування повними і виключними. Запровадити прозорі механізми адміністративного нагляду органів державної влади по відношенню до органів місцевого самоврядування, які не суперечать принципам Європейської хартії місцевого самоврядування і не блокуватимуть діяльність органів місцевого самоврядування у разі виникнення спірних питань. Забезпечити принцип, відповідно до якого на одній території існує не більше одного органу самоврядування одного рівня та повсюдності юрисдикції місцевого самоврядування на рівні територіальних громад; запроваджувати зміни територіальних меж громад виключно з врахуванням попереднього з'ясування думки відповідних місцевих громад...», «...визначити перелік повноважень органів місцевого самоврядування районного та обласного рівнів за результатами публічного обговорення, створення районними та обласними радами власних виконавчих органів» [6].

Що характерно, за останні роки було прийнято низку інших законів України (зокрема, Закон України «Про співробітництво територіальних громад», Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Закон України «Про засади державної регіональної політики»), які закріплюють особливості правовідносин, у тому числі і адміністративних, між органами місцевого самоврядування та органами державної влади, управління, господарювання, а також визначають місце представницьких органів та їх виконавчих органів в системі влади і управління

Значне місце в нормативно-правовому забезпеченні діяльності органів місцевого самоврядування, займають нормативно-правові акти самих суб'єктів системи місцевого

самоврядування, зокрема рішення, прийняті шляхом місцевих референдумів, а також радами та їх виконавчими комітетами. Такі нормативно-правові акти, відповідно до ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», прийняті в межах своїх повноважень, є обов'язковими для виконання на адміністративно-територіальній одиниці. Це ж слід сказати і про розпорядження, інструкції та рішення посадових осіб місцевого самоврядування. Процедурні питання підготовки та внесення проектів локальних нормативно-правових актів, їх прийняття регулюються статутами територіальних громад, регламентами рад та їх виконавчих комітетів.

Висновок. Безперечно, інтенсивність змін, які відбуваються зараз практично у всіх сферах життєдіяльності суспільства, позначається як на якісному, так і на кількісному складі вітчизняного законодавства у сфері діяльності органів місцевого самоврядування. На тлі проведення реформи із децентралізації значно збільшується перелік законодавчих актів, які характеризуються надмірною багатоаспектністю, розмаїттям їх зовнішніх форм та видів, які мають неоднакову юридичну силу: законами, підзаконними нормативно-правовими актами Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами Верховної Ради і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, рішеннями Конституційного Суду України, судовими прецедентами Європейського Суду з прав людини.

Є абсолютно зрозумілим, що подальше результативне проведення адміністративно-територіальних і регіональних реформ, впровадження конструктивного соціального партнерства між центром і територіями неможливе без оновлення відповідної нормативно-правової бази у зазначеній сфері, яке потребує вдосконалення на засадах зміцнення організаційної, правової, фінансово-матеріальної, адміністративної автономності місцевого самоврядування і розбудови європейської моделі адміністративно-територіального устрою, спираючись на принципи субсидіарності, децентралізації та залучення громадян до прийняття управлінських рішень. Адже особлива мета та сфера діяльності органів місцевого самоврядування обумовлює побудову унікальної системи нормативно-правової бази, до якої входять різні за юридичною силою та природою походження законодавчі джерела.

Список бібліографічних посилань

1. Делія Ю. В. Правові основи місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2002. 15 с.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.02.2021).
3. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика : монографія. Харків : Факт, 2003. 328 с.
4. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / редкол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2014. 128 с.
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 04.02.2021).
6. План законодавчого забезпечення реформ в Україні : затв. Постановою Верховної Ради України від 04.06.2015 № 509-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-19> (дата звернення: 04.02.2021).

Одержано 05.02.2021

УДК 378

Оксана Олександрівна КНИЖЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права

ТОВ «Харківський університет»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9252-7464>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ ПРАВООХОРОНЦІВ

Організація навчання дорослих нині є вельми затребуваною діяльністю, оскільки на сьогодні збільшилася кількість осіб, які здобувають вищу освіту після 30 років, а то й в значно старшому віці. Тому на сьогодні ми часто чуємо про андрагогіку як окремий напрям в педагогіці, який має свої завдання, принципи, навчальні та організаційні методи.

Андрагогіка досліджує питання навчання дорослих й поєднує у собі знання про специфіку навчання дорослої людини з урахуванням її віку, освітніх та життєвих потреб, реальних можливостей, індивідуальних особливостей і досвіду, психіки і фізіології.

Вирішуючи нагальні проблеми підвищення кваліфікації працівників будь-якої професії й правників, зокрема, необхідно урахувати сучасні досягнення андрагогіки.

Одним із завдань андрагогіки є відбір змісту освіти і форм навчання дорослих.

У цій публікації окрема увага буде приділена саме вибору змісту освіти і форм навчання, які доцільно застосовувати підвищуючи кваліфікацію прокурорів, зокрема буде йтися саме про професійну компетентність.

Про підвищення кваліфікації прокурорів йтиметься через те, що нині відбувається реформування як в органах прокуратури, так і в системі їх навчання. Зважаючи на набутий досвід та знання, авторка цієї праці пропонує на розгляд положення, які на її погляд, варто враховувати під час організації підвищення кваліфікації для прокурорів.

Пропозиції, які лягли в основу цієї публікації, ґрунтуються не тільки на досягненнях андрагогіки, а й на власному двадцяти річному науково-педагогічному досвіді з яких дванадцять років – підготовка працівників ОВС, сім з половиною років – діяльність, пов'язана з підвищенням кваліфікації прокурорів. У 2018 році також авторка цієї публікації на підставі Меморандуму про співпрацю між Державним бюро розслідувань та Національною академією прокуратури України залучалася до навчання працівників ДБР з питань кваліфікації діянь, що містять ознаки кримінальних правопорушень проти правосуддя. Окрім цього використано щорічне підвищення кваліфікації за різними напрямками, серед яких не тільки здобуття нових знань в галузі юриспруденції, а й педагогіці в тому числі. Також під час обрання методів та форм подачі знань став у нагоді власний практичний досвід як слідчого, так й інспектора виправних робіт (так у 1998-1999 роках називалася служба, яка здійснювала нагляд за засудженими до виправних робіт, до позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а також умовно засуджених та осіб щодо яких застосовано відстрочку виконання вироку).

Отже, спираючись на одержані знання та їх використання під час підвищення кваліфікації правоохоронців, назву наступні положення, які необхідно урахувати під час організації підвищення їхньої кваліфікації.

Так, розроблення тематичного плану для підвищення кваліфікації потребує з'ясування питань, які викликають необхідність їх обговорення під час навчання. Про коло таких питань можна дізнатися шляхом проведення анкетування осіб, які будуть проходити кваліфікацію. Це забезпечить зворотній зв'язок в навчальному процесі, що є вкрай необхідним для засвоєння знань. Також визначенню кола питань, які доцільно включити до плану з підвищення кваліфікації, допоможе вивчення як вітчизняної

судової практики, так й практики Європейського суду з прав людини. Такий шлях дозволить по-перше, скорегувати тематичний план в бік нагальних потреб судової практики, яка має орієнтується на рішення Європейського суду з прав людини та формуванню сталості та єдності судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. По-друге, фокус навчального процесу буде дійсно зосереджено на проблемних питаннях правозастосовної практики, а не, приміром, нездатності особи виконувати завдання через суттєві прогалини у фахових знаннях.

Окрім зазначеного до навчального плану з підвищення кваліфікації мають включатися новели законодавства. Під час висвітлення цих питань особливої уваги заслуговують доктринальні положення, які б обґрунтовували логіку та перспективи нововведень.

Стосовно форм навчання, відзначу, що однією з успішних форм є тренінги, оскільки вони дозволяють комплексно розглянути потрібні питання та набутти навчальний досвід, що сприяє ефективному виконанню функціональних обов'язків. Приміром, для забезпечення здобуття практичних навичок під час підвищення кваліфікації прокурорів успішно було впроваджено навчальний тренінг за темою «Розслідування кримінальних правопорушень та підтримання публічного обвинувачення у справах про одержання неправомірної вигоди (прийняття пропозиції, обіцянки): кримінально-правовий, процесуальний та криміналістичні аспекти».

Такі заняття дозволили комплексно розглянути проблеми розслідування злочинів з урахуванням процесуальних та криміналістичних аспектів, які виникають під час процесу кваліфікації, а також забезпечити швидке, всебічне та повне розслідування кримінальних правопорушень з урахуванням обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для забезпечення належної якості передусім досудового розслідування. Під час проведення тренінгів є потреба у присутності фахівців як з питань кваліфікації кримінальних правопорушень, так й з кримінального процесу та криміналістики. Як засвідчує досвід реалізації такого виду занять, за ходом їх проведення у слухачів виникають питання, які вимагають знань з суміжних дисциплін. Ці знання мають бути одержані не через певний проміжок часу, як це відбувається у вищих навчальних закладах, де вивчають правознавство, а одночасно з аналізом суміжних питань. За таких умов не тільки комплексно в повному обсязі сприймається інформація, а й набуваються навчальні навички щодо належного розслідування кримінальних правопорушень та підтримання публічного обвинувачення у суді. Згодом було запроваджено тренінги й по інших тематиках, затребуваних практикою.

Вказану методику доцільно використовувати під час підвищення кваліфікації не тільки прокурорів, а й правоохоронців у цілому.

Таким чином, задля ефективного підвищення професійних компетентностей правоохоронців під час організації підвищення їхньої кваліфікації необхідно створити двосторонній зв'язок між суб'єктами навчання, використовувати такі форми навчання, які здатні всебічно та комплексно дослідити необхідні питання, а також здатні забезпечити набуття навчальних навичок, які б відповідали додержанню державою прав і гарантій, які закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Одержано 10.02.2021

УДК 342.951

Анатолій Трохимович КОМЗЮК,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7377-9241>;*

Олена Юріївна САЛМАНОВА,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6376-1160>*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ПРАВА

Інститут адміністративної відповідальності завжди привертав пильну увагу вітчизняних науковців та практиків, адже ця відповідальність є одним із найважливіших засобів забезпечення правопорядку, дотримання вимог правових норм. При цьому мова йде не тільки про адміністративно-правові норми, але й про приписи багатьох інших правових галузей – цивільного, екологічного, природоресурсового тощо. Щорічно адміністративні стягнення застосовуються до мільйонів громадян, це в десятки разів більше, ніж притягається до кримінальної відповідальності. Зазначені стягнення щораз стають суворішими, інколи вони є навіть співрозмірними з кримінальними покараннями. Відтак від належного рівня врегулювання підстав, принципів, змісту та процедур адміністративної відповідальності залежить як її ефективність, тобто досягнення виховної та превентивної мети, так і дотримання прав і свобод громадян, до яких вона застосовується. Наразі цей рівень не можна визнати задовільним, адже чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення (КпАП) [1] давно не відповідає потребам суспільного рогвитку та практики правозастосування. Прийнятий ще у 80-х рр. минулого століття, він потребує не косметичних змін, які періодично проводяться, а повної заміни.

Останніми роками відбувається розробка нової доктрини адміністративного права, одним із головних завдань якого є формування його сучасної системи. У межах цієї роботи здійснюється трансформація окремих адміністративно-правових інститутів у підгалузі адміністративного права. Торкнулось це й інституту адміністративної відповідальності. В науковій та навчальній літературі останніх років увага приділяється вже не інституту, а підгалузі адміністративно-деліктного права. Щоправда, ведуться суперечки щодо місця цієї підгалузі у системі адміністративного права, тобто де вона має перебувати – у Загальному чи Особливому адміністративному праві. Переважно її включають до останнього. Як уявляється, з цим важко погодитись, оскільки норми адміністративно-деліктного права є загальними для всіх адміністративно-правових підгалузей, визначаючи правила адміністративної відповідальності за проступки, що вчиняються у всіх сферах і галузях публічного управління. А віднесення тих чи інших підгалузей до Загального чи Особливого адміністративного права здійснюється, як відомо, з урахуванням наявності загального чи особливого у правовому регулюванні, на що ми вже звертали увагу [2].

Говорячи про зміст адміністративно-деліктного права, варто мати на увазі, що його предметом є відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням адміністративних проступків і реалізацією, як наслідок, заходів адміністративної відповідальності. А це означає,

що зазначена підгалузь, так само як і її попередник – інститут адміністративної відповідальності, потребує якнайшвидшого реформування. Головним завданням такого реформування є розробка і прийняття нового Кодексу про адміністративні проступки.

За роки незалежності України було розроблено вже кілька його проєктів, лише один з них 2004 р. потрапив до Верховної Ради, але не пройшов навіть першого читання. І ось Міністерством юстиції України нарешті підготовлено новий законопроєкт, який може стати основою для напрацювання ґрунтовного, сучасного КпАП. Безперечно, зусилля авторів законопроєкту варто вітати, ними проведено колосальну роботу і підготовлено досить якісний документ. Проте така масштабна робота не може не викликати дискусій. Тим більше, що проєкт містить багато новацій, не всі з них можна однозначно сприйняти. При цьому проєкт не буде навіть внесено Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України до того часу, поки його не погодять зацікавлені державні органи, тобто органи, які мають юрисдикційні повноваження. На цей час уже кілька таких органів висловили свою позицію щодо проєкту [3; 4], і позиція ця є негативною. Дещо іншу позицію займають науковці. Наприклад, М.І Хавронюк вважає за необхідне осучаснити та в інший спосіб поліпшити проєкт [5]. І справді, оцінюючи проєкт в цілому позитивно, варто звернути увагу на деякі його найбільш суттєві вади та можливості їх усунення.

Найперше, з чим не можна погодитись, – це відмова розробників від терміна «адміністративна відповідальність». Причини такої відмови пояснити важко, адже жодних альтернатив цьому немає. Термін «відповідальність» не дає уявлень про вид відповідальності, це навіть не обов'язково юридичний термін, адже відповідальність може бути й моральною, релігійною тощо.

У проєкті збережено практично всі проступки, передбачені у чинному КпАП, без урахування необхідності визнання багатьох з них кримінальними проступками. До них має бути віднесено всі діяння, за які передбачено застосування адміністративних стягнень інших, ніж попередження і штраф. У проєкті зроблено спробу відмовитись від них, але вийшло це заплутано і незрозуміло.

Цілком логічно дія КпАП обмежується виключно сферою адміністративних відносин, проте спостерігається певна непослідовність у втіленні цієї ідеї, адже передбачається застосування низки заходів адміністративним судом. При цьому зараз адміністративні суди таких повноважень не мають, це не відповідає їх призначенню. Зважаючи на те, що мова йде про необхідність застосування заходів, які за своїм характером є по суті заходами кримінальної відповідальності, саме у судовому порядку, варіантів може бути два: по-перше, вилучити всі такі проступки із КпАП, визнавши їх кримінальними проступками; по-друге, залишити їх, але передбачити застосування за їх вчинення тільки штрафу.

Непослідовність присутня також у визначенні системи заходів відповідальності, які називаються правовими наслідками адміністративного проступку. До них віднесено також додаткові правові наслідки, які за своїм характером є саме заходами відповідальності, причому, кримінальної, тому мають застосовуватись у судовому порядку.

Потребує розширення перелік принципів відповідальності за адміністративні проступки, його необхідно доповнити принципом офіційності, зміст якого можна запозичити із проєкту Закону України «Про адміністративну процедуру»: «Адміністративний орган зобов'язаний встановлювати обставини, що мають значення для вирішення справи, і за необхідності збирати для цього документи та інші докази з власної ініціативи, в тому числі без залучення особи витребувати документи та відомості, отримувати погодження та висновки, необхідні для вирішення справи». Крім того, зміст принципу презумпції невинуватості необхідно визначити значно повніше: «а) особа підлягає відповідальності за ті адміністративні проступки, щодо яких встановлена її вина;

б) особа, щодо якої здійснюється провадження у справі про адміністративний проступок, вважається невинуватою доти, доки її вина не доведена у встановленому законом порядку; в) особа, що притягується до відповідальності за вчинення адміністративного проступку, не зобов'язана доводити свою невинуватість; г) будь-які сумніви у винуватості особи, що притягається до відповідальності за вчинення адміністративного проступку, тлумачаться на її користь».

Проект передбачає реальне посилення штрафних санкцій, в окремих статтях таке збільшення намічено у 5-10 і більше разів. Наприклад, ст. 52 за порушення порядку обігу донорської крові, її компонентів і препаратів передбачає накладення штрафу шостої категорії, тобто 4200-5600 грн. В наш час його розмір становить від 3 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51-119 грн.). При цьому досить ускладнено порядок визначення розміру штрафу. У цілому «прив'язку» його до розміру мінімальної заробітної плати варто визнати досить вдалим рішенням, але зробити це можна значно простіше, щоб було зрозуміло для всіх громадян. Достатньо у санкціях відповідних статей просто зазначити частки мінімальної заробітної плати або її кількість. Наприклад, запропонований розмір штрафної ставки (1/30 розміру мінімальної заробітної плати) приблизно дорівнює 0,03 її розміру. Відповідно, штраф першої категорії, встановлений для фізичних осіб, дорівнює 0,03-0,1 мінімальної заробітної плати (180-600 грн.), а штраф восьмої категорії для юридичних осіб – 12-15 мінімальним заробітним платам (72020-90000 грн.) Тоді відпадає потреба взагалі встановлювати ці ставки, а також категорії штрафу, адже наведена класифікація жодного правового значення не має.

Важко зрозуміти логіку розміщення складів проступків у Особливій частині проекту КпАП. Оскільки всі проступки вчиняються проти порядку управління у певній сфері, можна було б повторити ці сфери відповідно до структури публічного управління, яка напрацьована у теорії управління та теорії адміністративного права. Про недосконалу класифікацію складів проступків свідчить велика кількість глав, які включають всього кілька статей, а Глава 2 Розділу 8 взагалі містить лише одну статтю.

Дуже недосконало визначено суб'єктів розгляду і вирішення справ про адміністративні проступки; ними визнаються адміністративні органи, деталізація щодо яких у проекті переважно відсутня. Відтак в одних випадках ці органи чітко названо (Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Служба безпеки України та ін.), тоді як інші визначено дуже узагальнено. Цих суб'єктів має бути окреслено максимально точно і повно, адже мова йде про наділення їх повноваженнями щодо застосування адміністративних стягнень. Наприклад, Національна поліція має сталу назву, тому немає потреби називати її «адміністративним органом у сфері публічної безпеки і порядку». Те ж саме стосується митних, податкових органів тощо. Навіть у тих випадках, коли виправдано використовувати термін «адміністративний орган», наприклад, «адміністративний орган у сфері охорони здоров'я», має бути деталізовано, хто від його імені має відповідні повноваження, інакше такі повноваження будуть надаватись самим органом, причому, без будь-яких обмежень, що суперечить принципу законності. Дуже неконкретно (що для такого нормативного акта взагалі неприпустимо) визначено повноваження органів місцевого самоврядування щодо розгляду зазначених справ. Які саме органи мають на увазі – ради, виконавчі органи рад, міські, селищні чи сільські голови? Це має бути визначено точно і повно. У Прикінцевих та перехідних положеннях на Кабінет Міністрів України покладається обов'язок «визначити перелік адміністративних органів та їх посадових осіб, уповноважених застосовувати адміністративні стягнення», проте це має бути зроблено на рівні закону, тобто саме у Кодексі про адміністративні проступки.

У Процедурній частині зовсім не врегульовано заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні проступки. Виникає запитання: чи можна буде забезпечити

докази без доставлення порушника, його тимчасового затримання, огляду, вилучення предметів? Якщо ж такі процедурні дії будуть вчинятися, то вони мають бути чітко і повно врегульовані саме у Процедурній частині.

Тут наведено лише зауваження, які можна назвати глобальними, тобто такими, що стосуються всього змісту проекту КпАП, певні конкретні зауваження викликають і окремі його положення, про ще необхідно будн вести мову у майбутньому.

Отже, із викладеного можна зробити висновок, що розробка нового Кодексу про адміністративні проступки назріла вже дуже давно. Розроблений Міністерством юстиції України його проєкт, з одного боку, може бути основою для подальшої роботи, а з іншого – потребує як доопрацювання з питань принципового характеру, так і усунення низки конкретних недоліків.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 03.02.2021).
2. Комзюк А. Т., Липій Є. А. Відносини щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина як складова предмета адміністративного права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. Вип. 90 (3). С. 144–153.
3. Зауваження до проєкту Кодексу України про адміністративні проступки, що надійшов від Міністерства юстиції України : дод. до рішення Нац. ради України з питань телебачення і радіомовлення від 23.12.2021 № 1659 // Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення : офіц. сайт. URL: <https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/R-2020-01659-D.pdf> (дата звернення: 03.02.2021).
4. Про розгляд проєкту Кодексу України про адміністративні проступки : рішення Нац. комісії, що здійснює держ. регулювання у сфері зв'язку та інформатизації від 22.12.2020 № 508 // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації : офіц. сайт. URL: <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=444&id=9472&language=uk> (дата звернення: 03.02.2021).
5. Хавронюк М. І. Пропозиції і зауваження до проєкту Кодексу України про адміністративні проступки // Центр політико-правових реформ : сайт. 05.01.2021. URL: <http://185.65.244.102/ua/news/20874783-propozitsiyi-i-zauvageennya-do-proektu-kodeksu-ukrayini-pro-administrativni-prostupki> (дата звернення: 03.02.2021).

Одержано 05.02.2021

УДК 343.98

Валентина Павлівна КОРЖ,

доктор юридичних наук, професор,

почесний працівник прокуратури України,

професор кафедри кримінального процесу,

криміналістики та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9431-8727>

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ: ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА І ПРАКТИКИ

Реформування кримінального судочинства має важливе значення для ефективної роботи оперативних, слідчих органів прокуратури та суду. Соціальне призначення

реформи у сфері кримінального судочинства полягає у тому, що держава повинна відповідати перед людиною за свою діяльність і реально забезпечити процесуальними засобами охорону та захист прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина у кримінальному процесі. Системний аналіз приписів статей Кримінального процесуального кодексу України свідчить про те, що мало місце змішування процесуальних інститутів англосаксонського і континентального права та штучне перенесення їх до кримінально-процесуального законодавства України і як результат цього наявність в окремих положеннях цього Кодексу псевдонаукових дефініцій, юридичних колізій, що призводить до грубих порушень законності під час досудового слідства та в суді, погіршенню прав і свобод людини в кримінальному процесі.

Суттєвим порушенням принципу законності, прав людини і громадянина у кримінальному судочинстві є скасування важливої стадії кримінального процесу - порушення кримінальної справи. Так, про початок розслідування свідчить тільки факт реєстрації інформації про кримінальне правопорушення в Єдиному реєстрі досудового розслідування (ст. 214 КПК) без проведення попередньої перевірки цієї інформації. Слідчий не приймає процесуальне рішення про розслідування злочину, а письмово повідомляє прокурора про початок досудового розслідування. Ця псевдонаукова новація порушує принцип законності, сприяє зростанню корупції, порушує права і свободи особи та її право на захист від незаконного кримінального переслідування. Так, за даними наукових досліджень скасування стадії порушення кримінальної справи призвели до збільшення фактів приховування злочинів від обліку, порушення прав потерпілого і позбавлення можливості на правовий захист осіб, відносно яких автоматично проводиться розслідування, оскільки вони позбавлені права оскаржити необґрунтоване та незаконне розслідування. Слід визнати юридичний парадокс в нормах Кримінального процесуального кодексу, коли слідчий не приймає процесуальне рішення про початок досудового слідства, але приймає процесуальне рішення про закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК).

Вивчення та аналіз практики застосування «автоматичного» початку розслідування свідчить про те, що має місце реєстрації значної кількості недостовірної інформації, збільшення в два рази кримінальних проваджень, за якими слідчі приймали рішення про їх закриття за реабілітуючими підставами. За даними наукових досліджень тільки 40% складають заяви і повідомлення, що були зареєстровані в базі єдиного обліку і мали ознаки злочину [1, с.6], тоді як 60% - складають кримінальні провадження провадження закриті за відсутністю події або складу злочину. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі відсутній правовий механізм реабілітації особи невинуватої у вчиненні злочину. У зв'язку з цим необхідно внести доповнення до статті 214 Кримінального процесуального кодексу і *унормувати процесуальну процедуру перевірки слідчим заяв і повідомлень про злочин і за наявністю приводів та підстав прийняти письмове рішення (постанову) про кримінальне переслідування. Пропонуємо доповнити Кримінальний процесуальний кодекс главою «Реабілітація».*

Аналіз слідчої практики розслідування корупційних злочинів свідчить про те, що деякі процесуальні новації, юридичні колізії у чинному КПК негативно впливають на діяльність органів досудового розслідування щодо виявлення, розкриття та розслідування зазначених злочинів. Суттєвою прогалиною Кримінального процесуального кодексу є проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки після реєстрації заяви або повідомлення про вчинений злочин у Єдиному реєстрі досудового розслідування. Ці новації сприяють злочинцям приховувати, знищити сліди корупційного діяння, уникнути кримінальної відповідальності. Складовою механізму протидії корупційним злочинам є ефективна оперативно – розшукова і слідча діяльність із виявлення, розкриття та розслідування корупційного діяння.

Суттєвим порушенням законності, руйнування прав обвинуваченого на досудовому слідстві є відсутність правових і процесуальних підстав формулювання обвинувачення, процедури допиту обвинуваченого, підозрюваного. Правовим цинізмом є складання обвинувального акта слідчим за погодженням з прокурором або прокурором відповідно до ст. 291 Кримінального процесуального кодексу України без пред'явлення особі обвинувачення та визнання її обвинуваченою у вчиненні злочину. Посилання у обвинувальному акті на повідомлення про підозру не є правовою і процесуальною підставою висунення обвинувачення. Необхідно констатувати, що обвинувачення – це сформульоване і доведене в процесуальному акті злочинне діяння певної особи (групи осіб), за яке передбачена кримінальна відповідальність. *Пропонуємо в положеннях Кримінального процесуального кодексу унормувати правові та процесуальні підстави формулювання обвинувачення на досудовому слідстві.*

Наукою криміналістикою розроблено рекомендації щодо застосування тактичних прийомів під час допиту підозрюваного, обвинуваченого, які десятки років ефективно використовували слідчі у практичній діяльності. Норми Кримінального процесуального кодексу не визначають процесуальний порядок допиту підозрюваного, обвинуваченого. Як свідчить практика, слідчі проводять допит підозрюваного, за його згодою і за участю захисника, за аналогією процесуальної процедури допиту підозрюваного викладеною у КПК 1960 року. На наш погляд, доцільно унормувати процесуальний порядок допиту підозрюваного, обвинуваченого шляхом внесення доповнення до глави 20 Кримінального процесуального кодексу, у якій викласти «Допит підозрюваного», «Допит обвинуваченого».

Норми чинного Кримінального процесуального кодексу не передбачають процесуальну процедуру призначення експертизи слідчим, прокурором, а тому вони вимушені виносити постанову про призначення експертизи відповідно до вимог статті 196 КПК 1960 року. Процесуальні підстави призначення експертизи потребують унормування. *Пропонуємо доповнити Кримінальний процесуальний кодекс статтею 242-2, у якій викласти процесуальну процедуру (мотивовану постанову) призначення експертизи.*

Не визначено в нормах Кримінального процесуального кодексу права обвинуваченого, потерпілого при призначенні і проведенні експертизи, що свідчить про суттєві порушення прав учасників кримінального процесу на досудовому слідстві. Вважаємо, необхідно доповнити чинний Кримінальний процесуальний кодекс статтею 242-3, у якій викласти права підозрюваного, обвинуваченого під час призначення і проведення експертизи.

У слідчій і судовій практиці виникають ситуації, коли висновок експерта є неповним, або недостатньо ясным, то може призначатися додаткова експертиза. Якщо висновок визнано необґрунтованим, чи таким, що суперечить іншим матеріалам кримінального провадження або викликає сумніви у його правильності, то може бути призначена повторна експертиза. Норми Кримінального процесуального кодексу не визначають процесуальні підстави призначення повторної, додаткової, комісійної, комплексної експертизи. У зв'язку з цим, пропонуємо унормувати в КПК процесуальний порядок призначення повторної, додаткової комісійної, комплексної експертизи.

При розслідуванні економічних, корупційних злочинів документи є основним джерелом інформації про злочин, важливим доказом про спосіб злочину, його виконавців, інші обставини. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі відсутні процесуальні підстави проведення виїмки як самостійної слідчої дії. Слід відзначити, що за приписом ч.5 ст.237 КПК при проведенні огляду слідчий має право вилучати речі та документи, що мають значення для розслідування. Правові підстави, процесуальний порядок, наслідки огляду і виїмки різні. Чинним законодавством не визначений процесуальний порядок виїмки матеріальних носіїв, оригіналів первинних бухгалтерських та фінансово-господарських документів, комп'ютерної інформації, програм тощо. Це негативно впли-

ває на слідчу практику, значно ускладнює виявлення і розслідування економічних, корупційних та інших злочинів, призводить до формалізації слідчого огляду і не уможливорює вилучення оригіналів первинних бухгалтерських документів, або документів, що містять банківську таємницю. У зв'язку з цим, доцільно внести доповнення до 20 глави Кримінального процесуального кодексу і унормувати «Підстави та порядок проведення виїмки», «Обов'язковість видачі предметів і документів», «Протокол виїмки.»

Вищевказане свідчить про те, що унормування в окремих положеннях Кримінального процесуального кодексу псевдонаукових дефініцій, деформація повноважень і статусів учасників кримінального процесу призвели до хаосу і безладдю, неузгодженості в правозастосовній практиці, порушенню принципу законності, суттєвому погіршенню прав підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідків на досудовому слідстві і суді. Вони негативно впливають на практику розкриття та розслідування корупційних злочинів. Вважаємо, що процесуальна і правова неефективність окремих положень кримінально-процесуального законодавства України свідчить про необхідність його подальшого удосконалення.

Список бібліографічних посилань

1. Вакулік О. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

Одержано 05.02.2021

УДК 347.2

Володимир Андрійович КРОЙТОР,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1849-5721>

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

У тексті Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначається про застосування українськими судами практики ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини. Під рішеннями ЄСПЛ розуміють: а) остаточне рішення ЄСПЛ проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; б) остаточне рішення ЄСПЛ щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення ЄСПЛ про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України. Отже, виходячи з характеру використання зазначених термінів, можна зробити висновок, що положення чинного законодавства України вимагають застосування судами практики ЄСПЛ як джерела права, незалежно від того, ухвалено конкретне рішення за участю України чи ні. Держави – учасниці Конвенції, як справедливо зауважує О. В. Петришин, мають брати до уваги не лише ті рішення Суду, які винесено щодо цієї конкретної держави, а й рішення, винесені стосовно третіх країн, оскільки вони можуть навчити їх, як уникнути подібних порушень у майбутньому і відповідним чином змінити власну правову систему та правозастосовну практику. За твердженням науковця, рішення ЄСПЛ мають бути стиму-

лом для держав-учасниць до зміни їх законодавства та правозастосовної практики для того, щоб ці держави не порушували права людини, і щоб у майбутньому відносно них не було винесено рішення у справах, що стосуються тих самих або подібних питань[1, с.13]. Таке правило було підтримано й на рівні судової практики. Як зазначається у п. 12 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 р. № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя»[2], враховуючи, що Україна визнає юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції, то застосування судами цієї Конвенції має здійснюватись із обов'язковим урахуванням практики ЄСПЛ не лише щодо України, а й щодо інших держав.

Визначаючи порядок посилання на ЄКПЛ та практику ЄСПЛ, Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477- IV «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» містить порядок посилання лише на ті рішення ЄСПЛ, що ухвалені у справах проти України. Закон не містить безпосередньої вказівки про те, яким чином українські суди повинні застосовувати практику Суду в справах, де Україна не брала участі, водночас покладаючи на суди обов'язок це робити. Тому правильною вбачається практика тих українських судів, які у разі застосування під час ухвалення рішення практики Європейського суду з прав людини у справі, де Україна не брала участі, за аналогією застосовують встановлений вказаним законом порядок посилання на рішення ЄСПЛ, ухвалені у справах проти України. Судова практика України свідчить про те, що попри наявні проблеми, які пов'язуються з офіційним перекладом та оприлюдненням, суди дедалі більше застосовують висновки ЄСПЛ, які стосуються інших країн.

Ще одним важливим питанням, пов'язаним з порядком застосування українськими судами практики Суду під час ухвалення рішень у цивільних справах, є питання про те, у яких випадках суди повинні її застосовувати. Варто підтримати в цьому питанні позицію тих вчених і суддів, які практикують виважений підхід до застосування українськими судами практики Суду та не радять посилається на неї у тих випадках, коли в українському законодавстві відповідне питання адекватно врегульоване[3, с.352-353].

Відповідно до ст. 32 ЄКПЛ, юрисдикція ЄСПЛ поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї. Тобто практика Суду відображає порядок застосування положень Конвенції, розвиває їх зміст. Отже, застосування українськими судами практики Суду має здійснюватися, по-перше, разом із застосуванням положень самої Конвенції, і, по-друге, за тими самими правилами, що й застосування положень Конвенції[4, с.89]. Як зазначає В. А. Завгородній, дотримання норм Конвенції суб'єктами здійснення правосуддя априорі неможливе без урахування існуючої практики Європейського суду. Оскільки Конвенція є лише джерелом права, яка відображає статичний аспект об'єктивного права, а її норми є незмінними. Практика (правові позиції) Страсбурзького суду, з яких випливає і черпається розуміння конвенційних норм, є динамічним аспектом права, що пристосовується до конкретно-історичних умов у результаті їх динамічного тлумачення суддями ЄСПЛ. Вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що найбільш коректним є підхід, за яким джерелом права є норми Конвенції в їх розумінні ЄСПЛ. Тобто Конвенція і практика ЄСПЛ у своїй сукупності, єдності. Їх окремий розгляд або виокремлення часто призводять до факультативного (необов'язкового) сприйняття безпосередньо практики ЄСПЛ та системного порушення норм Конвенції[5].

Порядок застосування українськими судами міжнародних договорів, до яких належить і Конвенція, визначається п. 8 вже згадуваної постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 р. № 13. Адаптуючи її положення до порядку застосування практики Суду при ухваленні українськими судами рішень у цивільних справах, можна зробити висновок, що норми Конвенції та практика Суду застосовуються судами при здійсненні правосуддя,

зокрема: при розгляді та вирішенні цивільних справ, якщо нормами Конвенції та практикою Суду встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, яке регулює відносини, що є предметом судового розгляду; при розгляді та вирішенні цивільних справ, якщо нормами Конвенції та практикою Суду встановлено інші правила судочинства, ніж ті, що передбачені цивільним процесуальним законом України.

Висновок. Положення чинного законодавства України вимагають застосування судами практики ЄСПЛ як джерела права, незалежно від того, ухвалено конкретне рішення за участю України чи ні. Таке правило було підтримано й на рівні судової практики, коли суди, у разі застосування під час ухвалення рішення практики Європейського суду з прав людини у справі, де Україна не брала участі, за аналогією застосовують встановлений вказаним законом порядок посилання на рішення ЄСПЛ, ухвалені у справах проти України.

Список бібліографічних посилань

1. Петришин О. Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії. *Вісник Верховного Суду України*. 2016. № 12. С. 11–14.
2. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 № 13 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14> (дата звернення: 24.01.2020).
3. Гладенко О. М. Застосування практики Європейського суду з прав людини судами загальної юрисдикції України // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : матеріали Другої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20–21 верес. 2013 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С. 349–355.
4. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2018. 463 с.
5. Завгородній В. А. Чинники, що перешкоджають ефективності впливу практики Європейського суду з прав людини на здійснення правосуддя в Україні // Міжнародні стандарти справедливого правосуддя та їх імплементація в українське законодавство : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 груд. 2018 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Алерта, 2018. С. 266–270.

Одержано 08.02.2021

УДК 343.93

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений працівник освіти України,

завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>

НА ЧАСІ ЗМІНА ЯКОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

Необхідність нового за формою і змістом кримінологічного аналізу соціальних процесів (у широкому їх трактуванні) постає сьогодні у зв'язку з теми трансформації, які останнім часом відбулися в соціальній реальності. Вплинувши на характер свого наукового осмислення, вони поставили питання про адекватність змін у кримінологічних теоріях і концептах, розширення відповідних дослідницьких об'єктів. Ці зміни дозволяють фіксувати стан соціальності, що змінився, і створити відповідну цьому моменту «нову» кримінологію.

Ми глибоко переконані, що розробка нової архітектури цієї галузі знань є пріоритетною. І не тільки тому, що це затребувано практично, а й тому, що вона стала можливою, як тільки нові методології стали можливими для аналізу політики, економіки, культури і соціальної практики. Сучасна методологія, на відміну від класичної, не розглядає себе як «вища судова інстанція» по відношенні до інших сфер. Навпаки, вона безпосередньо входить в них, передає їм свої способи роботи, насичує їх. Так і виникають нові можливості для проведення кримінологічних розвідок; в її аналітичне коло потрапляють такі феномени як фізичні закони і принципи, мистецтво, політика, економіка, кіно, мода і т.д. У цьому позначається як новий стан кримінології, так і новий стан різних, які вважалися раніше «периферійними» по відношенні до кримінології, сфер соціальності.

Трансформації всередині кримінології пов'язані з процесами деконструкції реальності і звільненням знання про неї від влади метафізичної субстанції – діалектики. Зміни, звичайно, вплинули і на характер наукового осмислення соціальності, викликали її нову концептуалізацію. Концептуалізувана по-новому соціальна реальність, в свою чергу, потребувала і нового погляду на характер кримінологічного її аналізу.

Що ж змінилося в «новому» кримінологічному баченні соціальності? Відповідь на це запитання є важливою в плані пошуку адекватних засобів для подальшої трансформації кримінологічного знання, що відповідатимуть контурам і трендам соціальних процесів сьогодення. Ризикнемо поставити питання більш конкретно – як сучасна кримінологія збирається реагувати на перепрофілювання об'єктів своїх наукових інтересів, виходячи з яких підстав бачить їх специфіку в зміненій соціальній ситуації?

Специфіка кримінології «нового» часу полягає в тому, що характер її власного знання включає способи його побудови, своєрідні лінзи її погляду на світ. Конструюючи власний стиль мислення і спосіб його побудови, кримінологія перетворює оточуючий світ у кримінологічну реальність, бо пропускає його через фільтр колективної свідомості своєї пастви. Те, що не потрапляє в коло її свідомості – залишається «річчю у собі», непізнаним рядом подій із сумнівною відповідністю. Бо людина «нового» часу – це Великий Конструктор усього того, що її оточує. Конструктор і управлінець.

Конструюючи власний стиль осмислення і побудови світу соціального, сучасна кримінологія замість способу його збирання під центральну ідею запропонувала принцип рівності усіх можливих підходів. Ставши рівнозначними, елементи соціальної реальності більше не збираються в єдине ціле, певну базову структуру (панівну теорію). У розкутому кримінологічному мисленні єдиний правильний підхід сьогодні втратив силу. В результаті система розпалася на «тексти» і «шматки» (Р Рорті), виявилася в стані «рознесення» і «диференціації реальності», коли «життя злилося з самим рухом» (Ж. Дельоз) і постала «як різне» (Ж. Дерріда). Новий стиль мислення, таким чином, справив на кримінологічне розуміння соціальної реальності позитивний вплив, перетворив її конструкцію з владно, тоталітарно і стабільно організованої в динамічну, нестійку комунікацію лібералізованих, різнорідних, але рівноцінних структур. Відтепер наука репрезентується хаосом постійних переходів, які нікуди не ведуть, це – онтологія криз, які набувають онтологічний статус. Позбавлена єдиного центру, соціальність стала легітимною для такого «хаосу», де реалізує себе свобода самоорганізації, що має лише намір встановити «порядок», але під дією нових механізмів соціального розвитку, завжди переконувала, що сучасний «порядок» – це і є хаос. Порядок сьогодні є багаторазовим себеповторенням в якості «хаосу». «Криза», «перехід», «хаос» тепер не є якась тимчасовість, період, який можна перечекати, щоб знову увійти в спокійне життя. Навпаки, вони ніколи не закінчуються. Вони є в наявності в соціальному бутті як його суще.

Інновація як механізм розвитку привнесла у кримінологію динаміку, рух, свіжий подих. Парадокс соціальної реальності однак полягає в тому, що вона є багаторазовою реплікою самої себе, що проявляється вже «після себе»: вона, випереджаючи саму себе, «біжить» у новий стан. Відсутність домінанти проявляється у відібранні у «нових»

кримінологій можливості бути санкціонованими в їх лінійній очікуваності. Вони непередбачувані і непрогнозовані у векторах розвитку. Спрямованість шляху, його логічна вивіреність, продиктована владою єдиної методології, поступилися місцем безладній різноспрямованості («ризомності»), методологічному плюралізму, какофонії різногалузевих інструментів, партії яких пересікаються, накладаються одна на одну, дисонують (як макарони в каструльці). Основна робота інновації – прибрати будь-яку парадигмальну доміную, бо вона стримує рух до нових станів науки. Позбавлення статусу єдиної «правильної» методології і як наслідок – парадигмальна бездомінантність стимулюють різновекторність досліджень, хаотичне зчеплення одержаних результатів, взаємну дифузю різногалузевих висновків, калейдоскопічність міждисциплінарних зв'язків, що виникають при цьому.

Перехід, рух, нестійкість і нескінченна перебудова набули сьогодні онтологічного статусу. І він є самодостатнім. Деконструкція, як стиль, є критикою і санкцією за відсутність новизни. У цьому статусі вона вводить кримінологію у стан термінальної незавершеності, безперервності «переходів», зневіри у стійкість. В цих умовах деконструкція протистоїть діалектиці як вірі у завершене знання. Відтак «нова» кримінологія постає у швах, нестиковках, лакунах, як спотикання, надлом, зрив, що не дозволяють створити цілісну онтологічну систему.

Це – вже не класична кримінологія, що має справу з предметним світом, впорядковує і вибудовує його за законами чистої логіки, прозора в своїх змінах, прогнозована в кожному наступному кроці, що піддається розумному конструюванню. У сучасній кримінології розчинилась предметність, а деконструктивістський стиль мислення спровокував її віртуальність і медійний стан, де є лише поза похідних галопуючих мелкань комунікацій, які змінюють одна одну. Вони і постають в якості соціальної основи, яка фіксує тепер не предметність, де здійснюються комунікації, але сам факт їх наявності як зв'язку і взаємодії. Соціальність визволила продуктивну силу комунікацій, які, постійно змінюючи свої конфігурації, створюють мерехтіння уявних образів. Базуючись на комунікації і відкинувши єдність методологічної основи, кримінологія набуває характеру 3D світлина як безперервної зміни різних онтологій.

Отже, «база», що створювала єдність і стабільність кримінології, поступилася місцем свободі творчого пошуку, постійній зміні комунікацій, що перетворює онтологічну єдність в анахронізм. Поліонтологічність сучасної кримінології і мережевий її стан є підсумком і результатом нової концептуалізації соціальної реальності. Втрачаючи базовість субстанціональної підстави, кримінологія більше не підпорядковується суворій логічній вивіреності і вимагає нової форми організації і здійснення.

Ці та подібні тренди актуалізують сьогодні розробку нової кримінології. Її предметом і стають соціокультурні комунікації. Необхідність цієї розробки зумовлюється поміченими в існуючих кримінологічних теоріях протиріччями. У ситуації, коли вже заявили про себе нові методологічні підходи до кримінологічного аналізу, все ще продовжують використовуватися способи і методи, засновані на застарілих, таких, що себе вичерпали, довели власну неспроможність концепти і парадигмальні засновки. Розв'язання цієї суперечності полягає в тому, щоб відійти від класичної концептуалізації кримінологічної реальності, побудованої на принципі її центрації навколо єдиного, штучно звеличеного факту, і створити нове кримінологічне бачення соціальності в ракурсі неklasичної, комунікативної онтології. Така процедура необхідна для того, щоб соціокультурні комунікації – комунікації як рух – побачити в якості предмета кримінологічного аналізу. Проблема, таким чином, зводиться до того, щоб, дослідивши соціокультурні комунікації і запропонувавши їх в якості предмета кримінологічного аналізу, закласти основи для розробки нового дослідницького інструментарію науки кримінології. Адже «старі» інструменти також не можуть бути комунікативними. Стає очевидним, що без сучасної

кримінології і осмислення широкого спектру її теоретичних проблем з точки зору пояснення новітніх феноменів і парадоксів протидії злочинності не може бути і серйозного прориву в стратегії, тактиці впливу на злочинність, кримінологічній практиці загалом.

Одержано 08.02.2021

УДК 343.985

Валерія Олегівна МАЛЯРОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0766-0752>

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДИСБАЛАНСУ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Сьогодні поряд з раніше відомими способами приховування злочинів, які протягом багатьох років були предметом наукових досліджень, злочинці і особливо ОЗГ, активно тиснуть на учасників кримінального процесу, і, насамперед, осіб, що ведуть розслідування, суддів, а також громадян, які сприяють їм у здійсненні кримінально-процесуальної діяльності. Вирішення цієї проблеми пов'язане із завданнями криміналістики в цілому, і особливо - криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів і тому викликає великий інтерес у вчених-криміналістів. Зазначений зв'язок проявляється, в першу чергу, з такими криміналістичними категоріями, як криміналістична характеристика, спосіб підготовки, вчинення і приховування злочинів, слідча ситуація, слідчі версії та планування розслідування тощо.

У сучасному криміналістичному вченні про способи підготовки, вчинення і приховування злочинів, як окремої криміналістичної теорії, що займає особливе місце в криміналістичній характеристиці злочинів, оскільки саме її елементи виражають функціональну сторону злочинної діяльності, існує поняття «протидія розслідуванню злочинів». Протидія розслідуванню може бути визначена, як детермінована об'єктивними і суб'єктивними факторами система протиправних діянь, спрямованих на дезорганізацію роботи з розслідування злочину, унеможливлення встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, які вчиняються різними особами, зацікавленими в ухиленні винних осіб від відповідальності.

Як система навмисних дій зацікавлених осіб, протидія розслідуванню має на увазі: по-перше, сукупність умисних активних дій осіб, пов'язаних з подією злочину, що перешкоджають слідчому встановити об'єктивну істину у кримінальному провадженні; по-друге, сукупність пасивних дій осіб, які є носіями важливої криміналістична значущої інформації про подію злочину та його учасників, які перешкоджають встановленню істини у кримінальному провадженні; по-третє, сукупність дій інших осіб, зацікавлених у не встановленні істини у кримінальному провадженні, дезорганізації слідства, не притягненні винних осіб до відповідальності. З точки зору забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду, дуже важливою є систематизація знань щодо способів протидії розслідуванню в контексті їх подолання.

Якщо розглядати непростий аспект протидії розслідуванню, яка іноді застосовується захисниками підозрюваних (обвинувачених), то можна констатувати наступне.

Діючий кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України надає широкі права стороні захисту підозрюваних (обвинувачених), що цілком відповідає міжнародній практиці. Так, ч. 4 ст. 213 КПК регламентує безкоштовну обов'язкову участь адвоката в разі затримання особи за ст. 208 КПК по усім категоріям злочинів; п. 8 ч. 3 ст. 42 КПК надає можливості підозрюваному (обвинуваченому) збирати та подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій (п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК) і ін. Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України, сторона захисту підозрюваного та потерпілий здійснює ряд дій які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Цілком обґрунтованим міжнародною практикою є надання широких прав стороні захисту на досудовому слідстві, яке обумовлене бажанням законодавця забезпечити декларовані в Конституції України права людини. Але, це не спричинило адекватного розширення прав на захист своїх інтересів потерпілій стороні, що викликає протиріччя і дисбаланс між правами підозрюваних (обвинувачених) і потерпілих. Цей правовий дисбаланс призводить до можливості серйозної протидії розслідуванню.

Нажаль, досить часто адвокати мають сильну зацікавленість і бажання, а також значні можливості здійснювати протидію розслідуванню. Багато адвокатів сьогодні - колишні слідчі й прокурори, що працювали на цих посадах десять і більш років, тоді як стаж роботи осіб, які ведуть розслідування, в переважній більшості не перевищує п'ять років. За такого стану справ неважко завести розслідування у глухий кут або направити шляхом, що влаштовує злочинців. При цьому, не всі адвокати жорстко дотримуються норм чинного законодавства. А з урахуванням високого рівня корупції в нашій державі, можна констатувати, що в деяких випадках адвокати, відпрацьовуючи свої гонорари використовують некоректні, а іноді і незаконні методи захисту - створюють штучні докази невинності своїх підзахисних, неправдиві алібі, впливають на показання свідків і потерпілих шляхом підкупу, погроз, а іноді і фізичного усунення. Особливо це стосується розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з вчиненням злочинів організованими злочинними групами (ОЗГ), що мають серйозні економічні можливості та корупційні зв'язки в державних і правоохоронних структурах. Не з'явившись на проведення слідчої (розшукової) або іншої процесуальної дії під час досудового розслідування або на судовий розгляд, несумлінний адвокат має реальну можливість затягування розслідування. При цьому він не несе матеріальної відповідальності за такі дії. Суд може ініціювати питання про притягнення його до дисциплінарної відповідальності в разі його неприбуття через неповажні причини. Нагадуємо, що для досвідченого адвоката не складе особливих труднощів створення «поважної» причини. При цьому, нерідко відстрочка проведення слідчої (розшукової) дії може мати негативні наслідки для результатів досудового розслідування.

Доцільно у законодавстві України прямо встановити обмеження для захисника в частині його впливу на показання клієнта. При цьому, право і обов'язок адвоката підтримувати і відстоювати будь-яку позицію клієнта є безсумнівним. Але необхідно на законодавчому рівні виключити ситуації, коли несумлінний адвокат сам схиляє підзахисного до давання завідомо неправдивих показань. Зрозуміло, що надання підозрюваним (обвинуваченим) завідомо неправдивих показань не є порушенням законодавства, тому що вони не зобов'язані говорити правду. Крім того, згідно ст. 18 КПК України жодна особа не може бути примушена давати показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї у вчиненні злочину. Однак, це положення стосується тільки підозрюваного (обвинуваченого) та обмеженого кола осіб, але не інших учасників кримінального процесу. З іншого боку, дії адвоката в подібній ситуації є порушенням вимог Закону України «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність» щодо обов'язкового дотримання присяги адвоката України та правил адвокатської етики.

За клопотанням сторони захисту адвокат має право ініціювання проведення експертизи перед слідчим суддею, який може залучити експерта або призначити проведення експертизи (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» № 187-IX від 4 жовтня 2019 р.).

Захисник підозрюваного під час досудового розслідування має право самостійно обстоювати правову позицію підзахисного, що передбачено засадою змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів для доведення перед судом їхньої переконливості.

Разом з тим, законом не передбачено надання потерпілому безоплатної правової допомоги у зв'язку із вчиненням щодо нього кримінального правопорушення, як це передбачено для підозрюваного (обвинуваченого). Потерпілому при зверненні до адвоката для захисту своїх інтересів необхідно оплачувати його послуги самостійно. Цей дисбаланс у змагальності сторін може бути ще одним елементом для протидії розслідуванню зі сторони підозрюваного. Цей недолік чинного кримінального процесуального законодавства може бути усунений шляхом внесення відповідних змін до КПК України. З цієї точки зору, доцільно покласти витрати на послуги представника потерпілого (адвоката) на засудженого або, в деяких випадках – на державу.

З точки зору вирішення завдань кримінального провадження та забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду, дуже важливим є досягнення правового балансу у процесі забезпечення права особи на захист.

Одержано 08.02.2021

УДК [159.98:351.74](477)

Наталя Едуардівна МІЛОРАДОВА,

доктор психологічних наук, доцент,

професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0716-9736>;

Олена Іванівна ФЕДОРЕНКО,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4948-9524>

ВИКОРИСТАННЯ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Реалії сьогодення породжують необхідність змін у підготовки висококваліфікованих фахівців різних професій. Актуальність запровадження інноваційних підходів в освіті безпосередньо торкається і підготовки фахівців ризиконебезпечних професій, до яких віднесено і професію поліцейського. Саме впровадження в процес навчання інтерактивних технологій сприяє оволодінню професійними компетентностями, навичками швидкої адаптації до мінливих умов службової реальності, зростанню мотивації на самовдосконалення та постійний професійний розвиток.

Головна відмінність інтерактивних технологій полягає в тому, що вони спрямовані не лише і не стільки на закріплення вивченого матеріалу, скільки на засвоєння нового. Саме застосування інтерактивних ігор, тренінгів, квест-технології у підготовці фахівців сприяє максимальному залученню учасників до процесу оволодіння та засвоєння інформації, формуючи у них інтерес до процесу оволодіння знаннями та навичками.

Сполучені Штати є родоначальниками зародження та розповсюдження квестингу (Questing). Науковці розглядають його як концепцію самостійного відкриття та пізнання дійсності, основою якого є особисте активне включення та досвід. Засновниками квестингу вважаються Стівен Глазер та Делі Кларк. У перекладі з англійської мови слово quest – пошук – тривалий цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний з прикладами або грою; це слово також використовується для позначення одного з різновидів комп'ютерних ігор [1, с.119].

Активно квест-технології в освіті почали застосовувати у кінці ХХ століття, коли Б. Додж запропонував в процесі навчання використовувати пошукову систему, в якій необхідно було знаходити рішення.

Від інших способів навчання квести відрізняються такими особливостями:

- поєднання елементів гри і навчання сприяє підвищенню результативності освітньої діяльності в наслідок отримання задоволення від її виконання, граючи, учасники отримують необхідні знання;

- кожен квест має конкретну тему, що дозволяє ретельно опрацювати її специфіку;

- квест – це безпосереднє активне включення як викладачів, так і учасників. Викладачі-розробники створюють завдання, інструкції, маршрути, а учасники безпосередньо проходять квест. Успішність його проходження залежить від чіткості викладення та розуміння інструкції, уваги, кмітливості, креативності та злагодженості дій всіх учасників;

- фіксація досягнень наприкінці квесту (групові та індивідуальні досягнення).

Освітній квест – це педагогічна технологія, що спрямована на досягання конкретної мети та включає у себе набір послідовних, взаємопов'язаних проблемних завдань із елементами рольової гри, для виконання яких надаються конкретні інструкції та необхідні певні ресурси.

З метою створення у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання відповідних умов для формування професійної компетентності майбутніх поліцейських доцільно використовувати можливості освітніх інноваційних технологій, зокрема, квесту. Ефективність застосування тренінгових технологій з елементами квест-технологій у підготовці працівників Національної поліції України підкреслив директор Департаменту персоналу, організації освітньої та наукової діяльності МВС України Г. Доскевич [2, с. 4]. Такі заняття отримали назву поліцейський квест. Саме проведення практичних занять у формі поліцейського квесту є ефективним засобом закріплення теоретичних знань та розвитку практичних навичок, необхідних здобувачам у подальшій професійній діяльності.

Проблему застосування квест-технології у підготовці фахівців, в тому числі працівників різних підрозділів Національної поліції України, розглядали: О. Жебровська, Т. Захарова, Є. Ігумнова, К. Ісмайлов, М. Кадемія, І. Краснобрижний, О. Лобанова, С. Осяк, С. Прокопов, І. Радецька, Е. Рижков, Ю. Христова, О. Христов, О. Шестопалюк, Е. Яковлева та ін.

Проведення квесту передбачає ретельну його підготовку, до складу якої віднесено: розробка сценарію на основі типових службових ситуацій відповідно до напрямку підготовки здобувачів та теми квесту; формулювання завдань, інструкції, маршрутних листів, критеріїв оцінки індивідуальних і групових завдань, переліку бонусів та штрафних санкцій, правил поведінки для учасників, особливостей фіксації результатів та форми нагородження переможців.

Структурно поліцейський квест складається із трьох взаємопов'язаних етапів: організаційно-підготовчого, етапу реалізації і завершального.

Так в межах *організаційно-підготовчого етапу* увага зосереджується на вступній частині, інструктажі та проведенні підготовчих процедур.

У вступній частині викладачі повідомляють тему, мету, завдання квесту, ознайомлюють учасників з маршрутом, правилами виконання завдань, особливостями проходження станцій, підставами для отримання бонусів та санкцій, критеріями оцінки індивідуальних та групових завдань на кожній станції. Саме на цьому етапі здійснюється низка процедур, спрямованих на активізацію уваги та творчого потенціалу учасників. Викладач зосереджується на проведенні командоутворюючих вправ та аналізі очікувань учасників квесту.

Наступний крок спрямований на отримання конкретних інструкцій від викладача, щодо особливостей проходження маршруту. Кожна команда отримує маршрутний лист, відповідно до якого команда виконує завдання на кожній станції. Маршрутний лист включає інформацію про початок та закінчення квесту, послідовності, правил та часу проходження кожної станції. Викладачі надають інформацію стосовно регламенту квесту, місцезнаходження станцій (надаються номери аудиторій та корпусів), особливостей нарахування балів за виконання індивідуальних та групових завдань, умов нарахування додаткових бонусів та запровадження штрафних санкцій.

Наступний, другий етап квесту це безпосередньо етап *реалізації*. Цей етап включає проходження маршруту та виконання завдань, кількість яких залежить від складності обраної теми квесту, кількості груп, місця та часу проведення. Завдання (репродуктивні, репродуктивно-когнітивні, креативні та ін.) охоплюють великий обсяг навчального матеріалу з різних тем та напрямків діяльності працівників поліції. На виконання кожного задання відведено конкретний проміжок часу. Умовою переходу до наступної станції є розв'язання попереднього завдання. Саме на цьому етапі спостерігається підвищення рівня мотивації, творчості, спрацьованості учасників при спільному розв'язанні конкретних ситуацій. Обмаль часу, бажання перемоги, підвищена емоційність та відповідальність сприяють мобілізації індивідуальних та групових ресурсів, що підвищує ефективність виконання завдань. Завдання на кожній станції акцентують увагу учасників на конкретній темі, що дозволяє у короткий час зануритися у її специфіку.

Після розв'язання всіх завдань настає *завершальний* етап квесту. Команди повертаються в аудиторію, де відбувається його обговорення та підбиття підсумків. Завданнями цього етапу є: обговорення проблемних питань, які виникали при вирішенні завдань; підрахунок групових та індивідуальних балів; аналіз очікувань учасників; оголошення переможців на командному та індивідуальному рівні.

Варто зазначити, що квест-технології можуть використовуватися як у аудиторній так і позааудиторній роботі здобувачів, так наприклад, в межах самостійної роботи бажано використовувати інформаційно-комунікативні технології – web-квести, які розглядаються вченими як нові, ефективні та перспективні технології в медіадидактиці [3, с. 153–155].

Таким чином, варто зазначити, що використання квест-технологій у підготовки поліцейських сприяє підвищенню рівня засвоєння теоретичних знань; надає можливості їх застосування для розв'язання практичних ситуацій, пов'язаних із поліцейською діяльністю; посилює навчальну та професійну мотивацію, що є основою формування готовності працівника до виконання професійної діяльності у майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Кадемія М. Ю., Козяр М. М., Рак Т. Є. Інформаційно-комунікаційні технології навчання : словник-госарій. Львів : СПЛОМ, 2011. 327 с.

2. Доскевич Г. О. Методичні рекомендації з проведення практичних занять у формі поліцейського квесту в закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції. Київ, 2018. 5 с.

3. Гриневич М. С. Медіаосвітні квести. *Вища освіта України*. 2009. № 3. С. 150–156.

Одержано 10.02.2021

УДК 340

Олександр Миколайович МУЗИЧУК,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

декан факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8367-2504>

ЩОДО МІСЦЯ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЇ СЛІДЧОГО В СИСТЕМІ ПРАВНИЧИХ (ЮРИДИЧНИХ) ПРОФЕСІЙ: НА ПРИКЛАДІ ПІДГОТОВКИ СЛІДЧИХ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Хочу привернути увагу до проблеми штучного та суб'єктивного підходу деяких політиків, представників цивільних закладів вищої освіти (надалі – ЗВО) юридичного профілю та науковців щодо розуміння сутності так званих «правничих (юридичних) професій», а саме відсутності серед таких професій слідчого, що може призвести до: порушення основних завдань та засад кримінального провадження (відсутність юридичної освіти у слідчих поставить їх у нерівне становище з такими учасниками кримінального провадження як адвокат, прокурор та суддя); ситуації за якої слідчі Національної поліції, які розслідують 97 % усіх кримінальних правопорушень матимуть усічені компетентності щодо кваліфікації протиправних діянь; відтоку кваліфікованих кадрів із слідчих підрозділів за відсутності юридичного стажу тощо.

Аргументами щодо віднесення професії слідчого до правничих (юридичних) професій є наступні:

- 1) досвід підготовки слідчих у ЗВО системи МВС України;
- 2) практична складова у підготовці слідчих у ЗВО системи МВС України;
- 3) сучасна практично-спрямована матеріальна база у ЗВО системи МВС України;
- 4) відсоток працевлаштування випускників ЗВО системи МВС України;
- 5) авторитет випускників ЗВО системи МВС України;
- 6) наявність правничих шкіл та значні здобутки у науково-дослідній сфері щодо вирішення проблемних питань досудового розслідування у ЗВО системи МВС України;
- 7) висока оцінка підготовки фахівців з права в Університеті експертами Національного агентства забезпечення якості вищої освіти під час акредитації освітньо-професійної програми 081 «Право»;
- 8) високий прохідний бал випускників першого (бакалаврського) рівня, які вступали у 2020 році на другий (магістерський) рівень;
- 9) особливості слідчої професії як правничої (юридичної);
- 10) спростування двох основних міфів (аргументів) щодо: по-перше, «великого» обсягу набору за державним замовленням на спеціальність 081 «Право» у ЗВО зі специфічними умовами навчання; по-друге, практики підготовки поліцейських у провідних демократичних країнах не за юридичним фахом.

Розглянемо вищезазначені аргументи більш детально та на прикладі підготовки слідчих у Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Досвід підготовки слідчих у закладах вищої освіти МВС України.

Підготовка слідчих у Харківському національному університеті внутрішніх справ здійснюється з 1992 року, коли на базі спеціального факультету МВС України при Українській юридичній академії (нині - Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого) було утворено Харківський інститут внутрішніх справ в складі якого функціонував слідчо-криміналістичний факультет з правом першого набору у кількості 300 осіб. Назву факультету було обрано не випадково, оскільки важливою складовою у створенні дієздатних правоохоронних органів стала підготовка власних національних кадрів, у яких на той час відчувався гострий дефіцит і, особливо слідчих та криміналістів.

За 28 років функціонування факультету неодноразово змінювалися його назви: слідчо-криміналістичний, юридичний, слідства та дізнання, підготовки слідчих, факультет № 1 тощо, але ніколи не змінювалась його специфіка – підготовка високопрофесійних слідчих для органів досудового розслідування системи ОВС України (Національної поліції).

Відповідно до відомчих нормативних актів факультет був та залишається базовим з підготовки слідчих серед закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України зі специфічними умовами навчання.

Практична складова у підготовці слідчих у ЗВО системи МВС України.

Важливим напрямом діяльності кафедр Університету є застосування в освітньому процесі практичної складової, а саме проведення бінарних занять за участю працівників Національної поліції України, Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України в Харківській області, Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса, а також представників судових та правоохоронних органів.

Під час бінарних занять практичний працівник разом з викладачем кафедри детально обговорюють проблемні питання, з якими найчастіше стикаються слідчі у практичній діяльності, як правило, зосереджуючи увагу на типових помилках, що можуть допускатися на практиці під час проведення розслідування кримінальних правопорушень, при виявленні та вилученні слідів злочину з місця події, тактики проведення окремих слідчих дій, призначенні судових експертиз тощо.

Практичну спрямованість освітнього процесу в Університеті реалізується під час залучення особового складу до забезпечення публічного порядку та безпеки, роботи у складі слідчо-оперативних груп, систематичному проходженні курсантами практики на усіх курсах навчання, що згодом дозволяє їм швидко адаптуватися до майбутніх умов служби.

Організація ефективної практичної підготовки дає можливість сформуванню навички застосування теоретичних знань у практичній площині й допомогти майбутнім слідчим здійснювати свою повсякденну професійну діяльність на належному рівні.

Вирішуючи завдання щодо вдосконалення освітнього процесу та наближення його до практичної складової, представниками Університету розроблено навчальну програму «Єдиний реєстр досудових розслідувань» (надалі - ЄРДР), основною метою запровадження якої є закріплення у курсантів теоретичних знань та здобуття практичних умінь і навичок з питань початку досудового розслідування, а саме внесення необхідних відомостей про вчинення злочину до ЄРДР.

Крім вищезазначеного, практична складова у підготовці слідчих в Університеті реалізується під час: використання макетів кримінальних справ; участі у командно-штабних навчаннях під час яких майбутні слідчі виконують різні ролі учасників слідчо-оперативної групи та розслідують різні види злочинів; вирішення квестових завдань з розслідування окремих злочинів; залучення до складу комісій із захисту матеріалів

стажування на посаді слідчого керівників слідчих підрозділів, а до складу комісії із захисту матеріалів навчальної практики – досвідчених слідчих (заступників начальника СУ, начальників відділів СУ ГУМВС України в Харківській області); залучення в якості голів Державних екзаменаційних комісій досвідчених керівників Національної поліції, у тому числі і керівників слідчих підрозділів СУ ГУМВС України в Харківській області; участі курсантів старших курсів у розслідування реальних багатоепізодних кримінальних правопорушень; організації практичних занять у Навчальному відділі поліції та спеціалізованих аудиторіях.

Сучасна практично-спрямована матеріальна база у ЗВО системи МВС України.

Використання сучасних науково-технічних засобів та технологій у навчальному процесі сприяє більш ефективному закріпленню курсантами теоретичних знань та практичних навичок складання процесуальних документів, дозволяє підвищити рівень теоретичної та практичної підготовки курсантів і слухачів магістратури, а також поглибити рівень практичної спрямованості наукових досліджень із слідчої проблематики.

В Університеті діють навчально-тренувальні полігони: криміналістичний полігон, навчальний відділ поліції, стрілецький комплекс, інтерактивний тир «Інгул-7», тактичний полігон, штурмова смуга перешкод, тренажерний комплекс «Водій транспортного засобу категорії «В», центри корекційної та психодіагностичної діяльності, гендерної освіти, спеціалізовані навчальні аудиторії тощо.

Відсоток працевлаштування випускників ЗВО системи МВС України.

Важливим аспектом є і відсоток працевлаштування випускників факультету № 1 за фахом, а саме на посаду слідчого (дознавача) Національної поліції, який становить 99 % на відміну від загальнодержавного за спеціальністю 081 «Право» - не більше 12 %. Усі випускники закладів вищої освіти МВС, за усіма спеціальностями (в т.ч. й «Право») мають цільове направлення від держави, гарантовані бази ознайомчої практики та стажування, а також 100 % працевлаштування в органах та підрозділах Національної поліції України та інших центральних органах виконавчої влади діяльність яких спрямовується МВС України. Натомість, студенти ЗВО системи МОН України, вимушені самотійно шукати бази практики та стажування, а також самотійно влаштовуватися на роботу. Більше того, випускники юридичних факультетів цивільних ЗВО не бажають працювати в органах Національної поліції на посадах слідчих, оскільки не пристосовані до виконання службових обов'язків в умовах субординації, ненормованого робочого дня, не мають практичних навичок розслідування кримінальних правопорушень, відповідних баз практик та, як правило, звільняються на перших роках служби.

Загалом якщо проаналізувати сучасний кадровий склад слідчих підрозділів Національної поліції, то необхідно констатувати, що 95% слідчих є випускниками ЗВО саме зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, і відповідно лише 5% - випускниками цивільних ЗВО юридичного профілю.

Авторитет випускників ЗВО системи МВС України.

За роки функціонування факультету з його стін вийшло більше шести тисяч випускників, які успішно працюють на посадах слідчих, значна їх кількість обіймає керівні посади в Національній поліції України, ГУНП областей а також інших органах державної влади та місцевого самоврядування. Варто лише відзначити, що дві найвищі посади в Національній поліції з фаху досудового розслідування обіймають саме випускники слідчого факультету ХНУВС (Максим Цуцкірідзе, випускник 2006 року, який очолює Головне слідче управління Національної поліції України; Олександр Ковтун, випускник 2003 року, який очолює Управління дізнання Національної поліції України). Важливою для ефективної роботи слідчого є якісно налагоджена взаємодія з експертними підрозділами, роботу яких координує Сергій Кримчук, випускник 1999 року слідчого факультету ХНУВС, який обіймає посаду директора Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру і є керівником Експертної служби МВС України.

Набувши практичного слідчого досвіду, частина випускників перейшла на роботу до інших правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування, деякі з них є відомими адвокатами, очолюють юридичні корпорації та компанії, зокрема зарубіжні.

Систематичні опитування роботодавців яскраво засвідчують, що останні хочуть бачити на посадах слідчих саме випускників ЗВО МВС України а не випускників юридичних факультетів цивільних ЗВО, які менше пристосовані до умов слідчої діяльності, мають значно менші знання, уміння, а головне – практичні навички з фаху розслідування кримінальних правопорушень.

Значну увагу висвітленню професійного шляху та кар'єрному зростанню випускників факультету приділено не випадково, оскільки саме випускники є свідченням якості професійної підготовки будь-якого навчального закладу, а їх адаптація до служби та професійні успіхи – запорукою впевненої конкурентоспроможності факультету у справі підготовки слідчих.

Наявність правничих шкіл та значні здобутки у науково-дослідній сфері щодо вирішення проблемних питань досудового розслідування у ЗВО системи МВС України.

В Університеті є значна кількість висококваліфікованих докторів та кандидатів наук з усіх галузей правової науки (понад 70 % від загальної кількості науково-педагогічного складу; 90 % науково-педагогічного складу, які викладають спеціалізовані дисципліни мають досвід практичної роботи в правоохоронних органах.

Пишається факультет своїми здобутками у науково-дослідній сфері, завдяки яким вирішуються важливі проблеми у правоохоронній сфері. Науково-педагогічний склад факультету бере активну участь у законотворчій діяльності. Основним напрямом діяльності у даній сфері є взаємодія з комітетами Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, з питань науки, освіти та інновацій, з питань правової політики. Окрім власне законотворчої роботи, науково-педагогічний склад факультету бере активну участь у розробленні нормативно-правового забезпечення діяльності Національної поліції. Більшість наукових розробок готується на замовлення слідчих підрозділів органів Національної поліції, що підкреслює їх практичне значення. Як підсумок науково-дослідної роботи науково-педагогічного складу факультету протягом календарного року, видається збірник наукових праць, у якому подано методичні рекомендації, пропозиції і зауваження до проектів нормативно-правових актів та наукові роз'яснення окремих положень чинного законодавства, насамперед з питань слідчої діяльності.

Висока оцінка підготовки фахівців з права в Університеті експертами Національного агентства забезпечення якості вищої освіти під час акредитації освітньо-професійної програми 081 «Право».

Підтвердженням якісного рівня підготовки слідчих на факультеті № 1 ХНУВС є не лише позитивні відгуки стейкхолдерів (роботодавців), насамперед, керівників слідчих підрозділів, а й позитивний висновок групи експертів, які у 2020 році, під час акредитації освітньо-професійної програми 081 «Право» поставили високу оцінку рівню правничої підготовки курсантів та випускників першого (бакалаврського) рівня.

Високий прохідний бал випускників першого (бакалаврського) рівня, які вступали у 2020 році на другий (магістерський) рівень.

Випускники першого (бакалаврського) рівня, які вступали у 2020 році на другий (магістерський) рівень отримали високий прохідний бал. Зокрема, якщо загалом по Україні майже 55 % правників-бакалаврів не спромоглися отримати прохідний бал для вступу до магістратури, то серед випускників факультету № 1 таких лише 25 %, що є яскравим прикладом їх якісної підготовки як правників.

Особливості слідчої професії як правничої (юридичної).

Слідчі зобов'язані досконало знати матеріальне та процесуальне право (кримінальне, адміністративне, цивільне та інші суміжні галузі права). Фахова компетенція слідчого повинна дорівнювати фаховій компетенції адвоката, прокурора або судді.

Такого рівня підготовки сприяє забезпеченню реалізації засади змагальності сторін кримінального процесу. Тому саме підготовка фахівця за спеціальністю 081 «Право» дозволить майбутньому слідчому якісно виконувати основне завдання кримінального провадження, яким є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

В слідчих підрозділах Національної поліції України сьогодні працює понад 13 тисяч слідчих та 4 тисячі дізнавачів при існуючому некомплекті у 25%. Крім того, після впровадження в правозастосовну практику інституту кримінальних проступків потреба в таких фахівцях у Національній поліції збільшилася в рази. І тут виникає справедливе запитання: чи зможуть цивільні ЗВО підготувати таку кількість слідчих для Національної поліції? Звичайно, що – ні. Як приклад можу привести невдалий експеримент за часів Міністра внутрішніх справ Анатолія Могильова (2010-2011 рр.), коли державне замовлення на підготовку слідчих для органів внутрішніх справ передали цивільним вузам (Національному університету «Одеська юридична академія» та Національній юридичній академії імені Ярослава Мудрого), випускники яких не виявили бажання в подальшому призначатися на слідчі посади, не були належним чином підготовлені до слідчої діяльності, наслідком чого був величезний некомплект у слідчих підрозділах органів внутрішніх справ.

Сьогодні на слідчих Національної поліції України припадає найбільший об'єм від загальної кількості кримінальних проваджень у державі – майже 93%. І тут виникає справедливе запитання: хотів би хтось із розробників проєкту Концепції розвитку (правничої) юридичної освіти бути учасником (суб'єктом) кримінального провадження, кваліфікацію якому надає людина, яка не має юридичної освіти, проводить слідчі (розшукові) дії, оцінює з точки зору закону докази тощо? Я впевнений, що відповідь буде однозначною – ні.

Як фахівець з права, сучасний слідчий зобов'язаний: здійснювати кваліфікацію кримінальних правопорушень; швидко та якісно організувати та здійснювати розслідування у кримінальних провадженнях, що вимагає не менш детального вивчення теорії кримінального процесуального права, криміналістики, оволодіння навичками складання процесуальних документів, тактики проведення слідчих дій та методики розслідування окремих категорій злочинів, зокрема на основі використання новітніх досягнень в області техніки; виявляти причини та умови, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень тощо. Зазначене передбачає наявність високої кваліфікації слідчого в галузях теорії захисту прав людини, психології, публічного управління, адміністративного права та процесу, оперативно-розшукової діяльності, кримінального права і процесу, криміналістики, кримінології, етики, міжнародного, цивільного, господарського, трудового, виборчого та багатьох інших галузей права, що має наслідком віднесення його професії до спеціальності 081 «Право».

Спростування двох основних міфів (аргументів) щодо: по-перше, «великого» обсягу набору за державним замовленням на спеціальність 081 «Право» у ЗВО зі специфічними умовами навчання; по-друге, практики підготовки поліцейських у провідних демократичних країнах не за юридичним фахом.

Зокрема, теза про те, що ЗВО зі специфічними умовами навчання здійснюють більший набір за державним замовленням на спеціальність 081 «Право» ніж усі інші ЗВО, які готують юристів не відповідає дійсності. Свідченням чого є статистика приведена самими ж розробниками проєкту Концепції розвитку юридичної (правничої) освіти, згідно якої «кількість здобувачів вищої юридичної освіти, що навчаються за кошти державного бюджету становить 18 941 особа на денній формі та 1 714 осіб на заочній (всього – 20.655)¹. Для прикладу,

¹ Стан юридичної освіти : статистичне дослідження // Міністерство юстиції України : офіц. сайт. <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/03/18/20190318171622-46.pdf> (дата звернення: 04.02.2021).

у ЗВО зі специфічними умовами навчання у цей час навчалось 9.550 осіб за усіма освітньо-кваліфікаційними рівнями, що на більш ніж на половину менше від загальної кількості усіх осіб, які навчаються за кошти державного бюджету (9.550 проти 20.655). Варто також відзначити, що з 2018 року набір на заочну форму навчання за державним замовленням на спеціальність 081 «Право» було відмінено.

Щодо практики підготовки поліцейських у провідних демократичних країнах не за юридичним фахом, то тут потрібно зважати на те, що у названих країнах переважна більшість поліцейських взагалі не отримують вищу освіту, навіть ті, які розслідують злочини, оскільки виконують у порівнянні із слідчими Національної поліції України значно менший об'єм процесуальних функцій. Притаманні для слідчого Національної поліції України функції з розслідування кримінальних правопорушень у цих країнах виконують прокурори або детективи, які мають вищу юридичну освіту.

Таким чином, руйнація сталої практики підготовки слідчих у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС України стане причиною зростання злочинності і як наслідок – зниження довіри до правоохоронної системи у цілому, буде перешкодою щодо виконання основного завдання кримінального провадження, яким є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Населення України буде позбавлене кваліфікованої юридичної допомоги щодо охорони, захисту а у разі необхідності відновлення їхніх прав, свобод та законних інтересів. Тому підготовка слідчих для підрозділів Національної поліції, які здатні якісно та в повному обсязі виконувати покладені на них кримінальним процесуальним законодавством України обов'язки та втілювати принципи верховенства права в житті, є можливою виключно в межах вищої освіти за спеціальністю 081 «Право».

Одержано 05.02.2021

УДК 343.9

Юрій Володимирович ОРЛОВ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1981-0794>

ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ САНКЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ

Одним з потенційно ефективних механізмів забезпечення національної безпеки є правовий режим спеціальних економічних та інших обмежувальних санкцій (далі – санкції), передбачений Законом України «Про санкції» № 1644-VII від 14.08.2014 р. Відповідно до ч. 2 ст. 1 цього закону до громадян України санкції можуть застосовуватись лише тоді, коли вони здійснюють терористичну діяльність. Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 3 вказаного закону підставами для застосування санкцій є дії іноземної держави, іноземної юридичної чи фізичної особи, інших суб'єктів, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності та/або порушують

права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод [1] (*курсив мій – Ю. О.*). Формулювання норми – вельми широке, а обсяги логічних результатів не лише поширювального, а й буквального тлумачення виявляються настільки невизначеними, що підстави для застосування санкцій вбачаються навіть у випадку вчинення адміністративного чи цивільного делікту або ж навіть наявності загрози (не тільки реальної, але й потенційної, тобто такої загрози, яка загрозою ще зовсім і не є, але може такою стати в майбутньому) їх вчинення. Причому законодавчо визначеними суб'єктами таких дій (і не обов'язково правопорушень, а дій, що можуть створити загрозу вчинення правопорушення, тобто навіть не готування чи замаху на правопорушення, що також є правопорушенням у юридичному сенсі за наявності до того правових підстав) та, відповідно, щодо яких можуть бути застосовані санкції є будь-хто, в тому числі й громадяни України. Таким чином, створені юридичні передумови для ситуативних, політико-кон'юнктурних зловживань, свавілля органів державної влади, вищих посадових осіб, опосередкованого через них впливу на будь-яких суб'єктів, що діють, функціонують в Україні, в тому числі й межах економічної, політичної конкуренції. Такі положення можуть бути віднесені до нормативно-правових детермінант злочинності, індикаторів кримінологічної неефективності санкційних механізмів. Одним із випадків застосування положень Закону України «Про санкції», що виявляється вразливим до критики й може свідчити про актуалізацію нормативно-правових криміногенних ризиків, є Указ Президента № 43/2021 від 02.02.2021 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Відповідно до Додатку 1 вказаного в Указі рішення Ради національної безпеки і оборони (далі – РНБО) персональні санкції застосовано щодо громадянина України Козака Тараса Романовича, 06.04.1972 р.н. [2] Приводом для застосування персональних санкцій в Указі Президента названо Постанову Верховної Ради України від 04.10.2018 р. № 2589–VIII, з якою Український парламент звернувся до РНБО, а також звернення до РНБО Служби безпеки України. Дотримання саме такого порядку запровадження санкцій вимагає ст. 5 Закону України «Про санкції». З тексту Постанови Верховної Ради України від 04.10.2018 р. № 2589–VIII випливає, що парламент звертався про накладення санкцій виключно на відповідні юридичні особи (при цьому вельми симптоматичним виглядає і та обставина, що з моменту задоволення такого звернення пройшло більше двох років, тоді як у Постанові йдеться про «...потребу невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України...»). Відтак, слід припускати, що із пропозиціями про накладення персональних санкцій на вказаного вище громадянина до РНБО зверталася саме Служба безпеки України. І хоча отримати текст такого звернення (пропозицій) з відкритих джерел не видається за можливе (також станом на 05.02.2021 р. здійснене автором звернення до РНБО в порядку отримання доступу до публічної інформації залишається не розглянутим), не дивлячись на те, що принципами застосування санкції, відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про санкції», є прозорість та об'єктивність, водночас має бути очевидно, що будь-яких підозр у потенційній небезпечності (у сенсі можливого ризику вчинити правопорушення) достатньо для застосування персональних санкцій, спираючись на ч. 1 ст. 3 вказаного закону. Але тільки тоді, якщо спиратися саме на зафіксовану в ній норму, керуючись виключно буквальним тлумаченням. Останнє ж, на моє переконання, має бути обмежене з'ясуванням внутрішніх системно-правових зв'язків, наявних в законі. Найсуттєвішими з них (принаймні для юридичного аналізу факту застосування санкцій, відповідно до Указу Президента України № 43/2021 від 02.02.2021 р.) є зв'язки з положеннями ст. 1,

на яких нами вже наголошувалось. Особливе значення для розуміння цільової настанови цих положень має назва статті, як невід'ємний її структурний елемент, що несе в собі інформацію про замисел законодавця, основну ідею правотворчості, втілену в конкретній статті закону. Змістовно ст. 1 визначає наскрізні для всього закону смисли, що виявляють себе у контурах *суверенного права України на захист*. Будь-яке право – не безмежне, і лише тоді є таким у власному розумінні, коли в ньому свобода є узгодженою зі свободою і гідністю кожної людини. Люди ж визнаються Конституцією України рівними у своїй гідності (ст. 21). Тож саме в ст. 1 Закону України «Про санкції» фіксується як аксіологічна установка, так і операційний модус правового орієнтування й обмеження, що застосовується до решти норм цього нормативно-правового акту. Тому можна говорити про деяку внутрішню нормативну субординованість, що має братися до уваги при тлумаченні й визначенні можливості застосування конкретних положень закону. Виходячи з цих міркувань, невиправданими, надмірно дискреційними і такими, що не відповідають правовій ідеології ліберально-гуманістичного змісту, відображеного в Конституції України й спроєктованого на ст. 1 Закону України «Про санкції», є окремі положення ч. 1 ст. 3 цього закону, якими відповідні суб'єкти уповноважуються на застосування санкцій до громадян України не тільки за *терористичну діяльність* (ч. 2 ст. 1), а за будь-які інші правопорушення, як реальні, так і потенційні, а також за створення загроз формування такої потенційності. Не можна було застосовувати саме в такій, необґрунтовано широкій інтерпретації законодавчий припис про санкції щодо громадянина України, істотно обмеживши його конституційні права на власність (обмеження права на користування та розпорядження будь-яким належним їй майном строком на п'ять років, а також «інші санкції, що відповідають принципам їх застосування, встановленим цим Законом»; тобто перелік санкцій, що в конкретному випадку застосовується до громадянина України, є невичерпним(!)), суттєво підточивши один з наріжних каменів ліберально-гуманістичної парадигми. Принагідно також зауважу, що в актуальному, станом на 03.02.2021 р. Переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, громадянина, щодо якого запроваджено персональні санкції аналізованим рішенням РНБО немає.

Викладені судження спонукають до кількох висновків. *По-перше*, очевидно, редакція ч. 1 ст. 3 Закону України «Про санкції» потребує зміни, корегування. Цього можливо досягнути через належно організовану законодавчу роботу, запровадження інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів. *По-друге*, потребує унормування порядок визначення організацій терористичними. *По-третьє*, важливими для аналізу видаються *причини появи* у правовій системі України як подібного роду юридичних *норм*, на кшталт зафіксованих у вищевказаній частині статті, так і *актів правозастосування*, відображених у аналізованому рішенні РНБО. Політична воля, не підпорядкована правовій свідомості, «гасить» науково-експертні збурення. Фактори ж нестачі зв'язків між правовою свідомістю та політичною діяльністю, чинники політико-правового безкультур'я – різноманітні, виявляють себе не лише у злій волі, а й у ефектах так званого зовнішнього управління, що виходить з інакших епістем, дискурсів, а також у станах соціального неадеквату, розриву між мисленням, діяльністю, комунікацією і дійсністю. *По-четверте*, потребує наукової ревізії концепція Закону України «Про санкції» та власне концепт «санкція» з позицій як загальної теорії права, так і галузевих дисциплін, його узгодження з контекстом, використаним у вказаному законі. Санкція, що пов'язується з юридичною відповідальністю, має слідувати, а не передувати доведенню у передбаченому законом порядку факту правопорушення, встановленню винуватості конкретних підсанкційних осіб. Це – питання права, а не політики. Без такої ревізії кримінологічна ефективність санкційних механізмів матиме негативні значення, детермінуючи суспільно-політичну напруженість, дискримінацію, політичну злочинність.

Список бібліографічних посилань

1. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення: 03.02.2021).

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» : Указ Президента України від 02.02.2021 № 43/2021 // Президент України : офіц. сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441> (дата звернення: 03.02.2021).

Одержано 05.02.2021

УДК 342.9(477)

Оксана Олександрівна ПАНОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3533-5076>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМИ «CITIZENS POLICE ACADEMY» (США) ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В БЕЗПЕКОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ.

Складні геополітичні процеси, що наразі відбуваються в нашій країні, вимагають постійного пошуку міцного підґрунтя для укріплення національної безпеки, та створення сприятливого середовища для життєдіяльності суспільства.

Економічна, соціальне, культурне та духовне зuboжіння громадян, призводять до потреб звернутися за досвідом подолання аналогічних криз до більш розвинутих країн світу.

Так, в рамках нашого дослідження, зосереджуючи свою увагу на безпековому аспекті, показом, на нашу думку, є досвід організації підтримання національної безпеки у Сполучених Штатах Америки. Адже, політика даної країни побудована таким чином, що громадяни відіграють вагому роль у безпековому середовищі, та реалізують надані їм права щодо забезпечення власної безпеки самостійно.

Г.О. Швиданенко та Є.А. Бортніка описуючи американську систему національної безпеки зазначають, що: «по-перше, підтримкою військової переваги над будь-якою іноземною державою або групою держав; по-друге, налагодженням союзницьких відносин із сильними державами на міжнародній арені; по-третє, збереженням обороноздатності країни на такому рівні, який дозволяє успішно протистояти будь-яким ворожим та руйнівним діям, що здійснюються відкрито або таємно» [5, с. 448].

Серед позитивних надбань Америки слід відмітити створену для громадян можливість пройти спеціальні курси в Народній поліцейській академії («Citizens Police Academy»). Концепція організації функціонування поліцейської академії для громадян була започаткована ще в 1977 році у Великобританії. Відвідування навчальних занять дало можливість громадянам дізнатися про функції поліції, поліцейські операції та організацію поліцейської системи Англії [2]. Сьогодні така академія функціонує в місті Лексингтон, штат Кентуккі [3], на базі національного університету та її метою є підвищення обізнаності громадян у повсякденній роботі органів поліції та їх обов'язках. Кінцева мета такого навчання полягає в тому, щоб випускники поділилися знаннями, отриманими з іншими в спільноті, тим самим допомагаючи іншим краще познайомитися з поліцейською практикою. На навчання приймаються особи з числа викладачів,

співробітників, студентів і інших громадян, яким виповнилось вісімнадцять років. Сам курс триває десять тижнів і включає такі тематичні курси: огляд поліцейської діяльності університету; застосування примусових заходів впливу (фізичної сили та вогнепальної зброї); оперативно-розшукова діяльність; антикризове управління і готовність; протидія тероризму; зупинка руху транспортних засобів. Заняття проводяться переважно ввечері з шостої до восьмої години, а подати заявку на навчання можна в режимі on-line, заповнивши спеціальну анкету, де необхідно вказати біографічні дані, після перевірки яких особу буде зараховано на навчання [4, с. 397-398].

У місті Монтерей, штат Каліфорнія, діє власна поліцейська академія [2] для громадян, а саме навчання є динамічним і інформативним, заняття проходять один раз на тиждень по три години протягом одинадцяти тижнів. Програма курсів призначена для надання місцевим жителям інтерактивного, практичного, всеосяжного огляду і надання громадянам розуміння знань, навичок і здібностей, необхідних для сучасного офіцера поліції, що орієнтується на актуальні потреби населення. Метою курсів є надання слухачам нового та позитивного розуміння складних завдань сучасного персоналу правоохоронних органів, а також розвиток партнерства з громадянами. Заняття включають у себе ознайомлення з такими тематиками: сучасна поліцейська діяльність, процедури патрулювання, правозастосування, польова підготовка, закони про неповнолітніх, детективне бюро, безпека вогнепальної зброї, оборонна тактика, поліцейські записи, програма дослідника, волонтерська програма, тощо [4, с. 398].

Громадянська поліцейська академія Нью-Йорку [1] працює за прискореною цивільною навчальною програмою, створеною з метою надання членам спільноти досвіду та розуміння політики та діяльності поліції, а також структури та меж повноважень поліції. Знайомство з цими аспектами є ключем до розуміння дій і реакцій працівників поліції у більшій громаді. Навчання громадян в поліцейській академії спрямоване на поліпшення відносин між поліцією та населенням шляхом навчання громадськості про роботу поліції. Десятитижнева програма повторює та конденсує режим навчання поліцейських Нью-Йорка, що дозволяє цивільним жителям отримати більш чітке уявлення про навички та здібності, якими повинен володіти поліцейський, і про їх суспільну користь. Під час проходження курсу в рамках лекційних і практичних занять розглядаються відеоролики, проводяться рольові ігри, а також вивчаються тактичні прийоми. Всі заняття проводяться висококваліфікованими викладачами поліції та за участю представників спеціалізованих підрозділів поліції. Тематика занять стосується домашнього насильства, організованої злочинності, застосування вогнепальної зброї та застосування сили, боротьби з тероризмом. Матеріали навчальних занять постійно переглядаються для забезпечення актуальності їх змісту [4, с. 399].

Висновок. З огляду на проведене дослідження, доходимо таких висновків:

1. Особливості програми «Citizens Police Academy» (США) полягають в активному впливі на свідомість громадян з метою побудови поваги до роботи правоохоронних органів, подолання правового нігілізму, створення дієвого механізму залучення громадян до підтримання національної безпеки держави.

2. Імплементатії програми «Citizens Police Academy» (США) у безпекову систему України надасть можливість активізувати громадську думку, побороти нетерпимість до правоохоронців, дозволить створювати дієві осередки серед громадян, які б самостійно реалізовували надані їм конституційні права на безпеку.

Реалізація програми «Citizens Police Academy» (США) можлива на базі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, або безпосередньо за ініціативи органів місцевого самоврядування відповідної громади.

Список бібліографічних посилань

1. Citizens Police Academy // New York City Police Department : сайт. URL: <https://www1.nyc.gov/site/nypd/bureaus/administrative/training-citizens-police-academy.page> (дата звернення: 08.02.2021).

2. The course beginning in April 2019 is now full. this year's applications are now closed. Please check back for when the next class will begin in 2020. Thank you for your interest // Monterey Police Department : сайт. URL: <https://www.monterey.org/police/Community-Policing-Initiative/Citizens-Police-Academy> (дата звернення: 08.02.2021).

3. Citizens Police Academy // United Kingdom Police Department : сайт. URL: <https://www.uku.edu/police/citizens-police-academy-1> (дата звернення: 08.02.2021).

4. Панова О. О. Забезпечення публічної безпеки в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2018. 510 с.

5. Швиданенко Г. О., Бортнік Є. А. Стратегія національної безпеки США в умовах змін глобального безпекового середовища // International security in the frame of modern global challenges: collection of scientific works. Vilnius, 2018. Pp. 446–455.

Одержано 09.02.2021

УДК 349.2

Євген Юрійович ПОДОРОЖНІЙ,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1677-1937>

ПРАВО НА ПРОСУВАННЯ ПО СЛУЖБІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Органи Національної поліції України є специфічною і невід'ємною складовою державного апарату та покликані здійснювати правоохоронну діяльність щодо захисту і забезпечення прав, свобод і законних інтересів будь-яких суб'єктів суспільних відносин. Працівники поліції проходять у них державну службу, виконуючи державні правоохоронні та управлінські функції. Відповідно кадрова політика поліції розглядається в якості складової державної кадрової політики, що здійснюється відповідно до основних принципів державної служби та її організаційно-правових засад з урахуванням особливостей її проходження у даному центральному органі виконавчої влади.

Одним із найбільш важливих чинників, що впливає на конкурентоспроможність працівників органів Національної поліції України є можливість просування по службових щаблям, тобто можливість реалізувати себе як професіонала. Можливість просування по службі є одним із стимулів для підвищення працівником своєї конкурентоспроможності. Вся система оцінки, схвалення та стимулювання високих досягнень працівників поліції має створювати в службово-трудовах колективах атмосферу сприятливу для творчої високоєфективної служби і праці. З огляду на це справедливим є зауваження, що керівник може добиватися результату скоріше за допомогою заохочення, ніж покаранням. Врешті-решт заохочення підвищують дисципліну приблизно у 87%, а покарання – лише в 9% випадків [1, с. 131]. Як зазначає О.М. Бандурка, основне завдання керівника органу внутрішніх справ полягає у створенні для підлеглих відповідних умов праці і відпочинку, задоволення їх потреб й інтересів, забезпечення законних прав і пільг [2, с. 197, 198].

Окрім того, просування по службі більш конкурентоспроможних працівників може виступати не тільки в ролі стимулювання найбільш кваліфікованих працівників до більш якісної праці, але й у якості заохочення за сумлінне виконання своїх обов'язків.

Існують різні погляди щодо визначення заохочення. Під ним, зокрема, розуміють: важливий засіб виховання державних службовців і зміцнення службової дисципліни. Воно, як стимул, виробляє свідоме відношення до справи, сприяє розвитку ініціативи, сміливості та рішучості, мобілізує на переборення труднощів. Заохочення кращих працівників позитивно впливає на службово-трудова колектив, викликаючи у кожного службовця бажання слідувати такому прикладу [3, с. 97].

Ще одним із засобів заохочення працівників до підвищення кваліфікації є присудження чергових і позачергових звань. Пониження або ж позбавлення спеціального звання за своєю сутністю є засобом покарання та виступає засобом попередження порушень дисципліни і законності, недбалого виконання свої службових обов'язків як у особи, яка зазнала такого заходу, так і, що не менш, а, можливо, й більш важливо, у всього колективу органу, служби або підрозділу поліції. Раціональне використання системи присвоєння спеціальних звань особам рядового і начальницького складу важко переоцінити. Чергові спеціальні звання особам начальницького складу присвоюються в послідовному порядку при відповідності чергового звання спеціальному званню, передбаченому за займаною штатною посадою, після закінчення встановленого строку вислуги в попередньому званні та при позитивній атестації.

Нажаль, повсюди в органах поліції починаючи з низових ланок і закінчуючи Міністерством внутрішніх справ існує протекціонізм при призначенні на посади всіх рівнів, що ускладнює формування такої поліції, що б відповідала вимогам сьогодення. Слід зазначити, що сама система органів Національної поліції зацікавлена в працівниках, які мають високий рівень конкурентоспроможності і тому кадрова політика повинна всіляко стимулювати професійний розвиток працівників, таким чином буде підвищуватись не тільки професіоналізм працівників, але й конкурентоспроможність професії на ринку праці.

Потреби в підвищенні освітнього і професійно-кваліфікаційного рівня поліцейських можуть бути пов'язані з необхідністю його технічного переоснащення і реструктуризації, впровадження нових технологій і видів продукції, підвищення якості продукції і конкурентоспроможності підприємства, змін у законодавстві, технології виробництва, стандартизації продукції тощо. Взагалі, ефективне функціонування системи підвищення кваліфікації забезпечує: конкурентоспроможність установи, поліпшення показників його виробничої діяльності; високий професійно-кваліфікаційний рівень і компетентність працівників; зниження рівня виробничого травматизму. Зазначене майже повністю стосується та має бути використано в процесі формування конкурентоспроможного персоналу органів Нацполіції.

Організація навчання працівників поліції включає вибір видів, форм, тривалості і місця проведення навчання, і при цьому даний процес повинен здійснюватися відповідно до плану-графіку учбового процесу і належним чином фінансуватися. Для професійного навчання провідних працівників і спеціалістів можуть застосовуватись такі форми підвищення кваліфікації: спеціалізація, довгострокове підвищення кваліфікації, короткострокове підвищення кваліфікації, стажування, які передбачають оволодіння працівниками додатковими знаннями, уміннями і професійними навичками у межах набутої раніше спеціальності за професійним напрямком виробничої діяльності. При виборі форм підвищення кваліфікації для провідних працівників поліції необхідно виходити з мети навчання і об'єму учбового матеріалу, яким повинен оволодіти фахівець. Отже, для просування по службі, працівнику необхідно мати не тільки визначні досягнення в службово-трудова діяльності, але й постійно підвищувати рівень своєї кваліфікації. Освітній потенціал Нацполіції, сформований на основі цих вимог, може суттєво вплинути на конкурентоспроможність працівників поліції за умови, що всі основні елементи технології роботи з персоналом – набір, вибір, адаптація, кар'єропосування,

оцінка результатів праці, сучасні форми мотивації і організації праці – об'єднані в єдину комплексну програму, що є частиною стратегії управління конкурентоспроможністю працівників поліції.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що визначальним для конкурентоспроможного працівника є можливість до самореалізації під час реалізації права на працю, що набуває вираження в можливості кар'єрного росту. Просування по службі є важливим стимулом для працівника, який є необхідним для подальшого якісного виконання працівником своїх обов'язків. Удосконалення цієї форми стимулювання можливе за рахунок (а) більш точного вимірювання службово-трудової діяльності, (б) розробки кращих критеріїв її оцінки, (в) створення гнучких функцій стимулювання, (г) підвищення інформованості особового складу про існуючі преміальні положення.

Переконали, що просування по службі працівників органів Нацполіції повинно використовуватись як заохочення для працівників, які мають високий рівень конкурентоспроможності. Втім, просуванню по службі повинно передувати не тільки якісне виконання своїх службово-трудових обов'язків, але й підвищення кваліфікації, бо саме освітній потенціал Національної поліції визначає в майбутньому рівень конкурентоспроможності професії працівника поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Безруких Р. К., Вяткин В. Н., Екатеринославский Ю. Ю. Управление дисциплиной труда. М. : Сов. Россия, 1988. 315 с.
2. Совгір І. М. Організаційно-правове регулювання довузівської підготовки кандидатів на службу в органи внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2013. 182 с.
3. Овсянко Д. М. Административное право : учеб. пособие / под ред. Г. А. Туманова. М. : Юристъ, 2009. 448 с

Одержано 08.02.2021

УДК 351.743

Віталій Борисович ПЧЕЛІН,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9540-9084>

ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ДО ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО, НАРКОТИЧНОГО ЧИ ІНШОГО СП'ЯНІННЯ АБО ПІД ВПЛИВОМ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ, ЩО ЗНИЖУЮТЬ УВАГУ ТА ШВИДКІСТЬ РЕАКЦІЇ

13 квітня 2012 року в правовому полі відбулася значна подія – на зміну діючому до того часу Кримінально-процесуальному кодексу України від 28 грудня 1960 року [1] було прийнято кардинально новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який набрав чинності 20 листопада 2012 року [2], положення якого внесли багато новел до

основних інститутів кримінального та кримінального процесуального права. Однією з таких новел було введення інституту кримінального проступку. Як було зазначено в Розділі X «Прикінцеві положення» Кримінального процесуального кодексу України, положення, що стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків, вводяться в дію одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки [2]. Але багато років такий закон не приймався, а вчені-правознавці в своїх працях не однозначно висловлювалися з приводу запровадження інституту кримінального проступку.

І лише відносно недавно в напрямку становлення інституту кримінальних проступків почалися певні зрушення, що мало свій відбиток на інституті адміністративної відповідальності, зокрема вплинуло на порядок притягнення особи до юридичної відповідальності за керування транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції. Так, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року (далі – закон № 2617-VIII) [3], внаслідок чого до законодавства, що регламентує досліджувані суспільні відносини, було внесено значні зміни. Так, ст. 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (далі – КпАП України) отримала нову редакцію й стала встановлювати адміністративну відповідальність за керування суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції [4]. У свою чергу, Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (далі – КК України) було доповнено новою нормою – ст. 286-1, яка встановлювала кримінальну відповідальність за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [5]. Слід відмітити, що станом на сьогодні на офіційному вебпорталі парламенту України й досі вказані вище нормативно-правові акти знаходяться в наведеній редакції.

Разом із тим, закон № 2617-VIII [3] протягом свого існування вже зазнав деяких змін. Так, по-перше, вищенаведений нормативно-правовий акт було змінено внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 3 грудня 2019 року [6], в результаті чого набрання чинності закон № 2617-VIII [3] було відтерміновано з 1 січня 2020 року на 1 липня 2020 року. Такі кроки було прийнято в зв'язку із тим, що в листопаді 2019 року, виявилось, що практично всі органи кримінальної юстиції, в компетенцію яких згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством входить здійснення досудового розслідування щодо діянь, які належать до категорії кримінальних проступків, не готові до здійснення цієї діяльності. Зокрема, не створені відповідні підрозділи дізнання, не підготовлені виконавці, не підготовлені нормативно-правові акти, не сформовані штатні структури тощо [6]. По-друге, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 17 червня 2020 року (далі – закон № 720-IX) [9], яким фактично було скасовано запропоновані закон № 2617-VIII зміни щодо посилення відповідальності (з адміністративної на кримінальну) за керування транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції. Фактично ст. 286 КК України [5] була

скасована, а ст. 130 КпАП України [4] отримала попередню редакцію. І тут і виникли основні проблеми, що знайшли свій прояв під час прийняття відповідних судових рішень, оскільки внесені законом № 720-IX зміни було здійснено з порушенням законодавчої техніки й у цілому всупереч чинному законодавству. У даному випадку мова йде про те, що відповідно до ч. 6 ст. 3 КК України зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до КК України та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення [5]. Так само в ст. 2 КпАП України зазначено, що зміни до законодавства України про адміністративні правопорушення можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та інших законів України, що встановлюють адміністративну відповідальність, та/або до законодавства України про кримінальну відповідальність, та/або до кримінального процесуального законодавства України [4].

Отже, на сьогодні існує ряд проблем у здійсненні нормативно-правової регламентації притягнення особи до юридичної відповідальності за керування транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції. Наявність таких проблем, в першу чергу, пов'язано із вкрай низькою якістю законодавчої роботи. Це знаходить свій прояв на неоднозначності судової практики, наявністю численних скарг на дії осіб: уповноважених здійснювати провадження в справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 130 КпАП України. Вирішенням такої ситуації має стати негайне реагування законодавця на неї, зокрема внесення вищенаведених змін як до положень КК України, так і КпАП України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 № 1001-05 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 07.02.2021). Втратив чинність.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 07.02.2021).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 07.02.2021).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 07.02.2021).
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 07.02.2021).
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»» : від 03.04.2020 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=68550&pf35401=525544> (дата звернення: 07.02.2021).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» : Закон України від 03.07.2020 № 720-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 47. Ст. 408.

Одержано 08.02.2021

УДК 343.141+343.9

Оксана Василівна ПЧЕЛІНА,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0224-1767>

ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Чимала кількість кримінальних правопорушень вчиняється з використанням в їх механізмі різного виду документів. Тому з метою повного та всебічного з'ясування всіх обставин учинення таких протиправних діянь правоохоронні органи повинні під час здійснення досудового розслідування збирати, досліджувати й оцінювати всі документи, які були знаряддям учинення кримінального правопорушення, містять на собі сліди правопорушення чи містять інші відомості, що відіграють важливе значення для встановлення всіх елементів предмета доказування в конкретному кримінальному провадженні. У цьому контексті особливої уваги потребують питання, пов'язані з проблематикою доказування в кримінальному процесі взагалі та визначення доказів зокрема. Окремо варто дослідити питання про визнання електронних документів доказами в кримінальному провадженні та визначення їх місця в системі доказів, особливо з урахуванням того факту, що діджиталізація з кожним днем охоплює все більше сфер суспільного життя, в тому числі й пов'язаних з протиправною діяльністю.

У ст. 84 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України наводиться визначення терміну «докази», під яким законодавець у кримінальному провадженні пропонує розуміти фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1]. Більше того, в ч. 2 цієї ж статті зазначається, що процесуальними джерелами доказів, поряд із показаннями, речовими доказами, висновками експертів, є й документи [1]. Виходячи із зазначеного, можна стверджувати, що електронні документи, будучи різновидом документів, виокремленим за такою їх ознакою як форма, також є процесуальними джерелами доказів, оскільки містять в собі фактичні дані, які представляють інтерес для органів, що здійснюють кримінальне провадження, та дозволяють їм установити всі обставини, що мають значення для кримінального провадження та в своїй сукупності становлять предмет доказування. До електронних документів, як і будь-яких інших доказів, ставляться єдині вимоги – вони повинні бути належними, допустимими, достовірними та достатніми. Разом із тим, урахуовуючи положення ч. 2 ст. 94 КПК України, потрібно відзначити, що електронні документи займають рівнозначне місце в системі доказів у кримінальному провадженні, оскільки «жоден доказ не має наперед встановленої сили» [1]. Проте форма електронного документа, хоча не впливає на його доказове значення, вирізняє такі документи з-поміж інших, тим самим істотно впливаючи на особливості їх виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та використання в кримінальному провадженні. Зокрема, мова йде про те, що вид документу, а саме віднесення його до електронного, буде безпосередньо впливати на діяльність працівників органів досудового розслідування з їх збирання.

Так, тактика огляду електронного документа вирізняється певною специфікою. Серед особливостей такого огляду слід назвати необхідність фіксації наявності, змісту та розміщення всіх реквізитів електронного документа (найменування установи-автора документа; місцезнаходження установи-автора документа або поштової адреси;

назви виду документа (крім листів); дати виготовлення документа; дати; реєстраційного індексу документа; заголовку до тексту; тексту; електронного цифрового підпису (коду особи, яка виготовила чи затвердила документ) тощо). Особливу увагу слід звернути на кількість оригіналів електронного документа та його копій. Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ і документ на папері, кожен із документів є оригіналом і має однакову юридичну силу. При цьому варто звірити відповідність їх змісту та форми одне одному. Досліджуючи документ на папері, слідчий перевіряє наявність відмітки про наявність документа в електронній формі. Остання містить повне ім'я файла і його місце зберігання, код оператора та інші пошукові дані. Її ставлять у центрі нижнього краю лицьового боку першого аркуша документа. Важливим питанням, що підлягає з'ясуванню під час огляду електронного документа, є встановлення часу його складання (створення) та/чи його наявності на певний момент часу. З цією метою слід зафіксувати наявність приєднаної до електронного документа (електронних даних) або логічно поєднаної з ним позначки часу. Також електронний документ перевіряється на зараження його вірусом, на цілісність і справжність усіх накладених на нього електронних цифрових підписів, включаючи ті, що накладені (проставлені) згідно із законодавством як аналоги печатки. Також перевіряється наявність супровідної документації – заповненої реєстраційно-контрольної картки в електронній і/чи паперовій формі, повідомлення про прийняття та реєстрацію електронного документа [2, с.160–161; 3, с. 343–345]. Окрім того, досліджуючи такий обов'язковим реквізит електронного документа як електронний цифровий підпис, який накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа, слідчому (дознавачу) потрібно паралельно перевірити наявність і правильність ведення журналів аудиту щодо подій, пов'язаних із генерацією, використанням і знищенням особистого ключа; порядок і умови розміщення, зберігання, доступу та використання особистого ключа; порядок і умови розміщення, зберігання та доступу до резервної копії особистого ключа; порядок реєстрації (формування сертифіката ключа) центру сертифікації ключів і його відповідність політиці сертифікації та регламенту роботи; порядок і умови зберігання сформованих сертифікатів ключів, а також сертифікатів та документованої інформації, яка підлягає обов'язковій передачі центрами сертифікації ключів у разі припинення їх діяльності; відповідність змісту сформованих сертифікатів установленим законодавством вимогам; факт і порядок розміщення на електронному інформаційному ресурсі документів та інформації, установлених політикою сертифікації; наявність і правильність ведення журналів аудиту щодо подій, пов'язаних з формуванням, скасуванням, блокуванням і поновленням сертифікатів ключів; функціонування електронного інформаційного ресурсу щодо надання доступу до основних даних (реквізитів) акредитованих центрів, центрів сертифікації ключів, переліку сертифікатів центрів сертифікації ключів, а також інформації про статус сертифікатів [4, с. 418–420; 3, с. 343–345].

Отже, електронні документи, які містять фактичні дані про обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, і були отримані на підставі та в порядку, передбаченому КПК України, визнаються доказами в кримінальному провадженні й оцінюються на рівні з іншими наявними в провадженні доказами. Ознаки, властиві електронним документам, насамперед впливають не на визнання їх доказами в кримінальному провадженні, а на діяльність з їх збирання, а саме тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій по відношенню до них.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Пчеліна О. В. Особливості огляду електронного документа // Актуальні питання розслідування кіберзлочинів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2013 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2013. С. 159–161.

3. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

4. Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : монографія. Харків : В справі, 2017. 524 с.

Одержано 03.02.2021

УДК 340.15

Дмитро Вікторович СЛИНЬКО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7960-615X>;

Лідія Іванівна КАЛЕНІЧЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4068-4729>

ВІТЧИЗНЯНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ, ЩО ПЕРЕБУВАЛИ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ (АВСТРО-УГОРСЬКОЇ) ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У результаті буржуазних революцій у Європі 1848-1849 р.р., метою яких було скасування середньовічних обмежень (феодальної власності, станового поділу людей, цехової системи тощо) і створення простору для приватної ініціативи, виникає нове, буржуазне право, у т.ч. й процесуальне. Зберігаючи певне наступництво з феодальними правовими системами, буржуазне право стає правом нового типу, адже його побудова здійснюється на абсолютно нових засадах. У вказаний період часу певна частина нинішньої території України перебувала у складі Австрійської, а з 1868 р. – Австро-Угорської імперії.

У липні 1853 р. австрійський парламент прийняв кримінально-процесуальний кодекс. Він став першим в історії Австрійської монархії нормативно-правовим актом, який виокремив кримінальне (матеріальне) та кримінально-процесуальне право. На думку І. Й. Бойка, цей кримінально-процесуальний кодекс, який у історико-правовій літературі згадують як Закон про кримінальне судочинство 1853 р., запровадив часткову гласність процесу [1, с. 78]. Проте він майже виключив участь громадськості у здійсненні судочинства, попереднє таємне слідство отримало більше значення, лише кінцеві слухання справ отримали усний і публічний характер, але відігравали другорядну роль [2, с. 729].

Поступовий розвиток економічних та політичних відносин у державі зумовив необхідність вжиття заходів з метою скорочення термінів розслідування та зменшення кількості справ у судах. Тому у травні 1873 р. австрійський монарх затвердив новий кримінально-процесуальний кодекс, який поширював свою чинність на всю територію Австро-Угорської імперії, у тому числі на українські землі, що перебували ц у її складі.

Цей кодекс скасував чинність попередніх нормативно-правових актів, які регулювали здійснення кримінального судочинства і діяв із незначними змінами до розпаду Австро-Угорщини. Слід звернути увагу, що зазначений кодифікований нормативно-правовий акт регламентував кримінальне судочинство виключно у загальних судах, оскільки для військових судів існувала окрема кримінально-військова процедура. Крім того, у 1912 р. був введений в дію військовий кримінально-процесуальний кодекс.

Австро-угорський кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., який діяв на українських землях, що перебували у складі імперії, закріплював основоположні принципи процесу у кримінальній сфері. Так, закріплювалися: 1) початок процесу лише за скаргю; 2) здійснення від імені держави вповноваженим законом органами; 3) усність та гласність процесу; 4) принцип змішаного судочинства (запровадження суду присяжних щодо політичних справ); 5) право обвинуваченого не свідчити проти себе; 6) обов'язок доведення вини обвинуваченого державним обвинувачем; 7) обвинувачений мав право вільного вибору захисника; 8) вільна оцінка доказів; 9) винесення рішення по справі за внутрішнім переконанням суддів.

У галузі цивільно-процесуального законодавства, після відхилення кількох проєктів, у березні 1895 р. був прийнятий Закон про судовий процес у цивільних справах, який набував чинності з 1 січня 1898 р. Цей кодекс з невеликими змінами продовжував діяти до розпаду Австро-Угорської імперії у 1918 р. У травні 1896 р. він був доповнений положеннями щодо виконання судових рішень по цивільних справах і судових вироків у кримінальних справах у частині примусового стягнення грошових штрафів і судових витрат [3, с. 70].

Цивільно-процесуальний кодекс 1895 р. передбачав участь адвоката у цивільному судочинстві. Судові дії виконувалися сторонами особисто або через повіреного. В окружних судах, судових палатах і у вищому суді сторони були зобов'язані діяти виключно через посередництво адвоката. Лише провадження щодо шлюбних справ в окружних судах відбувалися без участі адвоката. Цивільний судовий процес був змагальним і носив усний характер. У справах, за якими сторони могли діяти у суді лише через посередництво адвокатів, перед усним змаганням сторін відбувався обмін змагальними паперами. В інших випадках подання клопотання, призначеного для підготування усного змагання, було допустимим лише у випадках, передбачених чинним законодавством. Усне змагання відбувалося за правилами, встановленими для будь-якого розгляду взагалі та передбачало надання доказів. Публічні документи, які склалися в межах дії процесуального закону урядовцем чи посадовою особою у визначеній формі у зв'язку з виконанням повноважень, визнавалися законним доказом у суді. Таку ж доказовість мали документи, складені посадовими особами у межах наданої компетенції, якщо вони були написані поза межами дії кодексу. Важливим доказом у суді служили свідчення свідків.

На підставі усного розгляду у цивільній справі виносилося рішення, яке оголошувалося після закінчення розгляду. Оголошуване рішення аргументувалося доказами, на підставі яких було сформульоване. Оголошення рішення по справі могло відбутися навіть за відсутності однієї сторони. Сторони отримували копію рішення у повному складі, з усіма аргументами та судженнями, на яких ґрунтувалося. На рішення, прийняті судом по цивільній справі, допускалося подання апеляції до вищестоящої судової інстанції. Так, на рішення крайового (окружного) суду могла бути подана скарга до Вищого крайового суду у Львові [2, с. 727].

Отже, навіть з урахуванням застарілості та недосконалості процесуального законодавства, яке діяло на українських землях у складі Австро-Угорської імперії та було спрямоване на утвердження імперських позицій, маємо констатувати його певний демократизм і наступництво.

Висновок. Зважаючи на викладене вище, можемо констатувати, що процесуальне право на українських землях, що перебували у складі Австрійської, а з 1868 р. – Австро-Угорської імперії, характеризується низкою певних особливостей, а саме: 1) зберігає й посилює окремі риси середньовічного процесу (світський характер, раціональність, стадійність); 2) процесуальне право відмежовується від матеріального, відтак починають формуватися процесуальні галузі права; 3) здійснюється кодифікація процесуального законодавства.

Список бібліографічних посилань

1. Бойко І. Й. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 59. С. 71–79.
2. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. Львів : Видав. центр. ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. 904 с.
3. Кульчицький В. С., Бойко І. Й., Настасяк І. Ю., Мікула О. І. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини. Львів, 2002. 82 с.

Одержано 29.01.2021

УДК 341.131

Сергій Вікторович СЛИНЬКО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2182-1436>

ПРЕЦЕДЕНТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Наукова новизна тез полягає у визначенні прогалин кримінального процесу, суперечливість класичної правової системи основним положенням правових стандартів процедури процесу та зміни, що вказують на неможливість застосування диспозиції окремих норм практикою.

Перша процесуальна конструкція прецедентів кримінального процесу визначається на стадії досудового розслідування. Дане положення можна розкрити на підставі змін чинного КПК України від 22. 11. 2018 року.

Чинне законодавство встановило досудове провадження у формі досудового розслідування та дізнання. Досудове розслідування здійснює слідчий, а дізнання проводить дізнавач, який має процесуальні повноваження слідчого. Згідно ст. 214 КПК України диспозиція даної статті визначає, що досудове розслідування та дізнання повинно починатися після внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення та проступок до Єдиного реєстру досудового розслідування. Після процедури реєстрації заяви у Єдиному реєстрі слідчий, дізнавач мають право проводити слідчі (розшукові) дії щодо встановлення обставин кримінального проступку.

Однак, законодавство порушує дану тезу та вважає, що дізнавач, який на підставі ст. 40-1 КПК України, має процесуальні повноваження слідчого повинен проводити слідчі (розшукові) дії до початку процедури реєстрації про вчинення кримінального правопорушення. Він має право відбирати пояснення; призначати проведення медичного освідування судово медичним експертом; отримати висновок спеціаліста за результатами фіксації обставин кримінального правопорушення за допомогою технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи

засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; проводити вилучення знаряддя і засобів вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Таким чином, якщо дізнавач має право проводити дані процесуальні дії до початку дізнання, то чому слідчий не має таких повноважень.

Законодавство не зупинилося на суттєвих протиріччях чинного КПК України. Зміни визначилися у ст. 298-1 КПК України, які вказують, що слідчий суддя має процесуальні повноваження встановити докази всі процесуальні дії, які були проведені до початку реєстрації заяви у єдиному реєстрі досудового розслідування. В даному разі дізнавач надає слідчому судді всі матеріали, останній має на підстав формальних ознак, не вникаючи у сутність проведеного дізнання визначити докази, які отримані не процесуальним шляхом. В даному разі суд перейшов від об'єктивності судового розгляду порушень чинного законодавства до репресивного органу, який потає порушенням закону.

Друга конструкція порушень закону на стадії досудового розслідування полягає у проведенні допиту та встановлення показань з чужих слів. Дані положення нагадують репресії 1934-1941 року коли на підставі заяви з чужих слів особа була притягнута до кримінальної відповідальності. При цьому глава 26 КПК України визначає теоретичні положення оскарження проведення даних слідчих (розшукових) дій.

Основні прецеденти кримінального процесу зосереджені на стадії судового провадження. Суд першої інстанції проголошує вирок, на підставі доказів вини обвинуваченого, однак ст. ст. 408-415 КПК України визначає, що вирок не відповідає об'єктивності проведення судового розгляду, на підставі ухвали апеляційного суду. Як свідчить практика, від 25 до 45 % вироків суду першої інстанції змінюються судом апеляційної інстанції. З одного боку прецеденти мають значення для встановлення об'єктивної істини у кримінальному процесі, з другої сторони апеляційний суд не пов'язаний вирок суду першої інстанції.

Висновок. Прецеденти кримінального процесу мають місце на стадіях кримінального провадження та грають значну роль у встановленні обставин кримінального правопорушення, однак вони повинні бути визначені тільки на підставі закону, який відповідає класичній системі доказування вини підозрюваного, обвинуваченого. Неможна застосовувати прецеденти процесу таким чином, що вони порушують права, обов'язки та гарантії учасників. Світова система процесу побудована таким чином, щоб застосувати міру кримінального покарання на підставі встановлених доказів вини, з урахуванням санкції статті кримінального законодавства. Неможна незаконними методами встановити вину.

Одержано 07.02.2021

УДК 343.98

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8201-4013>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Обрання Україною демократичного європейського шляху подальшого розвитку зумовлює потребу втілення реформ у різних сферах. У тому числі потребують перегляду усталені наукові погляди на сутність і структуру криміналістичної науки. Видається актуальним науковим завданням визначення напрямів удосконалення її змісту та шляхів подальшого розвитку з огляду на досягнення провідних розвинених країн світу.

Серед багатьох проблем, які мають місце в цій сфері, виділимо декілька, які видаються найбільш нагальними і потребують вирішення з метою значного поліпшення якісного стану розвитку вітчизняної криміналістики. До їх числа відносимо: 1) визнання подвійної (юридичної та природничо-технічної) природи криміналістики та забезпечення реальних можливостей навчання і здійснення науково-дослідної діяльності у цій сфері фахівцям з різних галузей природничих і технічних наук, насамперед, фізики, хімії, біології, комп'ютерних наук тощо; 2) вдосконалення системи криміналістики, особливо криміналістичної техніки, за найкращими зразками передових розвинених країн світу; 3) перегляд співвідношення криміналістики, судової експертизи та теорії оперативно-розшукової діяльності в контексті інтеграції зазначених галузей.

Вважаємо застарілою концепцію про криміналістику як виключно правову (юридичну) науку. Таке уявлення запанувало в радянський період на фоні протиставлення «буржуазним» підходам і вочевидь сьогодні не відповідає світовим тенденціям. Це значно стримує розвиток в Україні наукових досліджень і практичної діяльності у сфері природничих і технічних галузей криміналістики та судової експертизи. Водночас визнання цієї науки як мультидисциплінарної надасть відчутний поштовх у розвиток криміналістичної техніки.

Щодо визначення криміналістичної техніки як сукупності наукових положень в криміналістичній літературі представлено дещо відмінні точки зору, хоча принципових суперечностей щодо її сутності не вбачається, адже більшість науковців трактують її як систему наукових положень і практичних рекомендацій з розроблення та застосування науково-технічних засобів у діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Певна дискусійність має місце лише щодо області застосування цього розділу криміналістики, тоді як його сутність як системи положень, спрямованих на створення і використання науково-технічних засобів у протидії злочинності суперечок не викликає.

Варто відзначити, що у провідних країнах світу моделі криміналістики, хоча і відрізняються між собою, проте порівняно з Україною та іншими державами колишнього СРСР, в них набагато більше розвинена саме природничо-технічна частина даної науки. Наприклад, у Німеччині до структури криміналістичної техніки включено основні розділи, що вміщують актуальні досягнення природничих і технічних наук до вирішення завдань судочинства. Особливо слід відзначити найбільш вагомим для даної сфери положення хімії (дослідження наркотиків, інших органічних і неорганічних речовин), біології (дослідження ДНК, дослідження волосся і текстильних волокон) та комп'ютерних

наук (апаратні та програмні дослідження), які в Україні до складу криміналістичної техніки частково не входять зовсім, а частково відносяться до розділу криміналістичного дослідження матеріалів, речовин та виробів.

Враховуючи вищевказане відзначимо, що в умовах сьогодення в Україні очевидно є доцільність подальшого розвитку системи криміналістичної техніки шляхом включення до неї новітніх розділів, які бурхливо розвиваються в сучасний період, зокрема, питань криміналістичного дослідження цифрової (електронної) інформації, використання технологій пошуку та ідентифікації осіб за біометричними ознаками, ДНК-аналізу, хімічних та фізико-хімічних досліджень наркотичних, лікарських, сильнодіючих та інших речовин тощо.

Стосовно системи криміналістики варто відзначити, що виокремлення свого часу з цієї науки судової експертизи в самостійну галузь знань, на нашу думку, було помилковим і призвело до невизначеності в питаннях щодо предмета цих наук, дублювання багатьох положень. Це також не відповідає світовим тенденціям і в кінцевому рахунку може закінчитись зникненням криміналістики як науки взагалі шляхом розпаду на дві окремі науки та перетворення тієї її частини, яка залишиться, в науку про розслідування кримінальних правопорушень, аналог якої існує в країнах англосаксонської правової сім'ї. Але в такому випадку судова експертиза має стати аналогом судової науки (Forensic Science), що є невиправданим, адже історично і фактично саме криміналістика вміщує відповідні знання.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що в сучасний період в Україні доцільно вжити дієвих заходів, спрямованих на значне покращення стану криміналістичної науки і практики та їх наближення до передових світових тенденцій розвитку цієї галузі.

Одержано 07.02.2021

УДК 378.01

Валентина Олександрівна ТЮРІНА,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2308-1977>

ПРОФЕСІЙНА СУБ'ЄКТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Важливим завданням, що сьогодні стоїть перед закладами вищої освіти МВС України, є підвищення рівня сформованості професійної компетентності і професійних якостей особистості курсантів як майбутніх працівників поліції, підвищення рівня їх підготовленості до успішного здійснення професійної діяльності, зокрема у складних екстремальних ситуаціях.

Ефективність виконання службових обов'язків правоохоронцями, зокрема їх взаємодія з населенням, залежить від багатьох факторів, в тому числі й від особистісних особливостей працівників поліції, що характеризують суб'єктне ставлення офіцерів поліції до своєї професії, до самого себе як суб'єкта спеціальної професійної діяльності, яка зазвичай характеризується наявністю протиріччя, а тому потребує від працівників поліції прийняття своєчасних і обґрунтованих рішень, які визначають здоров'я і життя як самих поліцейських, так і громадянських осіб, а тому є екстремальним видом діяльності.

Отже, професійна діяльність офіцерів поліції, особливо в екстремальних ситуаціях, характеризується нормативною невизначеністю і необхідністю брати на себе відповідальність за виконання поставлених завдань. У таких ситуаціях проявляється професійно важлива, інтегративна якість особистості людини, зокрема працівника поліції, яка називається професійною суб'єктністю, і яка має бути значною мірою сформована вже під час навчання майбутнього офіцера поліції у закладі вищої освіти МВС України.

Результати досліджень проблеми суб'єктності людини знайшли своє відображення у наукових працях зарубіжних та вітчизняних авторів. Філософсько-психологічний аналіз проблеми суб'єкта і суб'єктності було розпочато у роботах І.А. Сікорського, Д.Н. Узнадзе, Г.І. Челпанова, знайшло безпосереднє відображення у роботах Б.Г. Ананьєва і С.Л. Рубінштейна, було доповнено П.І. Зінченком, А.В. Запорожцем, Г.С.Костюком, В.А. Роменцем, суттєво розвинуто представниками суб'єктно-діяльнісного підходу, зокрема К.А. Альбухановою та А.В. Брушлинським.

Цю проблему продовжили досліджувати й українські вчені: Г.О. Балл, І.Д. Бех, А.М. Бойко, І.А. Зязюн, А.В. Киричук, В.О. Татенко, В.В. Ягупов та інші.

Проте питання щодо особливостей та способів формування професійної суб'єктності у майбутнього працівника поліції як професійно значущої якості особистості залишилися недостатньо вивченими і потребують додаткових досліджень.

Аналіз наукових робіт вказаних вище та інших вчених дає можливість зазначити, що потребує уточнення та інтерпретації сама категорія «професійна суб'єктність» стосовно конкретних спеціалістів, наприклад, майбутніх працівників поліції, оскільки діяльність у складних і екстремальних умовах вимагає від них самостійних і автономних дій. Саме у цих ситуаціях проявляється інтегральна професійно важлива якість особистості працівника поліції – його професійна суб'єктність. Ця якість особистості ґрунтується на позитивному ставленні працівника поліції до самого себе як до офіцера, до своєї професійної діяльності, якій притаманні складні екстремальні ситуації, що є об'єктом впливу правоохоронця, до інших працівників поліції та громадян як соціальних і професійних осіб; вона детермінує професійну, особистісну і спеціальну підготовленість, здатність і готовність працівника поліції до ініціювання та регулювання своєї професійної активності відповідно до зовнішніх та внутрішніх критеріїв оцінювання доцільності та результативності професійних дій у екстремальних ситуаціях.

Як зазначає В.В. Ягупов [1], сутність професійної суб'єктності офіцера полягає у його позитивному самосприйманні і ставленні до себе як до суб'єкта професійної діяльності. Цю сутність автор конкретизує у таких характеристиках і показниках: сформованість професійної суб'єктності офіцера, що означає його здатність і готовність до продуктивної професійної діяльності; професійна суб'єктність офіцера – це його відносна внутрішня незалежність у професійній системі, у системі міжсуб'єктних відносин у процесі реалізації службових повноважень; професійна суб'єктність офіцера – це результат його професійного самовизначення як спеціаліста і суб'єкта управління у підрозділах поліції України; професійна суб'єктність офіцера – це суб'єктна діяльність і поведінка у процесі реалізації службових компетенцій як офіцера і суб'єкта управління [1].

Професійна суб'єктність офіцера – це його інтегративна професійно значуща якість, інтегративне утворення, яке має свою структуру.

Класики психології, які розглядають поняття «суб'єктність» стосовно особистості як суб'єкта поведінки, діяльності і спілкування, виділяють певну кількість провідних характеристик (ціннісно-мотиваційна зумовленість діяльності, відповідальність, активність, толерантність, ініціативність, рефлексивність, автономність, цілісність, креативність тощо). Усі ці характеристики можна адаптувати до професійної суб'єктності майбутніх працівників поліції і формувати цілеспрямовано.

На думку С.Л. Рубінштейна, будь яка якість особистості формується в процесі відповідної діяльності [2]. Отже, суб'єктність курсанта є результатом його навчально-

пізнавальної та професійної діяльності, які мають бути організовані у такий спосіб, щоб їх виконання сприяло формуванню професійної суб'єктності майбутніх працівників поліції. У зв'язку з цим найбільш перспективним методологічним підходом до формування означеної якості особистості курсантів є суб'єктно-діяльнісний підхід, одним з основних положень якого є формування ціннісно-мотиваційної сфери їхньої майбутньої професійної діяльності.

Результати проведеного нами дослідження свідчать, що спеціальна організація навчально-пізнавальної діяльності курсантів у закладі вищої освіти сприяє формуванню і розвитку професійних мотивів, мотиваційної сфери, а, отже, й професійної суб'єктності майбутніх працівників поліції [3].

Висновок. Таким чином, з метою успішного й ефективного виконання службових завдань, що стоять перед офіцерами поліції, раціональним є формування мотиваційної сфери курсантів, що в кінцевому рахунку позитивно впливає на формування професійної суб'єктності майбутніх працівників поліції, а, отже, й на більш ефективне виконання службових обов'язків.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямком подальших досліджень можна вважати обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування професійної суб'єктності майбутніх працівників поліції в процесі професійної підготовки.

Список бібліографічних посилань

1. Ягупов В. В. Суб'єктність як основна детермінанта неперервної професійної освіти людини. *Проблеми освіти*. 2002. Вип. 27. С. 160–170.
2. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М. : Педагогика, 1973. 423 с.
3. Тюріна В. О. Мотивація успіху і мотивація уникання невдач як фактор формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів поліції на адаптивних засадах. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2020. Вип. 9 (17). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-9\(17\)-05](https://doi.org/10.33296/2707-0255-9(17)-05).

Одержано 09.02.2021

УДК 378.6

Ігор Віталійович ЧОРНИЙ,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6079-1746>;

Вікторія Анатоліївна ПЕРЦЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5203-761X>

ПОШУКОВА РОБОТА ЯК ФОРМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ХНУВС

Однією з невід'ємних складових освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, до яких належать ЗВО системи МВС України, є національно-патріотичне виховання. Адже в ідеалі, випускник таких навчальних закладів, який іде працювати до Національної поліції України, повинен бути не тільки носієм певної суми знань, умінь та навичок зі своєї професії, а й справжнім патріотом [1]. Саме

цьому сприяє вивчення загальноосвітніх дисциплін (історії та культури України, української мови професійного спрямування, філософії, соціології тощо). Втім не слід забувати, що опанування значної частини матеріалу з цих (та й інших дисциплін) відбувається під час самостійної роботи курсантів, яку необхідно спрямувати так, щоб вона сприяла поглибленню й кращому засвоєнню того матеріалу, що вивчається під час аудиторних занять. Певний досвід у цьому напрацьовано колективом факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ і зокрема кафедрою українознавства.

З 2019 р. кафедрою за активного сприяння керівництва Університету та факультету № 2 (ректорів ХНУВС Д. В. Швеця та В. В. Сокурєнка, проректора С. М. Бортника, декана факультету К. Г. Гарбузюка та ін.) розпочато роботу з втілення масштабного проєкту, який передбачає створення кількох українознавчих об'єктів. Першою було зафундовано меморіальну Шевченківську аудиторію, відкриту до 205-ї річниці від дня народження Кобзаря. До цієї роботи було залучено курсантів, які взяли активну участь у пошуку та розміщенні експонатів. Так, стіни аудиторії прикрасив великий портрет Т.Г.Шевченка, оповитий рушниками. Курсантами – членами наукового гуртка кафедри під керівництвом викладачів було розроблено концепції стендів, присвячених життю та творчості Кобзаря. Було знайдено шевченкознавчу літературу та видання «Кобзаря» різних років, якими заповнено полиці двох книжкових шаф. Цими та іншими матеріалами курсанти та студенти Університету можуть користуватись під час самостійної роботи, готуючись до занять з українознавчих предметів. Аудиторія використовується для проведення різних урочистостей, конкурсів, круглих столів.

Цікавою формою пошукової роботи стало створення великої настінної мапи «Пам'ятники Т.Г.Шевченку в Україні», розміщеної у 2020 р. у Шевченківській аудиторії. Ідея створення мапи належала заступникові декана факультету № 2 С. П. Гіренку. Курсанти за допомогою викладачів кафедри українознавства зібрали багато цікавих фактів про пам'ятники Кобзареві, споруджені в різних куточках України. Цю інформацію було узагальнено, систематизовано й втілено в життя. Курсанти розробили й створили попередній ескіз-макет мапи, який згодом було перенесено на пластик розмірами 2х3 метри. На мапі-схемі показані місця, де встановлені пам'ятники Тарасові Шевченку, подана коротка статистична довідка про вшанування Шевченка в Україні та світі. Працюючи над цим цікавим проєктом, майбутні поліцейські значно розширили свій культурний світогляд, набули певного рівня знань з українського народознавства та краєзнавства [2].

Наприкінці 2019 р. декан факультету № 2 полковник поліції К.Г.Гарбузюк запропонував створити спеціальну постійно діючу експозицію, присвячену Кобзареві, яка повинна була розширити й доповнити простір Шевченківської аудиторії. Взимку 2020 р. колектив факультету виготовив виставкові вітрини, розробив концепцію експозиції. До цієї роботи широко залучались представники курсантського самоуправління, які запропонували кілька цікавих та плідних ідей, втілених під час формування фонду експонатів. За кілька місяців було зібрано значну кількість книжкових видань, декоративно-ужиткових предметів, поштових марок, листівок та конвертів, монет і банкнот із зображенням Т.Г.Шевченка. Особливо відзначились фахівець, лейтенант поліції С.С.Клименко та його вихованці – курсанти випускного курсу. Разом зі своїми наставниками вони провели серйозну пошукову роботу, інколи знаходячи унікальні речі, які стали прикрасою експозиції (наприклад, марки УНР 1918 р.). Значну допомогу надали представники науково-педагогічного колективу ХНУВС. Серед експонатів виставки унікальні й ювілейні видання «Кобзаря», подаровані колишніми ректорами ХНУВС, генерал-полковниками міліції О. М. Бандуркою та С. М. Гусаровим, деканами факультетів. Прикрасою однієї з вітрин експозиції стали картини із зображенням українських пейзажів, які подарувала родина декана факультету № 2 К.Г.Гарбузюка.

Пошукова робота не припинялась навіть під час карантину та дистанційного навчання (з березня 2020 р. до січня 2021 р.), адже навіть за таких умов можна вивчати й знаходити цікаві експонати, готувати концепції нових виставок, які зустрінуть відвідувачів після скасування карантинних обмежень. Так, деканатом факультету № 2, викладачами кафедри українознавства й курсантами було підготовлено тематичну виставку «Т.Г.Шевченко в нумізматиці, боністиці, філателії», яка налічує багато цікавих експонатів, серед яких практично усі банкноти й монети із зображенням Кобзаря, випущені в Україні за роки незалежності, поштові марки різних років тощо. Під час проходження КМБ курсанти-першокурсники разом зі своїми кураторами відвідали Шевченківську експозицію й зокрема згадану виставку, що сприяло національно-патріотичному вихованню молоді. Цікаво, що екскурсію проводили також курсанти, але вже старших курсів, спеціально підготовлені для цього кафедрою українознавства.

За задумом керівництва факультету, ця робота триватиме й надалі. У перспективі відкриття ще однієї постійно діючої виставки, присвяченої діячам культури, науки та мистецтва Слобожанщини (Г. Ф. Квітці-Основ'яненку, П. П. Гулаку-Артемівському, М. Л. Кропивницькому та ін.), фундація кількох меморіальних аудиторій на честь видатних особистостей України (зокрема, Г.С.Сковороди у зв'язку з відзначенням 300-річчя від дня народження мандрівного філософа). Усі ці об'єкти складатимуть Слобожанський культурно-просвітницький центр. Таким чином, пошукова робота курсантів, під час якої вони будуть розширювати свій кругозір, отримувати нові знання про минуле і сучасність рідної землі, триватиме. Відтак триватиме й буде результативним процес національно-патріотичного виховання майбутніх поліцейських.

Список бібліографічних посилань

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 27.01.2021).
2. Чорний І. В., Перцева В. А. Національно-патріотичне виховання курсантів ХНУВС на прикладі життя та творчості Т. Г. Шевченка // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 280–282.

Одержано 29.01.2021

УДК 342.951:[001.89:378.6](477)

Володимир Валентинович ЧУМАК,

доктор юридичних наук, доцент,

т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6171-2250>

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Сучасний євроінтеграційний розвиток освітньої та наукової діяльності закладів вищої освіти в Україні загалом, та зі специфічними умовами навчання, зокрема, активізує питання щодо належної організації такої складової функціонування кожного закладу вищої освіти як наукова діяльність. Адже, як вдало з цього приводу зауважує

І. О. Дмитрієв, «в умовах глобалізації та інтеграції наукової та освітньої системи України у світову перед вітчизняними закладами вищої освіти постає завдання підвищення якості підготовки фахівців, що були б конкурентоспроможними на ринку праці в сучасних економічних реаліях. Це особливо стосується й спеціалістів економічного та юридичного профілів, оскільки вони повинні не тільки вміти застосовувати отримані знання на практиці, але й творчо підходити до вирішення складних завдань та своєчасно реагувати на швидкоплинні умови розвитку суспільних відносин, застосовуючи увесь арсенал опанованих підходів та методів, здійснювати аналіз стану злочинності, розробляти нові механізми функціонування тих чи інших інститутів. Здобути такі вміння, вказує автор, можливо, завдяки активній науковій роботі протягом навчання» [1, с. 22]. Відповідно оптимізація та організація наукової діяльності у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання сприяє розвитку наукового потенціалу як окремих курсантів (студентів), наукового, науково-педагогічного складу, так й університету загалом, та має своїм наслідком підвищення рівня престижу закладу не лише на національному рівні, але й міжнародному.

Формулюючи сутність організації наукової діяльності у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання слушним є визначитися із розумінням базових понять та категорій. Так, відповідно до академічного тлумачного словника української мови, «діяльність – це: 1) застосування своєї праці до чого-небудь; 2) функціонування, діяння органів живого організму; 3) виявлення сили, енергії чого-небудь» [2, с. 311]. Своєю чергою, категорія «наукова» означає окрему галузь знань, що характеризується системністю та послідовністю, чіткістю та своєрідною методологією.

Визначаючи ж безпосередньо поняття «наукова діяльність», то його легальне визначення міститься у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII [3]. Зокрема, вказаний нормативно-правовий акт встановлює, що «наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження» (п. 12 ч. 1 ст. 1) [3].

Таким чином, наукову діяльність у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання можна визначити як цілеспрямовану, інтелектуально-творчу діяльність курсантів, студентів, слухачів магістратури, аспірантів, ад'юнктів та докторантів, наукових та науково-педагогічних працівників університету, що спрямована на отримання нових та розвиток вже існуючих наукових положень щодо актуальних питань права та поліцейської діяльності. Своєю чергою, організація наукової діяльності у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання передбачає здійснення ряду організаційних (управлінських), матеріально-технічних заходів, що спрямовані на проведення досліджень, спрямованих на вирішення завдань практичних підрозділів, які входять до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України.

Зазначимо, що базу організації наукової діяльності у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання складає розділ XI Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [4]. Вказаний акт законодавства визначає основні (базові положення), що встановлюють порядок організації наукової діяльності та його особливості.

Наразі існуюча система наукової підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, яка здебільшого ґрунтується на традиційному навчанні, здатна дати майбутньому фахівцю досить глибокі теоретичні спеціальні знання. Проте трансформувати професійні знання в практичні навички й уміння, первинну культуру професійної діяльності, сприяти розвитку не тільки теоретичного, а й практичного мислення, набутти досвіду міжособистісної та групової взаємодії, індивідуального прийняття рішення можливо за умови застосування наукових надбань та наукової діяльності [5, с. 194].

Відповідно, важливість наукової діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання полягає у забезпеченні можливості ефективного використання

наукового і науково-технічного потенціалу закладу для розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки, створення нових технологій, оновлення чинного законодавства України, забезпечення суспільного розвитку, розбудови України як правової держави, а також її міжнародної конкурентоспроможності. Рівень науково-технічного та технологічного розвитку, інноваційний потенціал є серед 12 показників, які застосовуються у глобальному дослідженні «Індекс глобальної конкурентоспроможності» The Global Competitiveness Index за версією Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum) [6].

У підсумку зазначимо, що від чіткої організації наукової діяльності у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання залежить розвиток практично усіх стратегічних напрямків функціонування університету, зокрема: забезпечення якісної підготовки правоохоронців як конкурентоспроможних фахівців у галузі права, поглиблення міжнародної освітньої та наукової діяльності, удосконалення системи поліцейської підготовки та атестації наукових та науково-педагогічних кадрів, розвитку інноваційної діяльності та патентування. Розвиток та ефективна реалізація наукової діяльності у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є необхідною умовою підвищення його конкурентоздатності у національному та міжнародному науково-освітньому просторі.

Список бібліографічних посилань

1. Дмитрієв І. О. Ефективна організація наукової роботи як запорука якісної підготовки сучасних фахівців. *Новий Колегіум*. 2014. № 4. С. 22–26.
2. Словник української мови : в 11 томах. Т. 2 / А. П. Білоштан, М. Ф. Бойко, В. П. Градова та ін. ; під ред. П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. Київ, 1971. С. 311.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 20.01.2021).
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 1556-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 20.01.2021).
5. Онищук А. С. Інтерактивне навчання як запорука якісної професійної підготовки перекладачів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 1 (40). С. 193–196.
6. The Global Competitiveness Report 2016–2017 // World Economic Forum : сайт. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf (дата звернення: 20.01.2021).

Одержано 22.01.2021

УДК 141.201

Владимир Николаевич ШАПОВАЛ,

доктор философских наук, профессор,

профессор кафедры социально-гуманитарных дисциплин факультета № 6

Харьковского национального университета внутренних дел;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4826-8463>

ИДЕЯ СПРАВЕДЛИВОСТИ В ФИЛОСОФИИ ПРАВА ОТФРИДА ХЁФФЕ

Проблема справедливости является одной из наиболее важных и часто обсуждаемых в философии права от Платона до наших дней. Этому есть свое, вполне логичное

объяснение. Люди создают и разрушают человеческие ассоциации, не в последнюю очередь, вследствие того, что отношения внутри таких ассоциаций воспринимаются как соответствующие или не соответствующие принципам справедливости. Можно совершенно определенно утверждать, что справедливость и несправедливость, в явной и неявной форме, сопровождают человечество на протяжении всей его писаной истории. Совсем не случайно философия, с момента своего появления и до наших дней, не прекращает попыток дать более или менее обоснованное толкование справедливости, применительно к конкретному социокультурному контексту.

Современное сверхсложное общество разительно отличается от цивилизаций прошедших веков в экономическом, социально-политическом и культурном плане. Тем не менее, проблемы справедливости, волновавшие наших предков, продолжают оставаться чрезвычайно острыми и злободневными и ныне как на обыденном уровне, так и в среде интеллектуалов. В этой связи, значительный интерес представляют подходы к рассматриваемой теме одного из ведущих немецких философов права Отфрида Хёффе, который, опираясь на обширную историко-философскую традицию, подвергает анализу современные взгляды на эту проблему.

В качестве исходной предпосылки Хёффе высказывает ту мысль, что если говорить об условиях применимости справедливости, то «возможно различие между объективными и субъективными условиями, т.е., между предметной областью справедливости и субъектом, который обладает ею» [3, с. 43]. Солидаризуясь в этом смысле с позицией Д. Юма [см.: 4], Хёффе заявляет, что обращаясь к объективным условиям применения справедливости, следует указать, что в качестве таковых выступает ограниченность ресурсов, с которой постоянно сталкивается человек, и на каком-то этапе начинает задумываться о мере их перераспределения внутри сообщества. Действительно, если гипотетически представить себе ситуацию, что люди живут в условиях полного изобилия природных ресурсов, то трудно представить себе, что могут возникать конфликты из-за того, что чего-то у кого-то больше, а у кого-то меньше. Когда всего достаточно, с объективной точки зрения, нет оснований для справедливости или несправедливости.

Однако наличием только объективных условий справедливость не исчерпывается. Как справедливо замечает Хёффе, «не все функции справедливости связаны с ограниченностью: ни равенство перед законом, ни ответственная за это беспристрастность юстиции и управления, ни либеральные права человека, ни суверенитет народа или разделение властей. Кроме того, существует еще борьба за признание с сопутствующими аффектами зависти и ревности» [3, с. 36]. Одним словом, «Спрос на справедливость существует во всех сферах человеческих отношений, как в отношениях кооперации, так и в отношениях конкуренции, поскольку при этом выявляются противоречащие интересы, притязания и обязательства» [с. 36]. Иными словами, субъективные аспекты справедливости не менее важны, чем объективные, а иногда они приобретают главенствующее значение.

Человек является сложным существом, ему недостаточно удовлетворения только его материальных потребностей. На фундаменте первичных материальных потребностей вырастает огромное количество чрезвычайно разнообразных и разветвленных духовных потребностей, начиная от самоутверждения в сообществе, где он находится, и заканчивая свободой и самореализацией его как разумного существа, максимального раскрытия его духовных потенций. Поскольку все материальные и духовные потребности могут получить удовлетворение только в условиях социума, неизбежны совместная деятельность и конкуренция с одними индивидами и солидарность с другими. Всё это с неизбежностью порождает обмен и распределение вещей и услуг, а значит отношения справедливости и несправедливости, с неизбежностью возникающие везде, где бы ни жили люди.

Идея справедливости О. Хёффе, в значительной степени, лежит в русле кантианской традиции. Положительно оценивая вклад И. Канта в естественно-правовую мысль, в частности его мысль о разграничении сущего и должного [см.: 1], Хёффе считает нравственность первичной по отношению к праву. В этой связи, он предлагает отказаться от понятия «естественное право», заменив его *политической справедливостью* [3, с. 64-65], которое является более адекватным, применительно к современному интеркультурному дискурсу. Он говорит о том, что это понятие появляется достаточно поздно, только в XIX в., и связано с расслоением общества, когда на одном полюсе общества скапливается сверхбогатство, принадлежащее ничтожному меньшинству, а на другом полюсе – бедность, когда десятки миллионов людей влачат самое жалкое существование. Всякий, кто ценит свободу и человеческое достоинство, вряд ли назовет указанное положение справедливым. Вслед за Кантом, Хёффе заявляет, что человек по своей природе является моральным, а значит свободным существом, которое никогда не смирится с рабством. Свобода выступает первичной ценностью, а справедливость должна существовать именно для утверждения свободы.

В основе взглядов О. Хёффе на справедливость лежит концепция *«трансцендентального обмена»*, которая заключается в следующем. Социальная власть оправдана только тогда, когда те, на кого она распространяется, полностью ее принимают. Но для этого необходимо, чтобы существовала *способность соглашаться*. Иными словами, социальная власть должна признавать в подчиняющихся ей людях субъектов права, дееспособных лиц. Для этого необходимо признать право каждого на жизнь и личную собственность, обеспечивающую эту жизнь. Это и есть трансцендентальные условия справедливости. Соответственно, трансцендентальный обмен заключается во взаимном отказе покушаться на чужую жизнь, свободу и собственность, что является необходимым условием цивилизованного существования в государстве.

Справедливость, по Хёффе, заключается в таком устройстве общества, при котором социальные блага и публичные власти в той или иной степени приносят пользу всем, поэтому каждый может согласиться, поскольку является разумным существом [3, с. 40]. Такую справедливость автор называет *дистрибутивной*, в отличие от утилитаристской, «коллективной» справедливости. Философ заявляет: «Мы отвергаем здесь саму ситуацию, в которой благополучие всего общества достигается путем полного пренебрежения интересами отдельных его слоев, а не является в дистрибутивном смысле выгодным для всех» [2, с. 44]. Для того чтобы выгода была именно дистрибутивной, т.е. всеобщей, отказ от покушения на чужую жизнь, свободу и собственность должен быть именно взаимным, и здесь мы снова обращаемся к идее равноценности обмена. При этом, конкретная степень взаимного отказа и другие частные вопросы, должны решаться в демократическом дискурсе. Согласно убеждению Хёффе, «определенная мера справедливости, как со стороны граждан, так и со стороны представителей власти, относится к условиям функционирования демократии в правовом государстве» [3, с. 54].

Вслед за Платоном и Аристотелем, Хёффе, обращает внимание на то, что имеет значение не только политическая, но и личная справедливость, под которой он понимает нравственные принципы и установки, заставляющие индивида совершать добродетельные поступки и воздерживаться от порочных. По мнению философа, «личной справедливостью должны обладать граждане, чтобы они выполняли требования институциональной справедливости, как правило, добровольно и постоянно, противодействуя усилению власти государства. В случае жизненной несправедливости добродетельные граждане возмущаются и протестуют, даже оказывают гражданское неповиновение там, где это необходимо: личная справедливость противодействует скатыванию правопорядка до «государства беззакония» [3, с. 55]. Таким образом, личная справедливость дополняет политическую, создавая условия для создания государства доверия, солидарности и духовной свободы.

Выводы. Подводя итоги, необходимо отметить следующее. Активное проникновение информационно-коммуникационных технологий во все сферы жизни, превращение современного общества в сетевое общество, с одной стороны, и всё более широкое участие значительных масс людей в принятии политических решений, с другой, предъявляют особые требования к принципам справедливости. Философско-правовая концепция справедливости О. Хёффе представляет собой пример чрезвычайно актуальной постановки вопроса о справедливости в разрезе интересубъективного дискурса и делиберативной демократии. Последняя подвергается сегодня серьезной критике и должна искать новые аргументы, чтобы обосновать свое право на существование в политической палитре современного мира. В то время как многие ценности прошлого претерпевают серьезные трансформации, а то и совсем отвергаются, идея справедливости, несмотря на почтенную историю его существования, продолжает оставаться востребованной, выступает одними из системообразующих факторов культуры.

Список библиографических ссылок

1. Кант И. Метафизика нравов в двух частях // Сочинения : в 6 т. / под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гулыги, Т. И. Ойзермана. М. : Мысль, 1965. Т. 4, ч. 2. С. 107–438.
2. Хёффе О. Политика, право, справедливость. Основные положения критической философии права и государства. М. : Гнозис, 1994. 320 с.
3. Хёффе О. Справедливость. Философское введение / пер. с нем. М. : Праксин, 2007. 192 с.
4. Юм Д. Трактат о человеческой природе. Книга вторая. Об аффектах. Книга третья. О морали / пер. с англ. С. И. Церетели. М. : Канон, 1995. 416 с.

Получено 05.02.2021

УДК 340.132.1

Анатолій Матвійович ШУЛЬГА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7634-3665>

ФОРМАЛЬНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ОБ'ЄКТИВНОГО (ПОЗИТИВНОГО) ПРАВА

Проблема праворозуміння знаходить вираз у існуванні різного роду визначень *поняття права*, виокремленні його (права) відповідних істотних ознак, серед яких не завжди («за логікою речей») вказують на «*формальну визначеність*» як закономірну ознаку «об'єктивного (позитивного) права». Проте розуміння права як *нормативного регулятора* суспільних відносин є невіддільним від розуміння значення даної ознаки (право є системою формально визначених норм).

Пояснюється це тим, що (з огляду на такі парні філософські категорії як «форма» і «зміст») право («об'єктивне») має як *зміст* (норми права), так і *форми* свого зовнішнього існування (форми закріплення, вираження *норм права*): нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, судові прецеденти тощо. Поза *форм права* («джерел права») для юристів-практиків *норм права* не існує (інакше не розрізнити *право* і *сваволю*). При цьому доцільно зазначити: дефінітивне зведення змісту об'єктивного права до «норм права» не суперечить позиції, коли кажуть, що даним змістом є *норми права* і *принципи права* [1, с. 103]. Відсутність вказаного логічного протиріччя пояснюється тим, що за формою (способом) *нормативного* закріплення серед принципів права є

принципи-норми (принципи, що прямо закріплені в конкретних нормах права; наприклад, у ст. 8 Конституції України говориться, що в Україні «діє принцип верховенства права») і *принципи, які виводяться з норм* (шляхом узагальнення змісту низки норм права; наприклад, існування принципу законності припускає зміст ст. 19, ст. 68, ст. 129 Конституції України).

У багатьох державах (тих, що мають переважно *писане право*) більшість чинних *норм права* зовнішньо виражена («оформлена», «закріплена») у *законодавстві*: в *текстах* законів, інших актів-документів, що мають нормативний зміст. В Україні про законодавство традиційно говорять як про домінуючу (основну) форму права (є й інші), тому в літературі зазвичай звертається увага на таку ознаку права як «формальна визначеність». Дана ознака, зокрема, припускає зафіксованість (об'єктивізацію) норм права у *мовній формі*, у мові як певній знаковій системі.

Разом з тим, «формальна визначеність» (її слід відрізнити від «формальної обов'язковості» [1, с. 103]) як ознака права вказує і на особливість визначення *змісту* норм права, на те, що *норми права* чітко визначають *права й обов'язки* їх адресатів. Приміром, такої ознаки немає у норм моралі, котрі зазвичай формулюються як певний загальний *принцип* поведінки (приклади: «треба бути ввічливим», «треба поважати старших», «треба поважати померлих» тощо).

Говорячи трохи інакше, *норми права* чітко визначають межі *правомірного* (дозволеного) і *неправомірного* (забороненого) в поведінці суб'єктів права (адресатів норм права). Що загалом припускає існування у об'єктивного права «оцінної функції», оскільки для юриста-практика «норма права» – *критерій оцінки* поведінки як правомірної або протиправної («або – або», «*Tertium non datur*» – третього не дано). Відповідно існує зв'язок формальної визначеності норм права з *правовою кваліфікацією* («юридичною оцінкою») як складовою *стадій правозастосовочого процесу*, оскільки «правова кваліфікація» – це прийняття рішення (умовивід) про наявність або відсутності відповідності між ознаками конкретної (фактичної) поведінки суб'єкта права та ознаками поведінки (правомірної, протиправної), передбаченої нормою права.

Формальна визначеність норм права у *правове регулювання* суспільних відносин вносить *ясність*: сформульовані законодавцем норми містять однозначні визначення юридичних *понять* (поняття «юридичної особи», «злочину» тощо), точно визначають *санкції*, що застосовуються до порушників норм права й т. ін. Наприклад, немає необхідності сперечатися під час судового розгляду про те, що таке *злочин*, які він має *ознаки*. Відповідь на це питання сформульована законодавцем у відповідній статті Кримінального кодексу. Конкретизувати наведений приклад може наступний умовивід: *вбивство* є злочином, *вбивство* – це «умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині» (ст. 115 Кримінального кодексу України), тому *самогубство* або *замах на самогубство* не є злочином (з огляду на порівняння ознак вбивства, визначених законодавцем, і ознак самогубства).

Формальна визначеність норм права має істотне значення для діяльності юристів-практиків. Саме природа даної ознаки об'єктивного права є причиною того, що їх часто-густо обвинувачують у *формалізмі, канцелярщині, бюрократизмі*. Приміром, сенатор штату Небраска (США, 2007 р.) подав до суду позов проти Бога. У своєму позові сенатор зажадав, щоб Богові назавжди заборонили вести шкідливу діяльність, оскільки Бог неодноразово обрушував на людей повені, землетруси, урагани, епідемії, голод, посуху, війни тощо. Сенатор вирішив на прикладі довести необхідність змін, що не дозволять подавати в суд дріб'язкові й несерйозні скарги (його не влаштовує той факт, що конституція країни дозволяє кому завгодно подати позов проти кого завгодно). Але суд відмовив у розгляді позову. Мотив відмови – суто *формальний*: відсутність у позові домашньої адреси відповідача (у зв'язку із чим, не представляється можливим доставити повістку відповідачеві) [2].

Оскільки норми права, з огляду на їх «формальну визначеність» чітко і однозначно визначають: юридичні «права» та «обов'язки» суб'єктів права, моделі «можливої» та «належної» їх поведінки, *варіант* їх поведінки (т. зв. «імперативні норми») або *межі* їх поведінки (т. зв. «диспозитивні норми»), *санкції* (штрафні, правовідновлювальні, заохочувальні тощо) й т. ін., також доцільно звернути увагу, що формальна визначеність як ознака норм права має зв'язок і з «*принципом правової визначеності*». У п. 4.3 *мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27.02. 2018 р. зазначено, що «принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини» [3].*

Висновок: зазначене вказує, що «формальна визначеність» є істотною ознакою об'єктивного (позитивного) права (є системою формально визначених норм).

Список бібліографічних посилань

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Львів : Край, 2008. 224 с.
2. Суд відхилив позов сенатора США до Бога // Корреспондент.net : сайт. 16.10.2008. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/616842-sud-vidhiliv-pozov-senatora-ssha-do-boga> (дата звернення: 07.02.2021).
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців тринадцятого, чотирнадцятого пункту 32 розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання) : від 27.02.2018 № 1-р/2018 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18> (дата звернення: 07.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 340.69

Михайло Григорович ЩЕРБАКОВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8413-9311>

СУДОВА ЕКСПЕРТОЛОГІЯ ЯК КОМПЛЕКСНА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

У Харківському національному університеті внутрішніх справ вперше серед закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання більше двадцяти років викладається курсантам, слухачам і студентам спеціальна навчальна дисципліна «Судова експертологія». Введення в програми навчання майбутніх правозастосовників окремої дисципліни, яка присвячена виключно одному процесуальному інституту, пояснюється рядом причин.

По-перше, судові експертизи в даний час є однією з найбільш широко використовуваних форм застосування спеціальних знань у всіх видах судочинства. Розслідування і судовий розгляд кримінальних, адміністративних і цивільних справ щодо правопорушень та

спорів самих різних видів пов'язані з необхідністю призначення і провадження різного роду експертиз. По-друге, з середини минулого століття теорія судової експертизи виділилася в самостійну галузь наукового знання; сформувалася мережа спеціальних державних судово-експертних установ; значно розширився спектр судових експертиз, кількість видів яких перевищує пів сотні; вдосконалюється законодавство, що регулює судово-експертну діяльність. По-третє, окремі питання, пов'язані з порядком проведення судових експертиз та доказове значення висновку експерта розглядаються в таких навчальних дисциплінах, як кримінально-процесуальне право, цивільно-процесуальне право, адміністративно-процесуальне право, господарський процес, криміналістика. Особливості призначення і провадження відповідних експертиз вивчаються в курсах судової медицини, судової психіатрії, судової бухгалтерії. Разом з тим, в рамках зазначених дисциплін, виходячи з відведених робочими планами годин навчання, характеристики судових експертиз викладаються фрагментарно, вузькоспеціальне і не пов'язані між собою.

Тому багатогранна, складна судово-експертна діяльність викликає необхідність комплексного викладу всіх її сторін у взаємозв'язку. Все вказане призвело до формування навчальної дисципліни «Судова експертологія».

В процесі викладання «Судової експертології» пояснюються основні наукові, процесуальні, організаційні і методичні положення, що стосуються галузі судових експертиз.

Особливістю навчання цієї дисципліни є те, що матеріал викладається майбутнім правозастосовникам, яким в процесі роботи доведеться вирішувати безліч питань, пов'язаних з використанням спеціальних знань у формі судової експертизи: визначення виду експертизи і вибір експертної установи, збір матеріалів для надання експерту, визначення завдань експертизи, складання постанови (ухвали, заяви) про її проведення, в тому числі точне формулювання питань експерту, оцінка отриманого експертного висновку та його застосування в процесі доказування. Рішення всіх зазначених питань часто викликає суттєві труднощі, оскільки існуюча експертна діяльність виключно складна, правове регулювання її недостатньо уніфіковано, а в багатьох випадках суперечливо. Крім того, відсутній єдиний підхід у викладанні питань, пов'язаних з судово-експертною діяльністю.

В курсі «Судова експертологія» крім специфічних розділів докладно висвітлюються положення, які відносяться до суміжних галузей знань, кожна з яких має в сфері судових експертиз свій предмет дослідження.

У розділі наукових положень викладаються поняття судової експертизи та її відмінність від інших форм використання спеціальних знань; природа об'єктів, види методів судових експертиз, поняття методик дослідження; сутність родового і конкретного предмета експертизи; сучасна класифікація експертиз на підставі спеціальних знань й процесуальних критеріїв; види порівняльних зразків і вимоги, що до них висуваються; правила формулювання питань експерту; стадії проведення експертного дослідження; форми умовиводів експерта та ін.

Процесуальні основи експертизи включають ретельний розгляд прав, обов'язків, відповідальності судового експерта; вимог, яким має відповідати експерт, як обізнана особа; відмінності експерта від спеціаліста; компетенції та компетентності експерта; підстав призначення експертиз; структури постанови (ухвали) слідчого, судді про проведення експертизи; структури висновку експерта та повідомлення про неможливість проведення дослідження; критерії допустимості, належності, достовірності висновку експерта.

Викладання організаційних основ включає розгляд системи спеціалізованих державних експертних установ (служб) та їх функцій; порядок проведення експертизи в експертній установі; повноваження керівника експертної установи з організації провадження експертного дослідження та перевірки висновків експерта; порядку підготовки

та перепідготовки судових експертів; структуру державного Реєстру атестованих судових експертів та Реєстру методик судових експертів.

Блок тактичних основ проведення судових експертиз включає загальні положення тактики проведення експертизи на досудовому слідстві і в суді: особливості підготовчого етапу (збирання вихідної інформації, прийоми відбору слідів злочину, зразків порівняння та ін.), взаємодію ініціатора з експертом протягом її проведення; форми та правила оцінки висновку експерта; тактика допиту експерта.

В процесі викладання основ судової експертизи постійно акцентується увага курсантів, студентів на тому, що сама судова експертиза й докази отримані в ході її проведення, є результатом діяльності не тільки судового експерта, а і слідчого, судді, адвоката, державного обвинувача, які приймають участь в підготовці, призначенні судової експертизи, а також оцінюють її результати. Так, експертні завдання вирішуються судовим експертом, але ставляться перед ним особою, що призначила експертизу. Об'єкти експертизи досліджуються експертом, але збираються, зберігаються і надаються правозастосовником. У зв'язку з цим викладання «Судової експертології» має передбачатися з урахуванням особливостей підготовки майбутніх слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів, інших правників.

Багаторічний досвід викладання основ судових експертиз свідчить, що комплексний виклад різних сторін судово-експертної діяльності дозволяє здобувачам вищої освіти краще засвоїти основні положення щодо судових експертиз, систему судово-експертних установ, процесуальний порядок та особливості підготовки матеріалів до проведення експертного дослідження, оцінки отриманого висновку експерта та його значення як джерела доказів.

Одержано 09.02 2021

УДК 343.1:343.132(477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства

факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4771-0531>

ВИКОРИСТАННЯ ЗНАТЬ КРИМІНАЛІСТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ І ДІЗНАННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Протидія злочинності складається із системи та комплексного впливу на злочинність та окремі її чинники. З нами погоджуються й інші вчені. Так, А. А. Майоров, визначає, що існуючі способи реагування на злочинність можна представити у вигляді певної системи, а саме системи протидії злочинності, яка включає в себе заходи профілактичного і попереджувального впливу, як на окремі види злочинів, так і на злочинність в цілому. Така система має включати в себе засоби, способи і прийоми, що застосовують не тільки правоохоронні органи, але й органи місцевого самоврядування, громадські та інші організації, а також самі громадяни. При цьому, механізм реалізації протидії злочинності, вимагає серйозних зусиль не тільки з боку держави, але й суспільства та окремих індивідів. Очікуваний результат протидії злочинності може бути досягнуто тільки на основі використання широкого комплексу загально-

соціальних і спеціальних заходів попередження, [1, с. 57], що ми підтримуємо і це підтверджує актуальність обраної теми нашого дослідження. З цього питання С.М. Потапов зазначав, що криміналістика є наукою про судові докази - наукою доказового права і вона є діалектикою кримінального процесу, це процедура в динаміці, в розвитку; передбачає використання творчого підходу, ситуаційної зумовленості, наявності альтернативи в обранні певних шляхів, методів, прийомів, методик.

За визначенням сучасних криміналістів, криміналістика є самостійною галуззю наукового знання, яка привертає до себе увагу перш за все тим, що допомагає встановити істину, проникнути у невідоме. Її формування і становлення супроводжувалось гострими дискусіями та суперечностями. У сучасному стані є різні наукові позиції відносно предмету криміналістики, зокрема: 1) наука про розслідування злочинів; 2) наука про сукупність технічних засобів, тактичних прийомів та методичних рекомендацій. Однак відносно першої наукової позиції слід зазначити, що вона застаріла, оскільки на сьогодні розслідуються не тільки злочини але й кримінальні проступки. В той же час, всі вищезазначені наукові позиції звужують реальний предмет криміналістики і закономірності, які вона вивчає, але підкреслюють її забезпечувальний характер у протидії зі злочинністю. Вказане поняття враховувало основний зміст предмету криміналістики. На сьогодні у криміналістиці розглядають «двоєдиний» об'єкт пізнання, зокрема: злочинну діяльність (злочинну поведінку), діяльність з виявлення, розкриття, досудового розслідування слідчим і дізнавачем та встановлення істини у кримінальному провадженні. Найбільш панівним визначенням слід вважати наукову позицію В.Ю. Шепітька, який зазначає, що криміналістика це наука про закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації, що слугують основою для розроблення засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки та використання доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та попередження злочинів [2, с. 7-8]. Теоретичні напрями криміналістики потребують свого переосмислення з урахуванням реформування правоохоронних органів, експертних установ, прокуратури і судових інстанцій, появи нових учасників кримінального провадження - дізнавача, керівника органу дізнання та ін. та напрацювання її нових концепцій.

У сучасному стані розвиток криміналістики характеризується формуванням загальної та окремих теорій, розробкою і запровадженням сучасних науково-технічних розробок, засобів зв'язку, телекомунікаційних та інформаційних мереж і технологій у практику протидії злочинам і кримінальним проступкам, що пов'язано з удосконаленням прийомів криміналістичної тактики та розробкою сучасних методик розслідування нових видів кримінальних правопорушень. Накопичення нових наукових знань на певних історичних етапах призводить до змін наукової парадигми криміналістики, зокрема зміни систем пануючих ідей. Криміналістика це наука, яка удосконалюється в динаміці, змінюються її межі, сфери впливу, запроваджуються нові напрями та пропонуються нові теорії. Одним із важливих напрямів криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового розслідування і дізнання у протидії з кримінальними правопорушеннями є запровадження сучасних інновацій. Їх запровадження у діяльність слідчого, дізнавача, прокурора, детектива, працівника оперативного підрозділу Національної поліції, працівників Служби безпеки України, НАБУ, Державного бюро розслідувань та ін. зумовлена обов'язками щодо вирішення великої кількості задач у розумні, але обмежені строки; браком технічних засобів, що є на сьогодні на озброєнні відповідних правоохоронних органів; наявними проблемами у координації та взаємодії з відповідними спеціалістами, фахівцями різних галузей знань та оперативними працівниками; браком та дефіцитом інформації про розслідувану подію, що відбулася в минулому; обмеженість надійних джерел отримання відповідної інформації; протидією досудовому розслідуванню зі сторони заінтересованих осіб. Запровадження інновацій сприяє

підвищенню ефективності досудового розслідування і дізнання та не уможливлення помилок або їх зменшенню в такій діяльності і може здійснюватись в наступних заходах: а) розробка та запровадження у практичну діяльність новітніх науково-технічних засобів з метою виявлення, збирання, фіксування та оцінювання і попереднього дослідження доказів; б) опрацювання пропозицій щодо впровадження нових телекомунікаційних та інших інформаційних технологій в діяльності слідчого, дізнавача, прокурора; в) розроблення нових прийомів, методів, методик проведення окремих слідчих (розшукових) дій та досудового розслідування і дізнання у цілому. За визначенням В. Гончаренка у прикладному розумінні розвиток криміналістики постійно характеризувався постійним залученням, удосконаленням або пристосуванням для своїх потреб досягнень природничих і технічних наук [3, с. 75-76], що ми підтримуємо. Криміналістична техніка є розділом криміналістики, який виник внаслідок запровадження досягнень природничих і технічних наук для виявлення слідів кримінальних правопорушень та отримання іншої криміналістично необхідної інформації.

Розширення і оновлення переліку науково-технічних засобів, що використовуються у протидії кримінальним правопорушенням при дотриманні кримінального процесуального механізму, виносить питання про доцільність перевірки їх науковості, заборону використання антинаукових прийомів, та тих з них, що не відповідають принципу демократичності та доктринальності кримінального судочинства. Для того, щоб науково-технічні засоби при виявленні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень сприяли підвищенню якості і ефективності досудового розслідування пропонується більш широко застосовувати допомогу спеціалістів. Не випадково в чинному КПК України у 2012 році введено новели, які доповнювались й у 2020 році, зокрема: ст. 71 «Спеціаліст» і ст. 72 «Відповідальність спеціаліста» [4]. Крім цього, у підрозділах районних відділів поліції та при слідчих управліннях ГУНП в областях згідно наказу Голови Національної поліції від 24.12.2020 року «Про організаційно-штатні зміни» замість посад «інспекторів-криміналістів» (введених раніше у 2017 році), перейменовано у посади «спеціалістів-криміналістів», завдання яких призначено надавати допомогу слідчим поліції при проведенні оглядів місць події вчинених кримінальних правопорушень та при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та ін.

На сьогодні одним із найбільш важливих досягнень ХХ століття в даній сфері є розроблення і впровадження методів ДНК-аналізу у діяльність правоохоронних органів, установ судової експертизи і судових інстанцій з метою збирання, дослідження, оцінки та використання орієнтуючої та доказової інформації у кримінальному судочинстві. До цього часу у національній криміналістиці не приділялось належної уваги питанням криміналістичного дослідження ДНК (молекулярно-генетичним дослідженням), що має наслідком відсутності навчально-методичної літератури з даного напрямку. Не здійснено і єдиного підходу щодо визначення місця молекулярно-генетичного аналізу в судовій експертизі, паралельно розвиваються криміналістичний і судово-медичний аспекти цієї проблематики. В Україні молекулярно-генетичні експертизи почали проводити у 1988 році, зокрема експертом П. Івановим у справі розумово відсталого бродяжки Сопова, якого було викрито у зґвалтуванні та вбивстві двох літніх жінок [5]. Разом з тим, за визначення Степанюка Р.Л., Перліна С.І., Кікінчука В.В. у правоохоронній діяльності молекулярно-генетичні дослідження з кожним роком відіграють все більшу роль у протидії тяжким злочинам проти життя та здоров'я громадян, проти статевої свободи і статевої недоторканності, проти власності та ін. В умовах військових дій на сході України та збільшення терористичних загроз вагоме значення має застосування можливостей таких досліджень з метою встановлення особистості невпізнаних трупів та їх частин, обгорілих трупів та ін. Окрім цього, методи ДНК-аналізу ефективно використовуються у цивільному судочинстві при вирішенні справ про встановлення батьківства,

визначення біологічної спорідненості людей у випадках виявлення бездомних дітей та неповнолітніх, осіб які втратили пам'ять та ін. таким чином, судова молекулярна генетика, по суті є міждисциплінарною сферою наукових знань, досягнення якої активно використовується в криміналістиці і судовій медицині. Її криміналістичне значення є особливо важливим, тому що ідентифікація особи за її генетичними ознаками відноситься до числа найбільш точних методів ототожнення людини. У свою чергу генотипоскопія як розділ криміналістичної техніки має зайняти гідне місце у структурі криміналістичної науки, а відповідні положення стати частиною фахової підготовки юристів, зокрема майбутніх слідчих, прокурорів, адвокатів і суддів [6, с. 7-8], що ми підтримуємо.

На сьогодні досить актуальним напрямом удосконалення діяльності слідчого, дізнавача, прокурора є її комп'ютеризація, тому, що вони не можуть працювати без створення інтегрованих баз даних, інформаційних систем, які можуть в багато разів спростити пошук, аналіз, передання та оброблення інформації. Правоохоронні органи та експертні установи використовують наступні інформаційні системи : автоматизовані, експертні, консультаційні системи штучного інтелекту, криміналістичні, інформаційно-аналітичні, системи оброблення статистичної інформації, оперативно-розшукові та ін. За останні роки сталися суттєві зміни у визначенні предмету криміналістичної тактики, а її становлення характеризується нерівномірністю розвитку, гіперболізацією окремих її частин і напрямів. Згідно генезису цього питання встановлено, що в окремі часи була тенденція до вивчення тактики злочинної діяльності, вивченням особи і типу злочинця, пізніше набув напрям слідчої тактики та напрацювання прийомів слідчої діяльності. За дослідженням встановлено, що криміналістичне забезпечення діяльності органів досудового слідства і дізнання складається із напрацювання і впровадження систем тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій, їх систем у вигляді тактичних комбінацій, типових тактичних комплексів та тактичних операцій. За визначенням В.Ю. Шепітька сучасний стан криміналістичної теорії дає змогу поставити питання щодо необхідності розроблення і застосування систем тактичних прийомів, які виступають оптимальним засобом виявлення доказової інформації та її використання у судово-слідчій практиці [2, с. 112], що ми підтримуємо. За результатами емпіричних досліджень І.М. Комаров обґрунтував, що проанкетовані ним працівники слідства і дізнання заявили про те, що вони застосовують криміналістичні операції у своїй практичній діяльності, а 75% із них вказали на особливу необхідність у цьому криміналістичному способі при розкритті, розслідуванні та попередженні складних злочинів. Згідно нашого опитування працівників поліції, які проходили підвищення кваліфікації у 2020 р., про вказану тенденцію вказали 89,9% працівників досудового розслідування поліції та 93,7% працівників Державного бюро розслідування.

Синтезуюче значення та роль у криміналістиці виконує криміналістична методика, що поєднує рекомендації криміналістичної техніки та тактики яка допомагає досудовому розслідуванню певних видів кримінальних правопорушень. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень є частиною криміналістики в якій розглядаються методи і засоби, що використовуються при виявленні, розкритті та розслідуванні певних видів та груп кримінальних правопорушень на підставі криміналістичної характеристики та типових слідчих ситуацій [7, с. 33-39]. Більш поширено відносно криміналістичної методики надає визначення відомий криміналіст В. Журавель, який зазначив, що криміналістична методика як система знань і самостійний розділ криміналістики має вдосконалюватись через узагальнення та теоретичне пояснення накопиченого емпіричного матеріалу і пізнання наукових фактів, що належать до сфери вчинення , розкриття та попередження кримінальних правопорушень ..., доцільно викладати методичні рекомендації у найбільш доступній для сприйняття формі, в тому числі у вигляді певних алгоритмічних схем, які реалізуються на базі сучасних комп'ютерних технологій. [8, с. 177-178], що ми підтримуємо.

Таким чином криміналістичне забезпечення роботи слідчого і дізнавача при протидії злочинності можна класифікувати за такими напрямками : техніко-криміналістичний – за рахунок запровадження і розроблення нових науково-технічних засобів, техніко-криміналістичних прийомів, телекомунікаційних та інших сучасних інформаційних технологій; організаційно-тактичний - за рахунок напрацювання відповідної тактики досудового розслідування і слідчих дій при запровадженні новітніх тактичних прийомів і алгоритмів та їх систем, використання при цьому тактичних операцій і оперативних комбінацій; методичний – формування і запровадження окремих криміналістичних методик. Системне криміналістичне забезпечення досудового розслідування, яке проводиться слідчим і дізнавачем, сприяє удосконаленню виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, здійсненню протидії кримінальним правопорушенням відповідно до наукових пропозицій і рекомендацій щодо організації їх службової діяльності. Втім, підняті питання не є остаточними та підлягають окремому дослідженню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань

1. Майоров А. В. Виктимологическая модель противодействия преступности : монография. М. : Юрлитинформ, 2014. 224 с.
2. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юрид., 2007. 432 с.
3. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном производстве (методологические вопросы) : монография. Киев : Вища шк., 1980. 160 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 18 вересня 2020 р. Харків : Право, 2020. 428 с.
5. Мостовщиков Е. Профессор на тропе войны. *Русский репортер*. 2014. № 4 (342). С. 38–44.
6. Степанюк Р. Л., Перлін С. І., Кікінчук В. В. Криміналістичне дослідження ДНК: технології та можливості : навч. посіб. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 144 с.
7. Герасимов И. Ф. Общие положения методики расследования преступлений // Криминалистика : учебник / под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. М. : Высшая шк., 1994. С. 325.
8. Журавель В. А. Сучасні концепції формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. Вип. 2 (49). С. 177–184.

Одержано: 09.02.2021

УДК 343.24+343.27

Андрій Миколайович ЯЩЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3956-3487>

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ, ЗМІСТУ, ПІДСТАВ, ВИДІВ І ФОРМ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Правове реагування на порушення кримінально-правових заборон здійснюється завдяки реалізації органами кримінальної юстиції низки каральних і некаральних заходів кримінально-правового характеру. Особливе місце і роль серед таких заходів традиційно належить кримінальній відповідальності, що обумовлюються, у першу чергу,

підставою і умовами такої відповідальності, змістом, початком її настання і моментом закінчення, а також видами і формами реалізації. Наукові підходи щодо розуміння зазначених складових залишаються дискусійними серед вітчизняних і зарубіжних науковців. У зв'язку з цим хотілося б зазначити таке.

1. Останнім часом дедалі частіше, принаймні, вітчизняними дослідниками звертається увага на те, що кримінальну відповідальність не слід ототожнювати виключно з обов'язком зазнати покарання, оскільки зміст цього правового явища водночас або окремо можуть становити також і деякі інші заходи кримінально-правового характеру, засновані на примусі або заохоченні. Зважаючи на це, ми схильні вважати, що кримінальна відповідальність є особливим елементом у механізмі кримінально-правового реагування держави стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, що зводиться до вимушеного зазнавання нею державного осуду, а також примусу у формі різних за ступенем суворості видів покарань та (або) інших заходів кримінально-правового характеру, визначених в обвинувальному вирокі суду і покладених на таку особу спеціальними органами держави з моменту набрання ним чинності. Як правовий феномен вона характеризується наступними ознаками: 1) кримінальна відповідальність зводиться до засудження (осуду), що виражається в державному примусі, пов'язаному з призначеним винному покаранням та (або) застосованими іншими заходами кримінально-правового характеру; 2) осуд особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, здійснюється від імені держави; 3) вид і міра обмежень особистого, майнового й іншого характеру, а також окремих обов'язків встановлюються виключно кримінальним законом і здійснюється тільки судом; 4) зазнавання обмежень або виконання обов'язків завжди має вимушений, а не добровільний характер; 5) кримінальна відповідальність є наслідком вчинення кримінального правопорушення виключно фізичною особою у віці, з якого може наставати така відповідальність; 6) кримінальна відповідальність має власний механізм реалізації, який складається з певних елементів і в роботі якого беруть участь норми кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства. Отже, змістом кримінальної відповідальності є засудження (осуд) кримінального протиправного вчинку та суб'єкта його вчинення і визначення у зв'язку з цим в обвинувальному вирокі суду виду і меж обмежень чи позбавлень його законних прав та інтересів, а також певних зобов'язань або відмова від цього.

2. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом. За наявності вказаної підстави кримінальна відповідальність настає за умов відсутності підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності, а також обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння. Наслідком вчинення особою зовнішньо подібного із кримінальним правопорушенням суспільно корисного (соціально прийняттого) та правомірного вчинку є виключення кримінальної відповідальності.

3. Початковим моментом настання кримінальної відповідальності є день набрання обвинувальним вирокі суду законної сили (Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 № 9-рп/99). Обвинувальний вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого кримінальним процесуальним законодавством, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги обвинувальний вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції (ч. 1–4 ст. 532 КПК). Кримінальна відповідальність має місце протягом часу відбування призначеного судом покарання або протягом іспитового строку у випадку застосування інших засобів впливу, а також в окремих випадках протягом певного часу до моменту погашення або зняття судимості (ч. 3 ст. 75, ч. 1 ст. 79, ст. 89 КК). У разі засудження особи без призначення покарання момент

закінчення кримінальної відповідальності обумовлений днем набрання обвинувальним вироком суду законної сили (ч. 3 ст. 88 КК).

4. У чинному кримінальному законодавстві України можна виокремити такі види негативної (реальної) кримінальної відповідальності суб'єктів кримінального правопорушення: а) кримінальна відповідальність повнолітніх суб'єктів кримінального правопорушення; б) кримінальна відповідальність неповнолітніх суб'єктів кримінального правопорушення.

5. Системний аналіз положень чинного кримінального законодавства України дозволяє також репрезентувати наступну систему форм реалізації кримінальної відповідальності:

– засудження винного без призначення покарання (ч. 3 ст. 88 КК). Йдеться про випадки, коли наявні обставини, що виключають можливість призначення покарання. Наприклад, жодне з видів покарань, визначених у санкції ч. 1 ст. 185 КК, не може бути призначено особі, яка вчинила передбачену у диспозиції цієї частини статті крадіжку, у віці від 14 до 16 років і не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення;

– засудження винного і звільнення від покарання (ч. 4 і 5 ст. 74, ч. 2 ст. 84 КК);

– засудження винного і звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК);

– засудження винного і звільнення від покарання із застосуванням одного або декількох обмежувальних заходів (ст. 91-1 КК);

– засудження винного з призначенням індивідуалізованого покарання та його реальне відбування в установах виконання покарань (класична форма), в тому числі корегування покарання під час його призначення (ст. ст. 53–64, 65–73 КК); осуд винного з призначенням індивідуалізованого покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, із застосуванням одного або декількох обмежувальних заходів (ст. 91-1 КК); осуд винного з призначенням індивідуалізованого покарання із застосуванням примусових заходів медичного характеру до осіб, визнаних обмежено осудними (п. 2 ч. 1 ст. 93 КК); осуд винного з призначенням покарання та застосуванням примусового лікування (ст. 96 КК); осуд винного з призначенням покарання і застосуванням спеціальної конфіскації (ст. 96-1, 96-2 КК);

– засудження винного і звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. ст. 75–79, 104 КК);

– засудження винного і звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК);

– осуд уповноваженої особи юридичної особи, яка від імені та (або) в інтересах юридичної особи вчинила кримінальне правопорушення, з призначенням виду та розміру покарання, а також застосуванням інших заходів кримінального правового характеру, водночас із застосуванням примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Підбиваючи підсумок зазначимо, що кримінальна відповідальність залишається ключовим заходом державного реагування на порушення кримінально-правових заборон. Будучи складним правовим феноменом, вона за своєю суттю є особливим елементом у механізмі кримінально-правового реагування держави стосовно особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, зміст якого не зводиться виключно до покарання такої особи. Це, у свою чергу, обумовлює можливість її реалізації у низці різних форм, не обмежуючись традиційними, як відомо, трьома таким формами.

Одержано 08.02.2021

UDC 378.014.24:351.74:321.7

Oleksandr Volodymyrovych TIAGLO,

*Doctor of Philosophical Sciences, Full Professor,
Professor of Department of Social Sciences and Humanities
of the Kharkiv National University of Internal Affairs;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0721-1153>*

OUR PARTICIPATION IN THE RESEARCH AND PRACTICE INTERNATIONAL PROJECTS (2000–2011)

As a leading educational unit in the Ukrainian law-enforcement system, our university has participated many different international events and projects. Now I would like to report about our research and practical activity in frame of two long-term Ukrainian – Canadian projects, namely "Democratic Education" (1998 – 2003) and "Building Democracy" (2004 – 2011). These projects were completed in cooperation of Kharkiv National University of Internal Affairs, Kyiv National Pedagogical University, and Queen's University (Kingston, Ontario) under support of the Ukrainian Ministry of Education and Science and the Canadian International Development Agency. Both these projects received a positive assessment in the relevant world literary sources (see, e.g., [1, p. 84-85]).

In 2000 in accordance with the first project, a group of Ukrainian higher school educators, including Assistant Professor Marina Shapovalenko and me, visited Queen's University. Here we got a raw of the high-quality lectures, seminars, consultations, and discussions devoted to current problems in politics, economics, cultural life delivered by famous Professors – George Perlin, Will Kymlicka e.a. We were involved into the stream of contemporary West researches and received important knowledge concerning both mature democracy and democratization process, actual for the post-soviet Ukraine. It was very valuable experience really.

Returned to our country, we with Ukrainian and Canadian colleagues were continuing activity in frame of these projects by few ways. First of all, a set of professional development workshops "Foundations of Democracy" for hundreds of pedagogues from different Ukrainian universities were organized. Due to this activity and hard support of Rector of our university militia general-colonel Oleksandr Bandurka a special workshop targeted to the law-enforcement universities educators was realized in Pushcha-Vodytsia near Kyiv (2002, September 29 – October 6, 2002) (see about this event, e.g., [2]). An original textbook "Foundations of Democracy" was composed, printed and widespread all over Ukraine to support such activity [3]. In addition, special course "Protection of Human Rights" for the militia newcomers was worked out and introduced in our and some other universities. We equipped this course by necessary resources – textbook, chrestomathy, and methodical guide [4] – [6]. Vice-Rector Valentine Venedictov, Professor Oleg Martselyak, Assistant Professors Petro Tsymbal and Valentine Chub made significant contribution to this activity.

Later, in frame of the "Building Democracy" project, the workshop activity was continuing with special accent on our domestic problems of democratization including democratization of the law-enforcement system. Among the most important publication of this project, I would like to point out a practical guide for militia officers how to protect the people' rights and secure public order during the election process [7]. We published this guide with a circulation of 40 000. Law-enforcement officers used it during the election to Verchovna Rada, that is Ukrainian Parliament, in 2006. Three years later, improved version of the guide were used in frame of the presidential election [8].

A collection of research articles "Democratic Policing" was composed and published in 2011 [9]. This collection included translation of articles written by world-known experts from Australia, Great Britain, Israel, Italy, Canada, and the USA. With relevant comments of the

Ukrainian specialists, they are devoted to wide spectrum of problems related to the policing under conditions of democracy or democratization. For instance, basic principles of policing (rule of law, accountability of law-enforcement personnel, etc.), current tasks (policing in multicultural societies, policing of protest action, building of public trust, etc.), difficulties with personnel (police crimes, corruption, etc.) were explicated and critically analyzed. Most of these articles are still actual both for Ukrainian researchers and for ordinary law-enforcement officers, professionals in field of law.

Therefore, the conclusions are: 1) personnel of Kharkiv National University of Internal Affairs had accumulated significant positive experience in co-work with Canadian colleagues during realization of two big projects of both research and practical value; 2) results of these projects were introduced to real practice of the Ukrainian law-enforcement system in order to support complex and severe democratic transformations; and 3) today we are still open for similar international cooperation.

List of References

1. Javorsky J. Political Science in Canada on Post-Independence Ukraine. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*. 2018. Vol. 5, No. 1. Pp. 71–90. URL: <https://www.ewjus.com/index.php/ewjus/article/view/371/pdf> (Accessed 23.01.2021).
2. Тягло О. В. Інструменти формування демократичного менталітету українського правоохоронця // Проблеми гуманітарної підготовки працівників ОВС в умовах Європейської інтеграції : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11–12 квіт. 2003 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2003. С. 34–38.
3. Основи демократії : навч. посіб. / за заг. ред. А. Колодія. Київ : Ай Бі, 2002. 684 с.
4. Забезпечення прав людини правоохоронними органами : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Тягла. Київ ; Харків : Ай Бі, 2005. 101 с.
5. Права людини та їх забезпечення за умов суспільних змін : метод. рек. / уклад.: О. В. Тягло, П. В. Цимбал. Київ ; Харків : Ай Бі, 2005. 48 с.
6. Забезпечення прав людини : хрестоматія / ред.-уклад. О. В. Марцеляк. Київ ; Харків : Ай Бі, 2005. 134 с.
7. Компетенції міліції України в охороні прав громадян та громадського порядку під час виборчого процесу: короткі методичні рекомендації. Київ ; Харків, 2006. 16 с.
8. Компетенції міліції України в охороні прав громадян та громадського порядку під час виборчого процесу : метод. рек. / за заг. ред. О. І. Савченка. Львів : Астролябія, 2009. 23 с.
9. Демократичне поліціювання : зб. наук. ст. / за заг. ред. О. М. Бандурки, Дж. Перліна. Львів : Астролябія, 2011. 492 с.

Одержано 25.01.2021

УДК 004.032

Антоніна Анатоліївна БАДАН,

кандидат філологічних наук, доцент,

професор Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»,
завідувач кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-00014-5898-439>

МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

У сучасному глобалізованому світі поряд з трансформацією глобальних культур у бік глобалізації культури індивідуалізму як культури, що опирається на свободу розвитку індивіда та сприяє умовам такого розвитку паралельно відбувається трансформація

мовного середовища. Загальновідомим є той факт, що мова - це головне знаряддя комунікації, так само як найважливіша компонента національної культури.

Україна, яка неухильно просувається разом з Європою від глобальної культури трайбалізму (за винятком Німеччини та північноєвропейських країн, що традиційно сповідували індивідуалізм, витоками якого є кальвінізм та протестантизм у широкому сенсі) у бік індивідуалізму [1], неухильно мала зазнати змін мовного середовища.

Таким чином, дихотомія глобалізації та культури індивідуалізму чітко проявляється на усіх рівнях трансформації культур. Відомий американський політолог З.Бжезінський описує цей процес таким чином: «Американські акценти на політичній демократії та економічному розвитку, таким чином, єднає просте ідеологічне послання, яке промовляє до багатьох: прагнення індивідуального успіху збільшує свободу і створює достаток... Індивідуальна самореалізація проголошується даним від бога правом, бо дає приклад і створює достаток Ця доктрина приваблює енергійних, амбітних і конкурентноздатних» [2, с. 38-39].

Ідея самореалізації індивідів і націй, що ґрунтується на глобальній культурі індивідуалізму (читаймо, культурі США), де мовою комунікації є саме англійська, все більш акцентується у роботах мовознавців та культурологів. Так, експерти її називають "tool of prosperity" («знаряддя процвітання») [3]. Відзеркалення цього аргументує у інших ствердженнях про незаперечну глобальність американської культури та її культурне домінування у світі. Це американські телепрограми, фільми, музика, звички та манери.

Якщо в 90-х роках ХХ сторіччя поряд із англійською як *lingua franca* існувала французька (як міжнародна мов спілкування та документації морських подорожей та транспорту), а англійська опиралась на її британський варіант, то вже на початку ХХІ століття американська англійська заповонила увесь світ: «Мова Інтернету – англійська, і переважна частина глобальної комп'ютерної балаканини також походить із Америки, впливаючи на зміст глобального спілкування. ... Випускників американських університетів можна знайти майже в кожному урядовому кабінеті на всіх континентах» [2, с. 37].

Отже, мовне середовище держави Україна, яка разом з усім світом зазнає трансформації культури і стає одним із гравців глобалізованого світу, безперечно, зазнає серйозних змін. Це не тільки повернення української як мови державного і культурного спілкування, але, насамперед, насичення її запозиченнями, що вже не адаптуються під норми української мови. Це вже не просто інтернаціоналізми типу «спутник» або «снайпер», це шквал професійної та загальноживаної лексики на кшталт «маркет», «вакцинація», «нокдаун», «буллінг», «модератор», «фейк», «трансфер», «інсайдер», «тур», «гаджет», «слоган», «розшарити», тощо.

Звичайно, більшість англійських запозичень має свої українські відповідники, але реалії життя, стрімкий розвиток технологій та різноманітних галузей виробництва переважають та випереджають розвиток перекладацьких технологій.

Поряд з вищезазначеними причинами не останнє місце відіграє і той факт, що нові лексичні прошарки органічно вписуються у міжнародні комунікації, оскільки усі без винятку національні мови зазнають впливів американізмів, які приходять через мовний канал. Глобалізаційні процеси все більше охоплюють усі сфери життя, і таким чином, унеможливають успішне просування уперед.

Інша ситуація спостерігається всередині країни. Суспільство впевнено і неминуче просувається до прірви (*the great divide*) між тими, хто володіє англійською і здатен у запозиченнях пізнавати англійські слова, не маючи проблем у житті ні на вулиці, ні у метро, ні в Інтернеті і тими «хто не встиг сісти у поїзд» (*old-timers*). Останні вимушені оволодівати значеннями запозичень на практиці: піди до маркету, розшарити інформацію, працювати над старт-апом.

Всеохоплююча тенденція сучасного суспільства підготувати молоді генерації до нових викликів створюють атмосферу тотального виклику усьому суспільству, і особливо

освітням вищої школи. Болісне намагання адміністрації за будь-яких умов виховати викладачів, здатних читати лекції англійською мовою, без належних умов експрес-методом призводять до напруги всередині освітянської спільноти і великої кількості «фейкових» сертифікатів володіння рівнем B2.

Натомість, потреба у системному аналізованні становища на українському просторі та ретельна і поступова робота експертів були б кращою альтернативою.

Окрім того, паралельно має йти робота по штучному створенню англомовного середовища, яке вже є у багатьох європейських країнах (це не стосується традиційно англомовних північноєвропейських країн, у першу чергу Нідерландів та Швеції, де англійською володіє майже усе населення незалежно від віку та освіти). В Україні переломним етапом мало би стати створення англомовних осередків на усіх етапах навчання: ігрових занять з малюками у дитячих садках, спеціальні технології навчання у школі, але обов'язково із аудіюванням автентичного мовлення носіями англійської, переглядом телеканалів англійською мовою, робота з комп'ютерними програмами з вивчення мови, переписка з носіями мови електронною поштою, тощо.

Окремою темою є навчання у вищій школі. Досвід підготовки перекладачів у Національному технічному університеті «ХПІ» вже протягом двадцяти років дає можливість стверджувати, що саме залучення мультимедійних засобів на практичних заняттях в аудиторії через плазмовий екран створює умови моделювання мовних ситуацій як альтернативи навчання виключно через опосередкування викладачем. До цього ж, успішна технологія залучення усіх студентів до виступів у англомовних п'єсах на великій сцені Палацу Студентів у присутності великої кількості глядачів дає змогу перемагати страх публічного спілкування та автоматизації навичок говоріння у Театрі англійських мініатюр.

Отже логічним висновком щодо того, як на Україні долучитися до європейських мовних стандартів, є зусилля усіх освітянських спільнот на чолі з Міністерством освіти та науки неухильно йти шляхом популяризації англійської як мови міжнародного спілкування через мас-медіа та утворення англомовних осередків в закладах освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Leaptrott N. Rules of The Game: global business protocol. Thomson Executive Press, a Division of South-Western College Publishing, 1996. 347 p.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця / пер. з англ. О. Фешовець. Харків : Ранок ; Фабула, 2019. 288 с.
3. d'Astoli P. The importance of learning foreign languages in today's world // LinkedIn : сайт. 27.01.2016. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/importance-learning-foreign-languages-todays-world-paul-d-astoli> (дата звернення: 02.02.2021).

Одержано 03.02.2021

УДК 159.9.072.432

Борис Олексійович БАЗИМА,

кандидат психологічних наук, доцент,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1005-1920>

ТИПИ БЛОГЕРІВ «ЖИВОГО ЖУРНАЛУ»

Феномен «блогерства» зараз добре відомий і поширений. Можна сказати, що блогерами в тій чи іншій мірі є, практично, всі користувачі соціальних мереж. Але, перш за

все, це стосується спеціалізованих Інтернет - платформ для блогерів, наприклад, такий, як LJ (ЖЖ, «Живий журнал»), який є одним з найстаріших блогосервіс. Блогери можуть бути розглянуті як неформальні провідники дистанційного навчання в кіберпросторі. Тому вивчення і типологізація цих «викладачів» є актуальним завданням в системі розвитку дистанційної освіти та відповідних методик.

Вивчення блогерів «Живого журналу» було розпочато нами ще в «нульових роках» 21 століття та спиралося на оригінальну методика визначення типів ЖЖ-блогерів. Дана методика аналізує кількісні показники загальної активності «народних журналістів», виявлені з інформацією «Профілю» блогера: час ведення щоденника, кількість записів, кількість відправлених і отриманих коментарів, кількість друзів і кількість тих, у кого блогер в друзях, членство в спільнотах, кількість інтересів та ін.).

В результаті математичної обробки (кореляційний і факторний аналіз) було виявлено три основні показники («плодючість», «залученість» і «декларативні інтереси»), за допомогою яких можна охарактеризувати ЖЖ-користувачів, віднісши їх до одного з 8 емпіричних типів блогерів «Живого журналу».

1. Фаворити. У них відзначаються високі показники всіх трьох чинників. Ведуть свої журнали не обов'язково довго (від 6 місяців до 2-х років), записи роблять майже кожен день (в середньому, по дві на добу), активно коментують пости інших (не менше 20-30 в день), але, в цілому, більше отримують коментарів до своїх записів (30-40 коментарів до посту). Середня кількість інтересів «фаворитів» близько 90, друзів не менше 150 (в середньому, 307), але завжди більше показник «в друзях». Як правило, вони члени різних спільнот, і їх можна назвати «лідерами думок». Вони популярні і авторитетні.

2. Старі авторитети. У цьому випадку спостерігаються високі показники перших двох чинників, але низькі - третього. «Старі авторитети» ведуть свої блоги досить довго (не менш року). Однак пишуть в них рідше, ніж перший тип, в середньому, це одна запис в день. Коментують 4-5 разів на день. Інтересів не більше 52. Друзів не більше 300-400 (в середньому - 283). Складаються, приблизно, ніж в 45 співтовариствах. Вони популярні в більш вузьких колах, але досить відомі і авторитетні. Їх репутацію можна вважати усталеною, але, мабуть, ресурс зростання популярності вони вичерпали або не прагнуть її завойовувати в подальшому.

3. Педантичні авторитети. Помічені високі показники першого і третього факторів, але низькі - другого. Ведуть свої журнали не менше року, залишають 1-2 записи в день, коментують 9 раз в день, але їх коментують рідше - до 6 разів на день. Інтереси широкі, що не менше 59. Педантичність пояснюється дуже серйозним підходом до вибору друзів. В середньому, кількість френдів становить 80 ЖЖ-юзерів. Їх самих, навпаки, в друзі обирають частіше - в середньому, близько 120 користувача погоджуються читати блог «педантичного авторитету». Складаються, приблизно, в 30 співтовариствах. Їх можна назвати «авторитетними журналістами, мають свою думку, до якого багато прислухаються, але вони дещо гордовито, що не дозволяє широким блогерського колам увійти в коло їх шанувальників.

4. Вузькі авторитети. У них відзначаються високі показники першого, але низькі - другого і третього факторів. Вони давно ведуть свої журнали, в середньому, до 2-х років. Записи ведуть не зовсім регулярно: в середньому - 1 запис. Коментують до 5 разів на день, отримують у відповідь коментарів до 6. Інтересів порівняно небагато - 27. Кількість друзів, в середньому, 100 користувачів. Складаються не в більш ніж 40 спільнотах, 17 - в середньому. Їх добре знають «в вузьких колах», у них склався своє коло читачів, який розширюється за згодою автора вкрай рідко.

5. Претенденти. При низькому першому факторі спостерігаються високі значення 2-го і 3-го. Ведуть свій журнал, в середньому 200-300 днів. Пишуть в нього далеко не кожен день. Більше коментують (5-6) і отримують коментарів (6-7). Один з найвищих рівнів інтересів, в середньому - 100. Складаються, в середньому, в 32 співтовариствах.

6. Коментатори. Тут відзначається високий рівень другого показника і низький рівень першого і третього показників. Серед них є і ті, хто недавно почав вести журнал (4-5 місяців), і так звані «старожили» ЖЖ-руху (2 роки). Записів, зазвичай, роблять небагато. Не частіше, ніж раз на 2 дні. Бувають значні перерви. Більш активні в процесі коментування чужих постів. Показник інтересів невеликої - 21.

7. Хто не визначився. Перші два чинника у даного типу низькі, але високий - третій. Терміни ведення журналу в діапазоні від 4-х місяців до півтора років. Записи роблять не частіше раз в два дні, з перервами. Коментують також нерегулярно, в середньому по 2-3 коментаря. Інтереси широкі, в середньому - 83. Друзів і «в друзях» трохи, 56 і 42 відповідно. У спільноти особливо не пишуть, максимум - в 35, в середньому - в 17.

8. Спостерігачі. Всі три чинники мають низькі значення. Як ЖЖ-користувачів існують від 4-х місяців до 1,5 років. Записів мало, іноді і відсутні зовсім. В середньому, пишуть раз в три дні. Коментують також рідко, вибірково. Відповідних коментарів отримують і того менше. Інтересів небагато - 19. Мало друзів і «в друзях» (43 і 27 відповідно).

Висновок. Те, що авторитетні блогери виконують в тій чи іншій мірі освітню функцію зараз вже очевидно. Професійним викладачам і творцям дистанційних курсів необхідно уважно вивчати феномен і досвід блогерства для того, щоб зробити процес дистанційного навчання більш ефективним і цікавим для користувачів.

Одержано 09.02.2021

УДК 347.965:342.7

Сергій Сергійович БАНДУРКА,

доктор філософії,

адвокат АО «Креденс» (м. Київ)

ЗАВДАННЯ АДВОКАТУРИ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Завдання адвокатури із захисту забезпечення прав і свобод і законних інтересів особи, стосовно якої здійснюється досудове провадження чи судочинство та надання іншої допомоги правового характеру і завдання держави, для якої права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави співпадають. Держава та адвокатура мають взаємодіяти в діяльності із захисту прав і свобод людини.

Згідно ст. 5 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, а держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

У зв'язку з проведенням системних реформ в Україні (практично в усіх ключових напрямках життя держави), включаючи реформування української судової системи, інститут правової допомоги сьогодні зазнає певних суттєвих змін, зокрема, на конституційному рівні [1, с347].

Аналізуючи адвокатську діяльність в різні періоди можна бачити, як в діяльність адвокатури проникає логіка, філософія, етика і естетика, психологія, соціологія, педагогіка, інформатика, економіка, корпоративне управління, публічне адміністрування та інші галузі науки, що обумовлює широку методологію дослідження діяльності адвокатури із захисту прав і свобод людини.

Багатоманітність адвокатської діяльності, широкий спектр взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання, об'єднаннями громадян і окремими громадянами обумовлюють розмаїття заходів захисту прав і свобод людини.

В усі часи інститут правозахисту, який нині сприймається як адвокатура, не діяв ізольовано. Він був складовою суспільної системи, діяв за законами і в порядку встановленому державою, функціонував в системі судочинства, чи в іншій сфері, пов'язаний із застосуванням системи правових норм. Адвокатура завжди діяла системно як у внутрішніх, так і в зовнішніх зв'язках.

В системі взаємодії держави і адвокатури задіяні різні соціальні організації, зокрема, суд, прокуратура, поліція, органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднання громадян і окремі громадяни. Кожні взаємовідносини держави і адвокатури є своєрідною системою (підсистемою) конкретних прав і обов'язків, функцій, діяльності, структури, що забезпечує комплексне дослідження взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. Вивчаючи історико-правовий характер взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав людини необхідно орієнтуватись на метод цілісного пізнання, що дозволяє розглянути адвокатуру як партнера держави, як цілісний, єдиний організм, складові частини якого - адвокати органічно інтегровані в єдине ціле зі своєю структурою, функціями, взаємозв'язками із зовнішнім середовищем, ієрархічністю, цілеспрямованістю, самоорганізацією і самоврядуванням.

Система адвокатури має свою ієрархію, яка задіяна в процесі захисту прав і свобод людини, а саме: З'їзд адвокатів, Рада адвокатів України, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, Вища ревізійна компанія адвокатури, конференція адвокатів регіону, Рада адвокатів регіону, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія, Ревізійна комісія регіону. Органи адвокатського самоврядування поєднує Національна асоціація адвокатів України, яка діє через організаційні форми адвокатського самоврядування, передбачені Законом. Всі ієрархічні (структурні) підрозділи діють в межах своїх повноважень і обов'язків. Вивчаючи процеси самоорганізації та самоврядування адвокатури та її взаємодії з державою, в захисті прав і свобод людини необхідно визначити роль і місце кожного елемента адвокатури, їх діяльність, взаємозв'язки і взаємозалежність, ступінь матеріального, фінансового, інформаційного забезпечення, гарантій діяльності та інших умов функціонування.

Правознавство в сучасній Україні переживає період незвичайного підйому. Це обумовлено процесами побудови правової держави, розвитку громадянського суспільства, усвідомлення ролі особистості в громадському житті, утвердження принципу верховенства права. Зростають потоки наукових досліджень в сфері юриспруденції, збільшуються обсяги підготовки спеціалістів юридичного профілю, зростає інтерес населення до правової сфери. Не випадково професія юриста, особливо адвоката, стала однією із самих престижних серед молоді. В Україні існують серйозні проблеми правового забезпечення економіки, екології, культури і освіти, охорони правопорядку, захисту прав людини. Адвокати, як посадові особи, працюють в різних установах як державного призначення, так і громадського. Вони знаходяться на передньому краї правових змін, адвокат не може не знати новітніх норм і положень, які з'являються в бурхливому потоці законодавчих і підзаконних актів. Тим паче, він має глибоко розумітись на взаємовідносинах адвокатури і державних органів, які складаються між ними в системі захисту прав і свобод людини. Методи дослідження взаємодії держави і адвокатури в системі захисту прав і свобод людини мають не тільки теоретичний характер, а й практичний,

оскільки служать удосконаленню діяльності як адвокатів, так і працівників правоохоронної та правозахисної сфери держави і суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Антонюк С. Міжнародно-правові стандарти професійної діяльності адвоката у цивільному судочинстві України. *Підприємництво і господарське право*. 2019. № 6. С. 347–353.

Одержано 09.02.2021

УДК 347.624(477)

Марина Бічікоївна БАСІЛАШВІЛІ,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОДОЛАННЯ ФІКТИВНИХ ШЛЮБІВ В УКРАЇНІ

Недосконалість сімейного законодавства нерідко приводить до укладання фіктивних шлюбів. Проте дане визначення не достатньо чітко сформульовано в законодавстві. В цьому зв'язку необхідно на законодавчому рівні закріпити норму, яка б давала визначення поняття «фіктивний шлюб», під яким варто розуміти юридичне оформлення шлюбу без наміру створення сім'ї, з метою отримання громадянства, пільг від державних органів чи муніципальних служб та ін., та передбачити в т.ч. кримінальну відповідальність за його укладання.

На сьогоднішній день практика укладання фіктивних шлюбів отримала найбільше поширення щодо укладання шлюбів з іноземними громадянами. Останніми роками значно зросла кількість реєстрації шлюбів з іноземцями. Практична діяльність органів реєстрації актів цивільного стану засвідчує випадки, коли стосовно однієї особи протягом року до десяти проводилася процедура реєстрації шлюбу, що вказує на номінальність шлюбу.

А ні Сімейний кодекс України, а ні Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» не містять особливих вказівок та вимог стосовно реєстрації шлюбу з іноземними громадянами на території України. Водночас, світова практика вказує на те, що у багатьох правових системах світу існують певні особливості, що стосуються процедури укладання шлюбу з іноземними громадянами. Це пов'язується, насамперед, із тим фактом, що шлюбно-сімейне законодавство в кожній країні завжди має свої унікальні особливості, а формальні та матеріальні умови укладення й дійсності шлюбу мають докорінні відмінності [1, с. 184].

У зв'язку із цим, чітка регламентація укладення шлюбу з іноземцями на території України є вкрай важливою.

Крім того, незважаючи на скорочення загальної кількості шлюбів в Україні, кількість укладених союзів українців з іноземцями має тенденцію до зростання. У 2008 році в країні зареєстрували 11,4 тис. змішаних шлюбів а у 2017-му – вже 15,5 тис. Тобто якщо у 2008 році з іноземцями укладався кожен 30-й шлюб, то у 2017-му – кожен 15-й. Змінився також розподіл наречених за країнами походження нареченого. Якщо 10 років тому понад 60% наречених становили вихідці з країн-учасниць СНД, то зараз найбільше з азіатських країн – майже 40%, європейських – 31% [2].

Неврегульованим залишається питання щодо переліку випадків відмови у прий-

нятті заяв на державну реєстрацію шлюбу та проведення самої реєстрації, який необхідно розширити, зокрема шляхом включення до нього таких підстав:

- 1) державна реєстрація суперечить вимогам законодавства України;
- 2) державна реєстрація повинна проводитися в іншому органі державної реєстрації актів цивільного стану;
- 3) з проханням про державну реєстрацію звернулася недієздатна особа або особа, яка не має необхідних для цього повноважень;
- 4) фіктивність шлюбу;
- 5) перебування осіб у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння;
- 6) перевищення граничної кількості шлюбів за рік.

Щодо останньої підстави, є об'єктивна необхідність встановлення обмежень щодо кількості шлюбів за рік, наприклад не більше двох шлюбів в рік. Дана практика гранично допустимої кількості шлюбів має місце в деяких зарубіжних країнах.

В минулі часи законодавство містило норму, відповідно до якої громадяни іноземних держав, котрі бажали зареєструвати шлюб з громадянами України, повинні були підтверджувати свій сімейний статус: якщо в паспорті іноземців відсутні відомості про сімейний стан, то вони повинні одночасно подати документ про те, що не перебувають у шлюбі, виданий компетентним органом країни громадянства або країни постійного проживання та належним чином легалізований [3]. Це були окремі нестандартизовані довідки, в кожній країні – різні форми документів, різного типу [4]. Проте, на сьогодні іноземці не повинні пред'являти такі документи при вступі в шлюб на території України.

З 2015 року довідки про сімейний стан скасували [5], що і стало наслідком безвідповідального відношення іноземних громадян. Вважаємо, що такий підхід може призвести до реєстрації великої кількості номінальних (фіктивних) шлюбів, оскільки іноземці будуть реєструвати шлюби з громадянами України лише для того, щоб прискорити отримання громадянства України.

У зв'язку із цим, вважаємо за необхідне повернути до законодавства норму про підтвердження іноземцями свого сімейного статусу для державної реєстрації шлюбу в Україні з громадянами нашої держави.

Зарубіжна практика перевірки шлюбів на фіктивність та система покарань різниться. Так, у Франції реєстратор перед реєстрацією шлюбу робить оголошення, розміщуючи афішу з даними наречених на двері мерії на 10 днів, що дозволяє отримати заперечення проти укладання шлюбу, в тому числі за умови наявності відомостей щодо його фіктивності. Посвідка на проживання дається лише після двох років спільного проживання. А покарання у разі виявлення фіктивного шлюбу у вигляді ув'язнення на 5 років та штраф у розмірі 15000 євро. У Нідерландах отримати громадянство можна тільки після 10 років подружнього життя. А відповідальність – від накладення штрафу до позбавлення волі на певний строк.

Незважаючи на досить суворе покарання фіктивних шлюбів, у багатьох розвинутих країнах світу зазначене діяння вже набуло рис бізнесу. Так, у США за укладання фіктивних шлюбів мігранти сплачують від 10 до 60 тисяч доларів, в середньому громадяни США від мігрантів просять близько 30 тисяч доларів [6].

Висновки. Для того щоб перевірити на предмет фіктивності майбутній шлюб, необхідно запровадити низку методів та правил, щоб це виявити та делегувати повноваження судів до органів державної реєстрації актів цивільного стану про визнання недійсними шлюбів. Доказом про несправжній шлюб можна вважати прихований намір виїхати за кордон, нетривалий період спільного проживання, незнання звичок, уподобань, та правил життя одного з наречених і т. ін.

В нашій державі потрібно впровадити кримінальну відповідальність за укладення

фіктивного шлюбу, зважаючи на його поширення на практиці. До перевірки фіктивності шлюбу слід долучити органи поліції та відділи соціального захисту, адже компетенція відділу реєстрації актів цивільного стану не дозволяє провести повну перевірку, а лише наявність ознак фіктивності. До того ж слід наділити органи прокуратури або іншу інстанцію компетенцією подання позову до суду про визнання шлюбу фіктивним.

Список бібліографічних посилань

1. Разгон О. Колізійні питання укладання шлюбу з іноземним елементом. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 4. С. 184–189.
2. За кого найчастіше виходять заміж українки // Дзеркало Media : сайт. URL: <https://dzerkalo.media/za-kogo-naychastishe-vihodyat-zamizh-ukrayinki>. (дата звернення: 01.02.2021).
3. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 : Наказ М-ва юстиції України від 24.12.2010 № 3307/5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1371-10> (дата звернення: 01.02.2021).
4. Пашковська Т. Шлюби з іноземцями: особливості укладення та права сторін. *Юридична газета*. 2015. № 40 (486). URL: <http://yur-gazeta.com/publications/events/shlyubi-z-inozemtsyami-osoblivosti-ukladennya-ta-prava-storin.html> (дата звернення: 02.02.2021).
6. Про затвердження Змін до деяких наказів Міністерства юстиції України у сфері державної реєстрації актів цивільного стану : Наказ М-ва юстиції України від 24.02.2015 № 247/5 // Ліга Закон : сайт. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE26663.html (дата звернення: 01.02.2021).
7. Погребняк О. Г. Фіктивний шлюб чи легальні документи? // Міграція : сайт. 01.03.2017. URL: <http://migraciya.com.ua/news/GeneralDirectorateofVMIintheOdessaregion/ua-marriage-or-legal-documents/> (дата звернення: 01.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 316.35:06.072:351.74

Наталія Валеріївна БОБРО,

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8350-3695>

ПРО ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ТРАДИЦІЙ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

*«Традиції – це те, що передається нам з минулого,
як живий досвід та як досвід,
який записаний в мові та формах культури».*

Григорій Померанц

Одним із найважливіших завдань Харківського національного університету внутрішніх справ, як провідного вищого навчального закладу системи МВС, є не тільки надання майбутнім правоохоронцям якісних теоретичних знань та професійних навичок, але й формування у них базової культури, що сприяє формуванню почуття патріотизму, громадянської позиції, особистісному зростанню курсантів, збагаченню їх життєвого

досвіду духовними цінностями [1]. Вирішення цих завдань залежить від сталих університетських традицій ЗВО із специфічними умовами навчання, зокрема доцільно та вміло побудованої позааудиторної роботи.

За роки свого існування Харківський національний університет внутрішніх справ у статусі національного сформував свої *позитивні традиції*. Деякі з них датуються роками заснування вишу, інші з'явилися зовсім недавно. Але всі вони створюють неповторну *університетську атмосферу* і передаються із покоління в покоління.

Дієвим засобом формування традицій в Університеті є організація та проведення різнопланових заходів, серед яких День Незалежності України, День Національної поліції України, День юриста, День вшанування пам'яті загиблих працівників органів внутрішніх справ та захисників України, які загинули за суверенітет, територіальну цілісність та незалежність України, День Університету, складання Присяги працівника Національної поліції, останнім часом, який проводиться у День захисника України. Святокове шиккування, внесення Прапора університету та державного Прапора України, хвилина мовчання, Державний Гімн України, проходження урочистим маршем, виступ колективу художньої самодіяльності університету та барабанщиць – усі ці елементи святкового заходу сприймаються здобувачами вищої освіти дуже емоційно, з радістю та інтересом, викликають гордість за приналежність до професії, впливають на формування патріотизму. Особливої уваги заслуговує День випуску фахівців, до офіційних традицій якого відносять церемонію вручення офіцерських погонів, дипломів про вищу освіту, спеціальних значків про закінчення вишу та прощання з Прапором Університету, до неофіційних – підкидування у повітря металевих монет на вдалу професійну долю.

Підвищенню рівня професійного розвитку сприяють зустрічі здобувачів вищої освіти з представниками майбутньої професії (практичні працівники) з приводу отримання професійних знань. Такі зустрічі підвищують рівень інформованості молоді щодо специфіки їх майбутньої роботи та сприяють формуванню і закріпленню установки на професію.

Одним із важливих видів позааудиторної роботи є художня самодіяльна робота. Щорічно в університеті проводяться різнопланові заходи, серед яких самий яскравий та емоційний конкурс краси та елегантності – «Міс першокурсниця». У цьому конкурсі беруть участь дівчата-конкурсантки та представники художньої самодіяльності від факультетів. Останнім часом запроваджено конкурс на найкращий виступ факультетських художніх колективів.

Університетські традиції мають свою історію, свій досвід, свої результати та свої перспективи. Їх удосконалення – це посилення духу корпоративної культури, єдності, солідарності всього нашого колективу, налагодження комунікаційних зв'язків та підвищення рівня ділової репутації вишу.

Список бібліографічних посилань

1. Бобро Н. В. Роль куратора в організації виховної роботи у закладі вищої освіти // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 березня 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 63–66.

Одержано 06.02.2011

УДК 316.3+331.5

Оксана Володимирівна БОРЮШКІНА,

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6726-5113>

ВЗАЄМОДІЯ РИНКУ ПРАЦІ ТА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Перехід до ринкової економіки в Україні породив такий різновид ринку, як ринок освітніх послуг. Він розвивається швидкими темпами та пов'язаний із зростанням чисельності студентів, відкриттям нових вищих навчальних закладів, нових спеціальностей. Ринок освітніх послуг, в контексті розвитку ринкових відносин трактується зазвичай, як сфера обігу чи система економічних відносин з приводу купівлі-продажу освітніх послуг. Тобто, якщо ми говоримо про освіту, як елемент ринкової економіки, що є специфічним для нашої держави, то на цьому ринку повинні бути продавець, покупець та товар. Л. М. Хижняк, пропонує окрім загальновизнаних продавців та споживачів товару, до складу учасників ринку освіти віднести чисельних посередників – освітні фонди, служби зайнятості, біржі праці, органи ліцензування та акредитації освітніх установ тощо. Вони служать механізмами за допомогою яких освітня послуга просувається на ринок [1, с. 59].

Продавцями на ринку освітніх послуг є університети та інші заклади освіти. Покупцями (споживачами) виступають абітурієнти, їх батьки, що вибирають навчальний заклад у залежності від цілого ряду умов і параметрів; роботодавці – фірми, установи, організації та підприємства, що оплачують навчання своїх співробітників; підприємства, організації і установи, що наймають випускників.

Товаром на ринку освіти виступає освітня послуга, хоча й досить своєрідним. Треба відмітити, що його особливість перш за все полягає у тому, що вона (товар-освітня послуга) одночасно й надається й споживається. Товаром на ринку освітніх послуг є знання, вміння і навички, запропоновані суб'єктами цього ринку (вузами, приватними викладачами, училищами, коледжами тощо). Угоди між суб'єктами, які пропонують ці послуги у сфері освіти, та його споживачами здійснюються у вигляді обміну [2, с.582]. Вочевидь, що на даний час угоди здійснюються так: продавець освітньої послуги навчає чомусь споживача і підкріплює отриману освіту дипломом, свідченням, атестатом, а споживач вносить плату за навчання, або за нього це робить, наприклад, держава. Отже, вищий навчальний заклад виходить на ринок освіти і на ринок праці з результатами своєї освітньої діяльності (послуг, програм, курсів тощо), опосередкованими у знаннях і вміннях та навичках випускників, підтвердженими дипломом (сертифікатом). При здійсненні діяльності на ринку освіти навчальний заклад повинен вирішувати, яку саме частину ринку він у цей час та в цьому місці має змогу ефективно обслужити. Основою для вибору пріоритетних сфер ринкової активності ВНЗ є сегментація ринку. Сегментація ринку освітніх послуг – це діяльність по виявленню потенційних груп споживачів освітніх послуг ВНЗу.

Розглядаючи ринок праці та ринок освітніх послуг як самостійні, автономні сектори суспільства, слід чітко розуміти, що кожен з них не просто самостійно формується та розвивається, але й знаходиться в тісному взаємозв'язку один з одним. Дійсно, кожний з них має свої цілі, задачі, пріоритети, але кон'юнктура, що формується в суспільстві, не тільки об'єднує їх і робить взаємозалежними, але й веде до виникнення суперечностей. Цей процес об'єктивний, оскільки система освіти завжди більш інерційна та

консервативна, ніж ринок праці. Ринок праці достатньо гнучкий, схильний до кон'юнктурних коливань і заклади освіти не встигають вчасно реагувати на ці зміни.

Ринок освітніх послуг в умовах сучасної України не відповідає потребам ринку праці в повному обсязі. Він до того ж демонструє риси достатньо замкнутої системи, що породжує його автоорієнтацію. Університети в ринкових умовах поводяться як підприємницькі структури, що орієнтуються на прибуток, а не на потреби суспільного цілого чи якихось інших соціальних інститутів. Така ситуація призводить до негативних соціальних та економічних наслідків. Гонитва за контрактниками веде до того, що українські університети знижують освітні стандарти і втрачають якість академічного середовища.

На жаль, в Україні не створено єдиної системи прогнозування попиту на ринок праці, внаслідок чого формується розрив між набутими знаннями та вимогами виробництва, формується професійно-кваліфікаційний дисбаланс на ринку праці України. Цей процес об'єктивний, оскільки система освіти завжди більш інерційна та консервативна, ніж ринок праці. І тому до цього питання необхідно підходити обережно. Ринок праці достатньо гнучкий і ситуація може змінитися протягом 2-3 років. А у вітчизняних закладах освіти держзамовлення сприймається як формальність, розподілом випускників і визначенням навчальних планів з прив'язкою до потреб економіки на перспективу майже ніхто не займається.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що сучасне суспільство зіткнулося з проблемою розбалансування двох соціальних елементів: ринку праці та ринку освітніх послуг. Ринок освіти не може забезпечити ринок праці необхідними працівниками, як в кількісному, так і в якісному плані. Проблеми, що є характерними для більшості випускників вищих навчальних закладів, актуальні за усіма регіонами країни, що стало наслідком становлення ринкової економіки. У багатьох випадках надлишкові професії в одних регіонах, є дефіцитними в інших регіонах. Вирішення регіональних проблем призведе до покращення становища в країні в цілому.

Таким чином, відзначимо, що проблеми, що виникають при взаємодії ринку праці та ринку освіти, є загальнодержавними і потребують управління з її боку. Розв'язання їх можливе лише за умови об'єднання зусиль міністерств України, наукових установ, соціальних партнерів, роботодавців та навчальних закладів.

Список бібліографічних посилань

1. Хижняк Л. М. Університетська освіта : навч. посіб. Харків : Магістр, 2010. 192 с.
2. Подольська Є. А. Освітня послуга: консюмеристський зміст і орієнтир менеджменту якості вищої освіти. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2009. № 15. С. 582–586.
3. Сонько С. П., Кулішов В. В., Мустафін В. І. Ринок і регіоналістика : навч. посіб. Київ : Ельга ; Ніка-Центр, 2002. 380 с.

Одержано 14.02.2021

УДК 349.42

Іван Васильович БРИГАДИР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3181-3410>

ОБЧИСЛЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК НЕ ЗА ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ ЗА УМОВИ НЕМОЖЛИВОСТІ ПОВЕРНЕННЯ ДІЛЯНКИ В ПОПЕРЕДНІЙ СТАН

Сьогодні досить часто постає питання визначення (обчислення) розміру шкоди, яку завдано державі чи територіальній громаді при використанні земельної ділянки не за цільовим призначенням. Воно пов'язано не тільки з необхідністю компенсації цієї шкоди, але і є необхідною умовою правильної кваліфікації кримінального чи адміністративного правопорушення.

Незважаючи на те, що в певній мірі проблему обчислення шкоди від нецільового використання земельної ділянки врегульовано законодавством, однак, всі затверджені методики розраховані на можливість повернення земельної ділянки у стан, який передував порушенню. В практиці правозастосування постають окремі питання застосування відповідного земельного законодавства за умови неможливості повернення попереднього стану земельної ділянки [1].

В Україні все частіше висвітлюються приклади нецільового використання земельних ділянок, які зачіпають інтереси не тільки держави чи територіальної громади як суб'єктів права власності на земельну ділянку чи органів управління. Порушуються права необмеженого кола осіб вразі порушення вимог щодо забудов територій, які мали б використовуватися людьми для рекреаційних потреб, оздоровлення тощо. Непоодинокими є приклади забудов або обмежень доступу до берегових ліній, лісопаркових зон. Крім випадків прямої неправомірної поведінки порушників, таким порушенням інколи передують рішення органів влади чи місцевого самоврядування щодо передачі в користування земельних ділянок для мети, яка суперечить вимогами правового режиму певної категорії земель. Такі незаконні рішення надають форму "узаконювання" правопорушення та значно ускладнюють відновлення прав громадян або роблять таке відновлення фактично неможливим, в тому числі шляхом протиставлення різних права громадян одні одному.

Такі ситуації виникають в практиці [1] і викликають значну проблему визначення розміру шкоди завданої державі та/або територіальній громаді прийняттям посадовими особами неправомірного рішення щодо передачі в користування або погодження використання земель в супереч вимогам щодо дотримання їх цільового призначення.

З огляду на необхідність кваліфікації правопорушення та обов'язок доведення розміру шкоди саме стороною обвинувачення, вбачається доцільнішим застосувати мінімальний, але законодавчо встановлений розмір шкоди від нецільового використання земельної ділянки. В Україні прийнята та діє Методика визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. № 963 (в редакції від 09.09.2020 р).

В тексті вказаної Методики прямо вказано:

"1. Ця Методика спрямована на визначення розміру шкоди, заподіяної державі, територіальним громадам, юридичним та фізичним особам, на всіх категоріях земель внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу (далі - розмір шкоди). ..."

Відповідно до п. 5 Методики розмір шкоди, заподіяної внаслідок використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, визначається: для всіх категорій земель (крім земель житлової та громадської забудови) за відповідною формулою.

Не вдаючись в детальний опис розрахунків, слід вказати для прикладу розмір шкоди за умови використання для житлової забудови земель рекреаційного призначення в Київській області площею 1 га та нормативною грошовою оцінкою (умовно) 50 тис. грн., без обставини чи критерії природоохоронної цінності, наявності обмежень (обтяжень), які зумовлюють особливий режим використання земельних ділянок складає 50904,55 грн. на момент оновлення методики в кінці 2020 р. Всі інші видатки є додатковими як то на проведення рекультивації порушених земель, знесення будинків тощо, і можуть додатково бути використані при кваліфікації правопорушення та обчисленні збитків від таких дій. В умовах сьогоднішнього 50 тис. грн. наприклад у вартості житла біля обласних центрів України явно не значна сума як для кваліфікації правопорушення, так і для створення умов загальної превенції подібних правопорушень. Більше того, названою вище Методикою прямо передбачається: "3. Розмір шкоди не включає витрати на: - знесення будинків, будівель і споруд, ...; - приведення земельних ділянок у стан, придатний для їх подальшого використання за цільовим призначенням; - проведення рекультивації порушених земель."

Тобто, вбачається, що поряд з компенсацією шкоди від самого факту нецільового використання земельної ділянки, законодавець передбачає необхідність знесення будівель, приведення земельних ділянок у стан, придатний для їх подальшого використання за цільовим призначенням та рекультивації земель. Однак на практиці такого не відбувається і не може бути застосовано, що визнається самими правоохоронними органами.

Основи механізму фінансової компенсації постійних екологічних втрат від використання земель не за цільовим призначенням існував до прийняття Податкового кодексу України, а саме в Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища" містилася ст.45 "Збір за погіршення якості природних ресурсів", яка мала б регламентувати на основі нормативів оплату за погіршення якості природних ресурсів (зниження родючості ґрунтів, продуктивності лісів, рибопродуктивності водойм тощо) в результаті володіння і користування. Однак, за увесь час її існування, підзаконні нормативні акти на її виконання, в тому числі нормативи обчислення так і не були прийняті. Вказана стаття в 2010 році була виключена з тексту закону, а відповідний збір так і не було введено. На сьогодні такий збір можна було б встановити як вид екологічного податку для створення умов загальної превенції в сфері використання земель. Проте, зміни податкового законодавства в напрямку збільшення навантаження завжди є не популярним кроком. В таких умовах більш доцільно внести зміни до методики визначення розміру шкоди, чітко встановивши формулах розрахунку додатковий коефіцієнт, який враховував би тривалість користування не за цільовим призначенням. Це дозволило б стягувати шкоду за увесь період такого користування. Крім того, передбачити не поширення строків давності до обчислення розміру шкоди яка стягується за тривале землекористування в порушення вимог щодо цільового призначення земельної ділянки.

Крім того, окремо в Методиці необхідно передбачити самостійну формулу визначення розміру шкоди в разі неможливості повернення земельної ділянки в стан, який передував порушенню. Така неможливість складається у випадку спорудженням

об'єкту нерухомості, а тому має враховуватися саме термін експлуатації відповідних споруд згідно Державних будівельних норм. Так, відповідно до таблиці №2 ДБН В.1.2-14-2009 встановлено «Орієнтовне значення встановленого терміну експлуатації будівель та споруд». Відповідно, такі показники і мають встановлюватися в якості коефіцієнтів в формулі обрахунку розміру шкоди, а відповідна таблиця ДБН В.1.2-14-2009 має бути використана для формування додатку 11 до Методики.

Основою такої формули має стати п. 5 Методики, однак коефіцієнтів зменшення, як то 0,33, не має бути. Тому, така формула має мати такий вигляд:

$$\text{Шц} = \text{Пн} \times (\text{Те} \times \text{Нп} + \text{Нф} \times \text{Кр}) \times \text{Ко} \times \text{Кі},$$

де Шц - розмір шкоди, заподіяної внаслідок використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, гривень; Пн - площа земельної ділянки, яка використовується не за цільовим призначенням, гектарів; Те - коефіцієнт врахування терміну експлуатації земельної ділянки за нецільовим призначенням у зв'язку з унеможливлення повернення земельної ділянки в стан, який передував порушенню, визначений у додатку 11; Нп - середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель за цільовим призначенням, визначений у додатку 1, з урахуванням переліків, наведених у додатках 2 і 3; Кі - коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель, який дорівнює добутку коефіцієнтів індексації нормативної грошової оцінки земель за 2020 та наступні роки, що розраховуються Держгеокадастром відповідно до статті 289 Податкового кодексу України; Нф - середньорічний додатковий дохід, отриманий внаслідок фактичного використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, визначений у додатку 8; Кр - коефіцієнт, що застосовується для врахування регіональної відмінності формування середньорічного доходу, отриманого від фактичного використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, визначений у додатку 9; Ко - коефіцієнт, що застосовується для врахування природоохоронної цінності, наявності обмежень (обтяжень), які зумовлюють особливий режим використання земельної ділянки, визначений у додатку 10.

Список бібліографічних посилань

1. Лист Національного антикорупційного бюро України від 02.10.2020 № 02-012/34504 // Поточний документообіг Харківського національного університету внутрішніх справ. Справа 1-14. С. 49.

Одержано 07.02.2021

УДК 811.161

Валентина Анатоліївна ВАСИЛЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9167-1130>

СТИЛІСТИЧНА НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ

Сучасний прогрес науки і техніки та супутні йому соціальні зміни збільшують потребу в спеціальній мовній номінації і призводять до масового виникнення нових термінів, термінологічних полів і цілих термінологічних систем. Сьогодні, з одного боку, відбувається різке збільшення спеціальних термінів, які в кожній високорозвиненій

мові обчислюються мільйонами (тобто недоступна для неспеціалістів лексика надзвичайно розростається, у багато разів перевершуючи лексику загальноприйняту). З іншого боку, термінологічні системи зазнають суттєвих змін під впливом загальнолітературної мови, відбувається інтенсивне проникнення спеціальної термінології в загальнолітературну мову. При цьому в загальнолітературній мову входять не лише поодинокі терміни, а цілі групи, серії термінів, надаючи сильного впливу на загальнолітературну лексику.

У цьому процесі визначальну роль відіграють позамовні чинники. Засоби масової комунікації сприяють популяризації науково-технічної термінології, роблячи багато термінів, що відображають ключові поняття певних галузей знань і знаходяться в центрі уваги громадськості, доступними для широкого загалу суспільства. Вплив термінологічної лексики на лексику загальноповсякденну в українській мові останніх десятиліть величезний. Це обумовлено в першу чергу позамовними причинами: бурхливим розвитком науки і техніки, швидким поширенням знань у найширших колах населення. Таким чином, спеціальна лексика стає одним із головних джерел поповнення словникового складу загальнолітературної мови і відіграє значну роль у становленні лексичної літературної норми. Інтенсивне зростання термінологічних систем, їх спеціалізація і разом із тим все більша взаємодія з загальнолітературною лексикою і вплив на неї – це дві сторони єдиного мовного процесу, зумовленого екстралінгвістичними факторами.

Постійний зв'язок і взаємодія між термінологічною та загальноповсякденною лексикою знаходять вияв, з одного боку, у процесі термінологізації слів літературної мови, який визначається як спосіб утворення термінів на базі загальнолітературної мови або спосіб запозичення слів з загальнолітературної мови, а з іншого боку, у зворотному процесі детермінологізації – освоєнні термінів загальнолітературної мовою. Це провідні активні процеси в сучасній російській мові серед мовних явищ, пов'язаних з контактами загальнопоширеною і термінологічною лексикою. Між термінологічною лексикою і лексикою загальноповсякденною існує постійний зв'язок і взаємодія. Відомо, що одним з основних способів утворення термінів є запозичення з загальнолітературної мови, тобто процес термінологізації. З іншого боку, і літературна мова запозичує терміни і освоює їх, відбувається процес детермінологізації.

Процес переходу термінологічної лексики в загальнонародну мову активізувався в останні десятиліття. Як відомо, межа між термінологічною та повсякденною лексикою дуже нестійка. Термінологічна лексика все більше проникає в нашу повсякденну мову. Цю загальну тенденцію в мові ілюструє лексико-семантичний процес детермінологізації як один із проявів взаємодії термінологічної та загальноповсякденної лексики. Детермінологізація – один з найактивніших мовних процесів у сучасній українській мові, зумовлений екстралінгвістичними факторами. Носії сучасної української мови є свідками цього живого процесу. Цей процес включення спеціальної термінології в літературну мову не тільки не припинився, а, навпаки, посилюється в наші дні. Це підтверджується конкретним аналізом великої кількості термінів, які зазнали процесу детермінологізації на різних його стадіях. Дослідження детермінологізованих термінів проводилося нами на матеріалі періодичної преси, так як вона є чутливим реєстратором всіх нових явищ у мові. Використовувалися також дані різних лексикографічних джерел [1, с.57-61].

Проаналізований нами матеріал показує, що цей процес в першу чергу здійснюється в тих жанрах і стилях мови, які вільно оперують будь-якими термінологічними групами і сприяють актуалізації великої кількості термінів. Це різні публіцистичні жанри, де терміни виконують стилістичну функцію. У даний час спостерігається широке проникнення термінів і у сферу розмовної мови. Одним словом, ті канали, шляхи, через які термінологічна лексика проникає в загальнонародну мову, дуже різноманітні. І все ж найбільш широке входження наукових і технічних термінів у суспільну мову здійснюється через науково-популярну, публіцистичну літературу, через друк.

Стилістичне забарвлення термінів, які зазнали детермінологізації, певною мірою вказує на шляхи проникнення спеціальних слів у загальнолітературне вживання. Терміни з яскраво вираженим книжним характером прийшли в загальнолітературну мову через публіцистичні жанри (діапазон, коефіцієнт, потенціал, резонанс, тонус, ланцюгова реакція, діагноз, параметр тощо). Зі зниженим стилістичним забарвленням терміни, як правило, проникли до загального вжитку з розмовної мови (контакт, крен, спайка, зачепив, віддача, завихрення, включитися і т.п.). У минулому процес детермінологізації, що почався в 30-ті роки XIX ст., поповнював тільки книжні шари лексики. У наш час термінологія формує нейтральні і навіть частково розмовні шари лексики, що призводить до стилістичної нейтралізації лексики, а отже, до зміни лексичної норми літературної мови.

Процес детермінологізації по своїй семантичній сутності багато в чому схожий з термінологізацією, так як заснований також на семантичних зрушеннях в структурі слова. Однак і протиставлені термінологізації як зворотній процес, детермінологізовані слова і словосполучення втрачають своє спеціальне змістовне наповнення, притаманну їм понятійність і набувають стійкого нетермінологічного значення. Способи включення науково-технічних термінів в загальнолітературну мову різні. Найбільш специфічним і поширеним є шлях образно-переносного вживання, обумовленого асоціативним характером мислення.

У різні історичні періоди метафоричному переосмисленню піддавалися лексичні одиниці різних термінологічних груп. Але в наш час відбувається перехід в іншу лексико-стильову сферу не окремих термінів, що характерно було для минулої епохи, а цілих серій, груп термінів. При цьому метафоризації частіше піддаються, як правило, терміни найбільш важливих сфер і галузей виробничої і наукової діяльності. Такими актуальними сферами зараз стали фізика, хімія, теорія інформації, медицина та інші. Отже, і детермінологізації в процесі образно-переносного вживання піддаються в першу чергу терміни тих терміносистем, які характеризуються суспільною значимістю на сучасному етапі розвитку мови. Це перш за все терміни технічних і точних наук (імпульс, концентрувати, апогей, потенціал та ін.), терміни природничих наук (акумулявати, криза, симптом, епіцентр та ін.). У періодичній пресі спостерігається використання спеціальних слів військової термінології в нетермінологічному значенні (авангард, бригада, фронт, штурм і інші). Масовість і популярність спорту привели до активного залучення спортивних термінів у загальнонародну мову (лідер, лідирувати, старт, стартувати, фініш, фінішувати, естафета, команда і інші). Детермінологізації піддалися і терміни зі сфери мистецтва (діапазон, прем'єра, резонанс, сценарій, режисер і інші). Процес детермінологізації протікає протягом певного періоду. Однак межі його можуть бути різні: одні терміни піддавалися семантичним зрушенням протягом двох століть (сфера, коло, лідер, орбіта і т.п.), інші – в порівняно короткі терміни, протягом 10-20 років (епіцентр, потенціал, запрограмувати і т.п.). Нині процес детермінологізації прискорюється, період входження термінів у загальнолітературну мову відповідно скорочується.

Перехід термінів зі сфери спеціальної в загальнонародну мову здійснюється за внутрішньомовними законами шляхом складних семантичних зрушень, а саме на базі асоціативних переосмислень, різного виду переносів, що розширюють семантичний обсяг слова. Термін, що піддався переосмисленню, втрачає свій спеціальний, строго понятійний зміст, з'являються нові лексичні зв'язки, термін отримує нове асоціативне наповнення, емоційність, експресію. Зміна семантичної структури слова-терміна відбувається послідовно. Простежуються різні етапи семантичних зрушень: okazionale вживання – образне переосмислення – частотне метафоричне вживання – відтінок значення – стійке переносне значення. Кінцевий результат цього семантичного руху – виникнення нового типу лексичного значення, нетермінологічного, яке закріплюється в мові і фіксується лексикографічно [2, с.6-10].

Висновок. Таким чином, зміна семантичної структури терміна відбувається в кілька етапів. Той чи інший етап трансформації семантичної структури терміна визначається за даними контексту і лексикографічними даними. Визначення етапу – завдання нелегке, результати визначення не завжди однозначні, іноді навіть суперечливі. На кожному з етапів характер семантичних змін вказує на ступінь детермінологізації терміна і засвоєння його сучасною літературною мовою.

Список бібліографічних посилань

1. Василенко В. А. Термінологія в сучасній правотворчості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 43, т. 1. С. 57–61.
2. Василенко В. А. Уніфікація понять концептуальна система і концептуальна картина світу у сучасному термінознавстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2017. Вип. 30. С. 6–10.

Одержано 07.02.2021

УДК 340

Марина Євгенівна ВАСИЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2992-6646>

КОДЕКС ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ЕТИКИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Соціокультурні особливості суспільства визначають тип людей, відповідний соціальним запитам і потребам. Особливо це стосується фахівців поліції, покликаних адекватно відповідати на виклики сучасності, гідно виконуючи службові обов'язки. Від них вимагаються високі професійні вміння та навички. Причому професіоналізм нині розглядається як етично орієнтований професіоналізм [1, с.73-75]. Демократичні цінності призвели до розуміння важливості етико-деонтологічних сторін поліцейської діяльності, які є складовими професійної моделі поліції XXI століття. Етико-деонтологічні кодекси стали своєрідними інструментами моделювання діяльності та поведінки службовців, про що говорить досвід поліції Канади, США, Австралії та європейських країн. На сьогодні Україна тільки освоює життя по «демократичним правилам». Тому важливо знати сучасну модель поліції, в зв'язку з чим розглянута нами тема актуальна.

Міжнародне поліцейське співтовариство накопичило досить багатий досвід реформування поліції на базі етико-деонтологічних цінностей, що лежать в основі моделі сучасної поліції. Цей досвід узагальнюється міжнародними організаціями та успішно використовується демократичними країнами. Матеріали у формі рекомендацій, посібників, моделей успішної практики, стандартів, кодексів викладаються на сайтах з метою використання досвіду. В організаціях поліції такі етико-деонтологічні документи, як філософія поліції, місія, бачення розвитку, ціннісні орієнтири, присяги, етичні кодекси, кодекси поведінки та інші, стають основоположними документами, які регулюють діяльність і поведінку співробітників. Їх активно використовують при створенні мотивації, в управлінні органами правопорядку. На їх основі вибудовують відносини з громадськістю.

У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо «Європейського кодексу поліцейської етики» так підкреслюється значення документів деонтологічного характеру:

«Хоча прийняття кодексу поліцейської етики є лише першим етапом будь-якого процесу, спрямованого на створення єдиних норм у сфері поліції, при відсутності цього кодексу у подібному процесі мало шансів на успіх. Закладаючи основи етичних норм, кодекс поліцейської деонтології здатний полегшити визначення етичних проблем, дати краще їх розуміння і полегшити прийняття рішень. Окрім того, він змушує замислитися над тими цінностями, які захищає поліція як інститут, і про адекватне використання таких основоположних для поліції понять, як чесність, неупереджене здійснення ... професійної діяльності» [2]. На думку авторів Європейського кодексу, даний тип документів «рекомендує оптимальну практику для підтримання порядку і являє собою спеціалізований варіант принципів повсякденної поведінки на основі здорового глузду» [2].

Етико-деонтологічні документи, відображаючи особливості культури професійної групи поліцейських службовців, включають, з одного боку, цінності, принципи та орієнтири. З іншого боку, стандарти і норми еталонної практики, обов'язкові вимоги, які впливають з функцій і повноважень поліції, і повсякденно використовуються для керівництва персоналом, реалізуються в діях і поведінці співробітників. Їх практичне призначення – служити відповідно до соціальної ролі поліції зразком дій і поведінки. Ці документи, відображають потреби громадськості в якісних послугах, адаптуються до цінностей служб поліції різного рівня службової ієрархії і враховуються при проходженні акредитації.

Звичайно, в кожній державі існують свої національні особливості, які втілюються в кодексах, проте, обов'язково присутні і загальнозначущі цінності, такі як повага і захист прав і свобод людини, визнання верховенства права, служіння спільноті на основі встановлення злагодності і миру в соціумі, справедливість, етичність, непідкупність, сумлінність, чесність. Причому останнім часом етичність розуміється як основа діяльності поліції, так як тільки морально виправдані дії людей, наділених особливими повноваженнями, можуть викликати підтримку і схвалення громадськості, якій поліція служить. Забезпечення безпеки визнається вкрай важливою справою, яка можлива тільки на основі професійної етики і партнерства з населенням. Бачення цієї проблеми Радою Європи концептуально виражене так: «У цілому громадськість приймає і навіть схвалює здійснення поліцією законних повноважень доти, поки вважається, що поліція виконує свої завдання прийнятними з етичної точки зору способами і заради гідних демократичних цінностей. Поліція, що відповідає даним умовам абсолютно вправі очікувати від громадськості довіри і підтримки у виконанні цих функцій» [2].

Уперше на міжнародному рівні привернули увагу до діяльності і поведінки поліцейських після опублікування «Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку», прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН в 1979 році, а в ньому зазначалося, що посадові особи органів правопорядку «постійно виконують покладені на них законом обов'язки, служачи громаді і захищаючи всіх осіб від протиправних актів відповідно з високим рівнем відповідальності, яка необхідна для їх професії», при виконанні своїх обов'язків «поважають і захищають людську гідність і підтримують і захищають права людини по відношенню до всіх осіб» [3]. У Кодексі були визначені вимоги до дій і поведінки співробітника, які конкретизувалися в «Декларації про поліцію», прийнятої Парламентською Асамблеєю Ради Європи в тому ж 1979р. [4]. У Декларації говорилося, що «завдання поліцейського і його відповідальний обов'язок – поважати закон і підтримувати його». А також зазначалося, що поліцейський повинен «виконувати свій обов'язок чесно, неупереджено і з гідністю», «наполегливо протиставитися і уникати всіх видів корупції», «сумлінно виконувати накази, віддані його начальником», бути дисциплінованим, особисто відповідальним як за свої власні дії, так і за дії, які він «відповідно до наказу виконує або їх не виконує в тому випадку, якщо вони не узгоджуються з законом». Особлива увага приділялася залежності авторитету поліції від

способів здійснення нею владних повноважень: «Наріжним каменем повноти влади, наданої поліцейським, має бути положення про те, що авторитет поліції в суспільстві в чималому ступені залежить від тих способів, які вона застосовує при виконанні своїх обов'язків» [4].

Надалі робота з узагальнення досвіду діяльності поліції і виробленні моделі поліції була продовжена ООН. У результаті були розроблені узгоджені на міжнародному рівні документи, включені у «Збірник стандартів і норм Організації Об'єднаних Націй в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя» («Compendium of United Nations Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice») [5]. Як відповідь на поширення корупції у лавах поліцейських службовців, Управління ООН із наркотиків і злочинності розробило посібник «Робота поліції. Сумлінність і підзвітність поліції», в якому головний акцент робився саме на етичності службовців поліції, як найважливіший фактор боротьби з корупцією. Із метою боротьби із корупцією були прийняті і деонтологічні документи Інтерполу: «Етичний кодекс співробітників правоохоронних органів» («Code of ethics for law enforcement officers») і «Кодекс поведінки співробітників правоохоронних органів» («Code of Conduct for law enforcement officers») [6].

Висновок. Отже, міжнародний досвід свідчить про важливість етико-деонтологічних документів, що містять модель сучасної поліції. Виконуючи нормативно-регулюючу роль, вони впливають на дії і поведінку службовців, даючи позитивний результат у забезпеченні правопорядку.

Список бібліографічних посилань

1. Василенко М. Є. Професійно-ціннісні орієнтації як детермінанта службової поведінки співробітників правоохоронних органів // Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.) : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 73–75.
2. Европейский кодекс полицейской этики : Рекомендация Rec(2001)10 от 19.09.2001 // OSCE POLIS : сайт. URL: <https://polis.osce.org/file/8641/download?token=5AIYESI>- (дата звернення: 08.02.2021).
3. Code of Conduct for Law Enforcement Officials from 17.12.1979 // eSubscription to United Nations Documents : сайт. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/34/169> (дата звернення: 08.02.2021).
4. Резолюция N 690 (1979) Парламентской ассамблеи Совета Европы «Декларация о полиции» : от 08.05.1979 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803 (дата звернення: 08.02.2021).
5. Compendium of United Nations Standards and Norms in Crime Prevention and Criminal Justice // United Nations : сайт. URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf (дата звернення: 08.02.2021).
6. Code of Conduct for Law Enforcement Officials from 17.12.1979 // United Nations : сайт. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/CODEOF~1.PDF> (дата звернення: 08.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 342.951:351.82

Станіслав Валерійович ВАСИЛЬЄВ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України (м. Харків)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Створення нових лікарських засобів та їх впровадження на ринок є запорукою інноваційного розвитку фармацевтичної галузі економіки України. Саме тому інноваційна діяльність зі створення нових лікарських засобів потребує свого належного правового регулювання. Законодавчі та підзаконні акти повинні встановлювати гарантії здійснення наукових досліджень для розробки нових лікарських засобів. Саме ці твердження обґрунтовують актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів дозволяє дійти висновку, що до сфери обігу лікарських засобів належить виробництво, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами [1]. Згідно із абз. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [2]. Вороніна І. С. визначає інноваційний лікарський засіб як лікарський засіб, що був уперше у світі зареєстрований на основі повного реєстраційного досьє та має патентний захист активних компонентів на певний період [3, С. 54]. Отже, інноваційна діяльність у сфері обігу лікарських засобів – це проведення наукових досліджень для створення нових лікарських засобів та випуск на ринок інноваційних лікарських засобів.

Правове регулювання інноваційної діяльності у сфері обігу лікарських засобів полягає у законодавчому закріпленні заходів підтримки наукових установ, які працюють над створенням нових лікарських засобів. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» впровадження нових технологій для фармацевтики є одним зі стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на 2011–2021 роки [4]. Згідно із п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» одним із пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 року є нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань [5]. Привертає увагу, що у даному Законі України не визначені пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період після 2020 року.

Кабінет Міністрів України встановив перелік пріоритетних наукових досліджень, в тому числі і в сфері обігу лікарських засобів. Перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942. У даному Переліку визначено напрям досліджень «Нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань». Також закріплені окремі тематичні напрями наукових досліджень: молекулярні біотехнології створення нових організмів та продуктів для фармацевтичної промисловості, конструювання та технології створення нових лікарських засобів та інші [6]. Водночас, строк дії даної постанови вже закінчився. Продовження подальших наукових досліджень у сфері створення нових лікарських засобів потребує правового закріплення тематичних напрямів наукових досліджень на період після 2020 року.

Протягом тривалого часу в Україні існувала державна цільова програма зі створення нових лікарських засобів. Державна цільова науково-технічна програма розроблення новітніх технологій створення вітчизняних лікарських засобів для забезпечення охорони здоров'я людини на 2011–2015 роки була затверджена постановою КМ України від 22 червня 2011 року № 725. Дана Програма передбачала створення дослідних зразків лікарських засобів, розроблення сучасних діагностичних та лікарських препаратів, підготовку технологічної документації [7]. Разом із тим, строк здійснення наукових досліджень за даною цільовою програмою вже давно закінчився.

Висновок. Таким чином, інноваційна діяльність у сфері обігу лікарських засобів – це проведення наукових досліджень для створення нових лікарських засобів та випуск на ринок інноваційних лікарських засобів.

Для належного правового регулювання інноваційної діяльності у сфері обігу лікарських засобів необхідно внести наступні зміни до законодавчих та підзаконних актів України:

1. Визначити у Законах України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» один з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності – створення нових лікарських засобів на період до 2025 або 2030 року.

2. Прийняти постанову Кабінету Міністрів України про визначення пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень на період до 2025 або 2030 року. Серед тематичних напрямів наукових досліджень необхідно передбачити фундаментальні дослідження та експериментальні розробки нових лікарських засобів.

3. Затвердити постановою Кабінету Міністрів України Державну цільову програму розробки інноваційних лікарських засобів на період до 2025 або 2030 року.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 929 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-п> (дата звернення: 09.02.2021).

2. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 09.02.2021).

3. Вороніна І. С. Правова характеристика інноваційних лікарських засобів. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). С. 49–54.

4. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (дата звернення: 09.02.2021).

5. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14> (дата звернення: 09.02.2021).

6. Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.2011 № 942 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/942-2011-п> (дата звернення: 09.02.2021).

7. Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми розроблення новітніх технологій створення вітчизняних лікарських засобів для забезпечення охорони здоров'я людини на 2011–2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.06.2011 № 725 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/725-2011-п> (дата звернення: 09.02.2021). Втратила чинність.

Одержано 11.02.2021

УДК 004.04

Світлана Миколаївна ВИГАНЯЙЛО,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5350-0728>;

Лариса Петрівна ПЕРХУН,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін та інформаційних технологій
Національної академії статистики, обліку та аудиту (м. Київ);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8667-2312>

АНАЛІЗ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ У ПРАВОВІЙ СТАТИСТИЦІ

Юристи у своїй практичній діяльності стикаються не лише з конкретними правовими фактами і подіями, а й з масовими правовими явищами і процесами, статистичний аналіз яких є необхідною умовою їхньої професійної діяльності. Студенти-правознавці, опанувавши статистичну методологію як сукупність прийомів і методів статистичного дослідження, зможуть вільно орієнтуватись у складних соціально-правових явищах і процесах, краще засвоювати інші юридичні дисципліни.

Студент-юрист має знати сучасну організацію статистичної роботи у правоохоронних органах; методи збирання статистичних даних про правопорушення і діяльність правоохоронних органів; принципи і методи обробки матеріалів статистичного спостереження; сутність узагальнювальних показників та основи їх статистичного аналізу.

Студент-юрист має вміти організувати і проводити статистичне спостереження правових явищ; розробляти макети та будувати таблиці і графіки; обчислювати узагальнювальні статистичні показники; аналізувати статистичні матеріали про правопорушення і заходи боротьби з ними з боку правоохоронних органів; формулювати висновки і пропозиції для прийняття управлінських рішень.

Дана публікація має на меті проаналізувати існуючі сучасні програмні додатки, що використовуються для обробки та аналізу результатів, та дозволять автоматизувати рутинну роботу.

Обробка великих масивів статистичної інформації, необхідної для аналізу правової, правоохоронної діяльності, може бути виконана лише з використанням сучасних засобів інформаційних технологій. Використання достовірної і науково-обґрунтованої інформації приводить до зменшення витрат, підвищення якості та ефективності обробки даних. Із зростанням потреби статистичного аналізу даних ринок ПЗ для статистичної обробки даних нестримно розвивається. Розглянемо найбільш поширені статистичні програми для обробки великих обсягів даних.

Метою нашого дослідження є аналіз та класифікація (щодо функціональних можливостей) статистичного програмного інструментарію, для аналізу великих сукупностей даних у правовій та правоохоронній діяльності для отримання бази для прийняття рішень, а також деякі рекомендації щодо їх вибору.

Методи статистичної обробки даних настільки різноманітні, що досліднику дуже складно розібратися у них і вибрати адекватні поставленим завданням статистичні критерії. Як правило, оптимальним є варіант, що комбінує відповідність комп'ютерного устаткування користувача системним вимогам ПЗ; відповідність можливостей ПЗ до параметрів поставлених завдань; об'єм даних для статистичного аналізу; кваліфікація користувача в області статистики. Загалом, основні вимоги до статистичного пакету -

модульність; варіативність вибору способів обробки даних; простота формулювання завдання користувача; можливість автоматизованої обробки даних та зв'язків з модулями пакета; складання зрозумілого та наглядного звіту за результатами виконаного аналізу; наявність діалогового режиму роботи користувача з пакетом; можливість імпорту-експорту з іншими програмами.

Дослідження характеристик програмних засобів для математичної і статистичної обробки показав, що за функціональністю програми для статистичного аналізу можна розділити на 3 основних групи: універсальні пакети, або пакети загального призначення (STADIA, STATGRAPHICS, SPSS, STATISTICA); професійні пакети (SAS, BMDP); спеціалізовані, професійні пакети.

На ринку ПЗ існує велика кількість додатків, які пропонують допомогу у розв'язанні задач аналізу даних як у пакетному режимі, так і у вигляді бібліотек функцій, які можна використовувати в інших програмних продуктах.

SPSS для Windows (<http://www.spss.com/>) — це модульний, повністю інтегрований, у якого усіма необхідними можливостями програмний продукт, готовий до всіх етапів аналітичного процесу: планування, збирання цих, доступу до даних та управління даними, аналізу, створення звітів створення і поширення результатів. Програмне забезпечення SPSS дозволяє проводити частотний аналіз, описову статистику, кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, кластерний аналіз, факторний аналіз, і навіть регресійний аналіз. З допомогою аналітичних можливостей програми SPSS можна отримати такі дані: найвигідніші сегменти ринку; стратегії позиціонування послуг щодо аналогічних послуг конкурентів; оцінка якості послуги клієнтами; перспективи розвитку;

Statistica (<https://statsoftstatistica.ru/>) — це універсальна інтегрована система, призначена для статистичного аналізу та візуалізації даних, управління базами даних, і розробки користувальних додатків, яка містить широкий набір процедур аналізу до застосування у наукових дослідженнях, техніці, бізнесі. Це сучасний пакет статистичного аналізу, у якому буде реалізовано всі новітні комп'ютерні і математичні методи аналізу даних. Можливість доступу до нових, нетрадиційних методів аналізу допомагає знаходити нові шляхи перевірки робочих гіпотез і дослідження даних.

Програмне забезпечення Statistica дає змогу провадити такі процедури обробки статистичних даних: описова статистика; аналіз багатомірних таблиць; багатомірна регресія; дискримінантний аналіз; аналіз відповідностей; кластерний аналіз; факторний аналіз; дисперсійний аналіз стану і багато іншого.

StatGraphics (www.statgraphics.com). Повний універсальний статистичний пакет для діалогового аналізу (interactive analysis) статистичних даних з широкими можливостями візуалізації. Функції ПЗ: проста регресія, аналіз часових рядів, багатофакторна лінійна та нелінійна регресія, авторегресійні моделі. Переваги STATGRAPHICS: поєднання наукових методів обробки різнотипних даних з можливістю створення сучасної високоякісної інтерактивної графіки; широкі можливості взаємодії з іншими програмними продуктами (електронними таблицями, базами даних); високоякісна двовимірна і тривимірна графіка, інтегрована графіка, в якій усі елементи графічних представлень результатів аналізу можуть бути перетворені. Після завершення процедури статистичного аналізу даних можна обрати графічні відображення результатів, релевантні використуваній процедурі аналізу.

SYSTAT (<https://systatsoftware.com/products/systat/>) - програма для статистичної обробки. Функції: ділова графіка; параметричні тести (критерії Стьюдента, Фішера, гістограма); непараметричні тести; категоріальний аналіз; дисперсійний аналіз (одно-, дво-, багатофакторний); регресійний аналіз; аналіз часових рядів; багатовимірні методи, кластерний аналіз, факторний аналіз; побудова теоретичних моделей для емпіричних отриманих даних, відображення результатів у вигляді тривимірних поверхонь чи двовимірних кривих; глибокий аналіз і обробка цифрових зображень.

Minitab (www.malavida.com). Функції пакету: управління даними і файлами; електронні таблиці для поліпшення аналізу даних; регресійний аналіз - проста регресія, регресія часових рядів; потужність і розмір вибірки; таблиці і діаграми; багатовимірний аналіз, а саме - факторний аналіз, кластерний аналіз, аналіз відповідностей тощо; непараметричний аналіз - різноманітні тести, включаючи вокальний тест, критерій серій, тощо; часовий ряд і прогнозування - інструмент, який допомагає виявити тенденції в даних, а також прогнозування майбутніх значень, діаграми часових рядів, експоненціальне згладжування, аналіз тенденцій; статистичне управління процесами; системний аналіз вимірів; дисперсійний аналіз - визначення відмінностей між точками даних.

NCSS (<https://www.ncss.com/>) - статистичний аналіз та побудова графіків за будь-якими даними. Розрахований на непрофесіоналів в області статистичної обробки. Інтерфейс системи багатовіконний. Усі дії користувача супроводжуються підказками. Дозволяє здійснювати статистичний аналіз введених даних, давати графічну інтерпретацію отриманих результатів в зображеннях різних вимірів, імпортувати та експортувати дані в найбільш поширених форматах.

OriginPro (<https://www.originlab.com/>) - потужний пакет для аналізу результатів статистичних і наукових досліджень та вимірювань, надає засоби програмування та побудови графіків, діаграм, таблиць. Пакет програм для чисельного аналізу даних і наукової графіки, Origin створена для побудови двовимірної і тривимірної наукової графіки, яка створюється за допомогою готових шаблонів, доступних для редагування користувачем. Також можливо створювати нові власні шаблони. Після створення зображення воно може бути відредаговане за допомогою меню і діалогів. Можна експортувати отримані графіки і таблиці в ряд форматів, таких як PDF, TIFF, JPEG, GIF. В Origin можна проводити чисельний аналіз даних, включаючи різні статистичні операції, обробку сигналів, тощо.

Stata (<http://www.stata.com/>) - потужний пакет для обробки статистичних і графічних даних, позиціонується інструментом аналізу для фахівців, які займаються науковими дослідженнями. Завдяки гнучкій модульній структурі пакет можливо застосовувати для аналізу даних із різних областей знань: суспільні науки, медицина, тощо. Stata надає користувачам наступні можливості статистичного аналізу даних: динамічні факторні моделі, лінійні, узагальнені лінійні моделі і нелінійні моделі, багаторівневі змішані моделі, моделі вибуття; узагальнені оцінки рівнянь; непараметричні методи, методи повторних вибірок і статистичного експерименту; перевірка гіпотез і робота з оціненими моделями; максимізація функцій правдоподібності, заданих користувачем; матричні команди.

Поряд з комерційними статистичними пакетами існує велика кількість безкоштовних статистичних програм і додатків. При цьому ряд програм не тільки не поступається, а і перевершує по функціональності комерційні додатки. Розглянемо основні безкоштовні програми статистичної обробки даних.

Макрос-додаток XLSTAT-Pro (<http://www.xlstat.com>) для MS Excel, який включає в себе більше 50 статистичних функцій, включаючи аналіз виживаності.

OpenEpi ([https://openepi.software.informer.com/2.3/#googtrans\(en|ru\)](https://openepi.software.informer.com/2.3/#googtrans(en|ru))) - набір статистичних функцій, що дозволяє швидко застосувати відносно прості і часто використовувані статистичні тести, можна використовувати в он-лайн режимі на сайті розробника, або інсталювати на комп'ютер. Плюсом пакета є набір функцій для розрахунку статистичної потужності, чисельності груп, генерації випадкових чисел, а також можливість розрахунку статистичної значущості на підставі групових статистик.

PSPP (<http://lostapp.ru/soft/pspp>) - за зовнішнім виглядом і функціональністю дуже нагадує SPSS (власне, і назва пакета є дзеркальним відображенням), при цьому повністю безкоштовний.

SOFA (<http://lostapp.ru/soft/sofa-statistics>) - дозволяє виконувати основні статистичні тести, але не дає можливості проводити регресійний аналіз. Однією з відмінних особливостей пакету є швидке створення різних типових графіків і не потребують форматування підсумкових таблиць, а також можливість виконувати користувальницькі скрипти на Python.

AtteStat (<http://offext.ru/library/science/development/87.aspx>) - програма призначена для професійної статистичної обробки даних в різних областях діяльності. Вона виконана у вигляді надбудови до популярних електронних таблиць Microsoft Excel. Конструктивно програма складається з функціонально незалежних модулів, об'єднаних загальним інтегратором, коректно інтегрується в інтерфейс електронних таблиць, не уповільнює швидкодію комп'ютерної системи в процесі роботи, не вимагає ніяких налаштувань і не конфліктує з іншими програмами. Повнота методів забезпечує якісний аналіз даних різної природи. Найбільш затребувані модулі: Аналіз часових рядів і прогнозування. Параметрична статистика. Непараметрична статистика. Перевірка нормальності. Обробка пропущених даних. Багатовимірне шкалювання. Експертні оцінки. Інформаційний аналіз. Факторний аналіз. Точні критерії. Описова статистика. Кореляційний аналіз. Кластерний аналіз. Дисперсійний аналіз.

Висновки. Розглянуто та запропоновано до використання ряд програмних продуктів та дана коротка змістовна характеристика. Інформаційні технології та їх складові частини розвиваються невпинно та стрімко, відповідно ринок статистичних програмних продуктів проаналізований на поточний момент. У разі потреби потужного, загально визнаного пакету з простим і зрозумілим інтерфейсом, краще скористатися SPSS. Для початківців і професіоналів, яким потрібна підказка і розвинена документація російською мовою, можна рекомендувати STATISTICA. Для невибагливих користувачів, які обмежуються у своїх дослідженнях стандартними статистичними методами можна рекомендувати Excel. Для ознайомлення із статистичною обробкою даних у навчальному процесі можна рекомендувати ознайомлення із більшістю розглянутих програмних продуктів. Досліджено найбільш популярні та функціональні програмні продукти з засобами статистичного аналізу даних та розглянуто інструменти, які дозволять в умовах великих обсягів інформації здійснити обробку та аналіз даних з використанням сучасних інформаційних технологій. Вибір оптимального програмного забезпечення залежить від особливостей і параметрів конкретного дослідження правової галузі.

Список бібліографічних посилань

1. Виганяйло С. М. Правова статистика : навч. посіб. Суми : Ельдорадо, 2019. 145 с.
2. Гойко О. В. Практичне використання пакета STATISTICA для аналізу медико-біологічних даних : навч. посіб. Київ, 2004. 76 с.
3. Правова статистика : підручник / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2008. 326 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 629.765

Сергій Ігорович ВЛАДОВ,

кандидат технічних наук,
завідувач відділення планування навчального процесу фахової підготовки
навчального відділу Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8009-5254>;

Євген Васильович СКАРЕЦЬКИЙ,

курсант Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВИ ПІДБОРУ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ КЕРУВАННЯ АСИНХРОННИМ ДВИГУНОМ

Для керування асинхронним двигуном (АД), що слугує приводом для ескалатора на базі інверторного перетворювача енергетичних параметрів, необхідно врахувати чималу кількість фізичних чинників, які виникають в процесі роботи та обслуговування такої системи [1]. Кожен структурно-електричний елемент такої системи керування (СК) виконує важливу роль у налагодженні процесу роботи асинхронного приводу і в сукупності, при вірному підборі цих елементів, ми отримуємо енергоефективну СК, за допомогою якої кінцевий споживач, а саме АД, працюватиме у найефективнішому своєму діапазоні.

Вибір саме АД аргументується тим, що дана електрична машина має високу надійність конструкції, легкість її обслуговування та простоту експлуатації. За такими ж критеріями конструюється і вся СК, регулювання роботи якої відбувається завдяки елементарним принципам роботи та фізичним властивостям фільтрів, перетворювачів та інших незамінних компонентів системи. При підборі таких елементів слід розуміти, що найкращим рішенням для усунення будь-яких відхилень у процесі керування – це унеможливлення їх виникнення. Саме тому фільтрам необхідно приділяти особливу увагу, а точніше їх розрахунок.

Оскільки проєктована система будується на інверторному перетворенні електричних параметрів на необхідні для керування АД [2], виникає необхідність забезпечити на вході такого інвертору постійний струм з високим рівнем якості електричної енергії. Для цього нам потрібен перетворювач енергії змінного струму в постійний, критерії якого наступні: простота обслуговування, ефективність роботи, швидка взаємозамінність. Однак при такому двоетапному перетворенні і виникають основні енерговитрати, тому що частина енергії витрачається на виконання цього перетворення, а короткочасні амплітудні резонанси, котрі генеруються загальною мережею, розсіюються перетворювачем без подальшого їх ефективного використання, тільки зменшує енергоефективність такої системи. Для боротьби з такою залежністю необхідно вірно розрахувати параметри, вже згадуваних вище, пасивних фільтрів низьких частот.

При похибці в розрахунках, фільтр, метою якого є відсікання гармонік підвищеної частоти, тобто зменшення втрат при перетворенні, буде виступати в ролі генератора перешкод та шкодити збалансованій роботі усєї системи. Навіть за умови наявності згладжувачого фільтру на вході СК, після процесу вирівнювання струму з метою оптимізації його енергетичних показників, пульсації на виході перетворювача все ж будуть присутніми. Для усунення цього необхідно використовувати Г-подібні LC-фільтри, які будуть майже повністю компенсувати залишкову імпульсивність уже випрямленої напруги, завдяки чому зменшується вплив на якість генерації синусоподібного сигнал інвертор.

Результуюче відношення коефіцієнтів пульсацій на вході і виході перетворювача характеризує ефективність та правильність підбору пасивних фільтрів, а величина цього відношення має назву – коефіцієнт згладжування пасивних фільтрів. Для досягнення

його максимального значення слід дотриматися умови рівності ємностей фільтрів $C_\phi = C_0$. Ємнісний фільтр в таких мережах виступає в ролі резервуара енергії та надає СК стабільності роботи завдяки тому, що напруга на споживачеві має згладжений плавний характер, а чим більша ємність такого конденсатора, тим більша стабільність роботи усієї СК. Особливістю ємнісного фільтру є його бюджетність та малі габарити, а враховуючі сьогоденню тенденцію прагнення досягти габаритного мінімалізму, кращих варіантів такому типу фільтру немає. Однак використання в системі компенсації фільтра-антагоніста, а саме індуктивного L-фільтру, пояснюється тим, що при збільшенні потужності навантаження вище 300 Вт, ємнісний фільтр не самостійно не справляється із поставленою задачею і через це його автономне використання не є виправданим. Характерною особливістю індуктивних фільтрів по відношенню до ємнісних є їх менше середнє значення випрямленої напруги на навантаженні та великі габарити через що вони мають більшу вартість. Тому індуктивні фільтри доцільно застосовувати у потужних випрямлячах за великих струмів і малих значень опору навантаження.

Зважаючи на вищевикладене у даній роботі пропонується схема регулювання режимів роботи електроприводу на базі асинхронного двигуна для ескалатора, реалізовану на базі IGBT-транзисторів із додаванням в неї LC-фільтру (рис. 1).

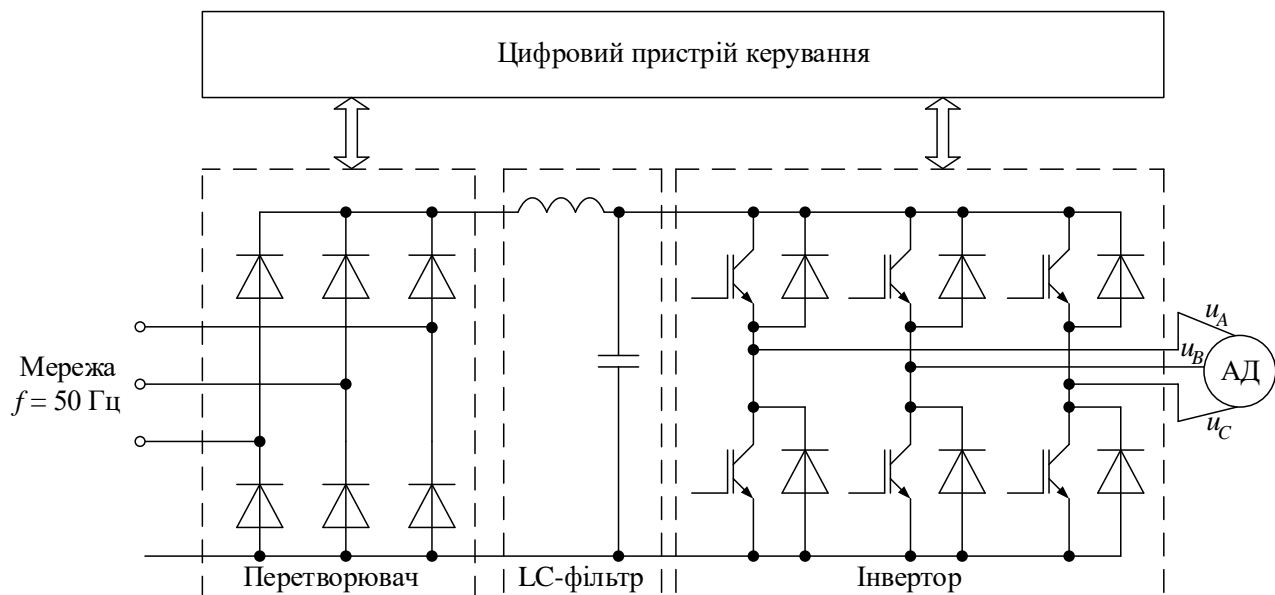

Рис. 1. Схема регулювання режимів роботи електроприводу на базі асинхронного двигуна

Висновок. Використання LC-фільтрів забезпечує роботу СК стабільністю показників струму в ланцюзі, завдяки явищу ЕРС самоіндукції, яка перешкоджає швидким змінам струму, як наростанню струму, так і його спаданню, а за умови вірного розрахунку величин таких фільтрів, стає можливим отримувати корисну потужність з мінімальною кількістю структурних елементів. В результаті раціонального підбору варіантів схем інверторного управління асинхронним приводом, досягається основна мета електромеханіки – отримання максимальної величини корисної потужності з мінімальною кількістю структурних елементів, робота яких направлена на підвищення ККД усієї системи.

Список бібліографічних посилань

1. Титко О. І., Васьковський Ю. М., Крамарський В. А., Кучинський К. А., Ахременко В. Л. Фізичні аспекти проблеми надійності і ефективності потужних турбогенераторів. *Праці Інституту електродинаміки Національної академії наук України*. 2011. Вип. 29. С. 90–103.
2. Счастливий Г. Г., Титко О. І., Ахременко В. Л., Васьковський Ю. М. Фізичні процеси в роторах енергетичних і електричних машин і способи підвищення їхньої надійності. *Праці Інституту електродинаміки Національної академії наук України*. 2010. Вип. 26. С. 105–113.

3. Владов С. І., Скарецький Є. В. Недоліки інверторного перетворення для приводу асинхронного двигуна та метод їх усунення // Новітні технології сучасного суспільства (НТСС-2020) : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. обдарованої учнівської та студентської молоді (м. Чернігів, 17 груд. 2020 р.). Чернігів, 2020. С. 78–81.

Одержано 08.02.2021

УДК 629.765

Сергій Ігорович ВЛАДОВ,

кандидат технічних наук,

завідувач відділення планування навчального процесу фахової підготовки

навчального відділу Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8009-5254>;

Назар Сергійович ЯНКЕВИЧ,

курсант Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Захар Іванович ПЛУЖНИК,

курсант Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ АЛГОРИТМІЧНОЇ МОДЕЛІ ПРИ РОЗВ'ЯЗАННІ ЗАДАЧІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ АВІАЦІЙНОГО ДВИГУНА ТВЗ-117 В УМОВАХ ЙОГО БОРТОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Складність задач створення і управління експлуатацією авіаційними двигунами нових поколінь, зокрема, двигуном ТВЗ-117 і його модифікаціями, вимагає використання нових методів та засобів. Розробляючи протягом більш ніж 20 років оригінальну методологію структурного, імітаційного моделювання технічних об'єктів, автори останнім часом виявили близькі підходи і погляди в роботах Єгера С. М. [1] і Нариньяні А. С. [2].

Алгоритмічні моделі (реалізовані з процедурного принципу) характеризуються наявністю вектору вхідних даних X , вектору вихідних даних Y і спрямованого алгоритму, що обчислює значення компонентів вектору Y за заданим значенням компонентів вектору X (рис. 1).

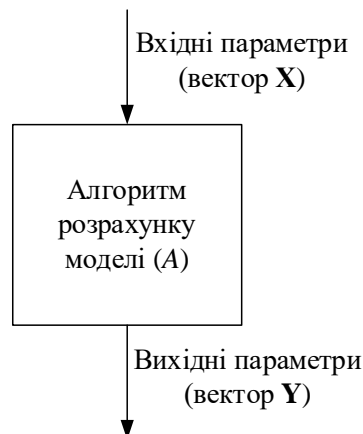

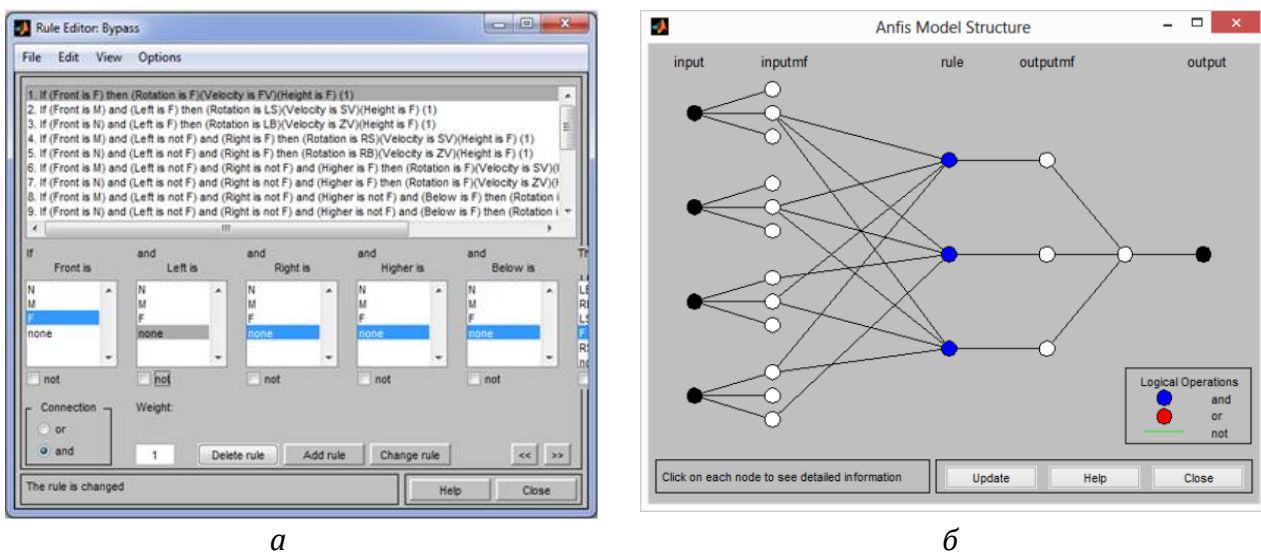
Рис. 1. Алгоритмічна модель технічного об'єкта

Згідно з рис. 1 найпростішою розрахунковою задачею є одноваріантний параметричний аналіз, який полягає в одноразовому завданні значень X з одноразовим розрахунком за алгоритмом A значень Y , тобто аналізується поведінка вихідних параметрів Y при завданні різних значень вхідних параметрів X . Крім одноваріантного параметричного аналізу можна провести багатоваріантний – у цьому випадку для деяких параметрів у векторі X послідовно задаються різні значення, після кожної зміни значень проводиться розрахунок за алгоритмом A нових значень вихідних параметрів Y .

Незважаючи на корисність параметричного аналізу, одного цього типу розрахункової задачі недостатньо для розв'язання всього різноманіття задач моделювання. При переході від проектувальних розрахунків до повірочних багато параметрів переміщуються з вектору вхідних даних X у вектор вихідних даних Y і навпаки. Розв'язання такої задачі вимагає або зміни алгоритму A , що небажано, оскільки різних розрахункових задач може існувати безліч, або введення нового виду розрахункової задачі, при якій значення деяких параметрів вектору Y заздалегідь задані, а значення деяких параметрів вектору X повинні варіюватися.

При цьому для розв'язання різних проектно-доводочних задач потрібно використовувати зовнішній вирішувач (процесор), який з урахуванням умов проектно-доводочної задачі отримує рішення без модифікації алгоритму розрахунку A за рахунок варіації значень компонентів вектору X , що опинилися незадані, і аналізу значень заданих компонентів вектору Y шляхом мінімізації вектору «нев'язок» за кожним з них. Умовою зупинки процедури є дотримання необхідної точності за кожним із заданих компонентів вектору Y .

Прикладом зовнішнього вирішувача є розроблений у [3] нейро-нечіткий класифікатор в середовищі Matlab на основі рекурентної мережі Елмана, що використовується для розв'язання задачі ідентифікації динамічної моделі авіаційного двигуна ТВ3-117 (рис. 2).

а б
Рис. 2. Нейронечіткий класифікатор у середовищі Matlab:
а – правила нечіткого введення; б – структура [3]

Рекурентна мережа Елмана є базою для створення класифікатора технічного стану авіаційного двигуна ТВ3-117, вихідними сигналами якого є такі стани двигуна і його систем: справний стан, відмови вимірювальних каналів, відмови виконавчих механізмів, відмови двигуна, відмови системи автоматичного управління. Згідно з [4], зовнішнім вирішувачем є нейропроцесор Intel Neural Compute Stick 2, використовуючи який встановлено, що максимальна похибка ідентифікації технічного стану авіаційного двигуна ТВ3-117 не перевищила 0,762 %, що у 8,6 разів менше максимальної похибки кусково-лінійної моделі, і у 3,7 разів менше максимальної похибки поліноміальної моделі двигуна.

Список бібліографічних посилань

1. Егер С. М., Матвеев А. М., Шаталов И. А. Основы авиационной техники. М. : Изд-во МАИ, 1999. 576 с.
2. Нариньяни А. С. Введение в неопределенность. *Проблемы информатики*. 2018. № 3. С. 61–81.
3. Владов С. І., Москалик В. М., Сіора А. С., Дерябіна І. О., Гвоздік С. Д. Аналіз динаміки авіаційного двигуна ТВ3-117 із використанням нейронної мережі Елмана. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2020. № 4 (75). С. 42–52.
4. Vladov S., Kotliarov K., Hrybanova S., Husarova O., Chyzhova L. On-board information restoring method in case of failure of one of the sensors of the aircraft engine TV3-117 based on neural network technologies. *Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*. 2019. Iss. 6 (119). Pp. 91–98.

Одержано 08.02.2021

УДК 316.22

Михайло Михайлович ВОЛОШАН,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Пізнання – дуже складний, суперечливий і нескінченний процес, так само як невичерпна сама природа. Останнім часом на перший план все гостріше висувається проблема взаємодії природи і людини, людини з тим середовищем, що її оточує. Одним із найважливіших результатів розвитку науки і техніки є встановлення важливості екологічної проблеми, тобто проблеми зв'язку НТП із можливостями біосфери, тієї сфери реального світу, де все живе існує й діє

Проблема взаємодії природи і людини останнім часом стає все гострішою. Пізнання цього складного, суперечливого і нескінченного процесу набуває все більшої актуальності, оскільки від його розвитку, тобто рішення проблеми зв'язку НТП із можливостями біосфери, сфери реального світу, де все живе існує й діє, залежить подальший розвиток всього людства.

Екологічне виховання та інформування населення, екологічна підготовка кадрів названі в документах на Всесвітньому Самміті в Йоганнесбурзі одним із важливих і необхідних засобів здійснення переходу до сталого розвитку у XXI столітті всіх країн світу. Екологічна освіта є предметом інтересу і діяльності найповажніших міжнародних організацій. Сьогодні загально визнано, що чим більше екологічно усвідомлені й обґрунтовані управлінські рішення на всіх рівнях (локальному, регіональному, національному, міжнародному), тим ближче ми до сталого, еколого-соціально-економічно збалансованого розвитку.

Взаємодія людини з природою носить складний характер. Багато проблем, що постають зараз перед людством, - продовольча, енергетична, промислового й соціального розвитку – не можна розв'язати без охорони й покращення природного середовища. Вирішення проблем глобальної екологічної кризи можливе лише в рамках екологічної культури, яка виступає необхідною передумовою оптимізації та гармонізації системи «суспільство-природа».

Інтенсивний розвиток сільського господарства породив такі негативні явища, як деградація ґрунтів, забруднення середовища отрутохімікатами, нові хвороби у тварин,

рослин і людей. Проблема екологізації сільського господарства у сучасному світі стає все більш актуальною. Велику роль у розв'язанні окресленої проблеми може зіграти удосконалення системи екологічної освіти та професійної підготовки спеціалістів для роботи в галузі рослинництва, тваринництва та економіки сільськогосподарського виробництва. Саме через систему освіти і виховання майбутніх спеціалістів-аграріїв можна вплинути на екологічну ситуацію, оскільки саме сільськогосподарська діяльність є важливим екологічним фактором, що впливає на природне середовище.

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в студентів екологічної культури, це тривалий багатофакторний цілеспрямований процес формування екологічної свідомості й екологічної культури.

Завданнями екологічного виховання є постійне інформування студентів про проблеми природного походження та їх вплив на рівень здоров'я населення країни і світу; інструктування їх з приводу поведінки у зонах різнорідних природних катастроф; залучення до поширення знань серед населення про бережливе ставлення до навколишнього світу; спонукання до примноження природних багатств; поповнення знань з екології шляхом ознайомлення з науковими та науково – популярними джерелами відомих вітчизняних учених тощо.

За своїм змістом екологічна культура являє собою сукупність знань, норм, стереотипів та «правил поведінки» людини в природному світі, що її оточує. Феномен екологічної культури – це надбання 20 ст., хоча про деякі її складові можна вести розмову від самих початків появи людини. Це стосується певних екокультурних норм, «заборон» та «дозволів».

Головною функцією екологічної культури є організація взаємовідносин суспільства та природи, враховуючи практичні потреби суспільства – з одного боку – та «прагнення» природи до підтримки стабільності її власного нормального стану, а тим самим збереження глобальних умов для існування та розвитку людства – з іншого.

Значною мірою розв'язання цієї проблеми залежить від змістовної екологічної підготовки студентів у вищих аграрних навчальних. Їхня майбутня виробнича діяльність передбачає активний вплив на природне середовище, що потребує наявності у студентів ґрунтовної екологічної підготовки, створення певної системи формування екологічної культури студентів.

Екологічна культура як специфічна форма сучасної культури спрямована на формування високого рівня оволодіння студентами системою екологічних знань, умінь та навичок, способами екологічно-безпечної поведінки та обґрунтованим прийняттям рішень у професійній діяльності з урахуванням основних закономірностей розвитку системи природа-суспільство. Основоположним принципом екологічної культури можна вважати принцип відповідності соціального та природного в рамках єдиної системи. Екологічна культура виражає міру освоєння суб'єктом природоперетворюючої діяльності, відповідності соціального та природного як складових єдиної системи.

Феномен екологічного знання виникає як результат потреби суспільства доцільно змінювати природне середовище з метою збереження та розвитку органічної єдності між суспільством та природою. Головною специфікою екологічних знань є їх нормативний характер, оскільки в рамках екологічної свідомості відбувається не лише відображення взаємовідносин суспільства з середовищем, що його оточує, але й формується певні норми раціонального природокористування при збереженні основних функціональних характеристик біосфери. Слід також зазначити, що екологічні знання відображають не лише те, що існує, а й показують необхідне, тобто спрямовані на майбутні результати, висвітлюють прогностичний аспект діяльності, таким чином орієнтуючи дії людей у використанні ресурсів природи для розвитку суспільства.

Важливими функціями екологічної культури можна назвати наступні:

- виховна, що включає формування у студентів певних стереотипів поведінки щодо природи, окремих індивідів, суспільства в цілому;

- прогностична, яка через засвоєні студентами знань формує можливості передбачення наслідків людської діяльності, результатів перетворення природи;
- регулятивна, що формує управління ставленням суспільства до природи в процесі господарської діяльності.

Формування екологічної культури вимагає впровадження таких технологій підготовки студентів, які дають змогу майбутнім аграрникам набути теоретичний і практичний досвід екологічно безпечного розв'язання складних завдань виробництва. Вивчення курсу «Соціальна екологія» надає студентам аграрних вищих закладів можливість розширити і поглибити знання з економічних, соціальних, екологічних і політичних проблем сучасного суспільства та шляхів їх розв'язання, сформувати екологічну свідомість та культуру, а також спонукнути їх до активізації процесу самопізнання, трудової діяльності, мобільності й адаптивності до екологічних, економічних, соціальних вимог сьогодення.

Таким чином, вищі навчальні заклади повинні формувати фахівців, що мають високий рівень професіоналізму в поєднанні з духовністю, екологічною культурою й гуманістичними світоглядними позиціями.

З цією метою до структури курсу було включено такі важливі для формування екологічної культури теми, як «Взаємодія природи та суспільства в процесі історичного розвитку», «Техніко-технологічні та економічні аспекти взаємодії суспільства та довкілля», «Соціально-демографічні проблеми сучасного людського суспільства», «Екологічна освіта, наука і культура як передумова сталого розвитку суспільства», «Екологізація людської діяльності – парадигма сучасного життя» та інші.

Таким чином, результатом екологічного виховання має бути сформована екологічна культура людини, що характеризується різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище (природне та соціальне), наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо природи, набуттям умінь і досвіду вирішення екологічних проблем, безпосередньою участю у природоохоронній роботі, передбаченням можливих негативних наслідків природоперетворювальної діяльності людини.

Одержано 14.02.2021

УДК 331.2.021.8.001.25

Ольга Зіновіївна ВОРОНКА,

кандидат економічних наук,

викладач кафедри менеджменту

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8334-7613>

ПОНЯТТЯ ТРУДНОРЕСУРСНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах інноваційної економіки знань, звуженого відтворення населення і відповідно скорочення демографічної бази формування трудового потенціалу в Україні зростають роль та значущість поліпшення якісних характеристик населення. Водночас не втрачає своєї актуальності вивчення демографічних чинників щодо відтворення трудового потенціалу в їх зв'язку із соціально-економічними умовами суспільного розвитку. Демографічні процеси визначають обсяг трудоресурсного потенціалу і значною мірою пов'язані з формуванням його якісних характеристик. Оскільки тенденції розвитку

демографічних процесів та їх наслідки доволі важко піддаються регулюванню заходами політики, їх поточний перебіг визначає загрози трудоворесурсній безпеці в середньостроковій і довгостроковій перспективі.

Підґрунтям для тлумачення трудоворесурсної безпеки як складової економічної безпеки є уявлення про населення як суб'єкт і водночас фактор економічного зростання. Демографічна й соціально-економічна структури населення, що є детермінантами і водночас результатами економічного розвитку, впливають на ефективність виробництва і конкурентоспроможність економіки. Саме такий взаємно обумовлений характер розвитку вказаних підсистем і складає основу для дослідження закономірностей відтворення населення та його трудоактивної частини у системі економічної безпеки.

В умовах планової економіки ефективність виробництва забезпечувалась за рахунок використання адміністративно-командних методів у формуванні та розподілі робочої сили, що ґрунтувалися на положенні про те, що напрями кількісних і якісних змін у показниках природного руху населення повинні відповідати об'єктивним потребам суспільного виробництва у трудових ресурсах [1, с. 58]: «Всебічний облік демографічних факторів формування трудових ресурсів дає змогу обґрунтовано розподіляти капітальні вкладення по регіонах та галузях, більш повно використовувати трудовий потенціал всіх статево-вікових груп працездатного населення, своєчасно вживати заходів щодо нейтралізації негативних наслідків у коливаннях чисельності трудових ресурсів, уникати ситуації, коли новозбудовані об'єкти складно забезпечити кадрами, і ін. Все це в кінцевому підсумку буде сприяти забезпеченню відповідності між наявними і новоствореними робочими місцями і наявними трудовими ресурсами» [2, с. 42]. В умовах планової економіки об'єкти господарювання створювалися відповідно до потреб економіки, а забезпечення їх робочою силою відбувалося в адміністративному порядку – вивільнених працівників спрямовували на ті підприємства і в ті регіони, де відчувалася гостра потреба у працівниках відповідної кваліфікації. Як заохочення для залучення трудових ресурсів у відповідні галузі виробництва на нових територіях проживання передбачалось також створення сприятливих умов їх перебування на новому місці (більш висока оплата праці порівняно з попереднім місцем роботи, позачергове або дострокове забезпечення житлом), але на заваді забезпеченню об'єктами інфраструктури часто ставала нестача державних грошових ресурсів.

У складі трудоворесурсної безпеки можна виокремити три важливі компоненти: демографічну, в межах якої відтворюються носії трудоворесурсного потенціалу і формуються демографічні структури; соціальну, що включає позитивні і негативні чинники формування кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу, економічну, що характеризує ефективність реалізації трудоворесурсного потенціалу.

Демографічна складова трудоворесурсної безпеки охоплює демографічні процеси, що складають природний (народжуваність, смертність, природний приріст) і механічний (міграцію) рух населення. Під впливом руху населення відбувається формування найважливішої демографічної характеристики трудоворесурсного потенціалу – його статево-вікової структури. Разом із такими важливими медико-демографічними характеристиками населення, як рівень захворюваності, інвалідності та поширення соціальних хвороб, статево-вікова структура визначає ті самі кількісні «демографічні обмеження», що закладені у визначення трудових ресурсів [3, с. 56].

Соціальна складова трудоворесурсної безпеки визначає важливість стабільного розвитку соціально-економічної системи для фізичного відтворення носіїв трудового потенціалу і тривалого збереження їх працездатності. В межах соціальної компоненти трудоворесурсної безпеки також відбувається формування таких важливих якісних характеристик робочої сили, як її освітня і професійно-кваліфікаційна структури.

Економічна складова трудоворесурсної безпеки пов'язана з регулюванням і розвитком ринку праці, формуванням умов для повного і ефективного застосування трудоворесурсного

потенціалу як основи для створення конкурентоспроможності національної економіки [4, с. 56].

Виходячи з опису змісту трудоворесурсної безпеки, визначення її місця в системі економічної безпеки, а також виділення її складових елементів, трудоворесурсну безпеку можна охарактеризувати як стан захищеності трудових ресурсів у процесі їх формування, розподілу і використання від демографічних та соціальних загроз, а також загроз у сфері реалізації трудового потенціалу.

У сучасних умовах вивчення факторів формування робочої сили не має на меті її адміністративний перерозподіл ні в поточному, ні в майбутньому періоді. Швидше це один із методів прогнозування темпів відтворення населення, визначення його можливих наслідків через виявлення внутрішніх можливостей демографічного розвитку. Забезпечення трудоворесурсної безпеки неможливе без дослідження демографічних передумов формування трудоворесурсного потенціалу країни, тих соціально-економічних умов, що впливають на цей процес, і розроблення політичних заходів щодо його збереження та реалізації.

Висновок. Труворесурсна безпека є складовою частиною економічної безпеки. Спираючись на аналіз реальних загроз, викликів і ризиків для національної безпеки, законодавство України пов'язує трудоворесурсну безпеку з демографічною безпекою, а подолання демографічної кризи визначає як важливу умову розвитку трудоворесурсного потенціалу. Так само, через спільні загрози і виклики трудоворесурсна безпека пов'язана із соціальною безпекою, оскільки стабільність і якість відтворення трудоворесурсного потенціалу напряду залежить від створення і підтримки сприятливих соціально-економічних умов, у яких відбувається цей процес. Політика сприяння реалізації трудоворесурсного потенціалу є останнім етапом формування трудоворесурсної безпеки і в кінцевому підсумку має на меті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та її успішне функціонування в системі світового господарства.

Список бібліографічних посилань

1. Стешенко В. С. Воспроизводство населения и трудовых ресурсов в условиях развитого социализма : в 4 т. Киев : Наук. думка, 1985. Т. 2: Формирование и распределение трудовых ресурсов. 280 с.
2. Емельянов А. С. Общественное производство: динамика, тенденции, модели. Киев : Наук. думка, 1980. 428 с.
3. Васильченко В. С., Гриненко А. М., Грیشнова А. О., Керб Л. П. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 403 с.
4. Бандур С. І. Труворесурсна безпека України в контексті глобалізації світової економіки. Київ : РВПС України НАН України, 2007. 68 с.

Одержано 09.02.2021

УДК 342.7:821.161.2

Юрій Миколайович ГАВРИЛЮК,

кандидат філософських наук, доцент,

професор кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва

ВІЙНА ОЧИМА ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

(за фрагментами щоденникових записів 1942–1946 рр.)

Глибоким болем вривається в серце кожне слово щоденникових записів О. Довженка про бачене під час війни, названої за тривалістю й найбільші в історії руйнування і

людські жертви Другою світовою. Розв'язана політиками з метою чергового переділу європейських кордонів та збільшення сфери свого впливу, вона стала воістину Великою Вітчизняною війною для народів, що боролися за свою людську гідність і свободу своєї країни.

«Війна стала великою, як життя, як смерть. Воює все людство...» [1, с. 19].

Саме такою, сповненою героїзму вистражданого народу, що виніс на своїх плечах весь її бруд і жах, а не фасадно-плакатною, як її подавала радянська пропагандистська машина і продовжує подавати, доводячи до абсурдного «победобесія», нинішня путінська пропаганда, бачив війну О. Довженко. Як передбачливо-пророчче звучать сьогодні його слова з далекого вже 1946 року:

«Реве радіо. Шумить Червона площа. Несуть прапори люди, одягнені в чорне. Пое-ти кричать панегірики. Музика грає «Слався, слався, наш русский царь». Ура! Ура! Горді, неприступні диктатори промовляють урочисті, горді, самовпевнені слова. Справедливість і гідність тільки у нас. І ніде нема демократії, крім нас. І нікого світ так не повинен любити, як нас, і преклонятися нам... І боятися нас, бажаючи миру і щастя в майбутньому для всіх. Іменем радянського народу! Іменем Батьківщини! Слава, слава, слава. Музика. Новий гімн потрясує урочистою міддю й барабанами мою кімнату...

...Командуючий парадом високо підняв шаблю... Круто зробив крок убік! Барабани! Почався врочистий марш! Чіткий крок. Бездоганна стройова виправка...

Скільки людей помре в цьому році?» [3, с. 40-41].

Писано, як із нинішньої Росії: «Гром победы раздавайся! Веселись отважный Рос!». І скільки загине від рук російського агресора і його найманців українських героїв у цьому році?

Зобразити сувору Правду війни, щоб навіки закарбувати її в пам'яті прийдешніх поколінь, намагався О. Довженко.

«Книги, фільми про нашу правду, про наш народ мусять тріщати од жаху, страждань, гніву і нечуваної сили людського духу» [1, с. 18].

«З Харкова розбігається народ. Везе отак жінка діток у саночках з Харкова до села. До дітей, – а діти замерзли. Полонені – це люде, що втратили людську подобу. Їм кидають дохлих коней. Вони їх розривають зубами. Тиф». [1, с. 22].

За пафосної бравади і надмірного ентузіазму в уславленні переможців, нехтування засобами досягнення мети неминуче спотворюється реальна картина того, що було величезною гуманітарною катастрофою.

Російська «Новая газета», посилаючись на доповідь Державної думи, оприлюднила нові дані про людські втрати в СРСР протягом 1941 – 1945 років. Згідно з ними, за цей період населення країни скоротилося на 52 мільйони осіб. Загибло в боях і померло від ран 19 мільйонів військових. З різних причин опинилися серед загиблих 23 мільйони цивільних осіб, з них майже шість мільйонів – діти. Природне скорочення населення склало близько 11 мільйонів. Отже, виходить, що озброєних загибло набагато менше, ніж беззбройних. І тим, хто відзначає 9 Травня з портретами загиблих родичів, варто про це пам'ятати, розширивши назву акції до «Безсмертного села» або «Безсмертного міста», і не давати перетворювати трагедію народу в показне шоу, бюрократичний ритуал чи політичний піар.

«Зобразити [...] товсту, жирну постать «журналіста», якому, по суті кажучи, все одно, що і як, для якого український народ – це лише категорія кон'юнктури, який не любить і ніколи не любив народу і чужий народу. Це воша. Вона невдоволена тим, що ми взимку мало просунулись вперед... А піди посунься сам, падлюка» [1, с. 19].

Загороджувальні загони, наділені правом розстрілювати всіх, хто, боячись смерті, самовільно полишав поле бою, застосовували лише в Червоній армії і, частково, в німецькому Вермахті під кінець війни, коли почастишали випадки дезертирства.

«Німці прикривали свій ганебний наступ нашим населенням. Діди, жінки, діти. Їх гнали німці перед собою. Примовкали наші кулемети» [1, с. 6].

Чи не з такими самими ганебними методами ведення війни зіткнулися нинішні захисники України в боротьбі з путінською агресією? І чи не є ця війна для українського народу, котрий героїчно боронить свою свободу і незалежність, територіальну цілісність своєї країни, Вітчизняною? І чи не є вона Великою, якщо в ній відстоюються високі демократичні загальнолюдські цінності, проголошені Революцією Гідності? Не для всіх, скажуть, хто має український паспорт, вона є такою. І це гірка правда. Не всі громадяни України сприймають путінську агресію, як війну проти України. Так, на жаль, було і в ту війну, про що з усією відвертістю зазначав у своїх записниках О. Довженко.

«Були сини України, були сини українського народу, були і просто сукині сини» [1, с. 41].

Офіційна радянська історіографія з пропагандистською метою вилучала Велику Вітчизняну війну з контексту Другої світової, змальовувала трагедію мільйонів радянських людей як виключно результат нацистської агресії. Під гуркіт воєнних канонад і салютів над переможеним нацизмом злочинний режим Сталіна приписав знищених ним людей Гітлеру. Так, за свідченням історика Ю. Сороки, тільки в Луцькій тюрмі перед самим приходом гітлерівців енкавеевниками, щоб позбутися свідків своїх катувань, було страчено понад дві тисячі волинян. І таке масово чинилося повсюдно. Тому не дивно, що на тлі такого варварства багато хто вітав перші загопи вермахту в надії на зміни на краще, хоча в таїні розуміли: новий загарбник нічого доброго не принесе, що незабаром так і сталося.

«Гітлерівець гвалтував жінку. Вона одбивалася до останнього. Вона була вже майже голою. Вона уже була під насильником, і все ж він не міг її взяти. Тоді він застрелив її в лоб з револьвера і згвалтував її мертво...Так його було застигнуто і вбито» [1, с. 10].

Наказавши спішно відступати на схід, радянське керівництво залишило на поталу окупантам мільйони своїх співвітчизників, абсолютно не дбаючи про те, як вони будуть виживати в умовах окупації. З Москви надходили вказівки спішно евакуювати все майно, що було в колгоспах, вивезти всі продуктові запаси, всю живність і всю техніку, аби нічого не залишити окупантам.

«Що буде з народом нашим? Виживе він у цій страшній війні чи загине від німців, од хвороб, од вошей, од голоду, знущань і катувань? [...]. Чи пропадуть марно наші жертви?» [1, с. 17].

Уже на першому етапі війни О. Довженка невідступно переслідувала думка про те, що станеться з Україною після повернення з перемогою над гітлерівськими військами на окуповані території радянської влади. Чи не здійсниться мрія тих, хто втікаючи з України 1941 року, погрозово вигукував: «Ми ще повернемося!». Хто судитиме? Братислідчі з трибуналів, що розпивають горілку в їдальні, з непривітним поглядом очей?

Особливо жорстоко сталінська репресивна машина діяла у визволених від гітлерівських окупантів західних областях України. Прихід на початку лютого 1944 року «других советів» позначився масовими «чистками» й арештами громадян, яких звинувачували у зв'язках із бандерівцями й спротиві радянській владі. Їх одразу етапували в Сибір, а багатьох чоловіків відправляли на фронт «змити кров'ю безчестя перебування під фашистською окупацією».

Не уникнув долі виселенця й О. Довженко. За правду, сказану з донкіхотською відвертістю в «Україна в огні», яку він кладе прямо на стіл тирану, Сталін відповів йому своєю «правдою», зробивши його своїм бранцем, що почувався закопаним живцем у землю. Усі благання О. Довженка дати йому одну кімнату з вікном на Дніпро і щоб поховали його на Аскольдовій могилі були марними. Жити в Україні йому було заборонено.

Прикріплений до ненависної йому Потилихи, де розташовувалася кіностудія «Мосфільм», на принизливій платні найнижчого режисерського розряду, виключений з усіх високих установ, до яких доти належав, О. Довженко перебував у цілковитій ізоляції.

«[...] Я помру в Москві, так і не побачивши України. Перед смертю я попрошу Сталіна, аби перед тим, як спалити мене в крематорії, з грудей моїх вийняти серце і закопати його в рідну землю у Києві десь над Дніпром на горі. Пошли, доле, щастя людям на поруйнованій, скривавленій землі! Зникни ненависть! Щезни, убожество!» [1, с. 222].

Любов'ю до України, до її народу було сповнене велике серце її сина. Саме в любові, очима якої він вдивлявся у світ, полягає велич і добродієність Олександра Довженка.

Список бібліографічних посилань

1. Довженко О. Твори : у 5 т. / редкол.: О. Т. Гончар (голова) та ін. Київ : Дніпро, 1960. Т. 5. 542 с.
2. Гутионтов П. Победа предъявляет счет // Новая газета : сайт. 22.03.2017. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2017/03/22/71864-pobeda-pred-yavlyayet-schet> (дата звернення: 12.02.2021).
3. Олександр Довженко вчора і сьогодні. Затемнені місця в біографії : зб. матеріалів / упоряд. Є. Свєрстюк. Луцьк : Терен, 2005. 200 с.

Одержано 14.02.2021

УДК 355.211.3

Олена Миколаївна ГАЛКІНА,

кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9095-9463>

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ УСРР У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Чинна Конституція УСРР 1919 р. не розкривала ні сфери відомства наркоматів, ні принципів їх комплектування, не вказувала навіть кількості комісаріатів у республіці, відносячи це на вирішення поточного законодавства. Кожна з союзних республік у період непу мала автономію у вирішенні значної кількості внутрішніх питань.

Перша угода про співробітництво політичних секретаріатів міліції РРФСР і УСРР датується 22 березня 1922 р. Угоду було укладено з метою обміну досвідом: політосвітньої роботи, наказами, інструкціями, навчальними програмами, доповідями й статистичними звітами. Договір про співробітництво Головних управлінь міліції УСРР і Російської Федерації підписано 27 листопада 1922 р. У договорі декларувалося прагнення до встановлення єдиних організаційних форм побудови апарату й методів його роботи. При цьому в організаціях НКВС і Головних управлінь міліції республік допускалися відступи, викликані місцевими умовами. Як ми бачимо з наведених порівняльних характеристик у структурах управлінь, дані «відступи» в період непу могли бути досить значними. Показовим є той факт, що в середині 1920-х років Народні комісаріати внутрішніх справ взагалі були скасовані в ряді союзних республік.

Тенденція до автономії республіканських комісаріатів і управлінь зберігалася протягом усього досліджуваного періоду. Так, Конституцією СРСР 1924 р. управління внутрішніми справами було віднесено до виняткової компетенції союзних республік. Формою співробітництва республіканських НКВС були всесоюзні наради Наркомів внутрішніх справ, де й відбувався обмін досвідом.

В Україні в 1924 р. відбулася реорганізація НКВС. 20 вересня 1924 р. постановою ВУЦВК і РНК УСРР було затверджено нове Положення про Народний комісаріат внутрішніх справ [1].

Відповідно до цього положення, в перелік завдань НКВС УСРР, крім охорони революційного порядку, боротьби зі злочинністю, забезпечення громадської безпеки, входили ще й такі сфери, як управління комунальним господарством, місцями ув'язнень і нагляд за діяльністю місцевих органів влади. І, звичайно ж, управління міліцією й карним розшуком.

Слід зазначити, що в даному Положенні більш чітко, ніж у Положенні про НКВС РРФСР від 24 травня 1922 р., було визначено правове становище міліції. Так, недосконалість аналогічного російського нормативного акта призводила до постійних конфліктів між військовим командуванням і міліцією в питаннях підпорядкування (аж до пропозицій військового командування про ліквідацію НКВС РРФСР). З метою врегулювання даних проблем Наркомат з військових і морських справ РРФСР був змушений 22 серпня 1924 р. видати спеціальний циркуляр, що роз'ясняв принципи відносин між військовими й міліцією. Навіть нове Положення про НКВС РРФСР, прийняте ВЦВК і РНК РРФСР 28 березня 1927 р., містило лише загальні формулювання й стало повторенням старого Положення про НКВС РРФСР від 24 травня 1922 р. [2].

У структурі НКВС, разом з відділами адміністративним, виправно-трудовим, управління справами й інспекцією у справах комунального господарства, на правах відділу перебував відділ міліції й карного розшуку. Завданнями цього відділу була охорона порядку й громадської безпеки, захист населення від злочинності, нагляд за торгівлею й видача дозволів на придбання мисливської зброї, сприяння органам радянської влади при проведенні заходів, нагляд за виконанням радянських законів громадянами, установами й організаціями.

Даний відділ міліції й розшуку складався із трьох підвідділів: міліції, розшуку й політичної інспекції.

Підвідділ міліції ділився на два відділення: відділення служби міліції та відділення обліку й укомплектування. Завдання підвідділу міліції зводилися до нагляду, управління й контролю за боротьбою з усіма видами злочинності (крім тих, що належали до відання ДПУ), взаємного інформування й зв'язку з органами ДПУ й військовим командуванням, призначення й переміщення у встановленому порядку командного складу міліції, ведення обліку особового складу, організації постачання міліції необхідним озброєнням і технікою, організації й управління промисловою міліцією, управління Всеукраїнською школою міліції й розшуку, розробки різного роду навчальних програм для цієї школи, а також до складання оперативних зведень про стан боротьби зі злочинністю в Україні.

Підвідділ розшуку мав у своєму складі відділення служби розшуку, відділення обліку й реєстрації й відділення із завідування розплідником собак-шукачів. Його завданнями були управління діяльністю місцевих органів розшуку УСРР, проведення дактилоскопічної реєстрації й розшуку злочинців, підготовка фахівців у цих галузях, розведення й дресирування собак-шукачів, навчання персоналу для роботи із собаками-шукачами, розробка методів боротьби з кримінальною злочинністю й навчання їх місцевих органів, призначення й переміщення посадових осіб органів розшуку, провадження дізнання у злочинах, включаючи посадові злочини серед працівників міліції й розшуку, наукова праця щодо вивчення злочинів, статистики боротьби зі злочинністю, збір матеріалів з метою створення музеїв криміналістики, організація централізованої й систематизованої боротьби з особливо небезпечними злочинцями [3, арк. 671].

Відділ політичної інспекції займався наглядом за політроботою міліції й розшуку, а також збором і обробкою інформації про політичну роботу в органах міліції й розшуку. Виправно-трудовий відділ НКВС УСРР складався із загального відділення, адміністративно-пенітенціарної й виробничо-господарської інспекцій.

В окремих випадках (при спільній спеціальній оперативній роботі) органи міліції й карного розшуку зобов'язані були координувати свої дії з органами ДПУ.

13 серпня 1924 р. Постановою ВУЦВК і РНК УСРР було прийнято «Положення про Державне політичне управління Української Радянської Соціалістичної Республіки». Відповідно до цього Положення, призначений ВУЦВК голова ДПУ УСРР був «уповноваженим Об'єднаного державного управління Союзу РСР (ОДПУ) при Раднаркомі УСРР»; в оперативному відношенні Управління керувалося «директивами й розпорядженнями Союзу РСР»; ДПУ УСРР було підзвітним як РНК УСРР, так і ОДПУ СРСР, існувало «на кошти, що відпускаються ОДПУ Союзу РСР, згідно з кошторисом й штатами, розробленими ДПУ УСРР. Таким чином, з 1924 р. ДПУ УСРР уже було повністю залежним від загальносоюзної системи: ОДПУ СРСР на відміну від НКВС УСРР, що зберіг автономію.

Згідно з «Положенням про Народний комісаріат внутрішніх справ» і супутньою постановою ВУЦВК від 20 вересня 1924 р. «Про адміністративні відділи губернських і окружних виконавчих комітетів», місцевими органами НКВС були: у губерніях – губернські адміністративні відділи, в округах – окружні адміністративні управління (відділи). Виконання заходів і розпоряджень у районах Комісаріат здійснював через члена районного виконкому, який займався адміністративною роботою, у сільських місцевостях – через сільради. У справах комунального господарства управління здійснювалося через місцеві органи комунального господарства. Таким чином, проводилася нова реформа структури. Перебування підвідділів міліції на місцях у віданні адміністративних відділів НКВС повинно було забезпечити чітку централізацію й, відповідно, зробити структуру більш мобільною.

Тут можна припустити, що йдеться про звернення до відповідного досвіду РРФСР, де ще 5 грудня 1923 р. декретом ВЦВК були ліквідовані відділи управління, а їхні функції передавалися адміністративним відділам НКВС РРФСР (у світлі рішення 2-ї сесії ВЦВК X скликання від 7 липня 1923 р.).

З 1921 р. до 1925 р. відбувалася постійна і дещо хаотична зміна апарату міліції. Метою численних реорганізацій було спрощення самої структури, але оскільки структура міліції перебувала в безпосередній залежності від системи адміністративно-територіального поділу республіки, що була досить складною й громіздкою сама по собі, всі реорганізації не досягали своєї мети. І тільки після спрощення системи адміністративно-територіального поділу Української РСР (перехід в 1925 р. із чотириступеневої на триступеневу систему управління) реорганізація структури апарату міліції, що слідувала за цим, була успішною, і нова структура без особливих змін проіснувала до кінця досліджуваного періоду – до осені 1930 р. Лише у вересні 1930 р. структура апарату міліції була змінена у зв'язку з переходом на двоступеневу систему управління, що полягала в ліквідації округів і розширенні районів.

Список бібліографічних посилань

1. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 20 вересня 1924 р. *Збірник Указів УСРР*. 1924. № 37–38. Ст. 245.
2. Положение о Народном комиссариате внутренних дел : Постановление ВЦИК и СНК от 24 мая 1922 г. *СУиР РКП*. 1922. № 33. Ст. 386.
3. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади України). Ф. 3204. Оп. 1. Спр. 3.

Одержано 09.02.2021

УДК 343.985

Тетяна Вікторівна ГАНЖА,

кандидат юридичних наук,
викладач кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9769-486X>;

Валерія Костянтинівна ПЛИС,

курсантка навчальної групи 19-201 факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Віталія Костянтинівна ПЛИС,

курсантка навчальної групи 19-201 факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛІДІВ ЗЛОЧИНІВ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

В нашій державі як і в усьому світі, технічний прогрес зумовив швидкий розвиток і впровадження інформаційних мереж у всі сфери людського життя. Цей процес, в свою чергу, призвів до появи і розповсюдження якісно нової категорії злочинів, що вчиняються у віртуальному просторі - кіберзлочинів.

Інформаційна мережа зв'язку використовується для вчинення шахрайств, розкрадання грошових коштів клієнтів банку, викрадення інформації, пошкодження сайтів, для порушення роботи електронних систем обчислення результатів виборів, і, навіть, вчинення диверсій. Об'єднує ці прояви злочинної діяльності одне - вони залишають специфічну слідову картину. Саме розгляд сутності і особливостей слідів, що залишаються у віртуальному просторі – мета представленої роботи.

Крім звичайних матеріальних та ідеальних слідів, кіберзлочини залишають зміни пам'яті електронних пристроїв, а також так звану онлайн інформацію на сайтах мережі Інтернет. Деякі автори, ґрунтуючись на нововведеннях науково-технічного прогресу, пропонують доповнити класичну класифікацію слідів в трасології специфічної групою віртуальних слідів.

Віртуальні сліди представляють собою зміни внесені будь-якими діями (включення, створення, відкривання, активації, внесення змін, видалення інформації) в інформаційному просторі комп'ютерних та інших цифрових пристроїв, їх систем та мереж.

На нашу думку, віртуальні сліди включають як характерні ознаки матеріальних слідів, адже вони відображаються на матеріальному носії, так і ідеальних слідів, оскільки на носіїві фіксується лише образ у вигляді цифрових значень параметрів формальної математичної моделі спостережуваного реального фізичного явища.

Вчений криміналіст Агібалов В.Ю. виділяє ряд принципових особливостей віртуальних слідів, до числа яких він відносить наступні.

1. Формування віртуальних слідів (електронно-цифрове відображення) відбувається в штучно створеному середовищі (комп'ютерній системі). У зв'язку з цим якість відображення сильно залежить від особливостей цієї штучної середовища.

2. Віртуальний слід не має фізично цілісної структури. Він може складатися з великої кількості окремих інформаційних елементів, які в свою чергу можуть бути записані як на одному, так і на декількох фізичних носіях цифрової інформації.

3. Зафіксований на цифровому носії віртуальний слід являє собою складну інформаційну структуру, в якій поряд зі значною інформацією міститься значний обсяг допоміжних даних, що відповідають за цілісність і доступність комп'ютерної інформації віртуального сліду.

Вивчення процесу формування нової категорії «віртуальних слідів» дозволяє виділити чотири базових стадії механізму утворення їх у віртуальному просторі:

- фізичний прояв (відображення) властивостей слідоутворюючого об'єкту таких, як звук, зображення, цифровий набір даних, температура, тиск, відліки часу, прискорення тощо;
- перетворення вихідного фізичного відображення слідоутворюючого об'єкта в цифрову форму, тобто аналогово-цифрове перетворення відображення;
- обробка та (або) передача отриманої цифрової інформації;
- фіксація і зберігання отриманої цифрової інформації.

Підводячи підсумки вищезазначеному, хотілося би зауважити на тому, що класифікація слідів в криміналістиці, на нашу думку, вимагає удосконалення в зв'язку із появою якісно нових злочинів. З'явився новий простір виникнення інформації про злочин – віртуальний кіберпростір. Саме тому, ми пропонуємо розширити тлумачення слідів у криміналістиці, доповнивши його категорією віртуальних слідів, а також імплементувати це поняття в існуюче законодавство.

Одержано 09.02.2021

УДК 349.2

Костянтин Геннадійович ГАРБУЗЮК,

кандидат юридичних наук,

декан факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6714-5074>

ДО ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ВПЕРШЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ НА СЛУЖБУ В НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ УКРАЇНИ

Відбір на службу до Національної поліції України – це складний багатоаспектний процес, який вимагає від держави не тільки якісного нормативного та організаційного підґрунтя, а й належного захисту та охорони. С.Я. Вавженчук вказує, що діюче трудове законодавство під охороною трудових прав розуміє комплекс заходів та засобів, за допомогою яких встановлюються трудові права, визначається порядок їх реалізації, забезпечується їхнє дотримання. Звідси, підсумовує автор, діюче трудове законодавство охорону трудових прав розуміє широко, включаючи до нього і безпосередній захист трудових прав [1]. В свою чергу захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів повинен включати в себе заходи, спрямовані на попередження подальшого порушення прав особи, оскільки на підприємствах, в установах, організаціях мають місце зловживання правом та порушення трудового законодавства [2].

Варто відзначити, що законодавче підґрунтя охорони та захисту прав осіб, які вперше приймаються на службу в Національну поліцію України складають нормативно-правові акти різної юридичної сили, серед яких, беззаперечно в першу чергу слід вказати Конституцію України, відповідно до статті 43 якої держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Окрім того, стаття 55 встановила, що кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних

міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Не вдаючись в детальний аналіз норм Конституції України, окрему увагу хотілося б звернути на положення Кодексу законів про працю України. Зокрема, слід вказати статтю 22, відповідно до якої забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу. Будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання не допускається [3]. Зазначене положення, безспірно, стосується і представленої проблематики, оскільки вона фактично охороняє осіб, які вперше приймаються на службу в Національну поліцію України від необґрунтованої відмови від прийняття на службу. Втім, тут слід вказати на те, що дане положення КЗпП не стосується випадків, коли особи не відповідають вимогам, які прямо закріплено у спеціальному законодавстві, що регулює трудову діяльність працівників поліції. Зокрема йдеться про ЗУ «Про національну поліцію».

У вказаному вище контексті слід вказати положення статті 49 ЗУ «Про національну поліцію», яка закріплює вимоги до кандидатів на службу в поліції. До прикладу, на службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою. Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України [4]. Окрім того, законодавство у сфері відбору на службу до НПУ закріплює ряд механізмів, направлених на недопущення, як порушень, так і будь-яких сумнів при конкурсі. Так, на рівні закону встановлена можливість відводу чи самовідводу членів поліцейської комісії, що дозволяє говорити у разі його застосування про неупередженість поліцейської комісії.

Іншими, подібного роду механізмами, закріпленими у підзаконних нормативно-правових актах, є: ознайомлення з матеріалами відсторонення від тестування; отримання результатів поліграфного опитування; оприлюднення результатів тестування (кількість набраних балів) безпосередньо після його завершення; отримання інформації про переможців конкурсу; тестування у разі документального підтвердження (до завершення конкурсу) поважних причин неявки та тестування з фізичної підготовки після одужання або повторне виконання вправи. Як бачимо, фактично нормативно-правового втілення заборон, приписів, санкцій і т.п. є охоронним фактором, що по суті не повинно ставити під сумнів результати конкурсу.

В якості прикладу охорони прав осіб, які вперше приймаються на службу в Національну поліцію України варто також назвати наявність спеціального суб'єкту, що безпосередньо проводить конкурсну процедуру, але й ряд інших уповноважених державних органів та посадових осіб, що приймають участь у відборі. Критерієм віднесення до цієї категорії суб'єктів може бути відповідний обов'язок чи право. Спеціально створена державна інституція – це поліцейська комісія, яка проводячи відбір одночасно не допускає сумнів у своїх оцінюваннях кандидата завдяки різним засобам та механізмам. Наприклад: а) поліцейська комісія використовує при визначенні рівня фізичної підготовки кандидатів технічні прилади для вимірювань. Це дозволяє їй практично точно, достовірно та публічно вимірювати результати, а отже, диспозитивно і об'єктивно; б) випадки погіршення фізичного стану кандидата на момент тестування обумовили існування норми права щодо процедури повторного тестування і т.п. Наведені приклади дають підстави стверджувати про недопущення таких негативних явищ, як викривлення даних,

упередженість, нерівність в умовах здачі фізичних нормативів і т.д., що вказують на характеристики охорони.

Отже, із зазначеного вище слідує, що об'єктом правової охорони відбору осіб, які уперше приймаються на службу в НПУ - є суспільні відносини з приводу реалізації громадянами України права бути прийнятими на службу в поліцію на конкурсній основі та діяльності державних інституцій, що провадять відбір. Охорона цих відносин відображена у нормативно-правових актах у формі: заборон, приписів, санкцій тощо, які мають на меті уникнення негативних станів, як права бути прийнятими на службу в поліцію, так і виконання обов'язків з проведення конкурсу. Зокрема, до заборон можемо віднести норму права, яка стосується заборони кандидатам не спілкуватися один з одним на тестуванні. Доцільність існування такої заборони безапеляційна - у протилежному випадку виникне сумнів щодо самостійності складання тесту і не буде відібрано достойного кандидата.

Висновок. Таким чином, під охороною прав осіб, які вперше приймаються на службу в Національну поліцію України, найбільш доцільно розуміти сукупність закріплення у нормах загального та спеціального трудового законодавства інструментів, засобів та заходів, що реалізуються державою та її органами (в особі їх уповноважених посадових осіб) з метою забезпечення належної реалізації прав і свобод громадян у відповідній сфері. Окрім того, саме охорона спрямована на боротьбу з невиконанням обов'язків та зловживанням правами посадовими особами, на профілактику і попередження порушень прав інших осіб. В свою чергу сутність захисту криється у відновленні порушеного права прийняття на службу в поліцію або обов'язку проведення конкурсу уповноваженими державними інституціями, а також усунення перешкод при його здійсненні засобами трудового права.

Список бібліографічних посилань

1. Вавженчук С. Я. Співвідношення понять «захист» та «охорона» трудових прав в чинному законодавстві. *Форум права*. 2010. № 1. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_1_9.pdf (дата звернення: 06.02.2021).
2. Сидоренко А. С. Зловживання правом суб'єктами трудових правовідносин: теоретико-практичне дослідження : монографія. Харків : Право, 2014. 200 с.
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 06.02.2021).
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 06.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 378.371

Тетяна Григорівна ГЕРАЩЕНКО,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5918-2019>

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНОГО МЕТОДУ В ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Підготовка справжніх фахівців є найбільш актуальним завданням реформування системи вищої освіти України. Випускники університетів мають отримати не тільки якісну теоретичну підготовку, а й оволодіти необхідними у подальшій професійній діяльності практичними навичками.

Правоохоронна діяльність – найбільш чутлива до економічних, політичних і соціальних змін сфера. Сучасний правоохоронець повинен мати високий рівень професіоналізму у вирішенні нестандартних ситуацій, блискавично реагувати на загрози, постійно самовдосконалюватись, враховувати виклики сьогодення.

Слід зауважити, що у XXI столітті майже кожна людина час від часу змушена переживати психологічні кризи, викликані різноманітними чинниками. Психологічна криза – це особливий стан людини, викликаний соціальними проблемами, що провокує особу до некерованих нею дій. Цей надзвичайний емоційний стан характеризується втратою людини контролю над собою, сильними негативними емоціями. Це робить особу безпорадною, схильною до самогубства, до зловживанням алкоголем чи наркотиками тощо. Тому сучасний поліцейський повинен бути готовим надати психологічну допомогу постраждалим, професійно застосовуючи на практиці знання з юридичної психології.

Питання, пов'язані з наданням психологічної допомоги людям, які опинились у кризових ситуаціях, набувають державного значення. На наш погляд, у процесі підготовки правоохоронців, ми маємо використовувати позитивний досвід наших зарубіжних колег. Заслуговує на увагу діяльність кризового центру у місті Дортмунд (Німеччина), який було створено у 1999 році як спеціалізований консультативний центр допомоги громадянам у подоланні суїцидальних думок, особливо важких, кризових життєвих ситуацій (сімейні конфлікти), профілактики самогубств тощо. Керівником цього центру було призначено Йоганна Кеттелера соціального педагога, терапевта, фахівця у галузі психотерапії. Завдяки фінансовим інвестиціям місцевого бюджету міста Дортмунд, Федерального Союзу та центральної клініки федеративної землі Вестфалія всі консультації надавались безкоштовно.

Фахівці Кризового центру міста Дортмунд на першому етапі роботи проводять з пацієнтами індивідуальні бесіди (спочатку телефоном, а потім – очні). Участь у дискусійних групах, де постраждалі особи обговорюють свої проблеми і знаходять шляхи їх вирішення, є ефективним методом попередження і запобігання суїциду серед дорослого населення. Це допомагає особам, схильним до суїциду, усвідомити свою помилку. Своєчасні правильні дії практичних психологів допомагають людині опанувати своїми емоціями, переживаннями і переосмислити свою поведінку. На наступному етапі психологи проводять співбесіди з її рідними, членами сім'ї, з подружжям, або іншими учасниками цієї проблеми. У рамках дискусії розробляється стратегія вирішення певної проблеми, пропонуються конкретні кроки для її вирішення.

У разі недосягнення позитивного результату у вирішенні кризової ситуації, пацієнту пропонується допомога у психіатричному центрі міста Дортмунд, фахівці якого тісно співпрацюють із спеціалістами Кризового центру. Пацієнти мають змогу отримати

своєчасну амбулаторну психіатричну допомогу та терапевтичне лікування. Комплексне лікування пацієнтів розроблено психіатричною клінікою та погоджено з відділом охорони здоров'я міста Дортмунд. Лікарі швидкої психіатричної допомоги мають також повноваження проводити консультації в психіатричній клініці Кризового центру. Така практика дозволяє налагодити тіснішу взаємодію психосоціальної та психіатричної допомоги.

Ми вважаємо, що навчальні програми закладів вищої освіти системи МВС України мають включати в обов'язковому порядку тісну співпрацю з подібними психологічними центрами. Курсанти старших курсів повинні залучатися до проведення комплексних досліджень з правової та психологічної проблематики. При цьому доцільно широко впроваджувати у навчальний процес проектні методи.

Основні вимоги застосування проектного методу навчання:

- наявність актуальної у дослідницькому плані проблеми, що потребує інтегрованого знання;
- розробка програми дій у дослідженні проблеми;
- використання ефективних дослідницьких методів;
- самостійна (індивідуальна чи групова) діяльність курсантів;
- практичне значення результату.

Курсанти, виконуючи певні проектні завдання, можуть демонструвати їх результати у вигляді наочності: відеофільми, консультативні брошури, плакати тощо. Також доцільно проводити різноманітні заходи, зокрема, дебати, презентації, круглі столи тощо.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що майбутні правоохоронці повинні оволодіти необхідними у подальшій професійній діяльності практичними навичками. Цьому спонукає залучення їх до проведення комплексних досліджень з правової та психологічної проблематики. Запровадження проектних методів у навчальний процес передбачає на практиці роботу у двох напрямках: інформативному (просвітницька робота, що включає первинну профілактику кризових ситуацій серед населення міста) та консультативному (проведення регулярних психологічних консультацій для громадян у вирішенні конкретних життєвих ситуацій). Ця робота має проводитись послідовно і комплексно, забезпечуючи належну психосоціальну допомогу людям, які цього потребують. А для курсантів – це можливість набути необхідні знання і навички для подальшої їх реалізації у практичній діяльності.

Одержано 08.02.2021

УДК 037.011.33(477)

Сергій Петрович ГІРЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 2

Харківський національний університет внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4871-5481>

ДО ПИТАННЯ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНО- МУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Сучасні реалії професійного середовища, в якому працює більшість працівників правоохоронних органів зберігають високу концентрацію та різноманітність конфліктних

ситуацій внутрішнього та міжособистого характеру, зумовлених динамічним станом трансформації українського суспільства, політичною та соціально-економічною нестабільністю, військовими діями на південному сході країни, проявами радикалізму певних суспільних груп, достатньо високим рівнем злочинності тощо.

Актуальність проблеми конфліктологічної підготовки майбутніх працівників поліції зумовлена значним впливом конфліктогенів (комунікативні, психогенні, поведінкові) на їх професійну діяльність, працею в середовищі, нерідко насиченому протиборством, агресією та жорстокістю, маніпуляціями, іншими соціально непривабливими, небезпечними для життя та здоров'я стресовими чинниками, психоемоційним опором з боку правопорушників, підвищеними вимогами щодо дисциплінованості, законності службових дій правоохоронців, відповідальністю за недбалість та помилки.

Враховуючи зміст низки нормативних документів, що регламентують діяльність підрозділів Національної поліції України, освітні заклади МВС зі специфічними умовами навчання в побудові та реалізації навчально-виховного процесу орієнтовані на результативну модель фахівця, за якою сучасний поліцейській – це розвинена особистість, яка з повагою ставиться до оточуючих та їх проблем, володіє широким спектром правових, соціально-психологічних знань та навичок, приймає з розумінням ставиться до особливостей характерів, форм поведінки та самовираження співрозмовників, здатна керувати власними психологічними станами та поведінкою оточуючих із застосуванням сучасних психотехнологій та комунікативних прийомів з метою підтримання правових та конструктивних стосунків з громадянами та в колективі.

Індивідуально-психологічний спектр показників професійно-культурного розвитку сучасного випускника ЗВО МВС достатньо широкий – від стійких особистісних компонентів, які проявляються на нервово-психічному, емоційно-вольовому, етично-моральному, комунікативному, поведінковому рівнях, до успішного та впевненого володіння засобами подолання несприятливих та стресових чинників службової сфери (небезпека, конфлікт, різні форми стресу).

Мета конфліктологічної освіти правоохоронців в ЗВО МВС, на наш погляд, полягає в реалізації цілеспрямованого і системного процесу формування професійної конфліктологічної культури майбутнього фахівця, готового до саморозвитку широкого спектру компетенцій в професійній діяльності.

Тому, наприкінці 1990-х років у закладах вищої освіти, які знаходились у підпорядкуванні Міністерства внутрішніх справ виникла необхідність в організації педагогічних зусиль щодо цілеспрямованого формування культури поведінки в конфліктогенному середовищі майбутніх працівників правоохоронних органів – слідчих, працівників оперативних підрозділів, дільничних інспекторів, практичних психологів тощо розвитку їх комунікативних здібностей, навичок переговорної діяльності, розробки нових підходів до їх професійної підготовки, впровадження ефективних психолого-педагогічних форм та технологій навчання та виховання.

Відповідно до цих компетенцій науково-педагогічними працівниками ХНУВС в численних навчально-методичних матеріалах (рекомендаціях, навчальних посібниках)[1], в яких були визначені основні завдання конфліктологічної готовності майбутніх поліцейських, як то: діагностика та сприйняття здобувачами освіти конфліктогенів спілкування; емоційна та когнітивна оцінки ситуації конфлікту; формування алгоритмів структурного аналізу конфлікту, об'єктивного усвідомлення проблеми; розвиток сенсорно-когнітивних здібностей діагностики психоемоційних і мотиваційних особливостей учасників конфлікту; накопичення «багажу» стратегій і тактик конфліктної поведінки в разі активного протиборства, адекватних конфліктній ситуації; розвиток умінь управління конфліктом; формування навичок саморегуляції деструктивних постконфліктних психоемоційних станів[2].

Зміст освіти сучасних правоохоронців у Харківському національному університеті внутрішніх справ включає навчальні курси, безпосередньо спрямовані на формування конфліктологічної культури здобувачів освіти. До них належать: навчальна дисципліна «Конфліктологія», яка тривалий час (з 1995 по 2012 викладалася на факультетах: юридичному, економічній безпеки, кримінальній міліції, громадській безпеки, психологічному)[3]. Обсяг курсу становив від 54 до 108 навчальних годин залежно від спеціальності й включав лекційні, семінарські й практичні форми аудиторної роботи. Підготовка майбутніх психологів для відділів психологічного забезпечення в обласних ГУМВС здійснювалася по двох напрямках: психолог-кримінолог і психолог-конфліктолог. Навчальний план останніх включав також учбові дисципліни «Конфлікти в ОВС і методи їхнього попередження»(36 годин), «Соціальні конфлікти»(30 годин) та ін. Крім того, план підготовки курсантів факультету громадської безпеки у період з 2001 по 2005 рр. передбачав вивчення факультативу-тренінгу «Вирішення конфліктних ситуацій працівниками міліції в роботі з населенням» (30 годин)[4]. Протягом тренінгу кожен з майбутніх правоохоронців брав участь не менше ніж у 5-10 різновекторних навчальних конфліктних ситуаціях, в яких курсанти демонстрували як конструктивні, так і деструктивні моделі конфліктної поведінки, вчилися відчувати та в подальшому проаналізувати емоції опонентів та їх комунікативні техніки.

Закріплення отриманих в аудиторіях знань відбувалося в процесі проходження курсантами навчальної практики та стажування на посадах в практичних підрозділах за місцем комплектування. Курсанти системно досліджували структурно-динамічні складові конфліктів в різних підрозділах, їх причини їх виникнення, тривалість, параметри конфліктної поведінки суб'єктів, конструктивні та деструктивні наслідки урегулювання протиріч.

Передові педагогічні напрацювання (техніки та методики викладання конфліктологічних знань, методичні ситуативні кейси та тренінгові вправи втілюються сьогодні в навчальний процес підготовки та підвищення кваліфікації працівників різних підрозділів Національної поліції України шляхом застосування конфліктозмістовних теоретичних знань та прикладних вмій під час вивчення поліцейськими ефективних та безпечних алгоритмів дій у різних службових ситуаціях, а також, звичайно, на лекційних та практичних заняттях з дисциплін «Ефективна комунікація» та «Стресостійкість»

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка А. М., Друзь В. А. Конфліктологія : учеб. пособие. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1997. 351 с.
2. Загальна конфліктологія : навч. посіб. / під заг. ред. І. В. Ващенко, С. П. Гіренко. 2-ге вид., допов. Харків : Оригінал, 2001. 384 с.
3. Гіренко С. П. Конфліктологія : зб. навч.-метод. матеріалів. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 152 с.
4. Гіренко С. П., Ващенко І. В. Вирішення конфліктних ситуацій працівниками ОВС у роботі з населенням : навч.-метод. матеріали. Харків : НТУ «ХПІ», 2003. 32 с.

Одержано 12.02.2021

УДК 343.98.068

Андрій Анатолійович ГЛІЄВИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МВС ІЗ ДЕРЖАВНОЮ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ

Проблеми взаємодії МВС з Державною кримінально-виконавчою службою України досліджувались ученими філософами, соціологами, психологами, фахівцями з управління, кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, проте єдиного підходу до суті даного поняття немає.

У юридичній літературі традиційно виділяються *процесуальні й організаційні форми взаємодії*. Перша передбачена кримінально-процесуальним законодавством і обумовлюється наявністю суворо обговорених кримінально-процесуальним законом правовідносин, друга – урегульована іншими законодавчими актами України та відомчими нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність з взаємодії між органами і підрозділами декількох відомств [1].

Разом з тим, нормативно-правове регулювання взаємодії потребує корекції в зв'язку з необхідністю вираховування змін, що відбуваються в практичній діяльності. Тому правова регламентація спільних дій представників різних відомств та служб повинна відповідати не тільки вимогам стабільності і динамічності, але і вимогам часу.

Так, з метою оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції, раціонального використання бюджетних коштів Кабінет міністрів України Постановою від 18 травня 2016 р. № 343 ліквідував Державну пенітенціарну службу, поклавши на Міністерство юстиції завдання і функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації [2]. Постановою від 26 квітня 2017 р. № 294 Державна пенітенціарна служба перейменована у Державну кримінально-виконавчу службу [3].

Згідно із ст. 3 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» правовою основою діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України крім вказаного Закону є Конституція України, інші Закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти Міністерства юстиції України. [4].

Організаційна форма взаємодії МВС України з Державною кримінально-виконавчою службою України реалізується на рівні Міністерства юстиції України відповідно до покладених на нього завдань згідно із п. 9 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» від 2 липня 2014 р. № 228. Мін'юст взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України та тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, та на підставі п. 4 розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та подає їх в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України [5].

Аналогічно, відповідно до п. 8 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» від 28 жовтня 2015 р. № 878, МВС у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами,

утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, та згідно із п. 4 узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України та розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції [6].

Аналіз існуючого в даний час порядку взаємодії МВС з Державною кримінально-виконавчою службою України показав, що вона не забезпечує належної результативності і не відповідає сучасним вимогам держави і суспільства.

Незадовільний рівень взаємодії МВС з Державною кримінально-виконавчою службою України викликаний низкою причин:

а) відсутність єдиного спеціального нормативно-правового регулювання цієї діяльності на комплексній основі;

б) відсутність у обох системах, що взаємодіють, єдиної спеціальної організаційної структури по організації взаємодії з профілактиці та розкритті злочинів;

в) недосконалість інформаційного забезпечення процесу взаємодії;

д) відсутність єдиної і належним чином розробленої науково-методичної бази вказаної взаємодії, спеціальних заходів щодо аналізу й обміну досвідом, підготовки професійних кадрів, здатних на висококваліфіковану і ефективну спільну діяльність.

Висновок. Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновок щодо необхідності внесення в чинне законодавство низки пропозицій, спрямованих на більш чітку регламентацію правової основи взаємодії МВС України та Державною кримінально-виконавчою службою України.

Список бібліографічних посилань

1. Глієвий А. А. Взаємодія кримінальної міліції та оперативних підрозділів Державного департаменту України з питань виконання покарань у боротьбі зі злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04. Харків, 2003. 179 с.

2. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 № 343 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2016-p> (дата звернення: 01.02.2020).

3. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2017 № 294 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2017-p> (дата звернення: 01.02.2020).

4. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 01.02.2020).

5. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-p> (дата звернення: 01.02.2020).

6. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-p> (дата звернення: 01.02.2020).

Одержано 15.02.2021

УДК 343.13

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального процесу та

організації досудового розслідування факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1533-9213>

СУЧАСНА МОДЕЛЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ

Кримінальне процесуальне законодавство покликане створювати необхідні передумови для функціонування правової, соціальної держави та забезпечення належної реалізації процесуальних прав учасників кримінального провадження. Його положення багато в чому ґрунтуються на міжнародних нормативно-правових актах у сфері кримінальної юстиції, що були ратифіковані Верховною Радою України. У контексті розгляду даного питання, не є винятком й інститут досудового розслідування, який є одним із ключових. Однак, ще й досі окремі аспекти цього етапу кримінальної процесуальної діяльності не знайшли свого остаточного вирішення. Варто зазначити, що з набрання чинності КПК України 2012 р. пройшло достатньо часу для того, щоб підвести певні підсумки та виявити прогалини та колізії в окремих нормах, які безпосередньо призначені для регламентації процесуальної діяльності на цій стадії кримінального процесу. Разом з тим, численні зміни та доповнення, а інколи і спроби до докорінної перебудови окремих положень кримінального процесуального законодавства свідчать про відсутність чіткого та єдиного уявлення про оптимальну конструкції досудового розслідування. Прикладом чого може слугувати прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII, на підставі якого були внесені зміни до ст. 242 КПК України. У результаті чого законодавець занадто ускладнив процедуру призначення експертизи у кримінальному провадженні. Дана подія викликала негативний суспільний резонанс, що у свою чергу спонукало до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» від 4 жовтня 2019 р. № 187-IX, положення якого повернули можливість призначати експертизи слідчому та прокурору.

За станом досудового розслідування в повній мірі можна робити висновки про кримінальний процес держави в цілому, а від досконалості його процесуальних норм багато в чому залежить вирішення завдань кримінального провадження на наступних стадіях кримінального процесу. Саме це пояснює той факт, що досудове розслідування завжди було однією з найпривабливіших тем досліджень для вчених процесуалістів та найбільш обговорюваних для представників практичних підрозділів. Тож зупинимось на окремих питаннях, що безпосередньо стосуються теми дослідження. Так, на сьогодні одним з основних та дискусійних залишаються питання початку досудового розслідування, а саме проблема диференційованого підходу до вирішення заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення. Здебільшого це стосується аспектів дослідчої перевірки та інших чинників, що мають забезпечувати функцію «процесуального фільтру», яким за часів дії КПК України 1960 р. була стадія порушення кримінальної справи. Перш за все окреслене питання обумовлюється тим, що кількість таких заяв та повідомлень у державі з рок в рік збільшується, до того ж усі вони без винятку мають бути розглянуті та вирішенні згідно положень, передбачених ст. 214 КПК України.

Отже, слідчий, дізнавач, прокурор не вправі відмовити у їх прийнятті посилаючись на будь-які обставини. З огляду на вказане зазначимо, що в КПК України 2012 р. законодавець запровадив принципово нову систему початку досудового розслідування за якої своєрідним «процесуальним фільтром» став інститут закриття кримінального провадження.

Як відомо, з 1 липня 2020 р. в Україні після тривалої перерви вкотре розпочав діяти інститут дізнання, потреба в якому здебільшого обумовлена суттєвою завантаженою слідчих кримінальними провадженнями щодо злочинів невеликої тяжкості, які наразі називаються кримінальними проступками. Між іншим, більшість опитаних слідчих вказують на те, що запровадження дізнання суттєво не вплинуло на кількість матеріалів, що перебувають у їх провадженнях. Які фактори впливають на такий стан справ, покаже час. Отже, на разі можна стверджувати, що завдання поставлені перед інститутом дізнання залишаються не реалізованими.

В рамках розгляду даного аспекту більш детально ознайомимось з положеннями ст. ст. 40-1, 214, 298-1 КПК України, які регламентують повноваження дізнавача. Їх аналіз вказує на те, що на відміну від слідчих, які до внесення відомостей до єдиного реєстру досудового розслідування можуть провести лише огляд місця події, дізнавачі з-поміж іншого мають право відібрати пояснення, вилучити знаряддя й засоби вчинення кримінального проступку, провести медичне освідування, отримати висновок спеціаліста тощо. З цього випливає, що документи, які дізнавач складає на підставі вищевказаних процесуальних дій, є джерелом доказів. Разом з тим, приписи КПК України не надають відповіді з приводу того, яке процесуальне рішення має прийняти дізнавач, як що за наслідком проведених до внесення відомостей у ЄРДР процесуальних дій він не встановить складу кримінального проступку.

Окремого розгляду також потребують питання, що безпосередньо стосуються процесуального статусу слідчого та його правовідносин з керівником органу досудового розслідування, прокурором та слідчим суддею. На жаль питання процесуальної самостійності слідчого, що завжди розглядалися як одне з найбільших досягнень кримінального процесу, з набранням чинності КПК України 2012 р., зведені нанівець і його роль зведена до виконання дріб'язкових доручень. До того ж численні пропозиції щодо вирішення зазначеного питання на користь слідчого залишились без уваги законодавця.

В рамках повсякденної діяльності слідчий має постійно звертатись за погодженням своїх процесуальних дій до прокурора та слідчого судді, що призводить до втрати часу на паперовій тяганині. Тому не безпідставно, останнім часом на сторінках юридичної літератури все більше актуалізується питання щодо запровадження системи електронного кримінального провадження. Його запровадження є надто важливим та актуальним питанням, оскільки це призведе до значної економії коштів та часу, пришвидшення строків розгляду відповідних процесуальних документів, спрощення доступу учасників кримінального провадження у межах їх компетенції до відповідних матеріалів тощо. Слід зазначити, що в КПК України вже мають місце спроби до запровадження електронних процесуальних процедур. Зокрема, згідно ч. 2 ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. Крім цього до ЄРДР, також обов'язково вносяться всі інші основні процесуальні рішення відповідного кримінального провадження.

Висновок. На підставі викладеного можна стверджувати, що постійне внесення коригувань до приписів КПК України, які регламентують процесуальну діяльність під час досудового розслідування вказує на триваючий пошук шляхів підвищення ефективності кримінального процесу загалом, але в той же час свідчить про відсутність у законодавця чіткої стратегії. Незважаючи на численні новації, запроваджені КПК України 2012 р., в державі здебільшого має місце такий порядок досудового розслідування, який складався протягом кількох останніх десятиліть. На жаль процедура розслідування

у більшості кримінальних проваджень, є досить трудомісткою та витратною. З огляду на вказане, а також для подолання інших негативних тенденцій доречно усунути зайвий формалізм кримінального процесуального законодавства, що негативно впливає на процес доказування, спростивши низку громіздких та рутинних процедур.

Одержано 04.02.2021.

УДК [001.89:63]:378(477)(091)

Олена Михайлівна ГОЛІКОВА,

кандидат історичних наук, доцент,

професор кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1149-7342>

ЗАРОДЖЕННЯ ГАЛУЗЕВОГО ДОСЛІДНИЦТВА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ (З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. В. ДОКУЧАЄВА)

5 жовтня 2021 р. виповниться 205 років Харківському національному аграрному університету ім. В. В. Докучаєва. Цей найстаріший в Україні сільськогосподарський ЗВО засновано за Указом російського імператора Олександра I як Інститут землеробського господарства, практичної ветеринарії та школи рукоділля (від 1820 р. – Агрономічний інститут) в Маримонті, неподалік Варшави. Минуле ХНАУ є унікальним прикладом в історії української сільськогосподарської освіти і науки, адже протягом свого понад 200-річного безперервного розвитку заклад функціонував на території різних держав, під впливом культурних і освітніх традицій різних народів. Його минуле є початковою точкою в становленні вищої аграрної освіти і науки сучасних Польщі та України. Будучи правонаступником Інституту землеробського господарства в Маримонті, ХНАУ у своєму розвитку пройшов кілька етапів. *Перший* – 1816–1861 рр. – *маримонтський*: інститут розміщувався в передмісті Варшави і розвивався згідно з польськими освітніми традиціями під жорстким контролем російської влади. *Другий* – 1862–1914 рр. – *ново-олександрійський*: інститут був розташований в містечку Пулави (Ново-Олександрія) Люблінської губернії. У 1869 р. його реорганізовано в Ново-Олександрійський інститут сільського господарства та лісівництва та піддано повній русифікації. *Третій етап* почався 5 серпня 1914 р., коли на початку Першої світової війни інститут евакуйовано з Польщі до Харкова.

За підрахунками польських дослідників, інститут у Маримонті був четвертим вищим аграрним навчальним закладом у Європі [1, с. 2]. Його створено за прикладом перших сільськогосподарських ЗВО, зокрема: 1) найстарішої в Європі Академії сільського господарства «Георгікон», яку 1797 р. заснував граф Дьордь Фештетич (1755–1819 рр.) в угорському місті Кестхей на південно-західному краї озера Балатон; 2) сільськогосподарської школи Філіпа фон Феленберга (1771–1844 рр.), відкритої 1804 р. в швейцарському містечку Гофвіль, неподалік Берна; 3) сільськогосподарської школи Альбрехта Даніеля Теєра (1752–1828 рр.), зорганізованої 1806 р. в його маєтку Меглін, поблизу міста Вріцен-на-Одері, неподалік Бранденбурга, та перетвореної 1819 р. у Королівську

Пруську Академію сільського господарства. Освітньо-наукові надбання цих закладів протягом двох років вивчав перший директор Агрономічного інституту в Маримонті професор Є.-Б. Флят.

Питання щодо становлення систематичної, планомірної роботи по створенню дослідних полів (станцій, установ) має дискусійний характер [2]. Початок сільськогосподарської дослідної справи в інституті в Маримонті протягом тривалого часу залишались поза меж наукового дискурсу.

У 1816 р. надзвичайної гостроти набули проблеми продовольчої безпеки та прискорення технічного прогресу в сільському господарстві. До останнього часу поза уваги вітчизняних істориків залишились обставини, реальний вплив яких на світову економіку вчені змогли пояснити лише через два століття. Великі збитки багатьом країнам світу принесли вулканічні виверження, найбільше з яких сталося в квітні 1815 р. на острові Сумбава, в сучасній Індонезії, де почав діяти вулкан Тамбора. Вибух викинув у повітря 100 км³ вулканічного попелу, стовп якого піднявся вгору на 44 км. Виверження спричинило глобальні кліматичні аномалії, включно з «вулканічною зимою». В Європі перепад температур супроводжувався сильними дощами, які додатково пошкодили посіви в багатьох європейських країнах. Надзвичайний холод спричинив катастрофічний неврожай і голодомор [3, с. 230]. Сучасні історики вважають цей факт важливою передумовою заснування інституту в Польщі.

Наприкінці 1816 р. під облаштування інституту було виділено казенні землі в колишній резиденції Марії Казимири Собеської, дружини польського короля Яна III Собеського. До антиросійського повстання 1830–1831 рр. навчальний заклад діяв в умовах певної автономії Королівства Польського. Унаслідок повстання інститут призупинив свою діяльність. Її було поновлено відповідно до нового Статуту від 1 (13) жовтня 1835 р., який встановлював, що інститут мав готувати досвідчених господарів вищого та нижчого розрядів, спроможних за допомогою «вивчення теорії і набуття практики обрати... найвірніший шлях у досягненні передбачуваної у землеробській промисловості цілі, яка полягає в можливому прирощенні чистого прибутку» [4, арк. 1]. Разом з тим, регламентації підлягала не тільки навчальна, але й науково-дослідна робота. Третім параграфом установчого документу передбачено: «... в Інституті мають відбуватися найважливіші спостереження і досліді відносно певної місцевості; кожного разу такі досліді декілька разів повторюються на ґрунті з різною властивістю й під впливом різних обставин; усякий новий спосіб, який допомагає покращенню певної галузі сільського господарства, має бути з користю використаний для будь-якої частини тутешнього краю, має бути підданий початковому найдокладнішому розгляду і дослідам, результати таких дослідів підлягають оприлюдненню повністю для повсюдного інформування» [4, арк. 1, 1 зв.]. Цим статутним положенням покладено початок процесу формалізації дослідної справи як переходу від дослідництва окремих ініціативних учених до дослідництва, затвердженого статутним документом ЗВО.

У 1840 р. шляхом об'єднання Агрономічного інституту з Варшавським лісівничим інститутом (синонімічні назви – школа, училище) створено Інститут сільського господарства та лісівництва в Маримонті. Відповідно до Нового Статуту («Положення») від 31 серпня (12 вересня) 1840 р., яке власноручно затвердив імператор Микола I, заклад підпорядковувався Міністерству народної освіти [5, арк. 2 зв.]. Однак докладний параграф щодо формалізації дослідної справи з нього було вилучено. П'ята стаття нового Статуту лише констатувала: «В Інституті робляться спостереження і досліді щодо землеробства та лісівництва, котрі оприлюднюються для загального інформування» [5, арк. 2 зв.]. Таке звуження вимог до дослідницької роботи спричинено кількома обставинами. По-перше, приведенням польської системи освіти після придушення повстання 1830–1831 рр. до тогочасних російських зразків. По-друге, домінуванням в

діяльності закладу суто навчальної роботи за обставин браку фінансів. Галузеве дослідництво є справою затратною, а коштів не вистачало навіть на поточну навчальну роботу. За поданням Адміністративної Ради Королівства Польського, імператор 20 березня (1 квітня) 1839 р. погодився з пропозицією щодо застави маримонтських маєтків – Вавржишев, Руда, Біляни, а також фільварку Бураков – земському кредитному товариству. Отримані у такий спосіб кошти спрямували на поліпшення матеріальної бази, щоб інститут «мав у землеробському відношенні пристойну ступінь досконалості, без обтяження казни Королівства» [6, арк. 1].

Зберіглося чимало свідчень щодо роботи дослідного поля в Ново-Олександрії, куди 1862 р. переїхав Маримонтський інститут. Дослідне поле Ново-Олександрійського інституту засновано 1876 р., про що міститься інформація у «Звіті про стан і діяльність Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва» (розділ «Дані про культури сільськогосподарських рослин на дослідній фермі в Ново-Олександрії за період 1881–1898 рр.» [7, с. 24; 8]. Того ж 1876 р. розпочато публікацію «Записок Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва», на сторінках якого відображено результати дослідної роботи.

Висновок. Напередодні 205-річчя ХНАУ ім. ім. В. В. Докучаєва уведено до наукового дискурсу питання щодо формування науково-організаційних засад галузевого дослідництва за часів розташування ЗВО на території Королівства Польського.

Список бібліографічних посилань

1. Podlaski S. Studenci i absolwenci Wydziału Rolniczego SGGW, dla Uczelni, Narodu i Kraju // Katedra Fizjologii Roślin, Wydział Rolnictwa i Biologii SGGW. Warszawa, Aula Kryształowa, 2015. 33 с.
2. Голікова О. М. Становлення галузевого дослідництва в Україні: дискусійні питання з історії народження дослідної справи // Перші Сазановські читання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присв. 100-річчю заснування Полтавської державної аграрної академії (м.Полтава, 27 листоп. 2020 р.) / Полтав. держ. аграр. акад. Полтава, 2020. С. 6–11. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4437648>.
3. Oppenheimer C. Climatic, environmental and human consequences of the largest known historic eruption: Tambora volcano (Indonesia) 1815. *Progress in Physical Geography: Earth and Environment*. 2003. Vol. 27. Pp. 230–259. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1191/0309133303pp379ra> (дата звернення: 25.01.2021).
4. Устав (Положение) института, утвержденный 13 (1) октября 1835 г. // ДАХО (Держ. архів Харків. обл.). Ф. 669. Оп. 3. Од. зб. 16. Арк. 1–13.
5. Положение об институте, утвержденное 31 августа 1840 года с приложением (штат, смета, учебное расписание) // ДАХО. Оп. 3. Од. зб. 21. Арк. 1–13.
6. Материалы о присоединении к институту Варшавского лесного училища: указ, письма, докладные (9 октября 1838 г. – 14 марта 1840 г.) // ДАХО. Оп. 3. Од. зб. 20. Арк. 1–9.
7. Отчет о состоянии и деятельности Ново-Александрийского института сельского хозяйства и лесоводства за 1895 год. *Записки Ново-Александрийского института сельского хозяйства и лесоводства*. 1898. Т. 11, вып. 1. С. 1–76.
8. Малевский К. И. Историческая записка об устройстве опытного почвенного участка при Ново-Александрийском институте. *Записки Ново-Александрийского института сельского хозяйства и лесоводства*. 1898. Т. 9, вып. 3. С. 1–14.

Одержано 14.02.2021

УДК 342.731(479.24)

Борис Георгійович ГОЛОВКО,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8815-5722>

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Для сучасної України, як країни мультиконфесіальної, дуже важливим є досвід профілактики міжрелігійних конфліктів, який існує у держав-партнерів. У зв'язку з цим, нам видається цікавим дослідити правові основи гармонізації стосунків між представниками різних церков в Азербайджанській республіці. У 2016 р., під час візиту в Баку, Папа Римський Франциск відмітив, що в Азербайджані склалися «сердечні відносини між католицькою, мусульманською і юдейською громадами, і ці відносини мають велике значення для мирного співіснування і миру. Азербайджанська республіка дає приклад того, що серед послідовників різних релігійних конфесій можливі теплі взаємини, повага і співробітництво на загальне благо»[1].

Мета нашого виступу – проаналізувати найголовніші положення нормативно-правових актів Азербайджанської Республіки, які регулюють міжрелігійні стосунки. Основним законом держави є Конституція, прийнята 12 листопада 1995 р., ст. 18 якої встановлює, що Азербайджан є країною, в котрій релігія відокремлена від держави, усі віросповідання є рівними перед законом, а державна система освіти носить світський характер[2]. Ст. 48 Конституції Азербайджанської Республіки серед прав громадян називає свободу совісті, право самостійно визначати своє ставлення до релігії, сповідувати будь-яку релігію особисто або разом з іншими особами, або ж не сповідувати ніяку релігію, право висловлювати і розповсюджувати свої переконання, пов'язані зі ставленням до релігії. Дослідники відмічають, що вказані статті конституції цілком гармонізовані зі ст. 18 Міжнародної декларації прав людини, а також з Міжнародним пактом про громадянські і політичні права і ст. 9 Європейської конвенції з прав людини[3].

Провідним нормативним актом, який регулює свободу совісті є Закон Азербайджанської Республіки «Про свободу віросповідання», прийнятий 20 серпня 1992 р.[4]. Головна мета закону – створити гарантії свободи віросповідання, визначити статус релігійних громад, їхні права і обов'язки, а також регламентувати відносини, пов'язані з діяльністю релігійних утворень.

Закон забороняє пропаганду віросповідань, релігійного способу життя із застосуванням насильства або загрози його застосування, а також з метою розпалювання расової, національної, релігійної, соціальної ворожнечі. Забороняється розповсюдження релігійних течій, які принижують людську гідність, або суперечать принципам людяності. Обмеження свободи віросповідання може обмежуватися у випадках, передбачених законодавством і необхідних у демократичному суспільстві з метою забезпечення громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я, прав і свобод інших осіб. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право виховувати своїх дітей відповідно до власних релігійних переконань, і ставлення до релігії визначається за взаємною згодою.

Окремо Закон гарантує свободу віросповідання військовослужбовцям у період військової служби. Так, ст. 21 забороняє командуванню військових частин (окрім надзвичайних обставин) перешкоджати військовослужбовцям в їхній особистий час здійснювати молебень і релігійні обряди. У військових підрозділах допускається, за згодою начальства, діяльність священнослужителів. Звертаємо увагу на те, що умовою реалізації

права військовослужбовцем є попередній дозвіл командира підрозділу. Можна зауважити, що військовослужбовці не перестають бути громадянами під час несення служби і вправі очікувати від держави створення більш сприятливих умов для реалізації свого конституційного права.

Ст. 21 Закону також захищає право на відправлення релігійних обрядів і ритуалів громадян, які перебувають в лікарнях, будинках престарілих і інвалідів, гуртожитках і місцях попереднього ув'язнення. В той же час, ст. 1 Закону забороняє ведення релігійної пропаганди іноземцям і особам без громадянства.

В цілому, систему законодавства про свободу совісті і віросповідання дослідники позначають як багаторівневу. До першого рівня відносяться міжнародні правові акти, що містять засадничі ідеї, принципи, переконання, що мають декларативний характер. До другого – конституційні норми, які встановлюють гарантії реалізації права на свободу совісті і способи його захисту. До третього – Закон «Про свободу віросповідання», Кримінальний кодекс, Кодекс виконання покарань, Цивільний кодекс, Кодекс про адміністративні проступки. На четвертому рівні розташовані укази і розпорядження Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів, а також нормативно-правові акти органів виконавчої влади.

Отже, якщо спробувати оцінити правову базу, на який ґрунтується забезпечення і реалізація свободи совісті в Азербайджанській Республіці, можна зробити наступні висновки: законодавство забезпечує захист прав і законних інтересів громадян незалежно від їхнього віросповідання; визначає обов'язки держави і релігійних організацій одне до одного; в цілому створює умови задля виявлення гуманізму і моральності незалежно від релігійних переконань громадян; намагається регулювати відносини, пов'язані з діяльністю релігійних громад.

Однак, фахівці виокремлюють низку побажань щодо удосконалення розглянутого законодавства. Так, необхідно більш ретельно визначити механізм взаємовідносин релігійних конфесій і держави у частині меж їхнього втручання у справи одне одного і юридичної відповідальності. Подальшого уточнення потребує механізм взаємодії релігії і світської школи у напрямку розробки як принципів, так і конкретних правовідносин, які відповідатимуть сучасним умовам[5].

Список бібліографічних посилань

1. Папа Римский: Азербайджан – пример религиозной толерантности // Москва-Баку.ru : сайт. 17.11.2020. URL: https://moscow-baku.ru/news/culture/papa_rimskiy_azerbaydzhan_primer_religioznoy_tolerantnosti/ (дата звернення: 28.01.2021).
2. Конституция Азербайджанской Республики : от 12.11.1995 // LegalActs : сайт. URL: <http://www.legalacts.az/ru/document/271/62259> (дата звернення: 28.01.2021).
3. Сулейманова Е. Религия и права человека // Гейдар Алиев и религиозная политика в Азербайджане: реальности и перспективы. Баку : Гос. комитет по работе с религиозными организациями Азербайджанской республики. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2-021716 (дата звернення: 28.01.2021).
4. Закон Азербайджанской Республики О свободе вероисповедания (20 августа 1992) // Независимый Азербайджан : сайт. URL: https://republic.preslib.az/ru_d4-35.html (дата звернення: 28.01.2021).
5. Гаджиев Х. К вопросу о свободе вероисповедания в Азербайджане // Вестник Кавказа : сайт. 18.05.2017. URL: <https://vestikavkaza.ru/analytics/K-voprosu-o-svobode-veroispovedaniya-v-Azerbaydzhane.html> (дата звернення: 28.01.2021).

Одержано 29.01.2021.

УДК 316.7

Олександра Владиславівна ГОЛОВКО,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8137-5944>

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Тези доповіді присвячені аналізу процесу розвитку одного з аспектів громадянського суспільства, а саме волонтерській діяльності. Сучасні дослідники суспільства соціологи, правознавці, політологи вважають волонтерський рух дієвим засобом збереження та зміцнення суспільних та загальнолюдських цінностей, засобом реалізації прав і обов'язків громадян, можливістю особистісного зростання індивіду шляхом усвідомлення свого власного гуманістичного потенціалу. Джерельну базу дослідження склали наукові праці, а також соціологічні дослідження закордонного та вітчизняного волонтерського руху, які регулярно оприлюднюються на відповідних Інтернет-платформах.

Волонтерство являє собою своєрідний феномен, який притаманний розвинутому суспільству. У його основу покладені ідеї надання безкорисливої соціальної допомоги, безоплатної підтримки незахищених верств населення, активне залучення добровольців до суспільно-корисної діяльності з метою подолання суспільних негараздів, наслідків стихійних лих, екологічних, промислових, гуманітарних катастроф, соціальних, національних, релігійних конфліктів і протистоянь. Участь громадян у різноманітних волонтерських програмах і проектах сприймаються в розвинутих країнах як цілком буденне явище.

На відміну від благодійності, волонтерство передбачає, не стільки грошові внески задля подолання соціальних негараздів, скільки безкоштовну працю добровольців на користь суспільства загалом. В основу добровільності волонтерської діяльності покладена здатність однієї людини безкорисливо, у багатьох випадках анонімно, виконувати роботу за для користі інших. Сам термін «волонтер» походить з латинського слова – «voluntarius» (французькою – «volontaire», англійською – «volunteer») і в дослівному перекладі українською означає «доброволець», «той хто бажає» [1]. У сучасному тлумаченні більшість дослідників визначають волонтерську діяльність як добродійну роботу, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні без просування по кар'єрній дробині заради добробуту та процвітання соціальних спільнот та суспільства в цілому. Людину, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим особам та соціальним групам, що опинилися в складній життєвій ситуації, приймає участь у громадських ініціативах називають волонтером [2]. Слід зазначити, що в радянській традиції цей термін мав дещо інше значення. Ним позначали людей, які добровільно приймають участь у бойових діях.

Волонтерська діяльність набуває особливо важливого значення під час кризових етапів суспільного буття, сприяє зменшенню соціальної наруги шляхом підтримки найбільш вразливих категорій населення. Волонтерська діяльність здатна на якийсь час оперативно виправити недоліки державної соціальної політики завдяки здатності швидко відреагувати та надати ефективну персоналізовану соціальну допомогу, яка відповідає потребам і запитам конкретної людини. Волонтерський рух сприяє поширенню гуманістичних та альтруїстичних ідей та настроїв в суспільстві тощо.

Волонтерська діяльність пройшла довгий шлях від поодинокі благодійницької допомоги злиденним до впливового елементу громадянського суспільства. Участь у

волонтерський програмах і проектах перетворилась на своєрідний соціальний ліфт, який може сприяти покращенню соціального статусу людини. До того ж для мешканців Західної Європи і США активна участь у волонтерському русі важливий показник позитивних особистісних якостей і наявності громадянської активності. Наприклад, в США загальна кількість волонтерів складає близько 60 % серед жінок, які присвячують волонтерській діяльності в середньому 3,4 год. на тиждень, та близько 50 % серед чоловіків (3,6 год. на тиждень). Громадяни Канади працюють волонтерами в середньому 191 год. на рік. 19 % дорослого населення Франції регулярно приймають участь в акціях волонтерських організацій. [3]. Кожен третій громадянин ФРН (22 млн осіб) є волонтером та присвячує волонтерській діяльності близько 15 год. на місяць. У різноманітних волонтерських проектах постійно беруть участь 26 % громадян Японії. Загалом кожного року волонтерською діяльністю охоплено понад 100 млн осіб дорослого населення планети [4].

Умовно весь пласт світових і локальних волонтерських проектів можна поділити за різновидами їхньої діяльності, а також цілям та завданням, які вони покликані вирішувати. Перше місце за кількістю волонтерських програм та чисельністю послідовників обіймають проекти гуманітарної спрямованості. Вони покликані надавати соціально-консультативні, правові, правозахисні, медичні, педагогічні, освітні послуги різним категоріям населення – допомога дітям з проблемних сімей або вадами розвитку, патронат людей з обмеженими можливостями, соціальна реабілітація колишніх ув'язнених, боротьба з неписьменністю, діяльність з метою профілактики різноманітних хвороб (СНІД, наркоманія, алкоголізм), психологічна підтримка людей що опинилися у скрутних життєвих обставинах;

Друге місце посідають проекти екологічного спрямування збереження довкілля, подолання наслідків техногенних аварій (розлив нафти, вибухи на виробничих об'єктах) і природних катастроф (допомога постраждалим від землетрусів, цунамі, лісових пожеж), підтримка діяльності національних парків та заповідників;

І, нарешті, культурно-історичні ініціативи, націлені на збереження історичних пам'яток, культурного надбання країни у його матеріальних і нематеріальних проявах, просвітницька діяльність.

Практика країн із багаторічним досвідом сприяння волонтерській діяльності переконливо доводить що суспільний прибуток від діяльності волонтерів сягає від 4 до 8% внеску до загального ВВП [5]. Незважаючи на те що основний принцип волонтерської діяльності це її безоплатність, для більшості невеликих некомерційних організацій різного спрямування діяльності саме допомога працівників-волонтерів це запорука їхнього існування. Таким чином, фактор настільки масштабного залучення громадян на добровільній основі до надання безоплатних послуг робить волонтерську діяльність вагомим економічним ресурсом на державному рівні. У сприйнятті громадян країн з усталеною демократичною традицією участь у волонтерському русі є визначальним показником особистісних якостей і характеристик людини: участь у добровільних проектах допомоги є безумовною перевагою при пошуку роботи; безоплатна допомога з боку висококласних фахівців, особливо лікарів чи юристів забезпечують їм репутацію і популярність, посилюють їх конкурентну перевагу; волонтерський досвід істотно збільшує шанси на отримання стипендій на навчання та вступ до престижних навчальних закладів; робота в якості волонтера зараховується при визначенні трудового стажу так само, як і оплачувана праця.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що волонтерство у демократичних країнах світу є сьогодні важливою, характерною ознакою громадянського суспільства, а отже – і правової держави. Україна, яка показала вражаючий приклад волонтерської діяльності в умовах надзвичайно складних викликів сучасності – і неоголошеної

війни за незалежність в умовах і гібридної, й відкритої військової, ідеологічної та економічної агресії з боку Російської Федерації, й глобальної світової загрози коронавірусу, завдячуючи подвижництву десятків і сотень тисяч свідомих, гуманних, демократичних громадян, по-справжньому заслужила місце у європейській сім'ї цивілізованих народів. Відтак, українське волонтерство, як бачимо, відповідає кращим світовим стандартам волонтерства. І це є, на наше переконання, одним із головних аргументів на користь того, що Україна має сьогодні громадянське суспільство.

Список бібліографічних посилань

1. Бардін О. Волонтери // Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське вид-во, 2011. С. 119.
2. Зверєва І. Волонтерський рух: досвід, проблеми, перспективи. Київ, 2000. 66 с.
3. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2015. 36 с.
4. Паславська О. Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження). *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4 (8). С. 22–28.
5. Крапівіна Г. О. Людські ресурси та їх мотивація в добровольчестві. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*. 2010. № 5. С. 117–123.

Одержано 04.02.2021.

УДК 351.743

Микола Володимирович ГОЛУБ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5257-081X>;

Валерія Миколаївна ГОЛУБ,

аспірант кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4620-8942>

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ – ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Європейська інтеграція – це головний напрямок розвитку сучасної політики нашої держави, гарантія забезпечення її національних інтересів, розвиток та збільшення ефективності роботи її головних галузей.

Розглядаючи Україну, як країну – майбутнього члена ЄС, діюча влада, обираючи напрямок розвитку, зобов'язується забезпечити реформування правоохоронної системи України відповідно до європейських стандартів.

Цей процес передбачає не тільки необхідність прискорення реформування правоохоронної системи України, а й адаптування її до сучасної Європейської системи права, що обумовлює проведення реформ та змін її основних засад, організації структури та функціонування.

Одне з основних положень Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 року №1118-р, щодо реформування органів внутрішніх справ України, визначає, що:

«Європейська інтеграція України передбачає забезпечення ефективного функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав і свобод людини і громадянина, їх ефективний захист.

У зв'язку з цим, одним з ключових завдань є перетворення МВС на цивільний орган європейського зразка» [1].

Вимоги часу – це реальне реформування як правоохоронної системи України вцілому, так і її складових частин. Здійснюючи таке реформування, керівництво держави використовує міжнародний досвід. За станом на друге півріччя 2020 року в Україні перебуває 1276 іноземців, яких офіційно визнано біженцями. Ми усвідомлюємо, що реальний стан справ набагато серйозніший і, як стверджує представник Управління верховного комісара ООН з питань біженців в Україні Пабло Матеу: «точна кількість біженців в Україні нікому не відома і ця кількість у разі перевищує офіційні дані» [2]. Недостатнє врегулювання міграційних процесів в Україні є однією зі значних проблем, які впливають на стан публічного порядку та безпеки на території нашої держави.

Питання щодо організації взаємодії правоохоронних органів і, в тому числі, Національної поліції України (НПУ) та Державної міграційної служби України (ДМСУ) неодноразово розглядалося такими провідними науковцями, як: О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, С.М. Гусаров, О.В. Джафарова, А.М. Довгополов, Ю.О. Загуменна, В.О. Заросило, О.А. Коваль, В.Т. Комзюк, В.В. Король, В.Ю. Кобринський, А.С. Крупник, О.С. Проневич та інших. Вважаємо, що питання організації взаємодії в роботі правоохоронних органів системи МВС потребує більшої уваги з боку наукової спільноти, більш повного дослідження та вивчення шляхів організації взаємодії таких правоохоронних органів, як НПУ та ДМСУ.

Процеси глобальної міграції призвели до суттєвого зростання кількості мігрантів в Україні. На грудень 2019 р. в країні проживали 2 096 іноземців з відповідним статусом (біженців та осіб, яким надано додатковий захист). Переважно це вихідці з Афганістану (985 осіб) та Сирії (446 осіб), а також з деяких країн СНД, зокрема Вірменії (188 осіб) та Російської Федерації (135 осіб). Протягом 2019 року було подано 1443 клопотання про міжнародний захист, прийнято 93 рішення про надання статусу біженця або додаткового захисту [3].

Активізація міграційних процесів в Україні призвела до зростання кількості правопорушень, як з боку мігрантів, так і у відношенні мігрантів. Розглядаючи ситуацію у Харківській області станом на 2019/2020 роки, констатуємо, що удвічі зросла кількість адміністративних правопорушень, скоєних цією категорією осіб (5375/11639), у 2,3 рази зросла кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом зброї, у 2 рази – зі згвалтуваннями [4].

Аналізуючи досвід роботи правоохоронних органів не тільки України, а й інших країн Європи, приходимо до висновку, що завдання по забезпеченню публічного порядку і безпеки правоохоронні органи більш ефективно вирішують у тому випадку, коли має місце організація їх взаємодії.

Висновок. Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо використовувати при виконанні завдань, які ставить держава перед НПУ та ДМСУ, такі форми організації взаємодії, як:

– забезпечення наповнення та підтримання в актуальному стані баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно іноземців та осіб без громадянства, затриманих поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні [5], а також забезпечити у взаємодії з ДМСУ проведення сумісного аналізу міграційної ситуації в Україні, вивчення проблем біженців та інших категорій мігрантів [6];

– забезпечення виявлення та моніторинг НПУ та ДМСУ фактів незаконного перебування мігрантів на території України, скоєння ними правопорушень, обмін інформацією;

– проведення із залученням органів державної влади та місцевого самоврядування, громадськості заходів, які направлені на профілактику, виявлення та припинення правопорушень іноземцями та особами без громадянства;

- здійснення НПУ та ДМСУ розробки поточних та довгострокових прогнозів із питань щодо міграційної політики України, вжиття у межах компетенції заходів для сприяння реалізації прав біженців та інших категорій мігрантів [3];
- забезпечення організації та проведення НПУ та ДМСУ спільних колегій, засідань, семінарів, робочих нарад та інших організаційних заходів з розглядом питань міграційної політики держави, впливу на стан публічного порядку та публічної безпеки;
- з метою удосконалення роботи по профілактиці, виявленню та припиненню правопорушень з боку мігрантів, забезпечення проведення таких спільних профілактичних операцій, як: «Мігрант», «Біженець», «Зброя, вибухівка», «Стоп наркотик», «Документ», «Готель». «Ринок», «Кордон»;
- організація з боку НПУ та ДМСУ комплексу дій, направлених на обговорення, розроблення та прийняття законодавчих актів, які направлені на правове закріплення та регулювання взаємодії функціонування правоохоронних органів системи МВС.

Список бібліографічних посилань

1. Питання реформування органів внутрішніх справ України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1118-р // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1118-2014-p> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Кількість біженців в Україні зростає останні п'ять років // Укрінформ : сайт. 21.07.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3066785-kilkist-bizenciv-v-ukraini-zrostaє-ostanni-pat-rokiv.html> (дата звернення: 05.02.2021).
3. Міграція в Україні. Цифри і факти 2019 // Міжнародна організація з міграції : сайт. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf (дата звернення: 05.02.2021).
4. Інформація щодо результатів роботи підрозділів поліції ГУНП в Харківській області за 2020 рік. Управління превентивної діяльності ГУНП в Харківській області. Звіт за результатами роботи до Департаменту Національної поліції України.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 05.02.2021).
6. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-p> (дата звернення: 05.02.2021).

Одержано 07.02.2021

УДК 811.111'25

Олег Миколайович ГОНЧАРУК,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1787-5244>

ТЕОРЕТИЧНІ НЮАНСИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ЮРИДИЧНОГО НАПРЯМКУ

Процес перекладу – це не просто заміна одиниць однієї мови одиницями іншої. Це досить складний процес, який включає цілий ряд труднощів, а перекладачеві їх необхідно подолати.

Основною рисою текстів юридичного дискурсу є точний і чіткий виклад матеріалу при майже повній відсутності емоційних елементів, тому що в них практично виключена можливість довільного тлумачення суті питання. Отже, основними вимогами, яким повинен відповідати якісний переклад тексту юридичного спрямування, є: 1) точність (всі положення, які роз'яснюються в оригіналі, мають бути викладені в перекладі); 2) стислість (всі положення оригіналу стисло і лаконічно представлені в перекладі); 3) ясність (стислість і лаконічність мови перекладу не повинні позначатися на повноті передачі лексики оригіналу); 4) літературність (текст перекладу повинен задовольняти загальноприйнятим нормам літературної мови, без вживання синтаксичних конструкцій мови оригіналу).

Доречно нагадати, що право являє собою сукупність правил поведінки індивідів і груп у суспільстві, де у кожного є певна форма дій і де формуються принципи вирішень спірних питань. Тому мова перекладу юридичного документа повинна в цілому бути точною, ясною і достовірною. Текст більшості документів повинен мати нейтральний офіційний стиль, що не викликає додаткових асоціацій і не відволікає від суті документа.

Нейтральний виклад юридичних норм підвищує ефективність правового регулювання. Якість юридичного перекладу певним чином впливає на ефективність правозастосування, ступінь регламентації конкретних відносин.

При перекладі англійською мовою юридичного тексту, сформульованого відповідно до принципів, що діють у відповідній правовій системі, і з використанням властивих такій системі юридичних термінів і формулювань, найважливішим завданням є адекватна передача змісту цього тексту іншою мовою. Це вимагає глибоких термінологічних і юридичних знань. У кожній правовій системі використовуються терміни, властиві тільки цій правовій системі, виникнення яких обумовлено історико-культурними особливостями розвитку даної правової системи, і які не використовуються в інших правових системах. Переклад таких юридичних термінів з мови перекладу вимагає знаходження еквівалентного юридичного терміну мовою перекладу. Основні труднощі при перекладі таких юридичних термінів пов'язані з проблемами передачі змісту правових понять, відсутніх в правовій системі мови перекладу, що також може викликати труднощі в сприйнятті серед носіїв цієї мови. Для комуніканта текст оригіналу та текст перекладу виступають як рівноправні форми одного повідомлення, вони рівноцінні в їхньому функціональному навантаженні. Тому для досягнення такої адекватності перекладач повинен володіти «юридичною грамотністю», причому як іноземною, так і рідною мовою [1, с. 45].

Об'єктивність подачі інформації в юридичному тексті забезпечується також переважанням абсолютного теперішнього часу дієслова і пасивними конструкціями, формою теперішнього часу, в активному і пасивному стані. Теперішній час дієслів передає значення об'єктивності, значення постійної дії. Що стосується пасивних конструкцій, то вони використовуються для узагальнюючих висловлювань, приписів і дозволяють зосередити увагу читача юридичного тексту на самій дії або факті, абстрагуючись від діяча.

Існуючі двомовні словники юридичних термінів не можуть вирішити проблему перекладу, так як різні контексти вимагають знання того, який варіант перекладу вибрати в кожному конкретному випадку. Труднощі можуть бути подолані в ході консультації і навіть спільної роботи з фахівцями права, а також шляхом звернення до великого обсягу автентичних документів, де зустрічається необхідна термінологія, для з'ясування лінгвістичного значення терміну і його сполучуваності. Звісно ж, необхідним способом, що забезпечує більшу адекватність перекладу юридичних термінів у процесі перекладу нормативних правових актів могла б стати розробка саме таких фахових двомовних або багатомовних словників юридичних термінів, які б містили юридичні поняття, а також встановлювали для кожного юридичного терміну еквівалентний

юридичний термін іноземними мовами. При цьому зміст таких словників має враховувати правові реалії і відповідні їм юридичні терміни всіх правових систем, в яких використовується вихідна мова. Наявність подібних словників дозволило б значно полегшити роботу перекладачів юридичних текстів за визначенням перекладацьких відповідностей юридичних термінів.

Тексти різних правових галузей мають свою специфіку перекладу. Труднощі перекладу виникають частіше, якщо текст, що перекладається, відноситься до сфери, в якій національні та регіональні особливості правової системи яскравіше виражені (наприклад, процесуальне право, сімейне право, адміністративні процеси). І навпаки, тексти з правових областей, заснованих на міжнародному обміні і співробітництві, легше піддаються перекладу (наприклад, торгове право, банківське право, сфера захисту прав споживачів). Останнє можна сказати і про деякі галузі права, які однаково розвиваються і формуються в державах, що знаходяться на приблизно однаковому рівні розвитку (наприклад, право навколишнього середовища).

Англійська юридична термінологія характеризується «значно більшою різноманітністю спеціальних сфер застосування порівняно з іншими терміносистемами. Жанрове розмаїття обумовлене множинністю джерел права й розвиненістю англосаксонської правової сім'ї, до якої зараховуються, передусім, правові системи Сполучених Штатів Америки та Великої Британії» [2, с. 106].

Проблеми при перекладі текстів юридичного спрямування виникають завжди. І цей напрям для наукового дослідження буде актуальним ще протягом багатьох років. Саме вивчаючи проблему, ми знаходимо рішення для її подолання.

Список бібліографічних посилань

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанровостилістичні проблеми. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
2. Mellinkoff D. The Language of the Law. Boston : Little, Brown and Co, 1963. 526 p.

Одержано 08.02.2021

УДК 343.98

Влада Олександрівна ГУСЕВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики, судової медицини та

домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6489-2384>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ АВТОРИТЕТУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання визначення структурних елементів методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень є достатньо дискусійним. Проведені нами наукові пошуки дають підстави вважати, що наразі науковцями недостатньо досліджені питання щодо подолання протидії розслідуванню, криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, встановлення та відшкодування шкоди, завданої кримінальних

правопорушенням, удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення розслідування тощо. Обумовлене це різними чинниками. Зокрема, питання встановлення та відшкодування шкоди не визначено серед завдань кримінального провадження, обов'язок здійснення профілактики правоохоронними органами також не закріплений на законодавчому рівні тощо. При цьому, на нашу думку, актуальність цих питань не викликає сумнівів, тому пропонуємо розглянути деякі з них на прикладі розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Розглядаючи техніко-криміналістичне забезпечення, можна стверджувати, що саме криміналістика дає можливість реалізувати всі вимоги, у ході здійснення кримінальної процесуальної діяльності за допомогою належного використання технічних засобів при проведенні тих чи інших гласних слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій тощо. Удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення процесу розслідування може бути здійснено шляхом цифровізації, що сприятиме підвищенню пізнавальної діяльності органів досудового розслідування, систематизації інформаційних баз даних, алгоритмізації методик розслідування. Крім того, удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення можливе шляхом упровадження сучасних досягнень науки та техніки до сфери розслідування, удосконалення існуючих та створення нових інтеграційних банків даних та пошукових систем, а також шляхом використання даних криміналістичних та інших обліків.

Так, у практичній діяльності під час розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності доцільно використовувати обліки Міністерства внутрішніх справ; Міністерства охорони здоров'я; військових комісаріатів; Державної міграційної служби; обліки реєстрації в відділах РАЦС; обліки відділів кадрів закладів вищої освіти; обліки банківських установ; обліки Державної прикордонної служби тощо. У ході проведення опитування серед працівників досудового розслідування нами встановлено, що майже по кожному кримінальному провадженню працівники зверталися за інформацією до обліків міграційної служби, які не є криміналістичними. Завдяки використанню даних таких обліків можливе отримання інформації, що характеризує особу підозрюваного та іншої орієнтувальної інформації.

Проаналізувавши слідчу та судову практику, ми дійшли висновку, що за останні роки правоохоронні органи дедалі частіше зустрічаються з вмотивованою, цілеспрямованою і спланованою протидією розслідуванню кримінальних правопорушень, тобто вона змінилася не лише якісно (нові форми, засоби і методи її здійснення), а й масштабно, особливо в межах діяльності організованої злочинності. Подолання протидії розслідуванню першочергово потребує виокремлення типових способів її здійснення.

З урахуванням власного досвіду роботи у правоохоронних органах, а також, за результатами ознайомлення з матеріалами слідчої та судової практики вважаємо, що до типових способів протидії розслідуванню кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, належать такі: відмова підозрюваного, обвинуваченого давати показання; приховування слідів, знарядь, засобів вчинення кримінальних правопорушень; зміна місця звичайного перебування, тобто не з'явлення за місцем роботи, проживання, дозвілля, що супроводжується ухиленням від явки в правоохоронні органи; знищення або пошкодження процесуальних документів, або речових доказів під час проведення слідчих дій; висловлювання різноманітних погроз на адресу потерпілих або близьких родичів останнього, з метою примусити її забрати заяву, дати неправдиві показання, відмовитися від дачі показань, від проходження судово-медичної експертизи, від заявлення цивільного позову; відмова від проходження експертизи або надання зразків для порівняльного дослідження;

симуляція або агравація обвинуваченим хвороби, з метою затягнути слідство. Для ефективної роботи в цьому напрямку, з працівниками слідчих підрозділів необхідно проводити курси підвищення кваліфікації, з проведенням практичних занять і відпрацювання способів, прийомів подолання різного роду перешкод в розслідуванні кримінальних правопорушень. Також досить ретельно слід підбирати слідчого чи учасників слідчо-оперативної групи для розслідування даної категорії проваджень, які наділені вольовим складом характеру.

З приводу встановлення та відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями, слід мати на увазі, що кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності вчиняються різноманітними способами, серед яких: посягання на життя та здоров'я потерпілих, посягання на їхнє майно, перешкоджання діяльності працівників правоохоронних органів або громадян, які виконують громадський обов'язок, а також самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи. Якщо перші дві групи кримінальних правопорушень мають матеріальний склад і передбачають завдання фізичної або майнової шкоди (в залежності від предмету посягання), то дві інші – можуть заподіювати моральну шкоду лише у деяких випадках (за наявності особи потерпілого).

Установлення фізичної та майнової шкоди здійснюється шляхом призначення та проведення судово-медичних та судово-товарознавчих експертиз відповідно. При цьому, досить актуальним питанням залишається установлення моральної шкоди, способом встановлення якої є призначення судової психологічної експертизи. Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України №53/5 від 08.10.1998, передбачено, що на вирішення експерта при проведенні судової психологічної експертизи можуть бути поставлені такі питання: Чи є ситуація, що досліджується за справою, психотравмуючою для потерпілого? Якщо так, то чи завдані потерпілому страждання (моральна шкода)? Чи спричинені потерпілому страждання (моральна шкода) за умов ситуації (зазначаються умови ситуації), що досліджуються у справі? Якщо потерпілому завдані страждання (моральна шкода), який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання (моральну шкоду)? Аналіз слідчої та судової практики указаної категорії кримінальних правопорушень, свідчить, що вимоги про відшкодування завданої моральної шкоди містять лише 3 % досліджених нами кримінальних проваджень, розпочатих за фактами вчинення посягань на життя працівників правоохоронних органів, громадян, які виконують громадський обов'язок, їхніх близьких родичів. При цьому, у жодному з них, не було призначено судових психологічних експертиз. У зв'язку з цим, ми вважаємо, що дана проблематика потребує активізації у контексті наукових пошуків, з метою недопущення помилок практичними працівниками під час здійснення кримінальних проваджень.

Щодо здійснення криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, ми вважаємо, що вона є самостійним заключним елементом методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, якій, як окремій теорії, притаманні свої унікальні об'єкти, предмет та завдання. Забезпечення здійснення криміналістичної профілактики як практичної діяльності, потребує внесення відповідних змін до чинного кримінального процесуального законодавства.

Висновок. Окреслені окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, серед яких: удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення розслідування, подолання протидії розслідуванню, встановлення та відшкодування шкоди, завданої кримінальним

правопорушенням, а також криміналістична профілактика є перспективними напрямками для наукових досліджень, зокрема, як у методиці розслідування окремих кримінальних правопорушень, так і у якості самостійних напрямів досліджень.

Одержано 09.02.2021

УДК 327. 39+130.2-027.511

Надія Михайлівна ДЕМИДЕНКО,

*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ Й УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Сучасні глобалізаційні процеси у тій чи іншій мірі вносять суттєві корективи у перспективи розвитку економіки, політики та культури країн світу. Глобалізацію слід трактувати як історичний процес посилення контактів між різними частинами світу, що призводить до зростаючої одноманітності у житті народів планети.

Проблемам глобалізації і її наслідкам присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних авторів. Заслужують на окрему увагу наукові дослідження Й. Гердера, О. Білоруса, Д. Лук'яненка, Н. Хамітова, Н. Ладо та ін. Серед науковців першої половини ХХ століття необхідно відзначити Володимира Вернадського, який у своїх щоденниках зазначав, що всі народи світу рано чи пізно об'єднуються у деяку мегакультуру [1]. Але вчений також застерігав, що шлях до об'єднання має базуватись виключно на повазі до національних відмінностей різних культур. Тому метою даного дослідження є вивчення сучасних позитивних та негативних впливів глобалізації на розвиток національних культур.

Сфера культури заслуговує на особливу увагу, оскільки захід інтегрує в єдиний цивілізаційний простір різні ментальності з їх неповторними природними особливостями. Говорячи про вплив заходу (західної цивілізації), необхідно чітко зрозуміти, що саме ми вкладаємо у значення «захід». Наприклад, на думку деяких українських науковців, «захід» у широкому розумінні слова «... це та частина нашої планети, на якій утвердилася антична і християнська культура» [2, с. 215]. Актуальним залишається визначення «заходу» як сучасної самоназви цивілізації, витоками якої були Давня Греція і Давній Рим.

Характерною ознакою сучасної доби є посилення міжкультурної взаємодії етносів. Результатом такої взаємодії може стати або зближення і взаємозбагачення етнічних культур, або, навпаки - загострення етнокультурних суперечностей. Яскравим прикладом глобалізації став радянський комуністичний режим, котрий пропонував формування світової культури. Після перемоги комунізму в усьому світі, мали зникнути всі національні відмінності. Комуністична ідеологія пропонувала засвоєння лише «кращих», «прогресивних» надбань, при цьому знищувались «реакційні» складові культурної спадщини різних народів, що входили до радянської держави, насаджувалась жорстка уніфікація. Нівелювання духовних і культурних цінностей народів є запорукою їхнього духовного знищення, а отже - призводить до деградації і знищення розмаїття світових культур загалом.

Щоб вірно усвідомити історичну місію українства в європейській та світовій цивілізації, необхідно звернутися до високої його оцінки авторитетного німецького філософа

Й. Г. Гердера, чию творчу спадщину уважно вивчали М. Максимович, І. Франко, П. Гулак-Артемівський. У своєму «Щоденнику подорожі в 1769 році» («Jornal meiner Reise im Jahre 1769») Гердер зазначав : «Україна стане колись новою Грецією: прекрасне підсоння цього краю, весела вдача народу, його музичний хист, родюча земля колись прокинеться; і з багатьох диких племен, якими також колись були греки, повстане велика, культурна нація, і її межі простягнуться до Чорного моря, а відтіля ген, у далекий світ» [1].

Тобто філософ пророкував унікальну місію Україні : дати Європі та світу основи сучасної високогуманної моралі та культури. У правдивість такого пророцтва віриться по-особливому, згадуючи середньовічну історію та історію Нового часу, коли саме Україна неодноразово демонструвала важливу геополітичну місію, виконуючи роль східного форпосту західної цивілізації.

Унікальність української національної культури неодноразово підкреслював у своїх працях і М. Чернишевський (для дотримання точності авторських інтерпретацій, подаємо мовою оригіналу) : «... очаровательное соединение наивности и тонкости ума, мягкость нравов в семейной жизни, поэтическая задумчивость характера непреклонно настойчивого, красота, изящество вкуса, поэтические обычаи – все соединяется в этом народе, чтобы очаровать вас...» [3, с. 386].

Постає закономірне питання : чи можна досягти монолітності культур, зберігаючи розмаїття, самобутність кожного народу ? Необхідно пам'ятати, що духовне, культурне розмаїття людства є безсумнівною цінністю та певною гарантією безпеки, яку воно виробило впродовж тисячоліть свого існування. Відомо, що народ завжди єднається навколо своєї культури, традицій та звичаїв навіть у період власної бездержавності. Тому головною загрозою, яку несе глобалізація, є різного роду жорстка уніфікація, яка позбавляє автономності окремих національних культур. Наприклад, “лінгвоцид” є одним із найефективніших знарядь етноциду.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що в основі культурної глобалізації має бути принцип збереження існуючого розмаїття різних субкультур, а не прагнення об'єднати культурно строкатий світ до «правильних» стандартів. Тобто, глобалізація у сфері культури повинна проходити на основі пошуків точок дотику на спільних цінностях, враховуючи унікальність та неповторність культури кожного народу.

Список бібліографічних посилань

1. Баньковський М. Глобалізація сучасного світу і релігія // ВРАМА : сайт. <http://www.brama.com/survey/messages/27149.html> (дата звернення: .
2. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії. Проблеми людини. Вступ до філософії і антропології як мета антропології. 5-те вид., перероб. і допов. Київ : КНТ, 2017. 396 с.
3. Чернышевский Н. Г. Национальная бестактность. Воспоминания о Тарасе Шевченко / сост. и примеч. В. С. Бородин и Н. Н. Павлюка. Киев : Днипро, 1988. 606 с.

Одержано 08.02.2020

УДК 159.923

Вікторія В'ячеславівна ДОЦЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7757-2793>

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

З початку 21 століття, кожного року перед людством постають нові виклики: глобальне потепління і зміна клімату; посилення демографічного дисбалансу в сторону старіння населення; теракти і суттєве збільшення числа вимушених мігрантів; вплив новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на психіку людини, зокрема поява інтернет-залежності; швидке забруднення довкілля, що спричинює мутації небезпечних вірусів та їх глобальне поширення тощо. Даний перелік не є вичерпним, а наслідки поширення світом вірусу COVID-19 прямо чи опосередковано відчули усі – державна влада, великий і малий бізнес, громадяни більшості країн світу.

Боротьба з пандемією, спрямована на блокування поширення коронавірусної інфекції, змусила органи державної влади більшості країн приймати непопулярні рішення щодо певних обмежень прав та свобод громадян. Карантинні обмеження були введені і в Україні. А на Національну поліцію України, як на центральний орган виконавчої влади, покладено функції з контролю за виконанням таких рішень. Виконуючи покладені завдання працівникам поліції важливо не втрати довіру населення і водночас не «згоріти» на роботі. Адже, працюючи у контакті з населенням поліцейські щоденно перебувають у групі ризику зараження коронавірусом і перевіряють власні ресурси стресостійкості та вміння швидко адаптуватися до нових умов несення служби. Як зазначає Д.В. Швець, такі обставини як: відсутність досвіду поведінки в умовах карантину; недбале ставлення громадян до карантинних заходів; зменшення доходів населення та викликану цим соціальну напруженість; зміна психоемоційного стану населення у зв'язку з вимушеною зміною кола соціальних зв'язків та їх тривалістю і інтенсивністю та інші «... вимагають від поліцейських зваженості в рішеннях, психоемоційної витривалості та стійкості, готовності до роботи в умовах дотримання заходів особистої безпеки від зараження коронавірусною інфекцією (COVID-19) при виконанні повсякденних завдань» [1, С. 45].

Професійна мотивація є одним із чинників, який визначає ефективність виконання службових завдань і забезпечує формування стресостійкості у поліцейських. Знання потреб і мотивів професійної діяльності працівників поліції, дозволяє керівнику підрозділу зрозуміти, що стимулює його підлеглих працювати добре або ж погано. Про це свого часу наголошували такі автори як О. Бандурка, Л. Балабанова, В. Барко, Д. Кобзін, І. Приходько, О. Сафіна, В. Соколов, О. Столяренко, В. Осьодло, О. Тімченко, О. Цільмак, С. Яковенко та інші. В одному з останніх досліджень (2018) автор на вибірці 1083 працівників поліції різних підрозділів (кримінальної поліції, органів досудового розслідування, дільничних офіцерів поліції, патрульної поліції) визначила, що основними мотиваторами їх діяльності є: прагнення до цікавої та суспільно корисної праці; потреба у самовдосконаленні; бажання отримувати високу заробітну плату; потреба у суспільному визнанні; в чіткому структуруванні роботи [2].

Але що мотивує поліцейського до несення служби в умовах пандемії? Які мотиватори поведінки допомагають поліцейському ефективно вирішувати службові завдання в умовах ризику і небезпеки зараження коронавірусною інфекцією? Нові виклики ставлять

перед нами нові завдання. Тому метою нашого дослідження стало визначити основні мотиватори професійної діяльності поліцейських в умовах пандемії.

Вибурку дослідження склали 38 працівників патрульної поліції, віком 24 – 36 років. За допомогою методики «Вивчення мотиваційного профілю особистості» (автори Ш. Річі, П. Мартін) було визначено задоволення 12 основних потреб поліцейських в процесі виконання професійної діяльності.

Так, для працівників патрульної поліції найбільш значущими є потреби у:

- 1) високому заробітку і матеріальному заохоченні (71,0 %);
- 2) структуруванні праці (65,7%);
- 3) цікавій, суспільно-корисній роботі (55,2%);
- 4) досягненні складних цілей (44,7%).

Проміжні рангові місця посіли потреби у:

- 5) соціальні контакти (39,5%)
- 6) суспільне визнання (34,2%);
- 7) впливовості та владі (28,9%);
- 8) самовдосконалення (26,3%).

Найменш значущими для поліцейських патрульної поліції виступають потреби у:

- 9) різноманітності та стимуляції (21,0%);
- 10) комфортних умовах праці (18,4%);
- 11) стабільних взаємовідносинах (15,7%);
- 12) креативності (5,3%).

Потреби виявляються у мотивах, котрі спонукають людину до дій, спрямованих на задоволення домінуючих потреб. Можемо констатувати, що в умовах пандемії працівників патрульної поліції (71,0%) в першу чергу мотивує висока заробітна плата і матеріальна винагорода. Не менше патрульні відчують потребу в чіткому структуруванні роботи (65,7%). Іншими словами для працівників патрульної поліції важлива наявність зворотного зв'язку та інформації, що дозволяє оцінити результати своєї роботи, вони потребують зниження невизначеності та встановлення правил і норм виконання роботи. Слід зазначити, що інформованість працівників поліції щодо динаміки подолання (протидії) пандемії, вимог законодавства щодо карантинних заходів тощо, необхідна для припинення залучення поліцейських до обговорення чуток, що дестабілізує їх роботу і підвищує їх психоемоційне напруження. Прагнення цікавої та корисної праці посідає у працівників патрульної поліції третє рангове місце (55,2 %) і свідчить про відповідність та адекватність їх мотивації основним завданням професійної діяльності правоохоронця. Наявність у 44,7 % працівників патрульної поліції потреби ставити для себе сміливі, складні цілі та досягати їх свідчить, що вони можуть добровільно працювати понаднормово і добросовісно нести службу.

Низький рівень значимості для працівників патрульної поліції мають такі потреби як: різноманітність і стимуляція (21,0 %), комфортні умови праці (18,4 %), стабільні взаємовідносини (15,7 %) і креативність (5,3%). Тобто, в умовах пандемії, під час несення служби працівники патрульної поліції нормально переносять рутину, одноманітну роботу; не відчують потреби в комфортних умовах праці і підтримці довгострокових, стабільних стосунків з колегами; не бажають аналізувати, осмислювати, нестандартно підходити до вирішення службових завдань.

Висновок. В умовах пандемії, коли несення служби набуває стресонасиченого характеру, керівнику важливо знати та розуміти потреби і мотиви працівників поліції. Саме визначення мотивів професійної діяльності поліцейських дозволить з'ясувати негативні фактори (розвиток емоційного вигорання, девіантної поведінки, негативних психічних станів тощо), що впливають на виконання службових завдань і успішно їх попередити або зкорегувати. Кожна людина індивідуальна і до кожної потрібен індивідуальний

підхід. Тому завдання безпосередніх керівників (особливо в періоди кризи, пандемії) – регулярно спілкуватися з підлеглими, узгоджувати потреби і цілі окремого працівника поліції з цілями підрозділу, мотивувати відповідно до актуальних потреб, орієнтувати на виконання конкретних завдань.

Визначення потреб, пошук мотивації і психологічних ресурсів, психологічна підтримка зі сторони керівництва можуть допомогти працівникам поліції швидко адаптуватися до нових викликів сучасного світу та позитивно позначатися на їх стресостійкості.

Список бібліографічних посилань

1. Швець Д. В. Окремі аспекти діяльності Національної поліції України в умовах карантинних обмежень, спрямованих на запобігання поширенню коронавірусної інфекції. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 40–46.

2. Смірнова О. М. Особливості мотиваційного профілю особистості працівників поліції. *Право і Безпека*. 2018. Вип. 2 (69). С. 43–50.

Одержано 09.02.2021

УДК 349.222.1

Наталія Ігорівна ДУРАВКІНА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5075-9109>;

Марія Юріївна НОВИК,

студентка магістратури Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВО ПРАЦІВНИКА ВИМАГАТИ ВСТАНОВЛЕННЯ ГНУЧКОГО РЕЖИМУ РОБОТИ ВІДПОВІДНО ДО АКТІВ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Четверта промислова революція спричинила швидкі зміни на ринку праці, реформацію режимів роботи та способів їх організації. З кожним роком гнучкий режим роботи стає все більш поширеним у всьому світі, хоча ідея «гнучкої роботи» виникла у німецького консультанта з управління Крістел Каммерер [1] із Західної Німеччини ще в 1960 році та був вперше реалізований німецькою аерокосмічною фірмою Messerschmitt-Bölkow-Blohm в 1967 році. Починаючи з 1970-х рр. практика запровадження «гнучкої роботи» почалася в Канаді, Великобританії та США [2]. У зв'язку з пандемією COVID-19, що спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, у законодавчих актах багатьох країн світу з'являються норми щодо впровадження гнучкого режиму роботи. Так, у ст. 60 КЗпП України зазначається, що за погодженням між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом для працівника може встановлюватися гнучкий режим робочого часу на визначений строк або безстроково як при прийнятті на роботу, так і згодом [3].

У законодавстві Великобританії передбачено не тільки можливість працювати відповідно до гнучкого режиму роботи, а й право працівника вимагати його встановлення. Коли «гнучке законодавство» про працю вперше з'явилося у 2003 році, воно в основному стосувалося працівників, що мають малолітніх дітей, але з 2014 року сфера його дії охоплює врегулювання трудових правовідносин майже з усіма категоріями працівників.

«Гнучка робота» – це термін, що використовується для опису будь-якого робочого режиму, який відрізняється від традиційного, закріпленого законодавством, робочого часу. Як правило, використання гнучкого режиму роботи означає, що компанія погодилася адаптувати години роботи своїх працівників. «Гнучка робота» – це певна робоча схема, яка надає гнучкість щодо того, як довго, де, коли і в який час працюють працівники. Гнучкість може стосуватися: робочого часу (неповний робочий день, зміна час початку та кінця, мати вибір кожного дня щодо часу початку та закінчення (іноді його називають «часом гнучкості»), зменшити кількість робочих днів за рахунок збільшення кількості годин робочого часу на день), робочого місця (робота вдома) тощо.

Найрозповсюдженими видами гнучкого режиму роботи є: Flexi-time, Annualised hours, Staggered hours, Phased retirement та Unpaid leave. Flexi-time (гнучкий час) – дозволяє членам команди відпрацьовувати узгоджену кількість годин у потрібний час. Flexi-time – одна з найбільш гнучких та адаптованих робочих схем, що дозволяє працівникам обирати місце роботи та час коли вони працюватимуть. Annualised hours – за цією схемою працівник погоджується працювати певну сталу кількість годин протягом року, але вони також мають право на гнучкість щодо того, коли ці години повинні бути відпрацьовані. В деяких випадках роботодавець визначає «обов'язкові години», які працівник повинен відпрацювати щотижня. Staggered hours (з англ. годинники в шаховому порядку) – передбачає появу працівника на робочому місці на годину пізніше за своїх колег та переміщення часу закінчення на такий же проміжок часу. Phased retirement – поетапний вихід на пенсію призначений для того, щоб працівники, які наближаються до пенсійного віку, поступово скорочували свій робочий час, кінцевою метою якого є перехід від повної зайнятості до повної виходу на пенсію. Це чудовий варіант для людей, які не готові назавжди залишити роботу, але яким буде корисно менше працювати за станом здоров'я. Однак скорочення годин роботи працівника матиме пропорційний вплив на його заробітну плату. Unpaid leave або неоплачувана відпустка (яку іноді називають «sabbatical» або творча відпустка) – одна з відносно незвичайних форм гнучкої роботи. Роботодавець надає можливість зробити тривалу перерву в неоплачуваному відпочинку та відновити свою роботу далі [4].

Практично кожен працівник у Великобританії має право вимагати на встановлення гнучкого режиму роботи. Працівники, які не мають права вимагати встановлення гнучкого режиму роботи:

- працівник, трудовий стаж якого на цьому підприємстві менше 26 тижнів;
- працівники, подібні до найманих (державні службовці, працівники збройних сил, поліцейських органів тощо), окрім працівників, що мають малолітніх дітей;
- будь-який працівник, який вже подавав запит протягом останніх 12 місяців (незалежно від того, прийняли цей запит чи ні).

Важливо зазначити, що трудове законодавство Великобританії не встановлює автоматичного запровадження гнучкого робочого часу після подання запиту працівником, а містить норму про те що, всі працівники (окрім зазначених вище винятків) мають право вимагати на розгляд цього запиту роботодавцем і прийняття останнім обґрунтованого рішення.

Заява про встановлення гнучкого режиму роботи повинна містити:

- 1) дату написання запиту;
- 2) зазначення того, що запит не суперечить законодавству;
- 3) деталі про гнучкість режиму робочого часу;
- 4) інформацію про попередній запит, якщо він мав місце.

Законодавством Великобританії передбачено вісім причин відмови у запиті на встановлення для працівника гнучкого режиму робочого часу:

- надмірні додаткові витрати;

- неможливість реорганізувати роботу серед існуючого персоналу;
- неможливість набору додаткового персоналу;
- шкідливий вплив на якість роботи;
- шкідливий вплив на продуктивність;
- шкідливий вплив на здатність підприємства задовольняти попит споживачів;
- недостатня кількість робочих годин протягом тих періодів, які працівник пропонує охопити;
- планова структурна зміна підприємства.

Апеляційні скарги розглядаються протягом трьох місяців з моменту отримання запиту. Якщо роботодавець погоджується на запит, він повинен у письмовій формі повідомити працівника про узгоджені зміни трудового договору та дату початку таких змін.

Працівники можуть оскаржити рішення роботодавця у суді, якщо роботодавець обробив запит неухважно та безпідставно відмовив працівнику. Працівники не можуть звернутися до суду якщо їм було відмовлено за причини, що не передбачена законом.

Висновок. Потенційні переваги для працівників, які працюють за умови гнучкого режиму робочого часу включають покращений баланс між робочим і особистим життям, більшу автономність та покращений моральний стан.

Проте слід враховувати, що роботодавцям важливо визнати переваги гнучкого робочого часу. Не тільки працівники отримують переваги за такого режиму, оскільки роботодавці можуть зменшити витрати, покращити якість роботи та підвищити продуктивність праці у разі запровадження гнучкого режиму робочого часу належним чином.

Список бібліографічних посилань

1. Flexible work arrangements: What was heard // Government of Canada : сайт. URL: <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/services/consultations/what-was-heard.html> (дата звернення: 07.02.2021).
2. Autumn S. Mothers and daughters of invention: notes for a revised history of technology. New Brunswick : Rutgers University Press, 1995. URL: <https://www.amazon.com/Mothers-Daughters-Invention-Revised-Technology/dp/0813521971> (дата звернення: 07.02.2021).
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 07.02.2021).
4. Flexible working arrangements // Fairwork ombudsman : сайт. URL: <https://www.fairwork.gov.au/employee-entitlements/flexibility-in-the-workplace/flexible-working-arrangements> (дата звернення: 07.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 351.862.4:061.2

Сергій Анатолійович ЄВДОКИМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін

та адміністративного права ТОВ «Харківський університет»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4700-9777>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ЗА УЧАСТЮ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І ГРОМАДЯН

Сьогодні українське законодавство дозволяє громадянам приймати активну участь у житті регіону, в тому числі у забезпеченні порядку і безпеки, як прямо, так і опосередковано – шляхом виконання завдань, що мають значення для громадської безпеки. Важливим та одним із головних моментів у даній сфері є обізнаність населення про можливість впливати на стан безпеки в регіоні, а як наслідок – у державі. Так, прозорість роботи Національної поліції залежить від вимог громадян висвітлювати необхідну для суспільства інформацію, що дозволяє дізнатись про результати конкретних дій поліцейських, це в свою чергу впливає на рівень і розвиток корупції, спричиняє перешкоди для приховування правопорушень тощо.

Відповідно до Конституції України, громадяни мають право створювати в установленому законодавством порядку різні громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам у забезпеченні охорони правопорядку [1].

Законодавство України надає громадянам, як представникам громадськості право створювати громадські об'єднання з метою охорони громадського порядку, зокрема захисту життя та здоров'я інших громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Зазначені громадські об'єднання сприяють органам місцевого самоврядування та органам виконавчої влади, правоохоронним органам у запобіганні правопорушенням та їх припиненні і мають узагальнену назву «громадські формування з охорони громадського порядку» [2].

Головними завданнями громадських формувань є охорона прав, законних інтересів громадян, просвітницька діяльність, активна участь у запобіганні правопорушенням і припиненні їх, що дає можливість додати до цього переліку й охорону громадського порядку. Діяльність громадських формувань із реалізації зазначених завдань ґрунтується на принципах гуманізму, законності, гласності, добровільності, додержання прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності їхніх членів. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [3] регулює вказану сферу. Цим законом чітко окреслено: громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як: - зведені загони громадських формувань; - спеціалізовані загони (групи) сприяння Національній поліції та Державній прикордонній службі України; - асоціації громадських формувань.

Формуючи громадянське суспільство, Україна має використовувати міжнародний досвід щодо участі громадян в охороні громадського порядку і безпеки, проте, не вдаючись до копіювання систем і моделей управління зарубіжних країн. Велике значення має модель побудови діяльності суб'єктів забезпечення громадської безпеки. Останнім часом наша держава орієнтується на Європейську модель, у якій акцент робиться саме на наданні послуг населенню (в тому числі поліцейських послуг), проте, у такій моделі існує муніципальна поліція, що надає послуги населенню поряд із державою. Ключову

роль відіграють акти, схвалені органами Ради Європи з питань охорони громадського порядку та підтримки особливого статусу місцевого самоврядування [4]. Слід відмітити значення економічного, соціального забезпечення у державі, особливостей менталітету і культурних цінностей населення. Тому інформування громадян про їх можливість впливати на ситуацію в державі та контролювати діяльність державних органів і структур є необхідним для розбудови розвиненого демократичного суспільства, процвітання і розвитку сучасної успішної держави.

Правовою основою забезпечення прозорості та відкритості влади є Закон України «Про доступ до публічної інформації» [5]. Згідно із ст. 5 цього Закону доступ до інформації забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації (в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет, на інформаційних стендах тощо) та надання інформації за запитами на інформацію. Закон передбачає здійснення парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав людини на доступ до інформації та за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації.

Слід відмітити, що розвиток технологій, в тому числі активне використання соціальних мереж, дозволяє громадянам отримувати інформацію, обмінюватися нею. Все частіше за допомогою соціальних мереж висвітлюються важливі проблеми в регіоні, здійснюється оповіщення про майбутні збори. У населення з'являється розуміння можливості контролювати органи місцевої влади. Місцеві державні адміністрації, в свою чергу, сприяючи взаємозв'язку та взаємодії із громадськістю опубліковують важливу інформацію стосовно життєдіяльності регіону на офіційних веб-сайтах (про заплановані заходи, поточні і стратегічні плани та проекти, регіональні програми і результати їх виконання, способи зв'язку зі службами і посадовими особами та інше).

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 07.02.2021).
2. Московець В. І. Форми участі громадськості в забезпеченні громадського порядку. *Форум права*. 2011. № 3. С. 553–558. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_3_91.pdf (дата звернення: 07.02.2021).
3. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 № 1835-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14> (дата звернення: 07.02.2021).
4. Дубовик В. Б. Муніципальні форми та механізми забезпечення охорони права в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2013. 20 с.
5. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 07.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 355.457.1

Віталій Віталійович ЗАБОРОВСЬКИЙ,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2580-3961>;

Наталія Андріївна КОБИЛКО,

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8123-4156>

ПРАЦІВНИКИ ХНУВС – УЧАСНИКИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ

14 квітня 2014 року на сході України розпочалася антитерористична операція зі звільнення Донецької та Луганської областей. Бойові дії на Сході стали другим етапом російсько-української гібридної війни; першим вважається захоплення Криму. Майже одразу стає зрозуміло, що силами тільки міліції не впоратись, і 14 квітня виконувач обов'язків Президента України Олександр Турчинов підписує Указ про виконання ухваленого на засіданні РНБО рішення «Про невідкладні заходи з подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності». Так розпочинається операція зі звільнення захоплених терористами територій [4].

На базі Харківського національного університету внутрішніх справ у 2014 році формувалися підрозділи добровольців для участі в бойових діях у зоні проведення антитерористичної операції. Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков зазначив, що Харківщина відіграла важливу роль у підготовці батальйонів МВС: «Трохи більше 100 кілометрів – і хлопці, поліцейські і добровольці, йшли у бій. Ми переживаємо історію реформування Національної поліції, і це – ще одна славна історія, в якій є місце вашому університетові» [1].

Так у квітні 2014 року за рішенням голови МВС було створено добровольчі батальйони патрульної служби міліції особливого призначення (БПСМОП) «Харків-1» та оперативної роти міліції особливого призначення «Харків-2». Після завершення процесу формування особовий склад роти «Харків-2» приступив до виконання бойових та оперативних завдань командування АТО в Слов'янську, Краматорську, Миколаївці, Артемівську та Дружківці. Головним завданням спецпризначенців було виявлення та затримання сепаратистів і їх пособників, які перейшли на нелегальне становище. Як засвідчив один із офіцерів роти: «Ми виявляємо тайники зі зброєю, ведемо пошук бойовиків, їх баз, наприклад, у лісових масивах. Я можу сказати, що серед затриманих нами немає особливо ідейних. Переважно це раніше судимі, які беруть участь у війні заради заробітку [3]. Оперативна рота «Харків-2» затримала значну кількість бойовиків ДНР, розкрила та ліквідувала канали наркотрафіку, попередила ввезення на територію Харківської області зброї для організації терористичного підпілля.

Свою діяльність підрозділи «Харків-1» і «Харків-2» розпочали з охорони адміністративних будівель під час масових заворушень у місті у квітні-травні 2014 року. Також здійснювали виїзди у відрядження до міст Києва та Чернігів для охорони та супроводження спеціальних вантажів. У червні 2014 року особовий склад розпочав чергування на блокпостах на межі Харківської та Донецької областей, де перевіряв транспортні

засоби та населення, що виїжджало із зони проведення АТО, а також займався охороною та супроводженням гуманітарних вантажів. У червні цього ж року в структурі ГУ МВС України в Харківській області додатково було створено ще один добровольчий підрозділ – батальйон патрульної служби міліції особливого призначення (БПСМОП) «Слобожанщина». 29 серпня 2014 року, коли розгорілися бої під Іловайськом, батальйони МВС «Харків-1» і «Слобожанщина» одержали наказ зайняти Волноваху й розпочати активну оборону. Спецпризначенці протрималися до підходу 2 вересня 72-ї механізованої бригади ЗСУ, а Волноваха залишилася українською територією. У жовтні 2015 року підрозділи МВС особливого призначення «Харків-1», «Харків-2» та «Слобожанщина» були розформовані, а на їх базі створено об'єднаний підрозділ – батальйон патрульної служби поліції особливого призначення «Харків». Основні завдання підрозділу:

- охорона прав і законних інтересів громадян від злочинних посягань та інших антигромадських дій;
- затримання озброєних злочинців, членів організованих чинних угруповань, звільнення заручників, припинення терористичних актів;
- проведення цільових рейдів та спеціальних операцій з відпрацюванням найбільш криміногенних місць із метою виявлення та попередження злочинів, інших правопорушень;
- оперативно-розшукові заходи;
- виконання поставлених бойових завдань керівництвом АТО [2].

Із моменту організації бійці батальйону «Харків» несли службу в Маріуполі, а на їхньому рахунку низка успішних спецоперацій спільно з ОТУ «Маріуполь».

У такій складній для країни час не тільки добровольці, а й співробітники Харківського національного університету внутрішніх справ не могли стояти осторонь. З честю виконали свій конституційний обов'язок і зробили все для захисту свободи і незалежності України такі співробітники вищу: полковник поліції Анциферов О.Ю., полковник поліції Гарбузюк К.Г., полковник поліції Федун С.В., підполковник поліції Євтушок В.А., підполковник поліції Жиронкіна Л.Ф., капітан поліції Шевченко Т.В., старший лейтенант поліції Гнилицький Д.В., старший лейтенант поліції Мальцев В.В., доцент Сенчук І.І., Онищенко О.В. та Єфименко С.П., а також співробітники Сумської філії ХНУВС: Волков Д.П., капітан поліції Ганіченко П.М., підполковник поліції Дівочий Д.М., підполковник поліції Драновський В.І., Душка С.В., капітан поліції Єлшанський О.О., Змисля О.М., майор поліції Клименко В.І., старший лейтенант поліції Кодак Е.Ю., капітан поліції Коцарь Р.С., капітан поліції Кочмак Д.О., Маяка С.М., капітан поліції Мінченко О.В., Николаєнко В.Г., майор поліції Підойма М.М., старший лейтенант поліції Ромась Є.А., капітан поліції Сітало О.М., майор поліції Товстуха С.О., майор поліції Федченко К.А., Шендрик С.О., капітан поліції Школяренко Д.Т.; працівники Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС: Бездудний А.М., Донець І.П., Кунцьо А.І., Литвиненко С.В., Миколенко О.О., Суббота В.О., Разумов Д.Ю. та ін. [5].

Отже, добровольчі батальйони МВС, сформовані на Харківщині, відіграли важливу роль у зміцненні та закріпленні позицій української армії на Сході. Добровольчий рух – приклад згуртованості нації в боротьбі із сепаратизмом і російською агресією на Донбасі. Працівники Харківського національного університету внутрішніх справ на власному прикладі продемонстрували високу національну гідність, прагнення жити вільно та незалежно.

Список бібліографічних посилань

1. Арсен Аваков: «Бути новим поліцейським – це бути тим, кому довіряють». *Міліція України*. 2016. № 9–10 (231–232). С. 3. URL: <https://police-press.info/journal/journal9-10.pdf> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Батальйон міліції «Харків» // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Батальйон_поліції_«Харків» (дата звернення: 10.02.2021).

3. Настройка среди военных в зоне АТО // Корреспондент.net : сайт. 01.08.2014. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/events/3400099-nastroeniya-sredy-voennykh-v-zone-ato> (дата звернення: 10.02.2021).

4. Панчишин О. Турчинов підписав указ про антитерористичну операцію на сході // Zaxid.net : сайт. 14.04.2014. URL: https://zaxid.net/turchinov_pidpisav_ukaz_pro_antiteroristichnu_operatsiyu_na_shodi_n1306595 (дата звернення: 10.02.2021).

5. Учитель – захисник Батьківщини : зб. Харків : Стиль-Издат, 2018. 186 с.

Одержано 13.02.2021

УДК 343.142

Олена Петрівна ЗАВОРИНА,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7477-3570>;

Роман Романович РОМАНІВ,

курсант факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ОСОБИ, ЗАЛУЧЕНОЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Згідно положень ч. 1 ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України [1].

Слід зазначити, що тема проведення негласних слідчих (розшукових) дій є досить складною, але, в той же час, надзвичайно актуальною. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі НС(Р)Д) в першу чергу застосовується під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 307 «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» КК України [2].

Під час проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні обов'язковою слідчою (розшуковою) дією є допит. Так, допит – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є одержання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідуваного кримінального правопорушення. Положеннями ч. 3 ст. 224 КПК України визначено, що перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. На сьогодні, у діючому КПК України використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування регулюється лише частково в ст.ст. 272, 275 КПК України. Чіткого визначення поняття конфідента у КПК не існує. Водночас, Кримінальним процесуальним законодавством обмежено можливості слідчого щодо використання конфідентів під час досудового розслідування, а саме: не передбачено порядок використання інформації конфідента при проведенні С(Р)Д, які не включено до глави 21 КПК, як і не передбачено можливість використання конфідента як свідка подій, що є предметом розслідування, а також при виконанні С(Р)Д, не пов'язаних з проведенням НС(Р)Д.

Так, відповідно до ч.1 ст. 275 КПК України, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України [2].

Відповідно до ч. 2 та ч.3 ст. 256 КПК України «Особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки», для перевірки доказів, отриманих в результаті проведення НС(Р)Д, суд має право допитати як свідків осіб, які проводили такі слідчі дії чи були залучені до їх проведення, а також осіб, з приводу дій або контактів яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії. На практиці допит осіб, які проводили НС(Р)Д чи були залучені до їх проведення, зустрічається досить часто, а допит осіб, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії, – рідко.

Допит осіб, які проводили такі слідчі дії чи були залучені до їх проведення, може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб (ч. 2 ст. 256 КПК України). Ця норма кореспондує із ч. 9 ст. 352 КПК України, яка дозволяє проведення допиту свідка у режимі відеоконференції у такий спосіб, який унеможливорює ідентифікацію свідка, в тому числі, за голосом. Як показує судова практика, клопотання про це може подавати і сам свідок [3]. На особливостях використання конфідентів в США акцентував увагу і авторський колектив навчального посібника «Зарубіжний досвід використання агентів» під редакцією Я.О. Кондратьєва. Так, А.В.Савченко, В.В. Матвійчук, Д.Й. Никифорчук, В.М. Співак констатують: в суді федеральні урядові агенти або поліцейські можуть давати свідчення під присягою, спираючись на дані, здобуті інформаторами. На підставі письмового свідчення під присягою (афідавіту) показання працівників правоохоронних органів стають доказами в кримінальних справах. Суд може ухвалити рішення про безпосереднє заслуховування показань самого негласного співробітника у судовому засіданні. У такому разі відповідальна службова особа правоохоронної агенції або доставляє негласного співробітника до суду, якщо мова йде про ті категорії негласного апарату, котрі можуть і бажають свідчити в суді (таємний агент, співпрацюючий свідок або співпрацюючий суб'єкт), або приймає рішення не робити це, якщо мова йде про конфіденційних інформаторів та деяких інших осіб. В суді допит негласних співробітників є, переважно, таємним. Суддя допитує їх в окремій кімнаті, доступ до якої є обмеженим.

Відмітимо, що у США вимоги щодо безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (у тому числі інформаторів), є досить високими. Ці особи охороняються як певними федеральними або місцевими правоохоронними відомствами, так і спеціальною урядовою агенцією Міністерства юстиції США під назвою Служба маршалів США. Протягом останніх 30 років понад 6800 федеральних свідків узяли участь у Програмі захисту свідків, отримавши від Служби маршалів охорону, зміну місць роботи та проживання, а також даних про свою особистість [4, с. 41].

Під час досудового розслідування також виникають ситуації, коли слідчий визнає допитаного свідка потерпілим. Наприклад, залучена до проведення контролю за вчиненням злочину особа надає для помітки власні грошові кошти. Після проведення НС(Р)Д, слідчий під час обшуку вилучає грошові кошти, а особа звертається із заявою про визнання потерпілим, щоб отримати право подати цивільний позов та отримати відшкодування. Начебто звичайна ситуація, яка не викликає труднощів під час досудового розслідування. Однак, питання виникає під час судового розгляду, оскільки процедура участі свідка та потерпілого у судовому засіданні відрізняється [5].

Варто відзначити, що є також і прецеденти у таких справах, наприклад: Верховний Суд у складі колегії Касаційного кримінального суду в постанові від 5 березня 2020 року у справі №666/5448/15-к визнав недопустимими доказами протоколи про

результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій та відеозаписи до них через те, що в даному випадку фактично мав місце допит особи, а не втручання у приватне життя [6].

Таким чином, підсумовуючи викладене, ми підтримуємо думку Д.В. Антонова щодо внесення змін до ч. 10, 11 ст. 224 КПК, що регламентує допит, в такій редакції «10. У разі, коли допитується інша особа, яка сприяє на конфіденційній основі органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування, то допит може проводитися з дотриманням спеціальних правил забезпечення конфіденційності особистісних даних, передбачених чинним законодавством та чинним кримінально-процесуальним кодексом щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, про що слідчий виносить відповідну постанову [7].

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.01.2021).
2. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень // Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Київської області : сайт. 28.02.2019. URL: <http://kdkako.com.ua/osoblivosti-provedennya-neglasnih-slidchih-rozshukovih-diy-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya/> (дата звернення: 29.01.2021).
3. Ухвала Михайлівського районного суду Запорізької обл. від 29.01.2015 : справа № 321/1298/14-к, провадження № 1-кп/321/5/2015 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43295702> (дата звернення: 29.01.2021).
4. Зарубіжний досвід використання агентів : навч. посіб. / під заг. ред. Я. О. Кондратьєва. Київ : КНТ, 2005. 56 с.
5. Никифоров Д. Судовий допит особи, залученої до проведення НСПД // BARGEN : сайт. 29.05.2018. URL: <https://bargen.com.ua/2018/05/29/sudovyj-dopyt-osoby-zaluchenoyi-doprovedennya-nsrd/> (дата звернення: 29.01.2021).
6. ВС визнав недопустимим доказом вини запис розмови з працівником поліції, неоформлений як допит // LIGA 360 : сайт. 19.03.2020. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/193855_vs-viznav-nedopustimim-dokazom-vini-zapis-rozmovi-z-pratsvnikom-polts-neoformleniy-uak-dopit (дата звернення: 29.01.2021).
7. Антонов К. В. Проблеми нормативно-правового регулювання використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 369–371. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/90.pdf (дата звернення: 29.01.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 342.95:347.965(477)

Юлія Олександрівна ЗАГУМЕННА,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0617-8363>

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЯК ДОМІНАНТА АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Організаційно-функціональні принципи адвокатської діяльності в Україні визначають основні засади, реалізація яких у повному обсязі може забезпечити належне,

якісне та ефективне здійснення адвокатом власної професійної діяльності. Тому вони стосуються не лише юридичних послуг, що надаються адвокатом, а також його моральних та етичних засад [1, с. 145]. Принцип незалежності адвокатської діяльності закріплено в частині 1 ст. 131-2 Конституції України, ч. 1 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і ст. 6 Правил адвокатської етики, затверджених Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури від 17.11.2012 р.[2]. Він стоюється як безпосередньо незалежності адвоката, так і незалежності його професійної діяльності. Принцип незалежності реалізується в межах професійної діяльності адвоката, а тому повинен втілюватись у всіх її напрямках, зокрема в захисті та представництві інтересів громадян, а також наданні іншої правової допомоги клієнту.

Усі рішення про дії, які адвокат здійснює в межах своєї професійної діяльності, він повинен ухвалювати самостійно, усвідомлюючи всі їх наслідки. У такому сенсі адвокат стає посередником між державою та клієнтом. Тут необхідно погодитись з Є. Ф. Шкрібцем щодо того, що «стосовно держави адвокатура отримує реальну незалежність. Стосовно суспільства вона перетворюється на інструмент забезпечення захисту його інтересів» [3, с. 122]. Незалежність усього інституту адвокатури, а звідси – адвоката та його професійної діяльності, це та умова, яка дозволяє йому балансувати між потужним державним механізмом і захистом та охороною прав свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Підтримуємо Т. В. Варфоломееву, яка вказує, що «адвокатська незалежність як основна умова функціонування адвокатури, ґрунтується на цілковитій свободі адвоката та відсутності на нього впливу від будь-кого при здійсненні професійної діяльності» [4, с. 10].

Незалежність адвокатської діяльності пов'язується і з вимогами, що висуваються до самої особи адвоката. Серед них – мужність, принциповість, безкомпромісність у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування та судовими органами, що не відповідають інтересам клієнта. Окрім того, діяльність, яку здійснює адвокат, не повинна бути організована таким чином, щоб він перебував у залежності від будь-якої особи, а для гарантування незалежності адвоката була створена та діє Національна асоціація адвокатів України – «недержавна некомерційна професійна організація, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування» [2] (це той сам орган адвокатського самоврядування, на неефективність функціонування якого було вказано самими адвокатами в процесі опитування). До головних завдань цієї організації віднесено представництво адвокатів та адвокатури у відносинах з державними та недержавними органами й установами; саме таке посередництво унеможливує виникнення загрози незалежності адвокатської діяльності, а тому за умови належної реалізації може стати дієвим механізмом його забезпечення.

Досить цікавими виглядають результати дослідження К. М. Северина, який до основних елементів принципу незалежності адвокатської діяльності пропонує відносити такі: «а) незалежність від правоохоронних органів від держави в цілому; б) процесуальні гарантії, що забезпечують адвокату процесуальну рівність поряд із іншими учасниками судового процесу; в) збереження адвокатської таємниці як запорука успішних відносин між адвокатом і клієнтом; г) незалежність адвоката від особистих інтересів; ґ) незалежність адвоката від клієнта; д) незалежність адвоката від ділових партнерів; е) діяльність адвокатського самоврядування; є) гарантії безпеки адвоката» [5, с. 163]. Частково погоджуючись із такими структурними компонентами принципу незалежності, зауважимо, що вони більше є властивими механізму забезпечення цього принципу, аніж характеризують власне зміст принципу незалежності адвокатської діяльності.

У цьому випадку варто звернути увагу на визначення принципу незалежності в Хартії основних принципів європейської адвокатської професії, де він тлумачиться

таким чином: «адвокат потребує свободи – політичної, економічної та інтелектуальної – у реалізації своїх повноважень, консультуванні та представництві інтересів клієнта. Це означає, що адвокат має бути незалежним від держави та інших владних інтересів і не повинен допускати, щоб його незалежність була поставлена під загрозу у результаті згубного тиску з боку ділових партнерів. Адвокат також має залишатися незалежним і від свого клієнта, якщо він хоче завоювати довіру третіх осіб та суду. Насправді, без такої незалежності від клієнта неможливо гарантувати якість роботи адвоката. Належність адвоката до вільної професії і можливості, які випливають з цього, допомагають підтримувати незалежність, при цьому асоціації адвокатів повинні відігравати важливу роль у гарантуванні незалежності адвокатів» [6]. Фактично у цій нормі містяться складові елементи принципу незалежності адвокатської діяльності – політичний, економічний та інтелектуальний.

Політична незалежність є безпосередньо пов'язаною із самостійністю адвоката, відсутністю підпорядкування будь-кому та непідконтрольністю державним і недержавним суб'єктам, будь то представник політичної партії, працівник правоохоронних органів чи колега. Економічна складова передбачає отримання гонорару за надання правової допомоги. Більш складною за своїм змістом є інтелектуальна незалежність, яка поєднує в собі достатній рівень знань, умінь і професійних навичок, що дає адвокату впевненість у тому, що він діє правильно в межах закону, а також набір особистих якостей, які зможуть забезпечити адвокату його незалежність, – насамперед ідеться про такі особистісні риси, як принциповість, чесність, почуття відповідальності, впевненість у собі тощо [7, с. 74].

Підсумовуючи, слід зазначити, що принцип незалежності адвокатської діяльності слід охарактеризувати як такий, що є пов'язаним із незалежністю самого адвоката як фахівця та особистості; має зовнішній аспект – учинення процесуальних дій вільно від будь-якого впливу – та внутрішній (особистий), адже адвокат повинен усвідомлювати й відчувати власну незалежність у здійсненні своєї професійної діяльності; цей принцип містить у собі такі елементи, як політична, економічна та інтелектуальна незалежність, і не є абсолютним, оскільки адвокат повинен ставити в пріоритет інтереси свого клієнта та діяти лише в межах закону – це своєрідні «обмежуючі фактори» цього принципу.

Список бібліографічних посилань

1. Загуменна Ю. О., Наджафлі Е. М. Принципи адвокатської діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків : Планета-Прінт, 2020. 276 с.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // База дани (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 02.02.2021); Правила адвокатської етики : затв. Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.2012 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12> (дата звернення: 02.02.2021).
3. Шкребець Є. Ф. Шляхи вдосконалення адміністративного законодавства щодо забезпечення діяльності адвокатури в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 2. С. 122–127.
4. Варфоломеева Т. В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Ч. 1. С. 10–15.
5. Северин К. М. Основні елементи принципу незалежності адвокатської діяльності на сучасному етапі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 28, т. 3. С. 163–165.
6. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії : прийн. Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи 25.11.2006 // Адвокат майбутнього : сайт. 15.03.2017. URL: <http://tomorrowlawyer.org/hartia-osnovnih-principiv-evropeys/> (дата звернення: 02.02.2021).

7. Nadzhafli E. M. Content and constituent elements of the principle of independence of the implementation of advocacy in Ukraine // Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–10 берез. 2018 р.). Київ : Центр прав. наук. досліджень, 2018. С. 74–78.

Одержано 05.02.2021

УДК 342.951:351.82

Антон Олександрович ІВАНОВ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЕПІДЕМІЄЮ COVID-19

Наприкінці 2019 – початку 2020 року людство зіткнулося з надзвичайно небезпечним ворогом – коронавірусною інфекцією COVID-19. Загроза, яку несе даний вірус для здоров'я і життя людини, а також надзвичайно високі темпи його поширення, змусили більшість держав світу вдаватися до доволі рішучих і суворих карантинних заходів. Не обійшла дана проблема і Україну, для якої боротьба з COVID-19 стала значним викликом, що оголив та загострив ряд важливих питань суспільного життя. Зокрема неабиякої актуальності набула проблема продовження реформування сфери медичних послуг в умовах епідемії.

У 2014 році Міністерство охорони здоров'я України ініціювало розробку Національної стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні, яка була покликана надати поштовху реформі галузі за допомогою нових стратегічних підходів до підвищення якості та доступності допомоги, та зменшення фінансових ризиків для людей [1]. Дана Стратегія була представлена у 2015 році і в ній цілком справедливо наголошувалося на ряді проблем притаманних вітчизняній системі охорони здоров'я, зокрема на тому, що: 1) Україна суттєво відстає від своїх європейських сусідів за такими показниками, як тривалість життя та смертність. Основними передумовами високого рівня смертності є такі фактори ризику як паління, зайва вага, брак фізичного навантаження та надмірне вживання алкоголю, поряд із невирішеними проблемами стосовно поширення інфекційних захворювань і високого рівня травматизму; Україна витрачає значну частину ВВП на послуги охорони здоров'я, проте рівень ВВП на душу населення в Україні є нижчим, ніж у більшості європейських країн. Водночас, багатьом країнам вдається досягати досить хороших показників тривалості життя та смертності, маючи співставні витрати на охорону здоров'я; система охорони здоров'я в Україні є громіздкою та застарілою і базується на моделі Семашко з жорсткими процедурами управління та фінансування [1]. На необхідності та важливості проведення реформи у сфері охорони здоров'я, було акцентовано увагу й у Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020», затвердженій Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. У цьому документі було визначено, що метою державної політики у сфері охорони здоров'я, є кардинальне, системне реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав. Головними напрямками реформ мають стати підвищення особистої

відповідальності громадян за власне здоров'я, забезпечення для них вільного вибору постачальників медичних послуг належної якості, надання для цього адресної допомоги найбільш соціально незахищеним верствам населення, створення бізнес-дружньої обстановки на ринку охорони здоров'я. Орієнтиром у проведенні реформи є програма Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я - 2020» [2]. А у листопаді 2016 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням схвалив Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я. В якості мети у Концепції було визначено створення та запровадження нової моделі фінансування, яка передбачає чіткі та прозорі гарантії держави щодо обсягу безоплатної медичної допомоги, кращий фінансовий захист громадян у випадку хвороби, ефективний та справедливий розподіл публічних коштів та скорочення неформальних платежів, створення стимулів до поліпшення якості надання медичної допомоги населенню державними і комунальними закладами охорони здоров'я [3].

Втім, офіційним стартом медичної реформи, все ж таки, стало прийняття у жовтні 2017 року Верховною Радою України Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», який набрав чинності у січні 2018 р. і визначає державні фінансові гарантії надання необхідних пацієнтам послуг з медичного обслуговування (медичних послуг) та лікарських засобів належної якості за рахунок коштів Державного бюджету України за програмою медичних гарантій [4]. За три роки, що минули з часу прийняття даного закону, в медичній сфері було запроваджено ряд змін і перетворень правового, організаційно-управлінського, фінансового та іншого характеру. Наразі медична реформа, незважаючи на ускладнення і проблеми, обумовлені розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID-19 і боротьбою із нею, триває та перебуває на другому етапі. Однак саме наслідки зазначеної хвороби дають підстави для переосмислення деяких, передбачених даною реформою, кроків. Так, однією із суттєвих проблем, згідно Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я, був застарілий та неефективний підхід до організації медичної інфраструктури, зокрема наголошувалося на тому, що у європейських країнах значна менша кількість лікарняних закладів, медичних працівників та лікарняних ліжок. У зв'язку із цим було запроваджено заходи з оптимізації медичної інфраструктури, зокрема відбулося зменшення кількості лікарняних ліжок (оптимізація ліжкового фонду). Такий підхід, в цілому, є справедливим з огляду на одну із стрижневих ідей реформи, що фінансування має спрямовуватися не на утримання лікарняних ліжок, а на лікування пацієнта. Зокрема у вище загаданій Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я в якості одного із ключових завдань визначено запровадження принципу «гроші ходять за пацієнтом». Тобто основою нової моделі фінансування системи охорони здоров'я має стати перехід від фінансування постатейних кошторисів державних та комунальних закладів охорони здоров'я - бюджетних установ, розрахованих виходячи з необхідності утримання наявної інфраструктури цих закладів (такої як кількість ліжок, нормативи забезпечення персоналом тощо), до оплати результатів діяльності цих закладів як автономних суб'єктів господарської діяльності, тобто до оплати фактично наданої ними пацієнтам медичної допомоги [3]. Втім, у той же час, не можна забувати, що даний принцип є виправданим тільки у тому випадку: по-перше, якщо медична інфраструктура має високий рівень матеріально-технічного оснащення та кадрового забезпечення, що дозволяє системі якісно та ефективно виконувати завдання із збереження здоров'я та життя населення. Звісно можна апелювати до того, що скорочення кількості лікарняних місць дозволяє вивільнені кошти, що були призначені для утримання цих ліжок, спрямувати як раз на підвищення рівня якості забезпечення потреб пацієнтів. Однак, слід відзначити, що навіть за оновленого підходу, пацієнт все ще платить не за якусь конкретну послугу як таку, а за утримання лікарні. Крім того не зрозуміло яким чином відбуватиметься

розподіл цих коштів, і чи вистачить їх на зазначені покращення медичних послуг. Суттєвою проблемою є те, що скорочення ліжок відбулося досить швидко без урахування реального стану тих, що залишилися, а також без належної оцінки структури захворюваності; а по-друге, якщо у державі прийнятний рівень захворюваності. Зіткнення ж із особливо небезпечними хворобами (зокрема таким як COVID-19), які масово вражають населення і спричиняють наслідки, для ліквідації яких потрібна госпіталізація, досить яскраво засвідчили вразливість зазначеного підходу до організації медичної інфраструктури, при чому навіть за умови високого рівня медицини в державі. Адже проблема нестачі лікарняних місць стала викликом навіть для високорозвинених західних країн.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо що оптимізація ліжкового фонду лікарень, як і всієї медичної інфраструктури, є необхідним кроком на шляху реформування сфери охорони здоров'я в Україні. Однак при цьому міркування економії та доцільності (чи недоцільності) не повинні йти у розріз із забезпеченням найвищих соціальних цінностей, до яких, згідно Конституції, належать життя і здоров'я людини. Скорочення кількості лікарняних ліжок не має так сильно випереджати рівень матеріально технічного оснащення та іншого забезпечення лікарень. Крім того, оптимізація лікарняних місць повинна відбуватися з урахуванням структури захворюваності в країні, географічних особливостей окремих регіонів, а також демографічного становища у них. Також вважаємо, що паралельно із зазначеною оптимізацією в державі має бути розроблений план заходів із реагування медичної галузі на загрози на зразок COVID-19, зокрема він (даний план) повинен передбачати заходи щодо оперативного збільшення кількості лікарняних місць із відповідним їх матеріально-технічним та іншим забезпеченням. Означене, актуалізує необхідність проведення подальших наукових досліджень з проблематики реформування медичної сфери в державі, особливо у світлі тих викликів, що постали перед державою і суспільством в наслідок розповсюдження коронавірусної інфекції COVID-19. Адже сьогодні більшість дослідників зосередили свою увагу на проблемних аспектах обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах карантину, запровадженого з метою протидії зазначеній хворобі. Дане питання, без сумніву, також є нагальним та дуже важливим, втім, все ж таки, основний тягар цієї протидії, лежить саме на медичній галузі, а тому її вдосконалення та зміцнення є одним із першочергових завдань.

Список бібліографічних посилань

1. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні // Міністерство охорони здоров'я України : офіц. сайт. URL: <https://moz.gov.ua/strategija> (дата звернення: 03.02.2021).
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 03.02.2021).
3. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 1013-р // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-p> (дата звернення: 03.02.2021).
4. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19> (дата звернення: 03.02.2021).

Одержано 06.02.2021

УДК 94(477):378:340

Станіслав Юрійович ІВАНОВ,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0166-9016>

РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На сьогоднішній день перед українською науковою спільнотою особливо гостро постає питання, щодо розбудови національної концепції розвитку вищої освіти. Важливе місце серед багатьох гуманітарних дисциплін, які потребують переосмислення та оновлення змісту посідає юриспруденція тому, що саме вона виступає гарантом дотримання правового порядку у соціумі. Виходячи з цього актуальним завданням науковців є дослідження становлення та еволюції вищої юридичної освіти на українських землях. Саме наприкінці ХІХ на початку ХХ ст. в університетах на теренах України відбувається суттєве зрушення на ґрунті підготовки юристів-теоретиків. З огляду на це, історичне врахування організаційного досвіду формування вищої юридичної освіти у зазначений період конче необхідним під час генези сучасної системи підготовки для нашої країни кваліфікованих юристів та розширенні мережі вже існуючих правових інститутів.

Наприкінці ХІХ на початку ХХ ст. провідними науковими установами у яких можна було здобути вищу юридичну освіту на українських землях були університети, зокрема: Харківський (1804 р.), Київський (1834 р.) та Новоросійський (1865 р.) що знаходився в Одесі [5, с. 57]. У цих університетах і починається якісно новий період розвитку правової освіти в Україні. Важливу роль у цьому процесі відіграв внутрішньо університетський Статут 1863 р. відповідно до якого на юридичних факультетах університетів викладали такі дисципліни як: Цивільне право, Кримінальне право, Римське право, Поліцейське право, Міжнародне право, Фінансове право, Церковне законодавство, Енциклопедія права та ін.

Юридичний факультет Харківського імператорського університету у досліджуванний період був одним з флагманів на ниві підготовки правників. Від початку заснування на факультеті було сім кафедр, але упродовж ХІХ ст. їх кількість збільшилася до тринадцяти. У ті часи навчання відбувалося за допомогою лекцій, практичні заняття майже не проводилися, тобто основним джерелом здобуття кваліфікованих юридичних знань був конспект. На факультеті викладали такі відомі вчені юристи як: І. П. Сокальський, І. Ф. Тимковський, Г. М. Данилович, О. М. Міцкевич, Г. Ф. Шершеневич, М. П. Чубинський та ін. Одним з найвідоміших випускників юридичного факультету Харківського університету був академік В. М. Корецький [4, с. 85]. Варто відзначити той факт, що упродовж другої половини ХІХ та на початку ХХ ст. кількість студентів юристів була вищою за кількість студентів інших спеціальностей.

Що стосується Київського університету то у 1884 р. тут було затверджено новий Статут відповідно до якого ліквідувалася університетська автономія та встановлювався суворий контроль царських урядовців. Особливо серед професорів Київського університету в цей час виокремлювався О. Ф. Кістяківський, який очолював кафедру кримінального права, судоустрою та судочинства. Під час викладання вчений зосереджував значну увагу на поглядах прогресивних представників західноєвропейської правової думки, таких як: Ч. Беккарія, Ш.-Л. Монтеске та ін., критикуючи чинне імперське законодавство. Відданими прихильниками ідей професора були правники Д. Г. Тальберг, Ф. І. Леонтович, Л. С. Білогріц-Котляревський [1, с. 186].

Непохитним авторитетом серед колег та студентів користувався професор М. Ф. Владимирський-Буданов, який був серед засновників київської історико-правової школи (школи істориків західно-руського права). Роботи дослідників цієї школи вирізнялися ґрунтовним фактичним матеріалом та непересічними ідеями. О. В. Романович-Славатинський був першим професором на юридичному факультеті Київського університету хто читав курс історії політичних учень. Професор В. А. Незабитовський упродовж багатьох років був очільником кафедри міжнародного права, саме він став засновником теорії юридичної природи державної території. Вагомий внесок в еволюцію та дослідження цивільно-правових наук зробили професори В. А. Удінцев, К. А. Мітюков, В. П. Демченко, Й. О. Покровський, В. І. Синайський [2, с. 37]. Вони стали фундаторами Київського юридичного товариства у якому конструктивно співпрацювали вчені-правники з працівниками судів, прокуратури та адвокатури. Усе це сприяло тому, що юридичний факультет Київського університету у досліджуваний період був одним із кращих у галузі підготовки науковців із римського та цивільного права не лише на українських землях, які перебували у складі Російської імперії, але і за її межами.

Юридичний факультет Новоросійського університету в Одесі також користувався великим попитом серед студентів. Так наприклад, упродовж перших років його існування кількість студентів юридичного факультету постійно зростала у порівнянні з іншими факультетами. Така ситуація була зумовлена тим, що держава, яка бурхливо розвивалася потребувала кваліфікованих юридичних й адміністративних фахівців. На факультеті діяли такі кафедри: енциклопедії права, державного права, римського права, історії найважливіших іноземних законодавств, історії руського права, торговельного права, поліцейського права, кримінального права з цивільним судоустроєм та судочинством, фінансового права, міжнародного права, церковного права, політичної економії та статистики. У Новоросійському університеті юридичні дисципліни викладали такі відомі правники як: Д. І. Азаревич, Є. В. Васьковський, О. М. Богдановський, О. І. Загорювський, Ф. І. Леонтович, І. О. Івановський та ін [3, с. 74].

Отже, юридична освіта і наука в українських землях упродовж другої половини XIX на початку XX ст. розвивалася у переважній більшості в університетах (Харківському, Київському, Новоросійському), вона насамперед характеризувалася високим професійним рівнем наукової та навчальної підготовки професорів та викладачів, крім цього, саме у цей період були створені сприятливі умови для фундації та подальшого розвитку класичних університетських правничих шкіл.

Список бібліографічних посилань

1. Войно-Данильчишин О. Л. Правове регулювання учбово-освітньої діяльності юридичних факультетів в університетах українських губерній Росії в другій половині XIX ст. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 2. С. 185–189.
2. Немченко С. С. Становлення правової освіти в Україні в XVII столітті – на початку XX століття. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 4, т. 1. С. 36–40.
3. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. *Історія та сучасність (1865–2015)* / гол. ред. І. М. Коваль ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : ОНУ, 2015. 964 с.
4. *Юридична наука і освіта на Україні* / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. Київ : Наук. думка, 1992. 304 с.
5. Ясінський В. Зміст професійної підготовки фахівців юридичного профілю: історико-педагогічний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2017. Вип. 3–4. С. 56–60.

Одержано 05.02.2021

УДК 347.453.4;349.41

Наталія Володимирівна ІЛЬКІВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного факультету

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3182-8391>

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ДІЄВИЙ ЗАХІД ЗАПОБІГАННЯ ЗЕМЕЛЬНОМУ РЕЙДЕРСТВУ

Недосконалість правової та судової системи, відсутність дієвих та ефективних механізмів захисту прав суб'єктів аграрного підприємництва щодо вільного та безперешкодного землевикористання, низький рівень довіри до державних інституцій, зокрема, правоохоронної системи є сприятливим ґрунтом для поширення такого явища як рейдерство.

Сьогодні в Україні більше 70% підприємців-аграріїв, які ведуть свою діяльність в Україні, вважають себе незахищеними від можливих рейдерських атак [1].

Однак, жодним нормативно-правовим актом юридично не визначено його поняття.

На платформі відкритих даних Opendatabot при визначенні динаміки поширення рейдерства в Україні до уваги взяті кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за такими статтями КК України як ст. 205-1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб - підприємців», ст.206 «Протидія законній господарській діяльності» та ст.206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації». Саме ці статті традиційно трактуються як «рейдерські». За останні 5 років кількість кримінальних проваджень у цих справах виросла у 2,5 разу: з 290 справ у 2015 році до 751 у 2020 році.

Зважаючи на поширене трактування рейдерства як виду організованої злочинної діяльності, що передбачає вчинення низки злочинів, пов'язаних спільним умислом на протиправне заволодіння чужою власністю, яке поєднане з підробкою офіційних документів, перевищенням повноважень чи зловживанням владою, використанням корупції в органах місцевого самоврядування та виконавчої влади, в тому числі у правоохоронних органах, має місце віднесення до кримінальних правопорушень, що іменуються як рейдерство, діянь, передбачених низкою норм кримінального законодавства (зокрема, ст.ст. 190, 191, 205-1, 206, 206-2, 358, 365-2, 364 КК України та ін.). Пов'язано такий підхід з тим, що під рейдерством розуміють цілий комплекс можливих злочинних дій. Зокрема, дослідниками зазначається, що рейдерські атаки відзначаються комбінацією різних способів, диверсифікацією підходів, гнучким пристосуванням до змін в законодавстві та ситуації в конкретному регіоні. [2, с.4] Але віднесення окремо кожної з цих дій до рейдерського захоплення є сумнівне, оскільки крадіжка, розбій, підробка документів, шахрайство, є окремими правопорушеннями, які мають чітке визначення у КК України. Їх радше слід розглядати як методи, які використовуються для рейдерського захоплення.

Як зазначається керівником Офісу протидії рейдерству Міністерства юстиції України, рейдерство в Україні – це багатокомпонентне явище, яке має різні прояви: майнові чи корпоративні спори, шахрайські дії, кіберзлочини, порушення у сфері державної реєстрації. [3]

Способи рейдерства та механізми рейдерських атак в Україні мають різні форми, однак завжди базуються на недоліках законодавства. Дослідження наукової та публіцистичної літератури дає підстави для розуміння рейдерства як отримання майна або майнових прав на підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та/або правоохоронної систем, державної реєстрації юридичних осіб або прав на нерухомість тощо).

З поступовим відкриттям вільного ринку земель, очікуваним з липня 2021 року та скасуванням так званого земельного мораторію, що обумовлено прийняттям 31 березня 2020 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» актуальною є потреба не тільки у застосуванні механізмів подолання наслідків рейдерських захоплень, коли воно вже відбулося, а у створенні ефективної системи запобіжників рейдерству, тобто у превентивних заходах захисту прав землевласників і землекористувачів.

Експерти Офісу протидії рейдерству проаналізувавши проблематику аграрного рейдерства крізь призму роботи Колегії Міністерства з розгляду скарг у сфері державної реєстрації, умовно виділили 3 класичні схеми атаки: 1. Зміна власника земельних ділянок шляхом внесення державним реєстратором змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно за відсутності визначених законодавством документів або на підставі підроблених документів; 2. Рейдерське захоплення врожаю, що відбувається після внесення до Державного реєстру прав запису про зміну власника підприємства на підставі підроблених документів про перехід права власності на корпоративні права; 3. Незаконне припинення договорів оренди, емфітевзису і суперфіцію та державна реєстрація іншого речового права за третьою особою. [4]

На захист від аграрного рейдерства спрямований Закон України від 5 грудня 2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» (далі – ЗУ № 340-ІХ). Цим актом встановлюються нові правила проведення реєстраційних дій, внесення відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – ДРРП), взаємодії інформаційних систем ДРРП та Державного земельного кадастру (далі – ДЗК) та ін.

ЗУ № 340-ІХ встановив порядок надання інформації та користування відомостями ДЗК та ДРРП, закріпивши основними умовами отримання інформації для посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, судів, органів Національної поліції, органів прокуратури, та ін. – у зв'язку із здійсненням ними повноважень, визначених законом, та ідентифікація відповідної посадової особи за допомогою електронного цифрового підпису. Відповідно до ч.3 ст.38 ЗУ «Про ДЗК», для отримання відомостей з ДЗК посадова особа правоохоронного органу подає заяву, в якій зазначаються підстави надання відповідних відомостей з посиланням на норму закону, що передбачає право відповідного органу запитувати такі відомості, а також реквізити справи, у зв'язку з якою виникла потреба в отриманні відомостей. Для відповідь на яку встановлено 10-денний строк. Однак встановлення такої процедури з тривалим строком надання відповіді може бути не ефективним.

На відміну від ЗУ «Про ДЗК», ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» дає підстави для розмежування понять «надання інформації» та «доступ до реєстру». Відповідно до ч.3 ст.32, для посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів інформація з ДРП надається за суб'єктом права чи за об'єктом нерухомого майна в електронній формі шляхом безпосереднього доступу до ДРП. З п.7 Порядку доступу до ДРРП, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127, слідує що такий доступ з наступним отриманням інформації здійснюється автоматично програмними засобами ведення Реєстру залежно від зазначених користувачем параметрів пошуку, лише із вказанням користувачем підставу її отримання (відповідні норми закону та реквізити справи (провадження), реквізити договору про надання правової допомоги тощо). Таким чином, ст.38 ЗУ «Про ДЗК» потребує внесення відповідних змін.

Законом № 340-ІХ надано доручення Кабінету Міністрів України забезпечити безоплатне підключення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до 1 січня 2022 року до ДЗК та ДРРП, у тому числі шляхом надання їм можливості безперервного використання відповідних відомостей у своїх інформаційних системах.

Отже важливим превентивним заходом земельного рейдерства є досконале інформаційне забезпечення правоохоронних органів. У сучасних умовах нагальною проблемою залишається доступ правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, до інформаційних баз, а також співпраця у форматі обміну інформацією з органами влади. Актуальним є забезпечення єдності у ДЗК та ДРПД, що призводить до значних ризиків щодо отримання прав власності через розбіжності між різними базами даних або різницю між правовими умовами та геопросторовими даними.

Зваживши зарубіжний досвід, проблему надання повного доступу до інформації державних реєстрів правоохоронним органам слід вирішити забезпечивши слідчих Національної поліції України офіційним доступом до сканкопій документів, на підставі яких проводились реєстраційні дії, та встановлення процедури сертифікації скріншотів відповідних електронних документів.[5, с.44]

Висновок. В умовах постійного оновлення рейдерських схем в аграрній сфері необхідне створення ефективної системи запобіжників рейдерству, зокрема належне правове регулювання та ефективна база інформаційного забезпечення превентивних заходів правоохоронної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Понад 70 % аграріїв відчують ризики рейдерського захоплення // AgroPolit.com : сайт. 08.12.2020. URL: <https://agropolit.com/news/18914-ponad-70-agrariyiv-vidchuvayut-riziki-reyderskogo-zahoplennya> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Поліводський О., Кобилянський В., Юхновський О. Юридична безпека у земельних відносинах. Київ, 2020. 18 с.

3. Профілактика «реєстраційного» рейдерства – поради від Офісу протидії рейдерству Міністерства юстиції України // AgroPolit.com : сайт. 16.01.2021. URL: <https://agropolit.com/news/19336-profilaktika-reyestratsiynogo-reyderstva--poradi-vid-ofisu-protidiyi-reyderstvu-ministerstva-yustitsiyi-ukrayini> (дата звернення: 01.02.2021).

4. Як протидіяти трьом класичним схемам аграрного рейдерства // LIGA 360 : сайт. 12.06.2020. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/196022_yak-protidyati-trom-klasichnim-skhemam-agrarnogo-reyderstva (дата звернення: 01.02.2021).

5. Гребенюк М. Протидія аграрному рейдерству як важлива складова забезпечення продовольчої безпеки держави. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. Т. 15, № 1. С. 40–48.

Одержано 02.02.2021

УДК 796.323.2(477)

Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕЄВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ЧИННИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Питання забезпечення і дотримання академічної доброчесності є одним з пріоритетних напрямів діяльності сучасної науково-освітньої спільноти, а також одним з найбільш важливих і невідкладних завдань сьогодення, які стоять перед вищими навчальними закладами України та зарубіжних країн. Так, слід відзначити, що найбільш важливими кроками в цьому напрямі в Європейському регіоні є прийняття Бухарестської

Декларації з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні (2004 р.), схвалення Міжнародною Асоціацією університетів та Magna Charta Observatory Керівництва для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти (2012 р.), рішення Постійної конференції міністрів освіти Ради Європи з управління та якості освіти про Створення Пан-Європейської платформи з питань етики, прозорості та чесності в галузі освіти (ETINED) (Гельсінська Підсумкова Декларація, 2013 р.) та ін. [1, с. 12-18].

Реформування національної системи освіти є надзвичайно важливим та складним кроком, оскільки сучасне суспільство і сучасна держава потребують нових підходів і стандартів в освіті з урахуванням нагальних потреб сьогодення та використання міжнародного досвіду в освітній сфері. На нашу думку система запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових (творчих), методичних роботах наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів вищої освіти системи МВС України, а також в навчальних та наукових роботах здобувачів вищої і післядипломної освіти повинна передбачати здійснення таких процедур і заходів, як забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень шляхом формування у учасників освітнього процесу взаємоповаги, внесення до компонент програм навчальних дисциплін, спроможних формувати компетентності із академічної доброчесності, виявлення академічного плагіату шляхом використання спеціальних комп'ютерних систем, створення умов, що унеможливають порушення принципів академічної доброчесності, притягнення до відповідальності за порушення таких принципів.

До речі, комп'ютерні системи (такі як система «Антиплагіат») здатні лише визначити текст, скопійований із інших джерел, та надають інформацію про ознаки плагіату. Така система дає інформацію про можливі «проблемні» місця в тексті, зокрема цитати, оформлені належним або неналежним чином (класика неналежного оформлення цитат – це коли посилання на першоджерела наявні, але текст поданий без лапок). Скопійований текст може не бути основною змістовною частиною роботи, тоді не варто робити висновки про плагіат поданих у цій роботі основних наукових результатів [3].

Отже, застосування технологій запобігання та виявлення академічного плагіату сьогодні є досить корисним. Результати перевірки ними дійсно несуть корисну інформацію, однак керуватись лише такими результатами, вочевидь, не можна. Алгоритму абсолютного доведення відсутності плагіату на сьогодні не винайдено.

Серед результатів навчання здобувача вищої освіти із академічної доброчесності, на нашу думку, доречно виділити такі, як здатність діяти у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики, самостійно виконувати навчальні завдання, коректно посилатися на джерела інформації у разі запозичення ідей, тверджень, відомостей, усвідомлювати значущість норм академічної доброчесності, оцінювати приклади людської поведінки відповідно до них, давати моральну оцінку власним вчинкам, співвідносити їх з моральними та професійними нормами тощо.

Академічний плагіат є лише одним із видів порушень академічної доброчесності, а заклад вищої освіти повинен забезпечити дотримання академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності у закладах вищої освіти складається із законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», нормативних актів Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, яким вони підпорядковуються, внутрішніх нормативних документів (кодекси честі, процедури прийняття рішень з питань ймовірних порушень академічної доброчесності тощо) [2].

На нашу думку заходами попередження академічного плагіату в закладах вищої освіти МВС України можуть бути:

- розробка відповідних інструкцій стосовно правил цитування, оформлення наукових (творчих) робіт, списків бібліографічних джерел, посилань на використані матеріали та ознайомлення з ними учасників освітнього процесу;
- ознайомлення здобувачів усіх ступенів вищої освіти з науковою етикою та проблемами, що можуть виникнути у ході наукового дослідження;
- навчання здобувачів грамотному викладу своїх думок, використання думок інших авторів, а також вмінню цікаво передавати матеріал (наукова робота має бути оригінальною та повинна повністю розкривати тему відповідно до плану);
- забезпечення таких компонент освітніх програм, як курсові проекти/ роботи, кваліфікаційні роботи тощо, такою кількістю тематик з вузькою і актуальною специфікою, щоб була можливість уникнути плагіатських робіт;
- запровадження поетапного звітування про хід виконання роботи, адже однією із причин академічного плагіату є неправильно організований час на виконання завдання.

Дотримання академічної доброчесності є не тільки важливим фактором забезпечення якості вищої освіти, а ще й тим важливим критерієм, який визначає, які моральні і етичні принципи будуть сформовані у здобувачів вищої освіти за роки їхнього навчання у ВНЗ. Тому, що саме такі складники академічної доброчесності, як справедливість, довіра, повага, відповідальність, чесність є водночас і загальнолюдськими цінностями, і запорукою успішного розвитку держави.

Список бібліографічних посилань

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 09.02.2021).
3. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти : Лист МОН України від 23.10.2018 № 1/9-650 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18> (дата звернення: 09.02.2021).

Одержано 10.02.2021

УДК 351.74.072.

Марина Володимирівна КАЛАШНИК,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету №3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9547-0344>

ВІД ЖОРСТКОЇ ПРАВООХОРОННОЇ МОДЕЛІ ДО СЕРВІСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ ГРОМАДЯН

Одним із стратегічних завдань реформи Національної поліції України, що розпочалася в 2015 році, стало формування якісно нових відносин між правоохоронним органом та громадянами. Паралельно із створенням законодавчого підґрунтя для розвитку стратегії взаємодії поліції з населенням, а також участі органів місцевого самоврядування у забезпеченні та підтримці правоохоронної діяльності, на основі досвіду провідних європейських країн розроблялися нові моделі та форми взаємовідносин та комунікації з громадами, спроможні випродувати умови для діалогу та налагодження партнерства.

Цілком закономірно, що побудова партнерства між поліцією і суспільством в українських реаліях, враховуючи попередній міліцейський багаж, де пріоритетними були інші задачі, є непростим і багатоступеневим процесом.

Однак було цілком очевидно, що в умовах децентралізації влади виникла глибока необхідність переходу від традиційно жорсткої поліцейської моделі до моделі реалізації сервісно орієнтованої концепції забезпечення потреб громади через налагодження комунікацій (взаємодії) поліції, органів місцевого самоврядування та населення, яка отримала назву “community policing” або “community-oriented policing” [1].

Зокрема, у статті 11 Закону України «Про Національну поліцію» чітко зазначено, що діяльність поліції має здійснюватися в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і має бути спрямована на задоволення їхніх потреб [2].

Community Policing – це постійна співпраця поліції з населенням та місцевою владою. А головна мета такої взаємодії – створення спільного безпечного простору.

Підхід Community Policing побудований на принципах постійної комунікації, де: поліція та місцева громада разом відповідають за безпеку; поліція реагує на місцеві потреби й вимоги, які визначає громада; спілкування між населенням і поліцією є ефективним, а отже приносить відповідні результати; підхід до вирішення кожної з місцевих проблем є індивідуальним; співпраця спрямована на попередження правопорушень і створення плану запобіжної діяльності.

В Україні вперше запроваджено інститут поліцейського офіцера громади, проект якого стартував у 2018 році. Він спрямований на впровадження нового формату роботи дільничних офіцерів поліції, головною метою якого є орієнтування поліцейської діяльності на громаду. У рамках реалізації проекту укладаються меморандуми про співпрацю та партнерство громад із поліцією.

«Community Policing» є складовою частиною повсякденної роботи поліції у багатьох зарубіжних державах: Бельгії, Болгарії, Чехії, Данії, Німеччині, Естонії, Іспанії, Ірландії, Італії та ін.

Використовуючи досвід зарубіжних країн в Україні, з 2016 р. був запроваджений вітчизняний пілотний проект «Шкільний офіцер поліції», який став першим у реалізації концепції Community Policing в Україні. Завдяки поєднанню зусиль Національної поліції та освітніх закладів, які з одного боку ведуть превентивну роботу з профілактики скоєння злочинів, а з іншого – забезпечують навчання дітей, вдалося досягти значних зрушень у розв'язанні проблем дитячої та підліткової злочинності [3]. Також у багатьох містах України патрульні Національної поліції здійснюють просвітницьку та роз'яснювальну роботу в дитячих будинках та будинках-інтернатах.

У зв'язку з необхідністю надання безпечних умов проживання громадян у багатьох містах та областях України з'являються стратегії безпеки, які є складовими стратегії розвитку міст, зокрема: у Вінниці до 2020 р. [4], в Одесі до 2022 р. [5], а в Києві до 2025 р. [6]. Зазначимо, що на місцевому рівні проводиться аналіз роботи відділків поліції з метою оптимізації їх діяльності та визначення потреб населення цих регіонів, на основі яких органами влади розробляються й ухвалюються відповідні програми безпеки. Крім цього поліція реалізовує проекти, що спрямовані на спільну роботу громад та поліції для створення безпечного середовища, такі як “Сусідська варта” [7], “ПОЛіС” [8], “Безпечне місто” [2]. та ін. Важливо, що критерієм якості діяльності поліції є ефективність надання поліцейських послуг громадянам.

Таким чином партнерство та комунікація поліції і громади ефективно сприяє запобіганню і превенції нових правопорушень, що, в свою чергу є надійним підмурком довіри між мешканцями міст і сіл та поліцейськими, а також значно зміцнить позитивний імідж поліції в суспільстві.

Співпраця на партнерських засадах надає можливість громадянам більш предметно і об'єктивно дізнаватися та оцінювати роботу поліції, а також більш чітко окреслює проблеми як членів громад, так і правоохоронців. Це, безперечно, сприяє взаєморозумінню і довір'ю та досягненню спільної мети.

Використовуючи зарубіжний досвід інших країн робота та діяльність Національної поліції в Україні стане більш ефективною, прозорою та гнучкою.

Список бібліографічних посилань

1. Шайхет С. О., Карпенко Ю. В. Концепція Community Policing як інструмент ефективної взаємодії національної поліції, місцевих органів влади та громад: український та зарубіжний досвід упровадження. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2018. № 4. С. 78–86.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 01.02.2021).

3. Світлова Н. «Шкільний офіцер поліції»: у Дніпрі копи взялися проводити спеціальні уроки // Перший український інформаційний : сайт. 02.04.2018. URL: <https://www.5.ua/regiony/shkilnyi-ofitserpolitsii-u-dnipri-kopy-vzialysia-provodyty-spetsialniuroky-167591.html> (дата звернення: 01.02.2021).

4. Стратегія розвитку «Вінниця – 2020» // Вінницька міська рада : сайт. URL: <https://www.vmr.gov.ua/TransparentCity/Lists/StrategyVinn2020/Default.aspx> (дата звернення: 01.02.2021).

5. Стратегія економічного і соціального розвитку «Одеса – 2022» // Одеса : офіц. сайт. URL: https://omr.gov.ua/images/File/DODATKI2013/Strategiya_Odessa_Ukr.pdf (дата звернення: 01.02.2021).

6. Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року // Київська міська державна адміністрація : офіц. сайт. URL: https://www.kievcity.gov.ua/files/2017/8/18/Strategie_nouvelle_edition.pdf (дата звернення: 01.02.2021).

7. У Києві запрацює «Сусідська Варта» // Українське право : сайт. 03.08.2018. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/u-kyuevi-zapratsyuyue-susidska-varta-> (дата звернення: 01.02.2021).

8. В Чернігові починає працювати «ПОЛіС» // Бібліотека Коцюбинського : сайт. URL: http://biblkotsubynskogo.edukit.cn.ua/novini_biblioteki/id/767/vn/V-Чернігові-починає-працювати-ПОЛіС (дата звернення: 01.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 343.9

Юрій Миколайович КАНІБЕР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2648-7067>

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ У КРИМІНОЛОГІЇ

Використання феноменологічного аналізу маніфестовано в багатьох сучасних наукових роботах кримінологів. Проте у впорядкованому вигляді адаптований до потреб кримінологічних досліджень концепт феноменологічного аналізу пропонується фрагментарно. Переважають заклики до всебічного застосування методології феноменології або справа подається так, ніби це вже сталось. Наразі в українській кримінологічних дослідженнях практикується два підходи до розуміння феноменологічного аналізу.

Підґрунтя першого типу феноменологічного аналізу становить розуміння феномену І.Кантом, в філософії якого доступний емпіричному досвіду світ складається з відомих нам явищ-феноменів, як цілісних фрагментів буття, матеріальної (об'єктивної) або ідеальної (суб'єктивної) реальності, в процесі пізнання яких свідомість формує образ, поняття феномену, через опис якостей і інші форми осмислення субстанції і сутності явища. Феноменологічний аналіз кантіанського онтологічного типу в кримінології передбачає пізнання ознак, особливостей, пояснення сутності кримінологічного явища-феномену, результатом якого стає поняття про кримінологічний феномен, його кримінологічна характеристика тощо. Цей тип феноменологічного аналізу належить до раціоналістичної традиції філософії, в якій використовуються методи пізнання, сумісні з визнанням істини, принципом можливості пізнання буття, історизмом, детермінізмом, можливістю створення теоретичних конструкцій і втілення їх в практику, діяльністю суб'єкту та іншими зрозумілими і до тепер загально визнаними науковими константами, притаманними філософії кримінології.

З позицій принципів класичної феноменології цей тип аналізу більш коректно назвати квазіфеноменологічним. Як і в класичній феноменології він використовує мовну одиницю «феномен» але в значенні онтологічно визначеного «явища», апелюючи до асоціації з категоріями загального (абстрактного) і одиничного (конкретного), що відображають діалектичну єдність і відмінність між речами та явищами дійсності, тобто до постулатів діалектичного матеріалізму. Поняття феномену і явища в кримінологічних дослідженнях фактично ототожнюються, набуло синонімічного значення. Феноменологія з точки зору прибічників онтологічної варіації феноменологічного аналізу представляє собою певне вчення, яке містить наукові знання про прояви певного явища-феномену і на цій підставі доводять його ознаки і сутність. Проте онтологічний феноменологічний аналіз завжди залишається у кримінологічних дослідженнях певною методологічною матрицею, наповненою широким спектром методів, сумісних з традицією раціонального мислення. Маркером феноменологічного аналізу онтологічного типу є його змістовна невід'ємність від факторного аналізу. Феноменологічний аналіз такого типу майже не має нічого спільного з автентичним феноменологічним аналізом класичного типу. До нечисленних гносеологічних констант, зафіксованих в онтологічному типі феноменологічного кримінологічного аналізу, можливо віднести хіба що своєрідно інтерпретовану позицію класичної феноменології що до розмежування проявів та сутності кримінологічних феноменів. Інколи в кримінології зустрічається белетристично-побутове тлумачення «феномену» як явища, яке має певні надзвичайно видатні якості, – феноменального явища, що не має відношення до філософії кримінології та феноменології.

Протилежний тип феноменологічного аналізу базується на великій кількості констант класичної кримінології Е.Гуссерля, якій притаманний науковий радикалізм. Феноменологія має багато гносеологічних особливостей ірраціонального наукового способу мислення. Фундаментальна онтологія, герменевтика, неотомізм, екзистенціалізм, структуралізм, постпозитивізм – це неповний перелік напрямів, які становлять разом феноменологічну традицію, своєрідний стиль мислення, що характеризується особливою феноменологічною налаштованістю і скерований на безпосереднє дослідження феноменів свідомості з негативним відношенням до розуміння онтологічних явищ (буття) раціональної традиції філософствування, протипоставляючи йому світ суцього (предметно-чуттєвого), онтичного. Основою соціального світу у феноменології, є власний світ людини, який тлумачиться як потік переживань свого існування конкретною особистістю в станах екзистенції, де феномени належать не до об'єктивної, а до суб'єктивної реальності, принципово недосяжні пізнанню досвіду (трансцендентні), де ми маємо справу не с фактами, а з сутностями, які розпізнаються у специфічний спосіб застосування інтуїції. Сутністю феноменологічної доктрини виступає її метод

феноменологічного аналізу свідомості, який поділяється на дві частини – метод трансцендентально-феноменологічної редукції та метод ейдетичної редукції. Маркером класичного феноменологічного аналізу в наукових дослідженнях є невід’ємний від нього екзистенціальний аналіз. З цих і багатьох інших методологічних констант повинен виходити кримінолог, який наважився стати послідовником класичного феноменологічного аналізу. Завдання вельми складне для науковців, ментальність яких сформувалась в філософській традиції раціоналізму на доктринах наукової та побутової матеріалістичної або ідеалістичної (переважно теологічної) онтології. Для проведення феноменологічного аналізу класичного типу потрібно мати ґрунтовні знання в галузі філософії науки, відповідну когнітивну налаштованість до подолання труднощів його застосування та здібності до філософствування.

Принципи класичного феноменологічного аналізу можуть бути адекватно сприйняті і коректно використані кримінологами лише в системі феноменологічного світогляду, ірраціональної екзистенціальної традиції мислення. В українській кримінології, так склалось, традиційно переважає об’єктивістська онтологічна доктрина світогляду і достовірності наукового знання, принциповий гносеологізм, філософська традиція раціоналістичного мислення, які суттєво ускладнює сприйняття змісту ключових понять і принципів феноменології. Тому феноменологічний аналіз кримінологічного спрямування потребує використання понять і принципів аутентичної феноменології адаптовано до нашої світоглядної реальності і інертної філософської традиції раціоналізму. Ця особливість феноменологічного аналізу не завжди враховується науковцями, тому використання феноменологічного інструментарію в кримінологічних дослідженнях можуть виглядати неорганічно або некоректно. Сучасна кримінологія намагається інтегрувати базові поняття і підходи феноменології до свого методологічного кластеру, проте очікувати досягнення його гармонічної однорідності передчасно. За останні декілька десятиріч концепція феноменології дещо змінилась, проте і сьогодні ми можемо провести чітке розмежування між аналізом у межах автентичної ейдетичної феноменології і аналізом у межах феноменологічного розумінням гетерогенності форм людського існування як емпіричного напрямку раціонального усвідомлення буття. Очевидно, що пряме імпортування класичних феноменологічних констант в кримінологію має дуже обмежені можливості. Тому адекватними у кримінології виглядають лише засоби інтерпретування (герменевтики) принципів феноменології та наукове моделювання, спрямоване на здобуття нового наукового кримінологічного знання. Помітним доробком на цьому шляху виглядають сучасні концепти постнекласичної кримінології (кримінології постмодерну, інтегративної кримінології, політичної кримінології тощо).

Висновки. Таким чином з урахуванням існуючих практик в методології сучасної українській кримінології феноменологічний аналіз можливо визначити як процес когнітивної діяльності, спрямований на пізнання об’єкту кримінологічного дослідження, в якому провідні поки що для сучасної української кримінології діалектико-матеріалістична та позитивістська методології пізнання філософської традиції раціоналістичного мислення засобами діалектичної та формальної логіки інтегрується з філософськими традиціями мислення феноменології, як один з методологічних емпіричних інструментів отримання сценарного наукового знання в інтегративній постнекласичній кримінології.

Список бібліографічних посилань

1. Вальденфельс Б. Вступ до феноменології / пер. з нім. Київ : Альтерпрес, 2002. 174 с.
2. Веприцький Р. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія. Харків : Золота миля, 2014. 324 с.
3. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія : монографія. Харків : Золота миля, 2018. 478 с.

Одержано 05.02.2021

УДК 811.111

Дар'я Володимирівна КАРАЧОВА,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9526-2406>

СПЕЦИФІКА ТА ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІНГВІСТИЧНОГО ПРИЙОМУ АБРЕВІАЦІЇ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ ЯК РІЗНОВИДУ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний світ вирізняється стрімким та потужним розвитком наукових здобутків, інформаційних технологій та Інтернету, що тотальним чином впливає на зростання обсягу інформації по всьому світі, а це, в свою чергу, одразу наносить свій відбиток на лексичну складову мови, яка зазнає значних змін за рахунок словотвору. Ці дві складові є тісно пов'язаними між собою, адже наукові досягнення та винаходи сьогодення значним чином сприяють не тільки зростанню наукових досягнень але й також спонукають до розвитку лексичного запасу мови. Завдяки цьому сучасна англійська мова має в своєму розпорядженні порівняно новий, проте продуктивний спосіб словотворення – аббревіацію.

Вивченням аббревіації займалися такі дослідники як Авраменко А., Барбашева С., Максименко О., Миронова М. та інші, проте кількість дослідників, які цікавляться цією темою, зростає з кожним роком.

Процес скорочення слів (аббревіації) почав відігравати в сучасному світі провідну роль у процесах словотворення. Деякі дослідники вважають цей процес паплюженням та понівеченням мови, інші ж вважають, що такі трансформації є цілком закономірними та цікавими для дослідження, адже, з плином часу, англійська мова все більше тяжіє до процесів спрощення, зручності й швидкості використання.

Вживання скорочень є характерною особливістю професійного спілкування в будь-якій сфері. Проте, медична термінологія, включно з термінами-аббревіатурами, становить певний виняток, бо дещо виходить за межі професійної спільноти. Так, медичні терміни зустрічаються навіть поза межами професійного кола в великій мірі через те, що сфера особистого здоров'я цікавить більшість людей, що призводить до широкого розповсюдження медичної лексики навіть в побутовій сфері. Проте, переклад медичної лексики, зокрема аббревіатур, має певні складнощі.

І. Уліткін та Л. Нелюбін ділять усі скорочення, що використовуються в науково-технічних текстах, на дві групи: загальноприйняті (фіксуються в офіційних довідниках та є частиною лексичної системи мови) та текстові, або авторські, які функціонують в межах тільки певного тексту [4, с. 65].

Важливо зазначити, що в англомовній медичній літературі скорочення вживаються досить часто, в той час як кількість відповідних аббревіатур українською мовою є значно меншою. Так, часто при перекладі з української мови англійською термін перекладають відповідною англомовною аббревіатурою, в той час як при перекладі з англійської аббревіатуру часто не можна перекласти українським відповідником.

При перекладі англомовних аббревіатур українською перекладач може застосовувати наступні види перекладу [6, с. 144]:

– переклад повної форми і створення на її основі скорочення мовою перекладу:
HF (heart failure) – СН (серцева недостатність);

- переклад повної форми: *LK (left kidney)* – ліва нирка;
- транслітерація: *CNS (central nervous system)* – ЦНС (центральна нервова система);
- повне запозичення англійського скорочення латинськими літерами: *a.c. (від ante cibum)* – а.с. (перед їжею);
- транскрибування: *cal (calorie)* – кал. (калорія);
- звуко-буквене транскрибування: *HCMР (hypertrophic cardiomyopathy)* – ГКМП (гіпертрофічна кардіоміопатія); *MBC (minimum bactericidal concentration)* – МБК (мінімальна бактерицидна концентрація);
- переклад і транскрибування: *ASLO (anti-streptolysin O)* – антистрептолізин-О (АСЛ-О) [7-8].

Л. Кочерян та А. Паршин до способів перекладу скорочень відносять наступні [6]:

- переклад еквівалентним скороченням: *MAO (monoamine oxidase)* – MAO (моноаміноксидаза);
- запозичення: *H-antigen* – Н-антиген; *CD4 (helper-inducer T cells)* – Т-хелпери;
- застосування методу транслітерації: *AS (aortic stenosis)* – АС (аортальний стеноз);
- застосування методу транскрипції: *AST (aspartate aminotransferase)* – АСТ (аспартат-амінотрансфераза);
- описовий переклад: *IT (intrathecal)* – в порожнину спинномозкового каналу; *Imp (impression)* – враження (один із розділів протоколу інструментального обстеження, частіше рентгенологічного. В цьому розділі лікар-радіолог висловлює свою думку про наявний патологічний процес, в той час як в інших розділах протоколу описані об'єктивні критерії та показники, але не їх трактування).
- створення нового скорочення: *GERD (gastroesophageal reflux disease)* – ШТР (шлунково-травний тракт); *HR (heart rate)* – ЧСС (частота серцевих скорочень) [7-8].

Перекладачеві слід бути дуже уважним при роботі з абрєвіатурами, адже помилка може призвести до значного викривлення значення. Процес перекладу медичних скорочень часто супроводжується багатьма труднощами.

Науковою новизною доповіді є дослідження проблеми абрєвіації саме через медичну сферу вживання як відображення потужного сучасного науково-технічного прогресу, який сприяє появі неологізмів, що призводять до появи абрєвіації та її поширення у різних мовах світу.

Висновок. Заміна звичних лексичних одиниць їх спрощеною та скороченою формами сприяє не лише раціоналізації мовленнєвої діяльності, але й оптимізації процесів словотворення. Сучасний світ характеризується бурхливим і потужним розвитком інформаційних технологій та Інтернету, які впливають на збільшення обсягу інформації, що негайно закарбовується у лексиці. Це відбувається перш за все завдяки сучасним інноваційним технологічним досягненням. Неологізми, які виникають завдяки науково-технічному прогресу дуже часто утворюють скорочення для більш зручного та швидкого їх використання.

Список бібліографічних посилань

1. Барбашева С. С., Авраменко А. А. Особенности перевода аббревиатур в англоязычном медицинском тексте (на материале терминологии кардиологии). *Известия Самарского научно-центра Российской академии наук*. 2001. Т. 13, № 2 (4). С. 911–916.
2. Максименко О. И. Новые тенденции аббревиации (на материале русского, английского и немецкого языков). *Вестник РУДН. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика*. 2017. Т. 8, № 1. С. 174–181.
3. Миронова М. Н. Аббревиация как способ терминообразования (на материале английского и русского языков). *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и искусствоведение*. 2008. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/abbreviatsiya-kak-sposob-terminoobrazovaniya-na-materiale-angliyskogo-i-russkogo-yazykov/viewer> (дата звернення: 05.02.2021).

4. Улиткин И. А., Нелюбин Л. Л. Использование и перевод сокращений в научно-техническом тексте. *Наука о человеке: гуманитарные исследования. Языкознание и литературоведение. Раздел 2. Филологические науки.* 2014. № 1. С. 58–69. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-i-perevod-sokrascheniy-v-nauchno-tehnicheskom-tekste/viewer> (дата звернення: 05.02.2021).

5. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. 3-е изд., перераб. М. : Флинта ; Наука, 2003. 320 с.

6. Паршин А. В. Теория и практика перевода // Журнал «Самиздат» : сайт. URL: http://samlib.ru/w/wagarow_a_s/parshindoc.shtml (дата звернення: 05.02.2021).

7. Словарь медицинских аббревиатур // PERFECT.RU : сайт. URL: <https://www.perfekt.ru/dict/med-abb.html> (дата звернення: 05.02.2021).

8. Акжигитов Г. Н., Акжигитов Р. Г. Большой англо-русский медицинский словарь (БАРМС). М. : Издание г-на Акжигитова Р. Г., 2005. 1224 с.

Одержано 09.02.2021

УДК [342.951:351.84](091)(477)

Людмила Сергіївна КАЦАЛАП,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-2740-1376>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЯКІСНІ ТА БЕЗПЕЧНІ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ

Конституцією України визначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. В Основному Законі також наголошується на тому, що Україна є соціальною правовою державою, громадяни якої мають право на соціальний захист [1].

В Концепції реформування системи соціальних послуг від 13 квітня 2007 року зазначалося, що на той момент було прийнято понад 20 законів, якими встановлювалися державні гарантії щодо надання соціальної допомоги різним категоріям населення. Однак все ж не було створено належної нормативно-правової бази для забезпечення гарантування та регулювання певного рівня якості соціальних послуг. Одним з основних завдань Концепції було удосконалення нормативно-правової бази щодо організації та функціонування системи соціальних послуг [2].

На сьогоднішній день реформи, що стосуються створення та впровадження ефективних механізмів надання соціальних послуг продовжують відбуватися.

В Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей від 26 серпня 2020 року зазначається, що на сьогодні система адміністрування соціальних програм є досить складною, своєчасність надання адміністративних послуг соціального характеру не забезпечується повною мірою, відсутня уніфікованість практики надання таких послуг, тощо. Сучасна модель адміністрування державних соціальних програм, соціальних послуг і соціальної роботи, що застосовується у системі соціального захисту, потребує суттєвих змін, спрямованих на забезпечення надання соціальних послуг [3].

Отже, система надання соціальних послуг на сьогоднішній день потребує удосконалення. І в першу чергу аналізу та удосконалення потребує нормативно-правове забезпечення цієї сфери. Враховуючи той факт, що відповідно до статті 7 Закону України «Про соціальні послуги» [4] система надання соціальних послуг - це, зокрема, правова основа надання соціальних послуг, слід звернутися до чинного законодавства, що регулює відносини у даній сфері.

Законодавство про соціальні послуги ґрунтується на Конституції України і складається з Закону України «Про соціальні послуги» інших законів та нормативно-правових актів, що регулюють відносини у системі надання соціальних послуг, та міжнародних договорів України з питань надання соціальних послуг.

Слід зазначити, що протягом 2020 року були прийняті постанови Кабінету Міністрів України щодо порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг, організації надання соціальних послуг, критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг, стосовно деяких питань діяльності Державної соціальної служби України, центрів надання соціальних послуг, центрів соціальних служб, Національної соціальної сервісної служби України, тощо [5].

Незважаючи на наявну нормативно-правову базу, багато питань у цій сфері залишаються не врегульованими.

Так, 29 січня 2021 року Президентом України було підписано Указ «Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги» [6]. Відповідно до цього Указу Кабінету Міністрів України необхідно забезпечити розроблення та внесення у встановленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроектів, що стосуються, зокрема, удосконалення системи надання соціальних послуг; удосконалення фінансування установ/закладів надання соціальних послуг; запровадження дієвих механізмів стимулювання розвитку ринку соціальних послуг; узгодження положень Закону України «Про соціальні послуги» та інших законів України, якими регулюються питання надання соціальних послуг окремим категоріям громадян; закріплення обов'язковості реєстрації надавачів соціальних послуг у Реєстрі надавачів та отримувачів соціальних послуг; запровадження державного нагляду (контролю) за дотриманням надавачами соціальних послуг вимог законодавства про соціальні послуги; встановлення відповідальності за порушення вимог законодавства про соціальні послуги.

Таким чином, маємо зробити висновок, що адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги наразі потребує розробки та впровадження нових нормативних актів з багатьох питань, що стосуються системи надання соціальних послуг.

Ефективність механізму реалізації, гарантування та захисту прав громадян на якісні та безпечні соціальні послуги у великій мірі залежить саме від розвитку цього правового інституту, що в подальшому має забезпечити необхідний рівень соціального захисту громадян в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Концепція реформування системи соціальних послуг : затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.04.2007 № 178-р // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/178-2007-р> (дата звернення: 01.02.2021). Втратила чинність.
3. Концепція реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей : затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 № 1057-р // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-р> (дата звернення: 01.02.2021).

4. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 01.02.2021).

5. Верховна Рада України : офіц. сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index> (дата звернення: 01.02.2021).

6. Про деякі заходи щодо забезпечення права громадян на якісні та безпечні соціальні послуги : Указ Президента України від 29.01.2021 № 30/2021 // Президент України : офіц. сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/302021-36393> (дата звернення: 01.02.2021).

Одержано 03.02.2021

УДК 343.98

Василь Васильович КІКІНЧУК,

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2241-6384>

ЗМІСТ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Термін «техніко-криміналістичне забезпечення» почали вживати вчені-криміналісти в своїх наукових дослідженнях у 80-их роках минулого століття. Воно набуло широкого розголосу у працях Р.С. Белкіна «Криміналістичне забезпечення діяльності кримінальної міліції і органів попереднього розслідування», В.Л. Лохова «Застосування спеціальних знань криміналіста на досудовому слідстві», О.Ф. Волинського «Концептуальні основи техніко-криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів» та інших вчених-криміналістів.

Існує множинність думок з приводу саме змістовного наповнення зазначеної наукової категорії. Так, прибічники теорії техніко-криміналістичного забезпечення конкретного виду службової діяльності розуміють його як завдання саме криміналістичної служби. Зокрема, на думку З.І. Кірсанова, така діяльність полягає в безпосередній участі спеціалістів-криміналістів в слідчих діях і оперативно-розшукових заходах, в наданні допомоги слідчому й оперативному працівнику в ефективному застосуванні криміналістичної техніки та в наданні їм відповідної інформації, отриманої в результаті виявлення і дослідження матеріальних об'єктів [1, с. 19-20]. Безперечно, така позиція є неактуальною в сучасних умовах реформування правоохоронних органів та, як результат, відомче підпорядкування Експертної служби до МВС України, а відділів криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування до Національної поліції України. Окрім цього, автор залишає поза увагою такий функціональний напрям техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження як використання інформаційно-пошукових систем, що дозволяють підвищити рівень інформаційної підтримки діяльності слідчих, інспекторів-криміналістів та спеціалістів-криміналістів.

Загалом, одним із аспектів формування таких систем відіграв технічний прогрес. Йдеться, насамперед, про процес комп'ютеризації діяльності органів досудового розслідування. В даному контексті доречно відзначити думку О.О. Ексархопуло. Вчений зауважив, що сучасний рівень технічного оснащення органів досудового розслідування дає можливість лише умовно говорити як про досягнення науково-технічного прогресу,

оскільки намагання розробників до все більшого насичення комплексів технічних засобів все новішими зразками не узгоджується з вирішенням правових, організаційних проблем використання техніки в процесі розкриття злочинів [2, с. 10].

Станом на сьогодні, вказане твердження виглядає дещо розмитим. Це викликано обов'язковою сертифікацією технічних засобів та приладів, що використовуються фахівцями Національної поліції України та спеціалістами Експертної служби МВС України. Що ж торкається питання процесуального аспекту їх використання та застосування, відповідно до положень чинного Кримінального процесуального кодексу України за спеціалістом закріплено право користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням. Більше того, однією із форм фіксації кримінального провадження є застосування саме технічних засобів. У Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України, затвердженому наказом МВС України від 06.07.2017 № 570, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) у своїй службовій діяльності використовує науково-технічні засоби і спеціальне обладнання для проведення вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису. Тоді як робота слідчого-криміналіста полягає у наданні слідчому допомоги в частині застосування техніко-криміналістичних засобів, залучення спеціалістів, використання можливостей криміналістичних, оперативно-довідкових та інших обліків поліції тощо. Крім того, окремі нормативно-правових актів затверджують положення щодо ефективного функціонування інформаційних комплексів та обліків, а саме Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС, затверджена наказом МВС України від 10.09.2009 № 390, Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему, затверджене наказом МВС України від 12.10.2009 № 436 та ін.

Як слушно звертає увагу І.В. Гора, часто у визначення забезпечення включають не лише власне криміналістичне забезпечення, а й усі інші види забезпечення діяльності правоохоронних органів стосовно криміналістичних засобів і методів. Таке широке трактування терміносполучення "криміналістичне забезпечення" приводить до того, що в нього включають навіть удосконалення законодавства, покликаного сприяти раціоналізації застосування криміналістичних засобів і методів у практичній діяльності, що полягає у створенні умов для його реалізації [3, с. 121].

Таким чином, під техніко-криміналістичним забезпеченням кримінального провадження варто розуміти систему законодавчо-регламентованих та науково-обґрунтованих технічних, методологічних, організаційних та інформаційних можливостей спеціально уповноважених на те суб'єктів розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що реалізуються з метою виявлення, фіксації, вилучення та дослідження криміналістично-значущої слідової інформації про відповідне правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Кирсанов З. И. Система общей теории криминалистики : науч.-метод. пособие. М. : РИО в/ч 33965, 1992. 32 с.
2. Эксахорпуло А. А. Основы криминалистической теории. СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1992. 210 с.
3. Гора И. В. Криминалистическое обеспечение оперативно-розыскной деятельности // Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Сімферополь-Алушта, 19-21 верес. 2002 р.) : у 2 ч. Сімферополь : Доля, 2002. Ч. 2. С. 120-125.

Одержано 05.02.2021

УДК 342.95(477)

Василь Юрійович КІКІНЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1284-2622>

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КАДРОВИХ ПРОЦЕДУР У НПУ

Однією з ключових проблем, яка потребувала невідкладного вирішення, незалежно від етапу історичного розвитку нашої країни була кадрова політика у правоохоронних органах, і особливо у Національній поліції України, яка виконує найбільшу кількість правоохоронних завдань. Адже саме від професіоналізму та творчих здібностей персоналу Національній поліції України залежить фактор успіху її правоохоронної діяльності і як наслідок рівень довіри громадян. Особливо важливим завжди вважався рівень фахової підготовки осіб середнього й керівного складу Національній поліції України.

Окрім стандартів якості освітньої програми підготовки поліцейських, програм їх службової та тактико-спеціальної підготовки, не менш важливою є подальша внутрішньо-системна кадрова політика відповідних служб та підрозділів національної поліції. Основним завданням яких є незалежне оцінювання професійних здібностей кожного із співробітників поліції, акумулювання кращих з них на певних напрямках поліцейської діяльності, проте що найголовніше – спрямування, корегування та підтримка постійного професійного розвитку і кар'єрного зростання працівників Національній поліції.

Задля більш ефективної та безперервної роботи кадрових апаратів, які є обов'язковими підрозділами органу Національної поліції, фахівцями роботи з персоналом були розроблені, апробовані та у подальшому нормативно закріпленні відповідні кадрові процедури, що потребує науково-обґрунтованої їх класифікації та систематизації.

Загалом, кадрові процедури розглядаються як складова кадрової політики (кадрової роботи, управління кадрами, тощо). Відповідно до цього, слід зазначити, що в теорії управління відсутнє чітке визначення самого поняття кадрової процедури, яке досить часто використовується під час тлумачення спеціалізованих кадрових понять. Так, у комплексі операцій та процедур, направлених на реалізацію кадрової функції, деякі науковці вбачають сутність роботи з кадрами, а кадрова робота ними визначається як комплекс операцій і процедур зі складання та обробки кадрової документації, направлених на реалізацію кадрових функцій та закріплених за спеціальними апаратами (управління, відділи кадрів тощо).

Як правило, під процедурою прийнято розуміти порядок здійснення, виконання, або оформлення певного факту, установлену послідовність дій. Згідно з твердженнями окремих фахівців, процедурою є функціонально визначений порядок дій, що здійснюється за визначеними правилами та має на меті вирішення спеціалізованих завдань. Процедура також визначається як порядок здійснення певних дій, необхідних для виконання нагальної справи, або вирішення поставленої задачі. Іншим, відмінним від вищевказаних є уявлення про кадрову процедуру як таку, що є конкретною, елементарною дією виконання пов'язаною з управлінським завданням, тобто складовим елементом методу управління. Проте, варто відзначити, що кадрові процедури передбачають собою не виконання однієї «елементарної» дії, а їх сукупності. Особливою, характерною рисою такої процедури обов'язково має бути її здійснення в установленому законодавством порядку.

Кадрові процедури в Національній поліції України потрібно розглядати через призму досліджень об'єкту правового регулювання адміністративного права, адже

адміністративно-правові норми регулюють відносини, які виникають у процесі як реалізації державного управління у сфері виконавчої гілки влади, так і у сфері, що не відноситься до виконавчої влади напряму. Також слід зауважити, що відносини, пов'язані із виконавчою і розпорядчою діяльністю органів виконавчої влади регулюються нормами адміністративного права зокрема, в додаток до врегульованих адміністративним правом відносин входять внутрішні управлінські відносини, які пов'язані із організаційною роботою установ та організацій формуються шляхом процесу повсякденної діяльності системних підрозділів виконавчої гілки влади та установ, які мають з нею спільний взаємозв'язок. Тобто кадрову процедуру можна розглядати у якості одного з підвидів адміністративної процедури.

Беручи до уваги вищевикладене, під кадровими процедурами в Національній поліції України пропонуємо розуміти установлену відповідно до адміністративно-правових норм послідовність дій щодо просування та розстановки кадрів, а також здійснення професійного добору, навчання, підготовки фахівців. Складовими такої діяльності є атестація, переміщення по службі, вивільнення, які у свою чергу є елементами кадрового управління і являють собою процес кадрового забезпечення поліцейських підрозділів, який проводиться на постійній основі з ціллю комплектації Національної поліції України висококваліфікованими професіоналами.

Важливість процедур, здійснюваних у кадровій сфері Національної поліції України походить із першочергових завдань кадрового забезпечення, виконання яких і є ціллю створення та організації кадрових підрозділів. До таких завдань належать: 1) нагляд за належним виконанням вимог чинного законодавства України при організації роботи з набору, професійного відбору, підготовки та перепідготовки працівників поліцейських підрозділів; 2) вдосконалення умов повсякденної праці співробітників, запровадження в роботі правоохоронців прогресивних форм здійснення їх професійної діяльності, вдосконалення існуючих у системі методів управління. До особливостей кадрових процедур в Національній поліції України віднести такі: 1) сферою їх реалізації є органи та підрозділи Національної поліції України; 2) регламентуються нормативно-правовими актами, які містять норми адміністративного законодавства, більшою мірою відомчого – системи МВС України; 3) суб'єктами таких процедур є: з одного боку, працівник Національної поліції України, з іншого – керівник (начальник) або інша особа, яка наділена владними повноваженнями щодо вирішення окремих питань, пов'язаних із проходженням служби; 4) мають службову спрямованість, оскільки пов'язані із врегулюванням подібних за змістом та призначенням питань; 5) мають внутрішню спрямованість, оскільки пов'язані із врегулюванням внутрішньо-організаційних питань службової діяльності Національної поліції України; 6) дисциплінують, підвищують організованість і дієвість учасників адміністративних відносин, які виникають з питань проходження служби, оскільки визначають порядок, місце, час, методи та інші важливі складові їх взаємовідносин; 7) полягають у розгляді і вирішенні індивідуальних справ; 8) обов'язкові для виконання, їх порушення призводить до анулювання прийнятих рішень.

На останок слід окремо наголосити важливості розробки шляхів поетапного покращення професійної діяльності кадрових підрозділів Національної поліції України, які є основними суб'єктами організації та реалізації кадрових процедур. Адже саме від якості їхньої роботи залежатиме те, наскільки вдало та своєчасно будуть підібрані фахівці на кожний напрямок правоохоронної діяльності Національної поліції України.

Одержано 05.02.2021

УДК 349.22

Анастасія Леонідівна КЛИМЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9587-5827>

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасний світ стрімко змінюється. Зміни стосуються усіх сфер нашого життя, перш за все економічної, технічної, а отже і правової. Зокрема зазначені зміни стосуються і трудових відносин. Характерними ознаками трудових відносин є: 1) особисте виконання працівником певної трудової функції; 2) підпорядкування правилам внутрішнього трудового розпорядку; 3) отримання працівником заробітної плати; 4) робота на певній посаді відповідно до кваліфікації, під керуванням, контролем та в інтересах роботодавця. Подібні характеристики визначені й в рекомендації Міжнародної організації праці (МОП) від 31 травня 2006 року щодо трудових відносин [1].

Варто зазначити, що це класичне визначення характерних ознак трудових відносин. Однак, сучасні економічні реалії, епідеміологічна ситуація, фінансово-економічні кризи вносять свої корективи до цієї царини. Характерні риси трудових відносин необхідні для того, щоб визнати відносини трудовими. Встановлюючи їх або навпаки, приходячи до висновку про відсутність таких, суд визнає їх існування/ неіснування. Від рішення суду буде залежати - чи буде у працівника і далі можливість працювати, але вже за трудовим договором з отриманням встановлених державою гарантій і компенсацій.

Сучасні трудові відносини зазнають суттєвих змін, а саме:

1) особисте виконання працівником певної трудової функції. Трудова функція працівника - це робота відповідно до кваліфікації, професії, конкретний вид виконуваної роботи. Така відповідність встановлюється професійними стандартами, тарифно-кваліфікаційним довідником. Сьогодні трудова функція працівника все більше конкретизується, уточнюється. Однак для деяких категорій працівників, відповідно до мікрозавдання, яке ставить роботодавець, вона стає дуже «лаконічною». Наприклад, це стосується тих, хто працює на хмарних, мережевих платформах (це сфери програмування, дизайну, копірайтингу і т.д.). За даними представленим дослідниками Університету Оксфорда [2] про стан ринку праці, найшвидше розвиваючою категорією трудової функції, стала найвужча – професійні послуги. Це такі послуги, як бухгалтерський облік, бізнес-консультації і юридичні консультації. Проекти в цій категорії зросли за рік на 43%, але вони як і раніше становлять менше як 3% від загальної онлайн-економіки (робота на хмарних і мережевих платформах). Для інших, навпаки, відбувається не просто конкретизація обов'язків, а «розмивання» і змішування обов'язків різних професій і функцій. Наприклад, викладач сьогодні повинен не просто прочитати звичну лекцію в аудиторії чи провести семінарське заняття, а записати навчальний матеріал у певній програмі, а також використовувати анімацію, відеозапис, застосунки для монтажу відео та ін. Причому не один раз, а на постійній основі. Іноді змінюється і ознака виключно особистого виконання трудових обов'язків. Так, у сучасному світі все більше впроваджується робототехніка і штучний інтелект, який разом з працівником або під його контролем, або без такого - виконує трудові обов'язки. Професійні вимоги змінюються в залежності від розвитку науки, техніки, технологій;

2) підпорядкування правилам внутрішнього трудового розпорядку. Ця характерна ознака також піддається змінам, у зв'язку з характером праці. Працівники у всьому

світі, зайняті на хмарних і мережевих платформах не раз зверталися до судів за визнанням таких відносин трудовими. Представники платформ звертали увагу на те, що зазначена ознака в таких відносинах відсутня. Однак суди в Німеччині, Великобританії, Франції та інших країн вказували на існування такої ознаки, але в зміненій формі. В одному з останніх рішень Верховного Суду Іспанії за колективним позовом працівників фірми, яка спеціалізується на доставленні їжі Glovo [3]. Схожі рішення відбулися і в відношенні працівників зайнятих на платформах Uber, Airbnb і ряду інших;

3) отримання працівником заробітної плати. Заробітна плата працівника, згідно з чинним трудовим законодавством, залежить від кількості і якості виконуваної роботи. Але, в силу змін, що відбуваються, і ця ознака піддається істотним змінам. Якщо раніше для більшості працюючих звичайним вважалося щомісячне нарахування заробітної плати і виплата її в аванс і під розрахунок, то сьогодні короткостроковий або суперкороткостроковий характер трудових відносин допускає виплату заробітної плати одночасно, тобто: виконав замовлення - отримав оплату. Крім того, працівники, зайняті на інтернет-платформах змушені платити комісію. Наприклад, збори зазвичай встановлюються за шкалою від 20% до 5% (в залежності від винагороди за проект і досвіду роботи на платформі). Опитування МОП серед 1000 працівників в Україні показав, що на переважній більшості онлайн-платформ працівники (85%) платять комісію. Проте, і ті, хто отримують заробітну плату щомісячно наштавхуються на проблему скорочення заробітної плати при збільшенні обсягу виконуваної роботи. Все це суперечить міжнародним нормам, а саме Конвенції Міжнародної організації праці (далі МОП) No 95 «Про захист заробітної плати» (Женева, 1949 р.)[4]. Стаття 9 зазначеної Конвенції закріплює, що забороняються будь-які утримання з заробітної плати, метою яких є пряма чи непряма сплата працівниками підприємцю, його представнику або якого-небудь посередника (як наприклад, агенту з набору робочої сили) за отримання або збереження служби.

Все більше у трудових відносинах мова йде не про дотримання «класичних» правил внутрішнього трудового розпорядку, а про встановлення іншого роду. Наприклад, працівники платформ змушені дотримуватися так звані «умови обслуговування». Ці умови встановлюються платформами в односторонньому порядку і визначають, як і коли будуть виплачувати заробіток, як буде оцінюватися їх робота і які засоби правового захисту у працівників є (чи відсутні).

Звісно ж, що в даний час можна спостерігати все більше не тільки не «класичних» трудових відносин, а й транснаціональних (тобто відносин, ускладнених іноземним суб'єктом). Це ускладнює не тільки гарантованість трудових прав, але надання інших можливостей: створити профспілку, укласти колективний договір, звернутися до суду, інспекції праці та ін. Сьогодні все більше ми бачимо роботу не колективу працівників, а самостійного працівника. Відсутнє досягнення мети, поставленої перед колективом, а є мета, поставлена працівником перед собою і своєю родиною. Таким чином, зазнають змін не тільки характерні ознаки (риси) трудових відносин, а й характер взаємозв'язку між працівником і роботодавцем, взаємини в колективі, бажання працівника працювати в ньому (що призводить до нездатності працювати в колективі).

У цій ситуації вважаємо, що важливе місце повинні займати універсальні міжнародні організації. В рамках цих організацій можна було б розробити єдиний підхід до досліджуваних змін:

- прийняти єдині норми про мінімальні трудових гарантії для працюючих у сфері гігієни;
- встановити єдині колізійні норми для захисту трудових прав працівників при зверненні до суду;
- розробити єдині мінімальні норми з оплати праці. Таким чином, поєднання «класичних» ознак і їх видозмінених елементів сприятимуть захисту трудових прав працівників і стабільності трудових відносин.

Список бібліографічних посилань

1. Рекомендація про трудове правовідношення № 198 : від 31.05.2006 // База даних (БД) «Законодавство України / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_529 (дата звернення: 02.02.2021).
2. Introducing the iLabour Project // The iLabour Project : сайт. URL: <https://ilabour.oii.ox.ac.uk> (дата звернення: 02.02.2021).
3. Spanish Supreme Court rules food-delivery riders are employees, not self-employed // EL PAIS : сайт. 24.09.2020. URL: https://english.elpais.com/economy_and_business/2020-09-24/spanish-supreme-court-rules-food-delivery-riders-are-employees.html (дата звернення: 02.02.2021).
4. Конвенція про захист заробітної плати № 95 : від 01.07.1949 // БД «Законодавство України / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_146 (дата звернення: 02.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 378

Світлана Олександрівна КНИЖЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1944-4256>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Сьогодні змінюється педагогічна парадигма вищої школи з професійно-орієнтованої на гуманістичну, яка орієнтована на саморозвиток особистості, врахування природної індивідуальності, розвинення самостійності. Модернізація вищої освіти включає в себе багато структурних компонентів, серед яких важливе значення мають способи передавання знань.

Педагогіку партнерства визначають як напрям педагогічного мислення і практичної діяльності, спрямований на демократизацію і гуманізацію педагогічного процесу, основою якого є діалог/полілог [1, с. 290].

До основних принципів гуманістичної педагогіки відносять особистісну спрямованість навчання на основі демократизації педагогічних стосунків, створення умов для розвитку індивідуальних здібностей людини. Це означає, що слухач сам створює себе, робить вибір, приймає рішення і відповідає за них [2, с.93].

Прийняття ідеї можливості самому змінювати свій світ, своє життя вимагає від викладачів створення такої атмосфери в навчанні, щоб слухач міг відчувати себе творцем свого успіху. Таким чином, як вірно відмічає С. Осипенко, навчально-виховний процес повинен вміщувати в собі всі етапи суб'єктогенезу:

- прийняття людиною відповідальності за результат своїх дій;
- усвідомлення нею можливості реалізації різних варіантів майбутнього, своєї приналежності до побудови образу бажаного результату і здатності реалізовувати бажане;
- реалізація можливостей, що створюються довільними діями;
- оцінювання результату як особистісно значущої новобудови, яка детермінована власною активністю [2, с. 96].

Безумовно, в першу чергу, на заклади вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України покладається обов'язок формування достатнього рівня компетентності в сфері

забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Водночас перед викладачами постають такі завдання як розвиток лідерських якостей та створення підтримуючого середовища для суб'єктогенезу.

Сьогодні викладач повинен вміти не тільки досконало знати свій предмет але й бути партнером у навчанні. І. Холковська до обов'язкових навичок викладача-партнера відносить вміння мотивувати та ініціювати рефлексію студента, стимулювати його активність, координувати взаємодію «студент – студент», допомагати в самостійному пошуку необхідної інформації, неформально співпрацювати зі студентами, співпереживати їм в успіхах і невдачах, вчитися разом з ними, заохочувати їх до самооцінки власних досягнень і результатів, працювати в позиції фасилітатора [3, с. 139]. М. Єпіхіна вірно говорить про те, що на зміну авторитарному викладачу, який був єдиним джерелом інформації, прийшов викладач-лідер, який стає організатором, посередником між знаннями та слухачами. Нинішній викладач повинен не просто передавати знання, а бути тьютором, ментором, помічником у навчанні самостійно здобувати інформацію [4, с. 223].

Викладачами вузів використовуються різноманітні види інтерактивних методів навчання, які дозволяють створювати атмосферу доброзичливості й довіри, розвитку здібностей. Нагадаємо, що за навчальною пірамідою людина запам'ятовує 5% - лекції; 10% - того, що читає; 20% - того, що бачить;

50% - того, що слухає та бачить одночасно; 70% - того, що обговорює і пише; 80% - того, що робить практично власноруч; 90% того, що робить і обговорює одночасно; 95% - того, чому навчає інших [5].

Власний педагогічний досвід та пошуки ефективних методів педагогіки партнерства дозволяють запропонувати наступні інтерактивні методи навчання. Перший метод полягає в тому, що на початку проведення заняття слухачам пропонується самостійно сформулювати місію або цілі заняття з врахуванням вже певної обізнаності слухачів про навчальну дисципліну (тему навчальної дисципліни). Такий метод дозволяє досягти ефекту добровільності, підтримання мотивації. По закінченню заняття місія (ціль) корегується слухачами вже з врахуванням отриманих нових знань та навичок під час проведеного заняття.

Необхідно пам'ятати, що мета – це локальний об'єкт, який може бути досягнутий в певний проміжок часу, а місія – це ідеальна ситуація, отримати яку можна або у віддаленій перспективі.

Як позитивний приклад хочеться відмітити, що нині навіть окремі державні органи почали визначати свої місії, цілі, задачі [6, 7].

Наступний метод проведення навчальних занять – це «управлінські поєдинки». Управлінські поєдинки були введені В.К. Тарасовим. Сутність таких поєдинків полягає в тому, що задається певна ситуація, в якій визначається кілька ролей. За стіл переговорів сідає два гравця. Кожен із них обирає свою роль. Далі визначається черговість учасників. Призначаються судді, а решта учасників – глядачі. Після першого поєдинку учасники можуть змінити ролі, або залишитися при раніше обраних. Використання методу управлінських поєдинків дозволяє поглянути на ситуацію з різних боків, досить часто діаметрально протилежних. Проведення занять у такому форматі вимагає від викладача дуже кропіткої роботи – він розробляє навчальну гру; роз'яснює її правила; проводить саму гру (є її ведучим).

Ще одним методом педагогіки партнерства є тьюторство. Під тьюторством розуміють різновид учбових занять, які проводяться студентами (тьюторами) для студентів. Тьюторами, як правило, стають студенти старших курсів, які вирізняються глибокими знаннями, багатим досвідом [8, с.3].

Особистий педагогічний досвід автора говорить про те, що надавати можливість слухачам проводити навчальні заняття «студент-студенту» необхідно поступово

збільшуючи навантаження. Наприклад, спочатку надати можливість провести частину заняття за одним питанням. З підвищенням майстерності тьютора збільшується навчальне навантаження. Автором тез тьюторами найчастіше залучалися магістри та ад'юнкти вузу. На наш погляд тьюторство є перспективним напрямком створення сприятливого середовища суб'єктогенезу в навчальних закладах МВС України.

Названі методи забезпечують учіння без примусу в процесі вільного вибору і сприяють розвитку у слухачів здатності до самоаналізу (рефлексії) власної діяльності та її результатів.

Висновок. Реалізація гуманістичної парадигми освіти в закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України, передбачає не тільки забезпечення достатнього рівня компетентності в сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, але й створення підтримуючого середовища для суб'єктогенезу слухачів. Перспективним напрямком у навчанні є впровадження тьюторства, «управлінських поєдинків».

Список бібліографічних посилань

1. Черв'якова Н. І. Педагогіка партнерства як основа формування інноваційного освітнього середовища нової української школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. № 1 (324). ч. 2. С. 287–294.
2. Осипенко С. І. Гуманістична парадигма освіти в системі підвищення кваліфікації керівних працівників у сфері цивільного захисту. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. № 5 (30). С. 92–96.
3. Холковська І. Л. Партнерство як інноваційна форма діалогічної взаємодії викладача і студентів – майбутніх менеджерів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2018. Вип. 55. С. 134–141.
5. Єпіхіна М. Сутність принципів педагогіки партнерства в контексті реалізації концепції нової української школи. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2018. № 6 (92). С. 213–228.
6. Інтерактивні методи навчання // Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Миколаївської області : сайт. URL: <https://sites.google.com/site/nmcmtyuk/naukova-dialnist/interaktivni-metodi-navcanna> (дата звернення: 08.02.2021).
7. Місія Вищої ради правосуддя // Вища рада правосуддя : офіц. сайт. URL: <https://hcj.gov.ua/page/misiya> (дата звернення: 08.02.2021).
8. Цілі і задачі міністерства // Єдиний портал органів системи МВС України : офіц. сайт. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/4584_goals.htm (дата звернення: 08.02.2021).
9. Гемпель М. Якісне тьюторство – посібник для викладачів та керівників / пер. з нім. Я. Іваненко. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 58 с.

Одержано 09.02.2021

УДК 614.7:(614.1+613.6)

Тетяна Федорівна КОЗЛОВСЬКА,

кандидат хімічних наук, доцент,

викладач вищої категорії циклової комісії технічного обслуговування авіаційної техніки

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6106-5524>

ВПЛИВ КОМПОНЕНТІВ ПАЛЬНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ НА РІВЕНЬ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ДЕЯКИХ КЛАСІВ І ГРУП ЗАХВОРЮВАНЬ

Специфічні хімічні компоненти органічної природи пально-мастильних матеріалів (ПММ) при їх зберіганні, захороненні залишкових кількостей, випадковому або аварійному розливі стають чинниками забруднення компонентів навколишнього природного середовища, а і, відповідно, створюють віддалені негативні наслідки для здоров'я людей, що мешкають на територіях прилеглих до територій аеропортів, де можуть бути ПММ. Стан здоров'я населення все частіше визнається показником кінцевого екологічного ефекту впливу природних і антропогенних чинників на людей. При цьому маються на увазі як негативні, так й позитивні і захисні взаємодії.

Особливо цей момент стає актуальним при надходженні до атмосферного повітря, ґрунтів, підземних вод і далі – до поверхневих водоносних горизонтів. Значне техногенно-хімічне забруднення природних компонентів вимагає ризик-орієнтовного підходу до прогностичної оцінки, моделювання й економічної оцінки виникаючих ситуацій, у тому числі і непередбачуваних. Отже, мову можна вести про кількісну міру екологічної і будь-якої іншої небезпеки у силу стохастичної природи цілої низки чинників, пов'язаних з її виникненням [1]. У такому випадку кількісною мірою стає величина ризику – імовірність виникнення несприятливої екологічної обстановки чи математичне очікування усіх видів збитків, зумовлених дією шкідливих чинників.

Довготривалими дослідженнями змін кількісних і якісних показників забруднення атмосферного повітря, ґрунтів и поверхневих вод було визначено імовірність формування груп захворювань у людей, які опосередковано піддаються впливу складових ПММ – ароматичних вуглеводнів, ненасичених карбонових кислот C₁₂–C₂₅, нафтонових сполук (відповідних кислот, циклічних і нециклічних вуглеводнів).

На жаль, з низки причин (зумовлених рівнем сучасних знань, станом екологічної і медичної статистики, ступенем доступності необхідної інформації й ін.) не всі ці взаємодії можуть бути досліджені й оцінені з достатньою повнотою, насамперед, у кількісному відношенні, а система екологічного (а тим більше медико-екологічного) моніторингу знаходиться в стадії зародження. Дуже складним моментом є виокремлення прямого і опосередкованого впливу численних інших чинників. На підставі викладеного вище пропонується система вивчення негативного впливу небезпечних складових ПММ на здоров'я людей, які безпосередньо працюють з ПММ і які мешкають навколо територій, де зберігаються ПММ або захоронюються відпрацьовані ПММ (рис. 1).

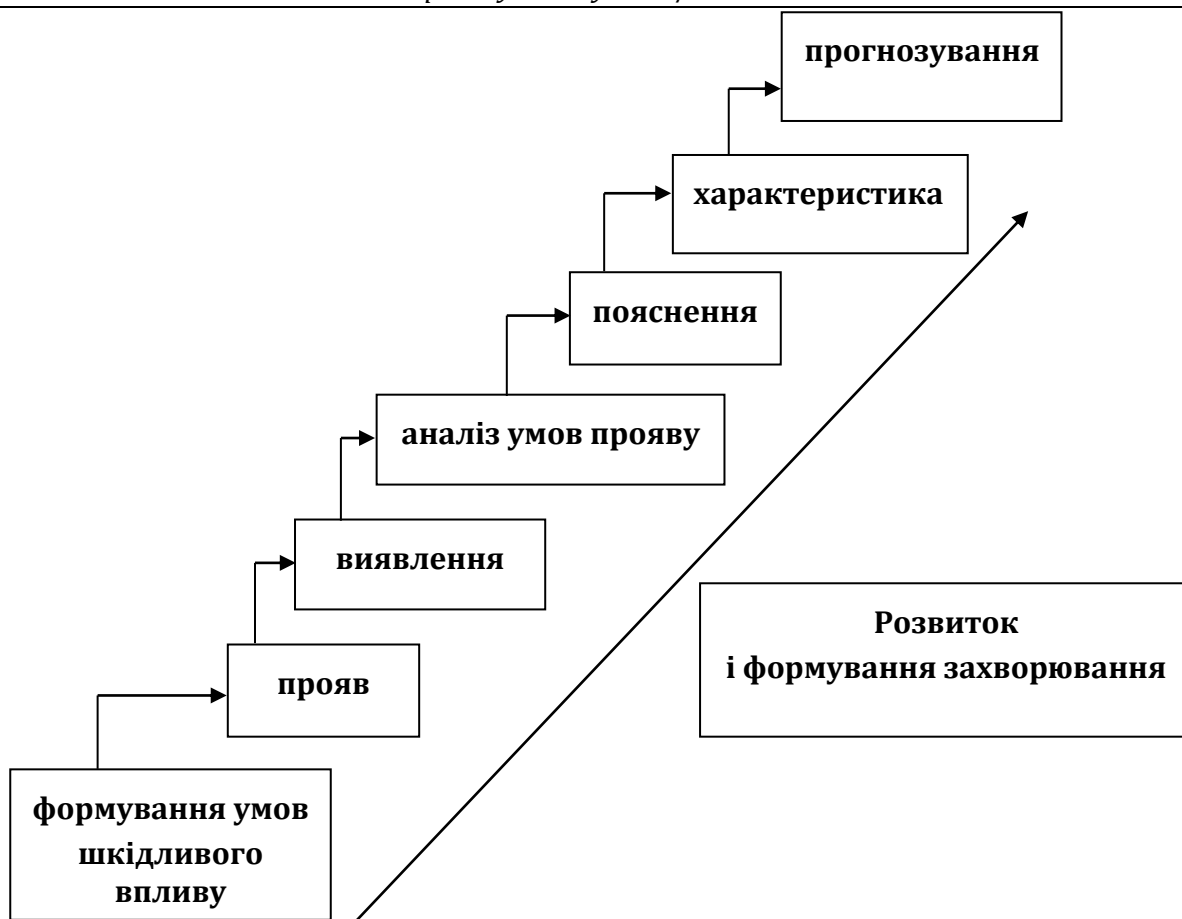

Рисунок 1 – Система вивчення чинників й умов формування захворювань під впливом складових ПММ

На даний час не існує загально визначених даних про частковий внесок різних чинників у формування індивідуального і популяційного здоров'я людей, що знаходяться під впливом техногенно-хімічних чинників, але В.П. Петленко (1996) [2, 3] наводить угруповання цих чинників: генетичні – 20 %, екологічні – 25 %, соціальні – 25 %, психологічні – 15 %, медичні – 10 %, культурні – 5 %.

З метою обґрунтування можливості встановлення взаємозв'язків між кількістю шкідливих органічних речовин ПММ і ступенем небезпечного впливу – ризиком – ($Risk_i$) у часі на організм людини через величини максимально недіючих концентрацій:

$$Risk_i = \frac{e^{-C_i \beta}}{t_{50} \lg MHK_i} \cdot \int_0^t \frac{dt}{t_i} \cdot k_{ind}, \quad (1)$$

де C_i – концентрація забруднюючої речовини в компонентах навколишнього середовища, мг/м³ (мг/дм³); β – частка забруднюючої речовини в загальній концентрації забруднювачів; t_{50} – час, через який починається період формування захворювання; MHK_i – мінімальна недіюча концентрація, мг/м³ (мг/дм³); t_i – час впливу забруднювача; t – середній період часу до прояви перших ознак захворювання (визначається статистично за даними медичних закладів); k_{ind} – показник індивідуальної чутливості людини на вплив окремих хімічних речовин [4].

З урахуванням даних захворюваності за окремими нозологічними групами нами пропонується визначати величину ризику як

$$Risk = \mu \sum_{j=1}^j \frac{e^{-C_i \beta}}{t_{50} \lg MHK_i} \cdot \left(\frac{n_i}{N_i} - \frac{n_{1i}}{N_1} \right) \cdot \int_0^t \frac{dt}{t_i} \cdot k_{ind}, \quad (2)$$

де n_i , N_i – відповідно кількість захворівших під впливом забруднювача та загальна кількість хворих; μ – коефіцієнт, який враховує ступінь переходу шкідливої речовини до організму людини з будь-якого компонента навколишнього середовища (атмосферне повітря, вода, ґрунти, рослинність, харчові продукти).

Отже, на виникнення захворювань систем кровообігу впливають феноли, бензол і його похідні, етилен, пропілен, насичені карбонові кислоти. Захворювання органів дихання виникають під дією фенолів, насичених і ненасичених вуглеводнів, акролеїну. Формуванню захворювань крові та органів кровотворення сприяє присутність в атмосферному повітрі, ґрунтах і питній воді етилену, пропілену, нафтових компонентів ПММ.

Можливість виникнення новоутворень роту, верхніх дихальних шляхів, легень та інших органів дихання формується тільки під дією хімічних речовин атмосферного повітря.

Імовірність виникнення новоутворень стравоходу, шлунку та інших органів травлення залежить від забруднення поверхневих вод, а, відповідно, – питної води.

Забруднення повітря канцерогенними речовинами, акролеїном та деякими фотооксидантами –поверхнево-активними речовинами, формальдегідом, вільними радикалами, органічними пероксидами, нафтовими кислотами у складі ПММ.

Висновок.

1. Запропонована система вивчення чинників й умов формування захворювань під впливом складових ПММ.

2. Отримані дані свідчать про різноманітність шкідливого впливу складових пально-мастильних матеріалів, які в силу різних причин можуть потрапляти у ґрунти, поверхневі води, рослинність, а, відповідно, і до організму людей.

Список бібліографічних посилань

1. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. Київ, 2001. 412 с.
2. Основы оценки риска для здоровья населения при воздействии химических веществ, загрязняющих окружающую среду / Г. Г. Онищенко и др. М. : НИИ ЭЧ и ГОС, 2002. 408 с.
3. Солошич І. О., Козловська Т. Ф. Екологічний ризик : навч. посіб. Харків : Друкарня Мадрид, 2015. 276 с.
4. Бахарев В. С., Козловська Т. Ф. Шляхи визначення імунної стійкості організму людини в умовах дії техногенних джерел пилового забруднення. *Східно-Європейський журнал передових технологій*. 2005. № 4/2 (16). С. 138–14.

Одержано 08.02.2021

УДК 343.98.06

Василь Володимирович КОРНІЄНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри криміналістики, судової експертології

та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7682-1281>

ЗЛОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Захист банківської сфери від кримінальних посягань є актуальним напрямком наукового дослідження. Практика свідчить, що незважаючи на досить складне становище фінансової сфери в державі, існує тенденція поширення випадків зловживань з боку

посадових осіб банків у змові з комерційними структурами та органами контролю. Організована економічна злочинність, яку ми розглядаємо як технології протиправного збагачення з використанням банків, дуже якісно видозмінюється та швидко адаптується до правових та політичних змін у країні. Найпоширеніший вид — це технологія легалізації капіталів, здобутих злочинним шляхом з наступною конвертацією коштів. Ця технологія доволі часто використовується з метою ухилення від оплати податків. Так, правоохоронними органами за останні кілька місяців було викрито дві величезні схеми по легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом. Так звані “конвертаційні центри” діяли в містах Києві, Харкові, Львові. Загалом протягом 2019-2020 років, організатори центрів зареєстрували понад 800 фіктивних фірм. За їх допомогою тисячі підприємств, зокрема державних та комунальних, ухилялися від сплати податків в особливо великих розмірах. Загальні обороти конвертаційних центрів склали понад 30 млрд. гривень. До організації цієї схеми причетні посадовці комерційних банківських установ і колишнє керівництво Державної податкової служби. Вони, зокрема, давали можливість оминати систему автоматизованого моніторингу оцінки ступенів ризику. Таким чином зловмисники отримали можливість використовувати вразливості інформаційно-телекомунікаційних систем Державної податкової служби і як наслідок – ухилятися від сплати податків.

У прес-релізі СБУ зазначається, що посадовці фіктивних суб'єктів господарювання вносили неправдиві відомості до Єдиного реєстру податкових накладних. Вони фактично проводили безтоварні операції, тобто здійснювали так звану податкову “скрутку”, що спричинило збитки держбюджету в особливо великих розмірах. Окремі конвертаційні центри були частиною більш глобального протиправного механізму формування сум податкового кредиту з податку на додану вартість [1].

Масштаби та системність злочинної діяльності, як показує практика останніх років, “вимивання” капіталів часто призводить до банкрутства банків із усіма негативними наслідками для вкладників та держави в цілому. Зокрема, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб за останні роки було направлено до правоохоронних органів близько 5 тисяч матеріалів-звернень за виявленими фактами розкрадань коштів шляхом зловживання посадовим становищем та фінансових шахрайств з боку посадових осіб комерційних установ та банків на суми збитків 400 млрд. гривень. Проте до суду спрямовано лише 1% цих справ, а обвинувальні вироки (станом на кінець 2019 року) винесені лише за 12 справами [2].

Злочинну діяльність посадових осіб в банківській сфері можна розглядати у структурі так званої «білокомерцевої» злочинності (“white-color crime”) [3]. Відмінною рисою «білокомерцевих» злочинців є те, що вони мають спеціальний статус посадових, матеріально відповідальних осіб, або виконують певні функції у господарчій сфері (розподільчі, наглядові чи контрольні), а не є сторонніми для об'єкта посягання людьми, включених у систему економічних відносин. Вирішальною ознакою при встановленні суб'єктного складу економічних злочинів у сфері банківської діяльності є їх, певною мірою, відношення до цієї сфери. Це, насамперед, особи, які: 1) займають відповідні посади в установах банків; 2) посадові особи підприємств, установ та організацій різних форм власності, які своїми злочинними діями порушують охоронювані державою інтереси здійснення банківської діяльності; 3) представники контрольних, наглядових, правоохоронних органів та інших установ, які мають корисливу зацікавленість у здійсненні злочинів розглянутого напрямку.

Характеризуючи посадових осіб, що вчиняють злочини у банківській сфері, необхідно відмітити їх порівняно високий рівень освіченості, прагнення до накопичення багатства будь-яким шляхом, швидка адаптація до змін нормативно-правового характеру, наявність широкого кола ділових стосунків та ін. Одній особі достатньо складно

вирішити весь комплекс виникаючих проблем, тому нерідко на етапі підготовки до скоєння злочину та на етапі його реалізації діють абсолютно різні особи у складі злочинних груп. У ланцюгу злочинних дій, об'єднаних спільною метою, суб'єкти злочинів, в залежності від статусу та розподілу «ролей», вчиняють основні чи допоміжні злочини, виступають ініціаторами, організаторами, учасниками, співучасниками чи посібниками у вчиненні злочинних дій. Серед чоловіків злочинців-банк'єрів більше (65 %), ніж жінок. Переважну більшість з них складають особи вікової групи від 35 до 45 років. Це економічно активна і працездатна частина населення. Серед них ніхто раніше не був притягнений до кримінальної відповідальності. Досвід роботи у банківській сфері у середньому складав 7 років. Як правило кожен характеризувався як працелюбний і дуже досвідчений професіонал своєї справи.

Окрему увагу хотілося б приділити особам, що здійснюють регулятивні та наглядові функції в банківській справі. До цієї групи включаємо посадових осіб органів, які мають виключні повноваження щодо контролю та нагляду за діяльністю банків. Такі повноваження в Україні мають підрозділи Національного банку України (НБУ). Під контролем НБУ знаходяться мінімум шість напрямків, які потенційно можуть бути джерелом чималого злочинного збагачення: операції з валютою та валютне регулювання, рефінансування та нагляд за діяльністю банків, їх ліквідація, а також державні закупівлі. Корислива злочинна діяльність посадових осіб НБУ на даний час залишається недостатньо дослідженою, оскільки бракує емпіричних даних. З відомих причин переважній більшості з них вдається уникнути кримінальної відповідальності.

Тим не менше, як вважають 87,2 % опитаних нами представників банківської сфери, жодний потужний «конвертаційний центр» не може існувати без прикриття посадових осіб із валютного управління обласних підрозділів НБУ. Оскільки саме це управління має повноваження видачі валютних ліцензій та контролю за переміщенням грошей по «Лоро» рахунках банків з іншими державами.

Підтвердженням інших можливостей для зловживань з боку НБУ є рефінансування банків та призначення тимчасових адміністрацій або ліквідаційних комісій. Від тимчасової адміністрації, призначеною НБУ в банку, залежить багато. Наприклад, наскільки якісно будуть оцінені активи збиткового банку, за якими цінами продаються такі активи, з ким із боржників буде банк розраховуватися у першу чергу, тощо.

В умовах фінансової нестабільності та кризових явищ в економіці, у банківській сфері України дуже криміногенними виявилися операції щодо рефінансування (фінансової підтримки) комерційних банків з боку НБУ. Під рефінансуванням розуміють забезпечення центральним банком комерційних банків додатковими резервами на кредитній основі. Ініціаторами рефінансування виступають комерційні банки. Вони звертаються до центрального банку у разі вичерпання можливостей поповнити свої резерви з інших джерел. По своїй суті така процедура нагадує операцію кредитування. У якості кредитора виступає НБУ, а комерційний банк виступає позичальником коштів. Рефінансовані кошти повинні бути спрямовані на відновлення ліквідності та стійкості банку за умов надання достовірної інформації про фінансовий стан банку. Отримані у такому випадку від НБУ кошти мають суворо цільове призначення, насамперед – недопущення затримок у розрахунках перед вкладниками та іншими клієнтами банку. Але банкіри, зловживаючи посадовим становищем використовують їх на власний розсуд: на покриття збитків від незаконно отриманих кредитів, усунення інших проблем, що спричинені внаслідок внутрішніх розкрадань, ризикових операцій тощо. І особливо небезпечними діями з боку банків є випадки спекуляцій з іноземною валютою на фінансовому ринку.

Виявити такі зловживання у банківській сфері для правоохоронних органів раніше було не можливо з огляду на суцільну банківську таємницю у відносинах «комерційний

банк – НБУ». Тільки завдяки фінансовій нестабільності у державі, яка оголила проблеми банківського сектору, стали відомі схеми злочинних махінацій. Масштаби та наслідки таких злочинних акцій дуже великі, а саме: умисне доведення до банкрутства банків, ухилення від сплати податків та неврахований переказ «легалізованих» коштів за кордон. Тому наразі дуже актуальним є криміналістичні дослідження щодо збору доказової бази та успішного розслідування технологій злочинного збагачення посадових осіб комерційних банків та НБУ.

Список бібліографічних посилань

1. СБУ припинила діяльність потужного конвертаційного центру з обігом 5 мільярдів гривень // Служба безпеки України : офіц. сайт. 03.02.2021. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/cbугrupnyla-diialnist-potuzhnoho-konvertatsiinoho-tsentru-z-obihom-5-miliardiv-hryven> (дата звернення: 04.02.2021).
2. Моїсеєнко О. Менше відсотка. Чому не розкриваються злочини в банківській сфері. *Економічна правда*. 2018. № 4. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/11/6/642267/> (дата звернення: 04.02.2021).
3. Sutherland E. H. *White-Collar Crime: The Uncut Version, with an introduction by Ceis and Coff* Reprint. New Haven : Yale University Press, 1983. 116 p.

Одержано 09.02.2021

УДК 656.085

Микола Олександрович КОТЕЛЮХ,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Олександра Іванівна КУЛАК,

курсантка факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРИЧИН ЗБІЛЬШЕННЯ ДТП У ЗИМОВИЙ ПЕРІОД

В Україні щороку гине понад 600 тис. людей із різних причин. Великий відсоток приходить на смертність тільки від однієї складової - ДТП. Серед усіх складових, летальність від ДТП складає 0.65%. За показниками аварійності та негативних наслідків Україна є однією з лідерів серед європейських країн. Так, в середньому у країнах-членах ЄС на 100 тисяч мешканців припадає 2,55 % загиблих у ДТП, тоді як в Україні такий показник становить відповідно 8,22% осіб. За 2020 рік в січні жертвами ДТП в країні стали 368 людей, в лютому - 262, в березні 252, у квітні - 234, травні - 244, у червні - 286, липні - 336, а у серпні - 364 людини.

Треба почати з того, що дорожньо-транспортною пригодою — являється подія, що сталася під час руху транспортного засобу, внаслідок якої загинули (автокатастрофа) або поранені люди та (чи) завдані матеріальні збитки. Як би сумно це не виглядало, однак понад 1,2 мільйона людей у всьому світі гинуть тільки в наслідок ДТП, яке входить до рейтингу перших десяти причин смертності на планеті. З кожним роком травматизм і смертність збільшується. В порівняння з 2019 та 2020 роками, цей відсоток піднявся на 4,3%. Визначений розрахунок був також виведений у зв'язку з поганим станом доріг, до якого відносяться: ожеледиці, снігові заноси, мокрий сніг, осідання, вибоїни та інші деформації.

Кількість ДТП в Україні.

	2019	2020
Усього ДТП	160675	168107
Із загиблими	3454	3541

Актуальність роботи полягає в необхідності зниження кількості загиблих і постраждалих у наслідок ДТП, оскільки аналіз статистичних даних показує, що рівень безпеки дорожнього руху є низьким і що трапляється багато аварій, тому вивчення цього питання є доцільним. Ця проблема стосується всіх громадян України.

Практична значимість: збереження життя учасників дорожнього руху шляхом зменшення кількості аварій, так як на першому місті стоїть життя, здоров'я та благополуччя кожної людини.

Наукова новизна: огляд статистики дорожньо-транспортних пригод за останні кілька років показав, що кількість та результати катастроф щороку збільшуються, а рівень безпеки дорожнього руху знижується.

При проведенні аналізу виявлено, що 57% аварій були викликані суто чинниками водія, 27% — сукупними факторами дороги і водія, 6% — сукупними чинниками транспортного засобу і водія, 3% винятково факторами дороги, 3% — сукупними показниками дороги, водія і транспортних засобів, 2% суто факторами транспортного засобу і 1% сукупними чинниками дороги і транспортного засобу.

Тому пропонується запропонувати способи зниження травматизму в зимовий період.

В першу чергу ми дивимося на фактори, що впливають на збільшення ДТП взимку. Перше місце посідають складні погодні умови, що не дають у повній мірі добре володіти ситуацією, тобто із зниженням температури з'являються:

- снігова колія
- ожеледь і ожеледиця
- снігові замети

На другому – дорога та її стан:

– дорожнє покриття може бути чистим або слизьким. А враховуючи те, що у деякого гума автомобіля не відповідає сезону, становить ще більшу небезпеку.

– ухил дороги (в будь-яку сторону взимку він особливо небезпечний, так як часто в цю пору року дорожнє покриття являє собою слизький сніг або кромку льоду)

Третє - це саме людські чинники:

- поведінка водія;
- гострота зору і слуху;
- здатність приймати рішення;
- швидкість реакції.

Разом з цим у водія виникають деякі труднощі в керуванні транспортним засобом:

- зниження коефіцієнта зчеплення;
- зменшення видимості.

Також не треба забувати, неправильно обслугований засіб може стати самою першою причиною, що створить ДТП.

Тож виокремлюються наступні способи зниження травматизму на дорозі взимку:

– підготовка автомобіля(шини, колеса, рідина для очистки скла, справні освітлювальні прилади) ;

- перед виїздом ознайомитися з прогнозом погоди;
- рухи плавні (при рушанні та гальмуванні);
- зниження швидкісного режиму (особливо на поворотах);
- збільшення дистанції;

- ремінь безпеки;
- управління транспортними засобами при заносі та знесенні.

Висновок. Для того, щоб максимально уникнути проблеми травматизму та потрапляння в ДТП, треба зробити наступне:

Водієві необхідно - дотримуватися ПДР, своєчасно зважати на недоліки у транспортному засобі.

Пасажиру необхідно - пристебнутися ременем безпеки і не заважати водієві, не відволікати його під час керування транспортним засобом.

Пішоходу необхідно - переходити проїзну частину тільки у призначеному або дозволеному місці, і тільки на зелений сигнал світлофора, з постійним контролем безпеки переміщення.

Список бібліографічних посилань

1. ДТП в Україні: цього року жертвами стали 2,8 тисячі людей // DW : сайт. 15.11.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/dtp-v-ukraini-tsoho-roku-zhertvamy-staly-2-8-tysiachi-liudei/a-55606127> (дата звернення: 07.02.2020).
2. Дорожньо-транспортна пригода // Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 2. С. 256.
3. Аварійність // Велика українська енциклопедія : у 30 т. / упоряд. А. М. Киридон. Київ, 2016. Т. 1. С. 243.
4. Статистика ДТП в Україні // Патрульна поліція : офіц. сайт. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/> (дата звернення: 07.02.2020).

Одержано 09.02.2021

УДК 351.74:[378.6:174](477)

Валентина Василівна КОЧИНА,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8031-4269>;

Ірина Олександрівна ГОГОЛЬ,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9182-7932>

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Соціально-економічний, соціально-культурний та науково-технічний прогрес в Україні, міжнародна практика в різних сферах діяльності, в тому числі і правоохоронній, зумовлює потребу в компетентних фахівцях, що володіють не тільки професійними знаннями, але і високою комунікативною культурою, сприяє успішності здійснення міжкультурних ділових контактів.

Таким чином, на перший план висувається завдання навчання і виховання професійно компетентної, інтелектуальної особистості, здатної до всебічної реалізації свого особистісного і професійного потенціалу у всіх областях діяльності.

У зв'язку з цим серед сучасних вимог до випускника вищої школи особливе місце займають соціальну взаємодію і комунікація. Даний комплекс умінь в роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників визначається як комунікативна компетенція і характеризується як здатність адекватно діяти в різноманітних конкретних мовних ситуаціях, проявляти гнучкість в спілкуванні, здатність до співпраці та подолання конфліктів, вміння "працювати в команді". Так, Л. Коваль стверджує, що метою поглибленого навчання фахово спрямованій іноземній мові у ЗВО є оволодіння цією мовою як засобом комунікації, набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності [1]. Автор підкреслює, що студентам – майбутнім фахівцям – необхідно набутися як професійної компетенції, так і комунікативної іншомовної компетенції, яка вважається сформованою, якщо майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати і розширювати свої знання і досвід. Вважаючи комунікативну компетенцію метою і результатом навчання, не варто забувати, що її досягнення можливе лише за умови сформованості лінгвістичної компетенції, як одного із специфічних аспектів навчання іноземної мови [1].

Саме серії проблемних завдань розвивають уміння читати літературу за фахом, як базового компонента інформаційної діяльності, відкривають можливості використання іноземної мови для розв'язання професійних завдань. Вони забезпечують формування відповідних видів мовленнєвої діяльності, допомагаючи реалізувати основну функцію вивчення іноземної мови – формування у студентів професійної комунікативної компетенції. Враховуючи особливості професійного мислення, творчі завдання дають можливість моделювати реальні ситуації професійної діяльності майбутнього фахівця: у проблемній ситуації студенти розв'язують завдання мовного і професійного характеру [2].

Зміст педагогічного забезпечення практичної спрямованості іншомовної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю, яке визначається як сукупність організаційного, управлінського, технологічного, програмно-методичного, контрольо-оцінного взаємопов'язаних блоків педагогічного процесу, спрямованого на формування і розвиток у курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю знань і навичок іншомовної підготовки як основи комунікативних здібностей, які відповідають сучасним кваліфікаційним вимогам практичної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю.

Структура процесу педагогічного забезпечення практичної спрямованості іншомовної підготовки включає поставлені цілі і завдання, суб'єкт і об'єкт (при суб'єкт-суб'єктних відносинах), закономірності (обумовленість змісту і спрямованості іншомовної підготовки сучасним кваліфікаційним вимогам), протиріччя (між комплексним змістом контролю і оцінки рівня і якості іншомовної підготовки і відсутністю чітких критеріїв і параметрів), принципи, умови і чинники, методи, форми, результати, прямі і зворотні зв'язки між елементами даного процесу.

Обґрунтовані і розкриті шляхи і умови підвищення ефективності педагогічного забезпечення практичної спрямованості іншомовної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю: а) вдосконалення змісту іншомовної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю в контексті практичної спрямованості, педагогічними умовами якого є: розробка і впровадження лінгводидактичного забезпечення чотирьох рівнів володіння іноземною мовою (рівень виживання (Beginer), предпороговий рівень (Elementary), пороговий рівень (Pre-Intermediate), пороговий просунутий рівень (Intermediate); введення комунікативних завдань спілкування відповідно до професійних сферами і темами спілкування; визначення інтенцій і мовних дій, мовних засобів, що виражають загальні і наукові поняття, тематично обумовлену лексику; б) розвиток комунікативних здібностей курсантів та

студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю, педагогічними умовами ефективною реалізації якого є: створення специфічної моделі занять з іноземної підготовки; посилення індивідуалізації та диференціації навчання мови, що враховує як психологічні особливості курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю, так і його індивідуальні можливості; посилення занурення в професійно-орієнтовану діяльність на іноземній мові; в) підготовка професорсько-викладацького складу до реалізації принципу практичної спрямованості іншомовної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю, педагогічними умовами якого є: планування педагогічної діяльності відповідно до академічних потреб курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю в ході іншомовної підготовки та поетапна реалізація цілей навчання усного та письмового спілкування іноземною мовою у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності; співвіднесення рівня іншомовної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю до загальноєвропейських вимог і активне впровадження інтерактивних методів навчання в процес іншомовної підготовки; вдосконалення психолого-педагогічної підготовки, систематичне самовдосконалення професорсько-викладацького складу.

Виходячи з різних рівнів іншомовної підготовки практична спрямованість залежить від професіоналізму викладача, який здійснює процес навчання, від сутності і структури такої спрямованості, а особливо від розвитку комунікативних здібностей особистості.

Здатність викладача використовувати іноземну мову для моделювання та організації навчального процесу повинна бути визначальною. Така здатність передає готовність викладача вирішувати функціональні завдання за допомогою мови, формувати мовну, комунікативну компетенції курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю, розвивати і зберігати мотивацію до навчальної діяльності. Отже, підготовка фахівців полягає у формуванні таких комунікативних умінь, які дали б змогу професійні контакти іноземною мовою в різних сферах і ситуаціях. Під сферою спілкування розуміється сукупність однорідних комунікативних ситуацій, що характеризуються однотипністю мовної стимул-реакції, зв'язками між комунікантами і умовами спілкування [3]

Удосконалення змісту іншомовної підготовки вимагає певного і цілісного науково-психологічного уявлення про сутність навчальної діяльності, психологічному змісті процесу навчання, взаємодії в ньому викладача і курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю різних програм підготовки (бакалавр, магістр) як вторинної мовної особистості з метою її інтеграції в професійно-орієнтовану діяльність. Обґрунтування вимог до формування вторинної мовної особистості відкриває нові можливості реалізації принципу практичної спрямованості іншомовної підготовки.

Сутність і зміст педагогічного забезпечення практичної спрямованості іншомовної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю полягає у визначенні мотиваційного, інформаційного, операційного потенціалу навчальної дисципліни «Іноземна мова». Застосування методів і прийомів практичної спрямованості іншомовної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю різних програм підготовки (бакалавр, магістр) залежить від: цілей, завдань, змісту навчального предмета, навчальних дій.

Висновок. З метою підвищення ефективності педагогічного забезпечення практичної спрямованості іншомовної підготовки курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю потрібно: розглянути можливість внесення практичного компонента до складу професійних компетенцій для курсантів різних спеціальностей і напрямків підготовки та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю; використовувати розроблену програму, яка спрямована на підвищення іншомовної

компетентності курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю; організувати заходи, які сприятимуть розвитку академічної мобільності курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю, на основі розвитку їх комунікативних здібностей; ввести професійно орієнтований тестовий контроль, як показник сформованості комунікативних здібностей; посилити контроль до забезпечення чотирьох рівнів володіння іноземною мовою в освітній процес; вводити комунікативні завдання спілкування відповідно до професійних сфер спілкування; використовувати спеціальні моделі занять, спрямованих на індивідуалізацію та диференціацію навчання; планувати свою педагогічну діяльність відповідно до академічних потреб курсантів та студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю в ході іншомовної підготовки; поетапно реалізовувати цілі навчання усного та письмового спілкування іноземною мовою у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності; підвищувати мотивацію до іншомовного навчання; під час самостійної роботи розвивати особисті комунікативні здібності

Список бібліографічних посилань

1. Коваль Л. М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англійської професійно орієнтованої мовної компетенції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20 (4). С. 318–321.
2. Бородіна Г. І. Комунікативно орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі. *Іноземні мови*. 2005. № 2. С. 28–30.
4. Давиденко Ю. Є. Використання інформаційно-комунікативних технологій для мовної освіти. *Іноземні мови*. 2005. № 3. С. 40–41.

Одержано 04.02.2021

УДК 343.122(477)

Олександра Олександрівна КОЧУРА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-2911>;

Анастасія Володимирівна ДАНИЛЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7721-2955>

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЩОДО ПОТЕРПІЛИХ ЯК ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

На даний час існує розроблений та усталений комплекс прав людини як соціального, політичного, так і культурного характеру. При чому, слід зазначити, що особливе місце в даному механізмі відведено правам людини, пов'язаним із процедурою здійснення кримінального процесу.

За дослідженням, в положення Конституції України 1996 року були вперше включені, в тому числі і до правової системи нашої держави, принципи і норми міжнародного права та міжнародні договори України (ст. 9) [1]. Ця обставина надала можливість

особам, залученим до кримінального процесу, при захисті своїх прав і свобод, безпосередньо посилаються на демократичні норми, прийняті у міжнародному праві. На цій підставі, правоохоронні та судові органи, на теперішній час, можуть безпосередньо застосовувати норми, що містяться у міжнародних договорах ратифікованих Україною в установленому порядку. При цьому, у ст. 19 Закону України від 29 червня 2004 року «Про міжнародні договори України» щодо імплементації положень Конституції України зазначається, що «якщо міжнародним договором України, який набрав чинності у встановленому законом порядку, визначені інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті чинного законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору» [2]. Тому, це правило в повному обсязі поширюється і на сферу дії кримінального процесу, та зокрема на проведення кримінального провадження.

В подальшому, прийняття Верховною Радою України Закону «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. стало не лише моментом, з якого розпочалось перенесення на «українське підґрунтя» європейських цінностей, а й моментом, з якого Україна стала потенційним відповідачем у Європейському Суді з прав людини (далі, Суд). Адже відповідно до положень Конвенції про захист прав та основних свобод людини (далі, Конвенція), будь-яка особа, неурядова організація або група осіб, що вважають себе потерпілими від порушення державою прав, викладених у Конвенції, може подати скаргу до Суду прав людини [3]. На основі Європейської Конвенції нині діє Європейський Суд з прав людини. За допомогою Суду здійснюється контроль виконання вимог Конвенції та їх відповідність з внутрішнім законодавством держави. Тобто, як, слушно зазначає, Т. І. Присяжнюк, у рамках Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини розглядаються серед інших, громадянські права, які зачіпають сферу кримінального і цивільного судочинства та за допомогою яких реалізуються процесуальні гарантії осіб, котрі беруть участь у судовому процесі та у досудовому слідстві [4, с. 34]. Підтримуючі цю думку, Д. В. Сімонович наголошує, що існують деякі критерії розмежування міжнародних та європейських стандартів з прав людини у кримінальному процесі, зокрема: 1) міжнародні стандарти з прав людини, які приймаються Генеральною Асамблеєю ООН або європейські стандарти з прав людини, що приймаються Радою Європи; 2) міжнародні стандарти, як результат пошуку якісно нових організаційних, політичних і правових засобів забезпечення основних прав і свобод людини світовою спільнотою або європейські правові стандарти, що закріплюють та розвивають міжнародні правові стандарти з прав людини [5, с. 403].

В свою чергу, Радою Європи розроблено фундаментальні міжнародні документи, щодо державного захисту учасників кримінального провадження. Так, у 1983 році прийнято Конвенцію про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів [6]; у 1985 – Рекомендації № R (85) 11 щодо стану потерпілого у рамках кримінального права і процесу [7]; у 1987 – Рекомендації № R (87) 21 про надання допомоги жертвам і запобігання віктимізації [8], які охоплюють багато сфер Декларації основних принципів відправлення правосуддя у відношенні жертв злочинів і зловживання владою. Найбільшу увагу у Рекомендаціях приділено жертві кримінального правопорушення, оскільки головне їх спрямування це зміцнення довіри до правосуддя. Зокрема йдеться про необхідність відшкодування завданої потерпілому фізичної, психологічної, матеріальної і соціальної шкоди, а також про заходи, які доцільно вживати задля заохочення жертви до співпраці з правоохоронними органами.

Головним надбанням Рекомендацій щодо стану потерпілого у рамках кримінального права і процесу є розроблення керівних принципів перегляду відповідного національного законодавства та практики. Серед них слід виокремити такі: підвищення професійного рівня працівників поліції, що дозволить їм поводитися з потерпілими,

зокрема неповнолітніми, більш конструктивно (ставитися до них зі співчуттям, надавати необхідну підтримку); інформування поліцією потерпілого, зокрема неповнолітнього, щодо можливості отримання ним сприяння у вирішенні його проблем, практичної та правової допомоги, компенсації як від правопорушників, так і держави, а також щодо результатів поліцейського розслідування; провадження допиту потерпілого, зокрема неповнолітнього, з урахуванням його стану, виявляючи повагу до його прав та гідності; звільнення правопорушника від кримінальної відповідальності тільки за умови вирішення питання щодо надання компенсації потерпілому; інформування судом потерпілого про дату та місце проведення судового розгляду, можливість отримання відшкодування і компенсації під час кримінального процесу, про правову допомогу та способи його повідомлення про результати розгляду справи; закріплення в національному законодавстві положення, відповідно до якого компенсація може бути встановлена у виді кримінальної санкції або заходу, який її замінює, або може бути призначена додатково до кримінальної санкції; підвищення рівня захисту потерпілого, зокрема неповнолітнього, через нерозголошення будь-яких фактів, які стосуються приватного життя чи можуть образити гідність потерпілого (проведення закритого судового засідання; нерозголошення особистої інформації); забезпечення ефективним захистом потерпілого та членів його сім'ї від залякування і можливої помсти з боку особи, яка вчинила злочин (особливо у справах щодо організованої злочинності) [7].

Крім цього, рекомендовано визначити, на які з наявних громадських та приватних організацій доцільно покласти функцію сприяння жертвам злочинів. Таке сприяння передбачає можливість надання термінової допомоги, а саме: фізичного захисту від помсти злочинця; тривалої медичної, психологічної, соціальної та матеріальної допомоги; правової підтримки, спрямованої на запобігання потенційній віктимізації; сприяння під час кримінального провадження [9, с. 28].

Висновок. Таким чином, при дослідженні міжнародних правових актів, зарубіжного та національного законодавства, досвіду та практики правового захисту потерпілого, при проведенні кримінального провадження, можна дійти до висновку, що чинне національне кримінальне процесуальне законодавство не в повному обсязі відповідає міжнародним правовим стандартам і правилам цієї діяльності, та потребує подальшого вдосконалення.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1906-15> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав та основних свобод людини 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр> (дата звернення: 01.02.2021).
5. Присяжнюк Т. І. Система Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини – унікальний інструмент захисту порушених прав. *Право України*. 2001. № 6. С. 32–36.
6. Сімонович Д. В. Розмежування міжнародних та європейських стандартів з прав людини у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 400–410.
7. Европейская Конвенция по возмещению ущерба жертвам насильственных преступлений (ETS № 116) : от 24.11.1983 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_319 (дата звернення: 01.02.2021).
8. Рекомендация R (85) 11 Комитета министров государствам-членам относительно положения потерпевшего в рамках уголовного права и уголовного процесса : от 28.06.1985 // БД

«Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_127 (дата звернення: 01.02.2021).

9. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (87) 21Е про надання допомоги жертвам і запобігання віктимізації : від 17.09.1987. URL: <http://www.coe.int/defaulten.asp285> (дата звернення: 01.02.2021).

10. Трагнюк Р. Принципи і стандарти захисту учасників кримінального судочинства у міжнародних документах. *Право України*. 2002. № 8. С. 26–30.

Одержано 02.02.2021

УДК 378.6(477.54)(091)

Анатолій Іванович КРАВЦОВ,

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва

ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ З НАЦИЗМОМ

Серед народів, які протягом століть боролися за свою незалежність, слід визначити і українців. Відомо, що історична доля українських земель не завжди залежала від самих українців, а, навпаки, від різного роду завойовників. Можна аргументовано стверджувати, що однією з найважливіших і найтрагічніших подій в історії України була боротьба з нацистськими загарбниками у 1941 – 1945 роках. Тому сьогодні, відзначивши 75-річчя Великої Перемоги і пам'ятаючи про 80-річчя початку навали гітлерівської Німеччини та її сателітів на нашу Вітчизну, як ніколи важливо зберегти пам'ять і передати нащадкам правду про героїзм і справжній патріотизм того покоління, яке вистояло і перемогло у боротьбі за свободу і незалежність Батьківщини.

В історичній літературі останніх років стосовно причин початку війни пріоритетно акцентується увага на радянсько – німецьких домовленостях 1939 року як головній передумові розв'язання війни, яка переважно трактується як «німецько-радянська». Але не звертається достатня увага на бездіяльність деяких західноєвропейських держав щодо розповсюдження і навіть підтримки націонал - фашизму в Європі в його спрямуванні проти СРСР у 1920-1940 роках (Італія, Німеччина, Іспанія, Португалія, Фінляндія, Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія), створення антикомінтернівського пакту 1936 року (Німеччина, Італія, Японія), «аншлюсу» Німеччини з Австрією 1938 року, при потуранні Франції і Англії – Мюнхенського розчленування Чехословаччини у 1939 році.

Мало досліджуються і не висвітлюються героїчні сторінки визволення України, її окремих регіонів у науковій, навчальній, художній літературі, публіцистиці, кінематографі, образотворчому, театральному, музичному мистецтві, зокрема, героїчна оборона Одеси, Севастополя, Києва, інших міст, героїчний супротив ворогу радянських партизанів і підпільників, що здійснили вагомий внесок у визволення України. Проте, саме з Україною пов'язані більшість великомасштабних операцій 1941 – 1944 років. На 4500-кілометровому радянсько – німецькому фронті з 50 стратегічних операцій 16 відбувалися на терені України. У роки війни з України до лав Червоної Армії було призвано понад 7 млн. осіб (17% загального населення України), що становило п'яту частину Збройних Сил СРСР. Із них вбито, загинуло в полоні, пропало без вісти, померло в госпіталях у перші повоєнні роки близько 3,5 млн. Загальні ж демографічні втрати України, які включають вбитих у боях, померлих у концтаборах, депортованих, евакуйованих та

емігрантів становили, за деякими даними, 14,5 млн. чол. Під час війни Україна зазнала більше руйнувань, ніж будь-яка інша європейська країна. На руїни були перетворено 720 великих і малих міст та 20 тис. сіл України (близько 250 сіл зазнали долі Хатині), 16,5 тис. промислових підприємств. Як наслідок, тільки безпосередні збитки, завдані господарству республіки, становили 285 млрд. крб. у цінах 1940 року. Ця сума вп'ятеро перевищувала асигнування УРСР на будівництво нових заводів, фабрик, залізниць, електростанцій, шахт, радгоспів, МТС та інших державних підприємств протягом останніх 15 довоєнних років. Загальна ж сума збитків, яких зазнали населення і господарство України, становила 1,5 трлн. крб. – понад 40% національного багатства.

Разом з усією Україною на боротьбу із загарбниками стали викладачі, співробітники і студенти Харківського сільськогосподарського інституту (нині Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва). За архівними матеріалами тільки станом на 1 серпня 1941 року понад 700 осіб пішли на фронт. Чимало викладачів і співробітників інституту увійшли до складу сьомого окремого піхотного винищувального батальйону народного ополчення, одним з керівників якого був завідувач кафедри математики, доцент І.І. Бакулін, який згодом очолив під час окупації все підпілля Харківської області. Підпільна організація, до складу якої входили викладачі і студенти ХСГІ, проводила велику роботу з дезорганізації німецького тилу і політичної пропаганди. І.І. Бакулін був закатований у гестапівській в'язниці. Мужньому патріоту було присвоєно звання Героя Радянського Союзу (посмертно). Також званням Героя Радянського Союзу відзначено бойовий шлях колишнього студента інституту П.Л. Василевського і співробітника закладу Е.Д. Готліба [1, с.89, 93, 94]. На честь героїв, усіх захисників Вітчизни, ветеранів війни і праці у навчальному містечку агроуніверситету споруджено Пам'ятний знак, який є символом пам'яті і патріотизму для студентської молоді.

В історії українського народу героїчні і трагічні події війни виступають справжнім патріотичним надбанням у боротьбі за свободу і незалежність. За своїм глибинним трагізмом і героїкою розкривається самодостатність і самобутність народу, прагнення до незалежності, його епохальне значення у світовому процесі: Україна була однією із співзасновниць ООН у 1945 році та набула всесвітнього визнання ціною мільйонних жертв боротьби з нацизмом. До речі, тільки серед нагороджених у боях за Україну – представники майже 50-ти національностей СРСР та інших держав.

Щорічно, відзначаючи дати героїчних і трагічних подій війни, у суспільстві виникає чимало дискусійних проблем і питань, що викликають суперечки особливо між ветеранами, старшими поколіннями і деякими сучасними дослідниками.

Висновок. Треба завжди пам'ятати, що саме наш народ, воїни з України ціною десятків мільйонів загиблих є переможцями над нацизмом, що має всесвітньо-історичне значення.

Список бібліографічних посилань

1. Історія Харківського національного університету ім. В. В. Докучаєва / О. М. Голікова, А. І. Кравцов, Р. І. Киричок та ін. Харків : ХНАУ, 2011. 544 с.

Одержано 14.02.2021

УДК 343.346.53:629.73(045)

Владислав Геннадійович КУНДЕУС,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2430-5437>

ЧЛЕН ЕКІПАЖУ ПОВІТРЯНОГО СУДНА ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 276-1 КК УКРАЇНИ

Працівники повітряного транспорту, виконуючи свої професійні обов'язки, відіграють безпосередню роль у забезпеченні безпеки функціонування авіаційної транспортної системи України. Їх професійна діяльність обов'язково пов'язана із неухильним дотриманням належного рівня безпеки польотів, від якої залежить не тільки ефективність функціонування повітряного транспорту, але й життя та здоров'я членів екіпажу та пасажирів. Неналежне виконання своїх обов'язків та грубе порушення вимог авіаційної безпеки здатне призвести до катастроф, авіаційних подій, інцидентів, загибелі людей та майнових збитків.

Стаття 276-1 Кримінального кодексу України (далі - КК) встановлює підстави кримінальної відповідальності за здійснення професійної діяльності членом екіпажу або обслуговування повітряного руху диспетчером управління повітряним рухом (диспетчером служби руху) у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин [1]. Питання щодо розкриття змісту поняття «члени екіпажу», потребує поглибленого юридичного аналізу, у тому числі з урахуванням положень міжнародних правових актів, Повітряного кодексу України та законодавства у галузі цивільної авіації.

Чинний Повітряний кодекс України (далі - ПК) встановлює таку категорію авіаційного персоналу як «екіпаж повітряного судна». Так, відповідно до ч. 1 ст. 57 ПК України, екіпаж повітряного судна складається з осіб льотного складу, до якого належать особи льотного екіпажу та екіпажу пасажирського і вантажного салону, які під час польоту постійно виконують такі функції: 1) виконання процедур, передбачених керівництвом з льотної експлуатації повітряного судна; 2) обслуговування устаткування, механізмів та приладів, необхідних для польоту повітряного судна, а також обладнання, встановленого на повітряному судні та необхідного для виконання польотного завдання; 3) забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування [2]. Поняття «екіпаж повітряного судна» визначено у інших документах. Зокрема, відповідно до Правил організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві від 22.12.2006 року екіпаж повітряного судна - авіаційний персонал, який у встановленому порядку виконує обов'язки з керування та обслуговування повітряного судна при здійсненні польотів [3]. Ідентичне визначення екіпажу повітряного судна зазначено у Правилах визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України, від 02.04.2002 року. Правила супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів від 11.06.1996 року, визначає, що екіпаж повітряного судна - особи авіаційного персоналу, яким в установленому порядку доручено виконувати певні обов'язки з керування й обслуговування повітряного судна для здійснення польотів [4].

Авіаційні правила України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» від 05.07.2018 року визначають, що член

екіпажу (crew member) - особа, призначена експлуатантом виконувати обов'язки на борту повітряного судна [5]. Відповідно до п. 4 Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні від 07.12.1998 року до членів екіпажу повітряного судна належать авіаційні фахівці яким видаються свідоцтва або посвідчення: курсант-пілот (літак/вертоліт), приватний пілот (літак/вертоліт); комерційний пілот (літак/вертоліт); транспортний пілот (літак/вертоліт); пілот планеру; пілот вільного аеростату; пілот надлегкого повітряного судна; курсант-штурман; штурман; курсант-бортінженер; бортінженер; бортрадист; борт оператор, бортпровідник, льотчика-спостерігач [6].

У законодавстві в галузі цивільної авіації екіпаж повітряного судна поділяють на осіб льотного екіпажу (льотного складу) та осіб обслуговуючого персоналу (кабінного складу). Відповідно до додатка 1 до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року член льотного екіпажу визначається як особа, на яку покладені «істотні обов'язки по керуванню повітряним судном протягом льотного часу» [7]. Пункт 2 Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України від 02.04.2002 року зазначає, що: «Льотний склад - частина екіпажу повітряного судна, на яку покладено обов'язки, пов'язані з керуванням повітряного судна та його системами впродовж польотного часу» [8]. До цих осіб належать авіаційні фахівці, які мають такі свідоцтва або посвідчення: курсанта-пілота, приватного пілота, комерційного пілота, транспортного пілота, пілота планера, пілота вільного аеростата, пілота надлегкого повітряного судна» .

Розділ 314 «Фахівці, що керують суднами та літальними апаратами і забезпечують судноплавство та польоти» Класифікатора професій ДК 003:2010 включає в себе льотних фахівців (розділ 3143), до яких належать: бортмеханік, борт оператор, бортштурман, командир повітряного судна (літака, вертольота), командир повітряного судна (пілот, льотчик) – інструктор, льотчик-випробувач, штурман-випробувач, пілот (другий пілот), та інші особи [9].

Авіаційні правила України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» визначають, що член кабінного екіпажу (cabin crew member) це - член екіпажу з відповідною кваліфікацією, окрім члена льотного екіпажу або технічного персоналу, призначений експлуатантом для виконання обов'язків, пов'язаних із безпекою пасажирів та польоту під час експлуатації [5]. Пункт 2 Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України від 02.04.2002 року визначає частину екіпажу повітряного судна, на яку покладено обов'язки з обслуговування пасажирів, гарантування безпеки перевезення пасажирів та вантажів, виконання авіаційних робіт на борту повітряного судна впродовж польотного часу як «кабінний склад» [8].

Додатком 6 до Конвенції Міжнародної організації цивільної авіації «Про міжнародну цивільну авіацію» встановлено, що членом обслуговуючого персоналу є член екіпажу, який в інтересах безпеки пасажирів виконує обов'язки, доручені йому експлуатантом або командиром повітряного судна, та не є членом льотного екіпажу повітряного судна. Розділ 511 Класифікатора професій ДК 003:2010 до працівників, що надають послуги в дорозі відносить бортпровідника, інструктора-провідника бортового, старшого бортового провідника служби бортпровідників [9].

Слід зазначити, що відповідно до ст. 62 ПК України для виконання певних функцій, крім функцій екіпажу, за рішенням експлуатанта на борту повітряного судна можуть перебувати спеціалісти, які не входять до складу екіпажу, але забезпечують виконання технологічних процесів перевезення та виконання видів польотів або авіаційних робіт чи технічне обслуговування повітряних суден у позабазових аеропортах.

Висновок. Дослідження нормативних характеристик категорії «екіпаж повітряного судна» показує, що за законодавством в галузі цивільної авіації до екіпажу повітряного

судна слід відносити авіаційний персонал, до якого належать особи льотного екіпажу (командир повітряного судна, штурман, бортінженер та інші особи льотного складу) та екіпажу пасажирського і вантажного салону (бортпровідник, бортоператор, інші особи), які під час польоту у встановленому порядку виконують функції: 1) керування повітряним судном - виконання процедур, передбачених керівництвом з льотної експлуатації повітряного судна; 2) обслуговування повітряного судна - обслуговування устаткування, механізмів та приладів, необхідних для польоту повітряного судна, а також обладнання, встановленого на повітряному судні та необхідного для виконання польотного завдання при здійсненні польотів; 3) забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276-1 КК України, є спеціальний суб'єкт – фізична, осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності: член льотного екіпажу (командир повітряного судна, штурман, бортінженер та інші особи льотного складу), член екіпажу пасажирського і вантажного салону (бортпровідник, бортоператор, інші особи), диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху).

Оскільки ст. 276-1 КК України встановлює кримінальну відповідальність члена екіпажу, особи які не відносяться до складу екіпажу повітряного судна не є суб'єктами цього кримінального правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.02.2021).
2. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 № 3393-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17> (дата звернення: 04.02.2021).
3. Про затвердження Правил організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві : Наказ М-ва транспорту та зв'язку України від 22.12.2006 № 1179 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0286-07> (дата звернення: 04.02.2021).
4. Про затвердження Правил супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів : Наказ Держ. департаменту авіаційного транспорту України та МВС України від 11.06.1996 № 168/397 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0334-96> (дата звернення: 04.02.2021).
5. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» : Наказ Держ. авіаційної служби України від 05.07.2018 № 682 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18> (дата звернення: 04.02.2021).
6. Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні : Наказ М-ва транспорту України від 07.12.1998 № 486 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98> (дата звернення: 04.02.2021).
7. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію : від 07.12.1944 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038 (дата звернення: 04.02.2021).
8. Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України : Наказ М-ва транспорту України від 02.04.2002 № 219 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02> (дата звернення: 04.02.2021).
9. Класифікатор професій. ДК 003:2010 : затв. Наказом Держ. комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.07.2010 № 327 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення: 04.02.2021).

Одержано 05.02.2021

УДК 342.565.2(477)

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9468-0497>

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА

Існування Конституційних Судів у світі нараховує сторічну історію, оскільки перший Конституційний Суд був заснований у Австрії у 1920 році. Стосовно ж України, то цей орган було створено двадцять чотири роки тому 16 жовтня 1996 року [1]. Фактично ж він почав працювати за пів року (своє перше Рішення Конституційний Суд України ухвалив 13 травня 1997 року) [2]. Однак, маємо зауважити, що за термін його існування вже змінювалися конституційні і законодавчі основи його організації і діяльності. Це пояснюється як об'єктивними причинами – стрімкими змінами розвитку суспільства, так і факторами іншого порядку – політичною боротьбою у суспільстві; недостатністю опрацювання і розробки вітчизняною наукою доктрини конституційного судочинства, яка б могла слугувати відправною точкою для законодавця; молодість самого інституту судового конституційного контролю, у мірі набуття яким досвіду виникає необхідність в удосконаленні правових засад його функціонування [3, с. 3].

Конституційний Суд України самостійно і незалежно здійснює конституційний контроль за допомогою конституційного судочинства. Конституція України [4] визнає конституційне судочинство в якості самостійного виду судочинства, за допомогою якого здійснюється судова влада. Конституційне судочинство являє собою врегульовану Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» [5] послідовність взаємопов'язаних процесуальних дій Конституційного Суду та інших учасників конституційного судочинства, спрямованих на вирішення конституційних справ відповідно до повноважень Конституційного Суду з метою збереження та зміцнення конституційності в суспільстві і державі [6, с. 219].

Функціонування спеціального органу конституційної юрисдикції забезпечує конституційність правових актів, є підставою конституційного правопорядку у демократичній, правовій державі. Конституційний Суд повинен сприяти подоланню конфронтаційних тенденцій між різними гілками влади, посиленню захисту прав людини, належному тлумаченню Конституції. Сучасний стан конституційного судочинства залежить від виконання органом конституційної юрисдикції своїх повноважень, а види конституційного судочинства, здійснюваного Конституційним Судом України є похідними від його повноважень [6, с. 220].

Конституційне судочинство доцільно розглядати як процесуальний порядок розгляду правових спорів (конфліктів) Конституційним Судом на підставі встановлених норм конституційного права [6, с. 220].

Маємо зазначити, що основні правила конституційного судочинства регламентуються Конституцією України, конституційним законом «Про Конституційний Суд України» [5]. Водночас, ми не можемо оминати увагою той факт, що неприпустимо, покладаючи на Конституційний Суд відповідні повноваження, не визначити на рівні законодавства основи процедур їх реалізації [3, с. 11].

Виникає питання співвідношення нормативної регламентації і самостійності Конституційного суду у регулюванні своєї внутрішньої діяльності за допомогою Регламенту [3, с. 11].

Жорстка законодавча регламентація процесу в звичайних судах зрозуміла. Вона забезпечує можливість контролю вищестоячими судовими інстанціями за рішенням судів першої інстанції. Своєрідність Конституційного Суду, характер розглянутих ним справ, часом унікальних за своїм змістом, остаточність прийнятих ним рішень, неможливість передбачити усі ситуації, що можуть виникнути під час конституційного судочинства, об'єктивно зумовлюють той факт, що процедура, питання внутрішньої діяльності Конституційного Суду не мають детально регламентуватися на законодавчому рівні, жорстко зв'язувати Конституційний Суд. Він повинен мати право, спираючись на практику, самостійно визначати правила власної внутрішньої діяльності [3, с. 11].

Безпосередня робота Конституційного Суду України визначається його Регламентом [7]. Юридична природа Регламенту обумовлюється тим, що він приймається не законодавцем, а самим Конституційним Судом в силу делегованих йому законодавством повноважень. Регламент приймається на основі Конституції, закону про Конституційний Суд, покликаний конкретизувати, розвивати, доповнювати норми означеного закону про конституційне судочинство, про організацію роботи Конституційного Суду і його апарату, обмежений предметом регулювання, визначений Законом, стосується лише питань внутрішньої діяльності Конституційного Суду [3, с. 12].

Регламент Конституційного Суду є таким нормативно-правовим актом, приписи якого обов'язкові для всіх учасників процесу – сторін, їх представників, свідків, експертів, перекладачів, всіх учасників або присутніх на засіданнях Конституційного Суду, для всіх підрозділів і співробітників його апарату. Регламентом мають керуватися, природно, і судді Конституційного Суду [3, с. 12].

Формування і розвиток на основі Конституції і законодавства регламентних норм відбувається у повсякденній практиці конституційного судочинства, її узагальнення, критичної оцінки [3, с. 12].

Практика конституційного судочинства, яка перебуває у русі і постійно збагачується, обумовлює потребу в уточненні, суттєвому доповненні Регламенту, щоб забезпечити ефективну організацію діяльності Конституційного Суду, здійснення ним своїх повноважень [3, с. 12].

Висновки. Підбиваючи підсумки розгляду особливостей конституційного судочинства, маємо зазначити, що завдяки функціонуванню спеціального органу конституційної юрисдикції забезпечується дотримання конституційності нормативно-правових актів у державі, що сприяє подоланню конфронтаційних тенденцій між різними гілками влади, посиленню захисту прав людини, належному тлумаченню Конституції.

З метою належного виконання покладених на Конституційний Суд завдань, питання внутрішньої його діяльності не мають детально регламентуватися на законодавчому рівні, жорстко зв'язувати Конституційний Суд. Він повинен мати право, спираючись на практику, самостійно визначати правила власної внутрішньої діяльності.

Практика конституційного судочинства постійно перебуває у русі, постійно збагачується. Саме ці обставини обумовлюють потребу у постійному вдосконаленні, уточненні, істотному доповненні Регламенту з метою забезпечення найбільш ефективної організації роботи Конституційного Суду.

Список бібліографічних посилань

1. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр> (дата звернення: 02.02.2021). Втратив чинність.
2. Інформаційна довідка про Конституційний Суд України // Конституційний Суд України : офіц. сайт. URL: <http://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyynu-sud-ukrayiny-2> (дата звернення: 02.02.2021).
3. Лазарев Л. В. Конституционно-правовые основы организации и деятельности Конституционного Суда. *Государство и право*. 1996. № 6. С. 3–12.

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 02.02.2021).
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 02.02.2021).
6. Григор'єв В. А. Конституційне судочинство як спосіб конституційного контролю: історична ретроспектива європейської моделі конституційної юстиції в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2011. Вип. 43. С. 218-226.
7. Про Регламент Конституційного Суду України : Постанова Конституційного Суду України від 22.02.2018 № 1-пс/2018 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18> (дата звернення: 02.02.2021).

Одержано 04.02.2021

УДК 340(477)

Ярослав Григорович ЛИЗОГУБ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9824-0798>

ЩОДО ЗМІСТУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Засади антикорупційної політики в Україні є чітко визначеними в Додатку до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 грудня 2009 року № 1688-р. Вони складаються з низки окремих блоків питань, що мають наступний вигляд: Загальна частина; Мета реалізації антикорупційної політики; Принципи антикорупційної політики; Основні завдання антикорупційної політики та шляхи їх виконання; Державний та громадський контроль за реалізацією антикорупційної політики.

З огляду на зазначене, антикорупційною політикою визначено комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, спрямованих на створення системи запобігання та протидії корупції і усунення причин її виникнення. При цьому її метою є зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян та суспільства від її негативних наслідків.

Антикорупційна політика в Україні будується на низці певних принципів як-от: верховенства права і закону; пріоритету прав і свобод людини та громадянина; рівності всіх перед законом; відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; ефективної взаємодії законодавчої, виконавчої і судової гілок влади та держави з громадськістю; невідворотності відповідальності за здійснення корупційного правопорушення; дотримання єдиної державної політики у сфері запобігання та протидії корупції; співпраці з іноземними державами та міжнародними організаціями, зокрема з Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO); цільового бюджетного фінансування діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з виконання завдань антикорупційної політики; доступності до інформації про вчинені корупційні правопорушення, корупціогенні чинники та здійснені заходи щодо запобігання та протидії корупції.

Ключовим завданням антикорупційної політики є удосконалення національного законодавства. Його модернізація, як передбачається засадами, можлива завдяки низці визначених для цього шляхів. Основними з яких можна вважати наступні:

1. Гармонізацію законодавства України з чинними правовими актами Європейського Союзу.
2. Проведення аналізу вітчизняного законодавства з метою виявлення недоліків, які сприяють вчиненню корупційних правопорушень, та підготовка пропозицій щодо його вдосконалення.
3. Розроблення та прийняття закону про нормативно-правові акти.
4. Проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів.
5. Упровадження правового механізму недопущення підкупу осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, а також громадян під час проведення референдумів і виборів;
6. Підвищення рівня правової свідомості населення.
7. Утвердження в суспільстві нетерпимості до корупційних правопорушень.

Будучи частиною державної політики України, антикорупційна політика є неможливою без відповідного типу контролю за її здійсненням. Урядом України такий контроль покладено на державу та громадськість. З боку держави він забезпечується Кабінетом Міністрів України, спеціально уповноваженим органом (особою) з питань антикорупційної політики в межах їх повноважень, визначених Конституцією та законами України, нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України. Що ж до громадського контролю, то його здійснюють суб'єкти, утворені на громадських засадах у порядку, визначеному законодавством.

При цьому здійснення контролю (як державного, так і громадського) повинно відбуватись із дотриманням наступних принципів: неухильного додержання вимог Конституції та законів України; взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, та їх відповідальність за реалізацію антикорупційної політики; прозорості використання коштів, передбачених для реалізації антикорупційної політики; ефективності використання фінансових та матеріальних ресурсів під час реалізації антикорупційної політики; доступності інформації про діяльність суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, що не становить державну таємницю; відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за своєчасність, повноту і достовірність інформації, що надається юридичним та фізичним особам, або приховування такої інформації та неналежне реагування на звернення зазначених осіб.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що антикорупційна політика України – це фактично не тільки належним чином розроблена і запроваджена ефективна вітчизняна стратегія реалізації певних заходів щодо запобігання та подолання проявів корупції в країні, але й нормативно визначена та закріплена система послідовних кроків, спрямована на досягнення Україною своїх прагнень у наближенні її правової системи до кращих європейських і світових стандартів.

Одержано 04.02.2021

УДК 343.35:343.85

Ігор Альбертович ЛОГВИНЕНКО,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1505-4418>;

Євгенія Сергіївна ЛОГВИНЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7687-843X>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ВЛАДИ

Однією з найгостріших проблем сучасності є корупція. Це негативне явище є реальною загрозою подальшого розвитку світового співтовариства. Корупція нівелює принцип верховенства права та принцип верховенства закону, руйнує основи демократичних інститутів, державного управління, міжнародного правопорядку, дестабілізує національні економіки, що, як наслідок, призводить до зниження якості життя, порушення громадянських та політичних прав. Сьогодні в світі є чітке розуміння масштабів та загроз корупції. В прийнятій 31 жовтня 2003 року Генеральною Асамблеєю ООН «Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» зазначається, що «корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільства й економіки всіх країн, що зумовлює винятково важливе значення міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею». А тому протидіяти цьому негативному явищу – це обов'язок усіх без винятку держав. Ефективна боротьба проти корупції можлива лише за умов тісної співпраці країн, «за підтримки й участі окремих осіб і груп, які не належать до державного сектора, таких як громадянське суспільство, неурядові організації та організації, що функціонують на базі громад» [1].

Сприйняття міжнародним співтовариством корупції як глобальної проблеми сучасності призвело до вироблення спільних правових механізмів до її вирішення. Традиційно початком міжнародної компанії проти корупції вважають прийняття в США Закону про корупційну діяльність за кордоном (1977 р.). Законом заборонялись будь-які корупційні угоди за кордоном громадянами Сполучених Штатів та представниками американських компаній. Водилося поняття «іноземна посадова особа», під яким розумілися працівники або ж службовці закордонних органів влади, а також співробітники громадських міжнародних організацій [2, С. 25; 3, С. 33-34]. З прийняттям даного закону розпочинається міжнародна антикорупційна компанія. Вперше в історії не лише констатувалася наявність транснаціональної корупції, а й передбачалися покарання за участь у міжнародних корупційних угодах. Законом закладалися основи міжнародного співробітництва в боротьбі проти корупції, адже звинувачення в цьому злочині посадових осіб інших держав з боку представників американських компаній, передбачало проведення розслідування та встановлення вини чи невинуватості конкретних посадових осіб [2, С. 26].

В 70-80-х роках ХХ ст. ефективного міжнародного співробітництва у боротьбі проти корупції в органах влади зорганізувати не вдалося. Соціалістичні країни не підтримували зусилля інших, так зв. «капіталістичних держав», з політичних причин. В країнах соціалістичного блоку корупція розглядалася як явище суто капіталістичне чи

імперіалістичне, яке не притаманне соціалістичному суспільству. Всі ініціативи США у цій сфері розцінювалися як спроби американців впливати на уряди інших держав, встановлювати над ними свій контроль. Разом з тим, Сполучені Штати Америки посилювали вплив на міжнародний антикорупційний рух: підтримували діяльність міжнародних організацій, що протидіяли корупції; висували антикорупційні ініціативи; своїми діями створювали стандарт антикорупційної поведінки держави.

На початку 90-х рр. XX ст. антикорупційна боротьба набуває глобального характеру. Розвал СРСР, соціалістичного блоку, демократизація політичних режимів – все це призвело до створення сприятливих умов для об'єднання міжнародної спільноти справі протидії корупції, зокрема, в органах влади. До того ж, активна позиція громадянського суспільства розвинених західноєвропейських країн також стала вагомим фактором, що позитивно впливав на консолідацію зусиль міжнародного співтовариства та ефективність боротьби з корупцією в органах влади. Починається активна робота щодо підготовки міжнародних антикорупційних документів. Так, 29 березня 1996 року Організацією американських держав було прийнято Міжамериканську конвенцію про боротьбу з корупцією, 26 травня 1997 року Радою Європейського Союзу – Конвенцію про боротьбу з корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав - членів Європейського Союзу, 21 листопада 1997 року Організацією економічного співробітництва та розвитку – Конвенцію про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних угодах, 27 січня 1999 року Комітетом міністрів Ради Європи – Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, 4 листопада 1999 року Комітетом міністрів Ради Європи – Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, 12 липня 2003 року главами держав і урядів Африканського союзу – Конвенцію Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею тощо [1; 3, С. 35-37]. Отже, на зламі XX-XXI століть більшість економічно розвинених країн не лише визнавали небезпеку корупції в органах влади, а й підтримували ідею об'єднання зусиль у боротьбі проти неї. Важливе значення мало набуття чинності 29 вересня 2003 року Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [4]. Значним кроком у справі протидії корупції, було введення низки понять - «організована злочинна група», «серйозний злочин», «структурно оформлена група», «доходи від злочину» та ін., а також кримінальної відповідальності за них. Стаття 8 має вагомий політичний зміст – на міжнародному рівні корупція розцінювалась як кримінальний злочин [1]. Таким чином, криміналізація корупції стала важливою складовою глобальної антикорупційної компанії.

Зважаючи на достатньо велику кількість прийнятих антикорупційних документів і резолюцій ООН, а також документів регіональних, виникла нагальна потреба в створенні узагальнюючого єдиного документа, яким і стала прийнята 31 жовтня 2003 року Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, що була ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року і набрала чинності 1 січня 2010 року. В У Конвенції проти корупції, вперше на такому високому рівні, обґрунтовувалась необхідність міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції та боротьби з нею, а також прописувались конкретні заходи щодо втілення її положень у життя [1].

Конвенція ООН проти корупції складається з 71 статі, що поділені на VIII глав. Корупція визнана однією з головних загроз стабільності і безпеки суспільства. Конвенцією передбачаються загальні заходи протидії корупції, серед яких превентивні щодо попередження негативних проявів, міжнародного співробітництва, заходи щодо повернення активів, технічної допомоги, обміну інформацією тощо, а також механізм їх реалізації [1].

У листопаді 2009 року на третій сесії Конференції держав-учасників Конвенції ООН проти корупції (Катар) було прийнято резолюцію, якою передбачався механізм

моніторингу виконання положень документа, складання звіту, висновків та порядку їх оприлюднення. Встановлювались конкретні терміни оцінки положень Конвенції. Процес моніторингу було поділено на два п'ятирічних цикли. Перший – 2010-2015 рр. передбачав аналіз реалізації Конвенції з питань криміналізації корупції, правозастосування та міжнародного співробітництва; другий – 2015-2020 рр. – запобіжних заходів та заходів щодо повернення активів. Зі збільшенням числа держав-учасниць гостро постала проблема технічної допомоги, обміну інформацією, надання відповідних рекомендацій стосовно проведення необхідних реформ країнам, що розвиваються. Врешті, пошук і визначення оптимальних шляхів вирішення цих та інших питань відбувається на конференціях держав-учасниць Конвенції ООН [3, С. 44-45].

Як висновок, маємо зазначити, що Конвенція ООН проти корупції є надзвичайно важливою у боротьбі проти транснаціональної корупції, оскільки вона створює єдину міждержавну правову антикорупційну основу, яка дозволяє формувати глобальну стратегію та розробляти міжнародно-правові й оптимізувати національні механізми протидії корупції. Проте суттєвою перешкодою у боротьбі з корупцією в органах влади є неповна реалізація положень міжнародних документів. Проблема імплементації антикорупційних положень міжнародних договорів пов'язана не тільки з економічними і соціально-культурними передумовами, а, насамперед, з політичною волею лідерів країни, яка необхідна для проведення ефективної антикорупційної компанії, створення нетерпимих умов для корупції в органах влади.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 28.01.2021).
2. Кремьянская Е. Организация борьбы с коррупцией в зарубежных странах: опыт США и Великобритании. *Право и управление. XXI век.* 2013. № 3 (28). С. 24–31.
3. Суханов В. А. Международное сотрудничество в борьбе с коррупцией в органах власти : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.04. М., 2014. 186 с.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : від 15.11.2000 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 28.01.2021).

Одержано 29.01.2021

УДК 343.98

Світлана Миколаївна ЛОЗОВА,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3348-3331>;

Іванна Іванівна СВИНОУС,

студентка 3 курсу групи Ф-6-ПЗдср-18-3

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ПОРІВНЯННЯ У ЖИВИХ ОСІБ

Ефективність розслідування злочинів нерозривно пов'язана з науково-технічним прогресом. Відкриття в різних областях науки і техніки дозволяють розробляти принципово

нові технології дослідження слідів злочинів, що переводить процес розслідування на більш високий інформаційний рівень. Сучасні інноваційні технології дають можливість виявляти, збирати і досліджувати сліди злочинної діяльності, які раніше вважалися непридатними для цілей розслідування. Особливо значуще досягнення в дослідженні біологічних слідів людини пов'язано з відкриттями в галузі молекулярної генетики. Розробка ефективних методів ДНК-аналізу і розшифровка генетичного коду людини дозволяє здійснювати ідентифікацію за мікрослідами тканини людини, а також її виділеннями. За останні роки судова молекулярно-генетична експертиза отримала поширення в науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах МВС України при проведенні ідентифікаційних досліджень біологічних слідів людини, виявлених на місцях подій, а також трупів невстановлених осіб, що обумовлено вдосконаленням технологій ДНК-аналізу. Саме подальший розвиток методів і методик ДНК-аналізу дозволяє ідентифікувати невідомих осіб по їх останкам. Для їх подальшої ідентифікації, шляхом проведення молекулярно-генетичної експертизи, потрібно відібрати біологічні зразки порівняння у живих осіб.

Біологічні зразки у потерпілого, підозрюваного відбираються за правилами щодо освідування особи згідно ст. 241 КПК України [1]. Відібрання біологічних зразків в особі проводиться на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря. Перед початком відібрання біологічних зразків особі пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно надати біологічні зразки [2, с. 60].

Відібрання зразків крові. Зразки крові беруться в присутності слідчого судово-медичним експертом в лабораторії чи іншим лікарем у процедурному відділенні поліклініки. В останньому випадку про взяття крові складається протокол, який підписує лікар, медсестра, слідчий і особа, в якій взята кров [3, с. 28]. Кров беруть із пальця або вени ліктьового згину у кількості 3-5 мл. У випадку якщо строк транспортування крові у лабораторію не перевищує 2-3 доби (у прохолодну пору року), вона надсилається у рідкому вигляді у чистому флаконі або пробірці, щільно закупорена пробкою й опечатана. На конверті (чи іншій упаковці) повинні поставити підписи всі особи, що були присутні під час отримання зразків крові для експертизи. Це буде забезпечувати безсумнівність походження цих зразків [3, с. 29]. Оскільки відбирання зразків крові є більш травматичним і складним, з точки зору організації, методом, то частіше використовується відбирання зразків слини або букального епітелію. Вказаний відбір проводять за допомогою стерильних зонд-тампонів або ватних паличок [2, с. 61].

Відібрання зразків слини. Особа, у якій відбирають зразки, повинна прополоскати рот кип'яченою водою. Потім пінцетом або рукою у гумовій рукавичці під язик обстежуваної особи закладається чистий марлевий тампон, через декілька хвилин його виймають, висушують і окремо від контрольного (чистого) тампона упаковують в паперовий конверт. Наступний спосіб відбору зразків слини: у чисту пробірку після ополіскування порожнини рота забирають від 2-3 мл до 10 мл слини. Після цього вміст пробірки виливають на складену в кілька шарів марлю й висушують при кімнатній температурі. Найкраще відбирати зразки слини безпосередньо у судово-медичній, судово-біологічній лабораторіях або в умовах процедурного кабінету медичного закладу [3, с. 33]. Перед відбиранням зразків букального епітелію особі потрібно здійснити наступні дії: за годину до відбирання зразків утриматися від паління, прийому їжі та прийому будь-яких напоїв; перед самим відбиранням зразків декілька разів прополоскати ротову порожнину чистою водою, не використовуючи при цьому зубну пасту чи будь-які інші засоби гігієни для порожнини рота; якщо особа (наприклад, дитина) не може самостійно прополоскати ротову порожнину, дати їй попити води. Якщо вона не п'є воду, відбір зразків у дитини здійснюється не раніше, ніж через дві години після годування груддю

або через одну годину після годування дитячими сумішами. Особа, в якій відбираються зразки, а у дітей один із батьків, поміщає щіточку чи стерильну ватну паличку у ротову порожнину і проводить нею щонайменше 10 разів по внутрішній поверхні правої та лівої щоки [4].

Відібрання зразків волосся. Для вилучення зразків волосся пропонується обережно зрізати ножицями (щодо живих осіб) із передньої, середньої або бокової частин голови (лобної, тім'яної, потиличної, правої чи лівої скроневих ділянок). За потреби беруть в такий же спосіб волосся із бороди, вусів, бакенбардів, брів, лобка чи інше. Зразки волосся у кількості 15-20 штук із кожної ділянки збирають у окремі пакети або пробірки й супроводжують написом, стосовно того, що міститься в пакеті, звідки взято волосся, ким й коли. [3, с. 36]. При відібранні біологічних зразків для порівняння важливим є забезпечення безсумнівності походження зразків та не допущення їх контамінації.

Висновок.

Слід зауважити, що для призначення молекулярно-генетичної експертизи у живих осіб можуть відбиратись в якості біологічних зразків: кров, волосся, букальний епітелій. За необхідності дана процедура може здійснюватися за участю судово-медичного експерта або лікаря. Оскільки відбирання зразків крові є більш травматичним і складним, з точки зору організації, методом, то частіше використовується відбирання зразків слини або букального епітелію. Вказаний відбір проводять за допомогою стерильних зонд-тампонів або ватних паличок.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Степанюк Р. Л., Перлін С. І., Кікінчук В. В. Криміналістичне дослідження ДНК: технології та можливості : навч. посіб. Харків : ФОП Панов А. М., 2019. 144 с.
3. Фурман Я. В., Юсупов В. В., Котляренко Л. Т., Дмитрук Р. С. Особливості збирання у судовому провадженні біологічних слідів людини : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 44 с.
4. Методичні рекомендації з організації відбору зразків біологічного походження в близьких осіб, зниклих безвісті та призначення молекулярно-генетичної експертизи, проведення заходів з розшуку зазначених громадян та реагування за фактами зникнення безвісті людей у районах проведення антитерористичної операції / Держ. наук.-дослід. експерт.-криміналіст. центр МВС України. Київ, 2016. 15 с. ew

Одержано 08.02.2021

УДК 347.156

Вікторія Сергіївна МАКАРЕНКО,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри поліцейської діяльності

та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3310-0684>

ПРАВОВІ МОДЕЛІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: ПОЗИТИВНИЙ ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Домашнє насильство було і залишається однією з найбільш поширених проблем суспільства. Сучасна ж епідеміологічна обстановка сприяла загостренню і так критичної ситуації. Наприклад, за даними Міністерства соціальної політики України за 2019 рік «зафіксовано понад 130 тис звернень громадян з приводу домашнього насильства, що на 15 % більше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, з них 88 % - від жінок, 10 % - від чоловіків. Від дітей надійшло 1055 звернень» [1]. У 2020 ж році лише за перші шість місяців до поліції «надійшло понад 101 тисячі повідомлень про домашнє насильство. Це на 40% більше, в порівнянні з 2019 роком» [2]. Саме тому вважаємо за доцільне дослідити моделі запобігання домашньому насильству, що ефективно діють в зарубіжних країнах, як можливі зразки для врахування на теренах України.

В Канаді, наприклад, діє цікава державна ініціатива. Стратегія здорових відносин серед молоді Альберти (АНҀР) була розроблена з метою популяризації профілактики домашнього насильства та насильства з боку сексуального партнера серед молоді. АНҀР входить до складу Shift: проекту з припинення домашнього насильства, заснованого в 2010 році, що базується на факультеті соціальної роботи в Університеті Калгарі (Альберта, Канада). Основна мета Shift - розробити і підтримати реалізацію науково обҀрунтованих стратегій первинної профілактики в партнерстві з дослідниками, урядом, громадськістю та некомерційними організаціями. АНҀР, запущений в 2012 році, є однією зі знакових ініціатив Shift. АНҀР обходиться приблизно в 300 000 доларів на рік і в основному фінансується провінційним міністерством і приватними донорами. Така ініціатива сприяла реалізації в масштабах всієї провінції трьох програм, заснованих на фактичних даних / фактах, які зосереджені на розвитку навичок і можливостей, необхідних для здорових молодіжних відносин. За допомогою цих програм АНҀР охопив понад 62 000 учнів 7-9 класів, 900 вчителів, 850 батьків і 1300 дорослих, які працюють з молоддю по всій провінції. Крім цих трьох програм, АНҀР також працює з більш великими системами (наприклад, політиками, місцевими спонсорами, вищими навчальними закладами) для просування практики первинної профілактики [3]. Дана програма сприяла розвитку культури практики запобігання насильству з боку інтимного партнера, підвищуючи готовність спонсорів і керівників державної системи, громадських організацій і практиків підтримувати здорові відносини в сім'ї.

Автори дослідження «Interpersonal Violence Prevention. A Review of the Evidence and Emerging Lessons» Світового банку Аліс Віллман та Мегумі Макісака пропонують 2 підходи до протидії насильству: секторальний та мультисекторальний.

Секторальний полягає в окремих ініціативах в різних напрямках, що не пов'язані один з одним. Вони, як правило, мають на меті вплив на свідомість громадян і проводяться в таких сферах:

– Кримінальне правосуддя: 1) робота поліції; 2) забезпечення дотримання місцевих підзаконних актів; 3) альтернативне вирішення спорів; 4) приватна безпека.

- Громадська охорона здоров'я: 1) виявлення та підтримка жертв; 2) програми лікування та лікування наркозалежності.
- Розвиток дітей молодшого віку: 1) відвідування на дому і освітні програми для батьків; 2) програми дошкільної освіти.
- Освіта: 1) нульова толерантність і втручання поліції в школі; 2) життєві навички і медіація у школі; 3) зміна підходу до прийому в школу і скорочення відсіву; 4) пост-шкільні програми.
- Місцеве будівництво: 1) теорія «розбитих вікон»; 2) попередження злочинності за допомогою екологічного дизайну (інший підхід, орієнтований на зменшення можливостей злочинності та насильства через фізичні зміни навколишнього середовища); 3) залучення громади до управління містом.
- Гендер: 1) інформування в школі; 2) залучення/інформування на рівні громади; 3) залучення/інформування в ЗМІ [4].

Багатосекторальні / мультисекторальні заходи по скороченню насильства – це ті, що охоплюють декілька секторів, описаних вище, за участю кількох секторів, а часто і декількох рівнів державного управління. Наведемо декілька прикладів.

Безпека громади – це один з мультисекторальних підходів, який включає в себе налагодження партнерських відносин між поліцією, урядом і громадами для зменшення насильства і зміцнення державних інститутів. Сюди можна включити роз'яснювальну роботу поліції і органів юстиції з метою виявлення причин злочинності або допомоги в соціальній реінтеграції злочинців після відбуття терміну тюремного ув'язнення. Сюди також можна включати роботу поліції з громадою, коли члени територіальної громади регулярно зустрічаються з поліцією для обговорення проблем, що впливають на спільноту, і вирішити, як їх вирішувати. Така ініціатива виявився досить ефективною в Кенії для поліпшення відносин між поліцією і громадськістю і досягнення консенсусу щодо того, як вирішувати проблему насильства.

У країнах із середнім рівнем доходу існує кілька успішних багатосекторальних програм. Місто Богота в Колумбії стало зразком скорочення злочинності і насильства в міському середовищі в Латинській Америці. Протягом 1980-х і початку 1990-х років Богота переживала неухильне зростання злочинності та насильства, а у громадян зростало почуття незахищеності. Високий рівень злочинності і насильства, а також почуття незахищеності громадян найчастіше були результатом культури насильства, високого рівня насильства в сім'ї, великого споживання алкоголю, легкого доступу до вогнепальної зброї, безкарності, відсутність інституційного довіри до правосуддя і поліції [4]. Державою було введено в дію мультисекторальний підхід внаслідок якого відбулись реформи у таких сферах: контроль факторів ризику (вогнепальна зброя і алкоголь), реформа поліції, взаємодія поліції з громадами, ділянки сімейної поліції², програма вільного доступу до правосуддя, програма оновлення міст, програма працевлаштування, громадянські кампанії.

Отже, на нашу думку, найбільш доцільним є застосування державних програм, що зачіпають одночасно різні сфери життя суспільства, оскільки саме комплексний одночасний вплив з однією метою показує найкращі результати і найліпше «вбудовується» у повсякденне життя людей, що, відповідно, тягне за собою найбільш ефективне досягнення поставленої мети проектів в довгостроковій перспективі. Вплив одиничних

² Сімейні поліцейські дільниці були створені для того, щоб сім'ї були поінформовані про нормальність існування конфліктів, запобігання домашнього насильства та проблеми жорстокого поводження з дітьми. В них працювала команда спеціалістів, що складається з юриста, психолога, лікаря і соціального працівника, надаючи комплексні послуги сім'ї.

втручань значно важче виокремити, відповідно, тяжко говорити і про їх результати. Для нас цікавим є проект «Стратегія здорових відносин серед молоді Альберти (АНҀR)», досвід якого видається можливим запровадити на території України з метою інформування молоді, про те, що таке здорові відносини і як їх можна реально досягти.

Список бібліографічних посилань

1. Кожна 5 жінка в Україні стикається з тією чи іншою формою насильства, – Юлія Соколовська // Міністерство соціальної політики України : офіц. сайт. 20.02.2020. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18311.html> (дата звернення: 01.02.2021).
2. В Україні зростає кількість повідомлень про домашнє насильство – МВС // Слово і Діло : сайт. 07.08.2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/08/07/novyna/suspilstvo/ukrayini-zrosla-kilkist-povidomlen-pro-domashnye-nasylstvo-mvs> (дата звернення: 02.02.2021).
3. Exner-Cortens D., Wells L., Lee L., Spiric L. Building a Culture of Intimate Partner Violence Prevention in Alberta, Canada Through the Promotion of Healthy Youth Relationships. *Prevention Sci.* 2021. Vol. 22. Pp. 40–49. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11121-019-01011-7>.
4. Willman A., Makisaka M. Interpersonal Violence Prevention: A Review of the Evidence and Emerging Lessons // World Bank Group : сайт. 2011. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9142> (дата звернення: 01.02.2021).

Одержано 02.02.2021

УДК 343.431:[378.6:351.74](477.54)

Тетяна Миколаївна МАЛИНОВСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7713-7617>

РОЗРОБКА У ХНУВС НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ «ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Серед негативних явищ у сфері захисту конституційних прав і свобод громадян України останнім часом привертають на себе увагу проблеми, що пов'язані із забезпеченням особистої недоторканності, волі, честі та гідності людини. Особливе занепокоєння викликає не лише той факт, що в Україні протягом досить тривалого часу спостерігається стійка тенденція до існування доволі високого рівня корисливо-насильницької та агресивної злочинності, але й до значного поширення порівняно нових видів злочинних проявів, транснаціоналізації та глобалізації міжнародної злочинності. Одним з таких злочинів є торгівля людьми.

Торгівля людьми – це кримінальна індустрія, яка нині займає третє місце за розмахом і швидкістю зростання. Саме тому Україна стала третьою державою Європи (поряд з Бельгією і Німеччиною), яка на законодавчому рівні визнала торгівлю людьми тяжким злочином.

Початок нормативно-правового закріплення протидії торгівлі людьми в Україні було закладено в 1998 р., коли на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» від 24.03.1998 р. до Кримінального кодексу України 1960 р. була включена стаття 124¹. Відповідно до цієї статті

торгівлею людьми визнавалося відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи незаконним переміщенням за згодою чи без згоди особи через державний кордон України або без такого для подальшого продажу або іншої оплатної передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання в збройних конфліктах, експлуатації її праці[1].

Виходячи зі змісту вищезазначеної статті, слід зауважити, що факт продажу людини не входив до об'єктивної сторони злочину, тому що відповідальність наставала не за купівлю-продаж людини, а за фактичне заволодіння людиною. Зауважимо, що ця стаття хоча і не була досконалою, проте на той час відіграла значну роль у протидії торгівлі людьми [2, с.89].

У 1999 році було створено Координаційну раду по боротьбі з торгівлею людьми, жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Наступним, надзвичайно важливим кроком у врегулюванні протидії торгівлі людьми стало створення у 2000 році в структурі Департаменту карного розшуку МВС України та в обласних управліннях внутрішніх справ спеціалізованих підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. У 2002 року Кабінетом Міністрів України затверджено «Комплексну програму протидії торгівлі людьми на 2002-2005 роки», а також створено міжвідомчу координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми, яка сьогодні є постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України.

У 2001 року набрав чинності новий Кримінальний кодекс України до якого увійшла окрема стаття, що передбачала відповідальність за торгівлю людьми – ст.149 («Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини»). Кримінальна відповідальність передбачалася за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини. Такі дії кваліфікувалися злочинними за наявності обов'язкового перетину державного кордону України. На сьогоднішній день діє змінена 12 січня 2006 року редакція статті 149 Кримінального кодексу України, якою передбачено кримінальну відповідальність за дії, що кваліфікуються, як торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди щодо людини всередині держави, без обов'язковості перетину кордону [3].

4 лютого 2004 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН протидії транснаціональної організованої злочинності, а також Протокол про запобігання та боротьбу з торгівлею людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї. З метою приведення національного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів у сфері протидії торгівлі людьми провідними вченими Харківського національного університету внутрішніх справ, а саме О. М. Бандуркою, К. Б. Левченко, О. Н. Ярмишем було ініційовано розробку законопроекту та прийняття змін до Кримінального кодексу України, щодо посилення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми.

Крім того, народним депутатом IV скликання О. М. Бандуркою був поданий на розгляд Верховної Ради України Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за торгівлю людьми, втягнення у заняття проституцією та сутенерство» від 29.04.2005 № 4179-д. Запропоновані зміни послугували у подальшому запровадженню реального механізму боротьби з новими формами злочинності, що відкривало нові можливості як для внутрішньодержавного так і міжнародного співробітництва у боротьбі з організованими злочинними групами та посилювало ефективність такої співпраці при викритті та розслідуванні означених злочинів.

Також слід відмітити, що протидія та профілактика цього явища потребувала консолідації зусиль як законодавців, правоохоронних органів, громадських організацій, так і науково-педагогічного потенціалу. Одним з таких кроків, було проведення на базі

Харківського національного університету внутрішніх справ конференцій, семінарів, тренінгів, круглих столів, яке започатковано О.М. Бандуркою і сьогодні продовжує успішно розвиватися під керівництвом ректора В.В. Сокурєнка. Так на постійній основі професорсько-викладацьким складом за підтримкою ОБСЄ проводяться навчальні квести для курсантів з розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, на базі університету облаштовані сучасним комп'ютерним та мультимедійним обладнанням тренінгові кімнати з протидії злочинам у сфері торгівлі людьми, що вчиняються з використанням інформаційних технологій.

Науково-педагогічним складом кафедр факультету №4 на постійній основі відвідуються Харківські загальноосвітні школи з метою проведення профілактичних лекцій з протидії торгівлі людьми.

Науковим складом провідної лабораторії з проблем протидії злочинності спільно з практичними підрозділами постійно розробляються та впроваджуються в навчальну та практичну діяльність науково-практичні рекомендації: «Попередження та протидія органами внутрішніх справ України злочинам що пов'язані з торгівлею дітьми» (2013); «Діяльність органів внутрішніх справ України щодо протидії торгівлі людьми з метою трудової експлуатації» (2013р.); «Протидія органами внутрішніх справ України злочинам, пов'язаним з міжнародним усиновленням український дітей» (2015); «Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» (2017 р.); «Особливості розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею людьми» (2017 р.); спільно з відділом Міжнародного поліцейського співробітництва (Інтерполу та Європолу) ГУНП в Харківській області підготовлений інформаційний довідник «Протидія торгівлі людьми» (2017 р.); «Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми» (2018 р.). В напрямку активізації підвищення обізнаності населення щодо існуючого механізму правової допомоги у сфері протидії торгівлі людьми ведеться робота у формі підготовки та розповсюдженні: інформаційних пам'яток, буклетів, листівок (2019- 2020 рр.).

Також зауважимо, що Міністерство внутрішніх справ України та заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, вже не перший рік беруть участь у різних заходах, які організовує Координатор проєктів ОБСЄ в Україні, та які спрямовані на підвищення рівня протидії злочинам, пов'язаних з торгівлею людьми в Україні.

На нашу думку саме такий науково-практичний симбіоз якнайкраще сприяє налагодженню ефективної співпраці усіх суб'єктів та рівнів механізму протидії торгівлі людьми, та слугує подальшому підвищенню ефективності заходів з виявлення означених злочинів, протидії їм та профілактиці.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 04.02.2021). Втратив чинність.
2. Негодченко Д. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми в Україні та в Грузії: порівняльно-правовий аналіз *Юридична Україна*. 2011. № 4. С. 88–93.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 04.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 37.011.3:372461

Галина Анатоліївна МАРИКІВСЬКА,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9561-9292>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Актуальність дослідження. Професійна діяльність правоохоронців пов'язана з людьми. Це вимагає від них умінь та навичок здійснювати процес спілкування з оточенням. Під час спілкування правоохоронець має досягати взаєморозуміння з колегами, зберігати партнерські стосунки під час виконання поставлених завдань. Крім того, правоохоронці повинні вміти ефективно впливати на правопорушників, припиняти та попереджати злочини, тобто добре орієнтуватись у різноманітних комунікативних ситуаціях, обирати адекватні засоби, форми, прийоми спілкування. Усе це можливо тільки за умови вміння встановлювати контакти з партнерами по спілкуванню, переконувати співрозмовників, відстоювати свою точку зору. Це підтверджує актуальність даної теми.

Аналіз дослідження проблеми. У педагогічній літературі детально обґрунтовано складові комунікативної підготовки студентів. Це праці дослідників, що присвячені розвитку комунікативного потенціалу особистості (О. Бодальов, Ю. Ємельянов, Г. Ковальов, О. Леонт'єв та ін.), комунікативних умінь (В. Кан-Калік, А. Кідрон, А. Мудрик, Т. Шепеленко та ін.), комунікативної компетентності (Н. Беркел-Росфус, М. Бірам, А. Дейвис, М. Канале, Дж. МакКроскі, А. Палмер, С. Савігнон, А. Фітцпатрік, Є. Руденський та ін.), стилю професійного спілкування (Т. Аргентова, Н. Горбунова, В. Горянина, Л. Капустина, Т. Чмут та ін.). Велика кількість наукових праць підтверджує актуальність даної теми.

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати шляхи підготовки майбутніх правоохоронців до професійного спілкування.

Завдання дослідження: 1) довести актуальність даної теми; 2) визначити шляхи підготовки майбутніх правоохоронців до професійного спілкування; 3) теоретично обґрунтувати вибір шляхів підготовки майбутніх правоохоронців до професійного спілкування; 4) зробити відповідні висновки; 5) накреслити перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Для розв'язання поставлених завдань було використано такі методи наукових досліджень: аналіз, порівняння та узагальнення наукової літератури з поданої теми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація системи державної служби в Україні, реформування органів внутрішніх справ, що пов'язані з інтеграцією України у світовий простір і можливістю здійснення спілкування на міжнародному рівні, визначають вимоги до професійної підготовки майбутніх правоохоронців. На сучасному етапі важливого значення набувають питання підготовки майбутніх правоохоронців, що найбільше відповідало б вимогам міжнародних стандартів та національним інтересам.

Успішне оволодіння комунікативними видами діяльності, досягнення високого рівня культури в спілкуванні вимагають від майбутнього правоохоронця обізнаності в основах спілкування, вміння визначати цілі, завдання, форми, засоби спілкування, організувати спілкування й управляти ним, аналізувати предмет спілкування, ставити запитання й конкретно відповідати на них, умінь досягати взаєморозуміння з партнерами та колегами, налагоджувати контакти, вести переговори, брати участь у дискусіях, діалогах, дебатах, круглих столах; проводити ділові наради, виступати перед широкою аудиторією тощо. Він повинен уміти аналізувати й розв'язувати конфлікти; уміти

доводити й обґрунтовувати, аргументувати й переконувати, критикувати й спростовувати, досягати консенсусу, оцінювати й робити пропозиції; володіти технікою мовлення, риторичними кліше та прийомами, уміти правильно будувати публічні виступи, інформаційні повідомлення, використовувати засоби масової інформації, у тому числі й сучасні, такі як Інтернет. Отже, підготовка до професійного спілкування передбачає формування комплексу вмінь студента.

Більшість дослідників визначає комунікативні вміння як систему комунікативних дій, які дозволяють використовувати знання про спілкування й вільно орієнтуватись і діяти в когнітивному просторі. У структурі комунікативних умінь виокремлюють такі вміння: сприймати інформацію; моделювати власну інформацію; аналізувати отриману інформацію; передавати власну інформацію; коригувати спілкування.

Отже, комунікативні вміння – це складна система усвідомлюваних дій, які забезпечують продуктивне й творче застосування раніше набутих знань й навичок у нових умовах відповідно до поставленої мети та ситуації професійного спілкування. До структури комунікативних умінь входять прості дії – операції, опанувавши які, студент починає свідомо використовувати їх як прийом і переносити в нові умови ділового спілкування. Розвинуті вміння свідчать про якість виконання дії, комунікативний досвід особистості, який дає позитивне перенесення й забезпечує можливість на професійному рівні виконувати певну діяльність у нових умовах ділового спілкування. Після низки етапів формування комунікативні вміння переростають у комунікативну майстерність. Комунікативні вміння описують способи висловлення ідей, поглядів, хвилювань, ставлень, стратегії та тактики впливу на інших тощо.

Ефективним засобом навчання студентів є комунікативно-ситуативні завдання, що наближені до потреб професійної комунікації.

На думку Л. Шевцової, «щоб наблизити умови навчання до природніх умов спілкування, необхідно ввести учня в мовленнєву ситуацію й навчити його орієнтуватися в ній, тобто явно уявляти собі співрозмовника, умови мовлення і завдання спілкування. Ця проблема може бути вирішена за допомогою ситуативних завдань... Ці види робіт стимулюють мислення учнів, викликають у них інтерес до навчального матеріалу, підвищують їхню активність у формуванні знань, умінь і навичок; розширюють можливість практичного застосування вивченого матеріалу [1, с. 12].

Отже, на заняттях слід застосовувати комунікативно-ситуативні завдання. Структуру таких завдань складають умови і питання, що спрямовують процес їх аналізу. Завдання можуть бути декількох видів: 1) ті, що містять лише мовленнєву ситуацію; такі завдання мають на меті або вибір одного з варіантів ситуативного мовлення, або створення власного ситуативного мовлення на основі даної ситуації спілкування; 2) ті, що містять тільки ситуативне мовлення; вони мають на меті прийти до вирішення, у якій життєвій ситуації є можливим таке спілкування; 3) ті, що містять мовленнєву ситуацію й викликане нею ситуативне мовлення; під час вирішення таких завдань важливо вирішити, які помилки були допущені в ході спілкування, і виправити їх [2].

Висновок. Виконання комунікативно-ситуативних завдань веде до виявлення комунікативної активності студентів, стимулювання їхньої самостійної мовленнєвої діяльності, постійного пошуку їхнього залучення в комунікативну взаємодію.

Перспективним напрямом нашого дослідження є розробка комплексу комунікативно-ситуативних завдань у процесі комунікативної підготовки студентів, зокрема майбутніх правоохоронців. Але слід пам'ятати, що підготовка майбутніх фахівців будь-якого профілю шляхом постановки й розв'язання комунікативно-ситуативних завдань потребує створення умов, максимально наближених до реальної комунікації, справжнього спілкування. Це потребує від викладача пошуку комунікативно значущого мовленнєвого матеріалу, який буде співвідноситися і з темою заняття, і з професійною спрямованістю студентів.

Список бібліографічних посилань

1. Шевцова Л. Ситуативні завдання як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення учнів. *Українська мова та література в школі*. 2001. № 2. С. 11–17.
2. Вениг Н. Н. Формирование речевой компетенции старшеклассников : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2001. 179 с.

Одержано 10.02.2021

УДК 811.111:811'25:004.9

Вікторія Марківна МИРОШНИЧЕНКО,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;*

Тетяна Миколаївна АГБАЛОВА,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;*

Оксана Миколаївна ГОЛІКОВА,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НЕОЛОГІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У СФЕРІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Поява нових реалій і понять зумовлює потребу в нових номінаціях, що призводить до виникнення неологізмів. Безумовно, мова і стиль засобів масової інформації, а також сфери життя сучасного суспільства, як-от: реклама, політика, наука, техніка, медицина – є джерелом постійного поповнення лексичної системи англійської мови новими одиницями. Активізація процесів залучення такої лексики в сучасній англійській мові свідчить про те, що відбувається активний процес поповнення словникового складу. Саме тому існує необхідність передачі змісту англійських новоутворень (неологізмів) українською мовою у сфері інформаційних технологій.

М. М. Давкшіс виділяє такі способи утворення неологізмів на сучасному етапі розвитку суспільства:

- афіксація (префікси і суфікси);
- словоскладання;
- конверсія;
- скорочення й аббревіація;
- запозичення з іншої мови [2, с. 4].

Більшість неологізмів утворено за допомогою префіксів і суфіксів. Прикладами можуть слугувати наступні неологізми: groupie – «шанувальник поп-ансамблю або зірки, який всюди слідує за ними»; rejester – «людина, яка уникає взаємодії з технікою»; snackable – «(щодо мас-медіа) матеріал, який може бути легко і швидко зрозумілий аудиторією».

До найбільш універсальних і поширених способів словотворення в англійській мові відносять словоскладання. Наприклад, phablet – «телефон, який за розмірами нагадує планшет».

Серед конвертованих іменників простежується популярність утворення від дієслів: back-hacking – «вистежування зловмисника шляхом простеження мережі, через яку він пробирається до системи».

Абревіація є основним способом утворення слів, що описують комп'ютерне обладнання і його складові частини. Для прикладу розглянемо такі абревіатури: VGA – video graphics array (адаптер відеографіки), PDF – Portable Document Format (переносний формат представлення документів).

Також слід відмітити такий досить поширений спосіб утворення неологізмів, як запозичення з інших мов. Запозичення не тільки збагачують словниковий склад новими одиницями й лексико-семантичними варіантами, але й спричиняють формування в макросистемі англійської мови нових словотвірних елементів і моделей, зародження нових механізмів і засобів семантичного розвитку. Наприклад, fake – фейк (підробка) – два або більше зареєстрованих акаунти однієї людини в інтернет-мережі; redirect – редирект (переадресація, перенаправлення) – перенаправлення користувача з певного сайту на інший ресурс; repost – репост (re – знову, ще раз; post – повідомляти, оголошувати про що-небудь) – повторна публікація будь-якого повідомлення в межах одного ресурсу.

У сучасній науковій літературі чимало дослідників виокремлюють такі способи перекладу неологізмів: транслітерація і транскрипція, калькування, пряме включення, описовий спосіб. Перевага останнього полягає в тому, що конотація англійських неологізмів здійснюється за допомогою більш чи менш поширеного визначення. Описовий спосіб може бути застосовано як для тлумачення значень у словниках, так і для перекладу неологізмів у конкретному тексті [3, с. 167]. Однак якщо більш прицільно проаналізувати всі зазначені способи, можна дійти висновку, що жоден з них не є самостійним і універсальним, оскільки не може забезпечити нас абсолютно адекватним перекладом.

З кожним днем інформаційні технології розвиваються все активніше. З кожним роком комп'ютерні інновації все більше впроваджуються в життя кожної людини, і в першу чергу йдеться про всесвітню комп'ютерну мережу. Тому абсолютно природно, що в сфері комп'ютерної комунікації і лексики відбувається утворення нових слів.

Комп'ютерну комунікацію може бути схарактеризовано як дію, метою якої є обмін інформацією і спілкування між людьми за допомогою технічних засобів. Їй властиво мати такі характеристики:

- опосередкованість (спілкування за допомогою комп'ютера);
- масовість (великі аудиторії);
- взаємна спрямованість (наявність зворотного зв'язку);
- соціальність (відображаються інтереси певних соціальних груп) [4, с. 118–125].

Взаємне проникнення мови в Інтернет і навпаки є найбільш характерною рисою сучасної неології. Нові слова яскраво відображають дійсність світу, виконуючи прагматичну функцію. Їх повсякденне використання в електронних ЗМІ й мережі загалом обумовлено бажанням привернути увагу адресата й передати необхідну інформацію.

Слід розрізняти неологізми двох видів: нові слова й нові значення, які з'явилися в уже існуючих слів загального словника. Обидва види створюють певні труднощі при їх перекладі, оскільки такі слова й значення не можна знайти в звичайних англо-українських словниках, як наслідок – вони вимагають не тільки ретельного пошуку за допомогою великої кількості ресурсів мережі Інтернет, а також, в більшості випадків, творчого підходу з боку перекладача. Під час здійснення перекладу необхідно враховувати, до якого типу слів належить лексична одиниця (термін, назва, скорочення), і брати до уваги контекст, в якому це слово використовується, аби найточніше передати зміст неологізмів, що перекладаються; і в той самий час перекладач має зберегти стилістичні й

емоційні характеристики цільового слова, а також зробити переклад якомога зрозумілішим для сприйняття україномовним реципієнтом.

В основу створення сучасних неологізмів покладено комічну несподіваність, гру слів, порушення смислової сполучуваності, використання оцінних, емоційно забарвлених мовних засобів. Оцінна функція є головною у створенні лексичних інновацій у мережі. Стилiстичні особливості новоутворень сприяють збагаченню мовного середовища інформаційних технологій, надаючи мові яскравості й унікальності, а також акцентують увагу на важливих деталях. Якщо існуюче значення слова може бути пов'язане за своїми ознаками з новим явищем або об'єктом, слово упродовж певного часу може отримати розширене або метафоричне значення. За допомогою метафори, яка є одиницею вторинної номінації, відбувається утворення нового мовного значення на базі вже існуючого. Таким чином, науково-технічний прогрес і розвиток засобів масової комунікації мають вплив на формування новоутворень, що відображають саме ці процеси. Невпинний розвиток технологій призводить до субституції одного поняття іншим у зв'язку з появою більш вдосконаленого об'єкта реальності.

Висновок. Отже, неологізми є вказівниками на сучасну ситуацію у світі й ставлення людства до певних змін у ньому. Практична новизна дослідження засобів перекладу нової лексики зумовлена активним поповненням словникового складу одиницями на позначення понять сучасних інформаційних технологій і необхідністю передачі змісту англійських новоутворень українською мовою у цій сфері. Саме блоги, форуми й сайти є невичерпним джерелом виникнення нових лексичних одиниць, що привносять щорічно 800 новоутворень у систему мови. Тому для розуміння сучасного світу є вкрай важливим дослідження й вивчення таких одиниць.

Список бібліографічних посилань

1. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця : Нова книга, 2003. 160 с.
2. Давкшис М. М. Современные тенденции в деривационных процессах английского языка // Ebooks : сайт. URL: <http://ebooks.grsu.by/philologos/davkshis-m-m-sovremennye-tendentsii-v-derivatsionnykh-protsessakh-anglijskogo-yazyka.htm> (дата звернення: 08.02.2021).
3. Козаченко І. В. Особливості перекладу неологізмів англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. № 25, т. 2. С. 166–168.
4. Макарикова В. Л. Способы образования новых слов в сфере интернет-коммуникации (на материале французского языка). *Вестник МГОУ*. 2016. № 3. С. 118–125.

Одержано 10.02.2021

УДК 316.72:82.09

Надія Яківна МОКРЕЦОВА,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії, історичних і соціальних дисциплін

Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4584-3469>

ГЕНДЕРНА ТА ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

В дослідженні гендерної ідентифікації жінок часто звертаються до історії. Дослідження показують, що навіть в демократичних спільнотах жінки стикаються з більшим

соціальним ризиком, ніж чоловіки, коли намагаються жити не тільки приватними інтересами, але й інтересами всього суспільства. Жінкам, як правило, потрібно інтегруватися в чоловічі мережі, які домінують в організаціях, і гендерні стереотипи все ще стоять на шляху жінок, які намагаються подолати міцні бар'єри чоловічих правил і традицій. Протягом багатьох століть точаться суперечки про «правильне» місце жінки в суспільстві. Історично склалося так, що жінки мають менше можливостей, у порівнянні з чоловіками, для вияву своїх здібностей, потенціалу, планів та ідей. Особливо різко гендерна нерівність суспільства проявляється в тій сфері, яка пов'язана з владою, але прагнення жінок до влади існує протягом всієї історії людства. Існування і постійне утвердження соціальної гендерної нерівності ще більше відтіняло окремі випадки її подолання окремими видатними жінками.

Українська поетеса, релігієзнавець, історик та філософ Леся Українка не виявила зацікавлення до вже модної на той час історичної постаті – Клеопатри. В поезії «Ра-Менеїс» вона створила свій поетичний образ єгипетської цариці і назвала її Ра-Менеїс. Існують різні думки стосовно прототипу цього персонажу, але багато дослідників, зокрема І. Гладка та О. Кудряшова, схильні вважати, що основою для створення образу Ра-Менеїс послужила реальна жінка-фараон Хатшепсут [див.: 1, 2]. Підтверджується ця позиція наступним міркуванням: у своєму підручнику «Стародавня історія східних народів», досліджуючи історію Давнього Єгипту, Леся Українка розповідає власне про Хатшепсут та надає життєпис першої жінки-фараона. Письменниця згадує про східну частину Карнакських руїн, величний палац та два обеліски перед ним. «Ті два обеліски поставила цариця Гатасу з роду Тутмесів. По смерті Тутмеса I вона стала царювати замість своїх двох братів. Вона часто наказувала робити свої статуї в мужеській постаті і з бородою. Вона поставила в Тебах по другий бік Нілу велику церкву, на стінах тій церкві намальований великий поход в сторону Пунт (Фенікію)...» [3, с. 109]. Оголосивши себе фараоном, цариця Хатшепсут, неодмінно мала носити головний убір монарха і накладну борідку. Хатшепсут, підкорюючись «велінням свого серця», вирішує встановити для Амона-Ра два обеліски «висотою до неба». Кожен з тридцятиметрових обелісків (а це, для порівняння, висота сучасного 10-поверхового будинку) висікалася з цілої брили граніту. Цей неймовірний задум, для здійснення якого були залучені тисячі людей, був втілений в життя лише за сім місяців. За цей час єгиптянам треба було відділити гігантські камені від скелі, обробити їх до досконалої форми, сплавити по Нілу з Асуана до Фів на двох спеціально виготовлених величезних човнах довжиною по 90 метрів кожен, які тягли 30 кораблів. Потім треба було перетягнути 400-тонні обеліски суходолом і, нарешті піднявши, встановити вертикально всередині храму. Неймовірно захоплює те, що робилося все це вручну. Так само як і головне творіння Хатшепсут – терасний храм Мільйонів років на західному березі Нілу в Фівах, що став символом її правління. Цей храм вважається справжнім чудом архітектури. Геніальному Сенмуту, зодчому храму, настільки майстерно вдалося вбудувати його у виступи скель, що храм здається нерукотворним. Ці «сходи, що йдуть до неба» являють собою величне видовище. Прославила царицю Хатшепсут і далека морська експедиція в країну Пунт, звідки були привезені екзотичні дерева, прянощі та ін. [3, с. 45]. У цю напівлегендарну «країну бога» єгиптяни плавали ще за тисячу років до цариці. Плавали головним чином за ладаном і миррою, які не можна було знайти ні в якому іншому місці і які використовувалися для приготування «бажаних богам» мастила і кадила, а також різних ліків. Сучасні дослідження, на жаль, доводять, що саме від косметичних ліків фараон Хатшепсут померла у віці 50 років.

Жінка-фараон – це унікальний випадок, що йде всупереч усталеній єгипетській традиції. Хатшепсут усунула від влади чоловіків і одягалася патріархом. Показовими є порівняння Лесі Українки, де фактична історична ясність поєднується із широкою цікавістю до світу містичного, загадкового і незбагненого. Ра-Менеїс порівнюється не

просто зі змією, а з Уреєю, яка символізувала необмеженість і невичерпність влади фараона й була оздобою царської діадеми.

*Ра-Менеїс була горда цариця, дочка фараонів,
Гарна й страшна, мов Урея, змія золота.*

Урея – це символ влади, яка «Мала чоло діамантове й темні рубінові очі» [4, с. 206]. Ра-Менеїс була кароока, а «рубінові іскри» виступають яскравою метафорою – очі цариці, коли вона виконує свої державні обов'язки, набувають символічно-червоного забарвлення: «З гордим, немов діамантовим, чолом, як тільки В темних, карих очах прокидались рубінові іскри!» [4, 206].

Леся Українка змальовує образ «повновладної» правительки, яка має родовите походження. Але є й сила, що вища за людську, сила цариці порівнюється з руйнівними силами природи:

*Вдача цариці була, мов Нілу підступнії води,
Що впливають з таємних джерел, не відомих нікому;
Влада цариці була, немов африканськеє сонце,
Мов потужний самум, що не хоче й руїни лишити [4, 206].*

Усе невідоме, як правило, лякає нас. Єгиптян лякали розливи Нілу, які насправді не можна було однозначно називати підступними, бо саме такі повені сприяли зволоженню сухих пустельних ґрунтів, робили можливим ведення сільського господарства. Поетеса спрямовує наш погляд на поведінку народу, який «придавлений гнітом гори кам'яної», тому жінка-фараон постає перед читачем в образі тирана й деспота. Тут можна прослідкувати підняту проблему пасивної покори народу, який сам створює собі культу богів і фараонів, вигадуючи при цьому страхи та жертви. Леся Українка акцентує нашу увагу на тому, що в мертвої цариці «над чолом, як і перше, сіяла корона», тобто Ра-Менеїс залишається такою ж привабливою, є «дивно-нетлінною». Спосіб поховання правительки був важливим складником культури єгиптян. Леся Українка розповідає: «Коли ховали царів або вельмож, то процесії були дуже пишно уряжувані... цілі юрби слуг з квітами лотосу в руках, та з усякими поданками, та з різними оздобами, що мали вкладатися в могилу» [3, с. 149]. Окрім того, що за життя цариці усі приходили до неї, щоб виявити їй своє захоплення і шану, навіть після смерті нічого не повинно було змінюватися. Натомість більше: її тіло мало стати дивовижним музейним експонатом, а образ – артефактом культури. Це, власне, і є тим, що захоплює в людській історії – історія культури.

Немає жодних сумнівів, чому свій вибір Леся Українка зупинила саме на Хатшепсут. На відміну від усіх попередніх фараонів-чоловіків, ця жінка спромоглася протягом тринадцяти років зберегти в державі мирний стан, а також забезпечила розквіт економіки та мистецтва. Леся Українку, яка неодноразово закликала жінок до самоусвідомлення власних прав та призначення, не могла не зацікавити персона цієї правительки. Навіть поверхневі дослідження діяльності жінок у ролі правительок показують щонайменше три позитивні аспекти. Перший – можливість успішного правління. Другий – підвищену увагу до питань розвитку мистецтва, архітектури та естетичної складової культури. І третій, найважливіший, – жінки, в силу своєї природи і традицій виховання, більш схильні до вирішення всіх конфліктів, що виникають у суспільстві, мирними шляхами.

Тема ролі жінки в культурі виступала центральною лінією у творчості Лесі Українки, а також стала основним джерелом її натхнення та інтелектуальних пошуків. Використання інверсії узвичаєних гендерних ролей, розміщення сильної жінки в осердя драматичного конфлікту, оприлюднення голосу жінки, який історично не був чутним у культурних процесах – це яскраве вираження модерністської орієнтації на суб'єктивність історичних процесів. Леся Українка відзначала: «Мужеська “рація” в погляді на деякі справи дуже однобока, тому ми її доповнимо своєю рацією, може, теж однобокою, але тільки з них обох може вийти щось ціле і справедливе» [5, с. 150].

Висновок. Літературний образ постаті єгипетської правительниці, створений Леся Українкою, показує приклад успішного керівництва державою, що здійснювалося жінкою. Історико-культурні дослідження Давнього Єгипту, проведені поетесою, мають величезне значення і для подолання стереотипів сучасності. В цілому, подолання гендерної дискримінації буде сприяти як зменшенню будь-яких інших проявів дискримінації в різних сферах соціального життя, так і впровадженню принципів гуманізму, ідей рівності та солідарності людей на цих засадах.

Список бібліографічних посилань

1. Гладка І. Інтерпретація єгипетського міфу в «Єгипетських фантазіях» Лесі Українки і «Блакитному романі» Гната Михайличенка // Жанрово-стильові аспекти творчості Лесі Українки : зб. наук. пр. Сімферополь, 2010. С. 23–28.
2. Кудряшова О. Поетика легенди Лесі Українки «Ра-Менеїс». *Леся Українка і сучасність*. 2009. Т. 5. С. 48–61.
3. Українка Леся. Стародавня історія східних народів. Репринтне видання. Луцьк, 2008. 256 с.
4. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 1. 447 с.
5. Українка Леся. Листи (1903–1913). Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наук. думка, 1979. Т. 12. 694 с.

Одержано 14.02.2021

УДК 159.922:004.77

Микола Володимирович МОРДВИНЦЕВ,

кандидат технічних наук, доцент,

провідний науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем розвитку інформаційних технологій

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7674-3164>;

Олексій Володимирович ХЛЕСТКОВ,

старший науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем розвитку інформаційних технологій

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8777-8269>;

Сергій Павлович НИЦЮК,

старший науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем розвитку інформаційних технологій

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8251-642X>

ДЕЯКІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У доповіді пропонується методика проведення профорієнтаційної роботи на всій території України. Обговорюється оптимальна кількість учасників що підключаються до зоом-каналу. Організація підготовчої роботи з директорами шкіл, класними керівниками, школярами.

Розглядається можливість транслявання профорієнтаційного вебінару в youtube з метою ознайомлення з ним батьків майбутнього абітурієнта.

Визначається найбільш зручний час проведення вебінару та його тривалість.

Аналізується деякі психологічні аспекти формування мислення і сприйняття інформації підлітками в даний час, що викликані впливом сучасного рівня техніки і технологіями інтернету.

Визначається форма проведення вебінару. Обговорюються питання, на які хочуть почути відповіді підлітки і їх батьки в ході вебінару і питання, які можуть виникнути в ході вебінару. Розглядається приклад плану самого вебінару: рекламний ролик, виступ курсантів, студентів, фахівця, відповіді на питання тощо. Прогнозуються можливі результати проведення заходів. Розробляється режисура вебінару.

Пропонується змінити структуру каналу вузу в youtube, переводячи на перше місце відеокліпи, які рекламують перш за все вуз. Розглядається заходи просування реклами на запити кібербезпека, підготовка програмістів, навчання програмуванню, тощо. Рекламування вуз в соціальних мережах.

Ефективність нової форми проведення профорієнтаційної роботи буде залежати перш за все від підготовки проведення PR- заходів з урахуванням психологічних складових майбутніх абітурієнтів та сприйняття позитивної інформації їх батьками.

Висновок: Розглядаються деякі інтернет технології, які можуть застосовуватися при проведенні профорієнтаційної роботи зі школярами з охопленням все території України. На підставі сучасного мислення підлітків, сформованого під впливом технологій інтернету, пропонується створити віртуальний образ вузу, що забезпечує якісну освіту.

Список бібліографічних посилань

1. Методичні рекомендації для працівників ювенальної превенції з питань запобігання та профілактики небезпечних розваг дітей, пов'язаних із використанням мережі Інтернет / уклад.: О. О. Євдокімова, В. В. Чумак, Ю. В. Александров та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 52 с.

2. Захарченко И. С. Взаимосвязь интернет-зависимости и тревожности у учащихся общеобразовательной школы // Перспективы развития высшей школы : материалы I Междунар. науч.-практ. конф. (г. Тюмень, 25 сентября 2020 г.) / отв. ред. М. В. Баделина. Тюмень : ТИУ, 2020. С. 199–205.

Одержано 09.02.2021

УДК 351.74:343.627

Оксана Богданівна МОРОЗ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9327-0071>

ОРГАНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Вже протягом тривалого часу однією з гострих проблем для України залишається домашнє насильство. На жаль, не існує об'єктивної та достовірної інформації про масштаби цього соціального явища, оскільки в більшості випадків воно залишається латентним. Офіційна статистика не засвідчує реального стану домашнього насильства через те, що більшість постраждалих не звертаються за допомогою до підрозділів Національної поліції України [1, с. 157].

У ч. 1 ст. 6 Закону України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання а протидію домашньому насильству» (далі – Закон) визначено перелік суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до яких відносяться:

1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

2) інші органи та установи, на які покладаються функції зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;

4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [2]. Цим законом розширено коло осіб, на яких розповсюджується дія Закону; передбачено створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства; розширено перелік суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; суттєво розширено повноваження поліції при реагуванні на випадки домашнього насильства.

Повноваження уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству визначені в ст.10 Закону, зокрема:

1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;

2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, в тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;

3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;

4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;

5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством;

6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їхньої дії;

7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їхнім власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;

8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [2].

Таким чином, діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції займає ключове місце в питанні протидії домашньому насильству, адже саме на дану інституцію покладено обов'язок безпосередньо здійснювати комплекс попереджувальних (профілактичних) і припинювальних заходів. Проте у ст. 10 Закону окреслено загальне коло повноважень, але не конкретизовано, на які саме підрозділи органів Національної поліції України покладено повноваження щодо запобігання та протидії домашньому насильству [1, с. 159].

Так, в Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції (далі – ДОП) зазначається, що до основних напрямів діяльності ДОП відноситься ужиття заходів для

запобігання вчиненню насильства в сім'ї та його припинення. Крім того дана Інструкція зобов'язує ДОП формувати пропозиції щодо ужиття заходів з метою запобігання вчиненню насильства в сім'ї, надання соціальних послуг особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. ДОП виявляє на поліцейській ділянці осіб, які вчиняють насильство в сім'ї (домашнє насильство) або схильні до такої поведінки, та вживає превентивних заходів, передбачених законодавством і спрямованих на запобігання правопорушенням, пов'язаним з насильством у сім'ї, відповідно до норм Закону України «Про попередження насильству в сім'ї» [3].

Висновки. Отже, актуальним постає питання внесення змін до Наказу МВС України №650 від 28 липня 2017 року та приведення його у відповідність до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». До уповноважених підрозділів Національної поліції України, які здійснюють запобігання та протидію домашньому насильству, відносяться Департамент превентивної діяльності Національної поліції України; патрульна служба МВС України; підрозділи ювенальної превенції; служба дільничних офіцерів поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Біленко П. Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 19. С. 157–161.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 08.02.2021).
3. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : наказ МВС України від 28.07.2017 № 650 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17> (дата звернення: 08.02.2021).

Одержано 10.02.2021

УДК 316.48

Валерій Іванович МОСКОВЕЦЬ,

кандидат соціологічних наук, доцент,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0216-9470>

СУЧАСНИЙ СУСПІЛЬНИЙ ДИСКУРС ЩОДО ЗЛОЧИННОСТІ ЯК СПОСІБ ЇЇ СТРУКТУРУВАННЯ

Криміналізація як соціальний процес характеризується масовим поширенням делінквентних, тобто психологічно схильних до правопорушення практик і участю в них в тій чи іншій мірі більшості населення країни. Такий опис явища, по суті, призводить до перевизначення поняття «криміналізація»: вона має бути розглянута не як прояв поведінки в окремому сегменті функціонування суспільства, а як процес, який захопив все суспільство і тому вимагає адекватної соціокультурної методології аналізу.

У вітчизняній соціологічній літературі це зростання злочинності пояснюється, в першу чергу, економічними причинами і традиціями тіньових відносин в економіці, а також ослабленням політичної влади. На думку відомого норвезького кримінолога Нільса .Крісті, «інститут законності знаходиться в процесі зміни. Колишнім його символом була богиня правосуддя з зав'язаними очима і терезами в руці. Перед нею стояло завдання збалансувати безліч протилежних цінностей. Це завдання більше не актуальне. В середині інституту законності сталася тиха революція, що забезпечила можливості посилення індустрії боротьби зі злочинністю». [1, с.12].

На наш погляд, підходи, що концентруються на пошуку причин «індивідуальних відхилень», адекватні для аналізу злочинності в суспільствах, для яких характерний порівняно стабільний кримінальний фон. Різке підвищення кримінального фону передбачає використання для його вивчення макросоціологічних методів аналізу. Зрештою злочинність завжди була і залишається засобом асоціальної адаптації до суспільства індивідів або соціальних груп, які не зуміли ідентифікувати себе з будь-яким легітимним статусом, вписатися в узаконену топологію соціальних позицій. Очевидно, що різка криміналізація соціального життя свідчить, перш за все, про появу в ній інститутів, що змінюють традиційну, звичну для членів даного суспільства систему задоволення базових потреб.

З точки зору Еміля Дюркгейма можливість індивідуальності реалізувати себе є необхідною умовою прогресу. Структура соціальних відносин, яка допускає і стимулює «позитивний» різновид інноваційно-відхиляючої діяльності, не може заблокувати розвиток форм «негативної» девіації-інновації [2, с.42-43]. Злочинність виявляється як спосіб адаптації до швидко мінливих умов і набуває характеру соціальної інновації.

Сфера кримінальності, народжуючись як необхідне подвоєння соціальної реальності, привертає до себе пильну увагу як мислителів, так і обивателів. Газетні звіти про злочини та суди, детективні розповіді і романи, наукові пошуки в галузі причин злочинної поведінки і методів їх викорінення і т.д., залучаючи мільйони читачів (а також глядачів і слухачів) до уявної спільності або жертв, або злочинців, або тих та інших поперемінно, десакралізує кримінальну сферу. Літературно-публіцистичний дискурс про кримінальну сферу викликаний цілою низкою потреб суспільства в цілому і суб'єктивним інтересом індивідуального рівня. Суспільство, зацікавлене в припиненні кримінальних практик, заохочує публічне обговорення внутрішньої мотивації індивіда, що спонукала його до злочину, і публічне каяття. В цьому вбачається повчально-виховний ефект. Ця функція нескінченного дискурсу про злочини і покарання обумовлена уявленнями про первісно грішну природу людини, ласої на спокуси і, як наслідок, схильної до виходу за межі нормативної бази, що конституціює суспільство.

Дискурс про злочин і покарання повинен служити в цьому контексті постійним застереженням індивідам, схильним до «правового гріхопадіння». З плином часу, в міру ускладнення самого суспільства виникають нові потреби. Зокрема, інноваційна природа сучасного суспільства вимагає розкріпачення індивідуальної свідомості від жорстких норм традиційного суспільства і одночасно компенсування психологічних поразок на полі можливих проб в сфері інноваційних процесів. Осмислення злочинності в літературно-ігровий, фантазійної формі служить задоволенню цих потреб.

У свою чергу обговорення кримінальних практик дозволяє затвердити базові цінності суспільства: необхідність досягнення успіху, неминучість кари за злочин, утвердження ідеології відкритості суспільства і захисту приватної власності, а отже, в непрямій формі – утвердження соціального нерівності. Тим самим дискурс про делінквентність виступає важливим «приводним ремінем» соціокультурного механізму, що забезпечує функціонування людської цивілізації. Інакше кажучи, осмислення громадською делінквентних практик показує перехід один в одного «світлої» і «тіньової» підсистем соціуму, відводячи праву і мораль роль правил гри, яких потрібно дотримуватися в офіційній («світлій») підсистемі, але можливість використовувати при раціональній необхідності делінквентних практик. У цій релятивізації моральних норм і розведенні моральних імперативів і реальних практик дискурс про «гру в таємничі злочини» зіграв визначну роль. Поряд з цими явними функціями, дискурс про делінквентність сприяє зміцненню схвалення існуючої в суспільстві системи соціальної нерівності. Досягається це тим, що види делінквентної діяльності, властиві представникам соціальних низів, уявляються як головна загроза громадському порядку. А злочини, що

вчиняються тільки представниками домінуючих соціальних верств, пов'язані з їхньою професійною діяльністю, так звана «білокомірцева» злочинність залишаються за межами громадськості. Але паралельно з цими явними функціями дискурсу про злочинність у нього є і неявні, що виникають при зустрічі літературно-публіцистичних творів з представниками самого злочинного світу. Стосовно суб'єктів злочинних практик цей дискурс виконує функції рефлексії, грає навчальну роль методичного посібника, моделюючи більш ефективні практики делінквентних дій, а також структуруючи взаємодії суб'єктів злочинних практик.

Висновок. Перспективним підходом в протистоянні криміналізації в даний час є створення соціокультурних умов для відновлення в суспільстві цінностей персоніфікованих відносин, що лежать в основі первинної соціалізації і норм неформалізованого міжособистісного контролю. Таким чином, сучасні економічно розвинені суспільства прагнуть доповнити правові форми контролю кримінальної поведінки відновленням персоніфікованих відносин, характерних більшою мірою для традиційних суспільств з високою щільністю міжособистісного спілкування. Літературно-публіцистичний дискурс про кримінальну сферу в сучасному суспільстві виконує різні явні та латентні функції. Явні функції - виховна, інтелектуальна, комерційна – спрямовані на пересічних громадян. Однак стосовно суб'єктів злочинних практик цей дискурс виконує латентні функції навчання, моделюючи більш ефективні практики делінквентних дій і групової самосвідомості, структуруючи взаємодії суб'єктів злочинних практик і вербалізуючи норми, принципи і способи організації кримінальних спільнот.

Список бібліографічних посилань

1. Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия: вперёд, к ГУЛАГу западного образца? / пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой ; ред. и автор примеч. Ю. Чижов ; предисл. Я. Гилинского. 2-е изд. М. : РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с.
2. Дюркгейм Э. Норма и патология // Социология преступности. М. : Прогресс, 1966. С. 42-43

Одержано 27.01.2021

УДК 343.1

Анна Олександрівна НАУМОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4273-8068>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ПЕРЕД РЕАБІЛІТОВАНИМ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Незаконність і необґрунтованість засудження, тобто засудження невинуватої особи, незаконність і необґрунтованість кримінального переслідування особи, яка не винувата у вчиненні злочину, є підставами для реабілітації. Акт реабілітації припиняє всі дії органів досудового розслідування, прокуратури, суду, які порушили права, свободи та інтереси особи, не винуватої у вчиненні злочину. У зв'язку з цим держава відповідає перед реабілітованим за порушення прав і свобод у кримінальному процесі. Відповідальність держави це встановлене законом право реабілітованого на поновлення порушених прав і свобод, відшкодувати завданої фізичної, матеріальної, моральної шкоди у повному обсязі за рахунок держави

Поновлення порушених прав і свобод включає сукупність заходів, спрямованих відновлення правового статусу реабілітованого, припинення дій, які порушують його права та свободи, визнання його прав і свобод. Відновлення правового статусу особи настає на підставі:

1) скасування незаконної постанови про затримання особи в якості підозрюваного, про застосування запобіжного заходу, закриття кримінального провадження за реабілітуючими підставами;

2) постановлення виправдувального вироку;

3) скасування обвинувального вироку апеляційною чи касаційною інстанцією відносно невинуватого у вчиненні злочину і закриття кримінального провадження за реабілітуючими підставами;

4) скасування судового рішення про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру і закриття кримінального провадження.

Слушною є думка В. П. Шибіко, який вважає, що жодна сфера державної діяльності не пов'язана з можливістю настільки істотно обмежувати права особи, як кримінальний процес [1, с. 3]. Порушення основних прав і свобод осіб, передбачених Конституцією України і міжнародно-правовими актами (Міжнародним Біллем про права людини, Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод 1950 р., Європейською соціальною Хартією 1961 р.), пов'язане з незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засудженням, застосуванням незаконних примусових засобів медичного та виховного характеру.

На наш погляд, дослідження проблеми поновлення порушених прав і свобод реабілітованого потребує докладного аналізу системи конституційних норм, що визначають правовий статус людини і громадянина, правової природи поняття прав і свобод людини та громадянина, системи порушених прав і свобод особи, не винуватої у вчиненні злочину та підстави їх поновлення.

Більшість дослідників зазначеної проблеми правильно вказують, що права і свободи індивіда – це умови його нормальної життєдіяльності, певний каталог благ і можливостей, якими він може вільно користуватися. У них виражена та міра свободи, яка дозволяє поєднувати її зі свободою інших людей. У цих формально закріплених межах здійснюється самовизначення індивіда, встановлюються умови реального користування соціальними благами в різних сферах особистого, політичного, економічного, соціального та культурного життя [2, с. 59]. Воєводін Л. Д., беручи до уваги різні галузі права, виділяє основоположні, матеріальні та процесуальні права і свободи [3, с. 30]. На думку І. В. Ростовщикова, вони, у свою чергу, поділяються на соціально-економічні, політичні, культурні, особисті права, права з приводу захисту інших прав та свобод [4, с. 40].

Науковий аналіз юридичної літератури, вивчення правозастосовної практики дозволяє окреслити низку конституційних прав і свобод людини і громадянина, які були порушені у зв'язку із незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засудженням особи, не винуватої у вчиненні злочину і підлягають поновленню у повному обсязі. *Насамперед це: особисті права і свободи реабілітованого; трудові права реабілітованого; соціальні права реабілітованого; інші права реабілітованого.*

Вважаємо, що поновлення вищевказаних прав і свобод реабілітованого дозволить поновити добре ім'я особи, незаконно і необґрунтовано притягнутого до кримінальної відповідальності чи незаконно і необґрунтовано засудженої; задовольнити його почуття справедливості; а також максимально, наскільки це можливо за обставинами справи, усунути матеріальні, моральні та інші наслідки неправильного обвинувачення і засудження.

У кримінально-процесуальному законодавстві не врегульовані питання про поновлення прав і свобод реабілітованого. У зв'язку з цим доцільно доповнити КПК главою «Реабілітація», в якій викласти статтю «Поновлення порушених прав і свобод реабілітованого» у наступній редакції:

Стаття « Поновлення порушених прав і свобод реабілітованого»

Поновлення порушених прав реабілітованого включає сукупність правових, поновлювальних заходів, спрямованих на припинення дій, які порушують права та свободи, відновлення правового статусу особи, поновлення трудових, соціальних, особистих та інших прав і свобод».

Список бібліографічних посилань

1. Шибіко В. П. Кримінальний процес : практикум. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 304 с.
2. Права человека : учебник / отв. ред. Е. А. Лукашева. М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1999. 573 с.
3. Юридические гарантии конституционных прав и свобод личности в социалистическом обществе / Л. Д. Воеводин, Ю. М. Козлов, А. Д. Зайкин и др. М., 1987. 342 с.
4. Ростовщиков И. В. Обеспечение прав и свобод личности в СССР: вопросы теории. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1988. 120 с.

Одержано 04.02.2021.

УДК 340.142(4)

Ігор Львович НЕВЗОРОВ,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2021-788>

СТАВЛЕННЯ ДО ПРЕЦЕДЕНТУ ЯК ДО ДЖЕРЕЛА ПРАВА В ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ КРАЇН КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Прецеденте право, традиційно властиве переважно англосаксонській правовій сім'ї, сьогодні все міцніше затверджується на єдиному європейському правовому просторі. У правових системах європейських країн, що мають кодифіковану систему права, ця тенденція виявляється у сприйнятті ними елементів, характерних для прецедентної системи. Застосування кодексів і законів у цих країнах значною мірою базується на прецедентах, які вже їх інтерпретували

Невипадково, бельгійський юрист М. Адамс, досліджуючи прецедентний характер судового рішення, констатує, що з позиції «*de facto*» інститут прецеденту задіяний у більшості правових систем країн континентальної Європи. Вчений наводить такі дані:

- у Бельгії суди користуються прецедентом для підтвердження власної позиції;
- у Норвегії і Швеції суди нижчої інстанції розглядають попередні рішення Верховного Суду як визначальні для власних рішень;
- у Фінляндії прецеденти мають важливе аргументаційне значення в інтерпретації кодифікованих норм;
- у Італії прецеденти розглядаються як одна з головних основ будь-якого судового рішення;
- в Іспанії прецеденти Конституційного Суду можуть бути інтерпретовані як сильні аргументи для юридично вірного рішення загальних судів;
- у Польщі суди формально не зв'язані прецедентами, однак намітилася тенденція на практиці посилалися на судові рішення вищих судів ;

– для Німеччини характерним є те, що велика кількість оприлюднених у офіційних вісниках судових рішень має посилання на судові прецеденти вищих судів, хоча цитування прецедентів і їх додержання є добровільним;

– у Франції суди рідко посилаються на прецеденти і роблять це у випадках, які мають принципове значення для розвитку права [1, с. 465-466] .

Також М. Адамс зазначає, що при вивченні дії інституту прецеденту у кодифікованій правовій системі слід досліджувати не питання «чи діє інститут прецеденту в правовій системі», а розглянути проблему «як саме інститут прецеденту функціонує у правовій системі» [1, с. 466].

Італійський правознавець-компаративіст Р. Сакко в статті «Правові форманти: динамічний підхід до порівняльного правознавства» дослідив питання, чи є у романо-германській правовій системі формально визначені правила, що містяться в статтях закону, єдиним засобом зведення всієї системи правових феноменів на рівень цілісної регулятивної системи. Проаналізувавши положення законів, правоположення, сформульовані судовою практикою і правовою доктриною у праві Італії, Німеччини, Франції і Бельгії, вчений дійшов таких висновків:

1. У праві країни може не існувати видимої гармонії між положеннями законів і положеннями правових висновків, розроблених судовою діяльністю.

2. Якщо навіть з певних юридичних питань положення законів деяких країн збігаються, то правоположення, сформульовані судом кожної країни для вирішення однорідних правових ситуацій, можуть бути різними [2, с. 343].

Професор Р. Сакко наголошує, що юрист, який застосовує закон, повинен мати на увазі не лише законодавчий текст, а й те як цей текст тлумачиться в рішеннях суду, тобто він зобов'язаний враховувати зв'язувальну силу судових рішень у аналогічних справах для правильного й однакового застосування норм права [2, с. 344].

Висновок. Виходячи із наведеного, стає вочевидь, що використання прецедентів у країнах романо-германської правової системи показує, що в правовій системі, яка має кодифіковану систему права, судовий прецедент забезпечує справедливе правозастосування до фактів конкретної справи шляхом інтерпретації раніше існуючої законодавчої норми.

Список бібліографічних посилань

1. Adams M. The Rhetoric of Precedent and Comparative Legal Research. *The Modern Law Review*. 1999. Vol. 62, Iss. 3. Pp. 464–467.
2. Sakko R. Legal Formants: a Dynamic Approach to Comparative Law. *American Journal of Comparative Law*. 1999. № 2, Vol. 39. Pp. 343–344.

Одержано 10.02.2021.

УДК 340.141(=161.2)"16/17"

Юзеф Мойсейович НІКОЛЬЧЕНКО,

доцент, заслужений працівник культури України,
доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8149-6743>

ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (ВІД ХОРТИЦЬКОЇ СІЧІ ДО ЛІКВІДАЦІЇ ГЕТЬМАНЩИНИ І НОВОЇ СІЧІ)

Злам XVI–XVII ст. був періодом, коли українське козацтво ототожнювалось звизволителями, захисниками православ'я. Вийшовши на політичну арену, самекозацтво стало тим порятунком для українського етносу, який визначив подальшу його долю. Запорізька Січ, що перебирає на себе функцію української державності, створює унікальну для європейського Середньовіччя політичну організацію – козацьку республіку з демократичним устроєм. Авторитет козаків підтверджується поширенням стихійного процесу покозачення українського населення, тобто, самовільного набуття козацьких прав представниками інших соціальних груп, селян, міщан, шляхти, котрий тривав у XVI–XVIII ст.

Для представників провідної соціальної верстви – шляхти цей процес відкривав перспективи реалізувати себе у військовій чи політичній сфері. Варто пригадати Богдана Хмельницького, вміла стратегія якого забезпечила низку перемог у Національно-визвольній війні 1648–1658 рр. Для інших станів покозачення передбачало можливість підвищити свій соціальний статус. У 1626 р. польський король Сигізмунд III зазначав, що «[...]все управління у козаків, вся влада у козаків, вони присвоюють юрисдикцію і встановлюють закони» [3, с. 107.].

На етапі створення ранніх січей українське козацтво, спираючись на звичаєво-правову культуру Київської Русі, Галицько-Волинської держави та україно-литовських удільних князівств другої пол. XIV–XV ст., встановлювали свої норми суспільного співжиття, виробляли відповідний обставинам правовий світогляд, чинили часом відмінне в конкретних проявах, але загалом тотожне в його основних рисах судочинство. Його основу становили віковічні традиції й звичаї українського народу.

Козацьке звичаєве право – сукупність норм поведінки, вироблені у процесі виникнення українського козацтва та перетворення його на велику суспільну групу (друга пол. XVI–XVIII ст.). Воно застосовувалося в діяльності національних військово-адміністративних і судових установ. Особливого поширення набуло в побуті запорожців, а також козацьких формувань Правобережжя та Лівобережжя, Слобожанщини, згодом у південних районах України. За умов жорсткого тиску на «вольності» українського козацтва з боку Російської імперської влади, які розпочалися вже на початку XVIII ст. козацьке звичаєве право на території України поступово звелось нанівець. Окремі його норми зафіксовані у «Правах, за якими судиться малоросійський народ», «Екстракті малоросійських прав» та інших збірках нормативних актів.

Характеризуючи козацьку спільноту Д. Яворницький стверджував: «В основі всієї козацької громади був звичай: згідно звичаю вони не допускали в Січ жінок, згідно звичаю чинили суд і розправу, згідно звичаю ділилися на курені та паланки, згідно звичаю збиралися у відомий час на спільні ради» [1, с. 131].

Разом з тим, право Запорізької Січі, а після 1649 р. і Гетьманщини, становило своєрідний симбіоз вище означеного українського звичаєвого права, елементів, завезеного в Україну через Польське королівство, німецького магдебургського права і положень литовських статутів. Слід урахувати також вагомий польський і російський правничий

компонент у козацькому судочинстві, а турецький і татарський – у системі покарань. Проте всі означені запозичення і впливи на козацьке судочинство тривалий час не мали чіткого джерела, оскільки право мало усний характер і не потребувало посилення на кодифіковане писемне джерело.

На думку дослідника кінця XIX ст. судової системи Малоросії О. Лазаревського козацьке судочинство «[...] витворилося самим життям, природними потребами самого народу без будь-яких штучних регламентацій; і вказаний судоустрій міг задовольняти народ до тих пір поки він залишався народним; допоки сам народ брав участь у його творенні поки він брав участь в чиненні правосуддя. [...] Витворений козацтвом лад був досить примітивно простим і, можна сказати, більше годився для воєнного табору, ніж для складного громадського життя...» [2, с. 96].

З огляду на уніфікованість та всеосяжність козацьких звичаїв Запорізьку Січ ототожнюють із ранніми військовими демократіями, в яких домінували озброєний люд і усна форма кодифікації правових норм. Окрім того, звичаєво-правова культура козаків характеризувалася рівністю усіх соціальних груп при відшкодуванні збитків та визначенні міри покарань, а також значною суворістю й незворотністю останніх, аж до смертної кари. Структурні параметри козацького права умовно можна об'єднати у наступні блоки:

- основи козацького самоврядування та устрою;
- військові звичаї;
- положення про організацію судоустрою та практики судочинства;
- цивільні та кримінальні правовідносини.

Протягом існування Запорізької Січі та на ранньому етапі Гетьманщини були нормами чіткі традиції та механізми реалізації колективної волі козацької спільноти. Важливу роль у цьому контексті відводилася загальнокозацьким січовим радам, які були не лише законодавчим і адміністративним органом, а й головною інстанцією, яка розглядала важливі цивільні та кримінальні справи. Із правничого погляду рада мала повноваження верховного суду і могла проводити розслідування щодо найвищих посадовців Січі і Гетьманщини.

Загалом у межах козацької державності спостерігалось переплетення адміністративних та судових повноважень як колективних інституцій (січових рад), так і окремих посадовців (кошових отаманів, військових суддів, писарів, осавулів, довбишів, курінних отаманів і паланкових полковників)

Початок XVIII ст., котрий знаменувався штучним насадженням Петром Ієвропейської етики на рівні державного права, не оминув і українські землі, для яких вона здавна була знайома. В Російській імперії, під юрисдикцією якої перебувала Гетьманщина, тривав тотальний наступ на козацькі права та вольності. Ціноувеличезних зусиль російські імператори підганяли життя віддаленої Московії під європейський формат, і в цьому процесі питання козацького самоврядування були завадою його планам.

У підсумку, говорячи про козацьке звичаєве праводругої пол. XVI–XVIII ст. як чинник майбутнього українського права і судочинства варто зазначити:

– перебування під чужоземною юрисдикцією українських земель в означений період не призвело

до асиміляції козацьких правових цінностей, які існували та отримали подальший розвиток. З часом вони слугуватимуть орієнтиром для української національної правової культури;

– за часів перебування українських земель у складі інших країн (ВКЛ, Речі Посполитої, Росії)

існували й практикувались козацькі правила-звичаї, що відображали генезу, еволюцію і трансформацію правосвідомості та соціально-нормативної практики українського народу на землях Запорізької Січі та Гетьманщини;

– козацьке звичаєве право, що було закономірним результатом стихійного правотворення, стало

українським національним правовим феноменом. Будучи фактичноправом корпорації воїнів, більшість його норм не мало характеру станової замкненості, а навпаки – мало авторитет, поширення та застосування на українських землях. Пояснення цьому просте – переважна більшість козацтва складалась з селян, які тікали від панської сваволі;

– козацький звичай базувався на тій системі філософсько-правових уявлень, що була органічно

зрозумілою для населення українських земель.

Список бібліографічних посилань

1. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків / пер. з рос. І. І. Сварника. Львів : Світ, 1990. 319 с.
3. Лазаревский А. М. Суды старой Малороссии. *Киевская старина*. 1898. № 7–8. С. 75–115.
4. Кушинська Л. А. Козацьке звичаєве право як чинник самоідентифікації українців XVII–XVIII століть *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Економіка і право*. 2015. Вип. 28. С. 104–111.

Одержано 04.02.2021

УДК 82-312.4:821.111(73)

Михайло Олексійович ОВЧИННИКОВ,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8311-6946>

ТВОРЧИСТЬ АННИ КЕТРІН ГРІН ТА ГЕНЕЗА ДЕТЕКТИВНОГО ЖАНРУ

Постать американської письменниці Анни Кетрін Грін (1846 – 1935) маловідома сучасному українському читачеві. Проте будь-яка розмова про історію детективного жанру не обминеться без згадки її імені. Власне слово «детектив», яке закріпилося за позначенням кримінального розслідування в літературі, вперше було використано Анною Грін, яку інколи називають «матір'ю детективної прози».

Перший і найбільш відомий роман Анни Кетрін Грін «Справа Лівенворта» (1878) починається з драматичної вістки про смерть нью-йоркського мільйонера Хорейшо Лівенворта, якого вранці знаходять застреленим у бібліотеці його маєтку в Нью-Йорку. Таким чином, основна сюжетна колізія роману будується за принципом «убивства в замкненому приміщенні», який вперше використав Е. По в новелі «Вбивство на вулиці Морґ» (1841), а пізніше і А. Конан Дойл. Для розслідування вбивства Лівенворта запрошується професіональний детектив Ебенезер Грайс – трохи похмурий нью-йоркський поліцейський близько п'ятдесяти років, людина нічим не примітною, ординарною зовнішністю. Цей герой абсолютно позбавлений рис особистої непересічності, що помітно відрізняє його від романтичного детектива Дюпена в Едгара По і Шерлока Холмса, образ якого невдовзі з'явиться у творчості Конан Дойла. Образ Грайса немов би створюється в полеміці зі штампами оповідань про розслідування, вже знайомими тогочасному читачеві. Стриманий герой Анни Грін не робить шоу зі своїх професійних і людських якостей, проте володіє неабиякою гостротою погляду у поєднанні зі здатністю розуміти

людей та співчувати їм. Його образ чітко соціально детемінований – він походить із середнього класу суспільства і захищає його цінності, моральні й релігійні. Йому некомфортно в середовищі нью-йоркських аристократів, тому адвокат Реймонд стає неофіційним помічником Грайса в розслідуванні та бере на себе, зокрема, спілкування із соціально недоступними для нього людьми. Грайс і Реймонд періодично обмінюються міркуваннями у справі і порівнюють свої версії. Цю модель представлення на читацький суд декількох рівноправних версій злочину Грін буде використовувати і в наступних своїх романах. Але пізніше за довіру читача будуть змагатися версії детектива Грайса і його допитливої помічниці Емілі Батерворт (роман «Злочин по сусідству», 1880), яку з повним правом можна вважати літературною попередницею міс Марпл Агати Крісті.

Як і Е. По, Анна Грін використовувала наскрізний образ головного героя-слідчого, що переходив від твору до твору. Проте вона не дає йому в супровідники захопленого хронікера, не починає оповідання з історій, що ілюструють його неабиякі здібності. У детектива Грайса, якому Анна Грін дала життя, є свій літературний родовід. Зовні достатньо типовий американський поліцейський нічим не нагадує французького аристократа Огюста Дюпена.

Отже, Анна Кетрін Грін – одна із засновниць детективного жанру в літературі. Вона вперше почала використовувати для своїх романів назву Detective's Story, стала автором перших бестселерів у жанрі кримінального роману (її перший роман «Справа Лівенворта» був виданий загальним накладом близько 1 млн. примірників). Персонажі слідчих у романах Анни Грін, як правило, належать до поліцейських (державних) структур, на відміну від образів детективів-аматорів у творах Едгара По і А. Конан Дойла. У її творах вперше з'являється образ жінки-детектива, який пізніше отримав розвиток у творчості Агати Крісті. І, нарешті, саме в романах Анни Кетрін Грін вперше основним місцем кримінального розслідування стає місто Нью-Йорк (а не Париж або Лондон, як у Е. По або А. Конан Дойла).

Список бібліографічних посилань

1. Булычева В. П. Структурно-композиционные особенности детективного жанра // Актуальные вопросы филологических наук : материалы II междунар. науч. конф. Чита : Молодой ученый, 2013. С. 32–38.
2. Грин А. К. Дело Ливенворта. Харьков : Клуб семейного досуга, 2015. 416 с.
3. Денисова Т. Н. Історія американської літератури. Київ : Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 487 с.
4. Тытюк А. К. Писательницы детективных романов и их женские персонажи. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2014. Вип. 3. С. 236–242.

Одержано 07.02.2021

УДК 343.98

Тетяна Анатоліївна ОРЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/orcid.org/0000-0002-7635-1160>

ПРО ТИПОВІ ПОМИЛКИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ В УМОВАХ НЕОЧЕВИДНОСТІ

Відповідно загальноприйнятого (в теорії й на практиці) підходу вбивствами, що вчинюються в умовах неочевидності, називають факти у наступних трьох ситуаціях.

Ситуація 1. Надходить заява про зникнення людини при обставинах, що вказують на можливість її вбивства.

До таких випадків відносяться зникнення дітей та молодих жінок, коли вони прямували за визначеним маршрутом (додому, до магазину, до школи, на роботу тощо), не з'явилися у визначеному місці та з ними втрачено мобільний зв'язок. А також зникнення чоловіків при обставинах виявлення відчиненого автомобіля (або із залишеними ключами запуску двигуна) на віддаленій території при відсутності його власника (водія).

Ситуація 2. Виявлено труп з ушкодженнями, спричиненими сторонньою особою, за наступних обставин: труп виявлено на віддаленій від житла місцевості; особу загиблого на момент виявлення тіла не встановлено; відсутні свідки (очевидці) події вбивства; комплекс слідів на трупі та місці події вказує на відсутність корисливого мотиву вбивства, вбивства на ґрунті раптового конфлікту між знайомими особами чи іншого очевидного і зрозумілого практиці варіанта дій вбивці.

Ситуація 3. Виявлено частини розчленованого трупа.

Узагальнення практики розслідування вбивств з розчленуванням трупа вказує на те, що їх вчиняють особи з найближчого оточення потерпілого. До розчленування трупа вони вдаються з метою приховати місце вчинення вбивства, яким виступає будинок, квартира чи інше приміщення, що прямо вказує на особу злочинця; та/або намагаються скрити сам факт смерті особи, якщо соціальний зв'язок із вбивцею є очевидним. Виходячи із наведеного, розслідування вбивств, що супроводжуються розчленуванням, мають специфіку тільки у ракурсі вирішення одного ключового завдання на початковому етапі – це встановлення особи загиблого та кола осіб з близького оточення.

У представленій роботі хотілось би приділити увагу типовим помилкам (недолікам), що допускаються під час проведення початкових слідчих дій, і які мінімізують перспективу формування обґрунтованого обвинувачення у кримінальному провадженні надалі. Результати проведеного нами дослідження при цьому стосуються перших двох вказаних ситуацій (виявлення трупа після тривалих пошукових дій, та виявлення трупа невпізнаної особи на віддаленій території).

Практика вказує на те, що пошук дитини або молодої жінки необхідно розпочинати якнайшвидше. Якщо особа не була знайдена на протязі перших трьох годин, вірогідність відшукування її живою катастрофічно знижується. Кожна година пошуків грає проти життя потерпілого. Старший пошукової групи (процесуальний керівник) повинен мати установку – велика вірогідність, що відшукає група труп, і відповідно повинен контролювати і концентрувати увагу на дотриманні процесуального порядку фіксації і вилучення слідів (речових доказів) біля/на/в трупі. Головним завданням при цьому є: 1) не знищити сліди; 2) визначити технічну послідовність вилучення слідів; 3) забезпечити дотримання процедури

встановленої законом вилучення доказів, оскільки судова практика свідчить про повальний принцип визнання «плодів отруєного дерева» недопустимим доказами.

Розглянемо недоліки заходів з пошуку зниклих, які заважають потім процесу збору доказів або, навіть призводять до незворотного їх знищення.

1. Велика кількість погано організованих учасників під час прочісування місцевості знищує сліди злочину/вбивці (відбитки взуття, коліс автотранспорту, сліди волочіння і переміщення трупу, сліди боротьби жертви із вбивцею, сліди крові і біологічні мікрооб'єкти виділення). Дуже багато випадків, коли вбивці приймають активну участь у пошукових діях. Особлива шкода наноситься можливості роботи кінологічної служби. Знищуються повністю або «перебиваються» запахові доріжки слідів жертви та злочинця. Собаки не можуть працювати у такій слідовій обстановці, оскільки вноситься багато свіжих сторонніх запахів. Особливо, якщо представники пошукової групи характеризуються різкими запаховими характеристиками – користуються парфумами, працюють з мастильними матеріалами (бензином, соляркою) і відповідно їх тіло та одяг несуть цей запах. Так само заважає працювати собаці запах тютюну та алкоголю. Тому під час планування пошуку та інструктажу учасників необхідно враховувати цей фактор.

2. Як правило відсутній план пошуку. Учасники (курсанти і працівники ДСНС, поліція, волонтери, місцеві жителі) пересуваються хаотично, часто ходять один за одним. Практика свідчить про те, що краще призупинити пошук, розробити єдину стратегію операції, ніж направити людей без будь-якого інструктажу і керівництва.

3. Речові докази (предмети, сліди відбитки, мікрочастинки), які виявляються, вилучаються з порушенням процесуальної процедури (не упаковуються вірно, не присутні поняті, не оформлюються протоколом). На допущених процесуальних помилках потім захист робить акцент в суді. Ці докази визнаються недопустимими і виводяться із бази обвинувачення, як «Плоди отруєного дерева».

План пошуку повинен бути продуманий з точки зору черговості, послідовності та доцільності застосованих заходів. Кожна ситуація при цьому є індивідуальною.

4. Учасники, які обстежують домоволодіння жителів місцевості, повинні чітко знати наступне: а) їх дії повинні відбуватися тільки за добровільної згоди власників об'єкту, тобто до огляду, обстеження може допустити тільки особа, якій належить цей об'єкт; б) самостійно вилучати, доставляти речові докази слідчому/прокурору вони не мають права, це повинен робити тільки слідчий у процесуальній формі з дотриманням правил (протокол, поняті, опис, пакування і опечатування).

5. Якщо учасників пошуку (учасників СОГ в тому числі) не допускають власники у приміщення або на територію, необхідно враховувати два аспекти :1) є підстави для проведення примусового обстеження (обшуку) з наступним повідомленням прокурора та судді про такий факт та результати (мова йде про підстави необхідності врятування життя людини, переслідування злочинця, попередження дій із знищення слідів злочину); 2) цей об'єкт необхідно розцінювати, як підозрілий, взяти його під жорсткий контроль і спостерігати за діями осіб, що мають доступ до нього. У найкоротший термін необхідно отримати ухвалу суду на проведення обшуку у ньому.

6. Слід враховувати такий вкрай небезпечний фактор, як накопичення під час пошукової операції внутрішнього гніву у членів родини зниклого/загиблого. Їх біль втрати, страх, паніка накопичуються, трансформуються у ненависть і гнів до тих, кого можна звинуватити. Гнів накопичується також у учасників пошуку. Люди не сплять декілька днів, втомлюються, мерзнуть. Цей фізіологічний стан трансформується у агресію. Через декілька перших днів пошуку у учасників нарощується внутрішнє напруження, яке повинно знаходити вихід. Це напруження трансформується у агресію і виражається у формі фізіологічної розправи над затриманими особами, яких вважають причетними до вбивства /згвалтування; у фізичній розправі над родичами затриманих,

знищення їх майна (розписують їх паркани, б'ють вікна, заливають фарбою підвір'я); у претензіях до поліції, обвинуваченні у бездіяльності, недбалості, хабарництві.

Враховуючи вказаний фактор, необхідно діяти і приймати заходи на упередження накопичення гніву, зокрема рекомендовано робити наступне.

1. Не давати «пару накопичиться». Для цього попереджати скупчення людей і обговорення ними теми пошуку зниклого (або вбивства), оскільки люди один одного частіше заряджають негативом. В обговоренні натовпом немає конструктиву, там тільки підвищується емоційне переживання.

2. З представниками громади необхідно постійно спілкуватись, інструктувати, ділитись інформацією, доводити до відома новини у провадженні, проводити прес-конференції тощо, тобто «пар випускати».

3. Найбільш активних/агресивних учасників та лідерів громади необхідно відразу від'єднувати та залучати до співробітництва. Такі учасники повинні постійно відчувати відповідальність і наближення до керівництва.

Одержано 09.02.2021

УДК 342.5

Олег Зіновійович ПАНКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Львівського державного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6636-1330>

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ МЕХАНІЗМ США: ДЕЯКІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Принцип поділу влад у сучасній політико-правовій теорії визнано однією із необхідних підвалин побудови дійсно правової та демократичної держави, що особливо важливо усвідомити можновладцям молододі, як по історичних мірках, Української держави. Цей принцип є надто важливим для так званих транзитивних, перехідних державних утворень, в яких до кінця не подолана загроза «рецидивних» проявів тоталітаризму та авторитаризму.

Американська модель названого постулату, котра має назву «системи стримувань і противаг», беззаперечно внесла свій фундаментальний внесок у збагачення світової теорії поділу влад, на практиці довівши життєздатність цієї засади та її благодатний вплив на розвиток справді демократичних інституцій. І в цьому ракурсі США можна визнати дійсно взірцевою державою, досвід якої потребує посиленої уваги та глибокого й всебічного дослідження і запозичення [1, с. 208].

Наголосимо, що в Основному законі США, на противагу конституційним актам багатьох інших держав, котрі надають главі держави або уряду ключові, визначальні правомочності в царині зовнішньої політики, на найвищому правовому рівні проведено розмежування таких повноважень між органами виконавчої та законодавчої влади.

Але фактичні повноваження Президента та Конгресу США в царині зовнішньої політики, їхні реальні взаємовідносини в цій сфері, на наш погляд, не можуть бути виведені безпосередньо з тексту Конституції шляхом її буквального і навіть розширеного тлумачення. Здійснювані в реальному житті зовнішньополітичні повноваження Білого дому і Капітолію неспівставимі з правами такого роду, закріпленими в Основному Законі [2]. Ця вражаюча невідповідність пояснюється, як мінімум, двома головними причинами.

По-перше, реальний обсяг зовнішньополітичної активності США зразка 1787 року не йде в порівняння із зовнішньополітичною діяльністю сучасної супердержави.

По-друге, теорія американського конституційного права виходить із загальної посылки про екстраконституційний характер зовнішньополітичних повноважень федерального уряду.

Остання теза знаходить своє найяскравіше підтвердження при розгляді основних і «вічних» проблем у взаємовідносинах Президента і Конгресу США – питань договірних відносин з іноземними державами та «воєнних повноважень». Виникнення та широке застосування в США практики так званих «виконавчих угод» і «президентських війн» – приклади того, як американські правлячі кола, зберігаючи формально незмінними відповідні положення Конституції країни, створюють і втілюють у політичному та державному житті Сполучених Штатів нові форми та методи державної діяльності, що більшою мірою відповідають потребам цих кіл на сучасному етапі [3, с. 198-199].

В останні десятиліття особливо чітко простежуються дві визначальні тенденції, що детермінують реальне становище Конгресу на зовнішньополітичній арені. По-перше, йдеться про тенденцію все більшої концентрації влади в руках глави держави і як наслідок цього певне зменшення ваги парламенту.

По-друге, з огляду на зміну традиційного формату впливу на формування зовнішньополітичної стратегії роль вищого законодавчого органу на «політичній шахівниці» і особливо в пропаганді своєї політики серед американської громадськості значно зростає за останні десятиліття.

На нашу думку, є очевидним, що американський парламент відіграє важливу в сучасних складних умовах роль. Займаючись розподілом федерального бюджету, зокрема на військові видатки чи асигнування на іноземну допомогу, питаннями зовнішньоекономічної, зокрема тарифної політики, Конгрес знаходиться в сфері, життєво важливій для прибутків американських корпорацій. Саме тому останні приділяють особливу увагу збереженню та укріпленню важелів впливу в Капітолії.

Нарешті, Конгрес як своєрідний політичний барометр, є одночасно важливим органом формування громадської думки в країні. Публічні слухання в комітетах, заяви для преси сенаторів і членів Палати представників, публікації та дослідження, що проводяться під егідою Конгресу, резолюції обох палат, що часто приймаються з пропагандистською метою – все це є важливим фактором впливу на громадську думку в США і за кордоном.

Висновок. У цілому при оцінці дій та позицій Президента і Конгресу Сполучених Штатів з питань зовнішньої політики завжди слід мати на увазі, що Білий дім і Капітолій об'єднує спільність розуміння кінцевих цілей в цій галузі, і на цю основу спирається їхнє співробітництво.

Існування такої спільності цілей, а також той безперечний факт, що й ініціатива, й практичне втілення у життя зовнішньої політики здійснюється в першу чергу виконавчою владою, приводять до того, що Конгрес, як правило, не висуває радикальних альтернатив курсу адміністрації, і розбіжності між ними стосуються частіше методів досягнення спільних цілей, ніж сутності проблем.

Список бібліографічних посилань

1. Панкевич О. З., Ісанський В. В. Принцип поділу влади: досвід США // Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики : матеріали наук. семінару (м. Львів, 23 черв. 2017 р.) / упоряд. М. В. Ковалів. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 208–212.
2. Конституція США. *Право США*. 2013. № 1–2. С. 13–30.
3. Панкевич О. З. Роль Президента і Конгресу США у регулюванні міжнародних договірних відносин. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 1. С. 192–200.

Одержано 22.01.2021

УДК 342.951.351.543

Ігор Олексійович ПАНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1462-2316>

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МИТНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: НАДІЇ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

За останнє десятиліття Україна активно інтегрує в різні європейські структури різних сфер суспільного життя, таких як культура, наука, освіта, технологія... Незалежно від сфери, в якій відбувається інтеграція, Україна і Європейський Союз мають остаточно визначитися у головних пріоритетах і засади співробітництва. Безумовно, що найбільш перспективним напрямом співпраці України з ЄС є торгівля. Динаміка двосторонньої торгівлі з Європейським Союзом, на сьогодні, не відповідає нашим бажанням. Але поступово співробітництво у торгівельній галузі набирає обертів, тому передбачається, що незабаром держави-члени Євросоюзу стануть ефективними торговельними партнерами нашої держави. Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі, міжнародної організації, метою якої є розроблення системи правового регулювання міжнародної торгівлі, стабілізація торговельних зв'язків, лібералізація міжнародної торгівлі, поступове скасування митних і торговельних обмежень, забезпечення прозорості торговельних процедур. Для того, щоб реалізувати стратегію євроінтеграції, Україна мусить забезпечувати стабільно високі темпи економічного зростання. Тільки за таких умов її економіка зможе рухатися у напрямку гармонізації національних економічних показників з відповідними показниками країн Європейського Союзу.

Вступ України до СОТ відкрив перспективи для розвитку національної економіки. Така перспектива дає можливість для України та Європейського Союзу розвивати якомога тісніші відносини, що виходитимуть поза рамки співробітництва до поступової економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва. Європейський Союз та Україна сповнені рішучості посилити свої відносини та сприяти утвердженню стабільності, безпеки і добробуту. Такий підхід заснований на спільних цінностях, спільній власності та диференціації. Це сприятиме подальшому зміцненню стратегічного партнерства між Україною та Європейським Союзом. Серед міжнародних зобов'язань України та її стратегічної мети щодо подальшої європейської інтеграції є перетворення митної політики відповідно до норм і стандартів ОБСЄ та Ради Європи.

Проблемам митної політики, інтеграції України у європейський економічний простір присвячені наукові праці багатьох вчених, серед яких можна назвати Б.Н. Габричидзе, А.А. Дубініну, Ф.Л. Жоріна, І.Н. Звягіну, М.М. Каленського, Б.А. Кормич, В.Я. Настюка, П.В. Пашка, С.В. Сорокіну, С.В. Халіпова та інших. Проте досить актуальним і таким, що відзначається науковою новизною, є питання про розвиток митних відносин України з Європейським Союзом як взагалі, так і, зокрема, виконання відповідних положень Плану дій «Україна-Європейський Союз» щодо митної справи, адже курс на євроінтеграцію є орієнтиром зовнішньої та внутрішньої політики України, важливою складовою політики модернізації політичного та економічного розвитку та основою для стратегічного розвитку нашої держави. Митна політика є одним з основних інструментів протекціоністської політики держави. Як член Всесвітньої організації торгівлі – WTO (World Trade Organization), Організації економічного співробітництва та розвитку (Organization for Economic Cooperation and Development), а також держава, яка претендує на членство в

Євросоюзу, Україна формує митну політику з дотриманням вимог цих організацій. Євросоюз продовжує уникати відповіді на питання щодо визнання перспективи членства України в ЄС. У своїх документах – Спільній Стратегії щодо України 1999-2019 років, рішеннях Ради міністрів ЄС із загальних питань та зовнішніх відносин від 21.02.2005 року щодо затвердження Плану дій «Україна-ЄС», сторона ЄС лише «визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір». У мандаті Єврокомісії щодо переговорів про нову посилену угоду «Україна-ЄС» зазначається, що укладення нової угоди «не визначатиме наперед майбутній розвиток відносин України та ЄС». Водночас, для України питання визнання перспективи членства в ЄС має не лише важливий політичний вимір, але й має значення для низки важливих економічних, правових та інших аспектів, які безпосередньо впливають на природу та характер двосторонніх стосунків, на вирішення низки практичних питань (перспектива запровадження безвізового режиму, надання передвступної допомоги, процедури скринінгу законодавства, асиметричного відкриття ринків, доступу до внутрішніх процедур обговорення рішень тощо). Тому дане питання залишається важливим для України у діалозі з ЄС, а його підтримка на порядку денному відносин змушує ЄС шукати додаткові засоби для забезпечення конструктивності та адекватності своєї позиції.

Сучасний етап реалізації стратегії розвитку митних відносин України з ЄС характеризується постійним зростанням обсягів та розширенням масштабів міжнародної торгівлі, ускладненням та посиленням динамізму торговельних процесів, посиленням вимог міжнародних організацій щодо забезпечення вільного доступу іноземних товарів на внутрішні ринки та зниженням національних торговельних бар'єрів. Відбувається поглиблення інтеграції міжнародних вимог в національну практику митного регулювання України. Реалізація цих вимог пов'язана з певними потенційними загрозами забезпеченню національних інтересів України. «Відкритість» національної митної території для міжнародної торгівлі може завдавати економічні збитки для держави у вигляді недонадходжень до бюджету внаслідок викривлення митної вартості товарів, шкоди здоров'ю і безпеці споживачів, спричиняти зростання контрабандних потоків тощо. В таких умовах актуалізується потреба підвищення ефективності національної митної політики в сфері забезпечення невідкладного реагування на зовнішні загрози та оперативної протидії можливим негативним наслідкам таких загроз, в напрямку посилення забезпечення економічних інтересів держави й максимального врахування в національній системі регулювання міжнародних правил та вимог. Протягом останнього часу намітились значні прогресивні зрушення в напрямку удосконалення національної митної політики. Мова йде про активізацію взаємодії митних органів із суб'єктами господарювання, що здійснюють зовнішню економічну діяльність, активізацію роботи з приведення законодавства України у сфері захисту прав інтелектуальної власності до рівня світових стандартів з метою посилення протидії незаконному переміщенню товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, налагодження ефективної взаємодії з митними службами суміжних держав та країн - найбільших торговельних партнерів України в цілях виявлення корупційних тіньових схем у зовнішньоекономічній діяльності та організованих угруповань, що ведуть злочинну діяльність у зовнішньоекономічній сфері та займаються легалізацією (відмиванням) кримінальних коштів, досягнення певного прогресу в напрямку створення, підготовки до впровадження і розвитку системи електронного декларування товарів, сприяє прискоренню й спрощенню процедур здійснення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, вжиття низки заходів щодо нормативного забезпечення недопущення ввезення на митну територію України продукції низької якості, з простроченими термінами використання та небезпечними для використання.

На даний час існує необхідність підвищення ефективності національної митної політики в сфері невідкладного реагування на зовнішні загрози та оперативної протидії можливим негативним наслідкам таких загроз, в напрямку посилення забезпечення економічних інтересів держави та максимального врахування в національній системі регулювання міжнародних правил та вимог.

Висновки. Прагнення нашої держави інтегруватися до європейської спільноти стало додатковим потужним стимулом соціально-економічних перетворень, в реалізації яких важлива роль належить митній службі України та здійснюваному нею міжнародному співробітництву в галузі митної справи. Європейський вибір України, визначений у початковий період формування основ її зовнішньої політики, став природним наслідком здобуття країною державної незалежності. Він відображає життєво важливі інтереси України, викристалізувався з усієї попередньої історії українського народу, його ментальності та глибоких демократичних традицій, ґрунтується на законному прагненні громадян України бачити свою державу невід'ємною частиною єдиної Європи. З урахуванням тісного «сусідства» з ЄС, зумовленого, передусім, питаннями економічної безпеки та забезпечення надійного захисту громадян України та ЄС, відбулася активізація українсько-європейського співробітництва в галузі митної справи. Подальший розвиток інтеграційного процесу в умовах перетворень, що відбуваються у світовому суспільстві, здійснюватиметься на основі значного збільшення обсягів переміщуваних через кордон товарів внаслідок глобалізації торгівлі, масового впровадження комп'ютерних інформаційних технологій, поряд зі зростанням ролі митної служби як інструменту, що регулює торговельно-економічні відносини і потребує нових підходів до ведення митної справи.

Список бібліографічних посилань

1. План дій «Україна – Європейський Союз» : від 12.02.2005 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693 (дата звернення: 04.02.2021).
2. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : від 14.06.1994 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення: 04.02.2021). Втратила чинність.
3. Співробітництво між Україною та Європейським Союзом // Державна фіскальна служба України : офіц. сайт. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/spivrobotnitstvo-mij-ukrainoyu-ta-evrop> (дата звернення: 04.02.2021).

Одержано 06.02.2021

УДК 342.9

Ірина Вікторівна ПАНОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4325-5428>

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ПОРЯДКУ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Стрімкий розвиток засобів обчислювальної техніки, засобів зв'язку і телекомунікації створили нові унікальні можливості для залучення інформації в обіг та її швидкого розповсюдження. Інформація, як результат інтелектуальної творчої діяльності, має

колосальний потенціал забезпечення ефективного державного управління, розвитку громадянського суспільства та впливу на свідомість, підсвідомість і поведінку людини. Інформаційна сфера в Україні в сучасних умовах перетворилась на арену політичної боротьби за владу та інформаційні впливи на окремі регіони і свідомість громадян. Одночасно підвищується усвідомлення кожним учасником суспільних відносин необхідності їх правового регулювання в інформаційній сфері, дотримання прав людини в процесі здійснення інформаційних прав, прагнення до формування не тільки вільного, але і безпечного інформаційного простору.

У міру накопичення в суспільстві різних видів інформації зростає інтенсивність її споживання у всіх сферах життєдіяльності суспільства, що приводить до диференціації інформації. У Законі України «Про інформацію» за порядком доступу інформацію розділено на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Проте можна говорити про існування різних підходів щодо визначення поняття відкритої інформації, зміщується поняття порядку та режиму доступу, зокрема, за порядком доступу інформація може бути відкритою (ст. 20); відкритою за режимом доступу є науково-технічна інформація (п. 3 ст. 15). Проблема застосування термінів у правовій науці є актуальною для багатьох галузей. Передусім вона залишається нагальною для всього українського суспільства, яке, як ніколи, потребує єдності та гармонії. Також питання науково-правового термінарію залишається невирішеним і для інформаційного права України. Правильне визначення і застосування терміна предмета дозволить розробити чіткі, більш конкретизовані орієнтири розвитку окремих інститутів і видів відносин інформаційного права, які допоможуть скоріше виявити та оперативнo усунути їх системні, структурні або функціональні недоліки, якісніше та повніше реалізувати цілі й завдання інформаційного права, що випливають зі змісту його суспільного призначення.

Академічний тлумачний словник української мови поняття «режим» визначає як «систему заходів, правил, запроваджуваних для досягнення певної мети» або «певні умови, необхідні для забезпечення роботи, функціонування, існування чого-небудь» [1], «порядок – це спосіб виконання, метод здійснення чого-небудь» [2].

Таким чином, порядок доступу до інформації – це передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення та зберігання відомостей та/або даних. Запропоноване визначення порядку доступу до відкритої інформації відображає ступінь організації інформаційних ресурсів держави, що включає в себе оптимальне співвідношення таких гарантій і принципів роботи з інформацією, як її доступність, своєчасність, збереженість і контроль за процесуальним застосуванням. Практичне значення визначення категорії порядку доступу до інформації як об'єкту державного контролю полягає в належному забезпеченні прав та свобод громадян, пов'язаних з отриманням і роботою з інформацією, а також у полегшенні розробки подальшої нормативно-правової бази, що регулює становлення інформаційно-правової сфери держави.

Визначальним елементом встановлення порядку доступу є право чи обов'язок власника інформаційних ресурсів надавати інформації статус відкритих ресурсів або визначати на підставі Закону порядок обмеження доступу до інформації. Наприклад, віднесення інформації до державної таємниці є процедурою прийняття рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установами ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього. Також державний контроль здійснюється за дотриманням сукупності таких вимог при обмеженні доступу до інформації:

1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони

здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Важливим є те, що доступ до відкритої інформації: не може бути обмеженим; отримання відкритої інформації відбувається безоплатно; користування відкритою інформацією здійснюється на свій розсуд; відмовляти в доступу до відкритої інформації за будь-якими причинами неможливо.

Державний контроль за порядком доступу до інформації є одним з видів адміністративно-правової діяльності. У широкому розумінні слова він виступає формою адміністративно-правової діяльності уповноважених суб'єктів, яка здійснюється в межах їх компетенції, регламентується нормами адміністративного та інформаційного права й виражається у вчиненні юридичних дій щодо спостереження, перевірки відповідності виконання й дотримання підконтрольними суб'єктами правових розпоряджень, припинення правопорушень конкретними організаційно-правовими засобами.

Висновок. Державний контроль за додержанням порядку доступу до інформації є пасивною формою контролю, проявляється здебільшого у відслідковуванні ситуації чи процесу в сфері доступу до інформації, впливу прийнятих управлінських рішень, правових актів на суспільні відносини. При цьому використовуються методи не стільки перевірок, ревізій, скільки спостереження та аналізу.

Список бібліографічних посилань

1. Режим // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) : сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/rezhym/> (дата звернення: 04.02.2021).

2. Порядок // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) : сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/porjadok/> (дата звернення: 04.02.2021).

Одержано 05.02.2021

УДК 343.37

Людмила Анатоліївна ПАРФЕНТІЙ,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8896-4928>;

Каріна Сергіївна ГУБСЬКА,

студентка Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Впродовж усіх років незалежності, а особливо протягом останніх років, національна безпека України піддавалась значному негативному впливу різного роду загроз. Економічна складова є одним з ключових елементів національної безпеки держави, тому економічну злочинність слід розглядати як суттєву загрозу національній безпеці. У зв'язку з цим проблема економічної злочинності як загрози національній безпеці України потребує ретельного та перманентного дослідження.

Загрози національній безпеці України – це сукупність наявних чи потенційно можливих негативних явищ і дестабілізуючих чинників, які ускладнюють або унеможливають захист національних інтересів.

Незважаючи на погіршення міжнародної ситуації, багато експертів вважають, що в даний час для України та національної безпеки найбільш актуальними є саме внутрішні ризики та загрози, зокрема [1]:

- Нездатність еліти сформуванати і реалізуванати узгоджену стратегію розвитку країни. Незрілість політичної еліти, її роз'єднаність;
- Зрощення влади і бізнесу, високий рівень корупції. Готовність еліт заради певного роду преференцій іти на поступки зовнішнім гравцям на шкоду національним інтересам;
- Слабкість і неефективність інститутів державної влади, нездатність керівництва країни забезпечити їх ефективну роботу на всіх рівнях;
- Внутрішня політична нестабільність;
- Некомпетентність влади;
- Високий рівень економічної злочинності;
- Істотні регіональні відмінності в політико-ідеологічних і зовнішньополітичних орієнтаціях населення, що створює передумови для розколу суспільства і дезінтеграційних процесів;
- Висока енергоємність економіки. Критична залежність української економіки від імпорту енергоресурсів;
- Криза української економіки (як наслідок світової економічної кризи), загроза втрати частини економічного суверенітету;
- Зниження рівня доходів населення і зростання соціального невдоволення як наслідок поглиблення економічної кризи;
- Екологічні ризики.

Економічні злочини становлять значну загрозу національній безпеці держави. Такими злочинами є ухилення від сплати податків, незаконні валютні операції, розкрадання державної чи підприємницької власності. Економічна злочинність відноситься до організованої злочинності.

За останні десятиліття організована економічна злочинність в Україні пройшла такий шлях розвитку, що діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань перетворилась на масштабну загрозу соціальній, економічній і політичній стабільності в державі. Тому проблема запобігання та протидії економічній злочинності набуває глобального характеру.

За результатами Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020 (Результати опитування українських компаній) [2] 51% респондентів в Україні постраждали від шахрайства за останні 24 місяці. Цей показник вищий, ніж середній у світі (47%), та зріс порівняно з 48% у 2018 році. Топ 5 видів шахрайства формують: 47% - незаконне привласнення майна, 47% - хабарництво та корупція, 31% - шахрайство з боку клієнтів, 31% - кіберзлочини, 31% - шахрайство у закупівлях.

Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності, зростала протягом 2016-2019 рр., а кількість закритих кримінальних проваджень зменшувалась. Чим менше закритих злочинів, тим менше отримано матеріальної компенсації до державного бюджету. Крім того, через незакриті провадження досі існують схеми з відмивання коштів, існує тіньова економіка та злочинці, що привласнюють кошти, що належать державі та населенню цієї держави.

Згідно статистики Державного бюро розслідувань (ДБР) [3] за січень-жовтень 2020 року було направлено до суду 208 обвинувальних актів за фактами одержання

неправомірної вигоди та 344 корупційні кримінальні провадження (у 2019 році – 166 та 262 відповідно). Зокрема у жовтні 2020 року слідчими ДБР було затримано за корупційні діяння 36 працівників правоохоронних органів. Загальна сума одержаної неправомірної вигоди становила 906,4 тис. грн. (175,8 тис. дол. США), а сума збитків, завданих економічним інтересам держави – 2,4 млрд. грн.

Зараз в економічних злочинах широко використовуються інформаційно-технічні прилади. Злочини, вчинені з їх допомогою, відносять до кіберзлочинів. Більшість інформації знаходиться на електронних носіях, а в століття розвитку технологій вкрасти інформацію з підприємства не так і складно, якщо вона погано захищена.

Одним з найнебезпечніших видів злочинів, який призводить до економічного занепаду держави, є легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, що вчиняється з використанням комп'ютерних технологій у фінансовій та банківській системах, в деяких джерелах називають «кібервідмиванням грошей».

За оцінками експертів тінізація економіки України становить від 40% до 60% ВВП. Злочинні формування намагаються взяти під свій контроль банківські системи та фінансово-кредитні установи, так як саме через них проводиться процес конвертації грошових коштів, а потім їх виводять за кордон. Також є спосіб легалізації та відмивання коштів злочинним шляхом через використання фіктивних фірм і конвертаційних центрів.

Боротьба з економічними злочинами регламентується законами України «Про оперативну-розшукову діяльність», «Про запобігання корупції», «Про Національну поліцію» та забезпечується не тільки правоохоронними органами, але й іншими організаціями та громадськими формуваннями, які сприяють подоланню цієї проблеми в країні. До протидії економічним злочинам залучені Національна поліція України, Генеральна прокуратура України та її підрозділи, Служба безпеки України, Державна митна служба України, Державна податкова служба України, Національний банк України та інші органи. Взаємодія суб'єктів, на яких покладено завдання ліквідації здійснення економічних злочинів, сприяє ефективності нейтралізації відповідних чинників, які обумовлюють здійснення злочинів в сфері економіки.

28 січня 2021 року Верховна Рада України прийняла в другому читанні і в цілому законопроект №3087-д «Про Бюро економічної безпеки України» [4], в якому Бюро економічної безпеки України визначається як державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності. Даним законопроектом створюється єдиний орган із розслідування економічних злочинів, що має зменшити тиск на бізнес.

Висновок. Поряд з іншими загрозами значний вплив на національну безпеку України має рівень і масштаби економічної злочинності. Тому діяльність, спрямована на боротьбу з економічною злочинністю, має бути досить ефективною. Саме з цією метою зараз відбувається реформування правоохоронних органів України у сфері забезпечення економічної безпеки.

Список бібліографічних посилань

1. Лук'яненко Л. О. Загрози національній безпеці на сучасному етапі // Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування : матеріали наук.-теорет. конф. наук. товариства здобувачів вищої освіти (м. Київ, 19 квіт. 2018 р.) / МВС України, Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 200–202.
2. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020 // PwC : сайт. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf> (дата звернення: 08.02.2021).
3. Результати роботи ДБР у сфері протидії корупції та економічним злочинам за жовтень 2020 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. 30.10.2020. URL: <https://dbr.gov.ua/>

news/rezultati_roboti_dbr_u_sferi_protidii_korupcii_ta_ekonomichnim_zlochynam_za_zhovten_2020
(дата звернення: 08.02.2021).

4. Проект Закону про Бюро економічної безпеки України : від 02.07.2020 № 3087-д / ініціатори Д. О. Гетьманцев, О. М. Василевська-Смаглюк, І. В. Аллахвердієва та ін. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331 (дата звернення: 08.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 159.95

Олена Володимирівна ПЕТЛЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2005-9600>

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ РЕАГУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ НА ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

На теперешній час в умовах запровадження нових стандартів служби правоохоронних органів, створюються нові умови праці, які слід усвідомлювати та до яких необхідно адаптуватися. Вміння протидіяти стресовим факторам в різних повсякденних, стандартних та психологічно напружених ситуаціях професійної діяльності визначає необхідність формування адаптивних типів стратегій поведінки особистості працівника поліції. Аналіз способів поведінки, які використовує індивід в процесі адаптації, не раз ставав предметом досліджень. Ще З. Фрейд виділив два типи адаптивної поведінки особистості: поведінка, спрямована на перетворення середовища або на зміну себе самого. Ці протилежні стратегії були названі алопластичною і аутопластичною адаптаціями [1]. Використовуючи дані підстави, можна теоретично сформулювати стратегії індивідуальної поведінки, кожна з яких характеризується трьома якістьми: 1) контактністю (контактна або уникаюча); 2) активністю (активна або пасивна); 3) спрямованістю (спрямована на зміну середовища або на зміну себе).

Аналізуючи роботи інших дослідників в області поведінки людини, ми запропонували авторську концепцію універсальних способів адаптаційних реакцій особистості: 1) захоплення ініціативи; 2) підстроювання під ситуацію; 3) відхід від ситуації; 4) адаптація без адаптації. Всі варіанти можливі, при чому в кожній конкретній ситуації перевага надається тієї чи іншій адаптаційній реакції. Але найчастіше відбувається формування однієї стратегії поведінки, за допомогою якої людина адаптується до змін у навколишньому середовищі. Це так званий ведучий шаблон реагування, який виникає спонтанно і обумовлений фізіологічними, психічними особливостями і соціальним вихованням особистості. Враховуючи вищевикладене, наведену вище нами концепцію адаптаційного реагування ми можемо представити у вигляді наступних адаптаційних реакцій: 1. "Альфа-стратегія" – лідируюча стратегія поведінки. Це сильна просоціальна позиція, найбільш ресурсна відносно інших стратегій. Така лінія поведінки характерна директорам, командирам, начальникам, які керують іншими людьми швидше за покликанням і своїм особистісним характеристикам, ніж у зв'язку з займаною посадою. Справжні "альфи" завжди беруть відповідальність за дії своїх підлеглих і людей, які залежать від них. 2. "Бета-стратегія" – підпорядкована стратегія поведінки. Це слабка просоціальна позиція, менш ресурсна в порівнянні з першою. Обравши таку лінію

поведінки, людина підкоряється встановленим правилам і твердо дотримується їх. Основна характеристика істинних "бета" - старанність і підвищена працездатність. 3. "Гама-стратегія" – ухиляюча стратегія поведінки. Це сильна дісоціальна позиція, слабка для особистості в наслідок втрати ресурсів через перебування в небажаному для неї середовищі. Люди з даною стратегією поведінки легко йдуть на розрив відносин, схильні змінювати свою діяльність в силу небажання або неможливості адаптуватися в існуючих умовах. Це прямий вихід індивіда із ситуації з метою пошуку середовища, яке б більш гармоніювало з його властивостями. 4. "Омега-стратегія" – страждаюча стратегія поведінки. Це слабка дісоціальна позиція, найменш ресурсна. Така неправильна адаптаційна реакція характерна для психологічно слабкого типу особистості, прямій соціальної протилежності "альфі", «непотрібні діти непотрібних батьків». "Омегам" характерно абсолютно аморфне існування, вони нездатні навіть на самий невеликий опір.

На підставі проведених психологічних консультацій з працівниками правоохоронних органів нами було отримані дані відносно їх сформованих адаптаційних стратегій адаптації до соціально-професійного середовища. Так, у більшості працівників поліції сформована Бета-стратегія поведінки, яка проявляється у прагненні до неухильного дотримання законів, уставу, правил внутрішнього розпорядку служби. Такі працівники вважаються добре адаптованими, без схильності до соціально-психологічної дезадаптації. Вони оцінюють ситуацію, роблять для себе висновки, приймають рішення, знаходять адекватні способи поведінки, мобілізують власні сили й можливості, переборюють внутрішні труднощі й коливання, підкорюють свою поведінку службовому обов'язку, виконання професійних завдань тощо. Але є значна кількість працівників, які знаходяться у так званому стані адаптації без адаптації, тобто у них спостерігається "Омега-стратегія". У їх психічній діяльності переважають: перехід інтенсивності психічної напруженості за межі корисності; занепокоєння, розгубленість, нерішучість, уповільненість реакцій; острах невдачі, відповідальності, підпорядкування своєї поведінки мотиву уникнення невдачі за будь-яку ціну (замість прагнення до максимально можливого успіху); погіршення кмітливості, спостережливості; зниження активності, наполегливості, завзятості, спритності й винахідливості в досягненні мети, підвищення схильності до пошуку виправдовувань; постійне почуття слабкості, втоми, безсилля, невміння мобілізуватися; підвищення дратівливості, втрата контролю над собою. Ці негативні вияви у психічній діяльності впливають на дії та вчинки як в професійному, так і в особистісному середовищі таких працівників [2].

Нами була проведена психокорекційна робота з метою формування конструктивних стратегій поведінки особистості працівників поліції. Ця робота включала у себе психологічне консультування з метою надання інформації щодо можливості вибору інших стратегій реагування в складних життєвих ситуаціях. Конструктивне реагування на той чи інший нештативний фактор – це поведінка, яка спрямована на подолання стресу шляхом контролю психологічно напруженої ситуації, отримання психологічної підтримки або обґрунтованого уникання. Тобто треба виходити із слабкої дісоціальної "омега-стратегії" в сильну дісоціальну позицію - "гама-стратегію". Лише, вмючи дистанціюватися від проблеми хоча б в емоційному плані, можливо напрацювати ресурсів на подолання психічного або навіть фізичного навантаження. Також була проведена психотерапевтичні заходи з метою мотивувати працівників поліції почати роботу над собою у бік позитивних змін, самовиховання, пізнання себе, своїх індивідуальних особливостей і можливостей, усвідомлення своїх інтересів, мотивів, бажання позбутися неправильних уявлень про себе, переглянути своє ставлення до себе і взяти на себе відповідальність за весь свій життєвий шлях, за своє професійне становлення і розвиток, опанувати прийоми самовдосконалення, самоврядування і самоконтролю. Наша мета навчити працівників реагувати шляхом «бета» і «альфа» .

Висновок: аналіз особливостей стратегії поведінки особистості працівників поліції дав змогу нам виявити неконструктивні засоби подолання труднощів адаптації до умов професійного середовища. Розроблена модель стратегій поведінки особистості допоможе підвищити рівень стресостійкості та конструктивних адаптаційних можливостей працівників правоохоронних органів.

Список бібліографічних посилань

1. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Новые пути в психоанализе / пер. с англ. А. Боковиков. М. : Питер, 2013. 301 с.
3. Гіренко С. П., Котелюх М. О., Петленко О. В. Формування конструктивної стратегії поведінки особистості працівників ОВС. *Право і Безпека*. 2015. № 3 (58). С. 138–142.

Одержано 10.02.2021

УДК 331.4:349.2

Світлана Анатоліївна ПЕТРОВСЬКА,

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1992-4161>

ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Курс України, спрямований на європейську інтеграцію, поставив достатньо складні політичні, економічні, соціальні та інші завдання перед нашою країною. Зокрема, досягнення високого рівня безпеки і охорони праці та забезпечення оптимальних умов на робочих місцях. Все це обумовлює якнайповніше використання Україною європейського досвіду у сфері охорони праці та поглиблення міжнародного співробітництва у цьому напрямку.

Сьогоднішній розвиток інтеграційних процесів обумовлює актуальність питань та проблем імплементації норм міжнародного права на внутрішньодержавному рівні. Захист прав людини, зокрема у галузі праці, вже не є справою однієї окремої країни та національного законодавства. Узгодження положень законодавства України у сфері трудових відносин з міжнародними трудовими стандартами та їх імплементація у національне законодавство є загальними тенденціями поглиблення взаємозв'язків національного і міжнародного права та основним напрямом діяльності з удосконалення національного законодавства під їх впливом.

Питання практичної реалізації міжнародних норм у трудовій сфері має важливе значення. Оскільки, працівники будуть мати реальну користь від діяльності міжнародних інституцій, зокрема Міжнародної Організації Праці, лише тоді, коли конвенції та рекомендації будуть реалізовані на практиці. Тому досягнути успіху в імплементації міжнародних трудових стандартів у національне законодавство України можна самостійними зусиллями, завдяки активності її органів під час забезпечення основних трудових прав працівників. Таким чином, міжнародно-правове регулювання умов праці зазвичай перебуває у прямій залежності від стану справ у самій державі, тобто переважна більшість міжнародно-правових норм, які містяться в міжнародних договорах у сфері трудових відносин реалізується через національний механізм імплементації.

Ефективний діючий механізм національної імплементації міжнародних стандартів є основою для впровадження міжнародних трудових стандартів у законодавство

України. Якісним показником дії якого виступає можливість реалізації імplementованих норм на практиці. При цьому, механізм імplementації повинен бути спрямований не тільки на впровадження нових міжнародних трудових стандартів у національне законодавство, але і на досягнення ефективної реалізації вже імplementованих стандартів.

Підписання договору про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає проведення Україною цілого ряду реформ, як правових, так і соціальних. Це питання надзвичайно актуальне для нашої країни, оскільки покращення умов праці на українських підприємствах підвищить безпеку працівників, збільшить продуктивність праці, покращить їх зацікавленість в діяльності компанії та її розвитку.

На сьогоднішній день в більшості європейських країн охорона праці є не просто вимогою суспільства щодо збереження здоров'я працівників, а основною метою діяльності будь-якого підприємства поряд із досягненням комерційного успіху. Завдяки страхуванню від нещасних випадків та професійних захворювань, що вже стало нормою як для працівників, так і для роботодавців, рівень травматизму та нещасних випадків на виробництві став мінімальним.

Всі країни ЄС мають спеціальні державні органи, які контролюють дотримання законодавства з охорони праці та техніки безпеки і здоров'я працівників. Також важливими органами, які виступають за створення безпечних та здорових умов праці, є профспілки. Вони мають право перевіряти умови праці робітників, проводити консультації з питань охорони праці, охорони здоров'я та добробуту, отримувати будь-яку інформацію стосовно питань гігієни та безпеки праці для виконання своїх завдань.

Таким чином, дослідження можливості впровадження Україною досвіду європейських країн у сфері стандартів охорони праці є актуальним та необхідним завданням.

Сьогодні ситуація із охороною праці на українських підприємствах є досить складною. Кожного дня працівники отримують різноманітні травми. Причиною цього є несприятливі умови праці, робота із шкідливими та небезпечними виробничими факторами, неналежне інформування працівників про можливі нещасні випадки. Тому приділення уваги до сфери охорони праці із боку держави, в першу чергу, та з боку підприємств є одним з актуальних питань сьогодення.

Одним із найважливіших завдань сфери охорони праці є формування відносин із працівниками на засадах соціальної відповідальності. Для українських підприємств це означає будувати ефективні, демократичні та правові соціально-трудова відносини із своїми працівниками, які, з одного боку, сприяли б відновленню та зростанню економіки України, а з іншого, надавали кожному робітникові почуття власної значимості, гідності, дотримання прав та свобод, гарантували гідний рівень життя та створювали умови для всебічного розвитку особистості.

Використання стандартів ЄС у сфері охорони праці допоможе покращити українську систему соціально-трудова відносин та соціальної політики, сформувати відносини з робітниками на засадах соціальної відповідальності та соціального партнерства. Це сприятиме створенню гідних умов праці, забезпеченню соціального захисту працівників та їх сімей, підвищенню конкурентоспроможності підприємств та закріпленню своїх позицій на ринку праці, підвищенню продуктивності праці робітників, покращить зацікавленість персоналу в діяльності підприємства, підвищить відповідальність підприємств перед працівниками, споживачами, підприємцями, громадою, державою та ін. Все це, в свою чергу, може позитивно вплинути на ефективність роботи підприємств та їх фінансові результати діяльності, і відповідно буде сприяти економічному зростанню України та її просуванню вперед на шляху до європейської інтеграції [1].

Висновок. Для імplementації нормативно-правових актів з охорони праці та покращення їх дієвості потрібна ефективна, оперативна і злагоджена співпраця державних структур, які задіяні у даному процесі, їх постійна взаємодія із роботодавцями та

працівниками, активне інформування щодо положень, які імплементуються та стосуються сфери охорони праці.

Впровадження європейського досвіду в галузі охорони праці в Україні, на нашу думку, прискорить механізм формування та реалізації державної політики у цій сфері. Зокрема, в Україні потрібно значно збільшити фінансування програм у галузі охорони праці; на законодавчому рівні встановити більш ефективний контроль за дотриманням вимог нормативно-правових актів з охорони праці; покращити систему заходів по запобіганню нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві; удосконалити інформаційне забезпечення та навчання працівників; здійснювати обов'язкове страхування працівників; узгодити українські закони та нормативно-правові акти із директивами ЄС.

Наближення українського законодавства у сфері охорони праці до законодавства Європейського Союзу передбачає досягнення високих європейських стандартів безпеки та охорони праці на ряду із зниженням показників виробничого травматизму та професійних захворювань.

Список бібліографічних посилань

1. Григор'єва О. В., Лавріненко І. О. Впровадження європейських стандартів охорони праці в діяльність українських підприємств. *Ефективна економіка*. 2016. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5043> (дата звернення: 08.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 343.13

Аліна Валентинівна ПІДДУБНА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1244-2263>

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ТА ЕКСПЕРТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Саме поняття «взаємодія» охоплює складний вид діяльності, яка спрямована на використання різноманітних методів і засобів під час розподілу обов'язків для досягнення загальної мети. Не дивлячись на актуальність вживання у юридичній літературі цього терміну, не існує його загальноприйнятого однозначного визначення, водночас, у більшості випадків, воно вживається коли мова йде про узгоджену та спільну діяльність різних органів та підрозділів у протидії зі злочинністю. Взаємодія в кримінальному провадженні складається зі взаємоузгоджених, спільних та кваліфікованих дій учасників (суб'єктів) кримінального процесу, які, виконуючи службові повноваження, сприяють виконанню завдань кримінального провадження. Зокрема, положення Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [1] регламентують основні принципи взаємодії, до яких відносяться: швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; самостійність слідчого (дізнавача) в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; оптимальне використання

наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; дотримання загальних засад кримінального провадження та забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування. Швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль, тобто взаємодії всіх органів та підрозділів поліції, забезпечення належного рівня їх діяльності відповідно до вимог законодавства щодо збирання, перевірки та оцінки доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Основна роль у взаємодії органів досудового розслідування з іншими структурними підрозділами належить слідчому (дознавачу), оскільки, згідно ч. 5 ст. 38 КПК України, саме вони зобов'язані застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування. Відповідно до ч. 1 ст. 40 КПК України слідчий органу досудового розслідування несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, а дознавач, згідно положень ч. 1 ст. 40-1 КПК України – за законність та своєчасність здійснення дізнання. Тобто, всі форми взаємодії слідчих та дознавачів зі співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування, мають бути направлені на встановлення інформації, обставин та фактів, що становлять предмет доказування.

Основні проблемні питання доказування в кримінальних провадженнях за ст. 286 «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами» КК України з'являються з моменту огляду місця події та збирання первинних доказів, а саме: протоколу огляду місця події, схеми дорожньо-транспортних пригод (далі - ДТП), фото-таблиці, які складаються безпосередньо після скоєння правопорушення, а також доказів, які створюються на основі інформації, зафіксованої такими доказами (висновок експертизи, слідчий експеримент, показання учасників ДТП, свідків та очевидців). Помилки при збиранні доказів слідчими та іншими залученими органами та підрозділами, їх навмисне спотворення чи зміна ведуть до невірного встановлення причинно-наслідкового зв'язку, що призводить до неправильного встановлення чи відсутності порушень правил безпеки дорожнього руху та експлуатації учасниками ДТП і притягнення до відповідальності невинуватих чи уникнення кримінальної відповідальності.

Первинний огляд місця події має важливе значення при досудовому розслідуванні та судовому розгляді проваджень подібного виду, оскільки є можливість закріпити усі наявні на місці ДТП докази. Аналіз вивчення кримінальних проваджень за ст. 286 КК України дає можливість виявити недоліки, які допускають працівники органів досудового розслідування та залучені підрозділи під час огляду місця події, зокрема: несвоєчасність проведення, виїзд слідчо-оперативної групи (далі СОГ) не в повному складі (часто при відсутності спеціаліста-автотехніка), сліди і речові докази оглядаються неналежним чином або взагалі не вилучаються, низький рівень використання науково-технічних засобів, недостатній рівень знань слідчих у галузі судової автотехніки, недостатнє дослідження причин виникнення ДТП, причинно-наслідкових зв'язків та умов, що впливають на безпеку дорожнього руху.

Відповідно до положень наказної Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, у випадку ДТП з тяжкими наслідками для проведення огляду місця події та складання протоколу і схеми до нього, направляється слідчий підрозділу поліції, який спеціалізується на розслідуванні таких кримінальних правопорушень, інспектор-криміналіст, працівники уповноваженого підрозділу Національної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Крім того цього, відповідно до положень зазначеної Інструкції та

Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події [2], до огляду місця ДТП повинні залучатись спеціалізовані пересувні лабораторії та працівники Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, а також судово-медичні експерти.

Однак, під час виїзду СОГ на місце події, спеціалісти-криміналісти районних відділів поліції допомагають слідчому, дізнавачу при виявленні, фіксації (зокрема технічними засобами) речових доказів, але не мають права проводити експертизу. Тобто, взаємодіють зі слідчим при огляді місця події та при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, а право проведення експертизи покладено на працівників науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України. Крім того, як свідчить практика, спеціалістів-криміналістів, які виїжджають на місце події не вистачає, а працівник Експертної служби МВС, в обов'язки якого в основному входить тільки проведення експертиз, залучається до огляду місця події лише за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування (як виняток – за усним клопотанням з подальшим оформленням його у письмовій формі) у разі виникнення обставин, перелік яких встановлено Інструкцією про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події [2]. Разом з тим, у зв'язку з відсутністю первісної тісної взаємодії, при призначенні авто-технічної експертизи слідчі ставлять мало запитань або перевантажують експертів непотрібними запитаннями, що дозволяє в подальшому учасникам кримінального провадження ставити під сумнів висновки експертів та заявляти клопотання про призначення додаткових експертиз. Поясненням таких недоліків є відсутність взаємодії, недостатній рівень спеціальних автотехнічних знань слідчих та нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху необхідний для використання при розслідуванні ДТП.

Висновки. Зазначене, на нашу думку, надає підстави стверджувати, що взаємодія слідчого і спеціалістів-криміналістів, спеціалістів - автотехніків та експертів Експертної служби це важливий елемент оптимізації діяльності та удосконалення взаємодії органів досудового розслідування і дізнання, тому як відсутність такої спільної діяльності в цілому позначається на забезпеченні швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування та судового розгляду. Тому, на нашу думку, проведення огляду місця вчинення ДТП саме експертом сприятиме підвищенню якості проведення експертиз та строкам їх виконання, а інформація, отримана особисто експертом у процесі безпосереднього дослідження джерел доказів із застосуванням спеціальних знань та взаємодії, використовуватиметься для визначення завдань експертного дослідження, а також розробки версій та моделей розслідування кримінального провадження в цілому. Крім того, пропонуємо для підвищення рівня спеціальних автотехнічних знань для їх використання слідчими та дізнавачами при розслідуванні ДТП, запровадити в рамках службової підготовки для працівників Національної поліції України додаткове вивчення вимог та положень нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху та характеристик авто-машинобудування з залученням відповідних спеціалістів-автотехніків.

Втім, підняті питання не є остаточними та підлягають окремому дослідженню. Пропоную учасникам конференції прийняти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 29.01.2021).

2. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15> (дата звернення: 27.01.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 342.72/.73

Юлія Костянтинівна ПІНЧУК,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-0374>

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ЮРИДИЧНА КОНСТРУКЦІЯ

Права і свободи особистості займають центральне місце в політичних і юридичних науках. Вони являють собою принципи, норми взаємовідносин між людьми і державою, що забезпечують індивіду можливість діяти на свій розсуд (як правило, цю частину прав називають свободами) або отримувати певні блага - права.

Права і свободи людини закріплені в конституціях всіх розвинених країн і в міжнародних документах, серед яких в першу чергу слід вказати Загальну Декларацію прав людини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Закріплені вони також в кожній державі, у вигляді законів прийнятих на основі діючих конституцій. Але навіть з існуючими юридичними закріпленнями прав і свобод людини, справжньої діючої проблемою для будь-якого розвиненого суспільства і держави є неповне використання кожною людиною своїх прав і свобод, а у випадках виникнення суперечок, конфліктів, правопорушень - настання їх дійсно ефективного та надійного захисту [1, с. 27].

Пошук оптимальних моделей взаємовідносин держави і особистості завжди являв собою досить складну проблему. Головна складність полягає у встановленні особливої, складно сконструйованої, системи і порядку, при яких особистість мала б можливість вільно розвивати свій потенціал, тобто здатності, талант, інтелект, а з іншого боку, можливість визнавати і почитати загальнодержавні цілі - те, що об'єднує всіх [2, с. 269].

Конституція будь-якої розвиненої держави приділяє особливу увагу питанню конституційного закріплення прав і свобод людини і громадянина. Не виключенням є і Конституція України, адже вона визнає права і свободи людини найвищою цінністю, якій всі інші суспільні цінності не можуть суперечити.

Для людини права і свободи, які життєво важливі і в більшій мірі соціально значимі, є умовою гідного і вільного існування, правом на участь у вирішенні питань суспільного ладу та управління суспільством, членом якого людина є, соціальною передумовою для задоволення його матеріальних і духовних потреб [3, с. 14].

Для держави ж, значимість конституційно закріплених прав і свобод виражається в тому, що саме реалізація цих прав і свобод означає втілення в життя властивостей держави як демократичної, правової і соціальної [3, с.18].

Права людини є досить вдалою юридичною конструкцією, яка базується на визнанні людини найвищою цінністю і за допомогою якої, відбувається самообмеження державної влади, для захисту автономії індивіда.

Реалізувати права людини означає вміння долати перешкоди на цьому шляху. По-перше, деякі уряди, політичні партії, діячі соціальної та економічної сфери, говорять про захист прав і свобод особистості, але при цьому не беруть на себе зобов'язань захищати дані права. Якщо не брати до уваги бездіяльність органів публічної влади, то головною причиною того, що відбувається, є нерозуміння того, якими мають бути стандарти прав людини.

По-друге, можуть бути випадки, коли права одних людей обмежуються заради захисту прав інших. У деяких випадках це може бути справедливо, оскільки права людини не безмежні, але, здійснюючи свої права, людина не повинна заважати іншим робити те ж саме.

Можна стверджувати, що пошук компромісу між правами і свободами окремої людини з правами держави та суспільства повинен відбуватися в рамках обумовленої концепції розуміння права.

Дана концепція повинна виявити співвідношення прав і встановити баланс між правами людини і держави. Вона обов'язково повинна враховувати досвід західних країн в області прав людини, особливо це важливо для України, яка зараз перебуває у тяжкому становищі, спричиненому військовими діями та наслідками карантинних обмежень. При цьому необхідно розглядати та мати на увазі «призму» національних особливостей. При нехтуванні такого роду концепцією часто права і свободи людини не мають чітких механізмів для їх захисту самою державою [4, с. 128].

Висновок. Розглянуті проблеми дійсно складні, і для їх реального вирішення потрібен ідеально збалансований підхід, який допоможе вивчити кожен випадок, який розглядається окремо. Для цього необхідно думки і досвід, заснований на рівність і гідність людей.

Список бібліографічних посилань

1. Московська А. В., Петіна О. В. Актуальність знання прав людини. *Юний учений*. 2016. № 6. С. 27–28.
3. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. Харків : Факт, 2001. 440 с.
4. Мамет Л. С. Соціальна держава з точки зору права. *Держава і право*. 2001. № 7. С. 13–18.
4. Жівуліна Т. Л. Права людини і право розуміння: концептуальні засади взаємодії. Київ : Вектор – ТіС, 2006. 362 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 340.132.1

Ігор Митрофанович ПОГРІБНИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1291-9837>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Правові позиції, закріплені у постановах Пленуму Верховного Суду України, рішеннях касаційних судів Верховного Суду України щодо необхідності в тому чи іншому випадку застосовувати правову аналогію, мають здебільшого авторитетно-зобов'язальний характер, обумовлений сукупністю факторів як юридичного, так і фактичного характеру.

Особливо важливого значення положення, закріплені у зазначених постановах набувають разі виникнення так званих формальних прогалин, під якими розуміють ситуацію, в якій, правозастосовчий орган не створює нову норму, а намагається відновити дійсний, логічний її зміст. Необхідність у цьому може виникати, наприклад, якщо норма недостатньо чи, навпаки, надто конкретизована, а також у разі помилкового викладення тексту норми, обумовленого прорахунками законодавчої техніки чи грубими редакційними помилками. Цей вид прогалин може виникати й унаслідок наявності в законодавстві застарілих норм або істотно змінених за змістом самих суспільних відносин, що призводить до того, що розрив між регулюючою суспільні відносини формою і самими відносинами стає критичним. У такій ситуації постанови Пленуму Верховного Суду України відіграють надзвичайно важливу роль, за допомогою тлумачення надаючи нормам права більшого рівня ефективності.

Водночас, враховуючи те, що акти вищих судових органів нових норм права не містять, можна зробити висновок, що судовий прецедент не є одним із джерел права в національній правовій системі. Наявні в таких актах правові позиції щодо порядку здійснення окремих процесуальних дій мають правозастосовчу природу і через авторитетність цих актів утворюють прецедент правозастосування, під яким розуміють закріплену в актах вищих судових інстанцій позицію стосовно вирішення того чи іншого юридичного питання, що буде розглядатися нижчестоящими судами як зразок при вирішенні цих питань у майбутньому. Ще однією важливою особливістю, яка вказує на необхідність відмежування судової практики і прецеденту, є те, що при появі судового прецеденту завжди відбувається заповнення прогалини в праві. Закріплена ж у роз'ясненнях пленуму Верховного Суду України вказівка на необхідність у тому чи іншому випадку застосовувати правову аналогію сама по собі заповненням прогалини в праві визнаватися не може. Така діяльність характеризується правозастосовчим, а не правотворчим характером, оскільки при цьому нова юридична норма не формулюється, а утворюється стійкий порядок правозастосування, хоча у певні мірі згадані правові акти подібні до нормативних приписів.

Що ж до ролі, яку відіграють рішення Європейського Суду з прав людини, то, відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», національні суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Суду як джерело права. Закріплення даного положення в національному законодавстві зумовлено тим, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод наділена власним механізмом, який включає обов'язкову юрисдикцію Європейського Суду з прав людини і систематичний контроль з боку Комітету міністрів Ради Європи. Відповідно до ч. 1 ст. 46 Конвенції остаточні рішення Суду щодо України є обов'язковими для всіх органів державної влади України, у тому числі й для судів. На відміну від рішень Європейського Суду з прав людини, які мають імперативний характер, сформульовані Верховним Судом і вищими спеціалізованими судами правила, являють собою не що інше, як роз'яснення про те, як слід застосовувати норму, що міститься в законі.

Список бібліографічних посилань

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 01.02.2021).

Одержано 03.02.2021

УДК 159.9

Яна Сергіївна ПОНОМАРЕНКО,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3374-3930>

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

В психологічній науці достатньо багато наукових праць, котрі зосереджені на вивченні особистості сучасного поліцейського. Варто зауважити, що кожен автор прагне наділити правоохоронця відповідним набором особистісних характеристик та властивостей, які на його думку, відіграють важливу роль при виконанні ним професійного обов'язку. Пропонуємо розглянути найбільш ґрунтовні дослідження особистості поліцейського у працях українських вчених.

Так, Д.В. Швець вважає, що поліцейський формує свою особистість в процесі фахової підготовки. Провідним фактором у становленні особистості є виховний аспект. Автор наголошує, що процес становлення особистості сучасного працівника поліції обумовлюється наявністю певних значущих факторів, а саме: інтелектуальні здібності, відповідальність, здатність швидко приймати рішення, самоповага до себе та інших та винятковість. «Тож завданням, як науковців, так і працівників вищих навчальних закладів, – вважає Д.В. Швець, – є теоретичні розробки та практичне впровадження заходів, які сприяють формуванню в молодій особі тих особистісних якостей, які притаманні особистості поліцейського» [1, с.93].

За словами Ю.Ю. Бойко-Бузиль, в процесі становлення особистості відбувається якісний перехід від одного рівня розвитку на інший, значно вищий [2, с.36]. Авторка розкриває специфіку професійного становлення особистості, котре повністю залежить від людини, її активної життєвої позиції, системи цінностей, мотивів, бажань [2, с.37].

Схожої думку дотримуються Л.О. Шевченко та О.Ю. Шломін, котрі вважають, що на якість та успішність виконуваної роботи поліцейських впливають наявні у них особистісні якості. Дослідники впевнені, що сучасний поліцейський повинен володіти відповідним набором професійних рис, до таких вони віднесли: «рішучість, обачливість, відповідальність, урівноваженість, критичність, наполегливість, комунікабельність, вимогливість до себе і інших, вони здатні контролювати свою поведінку і дії, можуть тримати під контролем свої почуття, мають достатній адаптивний потенціал, але інколи проявляють агресивність і схильність до ризику» [3, с.152].

На важливість процесу професійної підготовки поліцейських також наголошує О.О. Євдокімова. Професорка говорить, що на формування особистості правоохоронця впливає рівень організації психологічного супроводу, який здійснюється у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. Цікавою є думка дослідниці, яка підкреслює, що на розвиток особистості професіонала впливає ціла система організованих заходів, які здатні сформувати активну, творчу особистість, здатну до самовдосконалення у процесі формування професійних компетенцій. О.О. Євдокімова резюмує: «Сенс організації психологічного забезпечення процесу професійної підготовки полягає у створенні умов для формування у курсантів досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних і інших проблем, що НЕ формується достатньою мірою в умовах сучасного змісту освіти [4, с.92].

Теоретичний аналіз дослідження професійної компетентності особистості проведений Н.Е. Мілорадовою та В.В. Шевченко засвідчив, «професійна компетентність

належить до динамічних особистісних утворень, оскільки його змістове наповнення та якісний рівень залежать від багатьох чинників: рівня розвитку психології, педагогіки, антропології й культурології, соціальних та економічних умов» [5, с.237].

І.В. Клименко вважає, що на розвиток особистості поліцейського впливають психологічні вимоги, які висуваються до особистості та професійної діяльності працівника сучасної поліції. Однією з таких вимог, на думку вченого, є відповідальність працівника поліції при здійсненні ним професійного обов'язку та несення служби у лавах поліції. «Працівники поліції будуть ефективно служити інтересам людей, суспільства та держави тільки в тому випадку, якщо вони будуть повністю сформованими особистостями й майстрами своєї справи», – зауважує І.В. Клименко [6, с.152].

Висновок. Досить часто можна почути в ЗМІ про допущення грубих помилок при виконанні професійних обов'язків працівниками поліції, що суттєво псує імідж правоохоронної системи в цілому. Різнобічне вивчення процесу становлення особистості поліцейського в контексті його психологічних особливостей, дозволить визначити, які саме риси повинні бути у сучасного правоохоронця. Оцінка особистісних якостей офіцерів поліції може допомогти визначити ефективність і успішність їх професійної діяльності. Дослідження найбільш узагальнених рис, дає уявлення про те, як і чому офіцери поліції діють так, а не інакше, і допоможе висвітлити рівень необхідних професійних компетенцій.

Список бібліографічних посилань

1. Швець Д. В. Формування особистості поліцейського в умовах вищої професійної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2018. Вип. 49, т. 2. С. 90–93.
2. Бойко-Бузиль Ю. Ю. До сутності категорії професійного становлення особистості. *Психологія: реальність і перспективи.* 2016. Вип. 7. С. 35–39.
3. Шевченко Л. О., Шломін О. Ю. Професійно-особистісні якості працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції на різних етапах професійного становлення. *Психологічний часопис.* 2019. Т. 5, № 10. С. 143–155.
4. Євдокімова О. О. Професійна підготовка правоохоронців у контексті системного підходу. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools.* 2017. Т. 21. № 3. С. 88–93.
5. Мілорадова Н. Е., Шевченко В. В. Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. *Габітус.* 2020. Вип. 16. С. 233–237.
6. Клименко І. В. Формування відповідальності у майбутніх правоохоронців у процесі професійної підготовки. *Право і Безпека.* 2017. № 2 (65). С. 152–157.

Одержано 08.02.2021

УДК 378.147:811

Валентина Вікторівна ПОЧУЄВА,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1021-3627>

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПРОВІДНА КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ

Соціальні процеси в сучасному суспільстві, що динамічно розвивається, ставлять перед вищою школою завдання забезпечити таку освіту, яка гарантує випускникові

соціальну стійкість та мобільність, умови для його самовизначення і саморозвитку. Такі соціальні вимоги обумовлюють глибокі якісні зміни в системі вищої освіти, спрямовані на подальший розвиток і реалізацію особистісно орієнтованої освітньої концепції.

Особистісно орієнтована освіта – це освіта контекстного типу (А. О. Вербицький). Згідно з даним положенням, одиницею розвивального особистісно орієнтованого навчання є певний контекст, із допомогою і на основі якого студент включається у вирішення певних завдань і проживає даний предметний і соціальний контекст. Цей контекст становить собою соціальну навчальну модель, яка включає механізм спілкування і взаємодії, особистісні смисли перетворюються на соціальні цінності, на систему міжособистісних стосунків і ставлень до себе, і студент має можливість «не тільки діяльності, але й самодіяльності, свободи вибору, самовиховання» [1].

У ситуаціях розвитку, з одного боку, моделюється контекст реально значущої для студента діяльності, а з іншого – ставиться проблемне, пошукове, творче завдання. У таких ситуаціях виникають реальні умови для розвитку уміння самостійно мислити, приймати рішення, знаходити способи вирішення завдань, самостійно оцінювати отриманий результат і по-справжньому брати на себе відповідальність за навчальну діяльність. При цьому навчальна діяльність вважається ефективною, якщо вона має характер самостійної і творчої діяльності. Тільки в цьому випадку навчальна діяльність може забезпечити розвиток особистісних якостей, що відповідають вимогам суспільства [2].

Системна організація особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу передбачає використання таких освітніх технологій:

- проектної технології як засобу розвитку автономії і креативності студентів;
- технології ситуаційного аналізу, що забезпечує вміння приймати самостійні аргументовані рішення;
- технології портфоліо як засобу рефлексивного навчання, розвитку таких ключових умінь, як самостійне цілепокладання, самоаналіз і самоконтроль;
- інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують роботу в умовах нового освітнього та інформаційного середовища.

Робота над проектом передбачає інтеграцію та безпосереднє застосування знань та вмінь, спрямованих на набуття особистісного досвіду. Вона створює умови для творчої самореалізації студентів, сприяє розвитку їх інтелектуальних здібностей, самостійності, відповідальності, умінню планувати, приймати рішення та оцінювати результати [3].

Використання методу ситуаційного аналізу полягає у тому, що студентам пропонується проаналізувати і знайти рішення для ситуації, що прямо стосується реальних професійних проблем, і опис якої передбачає певне практичне завдання. При цьому сама проблема, представлена у ситуації, не має однозначних рішень. Такий підхід до осмислення ситуації вимагає від студентів застосування різноманітних видів аналітичної діяльності [4].

Технологія портфоліо є одним із засобів формування професійної компетентності майбутнього фахівця і невід'ємним методом оцінювання його досягнень у процесі навчальної, творчої, соціальної та інших видів діяльності, що допомагає вирішувати такі важливі педагогічні завдання, як стимулювати навчальну мотивацію студентів, підтримувати їхню активність і самостійність, розширювати можливості навчання та самонавчання [5].

Інформаційно-комунікаційні технології дають можливість у більшій мірі індивідуалізувати процес навчання, зменшуючи фронтальні види робіт і збільшуючи частку індивідуально-групових форм і методів навчання. Також інформаційні технології сприяють підвищенню мотивації до навчання, розвитку креативного мислення, відкривають нові можливості для творчості [6].

Комплексне використання нових освітніх технологій забезпечує організацію особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі і формування особистості автономної, самодетермінованої, креативної і мобільної.

Висновок. На основі всього вищевикладеного маємо підставу стверджувати, що педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованої освітньої концепції у вищій школі відкривають нові можливості в організації всього навчально-виховного процесу згідно із запитами сучасного суспільства. Нині в освітню практику все ширше впроваджуються інтерактивні методи і технології викладання, які, забезпечуючи інноваційний клімат у ВНЗ, сприяють розвиткові творчої активності та дослідницької ініціативи студентів, поглибленню та вдосконаленню знань, дають змогу встановити зворотний зв'язок між теоретичними положеннями і професійними діями майбутніх фахівців в обраній галузі роботи, посилюють практичну орієнтацію професійної підготовки.

Список бібліографічних посилань

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання – нова освітня філософія. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 1. С. 16–19.
2. Приходько В. М. Впровадження новітніх технологій навчання у вищій школі. *Постметодика*. 2002. № 2–3. С. 114–118.
3. Лук'янова Л. Технологія організації проектної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2009. № 10. С. 16–21.
5. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості // Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології : монографія / Ю. П. Сурмін. Київ : МАУП, 2005. 431 с.
6. Романенко Ю. А. Портфоліо студента: дидактичний аспект. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 38–40.
7. Кадемія М. Ю., Козяр М. М., Ткаченко Т. В., Шевченко Л. С. Інформаційне освітнє середовище сучасного навчального закладу : навч.-метод. посіб. Львів : Сполом, 2009. 186 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 342.92

Сергій Анатолійович РЕЗАНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету №3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7429-5273>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕПРАВОМІРНЕ КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ, ЩОДО ЯКИХ ПОРУШЕНО ОБМЕЖЕННЯ, ВСТАНОВЛЕНІ МИТНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

За останні роки на територію України з сусідніх держав була ввезена величезна кількість транспортних засобів з іноземною реєстрацією. Основні країни це Польща, Литва, Німеччина, Чехія та Болгарія. За різними оцінками на даний час в Україні знаходиться від 600 тис. до 800 тис. таких автомобілів.

В Україну такі транспортні засоби в'їжджають відповідно до двох митних режимів: транзиту або тимчасового ввезення. Перший дозволяє автомобілю перебувати на митній території України не більше п'яти днів, або десяти - якщо водій буде повертатися

через інший перепускний пункт. У режимі тимчасового ввезення автомобілі можна ввозити в Україну без сплати митних зборів на строк до одного року.

Відповідно до останніх нововведень, Національній поліції доручено виявляти нерозмитнені автомобілі на європейській реєстрації, які незаконно перебувають на території України. Кабінет Міністрів України також дозволив поліції штрафувати власників «євроблях», які порушили строки розмитнення своїх автомобілів. Раніше діяв меморандум про не притягнення таких водіїв до відповідальності до прийняття закону про доступне розмитнення. Відповідне рішення було прийнято на засіданні Кабінету міністрів України 28 жовтня 2020 року.

Зокрема, внесено зміни до Положення про Національну поліцію. Окрім усього, поліція:

– 18⁻¹) виявляє транспортні засоби особистого користування, тимчасово ввезені на митну територію України громадянами більш як на 30 діб та не зареєстровані в Україні в установлені законодавством строки;

– 18⁻²) вживає заходів до виявлення неправомірного керування транспортними засобами, щодо яких порушено такі встановлені Митним кодексом України обмеження, як порушення строків тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту, використання для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні, передання транспортних засобів у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили їх на митну територію України або не поміщали в митний режим транзиту, а також вживає заходів до виявлення неправомірного розкомплектування таких транспортних засобів [1; 2].

Безпосередньо відповідальність за неправомірне керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження встановлені Митним кодексом України, закріплено у статті 121 «Порушення водієм правил керування транспортним засобом, правил користування ремнями безпеки або мотошоломами». Керування водієм транспортним засобом, щодо якого порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України, а саме: порушено строки його тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту; транспортний засіб використовується для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні; транспортний засіб передано у володіння, користування або розпорядження особі, яка не ввозила його на митну територію України або не поміщувала в митний режим транзиту, - тягне за собою накладення штрафу на водія в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3].

Також стаття закріплює відповідальність за повторне протягом року вчинення вказаного проступку. Зазначені дії тягнуть за собою накладення штрафу на водія в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік та з оплатним вилученням транспортного засобу чи без такого.

Окремо потрібно зауважити, що закиди власників транспортних засобів з іноземною реєстрацією поліцейським щодо безпідставної зупинки є необґрунтованими.

Пункт 10 статті 35 Закону України «Про Національну поліцію» визначає, що поліцейський може зупиняти транспортні засоби якщо зупинка транспортного засобу, який зареєстрований в іншій країні, здійснюється з метою виявлення його передачі у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такий транспортний засіб на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту [4].

Висновок. Таким чином, здійснено перші кроки щодо вирішення проблеми нормативного упорядкування ввезення та використання транспортних засобів з іноземною реєстрацією на території України. Ці норми стосуються також й громадян інших держав, які перебувають на території України та використовують транспортні засоби, щодо яких порушено обмеження встановлені Митним кодексом України. Вказані заходи

призведуть до зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод за їх участю та більш відповідального ставлення їх власників до виконання Правил дорожнього руху.

Список бібліографічних посилань

9. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п> (дата звернення: 01.02.2021).

10. Про внесення змін до Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1016 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1016-2020-п> (дата звернення: 01.02.2021).

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 01.02.2021).

12. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 01.02.2021).

Одержано 02.02.2021

УДК 378.1(477)

Денис Геннадійович РУДНІК,

кандидат історичних наук,

в.о. завідувача кафедри загальноосвітньої підготовки

Луганського національного аграрного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8712-3606>

МІСЦЕ КАФЕДРИ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ АГРАРНОГО ЗВО

Розвиток вищої освіти сьогодні вимагає гнучкості в пошуку змісту знання, застосуванні новітніх методик викладання (що стало особливо актуальним під час запровадження елементів дистанційного навчання), правил складання навчальних планів здобувачів освіти. Наразі значну роль під час складання освітньо-професійних програм відводиться блоку дисциплін за вибором, які є складовою частиною індивідуальної освітньої траєкторії студента. Перед вибірковими дисциплінами стоїть завдання не тільки розширити професійні знання, але й сформувати навички соціальної та міжособистісної взаємодії майбутнього фахівця, тобто закласти основу для подальшого отримання та вдосконалення soft skills.

Soft skills – навички, які не можна формально вирівняти, мають «відкладений ефект», тобто не націлені на отримання прибутку тут і зараз, але стають основою для подальшого навчання протягом життя [1, с. 176]. В таких умовах перед кафедрами соціально-гуманітарного циклу аграрного університету постає нелегке завдання – подати для вибору студентам не просто формальний перелік дисциплін, а освітні компоненти, які відповідають сучасному рівню гуманітарного знання, вивчають актуальне політичне становище, соціальні процеси, процес історичного розвитку та перспектив професійної галузі; адже навіть найновітніші та найсучасніші знання дуже швидко втрачають стають незатребуваними і «не можна передбачити подальші напрями та досягнення науково-технічного прогресу, вибір професійного шляху студента» [2]. В Луганському національному аграрному університеті кафедра пропонує такі дисципліни бакалаврського та магістерського рівнів: політологія, соціологія, історія техніки землеробства,

соціальна антропологія, практична філософія, філософія людського спілкування, конфліктологія, психологія управління, педагогіка та методика викладання у вищій школі, вища освіта та болонський процес, іноземна мова розмовна (англійська та німецька) тощо. Каталог вибіркового дисциплін складається з врахуванням наступності рівнів освіти, міждисциплінарних зв'язків.

Впровадження до освітнього процесу вибіркового дисциплін кафедри, на нашу думку, формує такі компетентності фахівця та якості особистості:

- критичне мислення (за допомогою соціології, політології, соціальної антропології);
- комунікативні навички (іноземна мова розмовна, психологія управління, конфліктологія);
- навички науково-пошукової роботи та аргументації (риторика, логіка, історія техніки землеробства, практична філософія);
- виховання патріота, особистості, компетентної в міжнародних та міжособистісних відносинах (політологія, історія техніки землеробства, дисципліни педагогічного спрямування);
- загальнокультурні компетенції (політологія, дисципліни філософського спрямування, історія).

Водночас, на складанні каталогу дисциплін робота кафедри не завершується, а переходить до практичної роз'яснювальної роботи зі студентами щодо важливості вивчення того чи іншого предмета. Ставлення студента до таких предметів є досить упередженим, адже часто їх аргументом є «посилання на те, відволікання на вивчення гуманітарних предметів не сприяє зростанню професіоналізму. При чому деякі з них стверджують, що на сучасному ринку праці має попит вузька спеціалізація. Нерідко посилаються на приклади західної освіти, орієнтованого на підготовку вузького спеціаліста» [3, с. 249]. Перекопати студента можна аргументами про те, західні дослідники проблем освіти піддають критиці такий підхід, адже якщо не змінити тенденцію, «то скоро всі країни світу почнуть виробляти покоління корисних машин, а не повноцінних громадян, які здатні самостійно мислити, критикувати традиційний уклад та розуміти з значення страждань та досягнення інших людей» [4, с. 15]. Окрім цього, зростає конкуренція за студента між кафедрами, кожна з яких має свій каталог. Це є об'єктивною обставиною, яка вимагає від викладача значно підвищувати якість підготовки матеріалу, розширювати перелік тем, шукати нові засоби викладання (в умовах пандемії можна збільшувати час для самостійного вивчення за допомогою платформ дистанційного навчання), можливо запрошувати на заняття практиків або науковців з інших установ тощо.

Відмова від гуманітарної складової освіти може посилити тенденції чисто споживацького підходу до освіти, розмиття індивідуальності особистості та в цілому підсилює тенденцію до «макдональдизації» суспільства. Вища освіта, побудована таким чином, керується чотирма принципами: ефективність, прорахованість, передбачуваність, контроль. Усі аспекти освіти зводяться до механічного передавання знання, яке можна виміряти механічними інструментами (головне кількість, якість на другому плані), університеті відходять від моделі культурного центру і стають організаціями, які пропонують певний набір спеціальностей, падає авторитет викладача, якого часто можна замінити інформаційно-комунікаційними технологіями [5] та ін.

Таким чином, кафедра соціально-гуманітарного профілю в аграрному університеті виконує важливу роль в розвитку високоосвіченого спеціаліста, патріотичної та моральної особистості, розвинути навички самовдосконалення, самоосвіти та прагнення до пошуку істини серед величезного масиву інформації за допомогою критичного підходу.

Список бібліографічних посилань

1. Руднік Д. Г. Кафедра історико-філософського спрямування та зміст освіти в аграрному ЗВО // Збірник матеріалів Звітної наукової-практичної конференції Луганського національного аграрного університету (м. Харків, 26 лют. 2020 р.). Харків, 2020. С. 175–177.
2. Панченко В. І. Застосування технології розвитку критичного мислення при викладанні «Історії України». *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VchdpuP_2013_2_108_48.pdf (дата звернення: 11.02.2021).
3. Кравченко И. Н., Туфанов Е. В. Актуальные проблемы преподавания гуманитарных дисциплин в аграрных вузах. *Вестник АПК Ставрополя*. 2014. № 2 (14). С. 248–251.
4. Нуссбаум М. Не ради прибыли. Зачем демократии нужны гуманитарные науки. М. : Высш. шк. экономики, 2014. 192 с.
5. Борисова О. В. «Макдональдизация» вищої освіти: причини, суть, наслідки // Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку : матеріали II Міжнар. наук. конф. (м. Дніпро, 27–28 берез. 2020 р.) / Ін-т філософії НАН України, Дніпропетровськ. нац. ун-т імені Олеся Гончара та ін. Дніпро, 2020. С. 3–5.

Одержано 14.02.2021

УДК 378.6:351.741

Володимир Петрович СЕВАСТЬЯНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,
ветеран органів внутрішніх справ

ЗАВЖДИ БУТИ ПЕРШИМИ

Почавши службу в органах внутрішніх справ 1 жовтня 1971 року я, після успішного закінчення ад'юнктури та захисту кандидатської дисертації, в жовтні 1991 року був, за наказом начальника УВС в Харківській області генерала-майора О.М. Бандурки відряджений для подальшого проходження служби до Харківських вищих курсів МВС СРСР.

Попереджую запитання, генерал сказав: «Наступного року цей навчальний заклад буде інститутом» (09.01.1992 року був створений Харківський інститут внутрішніх справ при Українській юридичній академії, якій 17.11.1993 року набув самостійного статусу під назвою Харківський інститут внутрішніх справ МВС України).

З часом, я зрозумів, що підготовка науково педагогічних кадрів для розбудови першої незалежної системи МВС України саме з практичних співробітників органів внутрішніх справ, була складовою частиною стратегічного плану О.М. Бандурки з реалізації питань кадрового забезпечення навчального процесу майбутнього Університету внутрішніх справ в Харкові.

Важко навіть перелічити всі запитання, які виникали і стрімко вирішувалися завдяки згуртованій команді вчених і практиків яку, створив, очолював і продовжував вести до майбутніх перемог перший ректор національного Університету внутрішніх справ О.М. Бандурка.

Загальновідомо, що найбільш руйнівні наслідки має невірно спрямована виховна, педагогічна та наукова діяльність, яка в умовах сучасного інформаційного глобалізаційного простору спроможна маніпулювати основними принципами існування будь-якої держави чи суспільства: розумності, доброчесності, справедливості, рівності усіх перед законом. «Неосвічений народ – лише матеріал для поневолення».

Правоохоронна система держави, особовий склад якої також є частиною Народу України, на мій погляд, повинна бути не лише «сервісною службою», а її працівники повинні мати вищу освіту, за багатьма напрямками діяльності.

Першим в Україні багатопрофільним вищим навчальним закладом для підготовки правоохоронців сучасної генерації є Харківський національний університет внутрішніх справ.

Перший професійно – орієнтований лицей, перший інформатико-правовий і соціально-психологічний факультети, перші філії, НКП, інститути ХНУВС, перші засоби і форми дистанційного навчання, перші науково-дослідні лабораторії на базі територіальних підрозділів МВС і установ виконання покарань і багато інших перших потрібних суспільству та практиці правоохоронних органів напрямів діяльності – це не тільки визнання існуючих досягнень, це також виклик майбутнього: «Завжди бути першими!»

З нагоди 20-річчя надання Університету внутрішніх справ статусу Національного, дякую всім, за важкі і напружені, а тому результативні і щасливі роки спільної служби і праці.

Одержано 08.02.2021

УДК 351.741:614.46](477)

Вадим Сергійович СЕЛЮКОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6690-6484>

ВПЛИВ НАДЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ НА СТОСУНКИ ПОЛІЦІЇ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

Принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства є одні із ключових принципів діяльності поліції. Формування партнерських відносин з населенням у всі часи було дуже складним завданням для поліції, враховуючи ту специфіку діяльності якою вона характеризується. В рамках даного дослідження хотілося б звернути увагу на ті виклики, які стоять перед поліцією.

Серед головних складнощів варто виділити наступні моменти:

- 1) Поява нових повноважень поліції.
- 2) Соціально-економічна криза та нестабільність.
- 3) Відсутність досвіду подолання «нових» надзвичайних подій.
- 4) Низький рівень довіри населення до діяльності поліції.

Актуальність дослідження даного питання викликана поширенням інфекції коронавірусу COVID – 19 по всьому світу. Нові загрози суспільному здоров'ю потребують від держав впровадження заходів щодо протидії поширенню вказаній загрози. Так, окрім встановлення окремих обмежень пов'язаних із соціальною дистанцією, «масковим» режимом, заборонаю збиратися у групи більше певної кількості осіб [1], передбачалося створення механізмів забезпечення дотримання даних обмежень. В даному випадку роль інструментарію надається поліції, на яку покладено обов'язки щодо контролю за дотриманням карантинних обмежень та притягнення до відповідальності за порушення відповідних положень. Поява нових повноважень стає не аби яким викликом на шляху формування довірливих відносин між поліцією та населенням. Адже, для більшої частини населення пандемія стала не лише випробуванням для імунної системи, а перепорою для здійснення більшості видів діяльності пов'язаних із бізнесом. Іншими словами, велика частина населення відчула фінансову кризу більше ніж кризу охорони здоров'я. Така ситуація потребує компромісу у встановленні обмежувальних заходів в першу чергу із населенням. Діяльність держави має ґрунтуватися на соціальній

справедливості, що повинно проявлятися у роз'ясненні для населення необхідності встановлення нових обмежень.

Яким же чином соціально-економічні кизові явища мають вплив на діяльність поліції? Переважно ці явища чинять негативний вплив на населення. Проблематика діяльності поліції в даному випадку полягає в тому, що населення сприймає поліцію як каральний інструмент влади. Зв'язок кризи та довіри населення до поліції проявляється у чіткій взаємозалежності: чим вищий рівень довіри населення, тим вище якість роботи поліції в тому числі в контексті допомоги населенню подолати дану кризу, навпаки зменшення довіри населення до поліції пропорційно знижує ефективність її діяльності.

Надзвичайні події, що трапляються у сучасному світі вимагають швидкої реакції від влади та суспільства. Якщо казати про прийняття відповідних рішень владою, то оперативність найчастіше наявні в якості характеристики їх діяльності. Тобто рішення та вектори діяльності визначаються досить швидко, що знижує напруженість настроїв населення з приводу подій. Однак в подальшому, діяльність щодо формування інструментарію та механізмів реалізації задумів та реформ не проводиться, або ж дещо затягуються через складнощі нормворочих процедур. Суспільство, яке розуміє думку та пріоритети влади і не бачить результатів її діяльності, через відсутність механізмів, починає зневірюватися у доцільності існування останньої. Це в подальшому переростає у системне незадоволення владою. В той же час, поліції, як найголовніший інструмент реалізації політики влади у сфері попередження та протидії злочинності, та підтримання правопорядку, виступає зв'язуючим звеном між даними сторонами, і всі негативні прояви з боку нездоволеного населення акумулює поліція. Це, в свою чергу, призводить до ускладнення партнерських відносин. Крім цього, алгоритми діяльності у надзвичайних ситуаціях (в тому числі і під час забезпечення публічної безпеки та порядку під час пандемії) має бути сформований та відпрацьований заздалегіть. Чим частіше використовувався цей алгоритм, тим більша ефективність його розробки та реалізації. Сучасна ситуація із епідемією свідчить про те, що поліції потрібен час для налагодження механізмів діяльності під час пандемії. Ця злагодженість механізмів та заходів діяльності повинна характеризуватися доцільною спрямованістю та законністю. Тобто, в першу чергу забезпечувати права населення.

І на останок хотілося б звернути увагу вже існуючий рівень довіри населення до поліції, який нині викликає занепокоєння. Нажаль, діяльність поліції переважно спрямована на реалізацію головних завдань діяльності поліції, такі як: забезпечення публічної безпеки та порядку, протидія злочинності, охорона прав і свобод людини, а також надання допомоги громадянам в межах встановлених законом. Нині існує декілька факторів, які постійно впливають на рівень довіри населення до поліції. Серед них ключовим можна назвати відсутність системної активної роботи щодо підвищення авторитету поліції з використанням Інтернет-ресурсів.

Роблячи висновки з міжнародних досліджень стосовно досліджуваного питання варто відмітити, що науковці зазначають, що криза, пов'язана із пандемією коронавірусу COVID-19, може спровокувати як позитивні так і негативні наслідки. Уінстон Черчилль одного разу сказав: «Ніколи не упускайте гарну кризу»[2]. Поліцейському керівництву важливо пам'ятати про те, що в кризових ситуаціях люди розвивають вкрай високе почуття спільності і проявляють альтруїзм. Належне управління як на рівні політики, так і в поліцейській структурі, засноване на діалозі та порозумінні, може підвищити почуття спільних зусиль населення та поліції в подоланні кризових проблем, а також залучити громадськість до плідної та ефективної співпраці [3].

Варто підсумувати, що діяльність поліції щодо формування партнерських відносин із населенням в умовах надзвичайних ситуацій, в тому числі таких як пандемія коронавірусу, може стати не перепоною на цьому шляху, а каталізатором для співпраці та протидії кризовим явищам.

Список бібліографічних посилань

1. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236 // Урядовий портал : офіц. сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/provstanovlennya-karantynu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220> (дата звернення: 03.02.2021).
2. Jones D. J. The Potential Impacts of Pandemic Policing on Police Legitimacy: Planning Past the COVID-19 Crisis. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. 2020. Vol. 14, Iss. 3. Pp. 579–586. DOI: <https://doi.org/10.1093/police/paaa026>.
3. Reicher S., Stott C. Policing the Coronavirus Outbreak: Processes and Prospects for Collective Disorder. *Policing: A Journal of Policy and Practice*. 2020. Vol. 14, Iss. 3. Pp. 569–573. DOI: <https://doi.org/10.1093/police/paaa014>.

Одержано 04.02.2021

УДК 316.624

Олексій Олександрович СЕРДЮК,

кандидат соціологічних наук, доцент,

заступник завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5733-6432>

МОЛОДЬ ТА НАРКОТИКИ: РЕЗУЛЬТАТИ І ПЕРСПЕКТИВИ МОНІТОРИНГУ ПОШИРЕННЯ ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ХАРКІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Щорічне моніторингове дослідження «Молодь та наркотики» є регіональним проектом, який реалізується Харківським національним університетом внутрішніх справ з 1995 року спільно із Соціологічною асоціацією України у рамках регіональної Програми забезпечення публічної безпеки і порядку та протидії злочинності на території Харківської області [1]. Це дослідження включено до Плану заходів на 2021 – 2023 роки з реалізації стратегії розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки. За 25 років дослідження набуло статус регіонального і, навіть, національного проекту, воно активно використовується в роботі державних, правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування. Дослідження «Молодь та наркотики» є одним з двох подібних тривалих моніторингових наркоситуації, що проводяться в Україні на регулярній основі з 1995 року. Другим є загальноєвропейське дослідження ESPAD (шкільне опитування з алкоголю та наркотиків), але воно сфокусовано на «шкільній» віковій когорті (15-16 років), а наше – на «студентській» (17-23 роки). У перші роки моніторинг «Молодь та наркотики» проводився у рамках міжнародного дослідження «Динаміка та соціокультурний механізм розповсюдження наркотиків після Другої світової війни» [2], спрямованого не тільки на вивчення наркотисуації, але й на розбудову системи профілактики вживання наркотиків [3]. У подальшому моніторинг включав окремі дослідницькі модулі, такі як порівняльне дослідження у Німеччині (Дрездені) та Харкові, вивчення споживання наркотиків у містах позбавлення волі [4], вивчення проблем соціальної роботи з особами з алкогольною та наркотичною залежністю [5], вивчення проблем профілактики поширення наркозалежності серед молоді тощо [6]. Методологія дослідження з 2017 року включала в себе паралельне проведення опитування віч-на-віч та інтернет-опитування [7], а з 2020 року дослідження проводиться повністю у форматі інтернет-опитуванні.

За результатами останньої хвилі дослідження (веб-опитування N=2000) спостерігаються наступні тенденції: 25 % опитаних мають досвід вживання наркотиків, 12 % вживали наркотики протягом останнього року; помітно збільшилось вживання стимуляторів, седативних та снодійних препаратів, галюциногенів та інгалянтів; збільшилось вживання такого класу синтетичних дизайнерських наркотиків, як «солі», однак дещо зменшилось вживання іншого класу синтетичних дизайнерських наркотиків – так званих курильних сумішей («спайсів»); стабільним залишається вживання препаратів коноплі (як протягом життя, так і регулярно); зменшилось вживання опіатів; суттєво збільшився відсоток регулярних споживачів усіх класів психоактивних речовин; 9 з 10 молодих Харків'ян вживали алкоголь, кожен п'ятий вживає алкоголь регулярно; дві третини молодих Харків'ян курили тютюн, кожен п'ятий курить тютюн регулярно; відсоток споживачів електронних сигарет щороку зростає, їх пробували курити дві третини, регулярно курить електронні сигарети близько 5% [1].

До перспектив подальшого розвитку цього дослідження слід віднести його включення, як окремого компонента, до «Українського лонгітюдного дослідження» [8]. Українське лонгітюдне дослідження – Ukrainian Longitudinal Study (ULS) – це моніторинг впливу різних факторів на здоров'я українських дітей протягом життя з особливим фокусом на ризикованій поведінці щодо власного здоров'я (насамперед факторах ризику залежної поведінки). Проєкт здійснюється з 2018 року і є продовженням україно-американського проєкту з розвитку інфраструктури досліджень залежної поведінки Capacity Building for Lifespan Focused Substance Use Disorder Research in Ukraine. В основі інструментарію ULS лежать найбільш цитовані у світовій науці багатовимірні методики аналізу поведінки дитини: ми задаємо одні й ті ж запитання дитині та її батькам, що дозволяє порівняти їх відповіді і побудувати об'єктивну картину того, що відбувається в родині та зі здоров'ям дитини. Також використано діагностичні та скринінгові інструменти щодо вивчення сімейної ситуації, проявів булінгу, залежної та суїцидальної поведінки, психічного та фізичного здоров'я тощо. ULS реалізується дослідницьким консорціумом до якого входять: Харківський національний університет внутрішніх справ, Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи (психологічна служба); Державна установа «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків Національної Академії медичних наук України»; Державна установа «Інститут неврології, психіатрії та наркології Національної академії медичних наук України»; Школа соціальної роботи Університету Вейна та Центр залежностей Мічиганського університету (США).

Підводячи підсумок слід наголосити, що моніторинг «Молодь та наркотики» став унікальним дослідницьким проєктом розпочатим в ХНУВС, який має міжнародні перспективи, а також суттєво сприяє інтеграції вітчизняних наукових знахідок у світовий науковий простір.

Список бібліографічних посилань

1. Сердюк О. О., Базима Б. О., Щербак І. В. Молодь та наркотики – 2019: За результатами соціологічного моніторингу розповсюдження хімічних та нехімічних форм залежності серед молоді м. Харкова 1995–2019 років : наук. звіт. Харків : ХНУВС, 2020. 72 с. DOI: <https://doi.org/10.32631/dr2020>.
2. Молодежь и наркотики (социология наркотизма) / под ред. В. А. Соболева и И. П. Рущенко. Харьков : Торсинг, 2000. 432 с.
3. Сердюк А. А. Профилактика наркотизма в системе народного образования: методические и организационные аспекты чтения спецкурсов // Профилактика наркомании: организационные и методические аспекты : монография / сост. И. П. Рущенко. Харьков : Финарт, 2002. С. 103–124.
4. Сердюк О. О., Марковська Г. О. Взаємозв'язок наркотизму та злочинності: дослідження серед ув'язнених в Україні. *Право і Безпека*. 2009. № 2. С. 185–192.
5. Сердюк О. О., Белоусов Ю. Л. Соціальна робота з особами з наркотичною та алкогольною залежністю // Соціальна робота в органах внутрішніх справ України : навч. посіб. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 303–324.

6. Сердюк О. О. Соціологічні дослідження наркотизму // Профілактика поширення наркозалежності серед молоді : навч.-метод. посіб. / під ред. В. В. Бурлаки. Київ : ГЕРБ, 2008. С. 30–90.
7. Сердюк О. О. Досвід паралельного проведення паперового та інтернет-опитування «Молодь та наркотики» серед студентської молоді м. Харкова // Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання : тези доп. та виступів учасників III Конгресу Соціологічної асоціації України (м. Харків, 12–13 жовт. 2017 р.) / Соц. асоціація України, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 19–21.
8. Українське Лонгitudне Дослідження = Ukrainian Longitudinal Study (ULS): методичні рекомендації з використання психодіагностичних інструментів першої хвили дослідження / С. Д. Максименко, Г. М. Даниленко, І. В. Лінський та ін. ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка ; НАМН України, ДУ Ін-т охорони здоров'я дітей та підлітків, ДУ Ін-т неврології психіатрії та наркології ; МВС України, Харків. нац. ун-т. внутр. справ ; Ун-т Вейна. Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 68 с. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33825.35683>.

Одержано 08.02.2021

УДК 343.135(477)

Олена Євгеніївна СОЛОВЙОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5625-2122>

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Порядок кримінального провадження на території України встановлюється Кримінальним процесуальним кодексом України, який заснований на Конституції України та загальноновизнаних засадах і нормах міжнародного права. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України КПК України та інших законів України [1; 2].

Ґрунтуючись на загальноновизнаних засадах, належить проводити розробку і процесуальних засобів забезпечення прав та законних інтересів людини та громадянина, тобто змісту її статусу, та системи забезпечення у відношенні здійснення охорони та захисту прав учасників кримінального провадження.

Серед норм міжнародного права, які відносяться до предмета регулювання кримінального процесуального права, найбільше значення мають:

- універсальні норми, що закріплюють правовий статус людини: Загальна декларація прав людини (1948 р.); Конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.);
- норми, що прийняті міжнародними організаціями, які стосуються статусу окремих учасників кримінального процесу: Загальні принципи незалежності суду (1985 р.); Кодекс поведінки посадових осіб щодо підтримання правопорядку (1979 р.); Декларація загальних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (1985 р.); Основні положення про участь адвокатів (1990 р.);
- норми, що стосуються статусу осіб, які піддаються кримінальному переслідуванню: Конвенція ООН проти катувань та інших жорстких, нелюдських або принижуючих

гідність видів звернення та покарання (1984 р.); Звід принципів захисту всіх осіб, що затримані або ув'язнені у будь-якій формі (1988 р.);

– норми, що визначають порядок міжнародного співробітництва щодо процесуальних питань: Європейська конвенція про видачу (1957 р.); Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (1959 р.); Мінська конвенція про взаємну правову допомогу та правові відносини щодо цивільних, сімейних та кримінальних справ (1992 р.);

– рішення міжнародних організацій, а також міжнародних судів та трибуналів, рішення Європейського суду щодо прав людини, що прийняті за скаргами громадян України [3].

Зазначені норми закріплюють основні права і свободи особи, а також засади, якими повинні керуватися у своїй діяльності посадові особи при розслідуванні кримінального провадження. Ці норми мають велике значення для кримінального провадження, оскільки слугують орієнтиром для більшості держав у визначенні національної концепції кримінального провадження і складають його основу.

Більшою мірою міжнародне співтовариство звертається до питання про правове положення особи у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим значна більшість вихідних положень присвячені саме захисту її прав та свобод. Наприклад, Загальна декларація прав людини містить декілька норм, що визначають правове положення учасників кримінального провадження: ст. 7 – право на захист закону і відповідне з боку закону відношення; ст. 8 – право на ефективне відновлення в правах; ст. 9 – право на рівність при розгляді кримінального провадження, гласність та справедливість судового розгляду, незалежність та неупередженість суду; ст. 10 – презумпція невинуватості, право на захист, законність обвинувачення; ст. 11 – недоторканість приватного, особистого життя, особистості та житла; ст. 12 – право на власність [3].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права дає ще більш розширене уявлення про права осіб, що втягуються у кримінальні процесуальні відношення. Так, у ст. 9 передбачається право на свободу та особисту недоторканість, що має прояв у тому, що ніхто не може бути підданий безпідставному арешту або триманню під вартою. Обов'язково виконання правил тримання під вартою, що закріплені в законі. Також тут передбачено право кожного, підданого незаконному арешту на компенсацію. У ст. 14 вказується право на рівність перед судом, презумпції невинуватості, право користуватися рідною мовою, право запрошувати захисника та т.і. У ст. 17 вказується на право кожного на особисту недоторканість, недоторканість житла, таємницю особистого життя, на честь та гідність [4].

Основною засадою виступає обов'язок держави створити правила про проведення розслідування та судового розгляду щодо кримінального провадження, які б відповідали тим, що проголошені міжнародним співтовариством. Перш за все, ці правила повинні враховувати основні права та свободи особи, однак принципове значення має і сукупність основних прав і свобод особи, які зобов'язані визнавати.

Так, відповідно до п. 25 ст. 3 КПК України учасники кримінального провадження - це сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник [2]. Зміст цієї статті вказує, що до їх кола закон

відносить не тільки осіб, що втягуються у кримінальне провадження, але і самих суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, тобто посадових осіб та органи, що розслідують кримінальне провадження та ведуть судовий розгляд.

Як висновок можна зазначити, що у сучасних умовах визначення процесуальних засобів забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження має важливе значення (практичне, юридичне, соціальне) для з'ясування засобів та способів захисту прав та законних інтересів особи та громадянина [4, с. 63]. З'явлення у кримінальному провадженні того чи іншого учасника в теорії кримінального процесу пов'язують з початком здійснення захисту їх прав і законних інтересів, а статус суб'єкта кримінальних процесуальних відносин складається з сукупності процесуальних прав, що передбачені законом. Процесуальні права удосконалюють матеріальні права [5, с. 250], що не входять до змісту процесуального статусу особи, при цьому процесуальні права надають можливість учаснику кримінального провадження захищати матеріальні права, що визначаються з можливості захищати відповідні права особи і законні інтереси.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.02.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 04.02.2021).
3. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / упоряд. Т. Яблонська. Київ, 1999. 342 с.
4. Слінько С. В. Проблеми правового статусу суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності : монографія. Харків, 2003. 282 с.
5. Король В. В., Юрчишин В. Д. Сутність категорії «учасник кримінального провадження» в науці кримінального процесуального права. *Право і суспільство*. 2018. № 6. С. 245–253.

Одержано 05.02.2021

УДК 387.6:37.091.3:81'243

Олена Олександрівна СТАТІВКА,

кандидат педагогічних наук,

завідувач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9956-9082>

ВИКЛАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СПЕЦІАЛІСТАМ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ

Розширення зовнішньоекономічного співробітництва сприяє підвищенню якості володіння іноземною мовою фахівцями різних галузей. У сучасному світі професійна іноземна мова - це необхідність, яка диктується політичними та соціально-економічними процесами, зміцненням економічних зв'язків між країнами, освітою чи навчанням за кордоном. Інтеграційні процеси дозволяють студентам навчальних закладів навчатися та брати участь в економічних, медичних, технологічних та інших глобальних процесах. Як наслідок, «міжкультурна комунікативна компетентність» у викладанні професійних іноземних мов набуває широкого поширення [1]. Кількість багатомовних учнів зростає, а отже, рівень важливості багатомовної ідентичності вчителів на основі міжкультурного підходу

зростає [2, 3]. Рівень мобільності студентів зростає через потреби ринку праці у професійних спеціалістах [4]. Принципи "гнучкості, мобільності, плавності та саморозвитку" все більше інтегруються у викладання професійних іноземних мов. Професійні знання іноземної мови - це не лише вивчення правил та лексичних одиниць, а й знання синтаксичних структур, виразів та сполучених слів, які неможливо дослівно перекласти. Професійна підготовка конкурентоспроможних спеціалістів включає обов'язкове вивчення іноземних мов, що відповідає міжнародним стандартам, надання їм сучасних методів навчання та практичних навичок. Враховуючи зміну підходів до викладання професійної іноземної мови для фахівців у різних галузях, метою навчальної роботи є виявлення трансформацій підходів, методів та способів викладання професійних іноземних мов [6].

Відповідно до психолінгвістичного підходу до цілей та завдань вивчення іноземної мови для подальшого використання її у професійній сфері, результатом навчання має бути особистісний та професійний розвиток студента [5]. Оволодіння навичками інформаційно-комунікативної діяльності сприяє постійній самоосвіті та вдосконаленню у професійній сфері, особистій мотивації іншомовного спілкування у всіх його формах та необхідність подальшого вивчення іноземної мови. Іншими словами, сучасний фахівець повинен мати стабільну мотивацію та здатність самостійно вивчати іноземну мову. Специфіка дисципліни "Іноземна мова" має певну алгоритмізовану структуру вивчення іноземної мови, яка починається з усвідомлення та намірів. Друга особливість іноземної мови як навчального предмета полягає в тому, що мова є одночасно засобом і метою навчання. На початку навчання суб'єкт вивчає найпростіші мовні засоби, оволодіває різними видами мовленнєвої діяльності, які до певного моменту є метою навчання, а потім він використовує їх для оволодіння більш складними мовними діями, тобто видами мовленнєвої діяльності вже є засобом навчання. Наступною специфічною особливістю іноземної мови є її «безглуздість»: на відміну від інших дисциплін, вона не дає людині знання про реальну реальність, оскільки мовлення є засобом формування, існування та вираження думок про навколишній світ. Специфіка предмета також полягає у його "нескінченності", тобто неможливо вивчити всю мову, оскільки навчальний матеріал обмежений програмою.

Висновок. Дослідження теоретичних положень дозволило сформулювати низку рекомендацій до різних предметів у цій галузі освіти.

1) Законодавцям пропонується врахувати соціокультурні особливості національної системи вищої професійної освіти при прийнятті рішення про впровадження нових освітніх концепцій, підходів, програм та систем для оцінки результатів вивчення іноземних мов у немовних університетах.

2) Університетам, факультетам та кафедрам іноземних мов рекомендуються враховувати особливості контингенту студентів при складанні програм та формулюванні цілей вивчення іноземної мови для груп з різним рівнем мовної підготовки для забезпечення адекватних результатів навчання; оволодіти соціокультурним різноманіттям форм педагогічного супроводу освіти та використовувати їх для вдосконалення якості вивчення іноземних мов; докласти зусиль, щоб забезпечити вчителів умовами для підвищення рівня соціокультурної компетентності в рамках систем підвищення кваліфікації та в процесі дослідницької роботи.

3) Викладачам пропонується шукати можливості брати участь у навчальних заходах у галузі педагогіки та суміжних галузях та поглиблювати соціокультурну компетентність через самоосвіту; творчо підходити до використання досягнень світової педагогічної спадщини в методичному забезпеченні освіти;

4) Студентам рекомендується вивчати іноземну мову як опору для використання особистого досвіду, загальнокультурного та професійного знання, отриманого під час навчання в університеті; підвищити мотивацію до розвитку навичок узагальнення та оновлення інформації, отриманої від різних джерел.

Список бібліографічних посилань

1. Шульга Н. В. Полікультурний підхід до навчання іноземних мов у системі освіти вищої школи Великої Британії. *Збірка наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2007. № 2. С. 45–49.
2. Calafato R. The non-native speaker teacher as proficient multilingual: A critical review of research from 2009–2018. *Lingua*. 2019. Vol. 227. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2019.06.001>.
3. Gural S. K. A new approach to foreign language discourse teaching as a super-complex, self-developing system. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 154. Pp. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.103>.
4. Pérez-Llantada C. Bringing into focus multilingual realities: Faculty perceptions of academic languages on campus. *Lingua*. 2018. Vol. 212. Pp. 30–43. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2018.05.006>.
5. Безкоровайна О. В., Мороз Л. В. Актуальні аспекти комунікативної компетенції студентів ВНЗ. *Вісник Житомирського державного університету*. 2012. № 64. С. 48–52.
6. Дмитриенко Н. А. Использование веб-сайтов в процессе обучения английскому языку для профессиональных целей. *Дневник науки*. 2017. № 10. <http://www.dnevniknauki.ru/images/-publications/2017/10/pedagogics/Dmitrienko.pdf> (дата звернення: 03.02.2021).

Одержано 05.02.2021

УДК 347.73

Володимир Іванович СТРЕЛЯНИЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4608-3062>

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВИХ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ ЗА РАХУНОК КОШТІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Значна частина видатків місцевих бюджетів формується з коштів, які надаються як витрати загального та спеціального фондів державного бюджету. Безпосереднє надходження коштів відбувається за допомогою різних бюджетних механізмів – дотацій, субвенцій тощо. Кошти, які з державного бюджету до місцевого бюджету надійшли як «цільові», можуть бути використані виключно для тієї мети фінансування і не можуть бути направлені на інші видатки, навіть якщо вони, на думку місцевої влади, є більш «нагальними» для іншої мети.

Такі видатки спрямовуються здебільшого на фінансування «зобов'язань держави» на місцевому рівні, зокрема освіта, медицина, пільги тощо. Проте існують видатки, які є потребами місцевих жителів, але у зв'язку із значними обсягами фінансування, не можуть бути профінансовані місцевим бюджетом. Зокрема, це інфраструктурні проекти – капітальне будівництво шкіл, мостів, доріг тощо. Якщо проаналізувати випуски новин всіх телеканалів України, то досить часто трапляються сюжети про чергову недобудовану школу, садок чи міст. Досить часто силами журналістів проводяться розслідування, які вказують на часткове або повне фінансування робіт, проте вони не були виконані через різні чинники. Головним з яких є банальне «розкрадання» коштів. Досить часто, кошти були виділені, але не освоєні. І хоча останнє не є правопорушенням, шкоди державі та місцевій громаді завдає у вигляді нереалізованого проекту, який є необхідним

для розвитку регіону. Більше того, практика формування бюджетних асигнувань вказує на неможливість або надзвичайну складність отримання повторного фінансування на проект, який був профінансований, але кошти не були освоєні.

В будь-якого порушення, в тому числі розтрати коштів, є свої причини і умови, які сприяють його скоєнню. Крім злочинного умислу або недбалості у виконання своїх обов'язків, однією з таких причин, на нашу думку, є правило зворотного повернення коштів державного бюджету, які не були освоєні до кінця бюджетного періоду. Відповідно до п. 14.4 Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів, затвердженого наказом Мінфіну від 23.08.2012 № 938: "Залишки коштів субвенцій, наданих із загального фонду державного бюджету, не використані на кінець бюджетного періоду, перераховуються в останній робочий день такого періоду органами Казначейства до державного бюджету, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами. Залишки коштів субвенцій, наданих із спеціального фонду державного бюджету, на кінець бюджетного періоду органи Казначейства зберігають на рахунках спеціального фонду місцевих бюджетів для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення відповідно до вимог ст. 57 Бюджетного Кодексу України".

Враховуючи те, що формування видатків майбутнього державного бюджету починається на місцевому рівні фактично ще в травні, неможливо передбачити ситуацію виділення коштів на одноразовий проект (будівництво, реконструкція), але їх не освоєння в майбутньому проекті бюджету. Передбачати таке фінансування можливо тільки при фінансуванні постійних витрат, які існують в бюджеті кожного року. А тому і залишити невикористані кошти можливо тільки на такі видатки і то за умови фа насування із спеціального фонду державного бюджету.

Більше того, реалії державного фінансування вказують на тенденції виділення фінансування на прикінці бюджетного року. Для інфраструктурних проектів, які передбачають виконання будівельних робіт, це ще гірше ніж не отримання фінансування взагалі. Адже, існуючі процедури передбачають проведення тендерів, а ще повинні бути безпосередньо виконанні роботи. От і складаються ситуації, наприклад, коли фінансування виділяється в серпні, на проведення тендерів витрачається біля 2 місяців. В жовтні визначається переможець, який, в кращому випадку, може приступити одразу до робіт. У нього є 2 місяці на фактичне виконання робіт та підготовку документів про виконання робіт. Враховуючи тривалість робіт, технологічні вимоги, погодні умови, а також те, що роботи виконанні за рахунок державного бюджету можуть бути оплачені тільки за фактом їх виконання з підписанням акту приймання-передачі робіт, керівники розпорядників бюджетних коштів досить часто ставляться перед вибором: необхідності підписання актів на ще не виконані роботи або неотримання фінансування взагалі. Ще гірше, коли роботи виконуються, але не завершені до кінця бюджетного року. В такому випадку, місцевий бюджет може втратити як кошти державного бюджету у зв'язку з відсутністю документації про виконання будівельних робіт, так і отримати в майбутньому боргові зобов'язання перед виконавцем, який в судовому порядку стягує вартість проведених робіт.

У зв'язку з цим, в Україні існує безліч довгобудів або недобудов, які біли формально були профінансовані, однак часу для освоєння коштів не було виділено. Більше того, керівники органів місцевого самоврядування не можуть вимагати адекватної якості виконання робіт, у зв'язку з тим, що недобросовісні забудовники можуть затягувати строки здачі робіт з чітким усвідомленням необхідності підписання актів з боку замовника до кінця бюджетного року. Обмеженість в часі будівництва призводить до неврахування погодних та кліматичних умов за яких можуть бути виконані будівельні роботи, що у свою чергу знижує їх якість. Крім того, вартість робіт з будівництва за рахунок державних

коштів є досить високою. Причиною цьому є не прогнозованість фінансування і відповідно зменшення конкуренції на такому ринку – не кожен добросовісний будівельник візьметься за виконання значних за обсягом будівельних робіт в кінці осені, та ще й за ризику недотримати оплату у зв'язку з не підписанням акту приймання робіт.

Все це призводить до відмови або небажання здійснювати роботи на об'єктах інфраструктури, передбачені державними програмами. Так, відповідно до довідки про виконання бюджету Харківської області за 2019 рік, яка розміщена на офіційній вебсторінці Харківської ОДА, на будівництво мультифункціональних майданчиків для занять ігровими видами спорту було виділено 12,7 млн.грн, з яких повернуто 11,6 млн.грн у зв'язку з відсутністю актів виконаних робіт. І тут вбачається кілька варіантів: 1) ніхто не брався за такі проекти – місцеве населення не отримало відповідної спортивної інфраструктури; 2) роботи виконані, але вчасно не підписані акти – місцевий бюджет отримає в судовому порядку зобов'язання погасити заборгованість за рахунок видатків поточного періоду; 3) підрядник виконав роботи, але не отримав коштів за їх виконання – втрати держави репутаційні (ніхто не буде братися за такі проекти в майбутньому) і соціально-економічні (суб'єкт господарювання тратив частину доходів, що призводить до зменшення податків, оплати праці тощо).

Висновки. Вбачається досить сумнівним необхідність існування положень законодавства, які передбачають обов'язок повернення неосвоєних коштів до державного бюджету, в разі невиконання інфраструктурних проектів, замовником виконання яких є місцеві бюджети. Доцільніше передбачити можливість залишення на рахунках місцевих бюджетів коштів, котрі були виділені для індивідуального проекту, який передбачає будівництво. Це дозволить суттєво зменшити кількість недобудов, посилить позиції місцевих громад як замовників будівництва, підвищить якість робіт та зменшить їх вартість, у зв'язку з можливістю виконання робіт в належних погодних умовах, а також зменшить економічну «ризикованість» подібних проектів для виконавців.

Одержано 08.02.2021

УДК 347.73

Катерина Олегівна ТОКАРЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту

правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7891-226X>

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БЮДЖЕТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

З 11 березня 2020 року Генеральним директором Всесвітньої організації охорони здоров'я у брифінгу для засобів масової інформації було офіційно оголошено пандемію COVID-19. Поширення коронавірусу COVID-19 відбулося у багатьох країнах світу, у тому числі й в Україні. У зв'язку із цим було створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками (далі – Фонд) й затверджено порядок використання коштів цього фонду [1].

Зазначений фонд створено у складі державного бюджету на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на

території України зазначеної хвороби, та протягом 30 днів з дня відміни дії карантину. Безпосередньо правовий механізм надання грошових коштів закріплено у п.п. 3, 5, 6, 8-14 аналізованого Порядку. Зважаючи на обмежений обсяг нашої публікації, ми не будемо детально розглядати кожен із зазначених пунктів. У той же час на підставі проведення аналізу вищевказаних положень, констатуємо, що запроваджений Урядом механізм розподілу коштів Фонду COVID-19 є доволі складним, процедура виділення коштів є досить тривалою та передбачає погодження кожного проекту рішення про виділення коштів із усіма заінтересованими органами, а також із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету. Крім того, необхідно акцентувати увагу на відсутності критеріїв, за якими Кабінет Міністрів задовольняє звернення, що надходять від органів влади.

Показово, що за рахунок коштів Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19 можуть фінансуватися окремі напрямки. Перелік таких напрямків є вичерпним і розришенню не підлягає, зокрема, до них віднесено: 1) заходи, спрямовані на запобігання виникненню та поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, та на боротьбу з її наслідками, (закупівля товарів, робіт і послуг, необхідних для здійснення зазначених заходів, включаючи закупівлю медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, придбання обладнання для приймальних відділень опорних закладів охорони здоров'я в госпітальних округах, для відділень екстренної (невідкладної) медичної допомоги, що входять до багатопрофільних лікарень, для медичних амбулаторій, фельдшерсько-акушерських і фельдшерських пунктів у сільській місцевості та проведення капітального ремонту, реконструкції цих приміщень, покращення транспортно-сполучення, будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання автомобільних доріг загального користування державного, місцевого значення); 2) надання грошової допомоги громадянам, зокрема, особам похилого віку, у зв'язку з негативними наслідками поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19; 3) надання фінансової допомоги Фонду соціального страхування і Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на поворотній або безповоротній основі; 4) надання трансферту Пенсійному фонду України; 7) поповнення резервного фонду державного бюджету та ін. [1, п. 2].

Незважаючи на чітке закріплення вичерпного переліку напрямків можливого фінансування за рахунок коштів, акумульованих у Фонді, має місце спрямування коштів на цілі не передбачені законодавством. В цій ситуації йдеться про нецільове використання бюджетних коштів. Наприклад, Державному агентству автомобільних доріг з Фонду було виділено 35 млрд грн для здійснення будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення за бюджетною програмою 3111020 «Розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення» на безповоротній основі (видатки розвитку), що становить 53% загального обсягу Фонду. З одного боку, в умовах пандемії держава та органи місцевого самоврядування мають всіляко сприяти забезпеченню вільного та швидкого доступу швидкої допомоги до осіб, які потребують допомоги лікарів. Однак, з іншого боку, - ремонт доріг не є метою створення аналізованого Фонду. Більше того, відповідно до приписів чинного бюджетного законодавства у складі спеціального фонду державного бюджету створено Державний дорожній фонд. При цьому згідно з ч. 3 ст. 24² Бюджетного кодексу України [2], одним із напрямків спрямування коштів Державного дорожнього фонду закріплено фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування державного значення.

Постановою КМУ від 22 лип. 2020 р. № 623 видатки за бюджетною програмою Міністерства внутрішніх справ 3511380 «Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою

коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками» збільшено на 2,6 млрд грн (до 66 млрд грн) за рахунок зменшення видатків на обслуговування державного боргу [3]. На підставі ґрунтовного дослідження виконання Закону України «Про Державний бюджет на 2020 рік» Рахункова Палата наголошує, що загалом у звітному періоді (січень-вересень 2020 р.) КМУ прийнято низку рішень про виділення коштів із Фонду COVID-19 головним розпорядникам бюджетних коштів на суму 66 млрд грн, із яких на умовах повернення 3,1 млрд гривень. При цьому КМУ розподілив увесь обсяг коштів Фонду COVID-19 вже в липні, однак прорахунки при підготовці таких 27 рішень призвели до прийняття Урядом рішень про перерозподіл раніше виділених коштів. Зокрема, унаслідок виділення коштів в обсягах, більших від потреби, КМУ постановами від 08 лип. 2020 № 592 та від 22 лип. 2020 № 623 зменшив видатки за бюджетними програмами: а) Мінекономіки для надання фінансової допомоги Фонду соціального страхування на випадок безробіття для виплати по частковому безробіттю – на 2 млрд грн; б) Мінсоцполітики на виплату допомоги на дітей фізичним особам – підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до першої та другої груп платників єдиного податку, – на 0,5 млрд грн [4].

Таким чином, констатуємо, що практика створення спеціального Фонду та розподілу коштів, акумульованих у ньому, наразі не є ефективною, оскільки виклики, які постають перед державою в процесі боротьби з COVID-19 залишаються не вирішеними.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Порядку використання коштів фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиною коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.2020 № 302 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2020-п> (дата звернення: 08.02.2020).

2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 08.02.2020).

3. Про виділення коштів для здійснення доплат до заробітної плати медичним та іншим працівникам закладів охорони здоров'я, які надають медичну допомогу хворим на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2, та тим, що забезпечують життєдіяльність населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 623 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/623-2020-п> (дата звернення: 08.02.2020).

4. Висновок про результати аналізу виконання Закону про Державний бюджет України на 2020 рік у січні – вересні : затв. Рішенням Рахункової палати від 24.11.2020 № 31-2 // Рахункова палата : офіц. сайт. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2020/31-2_2020/Vysn_31-2_2020.pdf (дата звернення: 08.02.2020).

Одержано 09.02.2021

УДК [378.016:811]:[378.6:351.74](477)

Віта Іванівна ФИЛИПСЬКА,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0497-7196>

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Відповідно до Національної рамки кваліфікацій, майбутні фахівці повинні вміти спілкуватися іноземною мовою усно та письмово з професійних питань [1]. Фактично у всіх ЗВО України викладання іноземної мови відбувається за професійним спрямуванням, що можна визначити як організований процес реалізації освітнього курсу з метою формування у них іншомовних компетенцій, зокрема, комунікативної, в сфері здійснення професійної діяльності [2]. Високий рівень сформованості як рідної, так й іншомовної комунікативної компетентності є особливо значущим й для працівників правоохоронних інституцій, що зумовлюється декількома чинниками. По-перше, специфіка роботи правоохоронця вимагає від нього умінь не лише грамотно укласти безліч документів, а й виграшно виглядати під час усної комунікації (вміти дискутувати, налаштувати співрозмовника на свій бік, апелювати до почуттів, викликати довіру, переконати тощо). Звідси вільне володіння державною мовою в її усній і писемній формах є запорукою успіху правоохоронця у професії. По-друге, активізація транснаціональної злочинності, інтенсифікація співпраці національної поліції з Європолем та Інтерполом, активна участь працівників МВС у миротворчих місіях ООН тощо суттєво посилили значення іншомовної підготовки правозахисників [3, с.261].

Тож для ефективної комунікації студентам/курсантам необхідно набути лінгвістичну (граматичну, лексичну, орфографічну), міжкультурну (соціокультурну), прагматичну компетентності. У процесі навчання іноземної мови професійного спрямування майбутні фахівці мають набути вміння професійної комунікації усній і письмовій формах. Особливістю усної комунікації є те, що вона відбувається в умовах особистого контакту партнерів. У письмовій комунікації вони розділені простором і часом, що дозволяє їм зосередитися на змісті і формі письмового тексту. Переваги усної форми комунікації складають: швидкість обміну інформацією; наявність надійного зворотного зв'язку завдяки безпосередньому контакту, що дозволяє регулювати і коригувати процес спілкування (поставити запитання, уточнити повідомлення, виявити згоду або незгоду з тим, про що говориться, тощо). Труднощі усної форми комунікації пов'язані з необхідністю миттєвого пошуку точних, адекватних слів при формулюванні повідомлення, можливість пропустити у ньому важливі деталі; ймовірність забути частину почутої інформації або нерозуміння сутності повідомлення у процесі його сприймання і як наслідок – ймовірність викривити його зміст у процесі його передавання іншим людям.

Особливе місце у навчанні іноземної мови професійного спрямування займає формування вміння професійної комунікації в письмовій формі, що є найпоширенішим в діловій сфері (ведення ділової кореспонденції і документації). Письмова форма використовується, насамперед, тоді, коли потрібно найточніше передати зміст повідомлення або викласти складну та велику за обсягом інформацію для подальшого опрацювання. Письмові тексти, які на відміну від усних часто мають юридичну силу, відзначаються, як правило, логічністю і точністю висловлювань. У процесі створення письмових повідомлень студенти/курсанти мають час для обдумування речень, підбору адекватних

слів, граматичних форм тощо; письмова інформація, зафіксована на паперовому або електронному носії, може зберігатися впродовж тривалого часу, до неї можна знову звернутися в будь-який момент, перевірити, скоригувати тощо [4].

Основними рисами, що позначають специфіку викладання іноземних мов професійного спрямування в порівнянні з викладанням іноземної мови як загальноосвітнього предмету є наступні:

1. Змістом навчання стає не стільки мовний, скільки професійно – орієнтований матеріал.

2. Зміна ролі студента – ті, що навчаються, розглядаються як рівноправні учасники навчального процесу.

3. Специфічні вимоги до підбору навчального матеріалу, що полягають у врахуванні: граматики; бажаних видів мовленнєвої діяльності, наприклад, усного спілкування або написання наукових статей, читання спеціальної літератури; сфери особистих інтересів, серед яких може бути «поезія», «музика», «фотографія» тощо.

4. Специфічні вимоги до рівня володіння студентами загальною іноземною мовою – фактично, будь-який рівень знань мови підходить для вивчення її за професійним спрямуванням.

5. Відсутність єдиного методологічного підходу до навчання іноземної мови фахового спрямування [2].

Методологічний процес викладання дисципліни охоплює аналіз потреб, розробку матеріалів, їх реалізацію та відповідні процедури оцінювання [5]. Особливостями у викладанні іноземної мови професійного спрямування є використання інтерактивних, інформаційно-комунікаційних та методів ситуативного навчання, підбір професійного мовного матеріалу, вивчення не лише термінологічної, але й побутової лексики, організація самостійної роботи, що в сукупності сприяють оволодінню знаннями, уміннями, навичками та особистісними якостями, які дозволяють фахівцю ефективно користуватись мовою у професійній сфері для забезпечення ефективного спілкування як і з громадянами своєї держави, так і з іноземцями, службового документообігу, міжособистісної професійної комунікації, конструктивної медіації в екстремальних ситуаціях [6].

Слід зазначити, що викладання іноземної мови професійного спрямування не повинно обмежуватися лише інструктивними завданнями, а й бути наповненим іншими формами роботи [5]. Так, колективне обговорення запропонованої теми, проведення діалогів на професійну тему, вкраплення елементів ділових та рольових ігор, зокрема моделювання квазіпрофесійних ситуацій мовної комунікації (наприклад, на місці злочину, у процесі допиту свідків, складання протоколу, прес-конференції тощо) дозволяє акцентувати увагу на дослідницькій і творчій діяльності курсантів/студентів, суттєво підвищити рівень їх самостійності й пізнавальної активності. Особистісна включеність курсантів/студентів до навчального процесу, що моделює реальну ситуацію спілкування, з її соціальним і професійним змістом, дозволяє сформувати в них чітке уявлення про місце іноземної мови в їх майбутній практичній діяльності [6]. Студенти/курсанти повинні брати активну участь у процесі вибору змісту матеріалу, розробці навчальної програми та методології викладання для забезпечення максимальної відданості та мотивації учасників навчального процесу [5].

Таким чином, у процесі навчання іноземної мови професійного спрямування здійснюється формування навчальних задач, що є важливими для студента/курсанта, відбувається моделювання професійного контексту, володіння мовою інтегрується з оволодінням професією.

Список бібліографічних посилань

1. Національна рамка кваліфікацій // Міністерство освіти і науки України : офіц. сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy> (дата звернення: 08.02.2021).

2. Фурсенко Т. М. Специфіка викладання іноземної мови для спеціальних цілей у закладах вищої освіти // Сучасна парадигма викладання іноземних мов у закладах вищої освіти : тези доп. Міжунів. наук.-практ. семінару (м. Харків, 16 квітня 2019 р.) / МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. С. 168–171.

3. Волік О., Мамонова О. Особливості викладання іноземної мови курсантам ЗВО МВС України (з досвіду роботи). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28, т. 2. С. 260–265.

4. Колбіна Т. В., Олексенко О. О. Іноземна мова професійного спрямування: аспект міжкультурної комунікації // // Сучасна парадигма викладання іноземних мов у закладах вищої освіти : тези доп. Міжунів. наук.-практ. семінару (м. Харків, 16 квітня 2019 р.) / МОН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. С. 77–81.

5. Javid C. Z. English for specific purposes: role of learners, teachers and teaching methodologies *European Scientific Journal*. 2015. No. 20. URL: <http://eujournal.org/index.php/esj/article/viewFile/5950/5736> (дата звернення: 08.02.2021).

6. Филипська В. І. Особливості викладання іноземної мови професійного спрямування у закладі вищої освіти МВС України // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листоп. 2020 р.) / МВС України, МОН України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 301–302.

Одержано 09.02.2021

УДК 343.92

Михайло Ігоревич ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5599-3335>

ГЕОГРАФІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК КІЛЬКІСНО-ЯКІСНИЙ ПОКАЗНИК ЗЛОЧИННОСТІ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ

У зарубіжній кримінології проблематика просторово-часової детермінації розроблялася ще з ХІХ ст. В цей час представники статистичної школи кримінологів здійснюють перехід від дослідження злочинів та окремих злочинців до дослідження злочинності в якості масового соціального явища, яке має певні статистичні закономірності та демонструє взаємозалежність змін статистики злочинності та змін стану суспільства. Зокрема, бельгійський соціолог А.-Ж. Кетле у власних кримінально-географічних дослідженнях, які вперше провів в 1835 р., встановив, що деякі масові суспільні явища (народжуваність, смертність, злочинність тощо) підпорядковуються певним закономірностям. Паралельно з цим власне дослідження просторово-часового розповсюдження злочинності проводить міністр юстиції Франції А.-М. Герри, який в 1827 р. склав перший кримінально-географічний щорічник, а в 1833 р. опублікував роботу під назвою «*Essai sur la Statistique Morale de la France*» («Опыт моральной статистики Франции») [1]. В подальшому розвиток наукової думки з приводу просторово-часового розповсюдження злочинності отримало в дослідженнях представників Чикагської соціологічної школи (Е. Бьорджес, К. Р. Шоу, Г. Б. Маккей, Р. Парк, Ф. Трешер та ін.). Так, на початку 20-х років ХХ ст., вони реалізували девіантологічне дослідження м. Чикаго на предмет впливу міського середовища на девіантність населення та обумовленість зростання криміногенності міської території. Як результат цього дослідження стало виділення в межах Чикаго п'яти концентричних зон, які відрізнялися в масштабах міста власними

функціями, складом населення, стилем життя, соціальними проблемами (делінквентністю, злочинністю, дитячою смертністю, туберкульозом, психічними розладами тощо). При цьому, кожна з цих зон мала власний рівень криміногенності та привабливості проживання для населення міста [2].

Наступний крок в формуванні наукового погляду на проблему співвідношення стану злочинності на окремих територіях за певний час зробив відомий німецький кримінолог і психолог Г.-Й. Шнайдер, який, для визначення нової області кримінологічного знання, ввів в науковий обіг термін «географія злочинності», під яким розумів наступне: наука, що займається проблемами просторово-часового розподілу девіантної, делінквентів і злочинності (місця злочинів, місця проживання злочинців) в світі, в частинах світу, в державах, в великих містах, портових містах, міських районах і в сільській місцевості [3, с. 201-202].

Г. Й. Шнайдер чітко окреслює предмет географії злочинності як просторово-часовий розподіл злочинності, причин і умов вчинення злочинів, характерних для будь-якої територіальної конгломерації, породжених специфікою комплексу умов життєдіяльності населення в умовах даної конгломерації. Вчений також зазначає, що вивчення безпосереднього впливу географічних умов на специфіку злочинності не є предметом даної галузі кримінології знання. У зв'язку з цим Г. Й. Шнайдер вводить поняття «екологія злочинності», під яким кримінолог розуміє взаємодію середовища, клімату, природного ландшафту, рослинного і тваринного світу, структури будівництва – з одного боку, і людських переживань і злочинної поведінки – з іншого [3, с. 202].

Дослідження географії злочинності дозволяє встановити характеристики як загального стану злочинності (розробка картографічної картини злочинності, шляхом ранжирування територій за коефіцієнтами злочинності), так й її якісні характеристики (співставлення територій відповідно до домінуючих проявів (характеру) злочинності тощо), а також фактори детермінації злочинності. З огляду на нерівномірність розподілу кількості населення на відповідних територіях, таке дослідження здійснюється шляхом розрахунку коефіцієнтів злочинності.

Співставлення окремих територій повинно відбуватися за принципом їх співрозмірності за адміністративно-територіальною ознакою: на рівні окремих регіонів світу, держав, адміністративно-територіальних утворень в межах держави, міст, районів, районів міста тощо. Для отримання даних щодо окремих якісних характеристик злочинності географія злочинності може досліджуватися з огляду на більш узагальнені критерії співставлення територій: міська та сільська місцевість, невеликі, райони міста та мегаполіси, промисловий та курортний регіон тощо.

Відповідно до змісту форм відомчої статистичної звітності географія злочинності відображається відповідно до адміністративно-територіального поділу України на рівні областей. Традиційним також є дослідження географії злочинності з урахуванням розподілу території України на регіони: Центральний (Житомирська, Київська, Кіровоградська, Черкаська, Чернігівська обл. та м. Київ), Донецько-Придніпровський (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька та Луганська обл.), Західний (Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька обл.), Причорноморський (АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська обл. та м. Севастополь), Північно-Східний (Полтавська, Сумська та Харківська обл.).

Територіальна нерівномірність розповсюдження злочинності (географічні відмінності стану злочинності) обумовлюється комплексом факторів, та пов'язаних з їх впливом процесів, зокрема: 1) природно-географічними особливостями тієї чи іншої території (від ландшафтних та кліматичних особливостей до мінерально-сировинного потенціалу); 2) щільністю та соціально-демографічним складом (структурою) населення тієї чи іншої території (від демографічної ситуації (статеві-вікових характеристик, особливостей міграційних процесів тощо) до етнічного, національного та соціального

складу); 3) соціокультурними особливостями населення тієї чи іншої території (від етнонаціональних особливостей (традицій) до загального рівня освітньо-інтелектуального, культурного та духовного розвитку); 4) соціально-економічними особливостями тієї чи іншої території (від промислового потенціалу (рівня розвитку виробничої бази та сил), ступеня урбанізованості, особливостей формування і використання трудових ресурсів, рівня безробіття та «соціального розшарування населення» до рівня розвитку медичної, культурно-побутової та науково-освітньої сфер); 5) політико-географічними особливостями тієї чи іншої території (від розміру території до особливостей адміністративно-територіального та політичного устрою); 6) станом протидії (активністю державних інститутів та суспільства в даній сфері) злочинності на тій чи іншій території (від особливостей нормотворчого процесу та його кримінологічного супроводу, кадрового та матеріально-ресурсного забезпечення правоохоронної діяльності до реєстрації злочинів та реалізації окремих превентивних заходів) тощо.

Встановлення особливостей просторового розподілу (географії) злочинності має велике практичне значення, оскільки дозволяє виявити криміногенні аспекти недоліків та прорахунків у плануванні та реалізації соціально-економічних та інших програм розвитку тих чи інших територій, встановити інші територіальні особливості детермінації злочинності, а також є основою розробки та запорукою ефективності конкретних, «адресних» заходів протидії злочинності.

Висновок. Географія злочинності це кількісно-якісний показник злочинності, який характеризує просторово-часову розповсюдженість (розподіл) злочинності, тобто співвідношення стану злочинності на окремих територіях за певний час.

Список бібліографічних посилань

1. Friendly Michael A.-M. Guerry's Moral Statistics of France: Challenges for Multivariable Spatial Analysis. *Statistical Science*. 2007. Vol. 22, No. 3. Pp. 368-399. URL: <https://arxiv.org/pdf/0801.4263.pdf> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Энвайронментальная криминология // Википедия : своб. енцикл. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Энвайронментальная_криминология (дата звернення: 06.02.2021).
3. Шнайдер Г. Й. Криминология / под ред. и с предисл. Л. О. Иванова ; пер. с нем. Ю. А. Неподаева. М. : Прогресс ; Универс, 1994. 501 с.

Одержано 07.02.2021

УДК 340

Марина Василівна ФОМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального права і криминології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6606-5769>

ЩОДО ДЕФІНІЦІЇ ХУЛІГАНСЬКОГО МОТИВУ (СТ. 296 КК УКРАЇНИ)

Зміни в політичних, соціальних, правових, моральних, культурних відносинах в нашому суспільстві призвели не тільки до позитивних результатів, а й до негативних наслідків, виражених, зокрема, зростанням агресивності і жорстокості окремих членів суспільства, насильницьких кримінальних правопорушень.

Серед кримінальних правопорушень насильницької спрямованості візуалізується склад хуліганства, передбачений ст. 296 КК України. Це один із найпоширеніших кримінальних правопорушень проти громадського порядку. Доречно зауважити, що громадський порядок неминуче порушується при вчиненні будь-якого правопорушення – злочину, кримінального проступку, цивільного делікту, аморальної поведінки. Так, перетин проїжджої частини в невстановленому місці, без сумніву, порушує громадський порядок. Небезпека ж хуліганства як злочину проти громадського порядку полягає у способі вчинення кримінально протиправних дій. А саме грубе порушення громадського порядку відбувається через посягання на тілесну недоторканість особистості та (або) її власність, здоров'я, честь та гідність, власність юридичних осіб, із застосуванням зброї або інших спеціально пристосованих предметів тощо. Через заподіяння шкоди таким додатковим альтернативним об'єктам у складі хуліганства винний, перш за все, намагається продемонструвати свою зверхність, винятковість, егоцентризм, зневагу до загальноприйнятих норм моралі, чим грубо порушує громадський порядок.

Питанням кримінальної відповідальності за хуліганство присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних учених, серед яких особливий внесок становлять праці М. І. Бажанова, І. М. Даньшина, М. Й. Коржанського, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, В. М. Куца, В. А. Ломаки, П. С. Матишевського, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького. Серед країн ближнього зарубіжжя дослідженням теоретичних проблем складу хуліганства займалися такі науковці як В. С. Єгоров, М. Я. Фомічев, В. І. Зарубін, С. В. Борисов, Є. Г. Смірнова та ін. В науковому колі представлено декілька дисертаційних досліджень з кримінально-правової та кримінологічної характеристики хуліганства. Однак, щодо визначення хуліганського мотиву як обов'язкової суб'єктивної ознаки хуліганства, суттєвих відмінностей у підходах дослідників не виявлено.

У зв'язку з чим, актуальним вбачається розглянути сутнісний зміст хуліганського мотиву на підставі сформованих доктриною кримінального права поглядів щодо мотиву кримінального правопорушення та запропонувати власну дефініцію досліджуємого феномену.

З огляду на законодавче визначення складу хуліганства, зафіксованого у ст. 296 КК України, для кваліфікації дій винного за цією статтею, в його діях необхідно встановити мотив явної неповаги до суспільства. При цьому ні в чинному кримінальному законі, ні в постанові ПВСУ від 22.12.2006 № 10 не міститься роз'яснення такої конструктивної ознаки суб'єктивної сторони складу хуліганства[1].

В кримінально-правовій доктрині тривалий час існувала думка, відповідно до якої хуліганство оцінювалось як безмотивоване діяння. Як писав М.М. Гродзинський «Хуліганские побуждения проявляются в том, что данное преступление совершается во имя развлечения, удалства, ..., или же без какой-либо мотивации и цели...» А.А. Жижиленко отмечал, что «Безмотивность представляет собой типичный случай проявления психики хулигана». На теперешній час вважається загальновизнаним, що хуліганство, як і будь-яке інше умисне кримінальне правопорушення, не може бути безмотивним. Так, у постанові ПВСУ від 07.02.2003 № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» у п. 11 надається вказівка на хуліганський мотив[2].

В теорії кримінального права під мотивом явної неповаги до суспільства (хуліганським мотивом) узвичаєно розуміти намір винного протиставити власні інтереси інтересам суспільства, продемонструвати зневажливе ставлення до них, свою зверхність, ігнорування схваленими суспільством правилами поведінки тощо. Таке бачення хуліганського мотиву із незначними відмінностями у його тлумаченні «кочує з підручника в підручник».

Звернувшись до історичного становлення хуліганства як суспільно небезпечного діяння, інтерпретація хуліганського мотиву пройшла певний еволюційний етап, який спочатку визначав хуліганство як «правопорушуюче діяння». Далі під хуліганським

мотивом почали розуміти зневажливе ставлення до суспільства, буйство, зухвалість, прагнення продемонструвати власне «Его», всюдозволеність. У працях багатьох учених з кримінального права, судових рішеннях, присвячених кваліфікації хуліганства, останнє асоціюється з мотивом кримінального правопорушення. Вважається, що скоїти хуліганство без хуліганського мотиву неможливо.

Для того, щоб з'ясувати гносеологічний зміст хуліганських мотивів, необхідно дослідити сутність мотиву як суб'єктивного феномену, який спонукає або навіть детермінує поведінкові реакції.

Мотив в доктрині кримінального права визначається як внутрішнє спонукання, інтерес, рішучість вчинити кримінально протиправне діяння. Проте мотив не обмежується кримінально-правовими категоріями. А.В. Наумов справедливо зауважував: «уголовно-правовое понятие мотива преступления должно опираться на определение мотива, даваемое в общей психологии»[3].

Ми погоджуємось з тими дослідниками, що будь-які поведінкові акти детерміновані потребою в отриманні задоволення. Отримання задоволення або задоволення домінуючих потреб розглядаються як бажання досягти певного результату. Не викликає сумнівів, що найбільш значимими потребами, к задоволенню яких прагне людина, є фізіологічні або вітальні потреби. Далі, це потреби у безпеці людини, у визнанні, самоактуалізації. Такі потреби діють на інстинктивному рівні, а тому практично не усвідомлюються, і разом з тим, саме вони поряд з фізіологічними потребами виступають фундаментом для розвитку інших потреб. Однією з важливих потреб є потреба у самоактуалізації, визнанні себе в діючому середовищі, продемонструвати власне «Я». Демонстрація власного «Я» передбачає собою важливу частину серед потреб людини як вважають психологи і філософи. І якщо заявити про себе позитивним шляхом не представляється можливим, особа вибирає інший варіант поведінки, наприклад, кримінально караний. Маслоу Г.А. відмічає: «неудовлетворенная потребность, напротив, вызывает у человека чувство униженности, слабости, беспомощности, которые, в свою очередь, служат почвой для уныния, запускают компенсаторные и невротические механизмы» [4].

Аналіз наукових поглядів щодо сутнісної мотивації людської поведінки дозволяє прийти до висновку, що визначальним мотивом людської поведінки є потреби, які можуть бути як усвідомлені, так і рівною мірою, неусвідомлені. При цьому серед основних базових потреб найбільшого значення мають потреби у визнанні (демонстрація власного «Я») і потреби у захисті від зовнішніх факторів (потреба у захисті). На нашу думку, в основі хуліганського мотиву превалюють саме ці дві потреби.

Таким чином, з урахуванням наведеного, пропонується таку дефініцію хуліганського мотиву: під хуліганським мотивом слід розуміти потребу людини у демонстрації своєї значимості або захисті від зовнішніх загроз. У той же час, в основі будь-якого мотиву є потреба. І тут слід погодитись з тим фактом, що злочинних мотивів не існує, злочинним може бути лише дія, яка вчиняється задля задоволення цієї потреби, однак не сама потреба. Оскільки хуліганський мотив пов'язаний з необхідністю в об'єктивації особистісних рис, він не може вважатися кримінально протиправним. Кримінально караними можуть бути лише дії, які обумовлені мотивом, адже необхідність у самоактуалізації може бути задоволена в рівній мірі і благородним вчинком, і кримінальним правопорушенням.

Список бібліографічних посилань

1. Про судову практику у справах про хуліганство : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 № 10 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06> (дата звернення: 06.02.2021).

2. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03> (дата звернення: 06.02.2021).

4. Наумов А. В. Уголовное право. Общая часть. М. : БЕК, 1996. 560 с.

5. Маслоу Г. А. Мотивация и личность / пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. СПб. : ЕВРАЗИЯ, 1999. 478 с.

Одержано 09.02.2021

УДК 340.155

Юрій Анатолійович ХОЛОД,

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1264-7656>

ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Термін «соціальна держава» був запроваджений у понятійний апарат юридичної науки видатним німецьким державознавцем та економістом Лоренцом фон Штейном, чия теорія соціальної держави склалася під впливом філософії Гегеля та французьких соціалістичних ідей, у результаті аналізу розвитку капіталізму та соціально-політичної ситуації у Німеччині. За думкою Штейна, соціальна сутність держави полягає у відновленні рівності та свободи, у піднятті нижчих та знедолених до рівня багатих та сильних, а також у здійсненні економічного та суспільного прогресу усіх його членів.

Цільові установки, що були покладені в основу концепції соціальної держави, традиційно мали широку підтримку у німецькому робочому русі, його різних громадах, союзах, політичних та профсоюзних організаціях. Соціально-реформістського напрямку у питаннях державного будівництва також притримувалась і більшість провідників німецького робітничого класу.

Перший етап становлення та розвитку законодавства, що закріплювало організаційні та інструментально-функціональні аспекти соціальної держави, пов'язаний із формуванням специфічного напрямку діяльності держави – соціальної функції. Так, у першій половині XIX ст. у Великобританії та у кінці XIX ст. у Німеччині починає формуватися законодавство, що регламентувало питання матеріального забезпечення найманих працівників, запроваджуються пільгові умови праці для жінок та неповнолітніх [1, с. 297-303]. Приклад цих двох країн на початку XX ст. наслідували Швеція, Італія, Франція та інші держави, у яких також були запроваджені аналогічні соціальні гарантії. Однак поява соціального законодавства не була самоціллю соціальної політики держав того часу. Соціальні акти приймалися внаслідок численних страйків, маніфестацій; соціальне законодавство зародилося як результат часткових поступок урядів.

Сильного поштовху для подальшого розвитку теорії та практики соціальної держави надали світова економічна криза 1929 – 1933 р.р. та Друга світова війна. У відповідності до «Нового курсу» Президента США Ф. Д. Рузвельта було законодавчо закріплено права робітників на колективний договір та організацію профсоюзів, загальнодержавні заходи по боротьбі з безробіттям, допомогу фермерам, здійснено рішучі кроки у напрямку соціального забезпечення, ліквідації дитячої праці та скорочення робочого дня.

Після Другої світової війни почався якісно новий етап у розвитку соціальної держави – зведення її у конституційний принцип. Уперше соціальна держава як конституційний принцип була зафіксована у ст. 20 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини (1949 р.). [2, с. 87]. У подальшому конституційне закріплення цінностей соціальної держави відбулося у багатьох інших європейських країнах.

Соціальне законодавство спочатку закріпило окремі елементи соціальної суспільно-державної підтримки населення, а у ХХ ст. проголосило особливу групу прав людини – соціальні права або права «другого покоління». До соціальних прав належать: право на працю та сприятливі умови праці; право на відпочинок та дозвілля; право на соціальне забезпечення; право на гідний рівень життя кожного та членів його сім'ї; право на безперервне покращення умов життя; право на найвищі досягнення рівня фізичного та психічного здоров'я; право на освіту; право на медичну та соціальну допомогу тощо. У цілому соціальні права можна визначити як сукупність прав людини, що надають їй можливість претендувати на отримання від держави при певних умовах матеріальних благ.

У середині ХХ ст. соціальні права були закріплені у низці міжнародних документів: у Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародному пакті про економічні, соціальні, та культурні права (1966 р.), Європейській соціальній хартії (1961 р.) [3, с. 38 -74].

Завдяки закріпленню у міжнародних актах проблема соціальних прав людини була виведена з вузьких рамок внутрішніх проблем кожної окремої країни та стала предметом уваги міжнародної спільноти. Разом з тим, тривалий час цій категорії прав відводилась другорядна роль. Можливість регулювання таких прав оцінювалася негативно. Причина – в уявленні про неможливість юридично кваліфікувати природу таких прав, про труднощі, пов'язані з їх гарантуванням та охороною, про несиметричність соціальних прав та обов'язків. Дійсно, при визначенні основних понять (наприклад, «гідне життя», «справедливість та сприятливі умови праці», «задовільне існування» тощо) та самого змісту соціальних прав характерне використання рекомендацій, нечітких формулювань базових положень.

Незважаючи на труднощі, пов'язані з визнанням та гарантуванням прав «другого покоління», їх закріплення внесло істотні корективи в юридичну модель відносин «держава – людина». Якщо громадянські та політичні права були покликані обмежити особистість від свавільних дій влади, то соціально-економічні права певним чином «прив'язали» людину до держави, зобов'язуючи останнє допомагати тим, кому загрожує небезпека «потонути у морі свободи». Разом з тим досвід становлення та модернізації концепції соціальної держави, а також практика втілення його інститутів у реальне життя свідчать про те, що у рамках даного типу державності є внутрішні протиріччя. В основі процесів, що стали причиною загострення проблем соціальної держави, є циклічність та нерівномірність економічного розвитку, схильність економіки та соціальної сфери до впливу подій внутрішньої та зовнішньої політики.

Список бібліографічних посилань

1. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права : учеб. пособие / сост. В. Н. Садиков ; ред. З. М. Черниловский. М. : Юристъ, 1996. 575 с.
2. Коломієць Ю. М. Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. Харків : ФІНН, 2009. 664 с.
3. Международные акты о правах человека : сб. док. М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. 784 с.

Одержано 12.02.2021

УДК 349.2

Олена Василівна ЧОРНОУС,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1475-7990>

ДИСТАНЦІЙНА ТА НАДОМНА РОБОТИ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Ще до березня 2020 року роботодавці мали змогу самостійно врегулювати питання віддаленої роботи своїх працівників, використовуючи застарілий порядок та відсутність прямої заборони в законодавстві. Ситуація, яка склалася в країні в умовах пандемії, внесла свої корективи, в першу чергу, в правову сферу. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 року №530-IX, із змінами, внесеними згідно із Законом № 540-IX від 30.03.2020 року [1], було внесено зміни до Кодексу законів про працю України та врегульовано гнучкі форми організації праці та дистанційну роботу [2]. Примітно, що питання дистанційної та надомної роботи набуло особливої уваги в Україні, як і у світі, після початку першого жорсткого карантину в березні 2020 року через пандемію коронавірусу. Тоді значна кількість працівників перейшла на роботу з дому.

Зрозуміло, що закріплені законодавцем форми організації праці створюють додаткові можливості для зайнятості громадян, сприяють оптимізації процесу праці та належному поєднанню працівниками своїх сімейних і трудових обов'язків. Як показує досвід, у період дії карантину та запровадження жорстких обмежувальних заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) (обмеження руху громадського транспорту, міжміського сполучення, пересування містом та комунікацій тощо), коли працівники не можуть дістатися місця роботи, а роботодавці забезпечити належний рівень їх захисту, запровадження таких режимів є особливо актуальним. Неявка працівників на роботу у період карантину, запровадження якого на території України не залежало від сторін трудового договору, спричинена проведенням обмежувальних заходів, не може бути підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, зокрема, звільнення.

Нещодавно Верховна Рада України ухвалила у другому читанні та в цілому законопроект № 4051 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи», яким передбачено вдосконалення правових відносин у сфері регулювання дистанційної та надомної роботи. Законом запроваджується дві самостійних форми роботи [3].

Новоприйнятим документом пропонується внести зміни до Кодексу законів про працю України та Закону «Про охорону праці» з метою встановлення чітких та зрозумілих «правил гри» при використанні роботодавцями дистанційної або надомної роботи. Так, Кодекс законів про працю пропонують доповнити новими статтями - ст. 60-1 «Надомна робота» та ст. 60-2 «Дистанційна робота».

Відповідно, надомною роботою пропонується вважати таку форму організації праці, коли робота виконується працівником поза виробничими або робочими приміщеннями роботодавця за місцем проживання працівника або в інших заздалегідь обраних працівником приміщеннях, які характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, потрібної для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт. Дистанційною вважається така форма організації трудових відносин

між працівником та роботодавцем та/або виконання роботи, коли робота виконується працівником поза приміщеннями роботодавця в будь-якому місці за його вибором та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Проаналізувавши обидва визначення, доцільно виокремити особливості дистанційної роботи: а) працівник самостійно обирає власне робоче місце та особисто несе відповідальність за забезпечення належних умов праці; б) працівник самостійно розподіляє свій робочий час на власний розсуд, на нього не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку (якщо інше не обумовлено у трудовому договорі); в) за погодженням між працівником та роботодавцем дистанційна робота може поєднуватись із роботою на робочих місцях; г) роботодавець зобов'язаний систематично проводити інструктажі (додаткове навчання) працівників з питань охорони праці і протипожежної охорони; д) ознайомлення працівників з наказами (розпорядженнями) та іншими локальними документами допускається із використанням засобів електронного зв'язку.

До особливостей надомної роботи, на нашу думку, можна віднести наступні: а) окреслене (фіксоване) робоче місце працівника, яке не може бути змінене з власної ініціативи працівника без погодження з роботодавцем; б) на працівників поширюється загальний режим роботи підприємства; в) роботодавець зобов'язаний забезпечити працівника засобами виробництва, матеріалами та інструментами; г) роботодавець зобов'язаний вести облік надомних працівників (окремо і жінок і чоловіків); д) роботодавець зобов'язаний вести реєстраційні листи робочих завдань із зазначенням часу виконань, термінів, тарифних ставок оплати праці; витрати, виплаченої заробітної плати з відрахуванням утримань разом із датою проведеної виплати. Копія реєстраційного листа повинна надаватись працівникові.

Варто зауважити, що відповідно до закону, роботодавець має право при укладенні трудового договору про дистанційну або надомну роботу отримувати відомості про місце проживання або інше місце, де буде виконувати свої обов'язки працівник. Як бачимо, законодавець закріпив можливість працівника поєднувати дистанційну роботу з виконанням роботи в звичайному режимі на робочих місцях у приміщеннях чи на території роботодавця. Також документ надає можливість працівнику дистанційно ознайомитись з усіма правилами внутрішнього трудового розпорядку, колективним договором, локальними нормативними актами роботодавця, повідомленнями та іншими документами шляхом електронного обміну цими документами.

При цьому загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 та 51 Кодексу законів про працю України. Виконання дистанційної (надомної) роботи не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників. При цьому, якщо працівник і роботодавець письмово не домовились про інше, дистанційна (надомна) робота передбачає оплату праці в повному обсязі та в строки, визначені діючим трудовим договором.

Таким чином, можемо дійти висновку, що нові зміни безсумнівно сприяють позитивним зрушенням в сфері захисту трудових прав працівника. Новий Закон забезпечив право працівників на оплату праці в повному обсязі при запровадженні дистанційного режиму роботи. З метою, щоб убезпечити дотримання своїх трудових прав на оплату праці в повному обсязі під час карантину, працівникам, які працюють дистанційно, працівникам потрібно вимагати у роботодавця видання наказу про запровадження дистанційного режиму роботи та оплати праці в повному обсязі. Отже, за загальним правилом при укладенні трудового договору про дистанційну (надомну) роботу додержання письмової форми договору є обов'язковим. На час загрози поширенню епідемії діють спеціальні правила – умова про дистанційну (надомну) роботу та гнучкий режим робочого часу може встановлюватися у наказі (розпорядженні) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення у письмовій формі трудового договору про дистанційну (надомну) роботу.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 530-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 05.02.2021).
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи : від 04.09.2020 № 4051 / ініціатори Г. М. Третякова, Ю. М. Гришина, О. В. Санченко та ін. // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69838 (дата звернення: 05.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 351.74

Тихін Віталійович ШЕВЧЕНКО,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0366-7217>;

Вікторія Олександрівна СИТНИК,

курсантка факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Складна політико-соціальна ситуація в Україні, постійні акції протесту у місті Києві з приводу соціальних, соціально-побутових проблем та систематичні акції протесту в регіонах, перекриття дорожнього руху населенням, а також проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил на території Донецької і Луганської областей, підвищення, за офіційними даними МВС України, рівня злочинності на 60%, збільшення більш ніж у 5 разів кількості зафіксованих злочинів проти життя і здоров'я особи, збільшення кількості вогнепальної нелегальної зброї у населення більше ніж у 5 разів негативно впливають на стан безпеки у державі і, як наслідок, значно збільшують кількість екстремальних ситуацій в роботі Національної поліції. Такий негативний вплив може призвести до значних матеріальних збитків та людських втрат, навіть, у загальнонаціональному масштабі. Для протидії цим негативним явищам та забезпечення захисту населення необхідно постійне удосконалення системи підготовки поліцейських до дій у екстремальних умовах.

В законодавчій базі України термін «екстремальні ситуації» не визначений та має своє відображення лише у працях українських та зарубіжних вчених. Так, наприклад, Тарас Вайда зазначає, що ід екстремальними умовами слід розуміти особливі умови, що відрізняються від нормальних створенням значних утруднень для поліцейських при вирішенні ними професійних завдань та наголошує, що такі завдання у свою чергу ставлять специфічні вимоги до підготовки особового складу.

Олена Джафарова визначає екстремальні умови як тимчасові об'єктивні обставини, які ускладнюють виконання працівниками органів внутрішніх справ, покладених на

них обов'язки щодо охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку та потребують мобілізації внутрішніх психологічних та професійних ресурсів виконавця.

Ігор Власенко визначає екстремальну ситуацію як ситуацію, що є раптово виникаючою та часто змінювану ситуацією, що представляє найбільшу небезпеку, до якої людина не адаптована. Вона виникає, як правило, під час виконання поліцейським оперативних завдань, призводить до дестабілізації поведінки людини, зриву поставленого завдання при проведенні оперативної роботи та, у зв'язку з цим, до можливого травматизму і загибелі.

На нашу думку, екстремальними ситуаціями в діяльності поліції слід вважати такими, що характеризуються як неочікувані, раптово виникаючі небезпечні обставини, особливість яких, полягає у невизначеності, складності прийняття рішення, гострою конфліктністю, стресовим станом та несуть загрозу життю і здоров'ю поліцейського.

З метою удосконалення системи підготовки поліцейських до дій у екстремальних ситуаціях необхідно визначити перелік екстремальних ситуацій, які можуть виникати в діяльності Національної поліції України.

На підставі вищевикладеного, класифікувати джерела небезпеки в діяльності працівників поліції можна наступним чином:

1) залежно від об'єкта, на який спрямована дія:

- становлять загрозу для життя;
- становлять загрозу фізичному здоров'ю;
- становлять загрозу психічному здоров'ю;

2) залежно від походження небезпеки:

- природні;
- антропогенні;

3) залежно від здатності об'єкта небезпеки усвідомлювати власний руйнівний вплив:

- неживі предмети матеріального світу;
- здатні усвідомлювати руйнівний вплив своїх дій;

4) за способом впливу:

- впливають шляхом здійснення конкретної дії;
- впливають шляхом створення несприятливого фону;

5) за ступенем руйнівного впливу:

- локальні;
- викликають захворювання і в першу чергу хронічні;
- підвищені;

6) за можливістю усвідомлення небезпеки поліцейським:

- усвідомлювані;
- неусвідомлювані;

7) за можливістю здійснення контролю з боку поліцейських:

- неконтрольовані;
- контрольовані;

8) залежно від наслідків, що настали:

- спричинили смерть поліцейського;
- спричинили соматичний (фізичний) розлад здоров'я поліцейського;
- спричинили психічний розлад здоров'я поліцейського.

Висновок. Надання переліку екстремальних ситуацій в діяльності поліції сприяє їх класифікації, вивченню та безпосередньо сприяє удосконаленню системи підготовки поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях, що в свою чергу сприяє забезпеченню не

тільки особистої безпеки поліцейського, а ще й забезпеченню виконання покладених на поліцейського обов'язків, протидії злочинності, забезпеченню прав і свобод громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Вайда Т. С. Формування службово-бойового настрою особового складу підрозділу Національної поліції як умова забезпечення ефективності дій правоохоронців в екстремальних умовах // Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 15 лют. 2018 р.) / МВС України, Донецьк. юрид ін-т. Кривий Ріг, 2018. С. 13–20.
2. Джафарова О. В. Щодо визначення категорії «Екстремальні умови проходження служби в органах внутрішніх справ» // Шляхи покращення системи професійної підготовки правоохоронців до дій в екстремальних умовах : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 груд. 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 73–74.
3. Прокопенко О. Ю., Власенко І. В., Крепакова М. Ю. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. для працівників поліції. Харків : ХНУВС, 2017. 364 с.
4. Шевченко Т. В. Екстремальні умови під час виконання повноважень поліцейськими та їх вплив на гарантування особистої безпеки поліцейського. *Право і суспільство*. 2017. № 2, ч. 2. С. 135–139.

Одержано 08.02.2021

УДК 378.016:174-057.36

Павло Дмитрович ЧЕРВОНІЙ,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8172-7732>

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «КОНФЛІКТОЛОГІЯ» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Сучасні напрямки реформування системи МВС України вимагають нових конфліктологічних знань, вмінь та навичок від майбутніх офіцерів ювенальної превенції для успішного виконання поставлених службових завдань.

Саме тому актуальною проблемою в процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів ювенальної превенції постало завдання щодо формування сучасного набору компетентностей, до складу яких входять такі загальні і фахові компетентності та програмні результати навчання, як здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях та вчитися оволодівати сучасними знаннями, приймати обґрунтовані рішення, генерувати нові ідеї (креативність); самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел, аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації; здатність дотримуватися норм професійної етики; аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання; формулювати думку, логічно та доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника; складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів,

ігор, тренінгів; взаємодіяти, вступати в комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

Такі компетентності, як здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях та вчитися оволодівати сучасними знаннями, приймати обґрунтовані рішення, генерувати нові ідеї (креативність), здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань здобувачі вищої освіти розвивають на семінарських, практичних заняттях та комплексно-штабних навчаннях в університеті. Так, для навчального місця комплексно-штабних навчань розроблено тему «Тактика дій поліцейських при спілкуванні на виборчій дільниці з агресивно налаштованою особою». У ході проведення заняття для здобувачів вищої освіти розроблений сценарій та демонструється ситуація, де працівнику поліції необхідно оцінити поведінку учасників конфлікту на виборчій дільниці, їх емоційний стан, ступінь загрози для інших осіб. Працівник поліції спостерігає за поведінкою агресивно налаштованого виборця, його висловлюваннями та застосовує комунікативні техніки з метою зниження агресивної поведінки.

Компетентності - самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел, аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації формуються на семінарському занятті за темою «Керівник у конфлікті: функції, стилі управління» на якому вивчаються такі питання: стилі управління колективом в конфлікті, логіка та послідовність роботи керівника по розв'язанню конфлікту, типові помилки керівника в ситуації конфлікту, психологічні причини некомпетентних рішень.

Дуже важлива компетентність, як здатність дотримуватися норм професійної етики прописана в етичному кодексі поліцейського на законодавчому рівні та закріплена в наказі МВС України «Про затвердження Правил етичної поведінки працівників апарату МВС України, територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС» від 28.04.2016 № 326. У наказі прямо вказано, що з метою зміцнення дисципліни та законності серед працівників, безумовного забезпечення прав і свобод громадян, дотримання стандартів етичної поведінки, добросовісності та запобігання конфлікту інтересів у діяльності працівників Національної поліції України були прийняті Правила етичної поведінки працівників апарату МВС України територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС. Тому здатність дотримуватися норм професійної етики формується на семінарському занятті «Конфлікти у професійній діяльності працівників поліції», де вивчається конфліктологічна культура працівників поліції, джерела виникнення конфліктів у правоохоронних органах, вирішення внутрішньо організаційних конфліктів в поліції.

Такі навички, як аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання формуються у ході вивчення теми на семінарському занятті «Конфліктний досвід особистості», де вивчаються конфліктні взаємовідносини в дитячому та в підлітковому віці; індивідуально-психологічні особливості суб'єктів конфліктів; фрейдівський підхід до внутрішньо-особистісного конфлікту; внутрішньо-особистісні і персональні методи вирішення конфліктів; особливості сприйняття конфліктної ситуації.

Здобувачі вищої освіти на лекційному та семінарському заняттях за темою «Стил поведінки в конфліктах» де розглядаються такі питання, як стратегії поводження в конфлікті, характеристика основних стратегій поводження, основні моделі поводження особистості в конфліктній взаємодії, міжособистісні методи (стили) поведінки в конфлікті за К. Томасом і Р. Кілменом формують таку компетентність та навички, як формулювання думки, логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника

Складати та реалізовувати програму просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів здобувачі вищої освіти навчаються у ході підготовки до семінарських занять, доповідей та рефератів до усіх тем навчальної дисципліни.

Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності здобувачі вищої освіти набувають цих знань та навичок у ході вивчення тем «Попередження, регулювання та розв'язання конфліктів» і «Завершення конфліктів», де вони аналізують імовірні результати конфлікту та форми його завершення, як запобігти, врегулювати та розв'язати конфлікт, здобувають знання про основні форми посередництва та його типологію, основні функції медіатора, технології медіації, її результативність та фактори впливу на неї, а також моделі і стилі виходу з конфлікту.

Навчальна дисципліна «Конфліктологія» як засіб формування конфліктологічної компетентності ефективно здійснюється на навчальних заняттях за допомогою міждисциплінарних зв'язків з такими навчальними дисциплінами як «Психологія управління», «Загальна психологія», «Юридична психологія», «Педагогічна психологія». Відомими вченими, як Т. Голубенко [1], І. Козловська [2], Н. Падун [3] наголошується увага на тому, що саме інтеграція навчальних дисциплін створює основу для відпрацювання певної стратегії професійної підготовки майбутніх фахівців, основною метою якої є формування професійних компетентностей.

Використані раніше знання, здобуті навички та вміння у ході навчальної практики та стажування на посаді, дає можливість майбутнім офіцерам ювенальної превенції сформувати цілісне уявлення про різні складові службово-професійної діяльності та отримати набір тих компетентностей, що є необхідними для гідного виконання завдань у процесі майбутньої професійної діяльності.

Висновок. «Конфліктологія» є однією з навчальних дисциплін для фахової підготовки майбутніх офіцерів ювенальної превенції та важливим засобом формування конфліктологічної компетентності.

Список бібліографічних посилань

1. Голубенко Т. О. Міждисциплінарна інтеграція навчальних дисциплін як ефективний засіб професійної підготовки фахівців за спеціальністю «Соціальна робота». *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Серія «Педагогічні науки»*. 2016. Вип. 69 (2). С. 36–40.
2. Козловська І. М. Інтеграція та наступність у розвитку навчального знання: методологічний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Ч. 2. С. 177–183.
4. Падун Н. О., Падун А. О. Інтегроване навчання як міждисциплінарна проблема. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психологопедагогічні науки*. 2017. № 2. С. 26–31.

Одержано 08.02.2021

УДК 340

Олена Геннадіївна ЮШКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0024-6070>

СУТНІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У МЕЖАХ ВІДНОВНОГО ПІДХОДУ

Юридична відповідальність та покарання неповнолітніх має свої особливості, які обумовлені недостатністю інтелектуального розвитку, життєвого досвіду, соціально-психологічними особливостями особи. Єдиною та достатньою підставою кримінальної, адміністративної, цивільної відповідальності, у тому числі неповнолітнього, є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад правопорушення (злочину, проступку), передбаченого відповідними кодексами України.

За кримінальним законодавством неповнолітній, який через складні життєві обставини вперше щось вкрав, може потрапити за ґрати на три роки. За статистикою Генпрокуратури, в 70% випадках неповнолітній правопорушник, який потрапив за ґрати на строк більше одного року, потрапляє у в'язницю повторно. Але є альтернативний шлях – примирення неповнолітніх правопорушників з потерпілими, відновлення соціальних зв'язків з суспільством та відшкодування завданої шкоди [1].

Сьогодні впроваджується пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» на базі системи надання безоплатної правової допомоги у Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях. Перші медіаційні угоди щодо участі у програмі довели, що така процедура має безперечні переваги та допомагає зовсім по-іншому зрозуміти вже з дитячого віку, що ж таке насправді «відповідальність».

У словниках поняття «відповідальність» розуміють як покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова; притягати до відповідальності кого – вважаючи когось винним, вимагати звіту за його вчинки (перед судом, органами влади і т. ін.); серйозність, важливість справи, моменту тощо; категорія етики і права, що відображає особливе соціальне і морально-правове становлення особистості до суспільства (людства в цілому). Характеризується виконанням морального обов'язку та правових норм. Категорія відповідальності обіймає філософсько-соціологічну проблему співвідношення здібності та можливості людини виступати (автором) своїх дій і конкретніші питання: здатність людини свідомо, добровільно виконувати певні вимоги й здійснювати поставлені перед нею завдання; здійснювати правильний моральний вибір, досягати певного результату [2].

З цього можна зробити висновок, що відповідальність - це загальносоціологічна категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей. Відповідальність означає усвідомлення суті та значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства або певної групи. Відповідальність як така - не юридичний термін, а соціологічний. Не можна говорити про відповідальність винятково у негативному значенні. Це поняття напрочуд багатогранне, що демонструється прикладами його вживання: «почуття відповідальності»; «відповідальна поведінка»; «узяти відповідальність на себе»; «притягнути до відповідальності»; «звільнити від відповідальності»; «вчинити відповідально» тощо.

Соціальна функція відповідальності розкривається у понятті соціальної відповідальності, державно-обумовленим прикладанням якої є юридична відповідальність. Як правило, юридична відповідальність - це вид соціальної відповідальності, що полягає в застосуванні державою до правопорушника певних заходів примусу, передбачених санкціями правових норм. Загалом можна виділити цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність [3].

В Україні зараз діє так зване каральне правосуддя, що базується на покаранні винного у правопорушенні (злочині, проступку). В карному правосудді (застосування всіх видів юридичної відповідальності) держава реагує на правопорушення штрафом, позбавленням волі засудженого, відшкодуванням завданої матеріальної шкоди. Втім, наприклад, штраф або ізоляція у специфічному середовищі правопорушника не виправляє. При цьому правопорушенні (злочин, проступок) трактується як порушення законів держави, а не спричинення шкоди конкретним людям та їх стосункам. В результаті потерпілі отримують подвійну шкоду: безпосередньо від правопорушення (злочину, проступку) та від правосуддя, яке не вирішує їх проблем по суті. Вчені ще з минулого століття шукають альтернативні способи вирішення таких правових (кримінальних, адміністративних) конфліктів. Однією з таких альтернатив стало відновне правосуддя, засноване на відновному підході, що має на меті збалансувати потреби та інтересів потерпілого, правопорушника та громади [4].

Відновний підхід – це системний підхід до розв'язання конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення, порушеного у наслідок конфлікту, соціально-психологічного стану, зв'язків та стосунків в житті його учасників та їхнього соціального оточення; виправлення завданої конфліктом шкоди. В основі відновного підходу лежить фундаментальна цінність – повага до особистості. До відновних практик (форм, програм, процедур розв'язання конфліктів), які базуються на відновному підході, належать: розв'язання кримінальних конфліктів – програми відновного правосуддя (медіація між потерпілим і правопорушником, сімейна конференція, форум громадського правосуддя, коло правосуддя тощо); розв'язання сімейних та сусідських спорів – медіація, сімейні групові наради тощо; розв'язання конфліктів у громадах – побудова консенсусу, кола прийняття рішень тощо; розв'язання конфліктів у школах – медіація, у тому числі медіація однолітків, кола тощо [5].

Під час проходження вищеназваних відновних практик правопорушник, зокрема, неповнолітній, особливо, якщо він порушив закон декілька разів, відчує на собі відмінність підходів офіційного правосуддя та відновного правосуддя. Адже у відновному правосудді правопорушення (злочин, проступок) розглядається як один із видів конфлікту у суспільстві; головною метою процесу є вирішення проблеми (відшкодування заподіяної шкоди), а не встановлення вини (покарання злочинця), а головне – розуміння «відповідальності», де нести відповідальність означає визнати відповідальність і зобов'язання перед людиною, на відміну від офіційного правосуддя - нести відповідальність означає прийняти свій вирок «як ліки». За такої ситуації правопорушення (злочин, проступок) породжує обов'язки і зобов'язання, а не винність.

Все перераховане дає можливість неповнолітньому правопорушнику усвідомити, що він зробив помилку та визнати цей факт, не заперечувати його (тим самим ухиляючись від відповідальності), визнати свою провину, взяти на себе відповідальність.

«Відповідальність» є механізмом необхідним для існування суспільства, існування та ефективної взаємодії в ньому конкретної особистості. Мотивом для того, щоб бути «відповідальним», є страх перед негативними наслідками. Страх також є необхідним для існування людини (і не тільки в суспільстві) механізмом, перш за все – механізмом самозбереження (фізіологічного, біологічного, соціального, тощо). Дуже часто «відповідальність» стає гальмом для розвитку як суспільства чи його частини, так і окремої

людини. «Відповідальність», а значить – страх перед негативними наслідками стає набагато сильнішим ніж мотиви певних соціальних чи особистісних перетворень. Люди, особливо неповнолітні, бояться відповідальності - і це нормально, це природно! Принаймні, в тому її вигляді, в якому вона традиційно у нас усвідомлюється [6].

Таким чином, відновний підхід дає змогу неповнолітньому, і не лише йому, подивитися на позитивні наслідки його дій - правопорушення (злочину, проступку). І відповідальність, в цьому випадку, виступатиме вже не покаранням, а винагородою – почати з себе та спробувати вирішити конфлікт, відновивши завдану шкоду (стати сміливіше, відповідати за свої вчинки самостійно), подивитися на ситуацію ширше (правопорушення завдало шкоди іншим людям, суспільству у цілому).

Список бібліографічних посилань

1. Відновне правосуддя для дітей: перші успішні кейси // Міністерство юстиції України : офіц. сайт. 16.04.2019. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-ditey-pershi-uspishni-keysi> (дата звернення: 02.02.2021).
2. Боднарчук О. Г. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України : монографія. Київ : Центр учб. літ., 2016. 462 с.
3. Цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність неповнолітніх // Вінниківський вісник : сайт. 19.10.2018. URL: <https://vynnyky-visnyk.com.ua/2018/10/19/-tsyvilna-administratyvna-ta-kryminalna-vidpovidalnist-nepovnolitnikh/> (дата звернення: 02.02.2021).
4. Відновне правосуддя: не покарання винного, а підтримка постраждалого // Антикризовий медіа-центр : сайт. 20.07.2020. URL: <https://acmc.com.ua/vidnovne-pravosuddya-ne-rokarannya-vynnogo-a-pidtrymka-postrazhdalogo/> (дата звернення: 02.02.2021).
5. Землянська В. В. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України : навч. посіб. Київ : Видав. Захаренко В. О., 2008. 200 с.
6. А що таке «відповідальність»? // ГУРТ : сайт. 18.07.2010. URL: <https://gurt.org.ua/blogs/Михайло%20Ізюмський/426/> (дата звернення: 02.02.2021).

Одержано 04.02.2012

УДК 351.743

Валентина Петрівна ЯЦЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3195-3627>

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Трансформація суспільних відносин спонукає до зміни всіх інституцій держави та створення ефективної системи державного управління, побудови організаційної структури системи органів та реформування їх діяльності. У відповідності з процесом розпочатих перетворень та з метою досягнення поставлених завдань створюється і система контролю у сфері виконавчої влади. Адже соціальне призначення контролю в тому, що він покликаний служити джерелом інформації про процеси, які відбуваються, умовою підтримки законності, порядку й організованості, охорони свободи і дотримання прав громадян. Контроль використовується як важливий засіб виявлення правильності поставлених завдань, міри пізнання об'єктивних законів суспільного розвитку. Під впливом

процесів, що відбуваються у сфері державного управління, формується певна система контролю. Вона є частиною усієї системи державного контролю в різних сферах і має свої особливості як формування, так і функціонування, обумовлені конкретним змістом контрольної діяльності та органами, що її здійснюють. При цьому, контроль виступає як один із способів забезпечення дисципліни та законності в державному управлінні [1, с. 84]. Тому стає очевидною потреба не лише у нових підходах до способів його реалізації та перегляду самого призначення контролю. Контрольна функція має здійснюватися у поєднанні з іншими формами та методами державного управління, зумовлюючи їхній зв'язок. Разом з тим, не завжди вдається зрозуміти, що контроль - не самоціль, він виявляє і створює умови для правового і виконавчого механізму, що запобігає незаконній діяльності управлінського апарату.

Варто відзначити й те, що завдання, функції та повноваження із загального контролю виконують усі без винятку органи влади: законодавчої, виконавчої та судової. Сьогодні в Україні діє близько ста органів виконавчої влади, що здійснюють функції контролю у різних сферах державного управління. Проте існуюче на даний час розмаїття правових особливостей регулювання контрольної діяльності в різних сферах суспільного життя різними державними органами породжує різну правову оцінку одних й тих самих дій і процесів. За одних випадків певні дії можуть визнаватися к такі, що були здійснені в інтересах держави (коли контрольні органи здійснюють контроль діяльності тих чи інших підконтрольних суб'єктів, які, у свою чергу, контролюються владною командою). За інших — такими, що завдають збитки державі і за які підконтрольні суб'єкти мають нести відповідальність. Цьому, значною мірою сприяє, відсутність в Україні структурно впорядкованої системи органів контролю у сфері державного управління. Існують окремі контролюючі органи з надвідомчими та відомчими повноваженнями, між якими практично відсутні організаційні, інформаційні зв'язки. Органи контролю не мають єдиного центру, який би об'єднував, координував, здійснював інший організуючий вплив на їхню діяльність.

Водночас, при реалізації повноважень органами виконавчої влади нерідко мають місце їх перевищення, втручання у діяльність інших структур, невиконання управлінських рішень та порушення вимог чинного законодавства. Все це певною мірою спричинене відсутністю чіткої структури та визначеності механізму взаємодії координуючих ланок, які могли б відігравати стримуючу роль і не лише надавати інформацію про певний стан, але й запобігати неправомірним діям та застосовувати заходи примусу. Тому держава потребує створення оптимальної та цілісної системи органів контролю в сфері виконавчої влади з організаційним центром, який здійснюватиме регулювання і координацію діяльності органів контролю в сфері державного управління. В цьому сенсі є досить цікавою позиція П.М. Рабіновича, який наголошує на тому, що «контрольно-наглядові органи, хоча і утворюються тими або іншими вищими органами держави (парламентом, президентом чи ін.), проте у системі державного апарату посідають окреме місце: маючи власну, чітко визначену компетенцію, вони відіграють відносно самостійну роль у державі і суспільстві...Ці органи не є ланкою, елементом, «частиною» якихось інших державних структур і тому можуть розглядатись як окремий різновид органів держави» [2, с. 57].

Разом з тим, перегляду підлягає не лише існуюча система контролюючих органів, а і строків проведення контролю, та закріплення чіткої регламентації здійснення процедури контролю. Вдосконалення контролю повинно полягати, перш за все, в зменшенні кількості правових актів в даній сфері, створенні прозорого законодавства, яке давало б повне розуміння щодо підвідомчості відповідних справ. Окремої уваги заслуговує необхідність проведення змін щодо роботи органів, зокрема тих структурних підрозділів, які забезпечують взаємодію з громадянами. Для досягнення цієї мети, в першу чергу, необхідно видання правових актів, які б виступали регулятором поведінки державних

службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, відповідно до принципів правової держави, одним з яких є законність. Важливу роль при цьому відіграє правильність підбору кадрів до контрольних органів або підрозділів органу, які забезпечують таку функцію. Використання в роботі інформаційних технологій має спростити та удосконалити процес контролю, але для цього всі управлінські структури мають бути на належному рівні забезпечені технічними можливостями та спеціалістами, які вміють ці технічні можливості використовувати. При цьому, не може залишатись поза увагою і проблема притягнення винних осіб до відповідальності та врегулювання питання щодо відшкодування завданої шкоди особі в результаті проведення перевірки.

Вдосконалення контрольної функції, на наш погляд, має забезпечуватись шляхом переходу від контролю щодо видів документів до контролю «за напрямками», який зараз триває, та є позитивним фактором удосконалення контролю, переходом до аналітичної роботи. Крім того, зміна ставлення до контролю не як караючого механізму, а сприйняття його як допомоги держави у виявленні існуючих недоліків з метою їх усунення та покращення обраного напрямку діяльності дозволить значно покращити ситуацію що склалася.

Список бібліографічних посилань

1. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: адміністративно-правові засади організації та функціонування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 483 с.
2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 6-те вид. Харків : Консум, 2002. 160 с.

Одержано 09.02.2021

УДК 343.1

Вікторія Вікторівна АБЛАМСЬКА,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2415-7235>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАКОННОГО ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЗА ПІДОЗРОЮ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність, що їй гарантовано низкою міжнародно-правових актів та Конституцією України. У сфері кримінального процесу непорушність даного права, в першу чергу, гарантовано такою засадою кримінального провадження, як забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, зміст якої розкривається положеннями ст. 12 КПК України. Однак, з метою припинення або попередження протиправної діяльності особи, запобігання її ухилення від слідства та суду вона може бути затримана, у тому числі в порядку ст. 207 КПК України [1, с. 262]. Виходячи зі змісту вказаної мети, суб'єктом, що проводить затримання, може бути потерпілий, свідок або очевидець, якого законодавець наділив правом відповідно до своєї громадянської позиції самостійно припинити протиправне діяння, захистити майно, життя, завадити правопорушнику уникнути відповідальності установлені законом. Беручи до уваги положення ст. 522 КПК України, специфічними суб'єктами законного затримання слід визнати керівника дипломатичного представництва чи консульської

установи України та капітана судна України. Окреслена мета законного затримання цілком корелюється із таким завданням кримінального провадження, як «... кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений ...».

У науковій літературі зустрічаються різні підходи щодо іменування законного затримання, зокрема, «громадське затримання», «цивільне затримання», «фактичне затримання». Незважаючи на різні назви цього виду затримання, однозначно можна ствердити, що місце інституту затримання в правовій системі України є значним, адже саме від успішності, ефективності та законності здійснення процедури затримання здебільшого залежить успіх виконання завдань кримінального провадження. Законне затримання за ст. 207 КПК України містить визначену процедуру, що вказує на процедурний характер такого затримання [2, с. 64]. На наш погляд, більш коректно даний вид затримання називати «затримання не уповноваженою службовою особою», на що законодавець наочно вказує в ч. 3 ст. 207 КПК України – «Кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) ...». В такому разі прослідковувалась б логіка юридичної побудови назв окремих видів затримання та їх розмежування – ст. 207 КПК України «Затримання не уповноваженою службовою особою»; ст. 208 КПК України «Затримання уповноваженою службовою особою».

Зважаючи на раптовий та невідкладний характер даного виду затримання, законодавець передбачив можливість його здійснення без ухвали слідчого судді, суду. Законне затримання може здійснити кожен громадянин у випадку, коли особу застали при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. Перелік підстав для законного затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, є вичерпним і ні в якому випадку не може бути розширений. Виключенням із цього правила є затримання судді та народних депутатів України.

Звернемо увагу, що у положеннях ст. 207 КПК України вживається поняття «кримінальне правопорушення», що, на перший погляд, дає нам змогу визначити, що законне затримання має місце як під час вчинення злочину, так і кримінального проступку. Натомість, у ст. 29 Конституції України передбачена можливість затримання особи у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити. З огляду на це, постає запитання стосовно можливості затримання особи у разі вчинення нею кримінального проступку.

У ст. 207 КПК України також передбачені й певні гарантії дотримання прав і свобод затриманої особи, що спрямовано на не допущення свавільного поводження із нею. З цією метою кожен, хто здійснив затримання в порядку ст. 207 КПК України, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи, а у разі відсутності такої можливості – негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місце знаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, наприклад, зателефонувавши за цілодобовим номером «102». В свою чергу, після доставлення затриманої особи уповноважена службова особа, слідчий, прокурор зобов'язаний перевірити законність затримання, встановити наявність підстав для внесення відомостей до ЄРДР та в подальшому діяти відповідно до ст. 208 КПК України [3, с. 334].

Досить важливою гарантією дотримання прав і свобод затриманого є встановлений в законі строк затримання без ухвали слідчого судді, суду, який не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання, тобто з моменту, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ст. 211 КПК України). Однак, із аналізу наведеної законодавчої вимоги приходимо до міркування, що в разі здійснення законного затримання його початковий відлік часу

розпочинається з моменту доставлення затриманого до уповноваженої службової особи, а не з фактичного затримання. Вважаємо, що означені питання обов'язково потребує свого законодавчого унормування.

Висновок. Розглянувши процесуальний зміст ст. 207 КПК України, слід звернути увагу на деякі її недоліки. По-перше, під час затримання правопорушник може чинити опір, що в свою чергу буде спонукати особу, яка здійснює затримання, застосувати до неї примусові заходи. Тим часом, у положеннях ст. 207 КПК України такої можливості (права) не передбачено, але з метою забезпечення безпеки особи, яка затримує, доцільно закріпити право на застосовування примусових заходів та фізичної сили. Водночас, такі заходи мають застосовуватися за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для здійснення затримання. По-друге, у ст. 207 КПК України доцільно закріпити право особи, яка здійснює затримання, вилучити майно (речі та документи), що мають відношення до вчиненого кримінального правопорушення. Таке право на сьогодні передбачене, але воно унормована в положенні ч. 1 ст. 168 КПК України, тобто має відсильний характер, що пересічному громадянину не завжди є зрозумілим. Але, кожен, хто здійснює затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, має бути обізнаним щодо порядку своїх дій, розуміти їх послідовність та можливі наслідки.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.
2. Плахотнік О. В., Краснова О. К. Законне затримання у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 63–70.
3. Фоміна Т. Г. Теоретичні та процесуальні основи застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 629 с.

Одержано 14.02. 2021

УДК 37.091.3:81'243

Ганна Сергіївна БАБАК,

викладач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3124-8212>;

Наталія Валеріївна КРАСНОВА,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1986-9083>

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Іноземна мова – один з основних механізмів реалізації інтеграційних процесів, мобільності студентів, науковців та фахівців. Методичне підґрунтя для навчання іноземної мови, сприяє реалізації інтегрованих змістових ліній, становить такі визначальні підходи: компетентнісний, інтегрований (міжпредметний), комунікативно-діяльнісний і особистісно зорієнтований. Відповідно до компетентнісного підходу, результатом навчання має стати сформованість ключових і предметних компетентностей.

Важливим чинником розвитку ключових життєвих компетентностей є інтегрованість змісту заняття з іноземної мови, яка передбачає:

- проблемність змісту висловлювань на уроках, що стимулюють дискусію, обговорення, пошук різних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;
- пов'язаність змісту уроку з реальним світом;
- практичну цінність інформації, що має знаходити підтвердження через реальні факти, у змодельованих на уроці ситуаціях.

Ключові компетентності необхідно розвивати кожного заняття через відповідні форми роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчально-виховного процесу. Для цього потрібно використовувати:

- інтерактивні методи;
- кооперативне навчання;
- рольові та ділові ігри;
- проектні технології;
- методи «змішаного навчання»;
- вихід за межі класу на екскурсію або на «польове дослідження»;

На кожному етапі викладач формулює цілі навчання, але не з погляду педагога, а з погляду учня. Складена матриця цілей повинна відповідати всім рівням когнітивних процесів. Таке планування занять має декілька переваг:

- знаючи цілі навчання, вчитель впорядковує їх, визначаючи першочергові, базові, а також, порядок засвоєння матеріалу й подальші перспективи роботи над ним;
- знання вчителем конкретних цілей дає можливість пояснити учням орієнтири в їх спільній роботі;
- чітке формулювання цілей, які виражені через результати діяльності, піддається надійному та об'єктивному оцінюванню.

У процесі навчання іншомовного спілкування комплексно реалізуються освітня, виховна і розвивальна функції предмета.

Для успішної реалізації інтегрованих змістових ліній важливою є співпраця вчителів іноземних мов з викладачами інших дисциплін. Для цього у закладах вищої освіти слід створювати умови й можливості для тісної взаємодії та підтримувати професійний взаєморозвиток викладачів з метою здійснення різних способів інтеграції: міжпредметних зв'язків, комбінування предметів, мультидисциплінарної інтеграції.

Одержано 09.02.2021

УДК 343.985

Тетяна Федорівна БЕЗСОННА,

старший викладач кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2482-9564>;

Людмила Сергіївна ЗУБЦОВА,

старший судовий експерт

Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКРЕТНОГО ВИДУ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

Спеціальні криміналістичні знання мають велике значення під час розслідування кримінальних, адміністративних та цивільних правопорушень. В кримінальному судочинстві

такі знання використовуються в різних формах. Однією із таких форм є призначення судових криміналістичних експертиз. Одним із найпоширеніших видів криміналістичних експертиз є технічна експертиза документів, яка досліджує різні частини документу. Тож, різновидами технічної експертизи документів є експертиза реквізитів документів, експертиза друкарських форм та експертиза матеріалів документів. Технічна експертиза документів вирішує як діагностичні, так й ідентифікаційні питання, спрямовані на встановлення факту злочину, способу вчинення злочину та особи, що скоїла злочин. Результати проведення таких експертиз використовуються під час розслідування різноманових кримінальних правопорушень. Документи використовуються в різних сферах людської діяльності, а суспільна небезпека їх підробки доволі велика [1].

Встановлення ознак та способів підробки документів у кримінальних провадженнях не можливе без призначення та проведення різних видів технічної експертизи документів.

Розглянемо які види технічної експертизи проводяться, та що є об'єктами їх дослідження. Тож, об'єктами дослідження експертизи реквізитів документа є безпосередньо реквізити документів (відбитки печаток та штампів, рукописні тексти, підписи, фотознімки і т.ін.); об'єктами експертизи матеріалів документів є основа документу: папір, картон, плівка, пластик; барвники, які використовуються для нанесення штрихів та відбитків, супутні речовини: клей, нитки, тощо; об'єктами дослідження експертизи друкарських форм є технічні засоби, що використовувались для виготовлення документів.

Призначення технічної експертизи документів являється першочерговим етапом взаємодії особи, що ініціює проведення дослідження та експерта, який буде безпосередньо його проводити, та регулюється діючим законодавством. Однак під час призначення та під час використання результатів дослідження виникає чимало проблем.

Однією з проблем на етапі призначення експертизи, на нашу думку є те, що ініціатори проведення досліджень доволі часто не вказують назву конкретної експертизи. Так, наприклад, в постанові слідчого про призначення експертизи вказується загальна назва «криміналістична» або «технічна експертиза документів» і на дослідження надаються як рукописні записи в будь-яких документах так і інші об'єкти для встановлення їх справжності. Наприклад, для встановлення питань по справі, на дослідження було надано товарно-транспортну накладну, об'єктом дослідження в якій є рукописні записи посадових осіб, а також відбитки печаток і штампів, що по суті являються об'єктами досліджень різних криміналістичних експертиз: почеркознавчої та технічної експертизи документів відповідно, проведення яких покладено на експертів, які володіють спеціальними знаннями з різних галузей знань. В даному випадку також мова може йти про призначення комплексної експертизи, яка призначається і проводиться для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання) із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) [2].

На нашу думку, для вирішення розглянутих проблем необхідно належним чином організувати взаємодію між ініціатором проведення експертизи (юридичною або фізичною особою) та експертом. В разі необхідності потрібно звернутися до експертної установи де планується проведення дослідження і отримати консультацію стосовно можливостей технічної експертизи документів в залежності від обставин справи та об'єктів дослідження.

Список бібліографічних посилань

1. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика : учебник. М. : НОРМА-ИНФРА-М., 1999. 429 с.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення

судових експертиз та експертних досліджень : Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 №53/5 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 01.02.2021).

Одержано 03.02.2021

УДК 81`25:811.111

Олег Вікторович БУЙВОЛ,

старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу

Харківського національного університету «Харківський політехнічний інститут»

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Проблеми ділової та професійної комунікації на сучасному етапі розвитку суспільства стають найбільш актуальними проблемами сучасної прикладної лінгвістики. Інформаційні технології, як і вся предметна область інформатики, розвиваються настільки стрімко в плані появи нових термінів, що контролювати даний процес і адекватно реагувати на всі зміни в термінологічному шарі є дуже важким завданням.

Комп'ютерна лексика є дуже неоднорідною. В середині тематичної групи можна виділити окремі підгрупи, що є пов'язаними з пристроєм (архітектурою) і функціонуванням комп'ютера, та лексику, яка є породженою Інтернетом. Розшарування помітно і з точки зору сфери функціонування лексики: нейтральний термін, його розмовний варіант або жаргонізм [1].

Загальновідомим є те, що запозичення є основним джерелом поповнення комп'ютерної лексики. Це зумовлене впливом Інтернету, коли іноземний термін приживається у нас швидше, ніж створюється вітчизняний.

В українській комп'ютерній лексиці відбуваються запозичення різних видів: 1) прямі запозичення як форми, так і значення, 2) кальки (запозичення значення) і гібриди (запозичується зміст при частковому запозиченні форми).

В українській комп'ютерній мові існують наступні різновиди кальок: семантичні (заглушка – *stub* – *фіктивна програма, що служить міткою*, *гість* – *guest* – *статус користувача мережі*), структурні (сумісний – *compatible*, автоблокування – *self-locking* – *автоматичне відключення пристрою введення мережевого доступу*), фразеологічні (система «під ключ» – *turnkey system* – *повністю обладнана програмними і апаратними засобами система*, висока роздільна здатність – *high resolution* – *характеристика якості зображення*).

Інтеграція запозичених англіцизмів в систему української мови відбувається різними шляхами. В першу чергу асимілюються прямі запозичення. Неасимільовані лексичні одиниці, які зазвичай називають варваризмами, є різновидом прямих запозичень. Вони відрізняються найменшим ступенем асимільованості. В українській мові існують регулярно відтворювані варваризми, наприклад, *Web, WWW, Internet, IBM, DOS, UNIX, Windows, CD, cache, BIOS, LCD, PC, RAM, Pentium, UPS* тощо. Деякі з цих варваризмів зустрічаються і в українофікованому варіанті: *cache (кеш), LCD (рідкокристалічний дисплей, РК-дисплей), PC (персональний комп'ютер, ПК)* [2].

У комп'ютерного терміну, на відміну від загальноновживаного слова, зберігається ряд специфічних ознак, які не є складовою частиною національної мови. Саме вони дозволяють виділити комп'ютерний термін із загальномовного контексту. Комп'ютерний термін на відміну від звичайного слова, що зберігає найважливіший принцип своєї

структури, а саме принцип стабільності, формується на основі принципу довільності і має в своїй основі глибокий прагматичний аспект [3]. Саме ця своєрідність комп'ютерного терміну дає підстави припускати, що спеціальна лексика, яка через обмеженість сфери вживання у традиційній лінгвістиці знаходиться на периферії національної мови, насправді є ширшою, ніж загальна лексика, оскільки вона містить елементи, які не належать загальній лексиці.

За рамками національної мови знаходяться: 1) окремі форми комп'ютерних термінів, що не є характерними для української фонологічної і морфологічної структур слова (*картридж, драйвер, бенчмарка, браузинг*), 2) комбінація української та англійської орфографії, які є відсутніми в національній мові (*SIM-карта, в мережі WWW, IP-телефонія*), 3) інтернаціональні гібридні поєднання термінів, які виражають відносини, що є характерними для англійської мови: (*смарт-тег, клієнт-сервер, компакт-диск, майстер-диск*), 4) використання комбінованих цифро-букво-символьних найменувань у складі комп'ютерного терміну (*Alt-введення символів, головка запису/читання, модель OSI/ISO, аутентифікація запит/відповідь, MP3-плеєр*).

Отже, комп'ютерні терміни, хоча здебільшого мають лінгвістичні параметри звичайного слова національної мови виділяються з національної системи деякими структурними особливостями, які були викладені вище. Найчастіше протягом роботи перекладачеві допомагають засоби транскрипції і транслітерації. Помиреною є транскрипція зі збереженням деяких елементів транслітерації. Випадки застосування однієї лише транслітерації за останні роки зустрічаються вкрай рідко.

Також слід зазначити, що виділяють наступні різновиди звукової субституції: 1) проста субституція, яка полягає в передачі одного звуку мови-джерела одним звуком мови рецептора, 2) звукова конвергенція, що є заміною двох близьких звуків одним, 3) звукова дивергенція, що полягає в передачі одного звуку двома.

Субституція нехарактерних для української мови звуків виражається у наступних відповідностях: [θ] > [т] (*thermal printer > термопринтер*), [w] > [в] (*twink > твінк*), [h] > [х] (*host > хост*) тощо.

Звукова дивергенція стосується головним чином інтерпретації звуку [æ], який на письмі в англійській мові виражаються за літерою «а» в закритому складі. Українська транскрипція може бути наближена до англійської (*backbone > бекбон*) або пристосовуватися до української фонетичної системи (*scanner > сканер*).

Звукова конвергенція пов'язана зі складнощами в ідентифікації довгих і коротких звуків (*reload > релод, cooler > кулер, tweening > твінінг*). Те саме відбувається при передачі дифтонгів і трифтонгів (*domain > домен, Power Point > Повер Пойнт*).

Також треба зазначити єдиний спосіб перекладу термінів, у якому цей самий термін не просто асимілюється з українською мовою, але й відбувається процес реального створення нового терміну на основі іноземного. Мова йде про описовий переклад. Сутність цього методу полягає в тому, що при перекладі замість слова мови оригіналу використовується словосполучення, яке максимально близько передає його семантичне значення. Але перед використанням описового перекладу треба переконатися у тому, що в мові перекладу відсутній відповідний еквівалент. Нажаль спеціальні перекладацькі словники не завжди можуть встигнути зафіксувати появу того чи іншого терміну, але ще до цього він може вживатися в спеціалізованій літературі. Наведемо кілька прикладів: *software* – програмне забезпечення, *log* – текстовий файл звіту, в який записують усі дії, які виконує програма, і їх результати, *deluxe* – розширена версія програмного пакета, яка включає додаткові програми чи можливості, *burning* – запис компакт-диска, *cross fade* – плавний перехід від одного звукового фрагмента або до іншого, *freeware* – безкоштовне програмне забезпечення [4].

Підсумовуючи, зазначимо, що нами було виявлено, що основною проблемою при перекладі англомовних комп'ютерних термінів українською мовою є структурні та морфологічні відмінності цих двох мов. Крім того засвоєнню в нашій мові створених фахівцями термінів заважає те, що завдяки розвитку Інтернету і вільному доступу до інформації, англомовні терміни поширюються серед загалу швидше, ніж фахівці створюють вітчизняну альтернативу термінові. Єдиним способом прямого перекладу комп'ютерного терміну українською мовою є описовий переклад з використанням різних видів метафоричного перенесення.

Список бібліографічних посилань

1. Синдега Р. Є. Роль терміна у фаховому дискурсі з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2012. Вип. 28. С. 379–384.
3. Соколова І. Моделі утворення комп'ютерних термінів англійської мови та їх переклад українською // *Дні науки : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 17–28 квіт. 2006 р.)*. Дніпропетровськ, 2006. С. 156–158.
4. Кікец І. До питання про деякі труднощі при перекладі термінів і шляхи їх подолання. *Вісник державного університету «Львівська політехніка»*. 2000. № 402. С. 123–130.
5. Кучман І. Переклад англійських термінів у галузі комп'ютерних технологій. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. № 23. С. 164–166.

Одержано 05.02.2021

УДК 004.23

Світлана Анатоліївна ГРИБАНОВА,

викладач вищої категорії циклової комісії природничих дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5831-2363>

РЕАЛІЗАЦІЯ КЛІЄНТ-СЕРВЕРНОЇ МОДЕЛІ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Сьогодення вимагає вмілого використання різних форм організації навчального процесу, їх постійного вдосконалення та модернізації. Розширення ринку технологій, в тому числі поява нових функцій контролю знань, обумовлює прагнення педагогів підвищувати рівень професійної майстерності, удосконалювати методи і форми роботи.

Однією з інноваційних форм інформатизованої системи освіти є тестування. Останнім часом цей інструмент стає надзвичайно популярним та активно впроваджується в Україні при дистанційному навчанні для проведення онлайн опитування [1].

Головною проблемою тестування знань здобувачів освіти є необхідність його автоматизації. Тести повинні містити велику кількість динамічних зображень, відео файлів. Основними складовими такої моделі є бази даних тестових завдань з результатами тестування та статистикою, середовище розробки завдань, інтерфейс комунікації з тест-системою, правила прийому та процедури проходження тестування, способи оцінки та обробки статистики.

З боку програмування, система контролю знань повинна мати незалежність платформи, працювати в мережевій версії та використовувати вільно розподілені програмні модулі. Запропонована система тестування заснована на веб-технологіях і може працювати в корпоративній і в глобальній мережі.

Концептуальною основою такої системи є поділ процесу тестування на декілька кроків. Умовно процес тестування поділено на наступні етапи:

- ✓ авторизація здобувача;
- ✓ вибір навчальної дисципліни;
- ✓ отримання запитань з бази даних;
- ✓ проходження процесу тестування;
- ✓ перевірка результатів та їх запис в базу даних.

Система містить три основні позиції: адміністратор, аналітик та здобувач. Здобувач має можливість проходження тесту, перегляду результатів тестування та статистики власних відповідей на запитання тестів. Для аналітика передбачена можливість перегляду здобувачів/питань/навчальних дисциплін та перегляду статистики. Адміністратор має можливість додавання або редагування списків здобувачів, редагування додатків та запитань.

Система складається з наступних модулів:

- ✓ консолі адміністратора (можливість керувати списками здобувачів/завдань);
- ✓ тестування (можливість проходження тесту);
- ✓ аналітичний центр (можливість перегляду статистики).

Технічним аспектом реалізації такої моделі є трирівнева архітектура - архітектурна модель програмного комплексу, що передбачає наявність трьох компонентів: клієнтського додатку (зазвичай званого "тонким клієнтом" або терміналом), прикладного сервера, до якого підключено клієнтську програму та серверу баз даних, з яким працює сервер додатків [2].

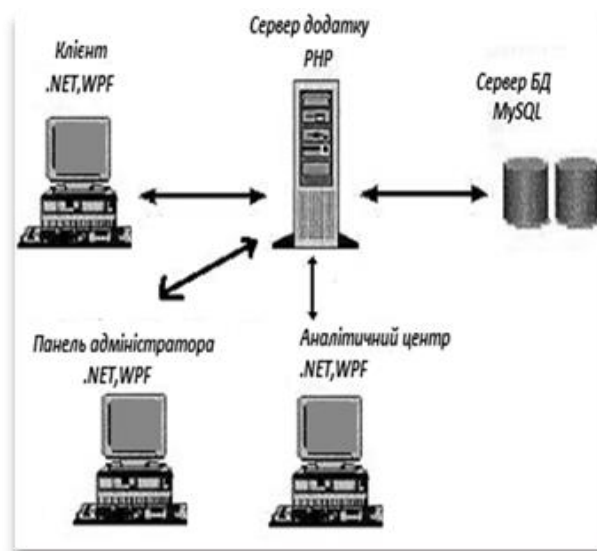

Рис. 1. Трирівнева архітектура клієнт-сервер

Клієнт-серверна архітектура – це шаблон проектування програмного забезпечення та концепція, яка домінує серед веб-застосунків і налаштовує взаємодію та пересилку даних. Клієнт - це компонент, який представляє перший рівень, сам додаток для кінцевого користувача. Перший рівень не повинен мати прямих посилань на базу даних (відповідно до вимог безпеки), завантажуватися з основною бізнес-логікою (за вимогами масштабованості) та зберігати статус додатку (відповідно до вимог надійності). Найпростішу бізнес-логіку можна вивести на перший рівень: інтерфейс авторизації, алгоритми шифрування, перевірку входів на допустимість та відповідність формату, прості операції (сортування, групування, підрахунок значень) з даними, вже завантаженими в термінал.

Сервер додатків (логічний рівень) – це компонент другого рівня, який діє як "шар" між клієнтом та базою даних. Сервер додатку проводить авторизацію клієнта, приймає від нього запити, формує запит до бази даних та надсилає потрібні дані клієнта у

відповідному форматі. Структура прикладного серверу модульна, саме це дозволяє підключати модулі з додатковими функціями, змінювати режими роботи окремих модулів, керуючи системою налаштувань і не впливаючи на решту. Наприклад, можна використовувати налаштування, щоб змінити процедури прийому та тестування, а також спосіб та діапазон шкали оцінювання. Обмін даними з сервером додатків відбувається за протоколом http.

Для клієнтського додатку мовою програмування обрано PHP - мову сценаріїв, вбудовану в HTML. Як відомо, PHP є усною мовою програмування, тому немає ніяких проблем з передачею програм з однієї операційної системи в іншу.

Веб-сервером вибраний Apache, як найбільш широко використовуваний веб-сервер у світі. Apache функціональний і надійний, а його широкі можливості конфігурації дозволяють налаштувати його для роботи практично з будь-якою операційною системою.

Сервер баз даних – це компонент третього рівня, який забезпечує зберігання даних. В якості системи керування базами даних обрано MySQL-реляційну, невеличку та швидкодіючу. Її перевагами є багатопотіковість, підтримка декількох одночасних запитів та записів фіксованої і змінної довжини [3].

Висновок. Розглянута у статті концепція клієнт-серверної моделі для тестування знань здобувачів освіти є системою підтримки навчального процесу і може бути застосована на практиці для тестування знань здобувачів освіти на дистанційному навчанні. Набір програмно-технологічних рішень дозволяє сказати, що проект клієнт-сервер реалізований.

Список бібліографічних посилань

1. Милютіна І. М. Тестування як ефективний метод перевірки професійної компетентності студентів // Урок.ОСВІТА.UA : сайт. 01.03.2011. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/15024/ (дата звернення: 07.02.2021).
2. Призначення баз даних. Переваги БД і їх недоліки // Інфопедія : сайт. URL: <https://infopedia.su/15x213e.html> (дата звернення: 07.02.2021).
3. MySQL // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/MySQL> (дата звернення: 07.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 343.85:347.63

Катерина Андріївна ГУРКОВСЬКА,

викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-45327-0093>

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Прояв насильства в сім'ї є проблемою не тільки в Україні, але й в більшості зарубіжних країн. Захист дітей та жінок від жорстокості, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, вирішення якого має міждисциплінарний характер. Світова спільнота активно намагається протидіяти насильству в сім'ї, а тому вивчення зарубіжного досвіду та законодавства інших країн, яке передбачає відповідальність за вчинення насильства, сприяє виробленню пропозицій з удосконалення норм регулювання протидії насильству у сім'ї [1, с. 185]. Домашнє насильство, яке раніше українці вбачали лише у застосуванні фізичної сили, в країнах Європи давно включає в себе фізичне, сексуальне, психологічне, емоційне і

економічне насильство. І кожен із цих видів насильства (а на практиці вони здебільшого мають комплексний характер) передбачає покарання – від адміністративного до тюремного ув'язнення [1, с. 185].

Вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості подібного насильства, яке є грубим порушенням прав людини. До найбільш важливих міжнародних нормативно-правових документів вважаємо за доцільне віднести Модельний закон ООН про домашнє насильство, ухвалений 2 лютого 1996 року Комісією ООН з прав людини [2].

Модельне законодавство ООН про насильство у сім'ї визначає один з типів сімейної жорстокості. У ньому йдеться про насильство у сім'ї щодо жінок. Чітко визначивши поняття насильства та окресливши його насильницькі дії, які можуть бути застосовані до жінки, воно зобов'язує працівників поліції реагувати на кожне прохання про допомогу і захист у випадках, коли вчиняється насильство у сім'ї. При цьому у ньому чітко розписаний порядок дій співробітників поліції у момент виявлення насильства тим або іншим способом.

Важливим обов'язком співробітника поліції під час реагування на виклик з приводу домашнього насильства є обов'язок заповнити рапорт про насильство у сім'ї, який має бути частиною справи. Копія документа повинна бути подана до відповідного органу юстиції та суду. Комісар поліції зобов'язаний: збирати дані рапортів про насильство у сім'ї, складати щорічний звіт і направляти його у Міністерство юстиції України і до парламенту. Щорічний звіт повинен містити такі відомості (але не обмежуватися ними): загальна кількість отриманих рапортів, кількість заяв, зроблених жертвами насильства кожної статі; статус відносин сторін; інформацію про заняття та освіту сторін; кількість заяв, за якими проведено розслідування; середній час на розгляд однієї заяви; тип дій, застосованих поліцією, включаючи кількість арештів. Завдяки таким щорічним звітам у будь-якій державі може бути вирішене важливе питання про створення достатньо повної системи обліку та статистики злочинів, вчинених у цій сфері [2].

Ордер може передбачати будь-який або усі подальші заходи: утримувати кривдника від зовнішнього заподіяння шкоди жертві, залежним від неї членам сім'ї, іншим родичам та особам, які надають їй допомогу; наказати відповідачеві покинути сімейний будинок незалежно від того, чия це власність; наказати відповідачеві надати позивачці доступ до використання різного особистого майна; врегулювати доступ відповідача до дітей; утримувати відповідача від контактів з позивачкою на роботі та в інших, часто відвідуваних нею місцях; у разі, коли відповідач використовує або володіє зброєю, заборонити йому купівлю, використання або володіння вогнепальною зброєю або зброєю іншого типу, зазначеного судом; наказати відповідачеві сплатити витрати позивачки на лікування, консультації та перебування у притулку; інформувати позивачку і відповідача, що у разі порушення відповідачем охоронного ордера, він може бути заарештований без попередження і понесе кримінальне покарання; проводити закриті слухання, щоб захистити приватне життя сторін [3, с. 40]. Обов'язковий арешт за домашній напад є широко рекомендованим засобом, покликаним вирішити проблему домашнього насильства в Америці. У результаті останніх досліджень постало питання про розумність такої політики. Кримінологи, юристи, працівники поліції висловлюють різні думки з приводу того, чи повинна змінитися політика держави щодо арешту. Крім того, необхідно зауважити, що практика обов'язкового арешту як методу припинення насильства не єдина у США (Наприклад, у Нью-Йорку не існує обов'язкового арешту) [2].

Модельний закон також містить положення про захисні накази, приписи та розпорядження. Законодавство передбачає, що «тут існує серйозна небезпека для життя, здоров'я та добробуту жертви, і вона навряд чи буде безпечною до винесення судового наказу, потерпілий/позивач може звернутися до родича або працівника соціального

забезпечення, до судді або магістрату, який покладає обов'язок надати надзвичайну допомогу, таку як тимчасовий заборона, яка може бути винесеною стосовно порушника протягом 24 годин після настання насильства» [2].

У Норвегії ще в 1988 році почало діяти беззастережне переслідування у випадку вчинення насильства в сім'ї. Кримінальна справа буде передана до суду, навіть якщо жінка відкликала свою заяву. А постраждалі від гендерно зумовленого, зокрема домашнього, насильства мають право на безоплатну допомогу юриста.

Законодавство Португалії також визначає насильство в сім'ї, як злочин. Воно класифікується як «(фізичне чи психологічне) жорстоке ставлення до подружжя, неповнолітнього чи неповноправної особи» і тягне за собою позбавлення волі від одного до п'яти років, при цьому переслідування кривдника не залежить від заяви постраждалої особи [4, с. 116].

Висновок. Проаналізовані досвід правової протидії насильству в сім'ї та домашньому насильству в європейських країнах і положення модельного законодавства ООН щодо протидії цим видам насильства можуть слугувати серйозною правовою основою для розвитку вітчизняного права та правозастосовної практики.

Список бібліографічних посилань

1. Собко Г. М., Пацалова О. О. Досвід європейських країн у сфері протидії домашньому насильству. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, т. 2. С. 184–187.
2. United Nations Model Legislation // The Advocates for Human Rights : сайт. URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation (дата звернення: 28.01.2021).
3. Насилие в семье: практическое руководство для медсестер / пер. с англ. ; под ред. Е. В. Исраелян. М., 1996. 110 с.
4. Легенька М. М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості використання в Україні. *Право і Безпека*. 2017. № 4 (67). С. 111–116.

Одержано 29.01.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Ксенія Миколаївна ГУРТОВА,

викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Владислав Дмитрович КАСЬЯНЕНКО,

студент факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ «МЕДИКАЛІЗАЦІЇ» МАРІХУАНИ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні майже 2 мільйони пацієнтів потребують лікування на основі канабісу. Серед них і ветерани АТО і ООС з посттравматичним стресовим розладом, та особливо онкохворі, пацієнти з епілепсією та інші. Поки на Заході та у світі в цілому легалізують використання марихуани в медичних та навіть рекреаційних цілях то в Україні, на жаль, відбуваються марні спроби «перекваліфікувати» наркотичний засіб в лікувальний.

У грудні 2017 року рослинні наркотичні засоби визнали на рівні Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). У своєму звіті ВООЗ зазначає: канабіноїди - основні активні речовини, що містяться в коноплях, - є ефективним засобом для лікування епілепсії, хвороб Паркінсона й Альцгеймера та ще цілої низки захворювань та розладів.

Марихуана також може бути дієвим анальгетиком та й просто покращувати самопочуття, наприклад у онкохворих на термінальній стадії.

Тому у 2017-тому році медичних канабіс дозволили в Уругваї, Німеччині, Польщі й Аргентині, у 2018-тому році – у Південній Африці, Греції, Великій Британії, а також в Таїланді. У Новій Зеландії запланований референдум про таку легалізацію – сама влада розробила законопроект і публічно його підтримує.

Проте на сьогодні українська правоохоронна система лишається досить безжальною до споживачів канабісу: за зберігання понад п'яти грамів марихуани (приблизна вага 10 сигарет) навіть для власного споживання за чинним законодавством настає кримінальна відповідальність. На перший раз за це можна отримати до трьох років позбавлення волі, в подальшому – до восьми.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, з початку року українські суди винесли понад 4200 вироків за зберігання канабісу без мети збуту. Загалом на 309-ту статтю Кримінального кодексу ("Незаконне виготовлення, придбання чи зберігання наркотичних речовин без мети збуту") припадає понад 80 відсотків усіх вироків у справах про злочини в сфері наркотиків. За чинним в Україні законодавством, марихуана є особливо небезпечною наркотичною речовиною, за зберігання та збут якої можна отримати до 12 років позбавлення волі.

У травні 2019 року до розгляду Верховній Раді народні депутати України подали на реєстрацію законопроект №10313 від 30.05.2019 р., у якому містилась пропозиція внести зміни до Закону України Про "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори" доповнивши закон статтею 8 під назвою «Особливості ліцензування діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також ліцензійних умов про використання марихуани з медичною метою». Це перший законопроект, написаний і внесений в український парламент на виконання електронної петиції, яку підписали понад 25 тисяч людей. Цей законопроект уже тричі мали розглянути у Раді, однак досі цього не сталося.

Останнім часом можна відзначити перші кроки до легалізації канабісу в Україні. Є чинна постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 735-р «Про задоволення Стратегії державної політики по відношенню до наркотиків на період до 2021 року». Вона містить пункт про вивчення перспектив медичної коноплі. Ця Стратегія – це перший документ в історії України, який, спираючись на світовий та вітчизняний досвід, дійсно містить добре зважений і збалансований підхід до політики щодо наркотиків. Тому ця Стратегія, яка ось уже сім років лишається на папері, передбачає, зокрема початок досліджень медичних властивостей конопель. Однак, реалізація цієї Стратегії ще перебуває в зародковому стані, а практика в Україні залишається твердо зосередженою на кримінально-репресивному, ніж на медичному підході.

Вважаємо, перш ніж легалізувати медичний канабіс на українському просторі, слід провести відповідні лабораторні дослідження за для більш ефективного використання медичного канабісу. Відносно законодавчого врегулювання медичного споживання канабісу, на наш погляд, доцільно використовувати досвід Франції або Швейцарії, де придбання канабісу або продуктів, що містять канабіноїди, дозволено за рецептом лікаря або дозволено використання лише лікарських засобів, що містять певний канабіноїд.

Висновок.

На нашу думку, провести легалізацію медичного канабісу в Україні на сьогоднішній день неможливо. Для того, щоб реалізувати її, потрібна підтримка громадян та уряду. Вважаємо, що основним гальмом для реалізації канабісу на теренах України є законодавець, що не бажає змінювати усталені норми, та уряд, який не має в пріоритеті легалізацію наркотичного засобу як медичного в тому числі. Зазначимо, що декриміналізація

канабісу скоротить число ув'язнених в нашій країні, а тому з держави впаде тягар утримувати людей, які потрапили до в'язниці, в тому числі, із податків громадян України.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення фундаментального права особи на життя : проект Закону України від 30.05.2019 № 10313 / ініціатори Г. В. Логвинський, О. В. Опанасенко, О. П. Мушак та ін. // Ліга Закон : сайт. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH7YH00A.html (дата звернення: 10.02.2021).
5. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-вр> (дата звернення: 10.02.2021).
6. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 735-р // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-р> (дата звернення: 10.02.2021).

Одержано 11.02.2021

УДК 378

Оксана Василівна ГУСАРОВА,

викладач циклової комісії природничих дисциплін Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9823-0044>

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ МАТЕМАТИКИ

Освіта завжди повинна відповідати конкретному етапу розвитку суспільства і «йти у ногу з часом». Першочерговим завданням сучасної освіти є створення умов для організації високої якості освіти. Використання інтерактивних технологій у навчанні в закладах освіти є об'єктивною необхідністю, продиктованою вимогами сучасного суспільства. У традиційній організації навчального процесу, як способу передачі інформації, часто використовується одностороння форма комунікації. Суть її полягає в трансляції викладачем інформації і в її подальшому відтворенні тими, хто навчається. Основним джерелом навчання є досвід педагога. Здобувач освіти знаходиться в ситуації, коли він тільки сприймає інформацію, яку відтворює викладач, що сприяє мінімальному засвоєнню матеріалу. Іноді однобічність може порушуватися (студент задає питання і отримує відповідь від лектора), і тоді виникає двостороння комунікація.

Світова педагогічна наука протягом тривалого часу працює над тим, щоб в освіті застосовувалися інноваційні форми і методи навчання, проводилося впровадження інтерактивних технологій, для підвищення якості освіти.

Інтерактивні технології навчання – специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен здобувач освіти відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Застосування інтерактивних методів на навчальних заняттях з математики надає можливість організувати сприятливі умови навчання, за яких здобувачі освіти активно взаємодіють один з одним. Вони передбачають моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, що формує в студентів позитивну мотивацію до вивчення дисципліни, усвідомлення наскільки важлива ця наука в практичній діяльності.

Інтерактивні технології застосовують прийоми та методи, які дозволяють зробити заняття незвичайним, більш насиченим і цікавим, якісно опанувати навчальний матеріал. Їх можна застосовувати як на лекційних заняттях, так і на практичних, а також замість опитування, для перевірки знань, або узагальнення матеріалу.

Форми інтерактивної роботи можуть бути груповими, парними та ін. Саме у малій групі здобувач освіти знаходиться в більш сприятливих умовах, ніж при фронтальній роботі. Часто використовують роботу в парах, тому що студенти можуть висловитися, обмінятися своєю точкою зору з напарником, навчитися задавати питання та відповідати на них, а потім оголосити результат всій групі. Прикладами такої роботи є обговорення вирішення текстової задачі, мозковий штурм по вивченню нового матеріалу, аналіз математичного диктанту та ін. Від викладача вимагається вміння швидко розподілити студентів по парам, дати завдання і оцінити результати роботи пари. Аналогічно можна також розділити студентів в ротаційні трійки.

Широко застосовуються, при викладанні математики, такі методи як метод експеримент та спостереження, метод порівняння, аналізу та синтезу, класифікація та багато інших.

При проведенні навчальних занять також, доцільно, за можливості, використовувати інтерактивну дошку. Заняття з ними є більш жвавими та захоплюючими і, звичайно, інтерактивними. Також, на заняттях, одним з перших помічників, це персональний комп'ютер та проектор, на яких звичайні презентації, які вже не завжди актуальні та цікаві, необхідно намагатися зробити їх більш інтерактивними використовуючи макроси, тригери, гіперпосилання та багато інших можливостей комп'ютерних програм.

При використанні на заняттях інтерактивних технологій відбувається не просто передача інформації від викладача до студента, як при пасивному навчанні, а формується нові відносини, коли здобувач освіти є активним учасником навчального процесу, вони виступають у ролі партнерів.

Таким чином, інтерактивне навчання – безсумнівно цікаве, творче та є перспективним напрямом методики навчання математики.

Інтерактивні методи навчання на заняттях сприяють розвитку логічного мислення, самостійності, набуттю практичних навичок студентів, розвиває комунікативні навички. Під час інтерактивного навчання студент відчуває себе активним учасником подій, постійно знаходиться в активній роботі.

Використання інтерактивних технологій на заняттях передбачає не тільки використання того чи іншого методу, а саме залучення здобувача освіти до рівноправної роботи на занятті, забезпечення активності учасників навчального процесу, сприяє підвищенню мотивації навчання та виникненню здорової конкуренції, навчає навичкам успішного спілкування, сприяє вихованню лідерських якостей, навчає працювати в команді, створює комфортні та сприятливі умови розвитку здобувачів освіти, навчає брати на себе відповідальність задля досягнення успішного результату.

Інтерактивне навчання на заняттях математики може значно спростити засвоєння нового навчального матеріалу і підвищити рівень отриманих знань, так як є однією з найбільш гнучких форм залучення кожного здобувача освіти в роботу, забезпечує творчу активність, вчить використовувати не готові знання, а здобувати їх із власного досвіду, що веде до розвитку мислення – творчого і діалектичного.

Застосування різноманітних форм та методів інтерактивного навчання дає можливість викладачу об'єднати здобувачів освіти для спільної роботи, залучити їх до активності та співпраці, зорієнтувати кожного на кращий результат. Створюючи на заняттях атмосферу діловитості, активності за допомогою інтерактивних технологій, здобувачі освіти домагаються значно кращих навчальних досягнень.

Сучасне навчальне заняття – це передусім заняття, на якому викладач уміло використовує всі можливості для комплексного розвитку особистості, активного формування їх інтелекту, глибокого засвоєння знань. Крім того, будь-яке навчальне заняття має відповідати організаційним, дидактичним, психологічним вимогам, які тісно пов'язані між собою.

Активно використовуючи на заняттях методи та форми інтерактивних технологій знання стають міцнішими, заняття насичені та динамічні, студенти активні та творчі, результати оцінювання вищі.

Список бібліографічних посилань

1. Інтерактивні технології в освіті // Мир Знаний : сайт. URL: <https://smekni.com/a/174396-7/nteraktivn-tekhnolog-v-osvt-7/> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Білик Н. І. Інновації у сучасній освіті // Управління інноваційною діяльністю в умовах сучасного навчального закладу : метод. рек. Кременчук, 2008. С. 7–11.
3. Єльнікова О. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж сучасного педагога*. 2001. № 3–4. С. 73–75.
4. Інтерактивні методи навчання: теорія і практика впровадження // Острів знань : сайт. URL: http://www.ostriv.in.ua/index.php?option=com_content&task (дата звернення: 05.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 004.588

Захар Георгійович ДЕМИДОВ,

старший науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем розвитку інформаційних технологій
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2821-8047>

НДЛ ПРІТ ЯК СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ ХНУВС

За 20 років в статусі національного в ХНУВС була створена певна кількість нових підрозділів. Одним з таких є науково-дослідна лабораторія з проблем розвитку інформаційних технологій. Лабораторія була створена в березні 2017 року на базі факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ як Науково-дослідна лабораторія захисту інформації та кібербезпеки. У травні 2019 року була виведена зі складу факультету № 4 у окремий підрозділ і змінила назву.

Основними напрямками Лабораторії є:

- Вивчення, узагальнення та оцінка стану інформаційного забезпечення правоохоронних органів, розробка наукових рекомендацій для практичних органів і підрозділів.
- Проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень за встановленими Пріоритетними напрямками наукового забезпечення діяльності правоохоронних органів України та Університету.
- Оцінка ефективності програмних і апаратних засобів, які використовуються у практичній діяльності правоохоронних органів.

- Розробка рекомендацій з захисту від зовнішнього проникнення в операційні системи, браузері, додатки та окремі програмні продукти та ін.
 - Розробка і надання технічних рекомендацій оперативним підрозділам правоохоронних органів із здійснення гласних та негласних заходів у рамках їх повсякденної діяльності.
 - Розробка і впровадження програмного забезпечення щодо удосконалення діяльності служб та підрозділів правоохоронних органів у сфері інформаційних технологій, захисту інформації, протидії кіберзлочинності, кадрового забезпечення, аналітичних підрозділів.
 - Удосконалення діяльності служб та підрозділів правоохоронних органів у сфері інформаційних технологій, захисту інформації та протидії кіберзлочинності.
 - Участь у міжнародній взаємодії правоохоронних органів у сфері інформаційних технологій, захисту інформації та протидії кіберзлочинності.
 - Розробка проектів нормативно-правових актів з питань інформаційних технологій, захисту інформації та протидії кіберзлочинності і науково-практичних рекомендацій щодо їх застосування у практичній діяльності правоохоронних органів.
 - Сприяння розповсюдженню аналітичних знань та підвищенню рівня комп'ютерної обізнаності серед населення та працівників правоохоронних органів.
 - Проведення фундаментальних та прикладних досліджень з питань організації освітнього процесу у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання із застосуванням новітніх інформаційних технологій та дистанційних технологій навчання.
 - Залучення курсантів, студентів та слухачів Університету всіх форм навчання до проведення наукових досліджень лабораторії, сприяння підвищенню ролі науки в освітньому процесі.
 - Узагальнення та координація наукових досліджень між лабораторією та іншими структурними підрозділами Університету.
 - Встановлення творчих контактів та проведення спільних наукових розробок з науковими установами та правоохоронними органами зарубіжних країн.
 - Співпраця з міжнародними організаціями та участь у програмах ООН, ОБСЄ, ІСІ-ТАР, КМЄС тощо.
 - Проведення прикладних наукових досліджень та розробка програмного забезпечення, зокрема на госпрозрахунковій основі за замовленнями населення, організацій та підприємств усіх форм власності, а також надання платних та безоплатних наукових консультацій та інших послуг, у тому числі із залученням курсантів, студентів та слухачів Університету.
- Лабораторія розробляє реальні проекти для Національної поліції та вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання. На початок 2021 року в розробці НДЛ ПРiТ знаходяться 8 систем:
1. Система відбору кадрів в Національну поліцію України. (Використовується в ході прийняття на службу на всі вакансії у всіх органах та підрозділах Національної поліції України, крім Патрульної поліції.)
 2. Система для кандидатів на навчання у закладах вищої освіти МВС України. (Використовується для відбору і прийняття на навчання кандидатів з числа цивільних осіб у вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських за кошти державного бюджету.)
 3. Освітній портал Національної поліції України. (Складається із двох систем: зовнішній портал в мережі Інтернет, внутрішній сервер моніторингу у відомчій мережі МВС)
 4. Система управління персоналом Національної поліції України. (Складається із двох модулів: модуль організаційно-штатної роботи, модуль комплектування)

5. Пільговий лізинг житла для поліцейських. (Створена для реалізації Порядку забезпечення Державною іпотечною установою поліцейських та осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту житлом на умовах фінансового лізингу)
6. Навчальна програма «Єдиний державний реєстр досудових розслідувань». (Створена у зв'язку з необхідністю набуття курсантами навичок практичної роботи з ЄРДР)
7. Спортивно-інформаційний портал ХНУВС
8. Сайт футбольного клубу "Універ-Динамо"

Одержано 03.02.2021

УДК 81'271

Наталія Ігорівна ЄЛЬНІКОВА,

старший викладач кафедри українознавства факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5061-8226>

ТИПОВІ ПОМИЛКИ В МОВЛЕННІ ПРАВООХОРОНЦІВ

Культура мовлення ґрунтується на знанні норм сучасної української літературної мови, а також умінні обирати та правильно застосовувати слова та словосполучення, властиві одному зі стилів мовлення. Саме засвоєння культури мовлення дозволить осягнути основні способи організації мовленнєвих засобів і закономірностей їх застосування для досягнення максимальної ефективності комунікації, зокрема професійної. Слід зазначити, що найважливішою професійною якістю для співробітників поліції є мовленнєва культура, яка характеризується здатністю обирати та застосовувати оптимальні мовні засоби в кожній конкретній ситуації правотворчості та правозастосування. Іншими словами, необхідно не лише вміти дібрати точний, доречний, граматично правильний варіант, але й володіти навичками реалізації своїх мовленнєвих намірів таким чином, щоб вони повною мірою відповідали меті та завданням правоохоронної діяльності.

Питання підвищення культури мовлення особливо актуальні у наш час, у зв'язку із цим мовлення правоохоронців, державних службовців, політиків, акторів дедалі частіше стають предметом окремого дослідження, а їхня комунікативна компетентність є сферою різноманітних наукових інтересів, тому мовні огріхи у їхньому мовленні помічаються швидше. Питання порушення мовних норм крізь призму понять «мова», «мовлення», «спілкування», «комунікація» у своїх наукових розвідках досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні мовознавці, серед яких: Н. Бабич, О. Пономарів, Т. Бондаренко, С. Єрмоленко, Л. Мацько, О. Селіванова, Л. Волкова, І. Пономаренко, О. Бобкова та ін.

Специфіка інституційного спілкування представників правоохоронної діяльності зумовлює одноманітність їхньої мовленнєвої поведінки, відтак актуалізуючи розкриття асиметрії норми та узусу рангово орієнтованої мовленнєвої діяльності, саме тому професійне мовлення становить неабиякий інтерес для лінгвостилістичного дослідження. У цій роботі об'єктом аналізу відповідно до нормативного аспекту ми обрали мовленнєві помилки та покручі, яких припускаються правоохоронці у мовленні.

Проаналізувавши деякі типові порушення норм сучасної української літературної мови, що продукують різноманітні помилки та недоліки, виділимо найуживаніші помилки у мовленні правоохоронців. Мовною помилкою вважають будь-яке відхилення від чинних мовних норм, порушення правил, творення граматичних форм, формулювання словосполучень і речень, недотримання вимог стилістики та культури мови.

Серед видів мовних помилок виділяємо ті, що трапляються як в усному мовленні (акцентологічні, орфоепічні), так і у писемному мовленні (орфографічні, пунктуаційні), а також ті, що виникають в обох різновидах мовлення (стилістичні, лексичні, морфологічні, синтаксичні).

В усному мовленні поліцейських найчастіше лунають орфоепічні помилки, що зумовлено білінгвальним середовищем, у якому вони перебувають. Як відомо, в українській мові, на відміну від російської, відсутнє «акання», тобто голосний [о] вимовляється чітко та не переходить в [а] чи [у]. Але подекуди чуємо у мовленні правоохоронців: *вагнева підготовка* (має бути *вогнева підготовка*), у *пастанові* (замість у *постанові*), *виканав вправу* (замість *виконав вправу*) тощо. Літера *щ* в українській мові завжди передає 2 звуки [шч], але у вимові правоохоронці передають цю букву звуком [ш']: [ш']одня, [ш']ойно, [ш']оразу (замість [шч]одня, [шч]ойно, [шч]оразу). Неправильною також є вимова звука [г] на місці [г]: *приголомшний звук* (має бути *приголомшний звук*), *приголомшлива подія* (замість *приголомшлива подія*). Однією із характерних властивостей української літературної вимови є збереження дзвінкості при вимові приголосних звуків у всіх позиціях, зокрема в абсолютному кінці слова, а також те, що наступний глухий приголосний (на межі морфем і слів) не оглушує попередній. Натомість при вимові правоохоронців лунає: *кни[ш]ка* (замість *кни[ж]ка*), *зу[п]* (замість *зуб*), *моро[с]* (має бути *мороз*), що є порушенням орфоепічних мовних норм.

Порушення акцентологічних норм, які регулюють наголошування слів у мові, теж доволі часто трапляється у мовленні правоохоронців. Словесний наголос в українській мові вільний, тобто у різних словах може падати на різні склади, а також рухомий (може переходити з одного складу на інший при словозміні). Прикметники у сучасній українській літературній мові мають наголос переважно на закінченні, тому вимова слів *черговий, новий, низький, фаховий* (замість *черговий, новий, низький, фаховий*) є порушенням акцентологічних норм. Віддієслівні іменники, за правилом, мають наголос на тому складі, що й дієслово, від якого вони походять: *читати – читання, пізнати – пізнання, подати – подання, завдати – завдання*, відповідно, уживання наголосу в інших місцях, як це можна почути у мовленні поліцейських (*читання, пізнання, подання, завдання*), є порушенням норм. Звернути увагу необхідно також на наголошування числівників, наприклад, у мовленні поліцейських можна почути *одинадцять* (замість *одинадцять*), *чотирнадцять* (замість *чотирнадцять*), хоча числівники від 11 до 19 наголошуються на колишньому применникові *на*, який сьогодні є складовою числівника. У дієсловах курсанти застосовують наголос на передостанньому складі: *навести, беремо, наведу, візьмемо*, проте нормативним у сучасній українській мові є наголошування останнього складу: *навести, беремо, наведу, візьмемо*.

Зазначимо, що доволі часто виникають складнощі на лексичному рівні, що призводить до порушення мовних норм. Лексичні норми професійного мовлення ґрунтуються на стилістичних особливостях наукового й офіційно-ділового стилів, в основу яких покладена загальноживана нейтральна лексика, позбавлена експресивно-емоційного забарвлення. У мовленні правоохоронці вживають слова у невластивому контекстові значенні: *неодноразово приймав участь у конкурсі* (замість *неодноразово брав участь у конкурсі*), *я рахую, що ця відповідь вірна* (замість *я вважаю, що ця відповідь правильна*), *відкрий вікно* (замість *відчини вікно*), *виключи світло* (замість *вимкни світло*). Уживання слів-паразитів, які утруднюють сприймання висловленої думки: *тіпа, от, значить, далі, ну, зрозуміли, взагалі* та ін. Характерним порушенням лексичних норм є вживання плеоназмів (словесної надлишковості) і тавтології (неусвідомлюваного або навмисного повторювання спільнокореневого слова): *я уклав мою автобіографію* (складова «авто» означає свій, тому необхідно говорити «*автобіографія*» або «*моя біографія*»), *мені пропонують вільну вакансію* (вакансія – вільне місце, тому потрібно говорити *мені пропонують вакансію*), *у липні місяці* (замість *у липні*).

Порушення граматичних норм помічаємо у вживанні дієслівних форм із постфіксом *ся* (колишній займенник *себе*: *митися – мити себе, одягатися – одягати себе*) у невластивому їм значенні: *вибачаюся за запізнення (вибачте, даруйте, перепрошую), органами внутрішніх справ розшукуються (замість органи внутрішніх справ розшукують)*. Порушують граматичні норми правоохоронці і при творенні вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників і прислівників: *менш витриваліший (замість менш витривалий), найбільш зручніший (замість найбільш зручний)*. Порушенням норми вважається творення ступенів порівняння від відносних і присвійних прикметників: *Серед молодих спеціалістів він найпрофесійніший фінансист*. Слово *професійний* позначає відношення до професії, а не якість, тому ступені порівняння від нього утворювати не можна.

На синтаксичному рівні правоохоронці порушують порядок слів у реченні, що призводить до зміни смислового навантаження тексту, неправильно узгоджують присудок із підметом тощо: *Після оформлення документів більшість платників залишають приміщення (замість залишає приміщення, оскільки «більшість» у формі однини)*.

Уживаючи неправильно розділові знаки при укладанні документів, правоохоронці порушують пунктуаційні норми. Поліцейські часто забувають про коми при однорідних, відокремлених, уточнювальних членах речення, а також про інші розділові знаки в усіх видах речень.

Таким чином, професійне мовлення правоохоронця вимагає чіткого дотримання мовних норм, що є головною складовою культури мови. Будь-яке відхилення від літературної норми заважає точному сприйняттю змісту юридично значущої інформації. Виникнення наведених типових помилок зумовлене впливом просторічної лексики, сленгових слів, суржику, російськомовного калькування, нездатністю редагувати текст та оцінювати лексичну й граматичну правильність, а також нерозумінням необхідності опанування літературною формою української мови. Змінити цю ситуацію можна, якщо спілкуватися із майбутніми поліцейськими виключно українською мовою, звертаючи їхню увагу на порушення різноманітних мовних норм, мотивувати правоохоронців до опанування української мови, організовуючи дискусії, круглі столи, присвячені ролі мови у сучасному суспільстві.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та усунення їх під час редагування журналістських матеріалів : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Черкаси, 2003. 283 с.
2. Бобкова Е. А. Развитие навыков письменной речи у сотрудников органов внутренних дел в рамках профессионального обучения. *Концепт*. 2016. Т. 15. С. 2221–2225.

УДК 378.147.8.11.111

Тетяна Михайлівна КАЛЬЧЕНКО,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2153-5883>;

Наталія Львівна ГОРБАЧ,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1965-902X>;

Інна Леонідівна ІВАНОВА,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7089-9360>

ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ БАГАТОЗНАЧНИХ СЛІВ

Поповнення словникового запасу є постійним завданням для тих, хто вивчає другу мову. Це завдання ніколи не було простим. Для того щоб отримати повне знання про слово та його правильне використання учні повинні знати різні його аспекти, включаючи значення розмови, граматичні особливості вживання частини слів. Серед цих аспектів багатозначні слова представляють особисті складнощі для тих, хто вивчає другу мову.

Легко розуміти що багатозначні слова це такі слова, що мають більше одного значення. Коли ми відкриваємо будь-який словник, наприклад англо-російський словник І.Р. Гальперина, то ми побачимо, що одне і теж слово має кілька значень. Наприклад, іменник *fan* має 8 варіантів перекладу від віяла до вболівальника.

Ми використовуємо ці слова в наших щоденних розмовах. Багатозначні слова є безладними, неминучими і можна легко заплутатись. Але, в той же час, ці слова надають багаті навчальні можливості тим, хто викладає іноземну мову. Перед викладачами встає питання, як навчати слова з різними значеннями. В методиці викладання існує де кілька способів, щоб допомогти учням подолати достатньо складне завдання вивчення слів з різними значеннями. Перш за все рекомендується розробити та запропонувати чіткі вказівки. Явні вказівки вчителя корисні учням тоді, коли учні не знають про існування багатьох значень. Замість того, щоб залишати учнів самим відкривати нові значення, Перент припускає, що набагато ефективніше, коли вчителі надають прямі вказівки, щодо нових значень. Такі вказівки можна зробити, пропонуючи безпосереднє визначення разом із прикладами речень учням. Визначення допоможе учням встановити зв'язок між словом та новим значенням, а приклади речень дають їм можливість щодо розуміння нових значень. Такі вказівки можна зробити, пропонуючи безпосереднє визначення разом із прикладами речень учням. Визначення допоможе учням встановити зв'язок між словом та новим значенням, а приклади речень дають їм можливість порівняти та розрізнити відмінності між цими значеннями.

В методиці навчання існують деякі принципи викладання багатозначних слів. Їх вивчення розглядається не як окрема навичка, якою слід оволодіти, а як невід'ємний компонент процесу вивчення словникового запасу.

Зміст має значення при роботі з багатозначними словами. Чому так?

Слова, яким ми навчаємо, не повинні бути окремими, навпаки, вони повинні бути пов'язані чи асоціюватися з чимось; в ідеалі, це багата тематична частина, орієнтована на багатогранну академічну тему зі значним потенціалом для залучення великої кількості студентів.

Викладання та навчання

Викладаючи слова, які мають багатозначне значення, перш за все викладачу іноземної мови треба звернути зусилля на те, як терміни використовуються в текстах, у яких вони зустрічаються в перший раз. Але після цього початкового викладання та навчання кожна одиниця навчання може бути розділена чіткою зосередженістю на різних значеннях термінів. Тоді ці слова стають основою для підтримки учнів із гнучким підходом і використанням слів як більш узагальненої стратегії.

Навчальна діяльність приймає різноманітні режими та формати і систематично приєднується до явних вказівок із ігровою практикою та застосуванням у значущих контекстах. Так, якщо ми аналізуємо багатозначне слово *fan*, то ми обираємо переклад, звертаючи увагу на контекст, в якому це слово використовується. Коли ми з курсантами обговорюємо таку тему як *Безпорядки в Громадських місцях* та аналізуємо роботу поліцейських про запобігання беспорядкам в багатолюдних місцях, то слово *fan* ми перекладемо як футбольний фанат, а не вентилятор.

Учні часто співвідносять слова з тими значеннями, які їм знайомі, хоча вони відчують, що значення не відповідає контексту. Це є ще одна причина, що слова з різними значеннями є складними. Лауфер вивчила та проаналізувала цю тенденцію у своєму дослідженні і

Більш ефективно вводити нове значення слова, коли воно пов'язано з контекстом, оскільки викладачі можуть використовувати інформацію, що знаходить із контексту. Однак тут важливо пам'ятати той факт, що два нові значення слова не треба вивчати одночасно, оскільки учні можуть заплутатись (Перент). Постійний переклад слова в різних значеннях також корисний. Крім того, вчителі можуть допомогти студентам підвищити свідомість багатозначних слів, заохочуючи їх виділяти слова, що викликають плутанину в контексті. Попросивши учнів перечитати речення, вони повинні помітити, що теж саме слово може мати інше значення, якщо значення тексту для них все ще неоднозначне. Крім того, коли раніше зрозуміле значення слова ускладнює розуміння тексту, заохочуйте студентів звертатися до словника щодо правильного значення. (Якобсон, Лер, & Флад).

Вони пропонують декілька ідей щодо викладання поняття багатозначних слів та допомоги студентам застосувати лінгвістичну гнучкість у контексті.

1. Обговорити зі студентами приклади слова (наприклад, качка, мітка, віяло)

- Обговоріть прикладні слів зі студентами, безпосередньо переглядаючи менш поширені множинні значення за необхідності. Потім надайте студентам можливість вирішити, яке значення вживається в тому чи іншому реченні (наприклад, Качка струсила пір'я, щоб висохнути, або Ми можемо сховатися, якщо качаємо за ту скелю).

- Підтримуйте учнів у відстеженні багатозначних слів у своєму словниковому журналі. Вони повинні зазначити ці слова в одиниці дослідження, разом із їх значеннями, зображеннями, що представляють ці значення, та прикладами речень.

- Пограйте в ігри зі словами, які просять учнів розпізнати різні значення слів. Наприклад, створіть - або попросіть учнів проілюструвати - пари карток, щоб розповісти або показати два значення конкретного слова. Використовуйте картки, щоб грати у відповідну гру. Студенти повинні зібрати обидва малюнки для слова та дати усне визначення кожного малюнка

- Попросіть учнів використовувати багатозначні слова, які вони вивчають, під час бесіди та письма. Наприклад, задайте тематично відповідні питання для обговорення пар або груп. Цілеспрямовано використовуйте багатозначні терміни, як частину запитань або вбудуйте ці терміни в мовні рамки, що використовуються для підтримки відповідей учнів. На додаток до обговорення вмісту, який є під рукою, отримайте метакогнітив про цільові багатозначні слова - обговоріть, як багатозначне слово використовується в цих розмовах та те, як учні можуть розшифрувати, яке значення слова відповідає контексту.

Висновок. Багатозначні слова є основою для навчання та викладання. Учнім потрібно постійно розвивати та практикувати здатність розуміти та використовувати слова різними способами. Для того щоб правильно розуміти потрібно різноманітне знання значення слів а успішне розуміння залежить від готовності адаптувати тлумачення слів відповідно до контексту.

Список бібліографічних посилань

1. Harris J. R. Teaching Multiple-Meaning Words: A Key Strategy For Unlocking Meaning // Lexia : сайт. URL: <https://www.lexialearning.com/blog/teaching-multiple-meaning-words-key-strategy-unlocking-meaning> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Barrera M. T. Using Objects To Teach Vocabulary Words with Multiple Meanings. Research // ResearchGate : сайт. URL: https://www.researchgate.net/publication/234752092_Using_Objects_To_Teach_Vocabulary_Words_with_Multiple_Meanings_Research (дата звернення: 06.02.2021).

Одержано 07.02.2021

УДК 342.56(73)

Алеся Олександрівна КОВАЛЕНКО,

викладач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4395-9273>.

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Сполучені Штати Америки вважаються однією з країн світу, де інститути демократії є найбільш захищеними, а судова система – найбільш оптимальною, яка здатна як захищати американські цінності, так і ефективно та мобільно протидіяти злочинності. Саме тому, вивчення особливостей побудови та функціонування судової системи США викликає інтерес не лише у правознавців, а й у широкого загалу – від політиків до пересічних громадян. До цього слід додати, що у вітчизняній юридичній літературі судова система Сполучених Штатів Америки не стала предметом спеціального наукового дослідження [1, с. 110].

Особливістю побудови судової системи Сполучених Штатів Америки є те, що всі судові системи штатів в цілому подібні, але це стосується тільки загальних підходів до судової влади. У деталях в системі судів США немає жодного суду, який би був повністю подібним до іншого [1, с. 111].

Варто відзначити, що Конституційний суд у Сполучених Штатах Америки відсутній, тобто кожен з судів може оголосити той чи інший законодавчий акт неконституційним, який в подальшому має розглядатися в апеляційній інстанції. Тому в більшості випадків найвищим органом розгляду справ є апеляційний суд штату. Однак чимало справ розглядається і Верховним судом США як найвищою судовою інстанцією [1, с. 111].

Відповідно до Конституції, у США існують дві судові системи: федеральна система і судова система штатів. Вони обидві очолюються Верховними судами відповідно федерації та кожного штату. Одночасно судова система федерації складається з трьох ланок: Верховного Суду США, апеляційних судів - 12-ти та 94-х окружних судів в спеціальних судових округах, суди федерального округу Колумбія і чотирьох залежних територій [2, с. 67]. У федеральній системі існують також спеціальні суди - митний, податковий,

військовий, за претензіями до уряду та інші. Створюються федеральні суди за рішенням Конгресу, їх судді призначаються Президентом за згодою Сенату довічно. Специфіка судової системи США визначається федеративним устроєм американської держави. Суди кожної з систем діють по відношенню один до одного самостійно і незалежно.

Отже, в судовій системі США виняткове значення має Верховний Суд США, оскільки він виступає як перша інстанція у справах, де стороною є дипломати іноземних держав або штат. В основному Верховний Суд виступає як апеляційна інстанція з елементами касації - тому що як окремий інститут касації в судовій системі США невідомий.

Ефективність та мобільність судової системи США пояснюється збалансованістю та впорядкованою ієрархією її структур: кілька різних федеральних судів контролюють питання, пов'язані з федеральним законом, до того ж у кожному штаті є свій власний список судів, які знають специфіку життя населення, яке проживає на їх території. Отож більшість правових спорів вирішується на рівні штатів.

Як зазначає М. Лобов, повноваження Верховного суду США щодо перегляду рішень судів штатів, має велике значення для функціонування всієї юридичної системи країни, оскільки вони є своєрідним гарантом законності в країні. На практиці до цього суду звертаються не часто. Верховний суд США розглядає лише кілька десятків справ щорічно [3, с. 62]. Як правило, розглядає скарги від апеляційних судів (а іноді і державних судів), що діють в рамках дискреційного огляду.

У США апеляційні суди є проміжними федеральними апеляційними судами. Федеральні апеляційні суди постійно засідають в 13 апеляційних округах. Апеляційні суди, що створюються для обслуговування від 3 до 8 штатів, розглядають скарги на рішення окружних судів, податкових та претензійних судів. Що стосується окружних митних судів, то для них існує спеціальний апеляційний суд.

Районні суди Сполучених Штатів (по одному в кожному з 94 федеральних судових округів, а також три територіальних суди) є загальними федеральними судами першої інстанції. Суди загальної юрисдикції становлять найважливішу частину судової системи. У більшості штатів суди першої інстанції мають два рівні. Великі суди, тобто суди, куди входять понад 10 суддів, називаються власне судами загальної юрисдикції, оскільки вони мають право розглядати в судовому засіданні всі види кримінальних та цивільних справ. Другий рівень, або нижчий рівень судів загальної юрисдикції становлять суди так званої обмеженої юрисдикції. Обмежена компетенція передбачає, що зазначені суди розглядають справи тільки з одного виду судових справ. Отже, на будь-якій території США є два суди першої інстанції (суд штату і федеральний окружний суд). У зв'язку з цим право вибору суду надається позивачу [4, с. 32].

Висновок. Зважаючи на вищевикладене, маємо зазначити, що судова система США відрізняється від судових систем інших держав. Специфіка судової системи Сполучених Штатів обумовлюється федеративним устроєм держави, її багаторівневою структурою та збалансованою, чітковизначеною ієрархією. Федеральна судова система США є мобільною та ефективною, яка забезпечує ретельний розгляд справ, що є запорукою винесення справедливих рішень.

Список бібліографічних посилань

1. Поліщук М. Г. Система судів США та можливість використання окремих її положень в діяльності судів України. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 43 (4). С. 110–113.
2. Страшун Б. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Т. 4. Часть Особенная: страны Америки и Азии. М. : Норма, 2001. 656 с.
3. Лобов М. Верховный суд США и проблема разделения властей: пределы правового подхода. Конституционный суд как гарант разделения властей. М. : Норма, 2003. 283 с.
4. Бибило В. Н. Судебные системы зарубежных государств : учеб.-метод. пособие. Минск : БГУ, 2012. 128 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 159.9(477)

Олена Павлівна МАКАРОВА,

старший викладач кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5480-5942>

ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Розмаїття теоретичних розробок та практичних надбань у сфері застосування активних методів навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців не втрачає актуальності їх впровадження у підготовку фахівців правоохоронної сфери. І. Дружиніна [7] підкреслює, що розвиток професійної ідентичності здобувачів вищої освіти може здійснюватися під час навчально-виховного процесу шляхом активного засвоєння провідних професійних позицій у контексті особистісного зростання. Притому дослідниця вважає доцільним використання активних методів і прийомів навчання, спрямованих на оптимізацію процесу підготовки майбутніх фахівців через активізацію самопізнання, їх професійного самовизначення, усвідомлення реальності життєвих планів тощо. Найбільш ефективними методами навчання вона вважає активні методи групової діяльності, а саме – тренінг.

Методологічні основи, принципи та групові феномени психологічного тренінгу отримали теоретичну і практичну розробленість у різних психологічних наукових школах і підходах, серед яких психоаналіз, біхевіоризм, гуманістична психологія та ін. Тренінг визначається як навчальна програма або набір процедур в результаті здійснення яких організм здатен на деяку визначену реакцію (реакції) або участь в деякій складній діяльності, що потребує умінь [15, С. 378].

На думку науковців сучасної вітчизняної психотренінгової школи Л. Балабанової, В. Барка, О. Бондаренка, К. Мілютіної, В. Монастирського Л. Мороз, Н. Мілорадової, В. Лефтерова, Г. Попової, Ю. Швалба, С. Яковенка, Т. Яценко одним з найбільш ефективних способів впливу на особистість є тренінг (соціально-психологічний, професійно-психологічний, особистісний). Тому ми вважаємо, що розвиток професійної ідентичності майбутніх поліцейських шляхом застосування тренінгу є однією з умов осмислення свого професійного призначення, усвідомлення себе як професіонала та визначення життєвої та професійної перспективи.

Психологічний тренінг є однією із форм роботи, яка може ефективно спрацювати в напрямку модифікації професійної складової Я-концепції поліцейського. Це здійснюється під впливом низки факторів:

1. Зростання мотивації до самопізнання в результаті дії групових норм, які акцентують інтроспекцію;
2. Усвідомлення власних потреб, можливостей, професійних інтересів і цінностей;
3. Створення позитивних образів і перспектив професійного та особистісного майбутнього;
4. Постановки цілей для підтримки і розвитку образу-Я;
5. Надання учасникам тренінгу максимального зворотного зв'язку [5,6,9, 10].

Участь у тренінгу дозволяє, здобувачам вищої освіти, оволодіти та засвоїти нові знання, уміння, навички та якості. Тренінг виступає як інструмент дії, під час якої учасники мають можливість засвоїти певні засоби для отримання власної нової поведінки.

Для підвищення рівня ефективності тренінгу при його проведенні, у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, необхідно дотримуватися певних умов, в яких відображено специфіку підготовки майбутніх поліцейських:

1. Індивідуалізація навчально-виховної роботи зі здобувачами вищої освіти першого року навчання згідно відмінностей в їх фізичній, інтелектуальній та психологічній готовності до навчання в такому закладі освіти.

2. Проведення практичних занять з використанням тренінгових технологій з метою найбільш успішної адаптації здобувачів вищої освіти перших курсів до нових умов життєдіяльності.

3. Організація належної психолого-педагогічної роботи.

4. Залучення здобувачів вищої освіти всіх років навчання до пізнавально-професійної, волонтерської і творчої діяльності.

5. Створення системи позитивного стимулювання навчальної та громадської діяльності.

6. Врахування особливостей та динаміки змін «Я-концепції» в залежності від року навчання.

7. Комплексна психолого-педагогічна і методична підготовка науково педагогічного складу, керівників та працівників структурних підрозділів навчального закладу до навчально-виховного процесу [14, С. 222-223].

З огляду на зазначені особливості, а також особливості вікового періоду, постає досить складне завдання навчально-виховного процесу, пов'язане з узгодженням складових образу «Я» здобувачів вищої освіти, формуванням позитивного ставлення до себе та до оточуючих, створенням життєстверджуючої Я-концепції для досягнення успіхів в оволодінні професійними знаннями, вміннями, навичками [2].

Шнайдер Л. зазначає, що формування та розвиток професійної ідентичності може відбуватися у двох формах: тренінгу та практико-орієнтованого курсу навчання. Тренінг професійної ідентичності дослідниця розглядає як активний засіб особистісно-позиційного навчання.

При розробці тренінгу, в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, потрібно враховували зазначені особливості навчально-виховного процесу та спиралися на прикладні дослідження сучасних авторів в напрямку впровадження тренінгових технологій професійного розвитку поліцейських, а саме: Я Андрушко [1] Л. Балабанова[2], В. Барко[3], В. Бесчастний [4], В. Лефтеров [11], Л. Мороз [14], В. Монастирський [13], Н. Мілорадова [12], С. Яковенко [14], О. Цильмак [10], та розвитку професійної ідентичності в межах інших професій Л. Шнейдер [17], І. Дружиніна [8].

Висновок. Розробляючи та впроваджуючи активні методи навчання в процесі підготовки майбутніх працівників поліції, а саме тренінг, повинен спрямованість на розвиток адекватної професійної ідентичності поліцейського. Зазначене забезпечується поетапним накопиченням знань, умінь та навичок, розумінням значущості своєї професійної діяльності, професійними намірами, задоволеністю професією і опануванням моделей поведінки у професійному середовищі.

Список бібліографічних посилань

1. Андрушко Я. С. Особенности формирования профессиональной идентичности будущего милиционера путем применения активных методов обучения. *Наука и милиция*. 2013. № 1 (1). С. 315–319.

2. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Психология управления. Харьков : Фортуна-пресс, 1998. 464 с.

3. Безпалый С. М. Ефективність фізичної підготовки викладацького складу вищих навчальних закладів МВС України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2012. № 9. С. 19–24.

4. Бех І. Д. Педагогіка і психологія. *Педагогічна думка*. 1996. № 4. С. 136–141.

5. Большой толковый психологический словарь. Т. 1. А–О / сост. А. Ребер. М. : Вече ; АСТ, 2003. 592 с.

6. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2005. 396 с.
7. Дружиніна І. А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2009. 21 с.
8. Евтешина Н. В. Профессиональная идентичность психологов : учеб. пособие. Рязань : Рязан. гос. ун-т им. С. А. Есенина, 2012. 106 с.
9. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. 166 с.
10. Колошина Т. Ю., Трус А. А. Арт-терапевтические техники в тренинге: характеристики и использование : практ. пособие для тренера. СПб. : Речь, 2010. 189 с.
11. Литвинчук О. Маргіналізація українського суспільства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»*. 2015. Вип. 17. С. 51–55.
12. Мілорадова Н. Е. Простір професійного розвитку як невід'ємна складова професіогенезу особистості. *Право і Безпека*. 2015. № 4 (59). С. 160–165.
13. Мороз Л. І., Яковенко С. І. Професійно-психологічний тренінг : підручник. Київ : Вид. Паливода А. В., 2011. 252 с.
14. Москаленко А. П., Кобзін Д. О., Стародубцев А. А. Професійна мотивація працівників органів внутрішніх справ: вивчення та корекція : наук.-практ. посіб. / відп. ред. В. О. Соболев. Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. 98 с.
15. Ремшидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности / пер. с нем. Г. И. Лойдиной ; под ред. Т. А. Гудковой. М. : Мир, 1994. 320 с.
16. Цуркан О. В. Функції правосвідомості працівників органів внутрішніх справ у сучасних умовах. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618. С. 129–133.
17. Шпота В. А. Профессиональная идентичность специалиста: сущность, этапы формирования. *Вестник Брянского государственного университета*. 2008. № 1. С. 140–143.

Одержано 06.02.2021

УДК 343.54

Юлія Сергіївна МИТРОФАНОВА,

*старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5448-2349>

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРИРОДНІ АБО НЕПРИРОДНІ СТАТЕВІ ЗНОСИНИ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ, ПЕРЕДБАЧЕНОМУ СТ. 155 КК УКРАЇНИ

Частина 1 статті 155 Кримінального кодексу України «Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку» (далі - КК), передбачає кримінальну відповідальність за природні або неприродні статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вчинені повнолітньою особою [1]. Слід вказати, що така редакція цієї статті встановлена Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» від 14.03.2018 р. № 2334-VIII [2]. Крім того, Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII були змінені редакції статей 152 та 153 КК [3].

До прийняття вказаних змін, редакція ч. 1 ст. 155 КК встановлювала кримінальну відповідальність за статеві зносини із особою яка не досягла статевої зрілості. В науці кримінального права наголошується, що об'єктивна сторона цього злочину полягає у вчиненні природного статевого акту з особою, яка не досягла статевої зрілості. Такий висновок випливає із системного тлумачення кримінального закону - зокрема, із використання у тексті ст. 152 КК тотожного терміну «статеві зносини» і потреби розмежування складів злочинів, передбачених статтями 155 і 156 КК [4].

В цьому зв'язку слід сказати, що ст. 152 КК «Згвалтування» в редакції Закону № 2227-VIII від 06.12.2017 р. передбачала кримінальну відповідальність за статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. В науці кримінального права зазначається, що під статевими зносинами у ст. 152 КК слід розуміти природний (гетеросексуальний) статевий акт. Йдеться про коїтус – сполучення чоловічих і жіночих статевих органів, яке може викликати вагітність. Інші форми задоволення статевої пристрасті, крім статевого акту у природній формі, складу згвалтування не утворюють і за наявності для цього підстав кваліфікуються за ст. 153 КК або деякими іншими статтями Особливої частини КК [5].

Верховний суд у своїй постанові «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2008 р. № 5 роз'яснив, що за змістом ст. 152 КК під згвалтуванням слід розуміти природні статеві зносини між особами [6].

Чинна редакція ст. 155 КК передбачає кримінальну відповідальність за природні або неприродні статеві зносини. На думку О.О. Дудорова під природними статевими зносинами слід розуміти природний (гетеросексуальний) статевий акт або коїтус, а під неприродними статевими зносинами – відмінні від коїтусу дії сексуального характеру, причому як пов'язані з проникненням в один природних отворів тіла потерпілої особи, так і не пов'язані з таким проникненням [7].

В цьому зв'язку слід зауважити, що поняття «статеві зносини» було зазначено тільки у попередніх редакціях диспозицій ч. 1 ст.152 КК та ч. 1 ст. 155 КК і використовувалося лише в межах вказаних злочинів. Оскільки за своїм змістом статеві зносини існують виключно у природній формі, неприродних статевих зносин не може бути за самим їх визначенням. Зокрема, попередні редакції диспозицій ч. 1 ст. 153 КК та ч. 1 ст. 154 КК не використовували поняття «статеві зносини» і для визначення їх неприродної форми використовували поняття «неприродний спосіб». Так, попередня редакція диспозиції ч. 1 ст.153 КК встановлювала кримінальну відповідальність за задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

У літературі зазначається, що під задоволенням статевої пристрасті неприродним способом потрібно розуміти будь-які дії сексуального характеру незалежно від їх гетеро- або гомосексуальної спрямованості, які здатні задовольнити статеву пристрасть чоловіка або жінки і які зовсім не обов'язково означають так зване статеве проникнення – введення частини тіла однієї людини або предметів навколишнього світу у природні отвори іншої людини з метою отримання сексуального задоволення. Це, зокрема, мужолозтво, лесбійанство, орогенітальний контакт (coitus per os) жінки з чоловіком або чоловіка з чоловіком, аногенітальний контакт (coitus per anum) чоловіка з жінкою, сурогатні форми статевих зносин, які імітують природний статевий акт (вестибулярний коїтус, нарвасадата, міжстегновий коїтус тощо), фроттаж (сексуальне задоволення чоловіка шляхом тертя об тіло жінки), садистські дії сексуального характеру (наприклад, проникнення у піхву жінки певним предметом - палицею, пляшкою тощо) [8].

Верховний суд у п. 2 Постанови «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2008 р. № 5 (далі - ПВСУ) роз'яснив, що насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153 КК) виключає природний статевий акт і може полягати у вчиненні акту мужолозтва, лесбійства, а також в інших діях сексуального характеру, спрямованих на задоволення статевої пристрасті суб'єкта злочину (чоловіка або жінки) неприродним способом, із застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи [6].

Попередня редакція диспозиції ч. 1 ст. 154 КК встановлювала кримінальну відповідальність за примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службове залежні. Роз'яснюючи зміст поняття «ставовий зв'язок» Верховний суд у п. 15 Постанови від 30.05.2008 р. № 5 наголосив, що під статевим зв'язком природним або неприродним способом слід розуміти природний статевий акт, акт мужолозтва або лесбійства, на який відповідно до умислу винної особи, має погодитись потерпіла особа внаслідок її примушування [6].

Отже, поняття «статеві зносини» слід розуміти виключно як природний (гетеросексуальний) статевий акт - коїтус (сполучення чоловічих і жіночих статевих органів, яке може викликати вагітність). Поняття «статевий зв'язок природним способом» тотожне поняттю «статеві зносини». Такими чином, застосоване у диспозиції ч. 1 ст. 155 КК поняття «природні або неприродні статеві зносини» уявляється колізійним за своїм змістом і не може включати до себе неприродні способи статевого зв'язку.

В цьому зв'язку, не можна погодитися із позицією О.О. Дудорова, який вважає, що під неприродними статевими зносинами у кримінальному правопорушенні, передбаченому ч. 1 ст. 155 КК слід розуміти, у тому числі, дії сексуального характеру, які не пов'язані з проникненням в один з природних отворів тіла потерпілої особи. Так, ч. 1 ст. 153 КК встановлює, кримінальну відповідальність за вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (сексуальне насильство). В літературі зазначається, що до таких дій сексуального характеру, зокрема, відноситься торкання геніталій руками або будь-якою частиною тіла [9]. Частина 1 ст. 156 КК встановлює, кримінальну відповідальність за вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Відповідно до п. 17 Постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2008 р. № 5 під фізичними розпусними діями слід розуміти оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеві збудження [6]. Отже, на наш погляд, дії сексуального характеру, які не пов'язані із проникненням в тіло іншої особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, що вчинені за добровільною згодою потерпілої особи будуть утворювати кримінальне правопорушення, передбачене ст. 156 КК «Розбещення неповнолітніх». Дії сексуального характеру, які пов'язані із проникненням в тіло іншої особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, що вчинені за добровільною згодою потерпілої особи, будуть утворювати кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 155 КК «Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку».

Висновки. Під поняттям «природні або неприродні статеві зносини» у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 155 КК України слід розуміти дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета.

Застосоване у диспозиції ч. 1 ст. 155 КК поняття «природні або неприродні статеві зносини» уявляється колізійним за своїм змістом, оскільки поняття «статеві зносини» слід розуміти виключно як природний (гетеросексуальний) статевий акт – коїтус.

З метою однакового і правильного застосування положень КК пропонуємо диспозицію ч. 1 ст. 155 КК викласти у наступній редакції: «Дії сексуального характеру, пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вчинені повнолітньою особою».

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 07.02.2021).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації : Закон України від 14.03.2018 № 2334-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2334-19> (дата звернення: 07.02.2021).

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 07.02.2021).

4. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : Дакор, 2013. 786 с.

5. Коментар до статті 155 Кримінального кодексу України. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості // Юридичні послуги Online : сайт. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/153.php#:~:text=Статеві%20зносини%20з%20особою%20яка%20не%20досягла%20статевої%20зрілості,-1.&text=караються%20обмеженням%20волі%20на%20строк,волі%20на%20той%20самий%20строк.&text=155%2C%20статевої%20зрілості%20вирішується%20у,таких%20обставин%20є%20обов%27язковою.> (дата звернення: 07.02.2021).

6. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08> (дата звернення: 07.02.2021).

7. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.

8. Коментар до статті 153. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом // Юридичні послуги Online : сайт. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/151.php> (дата звернення: 07.02.2021).

9. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / А. А. Васильєв, О. О. Житний, Є. О. Гладкова та ін. ; за ред. О. М. Литвинова. Харків : Право, 2020. 656 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 678.747.2

Віталій Михайлович МОСКАЛИК,

викладач циклової комісії природничих дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4916-3102>

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОТРИМАННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ ВТОРИННИХ ВУГЛЕЦЕВИХ ВОЛОКОН

На даний час у світі неухильно зростає виробництво і споживання полімерних композиційних матеріалів (ПКМ). Причини швидкого зростання композитної галузі наступні: високі фізико-механічні характеристики, мала щільність виробів, стійкість до корозії і агресивних середовищ, можливість створення матеріалів із заданими спеціальними і унікальними властивостями і багато іншого. Все це дає імпульс для виробників і дослідників до впровадження і поширення ПКМ з різними наповнювачами (в тому числі і вуглецевими) і полімерними матрицями [1].

Так як, спектр застосування вуглецевих ПКМ значно розширився, виникла нагальна необхідність у вторинній переробці композитів [2]. Проблема відходів ускладнюється тим, що постійно зростає обсяг застосування таких матеріалів у багатьох секторах промисловості: спортивної індустрії, авіабудуванні, транспорті, будівництві, вітроенергетиці. Ще одним фактором підвищеної уваги до проблеми утилізації ПКМ є все більше посилення законодавства ряду країн в галузі екології та переробки відходів.

З кожним роком десятки і сотні літаків і гвинтокрилів, сотні тисяч автомобілів та інших засобів пересування застарівають. Все більше виробників прагнуть знизити витрати і отримати максимальну вигоду з одиниці товару. Тому, сплави і металеві вироби все частіше замінюються легкими і міцними конструкційними вуглепластиками – наприклад, частка вуглецевого композитного матеріалу в конструкції пасажирських літаків складає близько 50% [3], а автомобільні концерни шукають нові рішення для впровадження композитних матеріалів в автомобілі. Світова структура споживання вуглепластиків така, що третина (33%) всього їх споживання приходить на автомобілебудування і авіакосмічну техніку [3].

Всі ці показники свідчать про величезний масштаб незатребуваного матеріалу, який не здатний розкладатися до вихідних компонентів самостійно. Інша проблема полягає у високій ціні армуючого наповнювача – вуглецевих джгутів і тканин, чия вартість істотно впливає на вартість виробу.

При утилізації відходів вуглепластика вирішується одразу декілька проблем:

- екологічна – в навколишнє середовище виділяється менше твердих відходів;
- виріб з вторинного вуглепластику буде коштувати менше, ніж виріб, отриманий з первинних безперервних волокон;
- скорочення споживання нафторесурсів і знизиться антропогенне навантаження.

При створенні вуглецевого ПКМ перед вченими стоїть складне завдання – отримати високоміцний, стійкий до агресивних середовищ і тепловологісного старіння вуглепластик. Саме такі позитивні якості вуглепластика вносять обмеження в процес утилізації ПКМ.

Основний шлях вирішення проблеми утилізації ПКМ – це їх вторинна переробка. Завдання при утилізації ПКМ - витяг дорогого армуючого вуглеродного наповнювача, який в подальшому може використовуватися повторно при виробництві ПКМ.

Отримане вторинне вуглецеве волокно вже не несе в собі ті цінні якості, які були задіяні при виготовленні первинного матеріалу. У результаті хімічної деструкції, механічних обробок і піролізу початкові характеристики наповнювача, а саме питома міцність і жорсткість, втрачаються. Відновлені волокна не можуть бути затребувані в

конструкціях, що вимагають жорсткості і високої міцності, з причин, викладених раніше. Наприклад, вуглецеві наповнювачі, задіяні в конструкції силових елементів корпусу літака (кесонів стабілізатора, кіля і т.і.), не можуть бути повторно використані в аналогічних частинах. Найчастіше після переробки вторинні волокна виходять рубаними, що суттєво обмежує сферу їх подальшого застосування.

Методи утилізації армованих вуглецевими волокнами ПКМ

На даний час існує три способи вторинної переробки ПКМ: фізичний, хімічний і термічний. Найпоширенішим, досить простим і дешевим методом є механічна переробка. Виріб, що вийшов з експлуатації піддається механічному руйнуванню. В результаті дроблення, просіювання та сепарації утворюються фракції порошоків, збагачені подрібненими волокнами. Повторно такі порошки використовують як наповнювачі для SMC (sheet molding compound) і BMC (bulk molding compound) матеріалів.

Радіаційний метод утилізації ПКМ має свої недоліки: в першу чергу - це радіаційне випромінювання для людини. Однак даний метод універсальний і полягає в подачі високоенергетичного іонізуючого випромінювання на виріб, під дією якого практично вся полімерна матриця руйнується, а вуглецевий наповнювач залишається неушкодженим.

До одного з найпоширеніших способів переробки ПКМ відносять хімічний метод утилізації, який, у свою чергу, ділиться на термокатализ, сольволізу і FBR-метод (окислення в псевдозрідженому шарі).

Метод сольволізу отримав найбільш широке поширення. За допомогою сольволізу здійснюють хімічну переробку ПКМ з використанням розчинників для розчинення полімерної матриці. Метод може бути реалізований з використанням широкого набору розчинників, температур, тисків і каталізаторів. Встановлено, що процес сольволізу дозволяє видалити до 90% смоли, в результаті чого утворюються відновлене волокно і рідка фракція, склад якої має потенційну комерційну цінність, оскільки містить такі речовини, як бензальдегід, бензойну кислоту, ізопропілфенілкетон, метілетіловий ефір, бензол і ацетальдегід. Недоліком сольволізу є необхідність очищення вуглецевого наповнювача від розчинника і залишків полімерної матриці на волокні.

Термічні способи переробки ПКМ включають: піроліз, газифікацію та спалювання. Найпоширенішим з представлених методів утилізації армованих пластиків є піроліз. Усі три методи вимагають високих енергетичних витрат, а в третьому випадку – додаткового підведення кисню. Спалювання ПКМ веде до забруднення повітря, при цьому також може бути пошкоджено вуглецеве волокно, тому, що при піролізі температура спалювання в печі сягає 1500 °C. Слід зазначити, що кращими методами при утилізації ПКМ на основі вуглецевих наповнювачів є піроліз і сольволиз [4].

Застосування вторинних вуглецевих волокон

Максимальний термін служби, наприклад, літаків досягає 30 років, а застосування вуглепластиків в авіабудуванні відбувається вже понад 50 років, що, в свою чергу, призводить до великого обсягу незатребуваного матеріалу на полігонах поховання. Відходи вуглецевих волокон, використаних в аерокосмічній галузі, вимірюються тисячами тон на рік, вони можуть бути легко перенаправлені для застосування в інтер'єрах літаків, в електромобілях, в споживчих товарах і т.і.

Вторинне рубане і подрібнене вуглецеве волокно можна застосовувати в якості наповнювача з більшістю конструкційних термопластів з різними об'ємними частками наповнення. Типовими термопластами, які можливо армувати вуглецевим волокном, є ABS-пластик, поліамід 6, поліамід 66 і поліетілен. Вартість вилучених з ПКМ волокон до 50% менше вартості первинного волокна, що робить економічно вигідним їх застосування.

Успішним прикладом по рециклінгу та вторинному застосуванню вуглеволокна можна вважати компанію Vartega Inc. (США), розвиваючу технології, спеціалізовані на процесі переробки армуючого вуглецевого наповнювача. Перероблене вуглецеве волокно

фірми марки Vartega має гарні механічні властивості, а також мінімальний коефіцієнт лінійного теплового розширення і високу електропровідність і використовується в товарах споживчого сектора, а також у нафтовій і газовій промисловості. Перероблені волокна марки Vartega можуть бути задіяні в різних галузях, включаючи неткані матеріали, термопластичні гранули і волокна для 3D-друку. Технології запатентовані і є комерційною таємницею.

Американський авіагігант Boeing і британська компанія ELG Carbon Fiber (CF) дуже плідно співпрацюють в галузі переробки ПКМ, метою якого є створення нових вуглецевих матеріалів на переробленому волокні. Фірма Boeing поставляє пошкоджені або зношені деталі конструкцій літака з ПКМ, з яких за допомогою піролізу витягується цінне вуглецеве волокно. Вторинний матеріал може бути використаний для виробництва таких продуктів, автомобільне устаткування, різні електронні аксесуари та інше. Компанія ELG CF переробляє за допомогою запатентованого процесу піролізу більше 2000 т відходів на рік, використовуючи в якості сировини відходи виробництва.

Компанія Universal Asset Management (UAM) використовує вторинне вуглецеве волокно з деталей комерційних літаків у складі гранул на основі термопласту для 3D-друку. Слід зазначити, що саме адитивні технології, такі як 3D-друк, стають все більш затребувані для створення виробів з вторинного вуглецевого волокна.

Компанія Refiber (Данія) займається отриманням за допомогою методу піролізу вторинного скловолокна. Далі його змішують з поліпропіленом, який виступає в якості полімерної матриці, для формування ізоляційних плит.

Висновки. Полімерні композити успішно впроваджені у велику кількість галузей промисловості завдяки їх унікальним фізико-механічними властивостями. Вуглецеве волокно в складі ПКМ є дорогою сировиною, яку необхідно витягувати з виробів що вийшли з ладу і застосовувати повторно. Крім дорожнечі основного компонента, багато фахівців і вчених замислюються про скорочення споживання нафторесурсів і переході до енергоємному і ресурсозберігаючому способу життя.

В даний час рішення проблеми утилізації та переробки ПКМ є пріоритетною матеріалознавчою і технологічною задачами. Все більше в якості методу отримання вторинних вуглецевих волокон використовується сольволіз, хоча раніше основними методами утилізації були піроліз і механічне дроблення ПКМ.

Раніше основним продуктом, що одержували з переробленого волокна, були теплоізоляційні мати, а на даний час велика кількість компаній з усього світу пропонують споживачам вже готові вироби широкого спектру застосування. Компанії, які займаються вторинною переробкою ПКМ, напряду співпрацюють з великими споживачами композитів, у яких, в свою чергу, з'явилася можливість позбавлятися від поламаних виробів з ПКМ, не забруднюючи навколишнє середовище.

Список бібліографічних посилань

1. Нові матеріали та технології їх отримання : підручник / Е. С. Геворкян, Г. Д. Семченко, Л. А. Тимофеева та ін. Харків : УкрДУЗТ, 2015. 341 с.
2. Шайдурова Г. И., Шевяков Я. С., Васильев И. Л. Оценка возможности утилизации углепластиков химическим методом. *Прикладная экология*. 2018. № 3, т. 8. С. 135–140.
3. Павлюченкова М. А., Куликова Ю. В. Анализ направлений использования вторичного углеволокна. *Химия. Экология. Урбанистика*. 2018. Т. 1. С. 470–473.
4. Михайлин Ю. А. Термоустойчивые полимеры и полимерные материалы. СПб. : Профессия, 2006. 624 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 159.9

Олена Миколаївна МОХОРЕВА,

викладач кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАЗДРІСНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

У сучасній психологічній науці стрімко збільшується кількість робіт, що присвячені вивченню та дослідженню феномену заздрисності. Інтерес до вивчення даного явища полягає у його багатовимірності та, як показують дослідження, виявленому деструктивному характеру заздрисності, що призводить до руйнування особистості в цілому. У науковій психологічній літературі існує низка визначень поняття «заздрисність», які використовуються для опису характеристики особистості, системи відносин та переживань, ставлення до іншої людини, емоцій і почуттів, властивостей та мотивацій.

Слід зазначити, що в психології поняття «заздрисності» широко представлено у психоаналітичних теоріях, де кожен дослідник по своєму трактує та визначає природу заздрисності.

У класичному психоаналізі Зигмунда Фрейда заздрисність пов'язана з Едиповим комплексом та постає як деструктивний вплив, розкритий в рамках анально-садистичної і фалічної стадії дозрівання особистості [1, с. 203].

А. Адлер розуміє під заздрістю одну з агресивних рис характеру. Він стверджує, що там, де є прагнення до влади і вищості, завжди знайдеться місце і заздрості. Прірва між індивідуумом і його недосяжною метою виражається у вигляді комплексу неповноцінності. Заздрисник починає витрачати свій час на оцінку чужих успіхів, на роздуми про те, що про нього думають інші, і про та про чужі досягнення [2, с. 94].

К. Юнг вважає, що заздрість фіксує негативні цінності, під якими розуміється воля до влади та агресія. Заздрість як почуття зазвичай не презентується суб'єктом [1, с. 204].

К. Хорні виділяє соціально-психологічну особливість заздрості - формування у заздрисника амбівалентної та суперечливої системи відносин, де головним є зростання рівня домагань. При цьому заздрисник відчуває приниження самого себе, що супроводжується страхом заздрості від інших, зростанням ворожості і бажанням уникнути суперництва [3, с.78].

Дж. Епштейн, у свою чергу зазначає, що заздрість необхідно відрізняти від просто сильного бажання. Так, дивлячись на людей, що користуються перевагами високого становища в суспільстві, ми хочемо бути такими ж, або раптом гостро відчуваємо, як добре було би знову стати молодим, або пристрасно бажаємо стати багатшими, або жадаємо бути більш високими, стрункими, м'язистими, спритними, гарними. Все це - прояви бажання. Заздрість ніколи не буває загальною, вона завжди конкретна - принаймні той її різновид, що мучить найсильніше [4, с. 58].

К. Муздибаєв зазначає, що заздрість може проявляти себе в таких нижчих формах, як наклеп і плітки, необґрунтована критика і агресія. При цьому вона вправно маскується. Часто діє приховано, нерідко виражається не прямо, а опосередковано. З метою приниження гідності суперника заздрисник може штучно змістити сфери порівняння, перенести акценти оцінок з головних тем на другорядні, несуттєві, тобто спотворити успіхи суперника. Інший спосіб приниження та образи гідності конкурента - навмисне надмірне вихваляння менш гідної людини або зрівняння її заслуг. Метод, яким часто користується заздрисник, є замовчування або ігнорування досягнень конкурента, як неіснуючих [5, с.39].

Отже, можна сказати, що заздрісність призводить до деформації особистості, появи у людини тривожності, комплексу неповноцінності, як наслідок – доводить організм до крайності, як у фізичному, так і в психоемоційному сенсі. Тобто, деструктивна спрямованість заздрості визнається багатьма авторами, але також існує ряд думок авторів й про конструктивну спрямованість заздрості. Розглядається це з точки зору внутрішніх ресурсів особистості або ж як стимул самовдосконалення та самореалізації особистості через призму докладання зусиль, аби заволодіти тими чи іншими благами, які мають інші люди, і котрих не має певна особистість.

Заздрість в психології розглядається як феномен, що виявляється на трьох рівнях:

1) на рівні різних емоційних переживань (досади, роздратування, злості через свій низький статус);

2) на рівні свідомості (усвідомлення в порівнянні з іншими свого більш низького положення);

3) на рівні поведінки (процес руйнування, усунення предмета заздрості) [6, с.209].

Дослідження заздрості з точки зору її різновидів і форм прояву дозволяє виділити такі види заздрості, як:

1. Відкрита заздрість, в якій суб'єкт безпосередньо висловлює своє негативне ставлення до об'єкта. Мова йде про ставлення до «противника» та реальні факти неприязні, бо в людському сприйнятті іноді відбуваються дивні трансформації, в силу яких нейтральні і нешкідливі, буденно-побутові стимули з боку інших можуть оцінюватися як ворожі і спрямовані проти суб'єкта або його статусу, хоча насправді це не так.

2. Прихована заздрість, яка більш складна за архітонікою переживань і, як правило, більш небезпечна, оскільки має не пряме вираження неприязні (до якої людина вже може бути готова), а обхідно-маніпулятивне на тлі спресованості стримуваного невдоволення.

3. «Чорна заздрість» - крайня і найбільш негативна форма вираження заздрості, що супроводжується сильними негативними емоціями з тенденцією здійснювати зловмисні дії з усунення чужого успіху, радості чи благополуччя. Виникаючи при цьому у суб'єкта мотиви блокування чужого успіху або його дискредитації, а часом і пряма агресія на адресу об'єкта заздрості («синдром Сальєрі») деструктивно впливають на самого заздрісника та призводять до розвитку невротичної симптоматики [7, с.130].

Висновок. Отже, у сучасній науковій психологічній літературі сьогодення існує значна кількість визначень поняття заздрості та опису видів даного феномену. Феномен заздрісності розглядається як з позитивного, так і з негативного боків - акцентуючи її роль як стимулу до самовдосконалення і самореалізації, у внутрішній ресурсності особистості та підкреслюючи її антисоціальну, деструктивну та дисфункціональну якість, що неодмінно призведе до руйнування системи цінностей. Переважна більшість авторів підкреслює саме негативний аспект феномену. У науковій літературі, здебільшого кримінологічного характеру, вказується, що заздрість є однією з характеристик, яка властива злочинцям в контексті кримінальної поведінки. Проте на даний час у наявних наукових джерелах відсутня інформація щодо досліджень, які спрямовані на виявлення впливу заздрісності на кримінальну поведінку. Таким чином, психологічно-кримінологічний аспект проблеми залишається недостатньо вивченим.

Список бібліографічних посилань

1. Горшенина Н. В. Современные психологические концепции исследования зависти. *Universum: Психология и образование*. 2014. № 4 (5). С. 16–19.
2. Адлер А. Понять природу человека. СПб. : Академ. проэкт, 1997. 256 с.
3. Хорни К. Психология женщины. Невротическая личность нашего времени. М. : Смысл, 1997. 496 с.
4. Эпштейн Д. Зависть. М. : АСТ ; Астрель, 2006. 191 с.
5. Муздыбаев К. Завистливость личности. *Психологический журнал*. 2002. № 6. С. 38–50.

6. Исаченко Н. Н. Проблема зависти в философском дискурсе. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2014. Вып. 35. С. 78–80.

7. Головин С. Ю. Словарь практического психолога. М. : АСТ ; Харвест, 1998. 618 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 343.132

Ірина Олексіївна НЕЧАЄВА,

*викладач кафедри кримінального процесу та організації
досудового слідства факультету № 1*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8354-7594>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ст. 92 Конституції України) [1].

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі. Ключовими принципами статті 6 є верховенство права та належне здійснення правосуддя. Ці принципи також є основоположними елементами права на справедливий суд. Право на суд покриває надзвичайно широке поле різноманітних категорій - воно стосується як інституційних та організаційних аспектів, так і особливостей здійснення окремих судових процедур. Своєрідним механізмом, який дозволяє розуміти, тлумачити та застосовувати Конвенцію є практика Європейського суду з прав людини, яку він викладає у своїх рішеннях. Враховуючи той факт, що право на справедливий суд займає основне місце у системі глобальних цінностей демократичного суспільства, Європейський суд у своїй практиці пропонує досить широке його тлумачення [2].

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Тому пріоритетним завданням будь-якої демократичної держави є надійна охорона прав та свобод людини. Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому права на захист згідно зі статтею 129 Конституції України є основною засадою судочинства, а відповідно до статті 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) віднесено до загальних засад кримінального провадження.

Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо:

1) відповідно до вимог статті 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;

2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. (ст. 49 КПК України) [3].

Так, відповідно до ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг, визначені у пунктах 1–3 ч. 2 ст. 13: 1) захист; 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складення документів процесуального характеру. Відповідно до пунктів 3–7 ч. 1 ст. 14 цього Закону право на безоплатну вторинну правову допомогу згідно з цим Законом та іншими законами України мають такі категорії осіб: 1) особи, до яких застосовано адміністративне затримання; 2) особи, до яких застосовано адміністративний арешт; 3) особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими; 4) особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; 5) особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких відповідно до положень КПК захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі.

Правовий статус захисника у кримінальному провадженні визначається ч. 1 ст. 45 КПК України, яка визначає його як адвоката, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Частиною першою ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю[4]. Тому професійним захисником прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого за чинним КПК України, може бути лише особа, яка має свідоцтво про право здійснювати адвокатську діяльність та включена до Єдиного реєстру адвокатів України. Виключно захисник-адвокат здійснює надання кваліфікованої правової допомоги та, реалізуючи функцію захисту, може обґрунтовано й законно спростовувати доводи сторони обвинувачення, визначати правильність застосування норм матеріального і процесуального права й дотримання законодавчо закріпленої процедури прийняття рішень і здійснення процесуальних дій. Відповідно до положень п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захист це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої

розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Висновок. Участь захисника у кримінальному провадженні є головним фактором зменшення можливих маніпуляцій і зловживань слідчих, дізнавачів, прокурорів і навіть суду. Захисник знає, як правильно діяти, може оприлюднити інформацію про факт застосування недозволених методів слідства, дізнання, оскаржувати до суду законність затримання чи безпідставність висунутої підозри, оскаржити відповідні рішення, дії і бездіяльність, подбати про належну фіксацію доказів.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 07.02.2021).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 07.02.2021).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 25 липня 2019 року. Харків: Право. 2019. 412 с.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 07.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 378.14:371

Людмила Миколаївна ПИЛИПЕНКО,

викладач вищої категорії циклової комісії природничих дисциплін
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ МАТЕМАТИКИ

Основною метою освітньої галузі «Математика» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти – є формування в учнів математичної компетентності на рівні, достатньому для забезпечення життєдіяльності в сучасному світі, успішного оволодіння знаннями з інших освітніх галузей у процесі шкільного навчання, забезпечення інтелектуального розвитку учнів, розвитку їх уваги, пам'яті, логіки, культури мислення та інтуїції. Тому перед навчальним закладом стоїть важливе завдання математичного розвитку учнів.

«Молоді фахівці повинні бути озброєні не лише міцними знаннями, а і вмінням дивитися вперед, бути готовими приймати відповідальні рішення, проявляти творчість у своїй роботі» [1].

В наш час цінується той фахівець, який може вільно висловлювати свої думки, оцінювати різноманітні життєві явища, знаходити адекватні рішення в нестандартних ситуаціях, вміти аргументувати власну позицію, розвивати власні обдарування і навички. Щоб виховати такого курсанта, потрібно особливу увагу звертати на розвиток творчих здібностей і талантів.

Наявність математичних здібностей в одних і недостатня розвиненість їх в інших вимагає від викладача постійного пошуку шляхів формування і розвитку таких здібностей у здобувачів освіти. Різномірівна диференціація та розвивальне навчання з урахуванням психології математичних здібностей збільшує можливості роботи викладача. Такий підхід створює умови для розвитку здібностей здобувачів освіти, які мають природжені задатки до занять математикою, і забезпечує посиленою роботою тих, які не мають таких задатків. Виконуючи посилені завдання, здобувач освіти отримує впевненість у своїх силах.

Головна мета розвитку творчих здібностей – виховання творчої, вільної особи, яка вміє логічно і нестандартно математично мислити, поглиблювати знання отримані на заняттях і розширювати загальний кругозір в процесі розв'язання різних практичних та нестандартних завдань.

Щоб систематично формувати творчу особистість у процесі навчання математики, треба знати її можливості, творчі риси характеру. Вчені дослідники виділяють такі основні властивості творчої особистості: сміливість думки, схильність до ризику; фантазія; уявлення і уява; проблемне бачення; вміння долати інерцію мислення; здатність виявляти суперечності; вміння переносити знання і досвід у нестандартні ситуації; незалежність; альтернативність [2].

Велику роль для розвитку творчих здібностей на заняттях математики є підбір задач творчого, розвиваючого характеру, які сприятимуть розвитку довільної уваги, творчого мислення курсантів, створенню умов для їх творчих, евристичних пошуків, виробленню в них здатності міркувати, формуванню активності та самостійності як риси характеру, тощо.

З власного досвіду можу сказати: для того, щоб виховати творчу особистість, потрібно :

- систематизувати і поглиблювати знання з математики;
- підтримувати інтерес до предмету;
- створити умови для формування і розвитку практичних умінь здобувачів освіти вирішувати нестандартні завдання, використовуючи різні методи і прийоми;
- розвивати логічне і творче мислення;
- розвивати вміння самостійно набувати і застосовувати знання;
- прищеплювати здобувачам освіти навички використання нестандартних методів міркування при розв'язанні олімпіадних завдань;
- розширити уявлення про матеріал, що вивчається;
- розвивати вміння переносити знання в незнайомі, нестандартні ситуації;
- підготувати здобувачів освіти до олімпіад і конкурсів різних рівнів (міських, обласних, регіональних, всеукраїнських) з орієнтацією їх на перемогу.

В основі процесу розвитку творчих здібностей лежать:

- запровадження в освітній процес альтернативних форм і способів ведення освітньої діяльності;
- формування академічних успіхів здобувачів освіти, їх інтелектуального і морального розвитку з використанням нестандартних занять, форм, методів і прийомів роботи;
- створення умов для прояву творчості на занятті і в позааурочній діяльності для всіх здобувачів освіти незалежно від їх особистих якостей;
- постійна підтримка прагнення здобувача освіти до самостійної творчої діяльності.

На засіданнях наукового гуртка, використовую такі форми роботи, як групові та індивідуальні. Заняття проходять в більш швидкому темпі, курсанти мають можливість провести самостійні дослідження, попрацювати з довідковою літературою. Вони дізнаються про нові, нестандартні задачі, ознайомлюються з темами, які виходять за межі шкільного курсу математики, поглиблюють свої знання. Курсанти виконують різноманітні завдання, приймають участь в олімпіадах, конкурсах, змаганнях. Інформацію, яку отримують курсанти доповнюють науковими відомостями, але в той же час не переобтяжують їх,

а намагаюся створити ситуацію успіху. «Творчі завдання повинні бути індивідуальні, запропоновані за інтересами дітей».[3]

Висновок. Побачити щось по-новому, не так, як усі, як ти бачив раніше, – дуже непроста задача. Але цьому можна навчитися, якщо спрямувати процес навчання на розвиток і вдосконалення творчих здібностей курсантів. Перед навчальним закладом завжди поставала і постає важлива проблема: з дитинства виховувати в учнів потребу у самостійній, активній, творчій діяльності, основою якої є творче мислення.

Список бібліографічних посилань

1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти : затв. Наказом МОН України від 05.05.2008 № 371 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0371290-08> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Грабовська Т. І., Талапканич М. І., Химинець В. В. Інноваційний розвиток освіти: особливості, тенденції, перспективи. Ужгород, 2006. 232 с.
3. Осинська В. Н. Формування розумової культури учнів в процесі навчання математиці. Київ, 1992. 256 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Наталія Сергіївна ПІСТРЕНКО,

викладач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Роман Сергійович БОЛЬШОВ,

студент факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

НЕЗАКОННЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Оголошена Всесвітньою організацією охорони здоров'я пандемія, пов'язана з поширенням коронавірусу і збільшенням числа жертв, змушує уряди різних країн вживати комплексних заходів щодо захисту територій своїх держав від попадання вірусу, що викликає масові захворювання.

Практично щодня законодавчо вводяться нові заборони і обмеження на одноразову присутність громадян на ділянці місцевості або в приміщенні, а також заборони, пов'язані з роботою окремих установ і закладів. Наприклад, за статтю 44-З КУпАП, порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України "Про захист населення від інфекційних хвороб", іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами...

Наразі українські роботодавці практикують «написати за власним бажанням», тобто працівника фактично змушують писати заяву, яка не відповідає свobodному волевиявленню останнього. Відповідно до трудового законодавства України, якщо працівник не має бажання звільнитись, він за будь-яких умов не має писати таку заяву, адже у майбутньому в суді буде вкрай важко довести таку обставину, як примушування працівника з боку роботодавця до написання заяви про звільнення за власним бажанням.

Слід зазначити, що працівник не може бути звільнений інакше як з підстав, прямо визначених законом. Положення Кодексу законів про працю України не дають права роботодавцю звільняти працівників через введення карантину або обмежувальні заходи.

Детально ознайомившись із Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211» від

2 квітня 2020 р. № 255, карантинні заходи, введені владою передбачає також карантинний режим обов'язковий для виконання всіма громадянами та організаціями. Зазначимо, що зазначені обмеження мають величезний вплив на взаємини працівника і роботодавця. Нормами трудового права передбачена можливість, при якій роботодавець за власною ініціативою може відправити працівника у вимушену відпустку. При цьому фінансування такої відпустки здійснюється за рахунок коштів роботодавця.

Таким чином, вимушену відпустку буде оплачено працівникові в порядку, передбаченому правилами оплати як при звичайній відпустці. При відсутності можливості направлення у вимушену відпустку працівник може бути переведений на дистанційний спосіб роботи. На йогодні штраф за незаконне звільнення під час карантину сягає 51 тис. грн.

У головному слідчому управлінні Нацполіції радять повідомляти про факти незаконного звільнення в письмовій формі або телефонувати за номером 102. Окрім штрафу роботодавцям може загрожувати позбавлення права обіймати певні посади або виправні роботи на строк до двох років.

Висновок. Підписуючи трудовий договір (контракт), між роботодавцем і працівником виникають взаємні права та взаємні обов'язки, також й інші умови, що чітко прописані у договорі та регулюються трудовим законодавством України..

Жодна людина не повинна бути звільнена інакше як на підставі Закону, в даному випадку тільки за власним бажанням. Роботодавець не має права погіршувати умови праці працівника під приводом карантину, інакше роботодавцю доведеться відповідати за такі дії на законних підставах

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 25.01.2021).
3. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2020 № 255 // Урядовий портал : офіц. сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrm020420ayini-vid-11-bereznua-2020-r-211> (дата звернення: 25.01.2021).
4. Анисимов А. Л. Трудовые отношения и материальная ответственность работодателей и работников : учеб. пособие. М. : Деловой двор, 2011. 320 с.
5. Болотіна Н. Б., Чанишева Г. І. Трудове право України : підручник. Київ : Знання, 2015. 153 с.

Одержано 26.01.2021

УДК 37.013

Олена Валеріївна ПОГОРІЛЕЦЬ,

науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org//0000-0003-4739-4441>

ШКІЛЬНИЙ ОФІЦЕР ПОЛІЦІЇ ЯК УЧАСНИК СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Процес становлення та розвитку українського суспільства впродовж останніх десятиліть супроводжується кризовими явищами, що призвели до загострення соціальних проблем та дестабілізації життя широких мас населення. Внаслідок цього, у чималій

кількості представників підростаючого покоління сформувалося спотворене розуміння моральних та правових норм. Тому проблема асоціальної поведінки дітей та молоді стає визначальною в реаліях сьогодення, що аж ніяк не сприяє соціальній стабільності та призводить до того, що підростаюче покоління відрізняється соціальною інерцією і зазнає значних труднощів у вирішенні соціально-практичних завдань.

Захист та охорону прав дітей повинні здійснювати багато суб'єктів, які уповноважені та зобов'язані на це державою: законні представники дитини, заклади освіти й установи охорони здоров'я, правоохоронні органи. Зміни, що відбуваються у державі та зокрема в освіті потребують об'єднання спільних зусиль школи і поліції з метою створення безпечного навчального середовища та профілактики негативних явищ і правопорушень серед дітей.

Але так склалося, що найбільші очікування щодо запобігання вчиненню злочинів дітьми та стосовно дітей суспільство покладає саме на поліцію.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» (ст. 23) до профілактики правопорушень серед дітей та підлітків мають залучатись працівники поліції. [1].

На виконання вищезазначеної функції Національна поліція України в тісному партнерстві з Міністерством освіти і науки України, в 2016 році підготувала профілактичну програму «Школа і поліція» для навчальних закладів, яка включає в себе тематичні заняття для попередження ризикованої та протиправної поведінки серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів. [2].

Метою проєкту є впровадження програми «Школа і поліція», що розроблена в межах реалізації програми «Співпраця поліції та шкіл», яку практично реалізує українська держава відповідно до проєкту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні».

Також з 2016/2017 навчального року у навчальних закладах міст Івано-Франківська, Львова, Одеси та Києва було впроваджено експериментальну модель співпраці навчальних закладів і поліції «Шкільний офіцер поліції». [3]. Поступово ця практика розповсюдилась і в інших містах України.

Метою експериментальної моделі є сприяння діяльності навчальних закладів щодо профілактики правопорушень серед дітей та забезпечення безпечного навчального середовища.

Програма просвітницько-профілактичних занять «Школа і поліція», яка була схвалена для використання (лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 18.04.2016 № 2.1/12-Г-159), спрямована на формування в учнів правослухняної поведінки, запобігання конфліктів і правопорушень. Мета програми – проведення інтерактивних зустрічей зі школярами щодо питань особистої безпеки, профілактики правопорушень, ролі поліції в громаді; забезпечення поінформованості та обізнаності підростаючого покоління у питаннях розв'язання конфліктних ситуацій та запобігання їм; сприяння патріотичному вихованню і підготовці молоді до життя [4].

До обов'язків шкільного офіцера поліції входить: профілактична робота з учнями, залучення їх до позитивних видів діяльності; планування та впровадження разом із відповідальною особою заходів, спрямованих на попередження правопорушень серед учнів; реагування на інциденти, які сталися на шкільній території; допомога жертвам правопорушень; пропаганда законослухняної поведінки серед учнівської молоді; поширення законодавчої інформації в молодіжному середовищі; інформування батьків та адміністрації щодо порядку дій та установ, з якими потрібно зв'язатися у випадку зникнення дитини, консультація постраждалих у разі насильницької поведінки, пояснення процедур поліцейського розслідування та інші обов'язки згідно з чинним законодавством України.

Шкільні офіцери поліції у своїй роботі керуються профілактичними методами. Їх головне завдання – запобігти скоєнню неповнолітніми правопорушень та злочинів.

Заходи профілактичної роботи передбачають, зокрема: присутність офіцера у школі та спілкування з учнями, індивідуальні бесіди з учнями, проведення тематичних занять з учнями, участь у засіданні батьківських комітетів та інших заходах, що проводить навчальний заклад.

Взаємодія з шкільним поліцейським дає можливості не тільки урізноманітнювати форми навчання й виховання, а й спільними зусиллями формувати у школярів ціннісні уклади, що є результатом засвоєння суспільних цінностей, соціальних норм, ролей, узагальнених цілей, які є для них орієнтирами при засвоєнні соціального світу, а також становлення самосвідомості.

Сьогодні шкільними офіцерами поліції переважно призначаються інспектора відділу зв'язків з громадськістю територіальних Управлінь патрульної поліції, які пройшли відповідні тренінги та спеціальне навчання.

Окрім того, для ефективної реалізації покладених на поліцію повноважень захисту дитинства створено окремий підрозділ у поліції превенції – ювенальну превенцію.

Діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України регламентується наказом МВС України від 19.12.2017 № 1044. Відповідно до наказу працівники поліції мають здійснювати профілактичну діяльність спрямовану на запобігання вчинення дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживати заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною тощо [5].

Таким чином, основним і найпершим завданням поліцейського ювенальної превенції є вжиття всіх можливих заходів для недопущення вчинення правопорушень неповнолітніми, оскільки діти-правопорушники є потенційним «резервом» злочинності в майбутньому. Тому ювенальні поліцейські в щоденній поліцейській діяльності стикаються з необхідністю проводити профілактичну роботу безпосередньо з дитиною, що потребує спеціальних знань та навичок.

В 2020 році Харківським національним університетом внутрішніх справ була започаткована освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти із галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія (психолог ювенальної превенції)».

На підставі вищезазначеного, приходимо до висновку, що формування спеціалізованої ювенальної компетентності поліцейських є актуальним питанням під час підготовки майбутніх працівників поліції превентивної діяльності, результатом діяльності яких стане як зростання рівня довіри до поліції, виховання правосвідомого покоління молоді, так і зниження рівня дитячої злочинності.

Висновок. Реалії сьогодення доводять, що проводити профілактичні заходи з дітьми якісно спроможні лише поліцейські, які мають педагогічну освіту або освіту психолога, оскільки для ефективного проведення заходів загальної профілактики в дитячих колективах необхідні знання з вікової психології та фізіології дитини. Досконала обізнаність поліцейського щодо видів девіантної поведінки, умов соціуму, які можуть спровокувати її появу у дитини, та способів корекції таких проявів, безумовно, допоможуть у превенції дитячої злочинності.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Програма «Школа і поліція» // Інститут модернізації змісту освіти : сайт. URL: <http://www.imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovnarobota/programa-shkola-i-politsiya/> (дата звернення: 05.02.2021).
3. Програма «Шкільний офіцер поліції» // Педрада : сайт. 05.09.2016. URL: <http://www.pedrada.com.ua/article/193-qqq-16-m9-05-092016-chim-zaymatimetsya-shklniy-oftser-polts> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 18.04.2016 № 2.1/12-Г-159. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqVM0APKUXJ-jczhxR1pSOFk/view> (дата звернення: 05.02.2021).
5. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18> (дата звернення: 05.02.2021).

Одержано 08. 02.2021

УДК [811.111:378.147]:341.456(477)

Оксана Анатоліївна САВЧЕНКО,

*голова циклової комісії філологічних дисциплін,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист,
викладач української мови та літератури Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4808-5894>*

ЩОДО МОВОЗНАВЧОЇ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ СПАДЩИНИ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

Цьогоріч ми вшановуємо видатного діяча Агатангела Кримського, який увійшов у плеяду відомих письменників, літературознавців, науковців, перекладачів, педагогів, громадських діячів. Йому виповнилося 150 років від дня народження. Він був засновником Академії наук України, академіком, заслуженим діячем наук, у той час, коли зароджувалися підвалини Української Народної Республіки. Його колегою був славетний наш земляк Володимир Вернадський.

Іван Якович Франко мав честь знати А. Кримського, пишався і цінував їхню дружбу, був прихильником енциклопедичної багатогранності, зокрема віддавав перевагу його літературній спадщині. Саме він сказав про нього такі слова: «А. Кримський – високо оригінальна поява в нашій літературі. Чи пише він чисто філологічні статті, чи літературні критики, чи прозові оповідання, чи поезії – всюди він вносить своє власне я в такій мірі, як мало котрий наш письменник» [2, С. 150]. Саме про першу збірку А. Кримського «Пальмове гілля» у своїй рецензії Іван Франко зацентрував увагу на поезіях, які містилися у збірці, на їхню різнобарвність, незвичайність, відзначив зрозумілість і відкритості мовленнєвого оформлення. Ця збірка неодноразово видавалася, деякі з найяскравіших поезій містилися у літературно-мистецьких, хрестоматійних виданнях та антологіях.

Значна частина збірки містить переклади митця, зокрема поетична спадщина Сходу – поетів Омара Хаяма, Гафіза. Він знав понад 60 мов світу, міг ними не тільки говорити, а й писати. Саме за ці знання його називають академією сходознавства, слов'янознавства і українознавства. Щодо перекладів Агатангел Кримський продемонстрував читачам

якості неперевершеної майстерності художніх зразків, був унікальним за своєю багатомовністю [3, С. 4]. Багато західноукраїнських читачів вперше познайомилися з непересічною творчою спадщиною автора, тому його вважають основоположником на ниві східної поезії.

Крім поетичних творів, митець видав доробки прози, а саме: «Повістки й ескізи з українського життя», «Бейрутські оповідання», повість «Андрій Лаговський».

Високо цінували літературознавчу діяльність А. Кримського видатні українські письменники Іван Франко, Леся Українка, Михайло Старицький, Ольга Кобилянська. Особливі відносини у нього були з Борисом Грінченком і Володимиром Гнатюком. Агатангел Кримський добре знав, цінував, досліджував давню українську і сучасну літературу. Саме до вподоби йому була спадщина Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Григорія Квітки-Основ'яненка. Кримський захоплювався спадщиною Кобзаря, тому так сказав про нього: «Тарас Григорович Шевченко – найбільше світило української поезії, – поет, що співав так, як співав би сам український народ тоді, коли дійшов би найвищої міри свого духовного розвитку» [1, С. 9]. Треба відзначити, що митець переклав і надрукував деякі твори Шевченка турецькою мовою.

Постать митця відома ще у колі українських мовознавців. Він створив історичну граматику української мови, у цій доробці А. Кримський розглядає живу народну мову, її фанатичні та морфологічні явища, спираючись на поступ історії мови українського народу та на тлі слов'янських і неслов'янських мов. У його нарисі «Українська мова» зазначені відомості про українців, зокрема про етнічну назву, поселення на територіях, наріччя, досліджуються передумови створення української мови. Автор наголошує на тому, що підґрунтям української мови є середньонаддніпрянські говори, виокремлюючи групи мов, а саме: східнослов'янську, південнослов'янську та західнослов'янську. Акцент робить на мові галицького народу.

А. Кримський проявив себе у галузі етнографії, діалектології, фольклору. Коли він перебував в Лівані та Бейруті, написав етнографічні замітки, які були видані разом з Франком у перекладі із розлогим тлумаченням праці відомого англійського фольклориста В. Клоустона. Також він знайомить читачів-українців з фольклористикою російських вчених. У його творчому доробку багато фольклористичних та етнографічних розвідок. Дає схвальні відгуки на фольклористичну діяльність Миколи Лисенка, Степана Руданського, Михайла Драгоманова.

Багато запланованої роботи, зокрема творчої спадщини Агатангела Кримського, не було завершено через сталінські репресії, які зашкодили фундатору світової та української науки та культури. У 1941 році вже хворого, майже сліпого та паралізованого, розбитого важкою хворобою, митця заарештували. За сфабрикованою справою його арештували, звинувативши у націоналізмі. Його напівживого вислали до Казахстану. У 1942 року А. Кримський помер від серцевого нападу у місті Кустанай, знаходячись у медичній частині в'язниці [4, С.30]. Життєва лінія творця обірвалася, але його творча спадщина, зокрема наукова, мовознавча, літературознавча, перекладацька, педагогічна, дає можливість зрозуміти, досягнути усю велич подвижника на ниві науки і культури – Агатангела Кримського.

Список бібліографічних посилань

1. Кримський А. Тарас Григорович Шевченко. Частина 1, випуск І. Побутово-фольклорні тексти. Київ, 1990. 200 с.
2. Франко І. Твори : у 50 т. Київ, 1992. Т. 33. 480 с.
3. Левченко М. Ще про перський театр. Київ, 1991. 156 с.
4. Гуць М. В. Подвижник на ниві науки й культури. Українська мова і література в школі. 1991. № 7. С. 26–33.

Одержано 08.02.2021

УДК 378.6:351.741:37.091.3

Лариса Сергіївна САЗАНОВА,

старший викладач кафедри іноземних мов

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3722-2593>;

Любов Іванівна РУСАНОВА,

старший викладач кафедри іноземних мов

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1102-3577>

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ КУРСАНТІВ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ДО УЧАСТІ В МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ

В умовах нового соціально-економічного розвитку з'явилася гостра потреба переглянути та внести суттєві зміни в систему підготовки висококваліфікованих фахівців – працівників правоохоронних органів зі знанням іноземної мови. Україна постійно розширює зв'язки з різними країнами світу та розв'язує проблеми розбудови демократичної держави. Якщо спеціалісти не володіють іноземною мовою, неможливо вирішити багато серйозних питань.

«Для України участь у міжнародному миротворчому русі стала, як би мовити, візитною карткою держави на міжнародній арені» [1, 67].

В галузі освіти приділяють значну увагу підвищенню професійно-орієнтованій іноземній мові та особливо англійській (як мові ділових відносин, інноваційних технологій та просто як мові міжнародного спілкування), тому знання та практичне володіння англійською мовою стали необхідними та обов'язковими не тільки для окремої категорії спеціалістів, а й для всіх фахівців.

Знання іноземної мови сприяє успішному та швидкому кар'єрному зростанню, позитивно впливає на культуру спілкування рідною мовою та її вдосконаленню, формує навички особистої думки та всебічно розвиває особистість.

Важливою умовою досконалого володіння англійською мовою професійного спрямування є наближення навчального процесу до реальних життєвих ситуацій, забезпечення постійної зацікавленості та відчуття потреби практично застосовувати свої знання. Процес навчання англійської мови є частиною професійної підготовки спеціалістів і визначається як сукупність різних факторів, а саме: вікових, психологічних та індивідуальних особливостей засвоєння матеріалу. Якщо викладач зміг наблизити навчальний процес до реальних обставин, і курсанти зацікавлені в спілкуванні, відбувається перехід від пізнавальної мотивації до професійної.

«... можна констатувати, що к початку ХХІ сторіччя правоохоронний аспект став важливою частиною діяльності з підтримання та відновлення міжнародного миру і безпеки, а поліцейський (правоохоронний) компонент – невід'ємним структурним елементом практично всіх міжнародних місій на користь миру, створених з метою розв'язання конфліктів інтрадержавного характеру» [2,165].

Широке використання сучасних новітніх технологій робить процес навчання цікавішим та інтенсивнішим. Навчальний матеріал підбирається згідно з рівнем підготовки курсанта та його здібностей. Посилання на електронні ресурси допоможуть вдосконалити будь-який лексико-граматичний матеріал. Самостійна робота курсантів надає можливість не тільки виконати завдання, а й перевірити його.

Провідним компонентом змісту навчання іноземній мові є опанування різними видами мовленнєвої діяльності: читанням, мовленням, письмом та аудіюванням. Курс англійської мови за спеціальністю забезпечує активне володіння лексикою та граматичним матеріалом, вільне читання та розуміння літератури за фахом, володіння перекладом англійською та українською мовами в усній та письмовій формах.

Протягом багатьох років у Харківському національному університеті внутрішніх справ були групи з поглибленим вивченням іноземних мов (англійської, французької та німецької), а також викладанням деяких юридичних дисциплін англійською мовою викладачами кафедр університету. Метою створення таких груп було надати майбутнім правоохоронцям необхідні практичні знання з іноземної мови для виконання ними своїх обов'язків у міжнародній миротворчій місії ООН від України. Навчальна програма мала на меті забезпечити вимоги тестування знань з англійської мови в Центрі підготовки кадрів до міжнародних миротворчих місій ООН. Тестування з англійської мови складалося з читання, аудіювання, усного інтерв'ю та написання рапорту. Усі види завдань на заняттях були наближені до тих, які виконуються на іспиті.

Контроль читання на іспиті з іноземної мови в Центрі підготовки здійснюється шляхом перевірки розуміння запропонованого уривка тексту чи рапорту про подію, що сталася в місії ООН та надання відповідей на 10 запитань.

Навички аудіювання перевіряються шляхом прослуховування запропонованого діалогу чи описового тексту про подію, що відбулася в місії та надання відповідей на 10 запитань. Під час прослуховування тим, хто складає іспит, дозволяється занотовувати основні факти події, прізвища та дати.

Навички письма перевіряються шляхом написання рапорту про подію, що відбулася в місії ООН після прослуховування описового тексту або діалогу, насиченого багатьма (не менш, ніж 20) фактами. Всі занотовані дані дозволяється у хронологічному порядку використати у своєму рапорті. Успішне виконання завдання враховує коректний правопис, вживану лексику та граматику. Час на виконання цих трьох завдань обмежений.

Для перевірки вміння спілкування проводиться інтерв'ю. Теми для бесіди різноманітні: про Україну, поліцію, місію ООН, особисте життя тощо. Час відповіді необмежений.

Найбільш важливим аспектом підготовки є практичне застосування мови, тому необхідне активне прослуховування різних акцентів й варіантів англійської мови й формування навичок розуміння представників країн Азії, Африки, Австралії, Канади, країн Європи.

Вживання граматичних конструкцій та лексики мають бути доведені до автоматизму, тому що у деяких випадках від коректності залежить безпека, а іноді – життя.

Важливим питанням є також постійне збільшення лексичного запасу таких тем, як «Огляд місця події та складання рапорту», «Опитування потерпілих, свідків та підозрюваних». Значення має вміле володіння лексикою побутового плану з тем «У крамниці» (предмети одягу, речей, побутової техніки), «На пошті», «В банку», «У ресторані» (страви, напої та харчі), «В аптеці» (захворювання, симптоми захворювань, ліки), «Транспорт» (основні види), «Придбання квитків», «Напрямки руху», «Наймання житла», «Побутові прилади та їх експлуатація» тощо.

Активне ведення переговорів по радіо, вміння нею користуватися та вивчення радіо абетки відіграють важливу роль в дотриманні безпеки.

Проведення на заняттях дій, пов'язаних із патрулюванням, оглядом місця події, опитуванням свідків та потерпілих, збором та оформленням речових доказів у майбутньому допоможуть працівникам правоохоронних органів добре орієнтуватися в складних професійних та життєвих ситуаціях.

Сучасні засоби навчання іноземної мови комунікативної спрямованості в аудиторії, робота курсантів з оригінальною літературою за фахом (підготовка тез, статей, доповідей) та їх участь у науково-практичних конференціях, в тому числі й міжнародних, демонструють навички вільного професійно спрямованого спілкування, свідчать про набуття

ефективної професійної підготовки майбутніх правоохоронців до участі в міжнародній миротворчій діяльності, одним із основних напрямків якої є взаємодія з громадськістю.

Висновок.

1. Визначена необхідність володіння іноземними мовами в умовах міжнародної інтеграції.

2. Випускники Харківського національного університету внутрішніх справ мають достатньо високий рівень володіння іноземними мовами (англійською, французькою та німецькою), що дозволяє їм представляти Україну у складі цивільної поліції миротворчого контингенту ООН у різних частинах світу.

3. Участь випускників університету в міжнародних миротворчих місіях підтвердила той факт, що Україна є незалежною та суверенною державою, вона мирна і може допомогти підтримувати мир, що сприяє покращенню іміджу країни.

Список бібліографічних посилань

1. Заросило В. О. Історичні аспекти міжнародного миротворчого руху та участі працівників органів внутрішніх справ України в Міжнародних миротворчих місіях і можливість його розвитку. *Інтернаука. Юридичні науки*. 2017. № 2 (2). С. 67–69.

2. Теличкін О. О. Цивільна поліція як провідний суб'єкт правоохоронної діяльності міжнародної місії на користь миру. *Право і Безпека*. 2004. Т. 3, № 1. С. 162–166.

Одержано 08.02.2021

УДК 342.9

Маргарита Сергіївна СИРОМЯТНІКОВА,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3861-1400>

ЩОДО ПРИНЦИПІВ ПОДАТКОВОГО КОМПРОМІСУ ТА ПОДАТКОВОЇ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ

Всебічне вивчення проблем правового регулювання податкового компромісу та податкової амністії є запорукою належного регулювання правовідносин у сфері оподаткування. Інститут податкового компромісу та податкової амністії у податковому праві набувають суттєвого значення для забезпечення надходжень до бюджетів усіх рівнів. Якщо сутність, зміст та суб'єкти податкового компромісу та податкової амністії вже були досліджені у попередніх публікаціях, то принципи податкового компромісу та податкової амністії на даний час залишаються не визначеними.

І. О. Трубін визначає податковий компроміс як рішення податкового органу, прийняте за погодженням із платником податків у межах адміністративної апеляційної процедури та узгоджене з керівником податкового органу вищого рівня, стосовно задоволення частини скарги такого платника під зобов'язання останнього погодитися з рештою податкових зобов'язань, нарахованих контролюючим органом [1, С. 41]. Згідно із п. 1 підрозділу 9-2 Розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу, податковий компроміс – це режим звільнення від юридичної відповідальності платників податків та/або їх посадових (службових) осіб за заниження податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та/або податку на додану вартість за будь-які податкові періоди до 1 квітня 2014 року з урахуванням строків давності, встановлених ст. 102 ПК України [2]. Отже, податковий компроміс виступає механізмом досягнення згоди між податковим органом та платником податків щодо розміру належних до сплати

податкових зобов'язань за умови звільнення платників податків від юридичної відповідальності за заниження податкових зобов'язань у минулому.

Д. М. Стародуб визначає податкову амністію як проведення легалізації доходів фізичних осіб в Україні з чітким визначенням кола відповідальності, від якої звільняться суб'єкти «разового» чи «нульового» декларування [3, С. 38]. Таким чином, податкова амністія також передбачає звільнення платника податків від юридичної відповідальності за ухилення від сплати податків у минулому за умови декларування доходів, одержаних незаконним шляхом, та сплати податків за отримання таких доходів.

Дослідники у галузі податкового права пропонують достатньо багато визначень податкового компромісу та податкової амністії. Водночас, принципи даних інститутів податкового права не знайшли свого відображення у працях науковців.

Норми Податкового кодексу України визначають принципи оподаткування. Згідно із ч. 1 ст. 4 ПК України, податкове законодавство України ґрунтується на таких принципах, як загальність оподаткування, рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства, презумпція правомірності рішень платника податку, фіскальна достатність, соціальна справедливість, економічність та нейтральність оподаткування, стабільність, рівномірність та зручність сплати, єдиний підхід до встановлення податків та зборів [2]. Дані принципи є керівними засадами у будь-якому інституті податкового права, в тому числі в інститутах податкового компромісу та податкової амністії.

Виходячи із визначень податкового компромісу та податкової амністії, загальних принципів податкового законодавства, можемо визначити наступні принципи податкового компромісу та податкової амністії:

1. Законність – будь-які рішення з питань податкового компромісу та податкової амністії повинні прийматися уповноваженими органами влади у встановленому законом порядку.

2. Рівність усіх платників податків перед законом – умови прийняття рішень щодо податкового компромісу або податкової амністії повинні бути рівними для всіх платників податків.

3. Добровільність – рішення платника податку скористатися запропонованими державою умовами легалізації грошових коштів, отриманими незаконним шляхом, повинно бути добровільним.

4. Соціальна справедливість – встановлення умов проведення податкової амністії або досягнення податкового компромісу з урахуванням платоспроможності платників податків.

5. Економічність – обсяг надходжень до бюджетів всіх рівнів внаслідок застосування заходів податкового компромісу або податкової амністії повинен перевищувати видатки на адміністрування податків і зборів.

6. Нейтральність – застосування заходів податкового компромісу або податкової амністії не повинно впливати на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків.

7. Стабільність – умови проведення заходів податкового компромісу або податкової амністії не повинні змінюватися протягом періоду, визначеного для легалізації грошових коштів, отриманих незаконним шляхом.

8. Одноразовість – здійснення заходів податкового компромісу або податкової амністії лише щодо конкретного податкового зобов'язання протягом встановленого періоду часу, а не безкінечно щодо будь-якої суми заборгованості зі сплати податків.

9. Невідворотність настання юридичної відповідальності для фізичних та юридичних осіб, які ухилилися від сплати податків, та не скористалися можливостями податкового компромісу або податкової амністії.

Отже, проведення заходів податкового компромісу та податкової амністії повинно відповідати певним керівним засадам – принципам. Запропонований нами у даному дослідженні перелік принципів податкового компромісу та податкової амністії не можна вважати остаточним та незаперечним. Даною публікацією ми намагаємося лише розпочати дискусію щодо принципів податкового компромісу та податкової амністії.

Список бібліографічних посилань

1. Трубін І. О. Застосування податкового компромісу та податкової амністії. *Фінансове право*. 2014. № 2 (28). С. 39–42.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-2755-17> (дата звернення: 07.02.2021).
3. Стародуб Д. М. Правове регулювання декларування доходів фізичних осіб: ретроспективний аналіз. *Фінансове право*. 2014. № 4. С. 36–38.

Одержано 08.02.2021

УДК 006.74

Богдан Сергійович СІДЄЛЬНИКОВ,

старший інспектор-штурмовик 3-го відділу з проведення спеціальних операцій управління «КОРД» штурмовик ГУНП в Харківській області;

Артур Едуардович МУСІЄНКО,

слідчий слідчого відділу Немишлянського ВП ГУНП в Харківській області;

Станіслав Сергійович БОЙКО,

дізнавач сектору дізнання № 4

Сумського районного управління поліції ГУНП в Сумській області

НІЖ ЯК СКЛАДОВА ЕКІПРОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

В нашій державі з дня незалежності 24 серпня 1991 року було створено велику кількість спецпідрозділів, до яких відносяться: СБУ «Альфа» 23 червня 1994 року, МВС України УБОЗ «СОКІЛ» 27 березня 1994 року, МВС України «Беркут» 16 січня 1992 року, ВВ МВС України «БАРС» 27 березня 1994 року, ВВ МВС України «ЛАВАНДА» 30 червня 1996 року та інші спеціальні підрозділи. І на даний момент пройшло багато реформ і змін спеціальних підрозділів. А саме спеціальні підрозділи НПУ «КОРД» та НГУ «АРЕС».

Загальними складовими боєготовності цих підрозділів є [1]:

- емоційний стан та стан здоров'я;
- організація, планування дій та командування;
- фізична, психологічна, вогнева та тактична підготовка;
- навички спеціалізації бійців (снайпінг, бричінг, альпінізм і т.д.);
- матеріально-технічне забезпечення.

Саме матеріально-технічному забезпеченню підрозділів поліції особливого призначення необхідно, на нашу думку, приділяти підвищену увагу. В роботі мова йде про оснащення та склад екіпировки бійців. Але один з елементів екіпировки, ми вважаємо, відсутній. Мова йде про наявність тактичного ножа у бійців спеціальних підрозділів.

Всі вище перелічені підрозділи мають один з видів підготовки як ножовий бій, але в екіпировці даних підрозділів не існує в штатній екіпировці бойового ножа. І взагалі законом не передбачується ніж в екіпировці поліцейського. Також якщо брати в розрахунок спеціалізації співробітників то майже кожна з них просто вимагає наявності ножа

прикладом можна привести (вибухотехників, альпіністів, брочерів, снайперів та інших). І не потрібно забувати про психологічну сторону співробітників, яка проявляється в такому вигляді, що бойовий ніж є останньою зброєю.

В протипагу можна привести спеціальні підрозділи інших держав в яких ніж перебуває на озброєнні і обов'язково переноситься бійцями даних підрозділів: ніж «Акела» розроблений і є на озброєнні підрозділу СОБР РФ, ніж «Ka-Bar» штатний бойовий ніж корпусу бойової піхоти United States Marine Corps (USMC) США, ніж «Glock» антитерористичного підрозділу «GSG9» Германія, ніж «Col Moschin» офіційно на озброєнні дев'ятого полку «Incursori» Італія, ніж «Fairbairn-Sykes» SAS Великобританія, ніж «WING-Tactic» GIGN Франція [2].

Розглядаючи дану проблематику ми виявили необхідність введення в екіпіровку працівників спецпідрозділів навіть не одного, а декількох ножів, які різні за функціональним призначенням та переносяться, таким чином, на різних місцях екіпіровки [3]. Опитування працівників підрозділу КОРД, проведене нами, вказує про необхідність впровадження ножів в екіпіровку поліцейського при виконанні службово-бойових задач. Наведемо основні характеристики рекомендованих ножів:

1. Ніж складний кишеньковий, який використовується в різних побутових ситуаціях і для дій в екстремальних ситуаціях: перерізання мотузки, паракорду при блокуванні дверей та інших предметів, перерізання дроту, перерізання ліски, перерізання тканини, форми, бронежилета, кріплень шолома, проколювання шкіри, паперу, тканини, арамідних тканин, дерева, гуми, свіживання, полювання, виготовлення речей і предметів для виживання, загострення дерева та предметів, використання як склобою, використання для хірургії, використання для приготування їжі.

2. Ніж тактичний (бойовий), який використовується в таких ситуаціях: вхід в ножовий бій, перерізання мотузки, паракорду при блокуванні дверей та інших предметів, перерізання дроту, перерізання ліски, перерізання тканини, форми, бронежилета, кріплень шолома, проколювання шкіри, папір, тканини, арамідних тканин, дерева, гуми, свіживання, полювання, виготовлення речей і предметів для виживання, копання ґрунту, загострення дерева та предметів, використання як упору між цеглинами, камінням, використання як фіксатора для мотузки, запору дверей, використання як леза списа, використання як склобою, використання як сокири або клину, використання хірургічних цілях, використання для приготування їжі.

Як ми бачимо з переліку перерахованих ситуацій можна зробити наступний висновок, що тактичний (бойовий) ніж використовується більш в ширшому спектрі задач. Але це не означає, що можна прибрати складний ніж. Оскільки вимоги до цих ножів різні і виконання окремих робіт більш зручне одним або іншим. Певною перевагою наявності двох ножів, які розташовуються в різних місцях екіпіровки, є володіння ножем обома руками. В подальшому мова буде йти про способи перенесення ножів та розміщення їх на штатній екіпіровці

Приклад різниці вимог до даних ножів:

№	Складний ніж	Тактичний (бойовий) ніж
1.Товщина клинка	2 - 3.5 мм	Від 4 мм
2.Заточка леза	За бажанням користувача	Полуторна
3.Вид січення леза	За бажанням користувача	 <p>Основные виды сечения клинка</p> <p>1. Плоско-выгнутый клин. 2. Стамесочный профиль. 3. Клиновидный. 4. Клин с подводом. 5. Пятигранный.</p>
4.загальна довжина	За бажанням користувача	Від 18 до 30 см
5.Маса ножа	За бажанням користувача	Ідеальною масою є 200-300 грамів
6.Фіксація ножа	За бажанням користувача	Фіксований
7.Наявність упора	За бажанням користувача	Обов'язково 2х стороння
8.Твердість матеріалу ножа	Не менше 52 HRC	Не менше 55 HRC
9.Форма рукоятки	В більшості випадків прямокутна з закругленими кутами	Має бути яйцеподібної або овальної форми, і категорично не повинна бути круглою
10.Матеріал рукоятки	За бажанням користувача	Має бути незначної маси

Висновок. В даний момент ми можемо запропонувати такі вимоги до ножів, які просто необхідно вводити в основне оснащення співробітників. І ми впевнені, що введення ножа в екіпіровку є дуже важливим і необхідним для покращення умов несення служби і виконання службових обов'язків.

Професійна підготовка бійців поліції особливого призначення та їх спорядження є запорукою успішного виконання спеціальних поліцейських операцій. І в даному випадку дрібниць не існує.

Список бібліографічних посилань

1. Власенка І. В., Чміль М. О., Яреценко О. А. Способи підвищення професійної готовності працівників міліції. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2011. Вип. 3 (29). С. 246-249.
2. Уайзмен Д. Спецназ курс індивідуальної підготовки / пер. с англ. И. Гаврилова. М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. 304 с.
3. Колпакиди А., Север А. Спецназ ГРУ. М. : Яуза Эксмо, 2008. 864 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 37.018.43

Віра Валеріївна СІОРА,

викладач циклової комісії природничих дисциплін

Кременчуцького льотного коледжу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У сфері освіти велику роль відіграє дистанційне навчання, поступово нарощуючи свій потенціал. Це обумовлено тим, що в сучасному суспільстві важливими критеріями ефективності отримання знань є економія часу, гнучкість і якість освіти.

Проте, у дистанційній системі освіти є і слабка сторона – спілкування і зворотній зв'язок, адже більшість систем створювалися не з метою навчання, а самоосвіти учасників освітнього процесу.

Іншими словами, здобувач освіти отримує базу знань у вигляді електронних книг, лабораторних практикумів і систем тестування знань. Це дає основу для подальшого самостійного вивчення. Однак такий односторонній підхід без діалогу між викладачем і здобувачами освіти не дає можливості повноцінно освоювати матеріал, обмінюватися думками і доповнювати інформацію. Рішенням такої проблеми є засоби комунікацій.

Асинхронні - засоби комунікацій, що допускають передачу і отримання даних в комфортний час для всіх співучасників спілкування, будучи незалежним один від одного. До такого типу комунікацій належать:

Форуми і дошки оголошень.

Їх зручно використовувати та обмінюватися досвідом, інформацією. Достатнім буде створення нової теми чи приєднання до тих, що вже існують, залишивши свої повідомлення. Перевагою є доступність інформації для всіх учасників освітнього процесу, що дозволяє будь-коли дати відповідь на повідомлення чи прочитання його. У свою чергу, дошки оголошень відіграють схожу роль, але обмежені по функціоналу, тому найменш популярні. Такий спосіб зворотного зв'язку має позитивну сторону - накопичення інформації. Обговорення та висловлення власних думок можна переглянути і додати коли завгодно.

Електронна пошта.

Один із перших засобів комунікацій в інтернеті та не менш популярний. Цілеспрямовані питання, відповіді або твердження можна відправляти будь-якому учаснику освітнього процесу на електронну адресу. Однак все частіше спам-фільтри блокують листи, порушуючи діалог і роблячи його ненадійним. Цей вид зв'язку дозволяє лише персонально спілкуватися, що унеможлиблює публічні обговорення. Накопичувати матеріали у вигляді електронних листів вкрай незручно, так само як і зберігати їх тривалий час.

Wiki.

Відносно новий і популярний спосіб обміну інформацією. Це - веб-сайт, вміст якого може бути доповнений кожним учасником комунікації, багаторазово редагованим з внесенням нових даних. Групова участь у створенні матеріалу робить процес цікавим, залучаючи здобувачів освіти до формування бази знань. Можливість редагування є не тільки сильною стороною wiki, але і слабкою. Зловживання можливістю змінювати вміст і вносити свої дані може привести до негативних наслідків. Тому необхідне обмеження прав і постійний контроль.

Синхронні - це засоби комунікацій при яких обмін інформацією здійснюється за реальних обставин. Такий тип зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу найперспективніший, бо спілкування відбувається безпосередньо.

Голосові та відео конференції.

Надають можливість здобувачам освіти одразу контактувати та спілкуватися з викладачем. За умови використання відеозв'язку відсутня межа між особистою присутністю в аудиторії і дистанційним навчанням. Практично цей метод оволодіння інформацією допомагає отримувати знання, поєднуючи особливості як традиційного так і дистанційного навчання.

Текстові конференції (чати).

Використовують все частіше, бо вони надають можливість спілкуватися двом і більше учасникам освітнього процесу. Однак, недоліком виступає відсутність візуального контакту, а з боку викладача – унеможливлення перевірки того, з ким насправді відбувається спілкування. А це важливий елемент при проведенні тестів і перевірці знань під час дистанційних іспитів чи семінарів.

Висновок. Далекосяжність і попит на засоби комунікацій в дистанційному навчанні очевидна. Розвиток інформаційних технологій, необхідність більшої гнучкості освіти, якості і збереження даних вимагають нових підходів. Відео та голосові конференції, а також комплекс асинхронних засобів комунікацій сприяють встановленню міжособистісного діалогу безпосередньо один з одним, з можливістю публічного обговорення та залучення в дискусію будь-якого з учасників освітнього процесу. Це позитивно впливає на подачу і засвоєння матеріалу, зміцнення дисципліни і особистісних якостей.

Список бібліографічних посилань

1. Дистанційне навчання у вищих навчальних закладах України : інформац. матеріали / МОН України. Хмельницький : ХНУ, 2009. 50 с.
3. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія : матеріали міжвузів. вебінару (м. Вінниця, 31 берез. 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 102 с.
4. Офіційні матеріали наради-семінару з питань нормативного забезпечення дистанційної форми навчання в Україні / Нац. тех. ун-т України «Київський політехнічний інститут». Київ, 2012. URL: <http://ipo.kpi.ua/ua/distance/dlabout.html> (дата звернення: 05.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК [351.741:316.77]:159.922-056.262

Олександр Сергійович СКЛЯР,

*викладач кафедри тактичної та спеціальної фізичної підготовки факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6179-3329>;*

Олександр Олександрович ДАВИДОВ,

*курсант факультету № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ЛЮДЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ВАДИ ЗОРУ

Поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Поліція не має права відмовитися в розгляді або відкласти розгляд звернень будь-якої людини. Кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського. Даний принцип діяльності поліції визначений ст. 12 Закону України «Про Національну поліцію».

Професійна діяльність працівників поліції наповнена спілкуванням з найрізноманітнішими людьми. Вибір дій поліцейських під час спілкування з людьми називаються

«Тактикою комунікації». Багато дій поліцейського мають свої специфічні особливості, тактика комунікації не є виключенням, так як доводиться спілкуватися з різними прошарками населення, серед яких «проблемні особи», які перебувають під дією алкогольного чи наркотичного сп'яніння, крадії, розбійники, рецидивісти тощо.

До іншої сторони медалі, тобто осіб з якими спілкується поліцейський відносяться заявники, потерпілі. Одним із специфічних звернень до поліції за допомогою може бути звернення людини чи групи людей, які мають вади зору, які потребують уваги поліції, та сподіваються на їхню допомогу та доброзичливість.

В Україні проживає близько 65 тисяч сліпих осіб. Загалом у світі нараховується близько 314 мільйонів осіб, що мають порушення зору, викликані різними причинами. 45 мільйонів з них є сліпими. Серед них дітей у віці до 15 років, за різними оцінками, близько 1,4 мільйона[1]. Слід зауважити, що визначення «сліпа» людина медичного походження, самі ж люди з вадами зору не люблять коли їх називають «сліпими», доцільніше їх називати «не зрячими» або людина «з вадами зору».

Люди з вадами зору відносяться до категорії осіб, які підпадають під високу вірогідність вчинення стосовно них корисних злочинів: крадіжок (наприклад, злочинець, який має намір вчинити крадіжку, поєднану з проникненням до житла видивляється в яких вікнах не використовується світло, при цьому знає, що в житловому приміщенні проживає власник), грабежів (не зряча людина не забезпечена від відкритого заволодіння її майна під час руху в громадській місцевості) тощо.

Поліція служить суспільству шляхом надання послуг.

Так, при отриманні виклику від оператора 102 чи особистому зверненні особи з вадами зору до поліції – за допомогою, працівник поліції повинен дотримуватися принципів: толерантності, рівноправ'я, розуміння, шанобливості, визнання, сприйнятливості; категорично уникати упередженості.

Працівник поліції повинен знати, що серйозні пошкодження або повна утрата зору, частково або повністю пошкоджують складені в процесі життя, аналізуючі зв'язки. Оскільки поліцейський є авторитетом, він задає ті емоційні рамки у яких протікатиме бесіда, вирішення або обговорення того чи іншого інциденту. При цьому поліцейський повинен зберігати впевненість у собі, чітко виконувати свої службові обов'язки та рекомендації для подолання та вирішення ситуації, яка виникають.

У незрячих людей дуже сильно розвинені сенсорна система, тому відчуття сприйняття і представлення – організовують його структуру, відповідно в них формуються відчуття, як у здорових людей. Деякі незрячі українці працюють викладачами, програмамістами, перекладачами тощо.

Поліцейський під час спілкування з людиною у якої наявні вади зору повинен пам'ятати, що людині складно його сприймати як працівника поліції, тому потрібно:

– Представитися назвавши свою посаду, звання і прізвище. Якщо поліцейських декілька, кожному поліцейському потрібно назватися окремо, щоб незряча людина запам'ятала голоси;

– Говорити чітко впевнено, уточнити як особі буде зручніше до вас звертатися;

– Уточнити як звертатися до неї;

– Запропонувати людині свою руку;

– Коротко описати, де ви знаходитесь;

– Завжди звертатися з першу до людини з вадами зору, а не до її супроводжуючого;

– Запропонувати незрячій людині потримати вашу (поліцейську) атрибутику (пощупати ваш шеврон з боку руки, кокарду на головному уборі, грані зірки на жетоні, що впевнить вашу приналежність до Національної поліції України, тощо);

– Якщо ви спілкуєтеся з групою незрячих осіб кожного разу називайте ім'я того, до кого саме звертаєтесь;

- Якщо робите переміщення, повідомте про це незрячого, щоб він не говорив «у порожнечу»;
- У розмові з незрячою людиною уникайте вказівки на колір, виразів на зразок «помацайте», «я відведу Вас». Краще говорити «я сходжу з Вами», «подивіться» - оскільки очима незрячих є тростина, поводитир, тактильні дотики;
- Інформуйте людину з порушенням зору, що відбувається навколо;
- Не забирайте та взагалі не чіпайте тростину незрячої людини;
- Собака – поводитир – не домашня тварина. Не торкайтеся її, не давайте команд, не грайтеся;
- Повністю, зрозумілими фразами опишіть свої дії;
- Уточніть, яку людину можна було б запросити для прочитання протоколу, заяви, підтвердження законних дій поліцейських; людину адекватну, якій довіряє незряча особа – не обов'язково родич, дану довіру незрячий може висловити і поліцейському;
- Якщо ви читаєте для людини, яка погано бачить, спочатку розкажіть їй про те, що ви збираєтесь читати. Не пропускайте інформацію, якщо вас про це не попросять;
- Перед підписанням процесуальних документів, повідомити, що ложите листок на стіл і, попередивши, взявши її рука показуєте місце, де потрібно розписатися (80 % незрячих людей можуть розписуватися самостійно).

При необхідності супроводити незрячу людину, слід дотримуватися наступних правил:

- Спитати чи потребує вона допомоги, дочекайтеся позитивної відповіді;
- При правильному супроводі незряча людина тримає вас під руку, а не навпаки, йти потрібно на пів кроку попереду незрячого, встигаючи словесно реагувати на всі особливості маршруту (наприклад, якщо на вашому шляху трапляються сходинки, достатньо просто сказати «Увага, сходинки вгору/вниз», тим самим вказуючи напрямок руху;
- Озвучувати конкретно напрямок руху (прямо, назад, вліво, вправо). Це правило стосується і при переміщенні в автомобілі. В деяких випадках потрібно підняти руку незрячої в напрямку потрібного руху;
- Якщо потрібно супроводити крізь двері, поліцейський повинен знаходитися зі сторони засов;
- Якщо ви супроводжуєте людину в приміщенні, коротко опишіть, де саме ви знаходитесь (наприклад: «По центру кімнати, прямо за 3 кроки від вас, стоїть стіл»);
- Попереджуйте про перешкоди: пороги, сходи, ямки тощо;
- Зверніть увагу на присутність легко скляних об'єктів;
- Коли пропонуєте незрячій людині присісти не саджайте її самостійно, а спрямуйте її руку на сидіння стільця або на бильця.

Забороняється: підходити ззаду незрячих людей, хапати незрячих людей за руку чи ноги без її дозволу (раптове доторкання до незрячої людини може завдати їй стресу й вона сприйме це занадто інтимно), запитувати причину інвалідності (люди з інвалідністю споживачі таких самих послуг, як і люди без інвалідностей, розуміння поліцейського того, що саме хоче споживач, викликає до нього повагу), в протилежному випадку такі дії можуть призвести до неочікуваного стресу, замкнутості в собі, конфліктної ситуації, втрати необхідної інформації для розкриття злочину.

Висновок. Вищевказані рекомендації при виборі тактики комунікації з особами, які мають вади зору та практичне відпрацювання квестових завдань, де в ролі заявника буде незряча особа допоможуть поліцейському, в майбутньому уникнути незручності в спілкуванні, уникнути упередженості в своїх діях, швидко отримати конструктивну інформацію стосовно події, яка сталася з незрячою людиною і по гарячих слідах швидко розкрити злочин, тим самим підтвердивши усесторонню значимість Національної поліції України.

Поліцейським потрібно розвивати у своїй діяльності навички та тактику спілкування з особами, які мають вади зору. Перше й найголовніше потрібно бачити перед собою – людину. Потреби до поліції можуть бути різними. Підхід до вирішення службових завдань і потреб повинен залишатися однакоим для всіх.

Список бібліографічних посилань

1. Сліпота // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Сліпота> (дата звернення: 08.02.2021).
2. Литвак А. Г. Психология слепых и слабовидящих : учеб. пособие. М. : РГПУ, 1998. 271 с.

Одержано 09.02.2021

UDC 378.147.157

Olena Viktorivna SHKURAT,

Lecturer,

Humanities Department of Sumy Branch

of the Kharkiv National University of Internal Affairs;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0388-1216>

CHALLENGES AND PROSPECTS OF E-LEARNING

The COVID-19 pandemic has forced us to make severe adjustments to our lives. The epidemic became global not only geographically, but affecting completely different industries and spheres of life. And the sphere of education is not an exception. UNESCO asserts that more than 1.5 billion students across the planet are or have been affected by school and university closures due to the COVID-19 pandemic. The crisis has sharply exacerbated well-known problems connected with the realization of the right to education. At the same time, it should be mentioned that the crisis became a stimulus for innovation in this field. To ensure continuity of learning process and professional training, innovative approaches are used, from radio and television broadcasts to the provision of home study kits. The pandemic also accelerated the process of digitalization: within a few months the number of people who work, study or do shopping online has sharply increased. This caused the growth in the volume of software which allows people to adjust for the current world changes. The process of digitalization did not pass by the field of education either. A lot of educational online platforms, software and websites have been developed recently to give the students the great opportunity to continue their learning.

A lot of educational institutions have been using the world's most popular e-learning platform MOODLE. The main advantages of the MOODLE system include: free-of-charge basis; the possibility to create and manage online courses; user management within the course; various options for users to access the courses; tracking the implementation of any elements of the course by means of learning process visualization; publication of educational content in various formats (audio, video, texts, flash etc.). Thus, MOODLE supports a variety of pedagogical scenarios and educational strategies. At the present time a great variety of software products exists to organize e-learning process (Google meet, Zoom, Skype, Google Classroom etc.). Different applications such as Viber, Telegram, WhatsApp and other messengers can be used for communication between a teacher and the students.

Although the digitalization of e-learning has been undergoing rapid development, some problems still arise for teachers and students. Not all online educational courses, placed on e-learning platform MOODLE (or any other), are of high quality. Some of them are just storage of educational materials. Another great problem is the lack of proper material and technical support. It means that not all students have a permanent access to the Internet network which makes the connection to

the on-line lessons extremely difficult. Some students do not have a computer, a laptop, a phone or a video-camera which makes the communication between a teacher and a student impossible.

Students' lack of motivation and the ability of self-education is also a problem. For the majority of students the absence of a teacher and his/her constant directions makes the organization of the learning process much harder. Talking about foreign languages, e-learning complicates the organization of such kinds of activities as communication in groups, the development of dialogical speech and others directed on the improvement of speaking skills.

Academic integrity became a matter of particular importance. Independent fulfillment of tasks, involvement of outsiders in passing on-line tests almost undermine the importance of education and makes it impossible to evaluate students' achievements in the course objectively.

Teachers also faced a lot of new challenges. The first one is the increasing of workload. The time for preparing classes has increased significantly when organizing such a class online. Now teachers have not only to organize video conference, but also place training materials in the form of a distance course on the MOODLE or any other online platform used in their educational institution. Not all the teachers were ready to work on-line. That's because of the insufficient level of informational and communicative competence and methodology of e-learning. The low level of some teachers' and students' e-literacy should also be mentioned.

The development of e-learning in Ukraine has significant prospects. Reasonable usage of distance courses could be possible for professional training at the higher educational institutions, professional retraining or professional development. But the basic peculiarities of such education should be taken into account: the organization of interaction between a student and a teacher, the presentation of educational materials, consultations, objective evaluation of students' assignments, students' age group etc. One of the keys to success in the development of e-learning is the constant development of teachers' skills not only in their professional field, but also in the sphere of e-literacy.

Список бібліографічних посилань

1. UNESCO : офіц. сайт. URL: <https://en.unesco.org/> (дата звернення: 03.02.2021).
3. MOODLE : офіц. сайт. URL: <https://moodle.org/> (дата звернення: 03.02.2021).
4. Minero E. Distance Learning FAQ: Solving Teachers' and Students' Common Problems // Edutopia : сайт. 12.06.2020. URL: <https://www.edutopia.org/article/distance-learning-faq-solving-teachers-and-students-common-problems> (дата звернення: 03.02.2021).
5. D.C. Voices: The challenges of distance learning // D.C. Policy Centre : сайт. URL: <https://www.dcpolicycenter.org/publications/distance-learning/> (дата звернення: 03.02.2021).

Одержано 04.02.2021

УДК 343.14

Раїса Михайлівна БАЛАЦ,

ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5871-8344>

ЗАПОБІЖНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Сучасний стан злочинності в Україні та негативні тенденції сьогодення щодо зростання кримінальних правопорушень, зумовлює необхідність проведення наукових та прикладних пошуків протидії кримінальним правопорушенням, зокрема як засобу

запобігання злочинності. Після прийняття КПК України у 2012 році питання щодо запобіжної діяльності слідчого, дізнавача на досудовому розслідуванні вивчалось науковцями лише фрагментарно, не враховуючи понад 600 змін до нього. Сьогодні, все ж таки актуальним залишається питання щодо профілактичної діяльності слідчого, дізнавача під час досудового розслідування, зокрема виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та вжиття заходів, щодо їх усунення. Здійснюючи аналіз законодавства КПК України 1960 року та чинного КПК України 2012 року, стверджуємо, що в положеннях ст. 23 КПК України 1960 року було закріплено, що при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини і умови, що сприяли вчиненню злочину [1]. З прийняттям КПК України у 2012 році дане положення було виключено [2].

Однак, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину та вжиття заходів щодо їх усунення закріплено в деяких окремих законах України та відомчих нормативно-правових актах. Так, відповідно до положень Закону України «Про Національну Поліцію», зокрема, ст.23 встановлено, що одним із основних повноважень співробітників поліції є завдання здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, а також виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінальних і адміністративних правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів для їх усунення [3]. Також у Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України, затвердженого Наказом МВС України від 06.07.2017 року №570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», зазначено, що одним із завдань органів досудового розслідування є виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, і вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення [4]. Крім того, Наказом МВС України № 405 від 20.05.2020 р. «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» також закріплено положення про те, що на підрозділи дізнання покладається одне із завдань - виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних проступків, і вжиття необхідних заходів щодо їх усунення [5].

Таким чином не усунено розбіжність між КПК України, в якому відсутній обов'язок слідчого, дізнавача з питань виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та вжиття заходів щодо їх усунення та між відомчими нормативно-правовими актами, в яких він закріплений.

Вважаємо за необхідне вдосконалити функції слідчого, дізнавача щодо запобіжної діяльності та внести до КПК України такий процесуальний засіб впливу як внесення подання у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі про вжиття заходів щодо усунення виявлених причин та умов вчинення кримінального правопорушення та закріпити його у ст. 40-1 КПК України, наступного змісту: «Стаття 40-1. Подання про вжиття заходів щодо усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Слідчий, прокурор, орган дізнання, дізнавач встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, мають право внести у відповідний державний орган або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов. По даному поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала це подання не пізніше як у 15-денний строк».

Висновок. Доцільно вдосконалювати функції слідчого, дізнавача з питань запобіжної діяльності на досудовому розслідуванні, при цьому необхідно внести відповідні зміни у положення до чинного КПК України, оскільки вони є в наявності у відомчих нормативно-правових актах. Дана норма повинна міститися в окремому положенні чинного КПК України.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 № 1001-05 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05> (дата звернення: 02.02.2021). Втратив чинність.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.02.2021).
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 02.02.2021).
4. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : Наказ МВС України від 06.07.2017 № 570 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 02.02.2021).
5. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : затв. Наказом МВС України від 20.05.2020 № 405 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20> (дата звернення: 02.02.2021).

Одержано 05.02.2021

УДК 34

Цвітана Сергіївна БАРАНОВА,

викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6559-3551>;

Єва Євгеніївна ТЕСЛЕНКО,

курсантка 2 курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ СУМСЬКОЇ ФІЛІЇ ХНУВС: ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД І ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

На сьогоднішній день майже кожна сфера нашого життя залежить від мережі Інтернет та комп'ютерних технологій. І навчання не є винятком. Сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу у закладах вищої освіти – і це факт.

Ці процеси не могли не вплинути на освітню сферу як з точки зору змісту завдань освіти, так і відносно використання технологічних можливостей, що відкрилися, для досягнення цілей освіти. Представлення навчального матеріалу за допомогою технічних засобів використовується давно [1,12]. Тому сьогодні особливо посилилась увага до дистанційної форми навчання. Головною причиною цього є вплив на освітній процес інформатизації суспільства, а саме: під впливом карантинних обмежень дистанційне навчання стало невід'ємною складовою освітнього процесу; дистанційне навчання відкрило якісно нові умови для зручного та необмеженого спілкування учасників освітнього процесу; з'явилась можливість створення наукових і навчальних джерел, які стали доступними необмеженій аудиторії.

Беручи до уваги те, що електронні лекції передбачають поширення лекційного матеріалу комп'ютерними мережами, для прикладу - викладення матеріалів викладачами на особистих youtube каналах та на сервері дистанційного навчання Moodle, навчальний текст у такій лекції може бути не лише традиційний текстом, а підбіркою статей або

втягів з них, а також навчальних матеріалів, що готують здобувачів освіти до майбутніх дискусій на лекціях та практичних заняттях [1,14].

З цього випливають переваги дистанційного навчання перед іншими формами. По-перше, здобувач вищої освіти може навчатися у зручний для нього час, звичному оточенні та у відносно автономному темпі. По-друге, за допомогою дистанційних технологій можна підтримувати регулярний контакт з викладачем, у тому числі відеозв'язку, та одержувати структурований навчальний матеріал, представлений в електронному вигляді [2]. Слід вказати і про економію часу на дорогу та збори. Проте, існують й недоліки даної форми навчання. Вони полягають у тому, що: проявилися проблемами технічного характеру - відсутність доступу до мережі Інтернет у деяких населених пунктах, зокрема сільської місцевості; можливість навчатися у зручний час може перетворитися на постійну прокрастинацію цього виду діяльності, коли здобувач освіти просто буде відкладати важчі, на його погляд, завдання на потім; відсутність прямого контролю за здобувачами вищої освіти. Адже неможливо точно перевірити, чи саме та людина працює, чи це робить хтось інший. І мова йде не лише про направлене письмове виконання завдання від курсанта до викладача, але й на етапі прямого спілкування (під час проведення практичного чи семінарського заняття). Для прикладу: здобувач не вмикає камеру через її відсутність. Слід вказати також про велике навантаження на зір. А найважливіше – це відсутність соціалізації.

Аналізуючи дистанційне навчання курсантів Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, варто зазначити, що основною платформою для викладення матеріалу є саме сервер дистанційного навчання Moodle. Даний сервер призначений для організації навчання онлайн у мережевому середовищі з використанням інформаційних технологій та мережі Інтернет. Варто сказати, що система дистанційного навчання Moodle має досить багато можливостей як для здобувачів, так і для викладачів. Щодо останніх, то можемо зазначити, що вони мають можливість:

- розміщувати навчальні матеріали у форматах .doc, docx, pdf, а також відео, аудіо і презентаційні матеріали у різних форматах;

- використовувати інструменти для розробки авторських дистанційних курсів;
- проводити швидку модифікацію навчальних матеріалів;
- автоматично формувати тести.

Говорячи про здобувачів вищої освіти, то вони у свою чергу отримують:

- доступ до навчальних матеріалів (тексти лекцій, завдання до практичних та самостійних робіт;

- засоби для групової роботи (форум, чат, семінар, вебінар);
- можливість перегляду результатів проходження дистанційного курсу;
- можливість перегляд результатів проходження тесту;
- можливість постійного спілкування з викладачем через особисті повідомлення,

форум, чат;

- можливість завантаження файлів з виконаними завданнями;
- можливість використання нагадувань про події у курсі.

Висновок. На нашу думку, дана система орієнтована насамперед на організацію взаємодії між викладачем та здобувачем вищої освіти. Система Moodle задовольняє більшість потреб, як і курсантів, так і викладачів. Вона є простою та багатофункціональною водночас, а головне - вона є відкритою і безкоштовною. Проте, слід не забувати про специфіку більшості навчальних дисциплін для курсантів. Адже вони потребують практичного відпрацювання. Мова йде проте такі дисципліни як: «Вогнева підготовка», «Тактико-спеціальна підготовка», «Спеціально фізична підготовка», які потребують прямої взаємодії з викладачем. До того ж, для вивчення деяких дисциплін необхідні специфічні умови, які дистанційні платформи не можуть забезпечити. Наприклад,

навчальна дисципліна «Режим секретності» може викладатись лише в спеціальній аудиторії з використанням спеціальних зошитів і технічного обладнання.

Дистанційне навчання навесні 2020 року стало великим викликом для викладачів та здобувачів вищої освіти. Звісно, система дистанційної освіти лише робить перші кроки, але з кожним роком вона вдосконалюється й розширюється. Незважаючи на свої численні недоліки, дистанційне навчання у Сумській філії Харківського національного університету внутрішніх справ забезпечує кращі варіанти навчання для своїх курсантів.

Список бібліографічних посилань

1. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ ; Вінниця : Планер, 2014. Вип. 40. 417 с.

2. Дистанційне навчання. Переваги та недоліки // Донецький юридичний інститут МВС України : сайт. 04.06.2020. URL: <https://www.dli.donetsk.ua/news/2020-06-04-3> (дата звернення: 04.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 349.2

Юлія Володимирівна БЕРШАДСЬКА,

завідувач відділення юридичного забезпечення Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного університету внутрішніх справ,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН АВІАЦІЙНОГО ПЕРСОНАЛУ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Інтенсивний розвиток технічного забезпечення дає унікальну можливість значно покращити ефективність вирішення низки важливих завдань сьогодення підрозділами силових структур, зокрема, органами Міністерства внутрішніх справ України (Національною поліцією України, Державною прикордонною службою України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Державною міграційною службою України, Національною гвардією України). Тому не випадково світове суспільство та керівництво нашої країни зосереджує увагу на оснащенні правоохоронних структур сучасними зразками авіаційної техніки. Але реалізація її потенційних спроможностей, насамперед, залежить від якості професійної підготовленості кожного представника різноманітних напрямків діяльності авіаційного персоналу та злагодженості їх функціонування та взаємодії під час вирішення конкретних завдань у безпосередній близькості з цивільними громадянами, гарантуючи загальну безпеку та результативність.

Основою для нормативного регулювання праці, у тому числі авіаційного персоналу, є Конституція України, яка закріплює трудові права та гарантії їх реалізації. Серед кодифікованих джерел трудового права слід виділити Кодекс законів про працю України, затверджений 10 грудня 1971 року та введений в дію з 1 червня 1972 року. Але Кодекс законів про працю України залишає поза увагою питання регулювання трудових відносин працівників транспорту, не кажучи вже про трудові відносини працівників по кожному із видів транспорту окремо [1].

Специфічний характер трудової діяльності авіаційного персоналу, зумовлений виконанням завдань в різноманітних умовах зовнішнього середовища (на великих висотах, в умовах коливання атмосферного тиску та температури, недостатністю кис-

ню тощо) в будь-який час протягом доби різного періоду року на швидкісних конструктивно складних повітряних суднах (джерелах підвищеної небезпеки), напруженим характером та умовами роботи, відповідного стану здоров'я встановленим вимогам, обов'язково наявністю сертифікації та допуску авіаційного персоналу до авіаційної діяльності, вплинув на прийняття міжнародними організаціями, законодавцем та іншими міністерствами та відомствами України значної кількості нормативно-правових актів, які регламентують особливості праці авіаційного персоналу. Зокрема, це Конвенція про Міжнародну цивільну авіацію 1944 року (ратифікована Україною в 1992 році), яка встановлює принципи та методи міжнародної аеронавігації та сприяє плануванню і розвитку міжнародного повітряного транспорту [2]; Повітряний кодекс України, прийнятий 9 травня 2011 року за № 3393-VI Верховною Радою України, який з 1 січня 2012 року встановлює правові основи діяльності галузі авіації на землі (аеродромах, вертодромах, вертолітних майданчиках, пунктах управління польотами) та в повітрі [3]; Закон України "Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації", який визначає засади для забезпечення авіаційної безпеки, регулярності та ефективності польотів шляхом запровадження правил, практики та процедур, які передбачають заходи захисту від актів незаконного втручання [4]; Положення про використання повітряного простору України, яке визначає організацію використання повітряного простору України в інтересах національної безпеки та економіки з метою задоволення потреб користувачів повітряного простору, забезпечення безпеки використання повітряного простору [5]; Правила сертифікації авіаційних навчальних закладів цивільної авіації з підготовки льотного складу в Україні встановлюють вимоги щодо підготовки льотного складу цивільної авіації України відповідно до стандартів Європейського Союзу [6]; численні Авіаційні правила України, затверджені Державною авіаційною службою України, наприклад: Загальні правила польотів у повітряному просторі України визначають порядок виконання польотів цивільних та державних повітряних суден, порядок обслуговування повітряного руху, порядок управління повітряним рухом, що гарантують безпеку польотів при використанні повітряного простору України та повітряного простору над відкритим морем, де відповідальність за обслуговування повітряного руху міжнародними договорами України покладено на Україну, цивільною та державною авіацією [7]; Технічні вимоги та адміністративні процедури для льотних екіпажів цивільної авіації встановлюють загальні вимоги щодо умов видання свідоцтв, дотримання їх чинності, внесення змін, обмеження, припинення дії та анулювання свідоцтв, права та обов'язки власників свідоцтв, умови заміни чинних національних свідоцтв пілотів та національних свідоцтв бортових механіків на свідоцтва пілотів, а також умови визнання свідоцтв інших країн, сертифікації осіб, що відповідають за льотну підготовку або навчання на тренажерах та за оцінку навичок пілота [8].

Виконання покладених функціональних та посадових обов'язків авіаційного персоналу в системі внутрішніх справ України зумовлює застосування «правоохоронних» норм, зокрема: Законів України «Про Національну поліцію» [9], «Про Національну гвардію України» [10], Правил авіаційного пошуку і рятування в Україні [11] та Порядку організації та проведення аеромедичної евакуації повітряними суднами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України, затверджених наказами Міністерства внутрішніх справ України [12] тощо.

Висновок. Кількість нормативно-правових актів є значною, але більшість із них лише частково регулюють трудові відносини авіаційного персоналу в системі внутрішніх справ України. Значною мірою трудові відносини регулюються великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів, що ускладнює застосування відповідних положень. За цих обставин особливо актуальним є формування надійних теоретико-

методологічних засад дослідження трудової діяльності авіаційного персоналу в системі внутрішніх справ, адаптації європейського та міжнародного досвіду правового регулювання трудової діяльності авіаційного персоналу, аналізу умов, за яких здійснюється вплив на специфіку трудової діяльності авіаційного персоналу, формування нових підходів до правового регулювання трудової діяльності авіаційного персоналу в системі внутрішніх справ України.

Список бібліографічних посилань

1. Синенко С. В. Правове регулювання трудових відносин працівників транспорту за законодавством України. *Державо і право*. 2010. № 49. С. 321–322.
2. Конвенція про Міжнародну цивільну авіацію : від 07.12.1944 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038 (дата звернення: 04.02.2021).
3. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 № 3393-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17> (дата звернення: 04.02.2021).
4. Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації : Закон України від 21.03.2017 № 1965-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-19> (дата звернення: 04.02.2021).
5. Про затвердження Положення про використання повітряного простору України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 954 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2017-п> (дата звернення: 04.02.2021).
6. Про затвердження Правил сертифікації авіаційних навчальних закладів цивільної авіації з підготовки льотного складу в Україні : Наказ Держ. служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 17.08.2005 № 601 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0981-05> (дата звернення: 04.02.2021).
7. Про затвердження Авіаційних правил України «Загальні правила польотів у повітряному просторі України» : Наказ Держ. авіаційної служби України та М-ва оборони України від 06.02.2017 № 66/73 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0654-17> (дата звернення: 04.02.2021).
8. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури для льотних екіпажів цивільної авіації» : Наказ Держ. авіаційної служби України від 20.07.2017. № 565 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-17> (дата звернення: 04.02.2021).
9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 04.02.2021).
10. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (дата звернення: 04.02.2021).
11. Про затвердження Правил авіаційного пошуку і рятування в Україні : Наказ МВС України від 16.03.2015 № 279 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0364-15> (дата звернення: 04.02.2021).
12. Про організацію та проведення аеромедичної евакуації повітряними суднами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України : Наказ МВС України від 19.02.2018 № 119 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-18> (дата звернення: 04.02.2021).

Одержано 06.02.2021

УДК 343.98

Ольга Миколаївна БОДНАРЕНКО,

*ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНИМИ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ БУЛІНГОМ

В ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

В зв'язку з цим, сьогодні достатньо уваги приділяється поняттю «булінг», про що свідчать зміни та доповнення в законодавстві. Слід зазначити, що Верховною Радою України 18 грудня 2018 року було прийнято Закон України № 8584 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу», де вперше в українському законодавстві було визначено юридичне поняття «булінгу» та передбачено відповідальність не тільки за вчинення, але й за приховування випадків булінгу.

В статті 173⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено поняття «булінг» (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Як показує практика, найчастіше випадки булінгу трапляються саме серед неповнолітніх, де підґрунтям виступає раптове виникнення мотиву для скоєння тяжких та особливо тяжких злочинів, таких як доведення до самогубства, нанесення тілесних ушкоджень, катувань тощо.

Згідно статистичним даним Офісу генерального прокурора України, тільки за період 2019 року неповнолітніми у віці від 14 до 17 років, було вчинено 418 кримінальних правопорушень та проступків проти життя та здоров'я осіб.

Отже, сьогодні проблематикою булінгу зацікавлені не лише науковці, державні органи, але й органи Національної поліції, що здійснюють виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з булінгом, а саме доведення до самогубства (ст.120 ККУ), спричинення тілесних ушкодження (ст.121 - 125 ККУ), катування (ст.127 ККУ).

Існує чимало методик розслідування правопорушень вчинених неповнолітніми, в тому числі пов'язаними з насиллям, що були висвітлені в наукових працях В. Ю. Шепітько, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. Н. Васильєв, І. А. Возгрін, А. Н. Колісниченко, І. М. Лузгін, Г. А. Матусовський, М. В. Салтевський, М. П. Яблоков О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін, А. В. Іщенко та інших учених. Проте окрема підвидова методика розслідування кримінальних правопорушень вчинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом, залишилась поза увагою та потребує розгляду та деталізації.

Сформована ситуація обумовлена низьким рівнем спеціальної підготовки слідчих, які стикаються з подібними випадками, відсутністю наукових розробок проблем методики розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом та активною протидією розслідуванню з боку кримінальних елементів. Отже, є об'єктивна потреба у розробленні зазначеної методики. Крім того, практичне

значення очікуваних результатів дослідження додатково обумовлює актуальність даної теми та обрання її в якості теми дисертаційного дослідження.

Отже, метою дослідження є розробка науково-обґрунтованої методики розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом. Для досягнення зазначеної мети необхідно на основі аналізу та узагальнення слідчої практики, вивчення нормативних актів та літературних джерел розглянути й висвітлити:

- криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом;
- криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом;
- проблемні питання початкового та наступного етапів досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом;
- тактику проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних правопорушеннях, вчинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом.

Крім того, метою дослідження є формулювання можливих пропозицій, щодо удосконалення законодавства та відомчих нормативних актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів, а також впровадження в практику роботи підрозділів досудового розслідування рекомендацій щодо методики розслідування кримінальних правопорушень вчинених неповнолітніми у зв'язку із булінгом.

Одержано 09.02.2021

УДК 159.9

Сергій Сергійович БОЙЧУК,

*аспірант кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЛЬ САМОРЕГУЛЯЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ КОРД

Професійна діяльність працівників поліції нерідко протікає в напружених, небезпечних для життя обставинах, пов'язаних із застосуванням зброї. Підрозділи КОРД (Корпус оперативно-раптової дії) призначені для безпосереднього проведення спеціальних поліцейських операцій та інших заходів у сфері протидії злочинності, пов'язаних із підвищеною загрозою для життя і здоров'я поліцейських, імовірністю збройного опору. Служба у цих підрозділах передбачає, що поліцейські повинні мати високий рівень фізичної підготовленості, професійної майстерності, зокрема володіння спеціальними тактичними навичками, а також вміння впевнено діяти в екстремальних умовах [3].

Підрозділи «КОРД» мають такі основні завдання та функції:

- здійснення спеціальних операцій із захоплення небезпечних злочинців;
- звільнення заручників;
- затримання членів злочинних організацій та озброєних банд;
- надання силової підтримки іншим підрозділам поліції, в тому числі й під час оперативно-розшукових та слідчих дій;
- участь в антитерористичних операціях;
- участь у здійсненні завдань і заходів із підготовки та ведення територіальної оборони України та/або підтримання правового режиму воєнного стану в Україні чи в окремих її регіонах тощо [3].

Результати досліджень психологів свідчать, що при виконанні завдань у складних умовах до половини дій працівників поліції можуть бути помилковими. Наприклад, під час виконання робіт, пов'язаних з великим ступенем відповідальності, що потребує пошуку нестандартних шляхів виходу з напружених ситуацій, можливі розгубленість (24 %), зниження критичності мислення (11 %), зниження координації та точності рухів (29,8 %), уповільнення реакції (27 %), зниження якості сприймання та уваги (8,9 %), порушення логіки міркувань (18 %) [2].

За даними зарубіжних психологів, в ситуації застосування зброї на ураження у поліцейських спостерігається порушення сприймання часу (80 %), звуку (66 %), виникає «тунельне бачення» (50 %) [2]. Після застосування зброї найбільш розповсюдженими реакціями є підвищене почуття небезпеки, переживання емоцій страху, гніву і навіть люті, порушення сну, нічні жахи, депресія, почуття провини, емоційне оніміння, сексуальні розлади, дратівливість, головні та шлункові болі тощо [2].

Специфічно складні умови протікання діяльності працівників КОРД визначають особливу важливість розвитку потенційних можливостей, особистісних особливостей, здібностей та вміння ефективно пристосовуватися до цих умов, формувати і зберігати високий рівень активності нервово-психічного стану і працездатності, тобто вміння формувати оптимальний стиль життєдіяльності, активну життєву позицію, оптимальний рівень саморегуляції психофізіологічних функцій. Здатність до регуляції своєї поведінки немислима без навичок саморегуляції свого психічного стану [4].

Фактори, пов'язані з необхідністю виконання свого службового обов'язку у складних, швидко мінливих і важкопрогнозованих ситуаціях, є найбільш стресогенними. Такими, наприклад, є ситуації, пов'язані з агресивними діями з боку цивільного населення, необхідністю застосовувати зброю на ураження тощо. В якості стресогенних Бондарчук М. Т. називає такі ситуації [2]:

- загибель товариша по службі при виконанні службових обов'язків;
- позбавлення життя людини при виконанні обов'язків;
- ведення вогню на поразку;
- самогубство товариша по службі;
- каліцтво або травма товариша;
- загибель маленьких дітей та інші людські жертви;
- затримання злочинця;
- участь в операціях зі звільнення заручників та ведення переговорів зі злочинцями;
- всі операції підрозділів спеціального призначення, коли присутня реальна загроза життю;
- свідоцтво фактів корупції, хабарництва та інших протиправних дій з боку працівників правоохоронних органів;
- відсторонення від служби і загроза звільнення;
- пошкодження або повне руйнування укриття, індивідуальних засобів захисту [2].

З іншого боку, серед найбільш поширених психологічних складових причин загибелі та поранень працівників спецпідрозділів під час виконання службових обов'язків науковці та практики визначають такі як дефіцит часу при прийнятті оперативних рішень та недостатньо кваліфіковані дії працівників під час виконання запланованих заходів [4]. На думку Л. А. Китаєва-Смика, екстремальна ситуація пред'являє людині вимоги, які вона сприймає як такі, що перевищують її можливості, що може або призвести до дистресу, або ж дозволить реалізувати свої можливості та досягти необхідної мети [4]. Французький вчений П. Фрес вважає, що стресогенним моментом є не сама по собі ситуація, а співвідношення в цій ситуації між мотивами і можливостями суб'єкта діяти адекватно [4]. До цього слід додати, що далеко не всі працівники в силу своїх особистісних і характерологічних особливостей здатні стійко і продуктивно працювати в

умовах, пов'язаних з постійною загрозою для їхнього здоров'я і життя [2]. Ряд зарубіжних дослідників, вивчаючи наслідки застосування зброї поліцейськими, виявили значну поширеність стресових розладів у поліцейських, які застосовували зброю на ураження. За їх даними, понад 60% обстежених відзначили значний вплив цих ситуацій на їх психіку. Виникаючи при цьому психо-дезадаптивні стани знаходять своє вираження в зниженні працездатності, девіантних формах поведінки, в нервово-психічних і психосоматичних порушеннях. Це означає, що підвищення стресостійкості та профілактика психозадаптивних станів є важливою ланкою у вдосконаленні механізмів функціонування працівників поліції [5].

Здатність до саморегуляції психічних станів займає особливе місце в ряду різноманітних професійно і життєво важливих психічних і психофізіологічних якостей. Вона обумовлює успішність і безпеку службової діяльності збройного працівника, його адаптивність до різних життєвих ситуацій, адекватність поведінки в них [2]. У зв'язку з цим забезпечення розвитку можливостей особистості керувати своїми психічними станами, організація цілеспрямованого навчання прийомам їх свідомої саморегуляції мають надзвичайну важливість як у плані підготовки до виконання конкретної оперативно-службової діяльності, так і в плані загальних профілактичних психологічних, медичних та соціальних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я, поліпшення психологічної атмосфери в суспільстві. Вищою формою психічної саморегуляції функціонального стану є довільна саморегуляція [2]. В екстремальних умовах довільна саморегуляція може виступати як специфічна діяльність, спрямована на перетворення суб'єктом свого стану з наявного у потребовий, відповідний умовам і завданням діяльності. Процес формування усвідомлено-довільної саморегуляції - це процес становлення активного суб'єкта діяльності поза межами якогось певного виду діяльності [2].

Володіння навичками довільної саморегуляції свідчить про можливість і уміння людини усвідомлювати свої цілі, будувати систему дій, спрямованих на досягнення цих цілей, моделювати умови навколишньої дійсності для оптимального вирішення своїх проблем, контролювати, коригувати програму дії в залежності від складних ситуацій, що говорить про високий рівень пластичності людини, пристосованості, адаптованості до навколишньої дійсності. Однак становлення суб'єкта діяльності залежить і від особливостей конкретної діяльності [5]. При наявності та вдосконаленні у працівника поліції системи саморегуляції виникає тенденція до усвідомленого прояву і розуміння себе як суб'єкта діяльності, в наслідок чого зменшується конфліктність, підвищується впевненість у собі, поліпшується професійне самопочуття.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О. М., Венедиктов В. С., Тімченко О. В., Христенко В. Є. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2005. 319 с.
2. Бондарчук М. Т. Саморегуляція психічних станів поліцейських як умова ефективного виконання ними службових завдань // Правознавець : сайт. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/86339/M> (дата звернення: 06.02.2021).
3. Положення про підрозділи поліції особливого призначення «Корпус оперативнораптової дії» : затв. Наказом МВС України від 26.11.2018 № 958 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1436-18> (дата звернення: 06.02.2021).
4. Ярема Н. Ю., Пампура І. І. Психологічний аналіз професійної діяльності поліції особливого призначення. *Психологічний часопис*. 2018. № 5 (15). С. 252–266.
5. Davis D. L. An operator's perspective on SWAT teams: the myths, realities, and what it takes. Department of Criminal Justice Texas Christian University, 2020. 85 p.

Одержано 08.02.2021

УДК 343.91-053.6

Дмитро Миколайович БОНДЗИК,

студент 2 курсу магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Тенденції розвитку українського суспільства, що призвели до істотних змін у соціально-правовій сфері держави, актуалізують проблеми профілактики та попередження злочинності, зокрема неповнолітніх. Аналіз статистичних даних Департаменту інформаційних технологій МВС за останні п'ять років дозволив встановити неухильне зростання кримінальної активності саме неповнолітніх у скоєнні різних злочинів. За своєю структурою злочинність неповнолітніх відрізняється від злочинності дорослих: майже половина неповнолітніх відбуває покарання за вчинення насильницьких злочинів, близько чверті за вчинення корисливо-насильницьких злочинів. [1,с.215]

Проблема мотивації та мотивів поведінки і діяльності є однією з провідних в юридичній психології. Тільки за останнє десятиріччя вийшли фундаментальні праці Є.П.Ільїна, Д.О.Леонтьєва, С.Г.Московичева, Н.Г.Кокуріної, В.О.Бодрова, С.С.Занюка, С.А.Шоткінова та ін. присвячені цим питанням.

На погляд Є.П.Ільїна, психологічні чинники (утворення), які приймають участь в конкретному мотиваційному процесі й зумовлюють прийняття людиною рішення, можна назвати мотиваторами (мотиваційними детермінантами), вони при поясненні підстав дії чи вчинку стають аргументами прийнятого рішення. Виділення мотиваторів має принципове значення, адже саме їх багато авторів називають мотивами. За Є.П.Ільїним, можливо виділити наступні групи мотиваторів:

- моральний контроль (наявність моральних принципів);
- переважання (інтереси, схильності);
- зовнішня ситуація;
- власні можливості (знання, вміння, якості);
- власний стан в даний момент;
- умови досягнення мети (затрати зусиль і часу);
- наслідки своєї дії, вчинку [2,с.85].

Мотивацію поведінки особистості можна диференціювати. Можна виділити три основні сфери, що перш за все дозволяють розкрити особові особливості злочинця:

- а) покладання;
- б) долженствування;
- в) обов'язки перед суспільством (правова свідомість).

Кожна з цих особливостей умовно виділеними структурними утвореннями в рамках єдиної і цілісної мотиваційної системи.

Більшість злочинів, здійснених підлітками, вичерпується трьома видами злочинів: крадіжки (близько 60%), грабежі (8-9%), хуліганство (близько 7%). Число умисних вбивств, умисного спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, згвалтувань є значно меншою. Неповнолітні поступово освоюють порівняно нові різновиди злочинів, такі, як захоплення заручників, здирство, торгівля зброєю і наркотиками тощо. Серед підлітків-злочинців кожен сьомий, а серед засуджених – кожен п'ятий раніше скоювали злочини.

Серед причин, які впливають на появу груп неповнолітніх злочинців, експерти на перше місце ставлять неблагополуччя сім'ї - 85%, далі йде погана організація дозвілля - 65%, розчарування підлітків в ідеалах дорослих - 64%, соціальна несправедливість - 60,5%, бюрократизм та формалізм в роботі державних молодіжних громадських організацій - 55% .

Сучасній злочинності неповнолітніх властиві наступні риси:

- груповий характер;
- корислива спрямованість скоєних злочинів;
- особлива жорстокість скоєних злочинів;
- зниження вікової планки неповнолітніх злочинців;
- підвищена латентність;
- специфічний механізм злочинної поведінки. [3, с.89].

Злочинність неповнолітніх частина набуває групового, організованого характеру.

Потреби формують нормальні соціально-значимі, соціально-схвалювані мотиви діяльності:

1) фізіологічні потреби формують, наприклад, мотив успіху (корисливі мотиви злочину);

2) потреба у фізичній і психологічній безпеці – мотив самозахисту (фізичний самозахист при нападі);

3) необхідність в прихильності, коханні – мотив уникнення самоти (бродяжництво);

4) потреба поваги з боку членів суспільства – мотив прийняття з боку оточуючих людей;

5) потреба в самореалізації – мотив самоствердження і досягнення («жадання влади»).

Вивчення особистості неповнолітніх правопорушників і, перш за все, особливостей їх мотиваційної сфери дозволяє вирішити багато завдань в роботі з неповнолітніми щодо їх ресоціалізації, а саме, такої зміни їх особових властивостей, яка б дозволила сформуванню їх стабільну соціально-нормативну поведінку після звільнення [4, с.46-48].

Список бібліографічних посилань

8. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Е. Психология преступника и расследование преступлений. М. : Юрист, 1996. 336 с.

9. Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения : учеб. пособие. Горький, 1999. 420 с.

10. Московченко В. В. Особливості соціальної тривоги та соціофобії у делінквентних підлітків. *Право і Безпека*. 2016. № 2. С. 129–134.

4. Бойко В. В. Трудные характеры подростков: развитие, выявление, помощь : учеб. пособие. СПб. : Союз, 2002. 160 с.

Одержано 06.02.2021

УДК 347.672

Валерія Юріївна БУДНІК,

студентка магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

За своєю юридичною природою заповіт є особистим волевиявленням однієї особи, а тому, за загальним правилом, дві особи не можуть укласти єдиного заповіту. Винятком є заповіт подружжя. Для країн Європи такий різновид не є новизною, наприклад, в Німеччині заповіт подружжя називають «Берлінським заповітом». Для українського законодавства такий різновид є дещо новим, оскільки не був передбачений у ЦК

УРСР 1922 та 1963 рр. де владні приписи передбачали укладання заповіту однією особою. Головна особливість такого заповіту полягає в суб'єктному складі, оскільки скласти такий заповіт може лише подружжя, тобто чоловік та жінка, шлюб яких зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.. Відповідно до ч.3,4 ст.368 ЦК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, та майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні кошти членів сім'ї, є їхньою спільною власністю, якщо інше не передбачено законом або договором[1,ст.368]. За загальним правилом вважається, що майно належить дружині та чоловіку на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із подружжя з поважних причин, таких як навчання, хвороба, догляд за дітьми та ін. за час шлюбу не мав самостійного заробітку. Будь-яка річ, набута під час шлюбу, крім речей індивідуального користування, в тому числі коштовностей, навіть якщо вони були придбані на спільні гроші подружжя, належить жінці та чоловіку на праві спільної сумісної власності в рівних частинах, якщо інше не передбачено законом або договором. На спільний заповіт подружжя поширюються всі правила щодо форми та змісту заповіту передбачені ЦК України. Взагалі - то сенс такого заповіту полягає в отриманні спадщини, яка була спільною сумісною власністю подружжя, тією особою, яку жінка та чоловік обрали за домовленістю, а також у тому, що той з подружжя, який пережив, продовжує жити у звичному для нього майновому середовищі[2,С.91-94].

Судова практика свідчить про те, що цивільне законодавство та Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України не регулюють питання щодо посвідчення заповіту подружжя. Згідно з ч.2 ст.1243 ЦК України у разі укладення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті[1,ст.1243]. Спірним залишається питання щодо неможливості відчужування майна, оскільки той з подружжя, який пережив іншого, протягом життя не має права відчужувати майно, яке знаходилось у праві спільної сумісної власності. На нашу думку, це обмежує право власності особи на майно, оскільки особа повністю не може реалізувати зміст права власності (володіння, користування, розпорядження).

Заповіт подружжя також обмежує право на обов'язкову частку. Відповідно до ч.1 ст.1241 ЦК України малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка б належала кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Дилема потягає в тому, що особа має право на обов'язкову частку незалежно від змісту заповіту, а тому діти того з подружжя, який пережив іншого, зможуть отримати обов'язкову частку лише після смерті останнього з подружжя[1,ст.1241]. Законодавством також не визначена проблема якщо після смерті одного з подружжя помирає особа на користь якої було складено спільний заповіт.

Суперечливим є право на відмову від заповіту - вона можлива лише за життя жінки та чоловіка (3 ст.1243 ЦК України), оскільки, на нашу думку, порушується принцип заповідального відказу, адже особа на користь якої складено заповіт, може поводитися негідно після смерті одного з подружжя, але в межах ст.1238 не вдасться усунути її від спадкування. На нашу думку, досить не логічним є те, що заповіт подружжя складається лише на майно, яке є у спільній сумісній власності, адже у подружжя є майно, яке належить кожному з них на праві особистої приватної власності, тобто майно, набуте внаслідок дарування, спадкування, речі індивідуального користування стосовно яких кожен із подружжя повинен скласти ще один заповіт.

Відповідно до абз. 2 п. 16 постанови пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.08.2008 №7 заповіт є правочином, тому на нього поширюються загальні положення про правочини, у тому числі про підстави

та наслідки недійсності правочинів. Аналізуючи судову практику, можна дійти висновку, що більшість судових спорів виникає після смерті жінки або чоловіка, а інший відмовляється від заповіту[3]. Виходячи з того, що для українського законодавства заповіт подружжя є новизною то складність виникає з самою реалізацією ст. 1243 ЦК України. Головними аспектами на які потрібно звертати увагу при заповіті подружжя:

- Обов'язкова присутність чоловіка та дружини при посвідченні заповіту, тобто заборонити посвідчення через представника;
- Перевірка правосуб'єктності подружжя;
- Роз'яснення подружжю про наслідки складання такого виду заповіту, оскільки згідно з номенклатурою справ нотаріуса вони збрігаються 75 років.

Висновок. Отже, незважаючи на неоднозначні погляди науковців, проблемні питання реалізації та відсутність сталої практики судових спорів, заповіт подружжя є позитивним явищем для цивільного та сімейного законодавства, адже це забезпечує права подружжя на спільну сумісну власність та посилює інститут сім'ї.

Список бібліографічних посилань

11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.01.2021).
12. Заїка Ю. О. Заповіт подружжя. *Право України*. 2004. № 4. С. 91–94.
13. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 7 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08> (дата звернення: 27.01.2021).

Одержано 28.01.2021

УДК 343.98

Ольга В'ячеславівна ГАЙДАР,

*ад'юнкту відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТАЄМНОГО ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

Відповідно до ст. 41 Конституції України «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним».

Отже, майно – це предмети матеріального світу, які перебувають у власності суб'єкта. В свою чергу, право власності на майно беззаперечно захищаються, як на рівні основоположних міжнародних документів, так і Конституцією України. Згідно із статею 185 Кримінального Кодексу України таємне викрадення чужого майна (крадіжка) має різні види, а саме: крадіжка вчинена повторно або за попередньою змовою групою осіб; крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдала значної шкоди потерпілому; крадіжка, вчинена у великих розмірах; крадіжка, вчинена в особливо великих розмірах або організованою групою тощо.

Офіційна статистика, надана Офісом Генерального прокурора, свідчить що за минулий 2019 рік із зареєстрованих 444130 кримінальних правопорушень, 197564 складають

крадіжки. Таким чином, крадіжки складають майже половину усіх кримінальних правопорушень, що реєструються по всій території України. Також варто зазначити, що крадіжки вчиняються різними способами, що з'являються, у зв'язку з удосконаленням технологій, зміною соціально – економічних умов життя та появою нових предметів власності. З категорією вказаних кримінальних правопорушень стикається фактично кожний слідчий під час проведення досудового розслідування таємного викрадення чужого майна.

В свою чергу, використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна є невід'ємною частиною, як методики розслідування вказаної категорії правопорушень, так і доказування в цілому. При розслідуванні крадіжок ми рідко можемо покладатись на свідків чи очевидців, тому що найчастіше їх немає. Проте залучення спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій, проведення судових експертиз під час розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень наближає до результату досудового розслідування.

Слід прийняти до уваги, що тема використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень вже розглядали у своїх працях провідні науковці, як О.Ф. Аубакіров, Р.С. Белкін, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, Г.І. Грамович, Ф.Е. Давудов, А.В. Дулов, П.П. Іщенко, Н.І. Клименко, З.О. Ковальчук, Г.М. Надгорний, М.Я. Сегай, М.О. Селіванов, З.М. Соколовський, В.В. Циргаль та інші автори.

Проте, для проведення швидкого, всебічного та обґрунтованого досудового розслідування кримінальних проваджень, щодо таємного викрадення чужого майна, необхідна наявність не лише методики використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних проваджень у цілому, а і можливість застосування методичних рекомендацій в практичній діяльності щодо розслідування крадіжок.

Отже, метою дослідження є виділення на основі вивчення нормативних актів, наукових праць, важливих теоретичних аспектів застосування спеціальних знань та поєднання отриманого матеріалу з практичними засадами розслідування кримінальних правопорушень у вигляді таємного викрадення чужого майна. Для цього необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити поняття та класифікацію таємного викрадення чужого майна;
- дослідити наукові праці, щодо використання спеціальних знань під час таємного викрадення чужого майна;
- розробити поняття, сутність спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна;
- проаналізувати та визначити організаційні та правові засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів;
- визначити особливості застосування спеціальних знань і науково-технічних заходів під час проведення окремих тактичних операцій;
- деталізувати процесуальні і непроцесуальні форми використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна тощо.

Також варто зазначити, що метою дослідження є не тільки розробка методики використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна, а й можливості в подальшому застосування таких знань для удосконалення нормативних актів, що регулюють роботу правоохоронних органів.

До того, результатами дослідження стануть рекомендації, щодо використання спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна, а саме залучення спеціалістів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, для збирання слідів кримінального правопорушення, а в подальшому доказів для притягнення винного до кримінальної відповідальності. Послідовність призначення експертиз, які покращать проведення розслідування таємного викрадення чужого майна та нададуть можливість швидко, якісно використовувати усі зібрані докази в кримінальному провадженні.

Одержано 09.02.2021

УДК 347.95

Юлія Ігорівна ДЕМЧЕНКО,

студентка магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАКОННОСТІ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Принципами виконавчого провадження є правові вимоги до учасників виконавчого провадження, що визначають особливості, закономірності та направленість регулювання відносин, щодо правового регулювання примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб). Характеристика принципів виконавчого провадження як основних засад має суттєве значення, оскільки вони є вихідними положеннями, закріпленими в чинному законодавстві, що регулює порядок примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб).

Згідно ст. Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження здійснюється з дотриманням таких засад (принципів):

- 1) верховенства права;
- 2) обов'язковості виконання рішень;
- 3) законності;
- 4) диспозитивності;
- 5) справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- 6) гласності та відкритості виконавчого провадження;
- 7) розумності строків виконавчого провадження;
- 8) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями;
- 9) забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців[1].

Як для теорії, та і для практики правозастосування є важливим розгляд питання про поняття та зміст принципів верховенства права і зміст принципу законності. Крім того є важливим та актуальним питання про співвідношення зазначених принципів.

Принцип верховенства прав людини передбачений у ст. 3 Статуту Ради Європи, в якій проголошується, що кожен член Ради Європи повинен визнавати принцип верховенства права та принцип, відповідно до якого всі особи, які перебувають під його юрисдикцією, повинні користуватися правами і основними свободами, та щиро і активно співробітничати в ім'я досягнення мети Ради, яка буде досягатися шляхом підтримки та подальшого здійснення прав людини і основних свобод. Принцип верховенства права закріплений у низці інших міжнародних актів, зокрема, Загальній декларації прав людини, ЄКПЛ та інш.

Зазначений принцип у сфері правореалізації полягає у тому, що юрисдикційний орган чи посадова особа під час розгляду справи та ухваленні рішення повинен вирішувати питання про відповідність національного законодавства принципу верховенства прав людини. У випадку невідповідності національного законодавства вимогам верховенства прав людини національний суд може скасувати такий закон, розглянути його на відповідність Конституції або не застосувати такий закон в залежності від особливостей повноважень судових органів в конкретній країні.

У звіті Венеціанської комісії 24-25 березня 2011 р. на підставі аналізу правових систем європейських держав виділено шість необхідних елементів принципу верховенства права:

- 1) законність, включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом прийняття законів;
- 2) правова визначеність;

- 3) заборона довільності у прийнятті рішень;
- 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти;
- 5) повага до прав людини;
- 6) недискримінація і рівність перед законом [2].

Значною мірою розвиток принципу верховенства права пов'язаний із закріпленням зазначеного принципу у Преамбулі ЄКПЛ та подальшим еволюційним тлумаченням її положень у практиці ЄСПЛ. Так, у рішенні у справі «Амуур проти Франції» (*Amuur v. France*) від 25 червня 1996 р., ЄСПЛ зазначив, що верховенство права є принципом, що властивий кожній статті ЄКПЛ і ним слід керуватися при її тлумаченні.

Крім того, певне тлумачення змісту верховенства права було надано і на національному рівні Конституційним Судом України у його рішенні у справі конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 р., відповідно до якого верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути просякнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.

В розумінні положень цієї статті Закону України «Про виконавче провадження» принцип законності означає реальну дію норм права в державі, при якому державні органи, посадові особи та громадяни мають строго дотримуватися приписів правових норм і, в першу чергу, закріплених в законах. Так, Ю. В. Білоусов зазначає, що принцип законності означає, що державний виконавець та усі учасники виконавчого провадження повинні суворо дотримуватися вимоги законодавства про виконавче провадження [3, с. 18].

Слід підтримати позицію В. А. Кройтора про те, що верховенство права і законність протиставлятися не можуть. Вимогу законності логічніше розглядати як складову верховенства права, та зазначимо, що вона є своєрідним продовженням, невіддільною частиною такої інтегруючої засади всього цивільного судочинства, як принцип верховенства права. У свою чергу, законність як процесуальна вимога означає неухильне дотримання і виконання законів (та інших нормативних актів) всіма учасниками цивільних процесуальних відносин, пов'язаних із розглядом і вирішенням судами цивільних правових спорів [4, с.361].

Висновок. Вважаю, що згідно сучасної правової доктрини, є логічним й обґрунтованим розуміння принципу законності як складової принципу верховенства права. що фактично не потребує виділення в якості самостійного принципу виконавчого провадження.

Список бібліографічних посилань

1. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-1404-19> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) – Верховенство права. Схвалена Венеціанською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 берез. 2011 р.). URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/> (дата звернення: 05.02.2021).
3. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2005. 188 с.
4. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.

Одержано 08.02.2021

УДК 351.741

Денис Євгенійович ДЕНИЩУК,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем забезпечення діяльності поліції
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0285-8831>

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Практика застосування собак у службовій діяльності існувала ще за царських часів. Пізніше, в радянський період кінологічна служба набула подальшого розвитку. Не втратило своєї актуальності питання кінологічного забезпечення в діяльності правоохоронних органів і у сучасній Україні.

Наразі 2021 рік є роком певного підведення підсумків того, що вже зроблено в цьому напрямку, а також розробки і впровадження нової Концепції розвитку кінологічних служб на наступні роки, чим і обумовлюється актуальність обраної теми дослідження.

Проблематика підготовки персоналу правоохоронних органів до забезпечення кінологічної діяльності була предметом численних наукових досліджень. Серед вчених, що працювали над цією проблематикою, необхідно відмітити: А. Афанасьєва, А. Галімова, В. Березюка, О. Богданюка, О. Винограда, О. Вотінова, Ю. Дем'янюка, О. Діденка, В. Дорофєєва, С. Дякова, Т. Івашкову, Д. Іщенко, М. Кабачинського, О. Ковалю, В. Мірошніченко, Є. Потапчука, В. Примака, В. Паламарчука, А. Радванського, В. Решетника, В. Руденка, С. Серховця, С. Сидоренкова, О. Ставицького, О. Торічного, В. Ягупова тощо.

Переважна більшість дослідників сходиться у думці про недостатній рівень сучасного розвитку вітчизняних кінологічних підрозділів та необхідність подальших вдосконалень у цій сфері. Для вирішення означеного питання, Міністерством внутрішніх справ України від 24 травня 2017 року було видано наказ № 442 «Про затвердження Концепції розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року» [1].

На виконання вимог зазначеної Концепції, Голова Національної поліції України, Голова Державної прикордонної служби України, Голова Державної служби України з надзвичайних ситуацій та командувач Національної гвардії України у період до 01 липня 2017 року провели роботи з підготовки та затвердження програм розвитку кінологічних служб. На основі розроблених програм були складені та впроваджені щорічні плани работ кінологічних служб й інші нормативні акти організаційно-адміністративного характеру.

Необхідно зазначити, що усі вище перелічені правоохоронні органи мають чинні Інструкції: з організації діяльності кінологічних підрозділів / кінологічного забезпечення / службової кінології.

Звертаючи увагу на деякі розбіжності, що помітні у термінології з питання кінології, визначення, надане кінологічному забезпеченню оперативно-службової діяльності С. Серховецем, набуває особливої значущості. Він розглядав кінологічне забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів, як інтегративне поняття специфічних завдань, що вирішуються кінологічними підрозділами, у класичному значенні поняття «забезпечення» та з точки зору особливостей оперативно-службової діяльності правоохоронних органів [2].

Разом із тим, важливим аспектом проблеми кінологічного забезпечення є відсутність чіткого визначення поняття «правоохоронні органи». Однозначної відповіді на те, що таке правоохоронний орган, як у науці, так і в законодавстві України немає. Підставою для зробленого нами висновку є наукові дослідження Б. Бубрика, В. Хоми, І. Ковальчука [2] та інших.

Отже, навіть із вже наведених нами даних помітно, що кінологічне забезпечення є питанням більш широким, ніж область адміністративних повноважень Міністерства внутрішніх справ України. Так, наприклад, загальновідомою є практика використання службових собак на митницях, застосування собак Службою безпеки України, залучення кінологів до виконання службових завдань у Державній кримінально-виконавчій службі України тощо.

Отже, можна аргументовано стверджувати, що оскільки використання службових собак відбувається у різних правоохоронних органах, доцільно визначити загальні питання, які будуть актуальні для розвитку кінологічних підрозділів у всіх цих органах. На наш погляд до таких питань відносяться:

1. організація розведення і вирощування службових собак у кінологічних підрозділах, а також племена робота. Цей напрямок діяльності важливий для усіх правоохоронних органів без винятку. Проте, зважаючи на особливості окремих собак та специфіку правоохоронних органів, уподобання до порід будуть різнитись. Так, наприклад, для роботи на транспорті (у літаках, чи автобусах) будуть корисні невеликі за розмірами породи собак. А для виконання завдань по переслідуванню і затриманню порушника, перевага буде віддана більш крупним породам;

2. розбудова нормативно-правових актів, що складають зміст правового поля діяльності кінологічних служб також буде актуальна відносно усіх правоохоронних органів. Нормативні документи щодо окремих органів навряд чи можуть бути об'єднані, проте загальним орієнтирами їх розробки можуть слугувати європейські стандарти;

3. підготовка майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності. На відміну від попередніх пунктів, завдяки сучасним дослідженням та напрацюванням учених, можна виділити універсальні напрямки (критерії) підготовки для будь-якого правоохоронного органу. А саме: когнітивний (відображає стан володіння теоретичними і практичними знаннями), мотиваційний (характер сформованості спрямованості особистості офіцера, рівень розвитку інтересів, мотивації, ставлення до кінологічної діяльності), діяльнісний (здатність використовувати набуті уміння та навички під час вирішення практичних завдань професійної діяльності пов'язаних з кінологічним забезпеченням) та інтегральний (навчальна успішність курсантів) [3].

Перспективними напрямками подальших досліджень на нашу думку є: вивчення світового та європейського досвіду із службової кінології; аналіз результатів виконання Концепції розвитку кінологічних служб, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24.05.2017 року № 442; розгляд шляхів розвитку стосунків й комунікацій між кінологічними службами різних державних органів та міністерств, із громадськими кінологічними організаціями, суспільством в цілому (з метою популяризації кінологічної служби та залучення недержавних джерел фінансування).

Отже, функціонування кінологічних служб пов'язане із вирішенням низки питань, що є типовими не лише для центральних органів виконавчої влади, діяльність яких координується через Міністра внутрішніх справ України, але також і для інших правоохоронних органів. При цьому, кінологічні підрозділи зарекомендували себе як дієвий інструмент вирішення службових завдань з правоохоронної діяльності. Тож, з метою розвитку кінологічного забезпечення на наступні роки доцільно враховувати означені питання не лише на рівні нової Концепції МВС, зосередженої на кінологічній службі,

але й закріплювати відповідні загальні підходи у таких керівних документах, як Концепції та Стратегії більш високого рівня, що стосуються інших питань правоохоронної діяльності (наприклад, затверджені Кабінетом Міністрів України чи Президентом України).

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Концепції розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та Національної гвардії України до 2020 року : Наказ МВС України від 24.05.2017 № 442 // ІАС Консультант : сайт. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0A0SEF60A6> (дата звернення: 03.02.2021).

2. Серховець С. В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*. 2014. № 1 (70). С. 147–156.

3. Серховець С. В. Формування готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2016. 261 с.

Одержано 05.02.2021

УДК 342.7

Олена Сергіївна ЄЛІСЄЄВА,

курсант групи Ф1-19-103

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9468-0497>

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПОЯВА НОВОЇ КАТЕГОРІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА НЕОБХІДНОСТІ ЇЇ ЗАХИСТУ

Сучасні технології дедалі активніше динамізують правове середовище країн світу. Це зумовлюється зміною як загальних світових стереотипів щодо побудови якісного правового простору, так і конкретно-зорієнтованими показниками загального добробуту країн, що обрали сучасний спектр розвитку, який ґрунтується на застосуванні сучасних цифрових технологій у всіх сферах суспільного життя. Україна, будучи демократичною, соціальною, правовою державою, про що зазначено в Конституції, має основним обов'язком утвердження і забезпечення прав і свобод людини [1]. З огляду на це, необхідним для нашої держави є створення якісного механізму забезпечення та захисту прав людини у сучасних реаліях ХХІ сторіччя.

З розвитком цифрових технологій виникає і нова категорія прав людини – категорія цифрових прав. 6 липня 2012 року під час проведення 20-ї сесії Комітету з прав людини ООН було прийнято Резолюцію про сприяння та захист прав людини в Інтернеті (оригінальна назва – Resolution on the Promotion, Protection, and Enjoyment of Human Rights on the Internet) [2]. Означена подія стала початком світового визнання нової категорії прав людини та створення надійних механізмів для її захисту.

За визначенням української громадської організації «Платформа прав людини», цифрові права – це права людини в онлайн середовищі, які включають, зокрема, право

на доступ до Інтернету, право на свободу висловлювання, право на захист приватності та інші права людини, реалізація яких відбувається за допомогою цифрових технологій [3].

Наразі доступ до інтернету не визнається як «право людини», проте у законодавстві деяких країн світу це вже знаходить своє юридичне втілення. Так, у Бразилії спеціальний закон The Internet Bill of Rights, ухвалений у 2014 році, визначає, що забезпечення загального доступу до інтернету є метою цього регулювання [6].

В Україні, наразі ясно простежується курс цифровізації суспільства, що підтверджується створенням окремого міністерства — Міністерства цифрової трансформації. З огляду на це, виникає потреба якісного моніторингу та захисту прав громадян. Даним дослідженням в Україні, наприклад, займається ГО «Платформа прав людини», яка у 2018 році за підтримки Counterpart International реалізує проект з моніторингу порушень прав людини онлайн. Моніторинг включає як відстеження порушень, так і їх юридичний аналіз. Даний проект дозволяє встановити кількість та характер порушених цифрових прав, а також встановлює способи їх мінімізації. Відповідно до звіту «Платформи прав людини» за грудень 2020 року ними було виявлено наступні порушення:

- 1 (один) факт порушення цифрових прав загального характеру у вигляді обмеження доступу до Інтернету, який стосуються 240 веб-ресурсів;
- 29 (двадцять дев'ять) фактів порушення цифрових прав індивідуального характеру, які стосуються права на свободу вираження поглядів у цифровому середовищі;
- 3 (три) потенційні загрози для свободи слова та права на приватність в Інтернеті в Україні, про які свідчать 11 (одинадцять) фактів потенційних порушень цифрових прав, виявлених під час моніторингу [4].

З урахуванням відповідних результатів моніторингу, постає питання щодо створення якісного механізму захисту цифрових прав українців. Тому доцільним є побудова нової сучасної інституції, котра на загальнодержавному рівні здійснювала б, по-перше, моніторинг порушених прав, а, по-друге, здійснювала захист та відновлення порушених прав, мала б співпрацю з іншими правоохоронними органами у цьому питанні.

Цікавим є створення інституту Уповноваженого Верховної Ради України із захисту цифрових прав, що діятиме також на регіональному рівні. В Україні наразі діє інститут Уповноваженого Верховної Ради України, що має як загальну спеціалізацію, так і галузеву (мовний омбудсмен, омбудсмен з прав дитини), проте наразі цього недостатньо. Відповідний висновок можна зробити хоча б з того, що щорічно в Україні фіксують десятки тисяч порушень основоположних прав. Так, згідно щорічної доповіді українського омбудсмена за 2019 рік, було зафіксовано 33 838 тисяч порушень прав людини [5].

Висновок. Отже, для дієвої охорони й захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні необхідним є створення нових інституцій. Регіональні інститути Уповноважених з прав людини, що мали б регіональну спеціалізацію, могли б зменшити тиск на роботу омбудсмена сьогодні. З огляду на активну цифровізацію суспільства, необхідним стає побудова інституту Уповноваженого Верховної Ради України із захисту цифрових прав громадян. Цифрові права, що являють собою нову категорію прав, яка є результатом епохи активного розвитку цифрових технологій, потребують законодавчого закріплення та дієвих механізмів захисту.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-254к/96-вр> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Резолюція про сприяння та захист прав людини в Інтернеті : від 27.06.2016 // Центр демократії та верховенства права : сайт. URL: https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf (дата звернення: 05.02.2021).
3. Методологія моніторингу порушення цифрових прав (Індекс порушення цифрових прав в Україні) // Платформа прав людини : сайт. URL: <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Методологія-.pdf> (дата звернення: 31.01.2021).

4. Моніторинг порушень цифрових прав в Україні : аналіт. звіт (період моніторингу – грудень 2020 року) // Платформа прав людини : сайт. URL: <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/Індекс-порушення-цифрових-прав-в-Україні-за-грудень-2020-року.pdf> (дата звернення: 05.02.2021).

5. Щорічні та спеціальні доповіді // Уповноважений Верховної Ради з прав людини : офіц. сайт. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/> (дата звернення: 05.02.2021).

6. Brazil Internet Bill of Rights // ITS : сайт. URL: https://itsrio.org/wpcontent/uploads/2018/02/v5_comsara_pages_miolo_Brazil-Internet-Bill-of-Rights-A-closer-Look.pdf (дата звернення: 05.02.2021)

Одержано 06.02.2021

УДК 347.155

Віра Олександрівна СКРИННІК,

студентка магістратури факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ВІКУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ОБСЯГ ЇЇ ЦИВІЛЬНОЇ ПРАВОЗДАТНОСТІ

Актуальність дослідження питання щодо впливу віку фізичної особи на обсяг її цивільної правоздатності обумовлена тим, що у людини, як учасника цивільних правовідносин, з віком може змінюватися обсяг цивільних прав та обов'язків, які вона може мати. У контексті проведення рекодифікації цивільного законодавства України положення про цивільну правоздатність фізичної особи та її обсяг викликають певний науковий інтерес з позиції визначення напрямів удосконалення цивільного законодавства України в цій частині.

Здатність мати цивільна права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають всі фізичні особи. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає з моменту народження людини та закінчується у момент її смерті. Так, з моменту народження фізична особа може бути власником майна, що передається їй у порядку спадкування, може мати право користування житлом тощо.

Згідно з ч. 3 ст. 25 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. (далі – ЦК України), у випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку [1]. Отже, ЦК України містить лише загальні положення щодо впливу віку фізичної особи на обсяг її цивільної правоздатності. Особливості набуття певних цивільних прав та обов'язків фізичною особою і, відповідно, здатності мати ці цивільні права та обов'язки врегульовано, зокрема, такими нормативно-правовими актами, як Закон України від 19 грудня 1995 р. № 481/95-ВР «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» [2], постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. № 2471-XII «Про право власності на окремі види майна» [3], яка має додаток № 2 «Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна», Закон України від 14 липня 2020 р. № 768-IX «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [4].

Частина 2 ст. 63 ЦК України передбачає, що опікуном або піклувальником може бути лише фізична особа з повною цивільною дієздатністю. За загальним правилом,

повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) (ч. 1 ст. 34 ЦК України). У той же час повну цивільну дієздатність можуть мати й особи до досягнення ними повноліття, наприклад, у разі реєстрації шлюбу або в разі надання їм повної цивільної дієздатності в порядку ст. 35 ЦК України. Зазначене свідчить, що фізична особа з повною цивільною дієздатністю – це не тільки повнолітня особа. Натомість, частина 1 ст. 244 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. визначає, що опікуном, піклувальником дитини може бути за її згодою повнолітня дієздатна особа [5]. Вбачається, що положення Сімейного кодексу України більше відповідають сучасним потребам суспільства, оскільки враховуючи положення ЦК України, піклувальником неповнолітньої особи може бути призначено неповнолітню особу, якій було надано повну цивільну дієздатність. У зв'язку з цим пропонується ч. 2 ст. 63 ЦК України викласти в такій редакції: «Опікуном або піклувальником може бути лише повнолітня дієздатна фізична особа».

Згідно з п. 1-2 ч. 1 ст. 15-3 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» забороняється продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових, тютюнових виробів, електронних сигарет, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння особами, які не досягли 18 років, а також особам, які не досягли 18 років [2].

Відповідно до ч. 4 ст. 15-3 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального», якщо у продавця пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових, тютюнових виробів, електронних сигарет, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння виникли сумніви щодо досягнення 18-річного віку покупцем, який купує пиво (крім безалкогольного), алкогольні, слабоалкогольні напої, вина столові, тютюнові вироби, електронні сигарети, рідини, що використовуються в електронних сигаретах, пристрої для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, продавець повинен звернутися до такого покупця з вимогою пред'явити паспорт громадянина України або інший документ, що підтверджує його вік. Згідно з ч. 5 ст. 15-3 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» у разі відмови покупця надати такий документ продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових, тютюнових виробів, електронних сигарет, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння такій особі забороняється [2].

Таким чином, зокрема, продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних чи слабоалкогольних напоїв, тютюнових виробів, електронних сигарет може здійснюватися тільки повнолітніми особами і тільки повнолітнім особам. Отже, здатність укладати договори купівлі-продажу зазначених речей та речовин і мати їх на праві власності виникає в особи з досягненням 18 років.

Щодо здатності фізичної особи мати на праві власності зброю, також необхідно зазначити, що цивільна правоздатність фізичної особи мати на праві власності певну зброю обумовлена віком фізичної особи. В пункті а) додатку № 2 до постанови Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. № 2471-ХІІ «Про право власності на окремі види майна», що має назву «Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна», зазначається, що громадяни набувають права власності на такі види майна, придбаного ними з відповідного дозволу, що надається: на вогнепальну

гладкоствольну мисливську зброю – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 21-річного віку; на вогнепальну мисливську нарізну зброю (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 25-річного віку; на газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку; на холодну зброю та пневматичну зброю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду – органами внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 18 Закон України від 14 липня 2020 р. № 768-IX «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» гравцем може бути виключно фізична особа, якій на дату участі у грі виповнився 21 рік. Організаторам азартних ігор заборонено приймати ставки та виплачувати (видавати) виграші (призи) в азартній грі особам молодше 21 року [4].

Висновок: Фізична особа з моменту народження є правоздатною. Проте з віком обсяг її цивільної правоздатності може змінюватися. Зокрема продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних чи слабоалкогольних напоїв, тютюнових виробів, електронних сигарет може здійснюватися тільки повнолітнім особам, продаж вогнепальної гладкоствольної мисливської зброї може здійснюватися особам, які досягли 21-річного віку тощо. Встановлено суперечності між СК та ЦК України в регулюванні суспільних відносин щодо визначення осіб, які можуть бути опікуном, піклувальником. У зв'язку з цим пропонується ч. 2 ст. 63 ЦК України викласти в такій редакції: «Опікуном або піклувальником може бути лише повнолітня дієздатна фізична особа».

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 04.02.2021).
2. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України від 19.12.1995 № 481/95-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-вр> (дата звернення: 04.02.2021).
3. Про право власності на окремі види майна : Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 № 2471-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12> (дата звернення: 04.02.2021).
4. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14.07.2020 № 768-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20> (дата звернення: 04.02.2021).
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002. № 2947-ІІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 04.02.2021).

Одержано 09.02.2021

УДК 342.95

Дмитро Анатолійович СОРОЧАН,

ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

Однією з ключових суспільно значущих завдань, що стоять перед нашою державою, є пошук нових шляхів та можливостей зниження криміналізації населення. В останні роки це особливо стало стосуватися неповнолітніх і в цілому молоді. Необхідність оперативного реагування та вжиття невідкладних заходів по даному напрямку обумовлено як мінімум трьома факторами.

По-перше, в країні продовжує зберігатися складна кримінальна обстановка в підлітковому середовищі. По-друге, погіршується фінансове становище більшості сімей, труднощі, з якими стикаються освітні установи, - все це несприятливо впливає на юне покоління. Дезорганізація молодіжної політики, недоліки по формуванню у неповнолітніх моральних основ поведінки й ціннісних орієнтацій призвели до того, що в сферу професійної злочинності втягується все більше студентів. По-третє, змішаними кримінальними групами (дорослі та неповнолітні) при негативному впливі медіа-простору відбуваються все більш жорстокі насильницькі злочини. Інформацію про свої діяння підлітки розміщують на веб-ресурсах, сторінках соціальних мереж, завойовуючи, таким чином, субкультурний авторитет.

Уперше термін булінг (з англ. «*bully*» – хуліган, забіяка, грубіян, насильник; «*bullying*» – цькування, залякування, третирування) з'явився на початку 70-х рр. ХХ ст. у Скандинавії, де група дослідників вивчала явище насильства між дітьми в школі. Досі немає чіткого наукового визначення цього терміна. Саме поняття булінг деякі автори розуміють по-різному і дають різну кваліфікацію його видів [1, с. 169].

Це поняття можна розглядати як у вузькому сенсі - відеозйомка бійки з подальшим розміщенням в мережі Інтернет, так і в широкому – будь-яке шкільне насильство. Форми насильства серед неповнолітніх змушують жахнутися: своїх жертв вони буквально катують не тільки у фізичному, а й у психологічному плані. Злочинність не тільки стрімко молодшає та зрівнюється в гендерному відношенні, але і приймає стійкий професійний характер.

Ключовим суб'єктом, що здійснює виховну і профілактичну роботу з підлітками, поряд з сім'єю і школою є органи Національної поліції (ювенальна превенція, дільничні офіцери поліції).

Ряд авторів, досліджуючи питання діяльності правоохоронних органів України щодо запобігання та протидії булінгу зазначають, що підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України під час виконання своїх завдань керуються багатьма нормативно-правовими актами. Частина з них – це міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інші – норми національного законодавства. Аналізуючи чинне законодавство, можна прийти до висновку, що за останні кілька років законодавець вніс низку змін, які характеризуються посиленням компонента захисту прав дітей. Так, позитивною новелою є зміна формату діяльності підрозділу превенції – тепер основним завданням ювенальної поліції стала профілактична діяльність, замість каральної, але разом із тим є і негативні тенденції. Наприклад, законодавець не прописав конкретного механізму взаємодії з іншими підрозділами поліції, наприклад під час розшуку безвісти зниклої дитини [2, с. 121].

Також потрібно зупинитися на такій формі булінгу як кібербулінг. Національне законодавство досить розмито встановило його ознаки та обставини вчинення. У нормативному

визначенні булінгу закріплено, що це можуть бути діяння, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій. Що саме мав на увазі законодавець не зрозуміло. Наприклад, «дизлайк» під відео чи фото у соціальних мережах буде охарактеризовано як булінг, і яким чином діяти органам поліції у зазначеному випадку?

Для повноцінної профілактичної роботи в навчальних закладах поліцейським необхідно, крім стандартних навичок і умінь, володіти знаннями в області структури органів управління освітою, педагогічного та виховного процесів; розуміти напрямки взаємодії підрозділів органів поліції з органами державної влади, громадськими формуваннями в частині, що стосується забезпечення публічної безпеки та порядку в навчальних закладах.

Іншим важливим фактором є соціальна характеристика даного об'єкта профілактичної роботи. Школярі і студенти виступають однією з найдинамічніших і разом з тим суперечливих соціальних груп. Поряд з величезним позитивним і творчим потенціалом підростаючого покоління в даному середовищі мають місце порушення законності та правопорядку, пов'язані з вживанням алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин. Нерідкі прояви ксенофобії на ґрунті національних або міжконфесійних конфліктів, втягнення неповнолітніх у організації екстремістського характеру.

Виходячи із заданого вектора, вважаємо, що цілі і завдання, що стоять перед працівниками Національної поліції в освітній установі, повинні бути наступними:

- захист прав і законних інтересів усіх громадян, які перебувають в навчальних закладах;
- профілактика злочинів та інших правопорушень, виявлення причин і умов, що сприяють їх вчиненню;
- встановлення осіб, які систематично вживають спиртні напої, наркотичні засоби і їх прекурсори, психотропні та одурманюючі речовини; проведення з ними загальної та індивідуальної профілактичної роботи;
- забезпечення охорони публічної безпеки та порядку в місцях масового перебування студентів, а також при проведенні культурно-масових і спортивних заходів.

Висновок. Викладені в роботі пропозиції, навіть за умови їх швидкої реалізації, безумовно, не здатні в повній мірі виключити підліткову злочинність як соціальне явище. У профілактичній діяльності працівників Національної поліції по відношенню до дітей переважають заходи виховного впливу у вигляді переконання, які не завжди мають позитивний вплив на осіб, які перебувають на профілактичному обліку. Незважаючи на комплекс заходів, що проводяться, навіть перебуваючи на контролі, підлітки знову вчиняють протиправні діяння. Однак планомірна та послідовна діяльність поліції по втіленню висловлених рекомендацій здатна не тільки підвищити ефективність профілактичної роботи органів правопорядку, а й посилити правовий захист дітей, забезпечити максимальний виховний вплив педагогічних та правоохоронних процесів щодо неповнолітніх.

Список бібліографічних посилань

1. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1. С. 169–173.
2. Пісоцька К. О. Нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів ювенальної превенції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1 (30). С. 117–121.

Одержано 05.02.2021

УДК 342.5

Анастасія Валентинівна ХОЛДОЄНКО,

*аспірант кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

НЕОКУЛЬТИ – ДЕСТРУКТИВНІ ЯВИЩА СУСПІЛЬСТВА

Одне із основоположних і гарантованих, як національними, так і міжнародними нормами прав людини, є право на свободу світогляду і віросповідання. Це право надає можливість особі визначати свою релігійну ідентичність, або взагалі відмовлятися від неї, будувати своє духовне життя, використовуючи різноманітні форми для цього, прямуючи різними шляхами. І під час цієї «подорожі» особи, як держава, так і суспільство повинно забезпечувати гармонійні відносини між державою та церквою, між церквами та між особами.

Релігія, виступаючи як суспільний інститут, ще з первісних часів висувала певні вимоги до соціальної поведінки людей, чинила регулятивний вплив на суспільні відносини. Вироблені релігією правила поведінки належать не тільки до здійснення культу, а й до особистого чи суспільного життя людини. Вони мають імперативний характер, впливають на поведінку людей і є певним видом соціальних норм. Релігійні норми – визначальний елемент у структурі релігійного впливу церкви на своїх послідовників [1, с. 250].

На теперішній час, релігія є не менш суттєвою в суспільстві, ніж право. Вчений І.М. Луцький підкреслює наступне, що право та релігія виконують практично однакове завдання, оскільки релігія (стосовно до України – християнство) має на меті виховання морального християнина, а право – законслухняного громадянина. Поєднання завдань релігії та права, спрямування їх у спільну практичну площину сприяє формуванню демократичної держави з високими соціальними і громадянськими стандартами. [2, с. 19]

У більшості держав формується певна система релігійних організацій: від головної організації до централізованих. Проаналізувавши Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації» можна відмітити, що він передбачає вичерпний перелік таких організацій, а саме: релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. (ч. 2 ст. 7) А також зазначено, що на інші організації, утворені за релігійною ознакою, дія цього Закону не поширюється. [3]

Користуючись цим моментом, все стрімкішого розвитку набуває таке явище, як діяльність новітніх релігійних організацій та їхній вплив на особу та суспільство в цілому.

Відомий російський дослідник нетрадиційної релігійності Є.Г.Балагушкін зазначає, що релігійним або містичним новітнім культом (далі – неокультом) є релігійна чи містична організація, що виникла у другій половині ХХ або на початку ХХІ століття. Нетрадиційним релігійним або містичним культом (далі – нетрадиційним культом) є релігійна або містична організація, яка культурно і ментально не є укоріненою в тій чи іншій країні, історично не успадкована певним народом від попередніх поколінь, не притаманна його релігійній духовності. Переважна більшість нетрадиційних релігій та містичних груп у цьому смислі є неокультами. [4, с. 16].

На думку А. Алексеевського, об'єднання осіб, яке має жорстку ієрархічну структуру, здійснює скрите або відкрите психічне насильство, тотальний контроль над особою, який руйнує духовний, психічний, фізичний стан особистості, його матеріальне становище шляхом примушування до відмови від приватної власності на користь організації або її керівництва; по-друге, об'єднання осіб, які за своїм спрямуванням вступають у суперечність з історичними традиціями, культурою, соціальними структурами і нормами, які виникли в суспільстві [5, с. 236].

Для багатьох неокультурів сьогодні характерна деструктивність або тоталітарність їх спрямованості, що визначається не віруваннями, а методами діяльності. В українському законодавстві відсутнє юридичне визначення деструктивної секти. Українські сектознавці, психологи та інші фахівці цієї сфери користуються визначеннями деструктивної секти, наявними в різній науковій документації і західній правовій практиці. На їхній підставі сектознавці дають таке визначення ознак деструктивної секти:

1. завдання шкоди здоров'ю громадян або загроза їхньому життю;
2. використання у релігійній практиці методів, які завдають шкоду психічному або (і) фізичному здоров'ю громадян (гіпноз, бомбування, кодування та ін.);
3. руйнування сімейних і соціальних зв'язків громадян;
4. релігійна практика, яка порушує чинне законодавство або спонукає громадян до протиправних чи асоціальних дій;
5. псевдорелігійна практика, спрямована на обов'язкове, а не за власним розсудом, стягнення матеріальних засобів і цінностей з громадян на користь організації або її керівництва та багато інших.
6. використання у процесі вербування (навернення) громадян шахрайства у вигляді приховування справжньої інформації про віровчення (наприклад "Рівні посвяти" тощо), історію, практику, керівництво релігійної організації, або надання хибної інформації, що є порушенням прав людини на інформацію, необхідну для вчинення вільного усвідомленого релігійного вибору;
7. розпал міжрелігійної ворожнечі, яка принижує людську гідність віруючих інших релігій і конфесій;
8. релігійна практика, яка може спричинити дестабілізацію цивільного суспільства, підривання національної безпеки;
9. використання у релігійній практиці методів контролю свідомості та вільної волі громадян у формі застосування гіпнотичних та інших подібних методик впливу;
10. релігійний вплив на неповнолітніх без відома або усупереч волі їхніх батьків чи опікунів;
11. використання статусу релігійної організації для прикриття інших, не релігійних видів діяльності.

Наявність у релігійної організації або групи однієї з цих ознак вже дозволяє вважати її деструктивною сектою [6, с. 192].

Отже, сучасні релігійні або містичні новітні культури (неокультури) – використовуючи свідомість особи, завдають значної шкоди фізичному та психічному здоров'ю кожного, що в свою чергу наражає на небезпеку життя, тобто зачіпають права людини, підривають громадський порядок та створюють загрозу національній безпеці України. З огляду на те, що відносини, які виникають у таких організаціях, як неокультури, не регулюються у національному законодавстві, пропонується внесення змін до діючого законодавства в сфері регулювання таких явищ, як сучасні релігійні або містичні новітні культури, чіткі механізми контролю за діяльністю таких організацій, постійно інформувати населення про попередження існування таких організацій, про правові та дієві заходи реагування кожного на діяльність цих організацій. І звичайно, крім держави, в захисті та попередженні від впливу неокультурів важливу позицію має займати традиційна церква, яка за допомогою підвищення морально-культурного рівня громадян буде сприяти мінімізуванню деструктивного впливу неокультурів.

Список бібліографічних посилань

1. Філософія права : навч. посіб. / О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заїнчковський та ін. ; за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 336 с.
2. Луцький І. М. Втілення морально-етичних і релігійних норм у засадничих положеннях Конституції України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2012. № 6. С. 17–22.

3. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 № 987-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (дата звернення: 07.02.2021).

4. Богдановський І. В. Філософський аналіз феномену нетрадиційної релігійності: соціальний і психологічний аспекти : монографія. Ірпінь, 2012. 373 с.

5. Сластилина Ю. В. Религиозные организации: проблемы терминологии. *Право и общество*. 2004. № 2. С. 236–239.

7. Верхогляд В. О. Неокульти: об'єкт діяльності чи суб'єкт взаємодії органів СБУ? *Форум права*. 2011. № 1. С. 190–193. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_35.pdf (дата звернення: 07.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 347.9

Євген Вікторович ЧУПРУН,

*аспірант кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ВРАХУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НЕ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ АБО ПОЯСНЕННЯ СТОСОВНО СЕБЕ, ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ЧИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ

Україна нині переживає час реформ та змін, та перебуває в процесі пошуку оптимальної моделі судочинства, яка б відповідала європейським стандартам та загально-визнаній системі демократичних цінностей. Законодавці нашої держави все частіше звертаються до позитивного практичного досвіду зарубіжних країн у різних сферах, включаючи сферу забезпечення права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів.

Відповідно до ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України (Далі – ЦПК України) доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків[1]. У свою чергу, за ст. 90 ЦПК України показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини, або які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб. Поряд з цим, цивільно-процесуальне законодавство закріпило в ст. 71 ЦПК України наступне. Фізична особа має право відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб).

Особа, яка відмовляється давати показання, зобов'язана повідомити причини відмови. З цього випливає, що відповідно до ч. 1 ст. 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Відповідно п. 20 постанови Пленуму Верховного Суду України "Про застосування Конституції України при здійсненні

правосуддя" від 01.11.1996 р. №9 вказує, що суд має роз'яснити особам, які мають право відмовитися давати показання, про таке їх право. Якщо цього не було роз'яснено, то показання зазначених осіб повинні визнаватися судом одержаними з порушенням закону, що має наслідком недопустимість їх використання як засобів доказування [2].

Сьогодні не лише в Україні, але й в багатьох інших державах право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів закріплено на конституційному рівні.

Забезпечення реалізації конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів як конституційна гарантія проти самозвинувачення найперше була встановлена у кінці XVII ст. у конституційному праві Англії. Згодом ця норма була імплементована у конституційне право США. Зокрема, в V поправці до Конституції США і вважається основним принципом допиту особи як в поліції, так і зокрема в суді. У змісті п'ятої поправки до Конституції США зазначено: «жодна особа не повинна примушуватися у будь-якій кримінальній справі свідчити проти себе». Таким чином, у США існує так званий «привілей від самообвинувачення». П'ята поправка до Конституції США є частиною Білля про права. Як і інші поправки, складові Білля про права, вона була внесена в конгрес 5 вересня 1789 р. і ратифікована необхідною кількістю штатів 15 грудня 1791 р. Поправка демонструє, що особа, обвинувачувана у вчиненні злочину, має право на належний судовий розгляд, не повинна залучатися до відповідальності двічі за одне і те ж порушення і не повинна бути примушена давати показання проти себе, а також, що держава «не має права вилучати приватну власність без справедливої винагороди» [3].

Конкретизоване дане право в «Правилах Міранди» (справа Міранди проти Штату Аризона 1966 року), де сказано, що працівники поліції зобов'язані роз'яснити допитуваній особі, щодо права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. Проте, американці за останні десятиліття суттєво переглянули своє ставлення до цієї конституційної свободи. Так, у таких штатах як Меріленд, Вірджинія, Західна Вірджинія, Північна Кароліна, Південна Кароліна правило Міранди не обов'язково, згідно з рішенням Федерального апеляційного суду в Річмоді, зачитувати права затриманому. Причиною такого рішення суд назвав ту обставину, що його застосування суттєво зменшує готовність підозрюваних відповідати на запитання поліції [4, с. 186-187].

У США вже двічі були спроби скасувати це правило. У 2000 році Конгрес США навіть ухвалив спеціальну постанову, але Верховний суд США визнав її недійсною. До цього ще в 1984 році Верховний Суд США зробив виняток із «правила Міранди» у своєму рішенні «Нью-Йорк проти Куорлз», де зазначив, що в разі, якщо є безпосередня загроза громадській безпеці, підозрювані можуть бути допитані про загрозу, перш ніж їм зачитані їх права та перш ніж їм повідомлять про те, що все що вони скажуть, може бути використано проти них [5, с. 49]. Тобто основною особливістю американської системи отримання показань є те, що докази визнаються неприпустимими при порушенні належної правової процедури. Відповідно до правила «плоди отруєного дерева» всі наступні відомості, отримані на основі неприпустимого доказу, також виключається з розгляду. Слід зазначити, що зазначене правило досить активно використовується і в українській правовій системі.

Висновок. При подальшому удосконаленні інституту забезпечення права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів обов'язково слід звертатися до позитивного практичного досвіду зарубіжних країн. Вважаємо, що такий підхід є віддзеркаленням високого рівня демократії та високого ступеню розвитку правової держави.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 04.02.2021).

2. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96> (дата звернення: 04.02.2021).

3. Конституція США // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Конституція_США (дата звернення: 04.02.2021).

4. Бережанська В. В. Конституційне право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів та його забезпечення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2019. 260 с.

5. Стаценко А. В. «Правило Міранди» як елемент міжнародного права прав людини: український досвід. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип. 8. С. 47–54.

Одержано 08.02.2021

УДК 347.421

Аліна Вадимівна ШЕСТАКОВА,

студентка магістратури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ ПІСЛЯ СМЕРТІ ВІДЧУЖУВАЧА

Відповідно до ст. 1302 Цивільного кодексу України (далі за тестом – ЦК) за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Важливим є те, що забезпечення виконання спадкового договору можливе як за допомогою спеціальних засобів, встановлених законом (ст. 1307 ЦК) саме для цих відносин, так і шляхом використання загальних способів забезпечення виконання зобов'язань (глава 49 ЦК), а також використання мір цивільної відповідальності, передбачених за порушення зобов'язань (глава 51 ЦК). Однак, слід звернути увагу на те, що за допомогою загальних способів забезпечення виконання зобов'язань (неустойки, завдатку, застави, поруки, гарантії, притримання) можуть забезпечуватися інтереси учасників спадкового договору лише до того часу, поки відносини сторін мають характер зобов'язання, тобто до моменту смерті відчужувача. Такий висновок слідує з того, що після смерті відчужувача зобов'язання, що існували раніше, припиняються, і набувач стає власником майна [1, с. 75]

До спеціальних способів забезпечення спадкового договору належать:

1) накладення нотаріусом заборони відчуження на майно, визначене у спадковому договорі;

2) нікчемність заповіту, складеного відчужувачем щодо майна, вказаного у спадковому договорі;

3) призначення відчужувачем особи, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після його смерті.

Визначальною особливістю спадкового договору, що відрізняє його від суміжних договірних конструкцій, є встановлена у ст. 1305 ЦК правова можливість відчужувача покласти на набувача обов'язок вчинити певну дію після відкриття спадщини. Це може бути виплата певної грошової суми на користь третьої особи, встановлення надгробку на могилі відчужувача тощо. Тобто смерть однієї із сторін договору, зокрема, відчужувача, автоматично не породжує припинення відповідного зобов'язання. Саме тому закон надає відчужувачу право призначити особу, яка буде контролювати виконання спадкового договору після його смерті.

Проте, як вірно наголошує Є. О. Рябоконт, регламентуючи право відчужувача призначати особу, яка здійснюватиме контроль за виконанням спадкового договору, закон водночас не визначає правового статусу такої особи. Зокрема, у ЦК відсутні відповіді на запитання, яким є обсяг її повноважень і які юридичні наслідки прийняття нею рішення про те, що дії набувача не відповідають умовам спадкового договору (враховуючи те, що набувач стає власником майна відчужувача негайно після його смерті); чи має дана особа право на винагороду, на відшкодування необхідних витрат, понесених нею у зв'язку з виконанням своїх функцій, і якщо так, за рахунок якого майна здійснюються зазначені виплати; чи має право особа відмовитися від здійснення своїх повноважень; яким є обсяг її відповідальності; чи допускається підпризначення цієї особи тощо. Не передбачений і порядок оформлення її повноважень [2, с. 197].

Наведене набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що відчужувача в цей період вже немає в живих, тож він об'єктивно позбавлений можливості змусити набувача виконати договір.

Видається правильним, що проблему повноважень такої особи можна вирішити шляхом застосування принципу свободи договору, за змістом якого сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Тобто спадковим договором може бути не лише призначена особа, яка контролюватиме його виконання після смерті відчужувача, а й детально визначені її повноваження. Це дозволить належним чином забезпечити виконання спадкового договору.

При цьому слід зважати, що згідно зі ст. 1308 ЦК спадковий договір може бути розірвано судом виключно на вимогу відчужувача та набувача. Тобто законом імперативно встановлені особи, наділені правом звертатися до суду із позовом про розірвання спадкового договору. І серед них осіб не визначена особа, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача. На неможливість розірвання на вимогу інших осіб, включаючи спадкоємців відчужувача, наголошується і в абз. 5 п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. № 7 [3].

Якщо відчужувач не скористався правом на призначення контролюючої особи, контроль за виконанням спадкового договору здійснює нотаріус за місцем відкриття спадщини. Водночас жодних застережень стосовно здійснення нотаріусом таких повноважень нормативні акти, зокрема Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [4], не містять. Можна лише припустити, що нотаріус буде витребувати у набувача відповідні документи (довідки, рахунки, квитанції, чеки тощо), що підтверджують виконання розпоряджень відчужувача після його смерті. Проте досить складно уявити, як, наприклад, нотаріус перевірятиме виконання набувачем обов'язку щодо організації проведення поминок. Повноваження нотаріуса не забезпечені механізмами впливу на набувача, який не виконує належним чином договір у частині виконання своїх обов'язків після смерті відчужувача. Не вирішено шляхом нормативного регулювання також питання оплати нотаріусу за вчинення такої дії, як «контроль за виконанням спадкового договору» [5, с. 145, 146].

Саме тому повноваження нотаріуса в частині контролю за виконанням спадкового договору мають чітко закріплюватися на рівні Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Зміст ст. 1307 ЦК дозволяє стверджувати про обмежену дію застосування такого способу забезпечення виконання спадкового договору, як призначення спеціальної особи, оскільки вона контролюватиме вчинення набувачем покладених на нього дій тільки після смерті відчужувача. Якщо зобов'язання, яке породжується спадковим договором, повністю виконується за життя відчужувача, останній не може призначити спеціальну особу, яка контролюватиме виконання такого договору.

Висновок. Проведений аналіз дозволяє констатувати необхідність закріплення на законодавчому рівні права особи, яка буде здійснювати контроль за виконанням спадкового договору після смерті відчужувача, звертатися до суду із позовом про розірвання такого договору. Крім того, доцільною видається нормативна регламентація повноважень нотаріуса в частині контролю за виконанням спадкового договору.

Список бібліографічних посилань

1. Галас О. М. Спеціальні засоби забезпечення виконання спадкового договору. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2011. Т. 24, № 1. С. 74–79.
2. Заїка Ю. О., Рябоконт Є. О. Спадкове право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 352 с.
3. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 № 7 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08> (дата звернення: 26.01.2021).
4. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затв. Наказом М-ва юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 26.01.2021).
5. Кухарев О. Є. Виконання спадкового договору: нотаріальна та судова практика. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5. С. 140–149.

Одержано 02.02.2021

UDK 343.985

Natalia Olegivna RASTORGUYEVA,

4-year cadet Faculty № 1

of Kharkiv National University of Internal Affairs

SOME ASPECTS OF THE PREVENTION OF THE CRIME RELATED TO THE ILLEGAL TRADE OF DRUGS BY MINORS

Non-medical use of prescription drugs has reached epidemic proportions in parts of the world. Any juvenile who knowingly and without legal justification used a controlled or illegal substance can be charged with juvenile drug possession. The World Drug Report 2020 highlights the importance of gender- and age-sensitive drug policies, exploring the particular needs and challenges of women and minors [1].

Anytime a juvenile is charged with a drug possession violation, that juvenile faces some potentially serious consequences. Many juvenile courts view drug possession as a serious situation, and one that could be result in harder penalty.

However, different countries have different ideas about how much or how little of a drug can qualify for “possession for personal using”, rather than “possession with intent to supply”. In some parts of the world, drugs offenders minor can sometimes have treatment or counseling as an alternative to punishment or imprisonment. At the same time, more new psychoactive substances are being synthesized and more are available than with increasing reports of associated harm and fatalities.

One of the main tasks in achieving the objectives reduction of drug crime among minors to implement a set of measure necessary, which include:

- Systematically affect all components of the illicit traffic in narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues;
- Suppress organized criminal activities aimed at organizing the sale of drugs, as well as their illegal production and smuggling;

- Prevent the involvement of minors and minors in anesthesia, timely identify local sources of drug trafficking to their consumers;
- Direct preventive work with families to solve several interrelated tasks: informing parents about possible signs of drug using by a teenager; informing parents about the role and place of the family in the development of drug addiction in a teenager life; participation in resolving a latent family crisis; optimization of the family education system; normalization of relations between parents and children, reducing their level of conflict;
- Carry out work on the prevention of drug addiction among children and adolescents in educational institutions, including monitoring the level and risk factors of the drug habit, evaluate the effectiveness of preventive work in these institutions;
- Work with minors on specially designed programs, taking into account the characteristics of their family and social situation. During the implementation of preventive programs, provide accurate and sufficient information about narcotic drugs and psychotropic substances and their impact on the psychological, social and economic behavior of a person.

However, must continue to prevent initiates to drug use through education and evidence-based prevention programs. Must continue to reduce barriers to treatment services so that access to long-term recovery is available for those suffering from substance use disorder [2]. And finally, must continue our work to drastically reduce the availability of these drugs in the our country through law enforcement and cooperation with international partners to eliminate the negative effects drug trafficking has on the safety of our communities and the well - being of our citizens.

List of References

1. World Drug Report 2020 // United Nations Office : website. URL: <https://wdr.unodc.org/wdr2020/index.html> (accessed 06.02.2021).
2. Office of National Drug Control Policy // The White House : website. URL: <https://www.whitehouse.gov/ondcp/> (accessed 06.02.2021).

Одержано 08.02.2021

УДК 342.59

Павло Юрійович КОРНІЄЦЬ,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В МЕХАНІЗМІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ АНТИКОРУПЦІЙНОМУ БЮРО УКРАЇНИ

Створення Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) як спеціально уповноваженого суб'єкту у сфері протидії корупції було обумовлено безпрецедентним для України соціальним запитом на протидію кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, та становлять загрозу національній безпеці. Разом з тим надання широких повноважень НАБУ у сфері протидії корупції потребує вироблення дієвого (якщо не сказати навіть бездоганного) механізму запобігання і протидії корупції у його діяльності.

Поряд з розгалуженим державним контролем за діяльністю НАБУ особливого значення набуває громадський контроль, що зокрема впливає з положень ст. 31 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [1], згідно якої при даному органі передбачено створення ради громадського контролю, функціонування якої має забезпечити

прозорість та цивільний контроль за діяльністю НАБУ, тобто як результат запобігання та протидії корупції в Національному антикорупційному бюро України

Справедливо відмітити, що саме прозорість як засада діяльності антикорупційного органу запобігає виникненню та поширенню корупції. Наприклад, у 2019 році акредитований представник міжнародної антикорупційної організації Transparency International Ukraine серед стратегічних пріоритетів на 2019-2021 рік визначив необхідність «мінімізації можливості виникнення корупційних ризиків на національному та місцевому рівнях шляхом збільшення прозорості та підзвітності роботи органів влади» [2]. Такої ж думки притримуються і у науковій спільноті. Зокрема М. В. Бурак пов'язує прозорість зі зниженням рівня корупції в своєму дослідженні, присвяченому шляхам мінімізації корупційних ризиків в державних оборонних закупівлях [3, с. 103, 106]. Г. Ю. Блінова [4, с. 35-36] та А. Ю. Бусол [5, с. 145], акцентують увагу саме на необхідності дотримання інформаційної прозорості.

Необхідно наголосити на розбіжності декларування мети та завдань Ради громадського контролю при НАБУ, котрі попри обов'язковість їх відповідності, не співвідносяться між собою належним чином. Маємо на увазі, що в п. 1 ст. 31 Закону України «Про національне антикорупційне бюро України» [1] та п. 1 Положенні про Раду громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України затвердженому указом Президента України від 15.05.2015 № 272/2015 [6] закріплена мета утворення даної інституції, котра полягає в здійсненні цивільного контролю та забезпеченні прозорості діяльності НАБУ. Натомість серед завдань виокремлено лише реалізацію цивільного контролю. Таке змістовне співвідношення мети та завдань Ради громадського контролю при НАБУ, свідчить про те, що в спеціалізованому підзаконному нормативно-правовому акті його завдання закріплено неповно, що не корелюється з призначенням і сутністю підзаконних нормативно-правових актів, які повинні розкривати та деталізувати положення законів.

Громадський контроль за діяльністю НАБУ, здійснення якого передбачає запобігання і протидію корупції, реалізується не тільки Радою громадського контролю при НАБУ, а також іншими інституціями громадянського суспільства. Достатньо повний перелік суб'єктів громадянського контролю за діяльністю НАБУ приводить В. А. Дорошенко, а саме: «1) суб'єкт спеціалізованого контролю (Рада громадського контролю при НАБУ); 2) загальні суб'єкти контролю, до яких належать: фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), їх об'єднання (громадські організації, які здійснюють діяльність без статусу юридичної особи) та юридичні особи (громадські об'єднання, якщо вони зареєстровані з отриманням статусу юридичні особи)» [7, с. 174]. Враховуючи те, що відповідна діяльність громадських інституцій пов'язана з наглядом за роботою працівників НАБУ, в тому числі в антикорупційній сфері, переважно шляхом аналізу та порівняння публічної інформації, можна дійти висновку, що громадськість так само як і Рада громадського контролю при НАБУ є суб'єктом запобігання і протидії корупції. Ґрунтуючись на висновках В. А. Дорошенко до таких суб'єктів можна віднести: фізичних осіб і їх об'єднання, в тому числі тих, що зареєстровані як юридичні особи.

Висновок. Підсумовуючи викладене, маємо констатувати, що громадський контроль посідає одне ключових місць у адміністративно-правовому механізмі запобігання і протидії корупції в НАБУ, що обумовлено низкою факторів суспільно-політичного буття та як наслідок законодавчого регулювання даного питання. Разом з тим зміст громадського контролю за діяльністю НАБУ обумовлює необхідність висвітлення форм його здійснення, що становить перспективний напрям наукових пошуків.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 08.02.2021).
3. Стратегічні пріоритети на 2019–2021 // Transparency International Ukraine : сайт. URL: <https://ti-ukraine.org/about/> (дата звернення: 08.02.2021).

4. Бурак М. В. Корупційні ризики в державних оборонних закупівлях: шляхи мінімізації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 103–115.
5. Блінова Г. Ю. Окремі аспекти реалізації законодавчих вимог щодо прозорості інформації у сфері запобігання корупції в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 35–39. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/8.pdf (дата звернення: 08.02.2021).
6. Бусол О. Ю. Прозорість інформації як чинник запобігання корупції в державному секторі України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 145–155.
7. Питання Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України : Указ Президента України від 15.05.2015 № 272/2015 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272/2015> (дата звернення: 08.02.2021).
8. Дорошенко В. А. Суб'єкти здійснення громадського контролю за діяльністю Національного антикорупційного бюро України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 12. С. 171–175.

Одержано 09.02.2021

УДК 342.951

Володимир Олександрович ІВАНЦОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2904-0466>

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА ЯК КАТЕГОРІЯ АДМІНІСТАРТИВНОГО ПРАВА: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

В умовах сьогодення актуалізується проблема, що тісно пов'язана з відсутністю об'єктивної реалізації принципів професійної діяльності як от дисонанс між теоретичними положеннями та практичною діяльністю. Справа в тому, що в будь-якій сфері перевага надається не теоретичному, а практичному досвіду, в той час, коли доцільно органічно поєднувати теоретичний і прикладний аспекти, тому що теоретичні знання та практичні навички – це те, що формує професійну особистість. Без перебільшення розуміння належності службовців до публічної служби також безпосередньо пов'язано з осмисленням змісту їх професійної діяльності.

Основою понять «державна служба» та «публічна служба» є слово служба, що односторонньо свідчить про ідентичний характер обох вказаних видів діяльності, котрий охоплюється їх змістом, в той час, коли публічність як і державність є ознакою, котра вказує на специфіку такої діяльності. У загальному розумінні термін служба має декілька значень: 1) праця чи основне професійне заняття особи; 2) перебування в армії чи відбуття військового обов'язку; 3) певна галузь виробництва; установа, що займається роботою в конкретній сфері, а також позначає дію за значенням служити [1, с. 1345]. Етимологія слова «служити» зводиться переважно до такого: «1) працювати, займаючись розумовою працею, а також фізичною працею, пов'язаною не з виробництвом, а з обслуговуванням кого-, чого-небудь; 2) виконувати які-небудь обов'язки щодо когось, виконувати що-небудь, підкоряючись чийсь волі, владі і т. ін» [1, 1346].

Наведені тлумачення знаходять своє відображення в законодавчих визначеннях понять публічної служби як «діяльності на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних

органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування» [2], та державної служби – «публічної, професійної, політично неупередженої діяльності із практичного виконання завдань і функцій держави» [3], що пов'язана з: аналізом, формуванням, реалізацією державної політики та її правовим забезпеченням; наданням адміністративних послуг; здійсненням державного нагляду та контролю за дотриманням норм чинного законодавства; управлінням фінансовими ресурсами держави; організацією роботи персоналу державних органів і т.п. Слід відмітити, що сутність обох понять є ідентичними, натомість різниця полягає в підході щодо конкретизації цієї діяльності, котра здійснюється в межах публічної чи державної служби. Так, публічну службу законодавець пов'язує з різними діями конкретних суб'єктів – депутатів, суддів, прокурорів, військовослужбовців, інших державних службовців. Державну службу в національному законодавстві визначено як діяльність широкого кола суб'єктів, переважно, з приводу формування та втілення державної політики. З огляду на те, що державна політика є достатньо широкою категорією, що охоплює всі найважливіші сфери суспільного життя, функціонування яких забезпечується в тому числі суб'єктами публічної служби, уваги заслуговує і той факт, що в обох випадках законодавець не надає вичерпного переліку видів діяльності публічної та державної служби, натомість словосполучення «інші дії» або «інша державна служба» дозволяє не обмежувати обсяг обох понять до того моменту поки вони не стануть однаковими. За таких умов виникає потреба звернутись до наукових розробок вчених із приводу сутності публічної та державної служби.

О.В. Петришин виокремлює ознаки, що характеризують публічну службу: діяльність пов'язана з конкретною працею на посаді в органах, установах, організаціях і закладах незалежно від форм власності; службовий характер який проявляється у роботі спрямованій на задоволення чужих інтересів; професійний характер діяльності, що здійснюється на постійній основі; даний вид служби по-суті є основним джерелом матеріального забезпечення публічних службовців [4, с. 139-140]. З останньою ознакою важко погодитись, адже громадські організації можуть бути неприбутковими, внаслідок чого перша буде неспроможна матеріально забезпечити своїх учасників. У такому випадку під сумнів підпадає всебічна реалізація такого принципу утворення і діяльності громадських об'єднань як відсутності майнового інтересу членів (учасників) громадських організацій (п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» [5]). Щодо публічного, а не приватного характеру інтересу як ознаки публічної служби слід погодитись із В.П. Тимощуком і В.П. Школиком в тому, що саме слово публічний, а не слово служба, вказує на інтерес який захищають публічні службовці, тому «публічна служба є особливим видом діяльності осіб, що працюють в органах публічної адміністрації (іноді – також в інших публічних інституціях), і основним завданням яких є забезпечення реалізації публічних інтересів» [7 с. 18]. Таким чином, віднесення служби в недержавних організаціях до публічної, на нашу думку є необґрунтованим.

Р.Г. Ботвінов пропонує такі складові елементи публічної служби: «державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, політичну службу, військову службу, службу в правоохоронних органах, спеціалізовану службу, професійну діяльність суддів та прокурорів» [7, с. 8-9]. Ідентичні види публічної служби виділяє Л.Р. Біла-Тіунова [8, с. 143] та С. М. Сergyogin [9, с. 215], який додатково поділяє державну службу на цивільну (апаратну, адміністративну) та мілітаризовану (в органах поліції, кримінально-виконавчих органах і т.п.). Втім за умови застосування таких підходів класифікації публічної служби не враховано диференційованість поняття публічна служба.

Аналіз сутності категорії публічної служби доводить доцільність розгляду цього поняття в широкому аспекті, оскільки для функціонування держави та побудови її міцного апарату, має значення як діяльність органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, а також інших юридичних осіб.

Висновок. Підсумовуючи викладене, вважаємо за можливе розкрити зміст категорії «публічна служба» через наступні ознаки: а) це систематична професійна діяльність

особи яка призначена на посаду органів, закладів і установ системи публічної служби; б) вона передбачає виконання функціональних обов'язків, здійснення управлінської, нормативної, регулятивної та організаційної функцій; в) спрямовується на реалізацію єдиної державної політики в усіх суспільно важливих галузях і сферах; г) призначена для забезпечення публічного інтересу, тобто здійснюється в інтересах населення; г) є оплачуваною діяльністю, кошти за яку повністю або частково виділяються з бюджету України (державного або місцевих); д) є інтерактивною діяльністю між ключовими об'єктами – державою та громадянами; е) є законодавчо регламентованою діяльністю.

Описаний зміст поняття державної служби повною мірою відповідає сучасним уявленням науки адміністративного права та практичній діяльності публічних службовців. В свою чергу описані нами ознаки потребують свого подальшого дослідження, що становить перспективний напрям наукових пошуків.

Список бібліографічних посилань

1. Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : посібник. Київ : К.І.С., 2003. 120 с.
2. Державна політика : підручник / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.
3. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Основи, 2002. 750 с.
4. Пухкал О. Г., Гомоляко О. В. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 106–112.
5. Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. *Наукові записки. Політичні науки*. 2000. Т. 18. С. 31–36.
6. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
7. Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. 380 с.
8. Боняк В. О., Завгородній В. А., Самотуга А. В., Філяніна Л. А. Конституційне право України : навч. посіб. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 293 с.
9. Коломоець Т. О. Адміністративне право України : підручник. Київ : Істина, 2008. 458 с.

Одержано 09.02.2021

УДК 342.95(477)

Катерина Олександрівна ЧИШКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8810-7950>

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ЗАХИСТ РОСЛИН

Наразі, на розгляді в Верховній Раді України знаходиться проєкт закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення вимог законодавства України про захист рослин» (реєстр. № 4602), в результаті аналізу якого було сформульовано наступні пропозиції щодо удосконалення положень вищезазначеного проєкту.

1. У редакції проєкту закону (реєстр. № 4602) ст. 238-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) окреслено повноваження Центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин щодо розгляду

справ про адміністративні правопорушення, пов'язаних з: порушенням правил та умов поведінки із засобами захисту рослин (стаття 83-1 КУпАП), вимог щодо запобігання проникненню та поширенню шкідливих організмів (стаття 105 КУпАП), ввезенням в Україну, вивезенням з України, транзитом її територію, або переміщенням територією України рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів з порушенням вимог законодавства України про захист рослин (стаття 106 КУпАП), невиконанням законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин (стаття 188-12 КУпАП), порушенням посадовими особами уповноваженої лабораторії законодавства України про захист рослин (стаття 172-1-1 КУпАП). Виходячи зі специфіки складу адміністративних правопорушень, відповідальність за які встановлена зазначеними статтями, втім аналізуючи адміністративно-деліктний зміст Особливої частини КУпАП, до компетенції Центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин, щодо розгляду та прийняття рішень у справах про адміністративні правопорушення уявляється за можливе віднести зокрема адміністративні правопорушення, передбачені: ст. 77-1 КУпАП «Самовільне випалювання рослинності або її залишків»; ст. 88-1 КУпАП «Порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного або рослинного світу, правил утримання диких тварин у неволі або в напіввільних умовах»; ст. 90 КУпАП «Порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України». Такий підхід сприятиме уніфікації процесуального порядку розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері захисту рослин та, як наслідок, підвищить ефективність та результативність провадження у справах про адміністративні правопорушення, об'єктом посягання яких виступають суспільні відносини у сфері захисту рослин.

У результаті доречним вбачається уточнити адміністративно-деліктну компетенцію зазначеного органу, систематизуючи в її межах ширший перелік шляхом викладення ч. 1 ст. 238-2 КУпАП у наступній редакції:

«Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин, розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з самовільним випалюванням рослинності або її залишків (стаття 77-1), порушенням правил та умов поведінки із засобами захисту рослин (стаття 83-1), вимог щодо охорони видів рослин, занесених до Червоної книги України (стаття 88-1), вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України (стаття 90), вимог щодо запобігання проникненню та поширенню шкідливих організмів (стаття 105), ввезенням в Україну, вивезенням з України, транзитом її територію, або переміщенням територією України рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів з порушенням вимог законодавства України про захист рослин (стаття 106), невиконанням законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин (стаття 188-12), порушенням посадовими особами уповноваженої лабораторії законодавства України про захист рослин (стаття 172-1-1).

2. У редакції проекту закону (реєстр. № 4602) передбачено збільшення розміру штрафів як санкцій за адміністративні правопорушення, а саме передбачені статтями КУпАП: 83-1 (від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів громадян, від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів громадян, від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян); 105 (від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - на громадян і від чотирьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - на посадових осіб, від п'ятисот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - на громадян і від однієї тисячі до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - на посадових осіб); 106 (від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - на громадян і від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - на посадових осіб); 188-12 (від п'ятисот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - на громадян і від однієї тисячі до однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян - на посадових осіб).

Втім санкції ст. 172-1-1 залишилася незмінною, а саме: «у вигляді штрафу на посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Такий підхід до захисту охоронюваних законом суспільних відносин вбачається необґрунтованим, виходячи зі суспільної шкідливості адміністративного правопорушення, передбаченого даною статтею, яка очевидно є більш вагомою, виходячи з повторності вчинення правопорушення, а також у порівнянні зі збільшенням розмірів штрафів, встановлених санкціями інших статей. Як наслідок, виглядає цілком обґрунтованим переглянути розмір санкції за порушення посадовими особами уповноваженої лабораторії законодавства України про захист рослин (ст. 172-1-1 КУпАП). Слідуючи аналогії законодавчого регулювання розмір санкції ст. 172-1-1 КУпАП може бути підвищений щонайменше вдвічі.

3. Окремі положення проєкту закону (реєстр. № 4602) не відповідають правилам юридичної техніки. Так викладення змісту ст. 106 КУпАП не можна визнати одноманітним у контексті використання або невикористання слова «Україна» у різних відмінках. Як наслідок пропонуємо назву та зміст ст. 106 КУпАП викласти наступним чином:

«Стаття 106. Ввезення в Україну, вивезення з України, транзит через територію України, або переміщення територією України рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів з порушенням вимог законодавства України про захист рослин.

Ввезення в Україну, вивезення з України, транзит через територію України, або переміщення територією України рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів з порушенням вимог законодавства України про захист рослин, - тягне за собою накладення штрафу на громадян від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.»;

4. Частиною 2 ст. 238-2 проєкту закону (реєстр. № 4602) окреслюється посадові особи, які від імені центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин уповноважуються на розгляд справ про адміністративні правопорушення. Як уявляється такий їх перелік у розрізі заступників головних державних фітосанітарних інспекторів не можна визнати чітко окресленим, що не буде сприяти узагальненому правореалізаційному підходу при розгляді та вирішенні справ про адміністративні правопорушення. Вважаємо що описуваними повноваженнями можуть бути наділені заступники відповідних державних головних фітосанітарних інспекторів за специфікою профілю виконуваних ними обов'язків. У результаті зміст ч. 2 ст. 238-2 КУпАП пропонуємо викласти у такій редакції:

«Від імені центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин, розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право головні державні фітосанітарні інспектори в Автономній Республіці Крим, місті Києві, областях, їх заступники до функціональних обов'язків яких включено такі повноваження.».

Висновок. Вбачається, що висловлені вищі пропозиції та рекомендації до проєкту закону (реєстр. № 4602) є достатньо актуальними в частині формування об'єктивного та ґрунтового адміністративно-деліктного законодавства про захист рослин.

Список бібліографічних посилань

1. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення вимог законодавства України про захист рослин : від 16.01.2021 № 4602 / ініціатори Д. В. Соломчук, М. І. Кучер, О. В. Вінтоняк та ін. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=70834 (дата звернення: 02.02.2021).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 02.02.2021).

Одержано 07.02.2021

Наукове видання

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ:
20 РОКІВ У СТАТУСІ НАЦІОНАЛЬНОГО**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
(2 березня 2021 року)

Українською, російською та англійською мовами

Тексти друкуються в авторській редакції

Відповідальний за випуск: *В. А. Греченко*
Коригування списків бібліографічних посилань: *С. С. Тарасова*
Комп'ютерне верстання: *К. О. Сологуб*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 55,06.
Обл.-вид. арк. 39,2. Тираж 30 пр. Зам. № 2021-4.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080. Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087
від 22.01.2008.